

PHILONIS

IUDAEI

OPERA OMNIA.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΙ
ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

EDITIO STEREOTYPA.

ΑΥΣΤΡΙΑΝ ΑΡΧΕ.

TOMUS I.

*De opificio mundi. Legis allegoriarum libri III.
De Cherubim. De sacrificiis Abelis et Caini. De
eo quod delertus potiori insidiatur.*

LIPPIAE

SCANTIBUS ET TYPIS CAROLI TAUCHNITII.

1827.

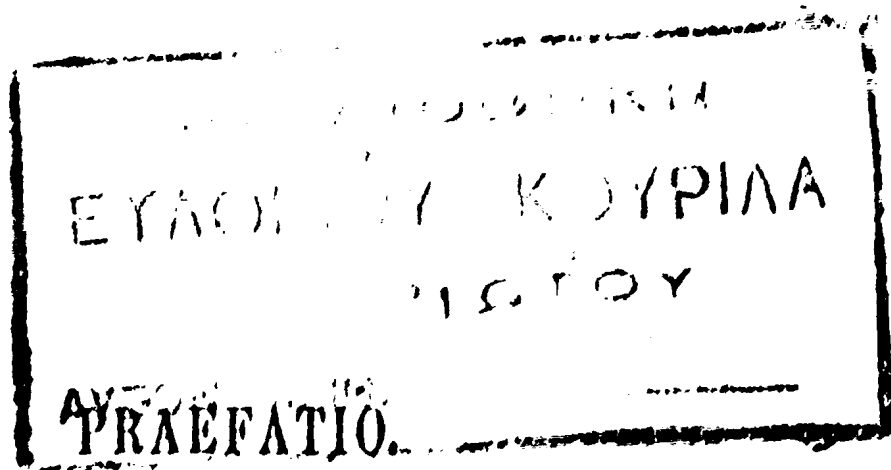

Praefatio			II
1) Περὶ τῆς Μωϋσέως κοσμοποιίας	1-61	Σ.	
2) Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίαι πρῶται τῶν μετὰ τὴν ἑξαήμερον	1-33	"	6
3) Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίαι δευτέραι τῶν μετὰ τὴν ἑξαήμερον	1-26	"	9
4) Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίαι τρίται τῶν μετὰ τὴν ἑξαήμερον	1-90	"	12
5) Περὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ τῆς φλογίνης ρομφαίας καὶ τοῦ κτισθέντος πρώτου ἐξ ἀνθρώπου Κάιν	1-35	"	20
6) Περὶ ὧν ἱερουροῦσιν "Αβελ τε καὶ Κάιν	1-40	"	24
7) Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι	1-48	"	28

[Handwritten signature]

Flavii Iosephi operibus apud Carolum Tauchnitium nuper editis a re non alienum visum est, huiusmodi litterarum amicis etiam Philonis scripta, quippe quae eadem editionis forma habili eodemque parvo pretio sese commendarent, offerre. Sicut in illo, ita in hoc scriptore edendo pro rei natura consilium esse non poterat, ut pararetur editio critica omnibus numeris absoluta peculiari- busque studiis nixa. Hoc tantum propositum erat, ut auctoris textus secundum prompta parataque adiumenta quantum fieri posset erroribus immu- nis et quam diligentissime typis exscriptus red- deretur. In Philone Mangeyi textum fundamenti loco ponendum fuisse, quisque rei peritus non aliter exspectabit. Verumtamen etiam in hac ce- lebratissima editione, duce hac diu familiari, non pauca erant, quae, si editio denuo adornanda iustis huius aetatis expectationibus decesse vole- bat, emendatione egere videbantur, praeter muta- tiones eas, quae iam per se ex diverso consilio

manabant. Ut primum asseramus, quae singularem curam postulabant, interpunctio est, quae ex Mangeyi editione, qualis erat, non commode adoptari poterat. Iam enim haec non exigua est molestia, quod Mangeyus parentheses, in Philone satis frequentes, ab oratione perpetua usitatis signis (apud nos duae hae sibi respondentes lineolae: — . . . —) fere nullibi distinguit, in quem potius usum cola adhibere solet, quibus positis verborum structura non raro admodum tantum difficile inveniri et cognosci potest. At vero etiam alias hic editor ad hodiernam certe consuetudinem, profecto accuratiorem et accommodatiorem, non ubique interpunxit: modo fortius, modo lenius, hic rarius, illic crebrius, interdum etiam falso. Proh tamen hic nihil nisi asseverare possumus, pro virili parte ubique nos considerate et diligenter rem nostram egisse. Non absoum porro duximus, textum non plane nudum lectorum manibus tradere — Mangeyus et Pfeifferus versionem latinam, qua nostra editio carere debuit, iuxta posuerunt. Hinc paragraphis, vel singulis vel pluribus comprehensis, brevioris conspectus gratia, inscriptionem latinam, qua illarum summam studuimus clare et breviter complecti, praeposuimus. — Locorum e scriptura

sacra citatorum numeros et libros, in nostra editione, ut chartae parceretur, textui uncis insertos, apud Mangeyum mirum quantum neglectos, omni ex parte lustrationi subiecimus; quemadmodum etiam verba ipsa allata, apud Mangeyum et Pfeifferum ab auctoris verbis in textu graeco nulla re distincta, in versione modo latina litteris transversis notata, signis citandi („ . . . “), in Philone sane satis multum ad orationem facilius intelligendam conferentibus, ubique accuratissime terminavimus et indicavimus. — Uno tantum verbo monemus, nos, quod usum accentus acuti ante comma attinet, morem hodiernum secutos esse, quo tamen in usu ne constantiam postules ante parentheses, ubi hoc observavimus discrimen, ut acutum poneremus, si enuntiatio commate comprehensa erat finita, accentum gravem, si parenthesis mediae eiusmodi enuntiationi erat interposita.

Verum enim vero textus etiam ipse, qualem quidem Mangeyus pro textu dedit, quippe cuius lectiones non raro in notis suis criticis expresse reiecit, in hac nostra editione non prorsus intactus cum lectoribus communicatus est. Notas criticas libro nostro adiacere a nostro consilio alienum erat. In locum igitur eorum, quae iam a Man-

geyo in notis suis pro falsis notata sunt et satis saepe ūt falsa facile agnoscuntur, meliora et veriora, ubi suppetebant, ne reprobare vel negligeriter ignorare ea videremur, exclusis dubiis in textum ipsum recepimus. Natura textus Philonei cum in libris diversis diversa sit, in hoc purior, in illo corruptior, lectiones discrepantes hic rarius, illic saepius admittendae fuerunt. Ne vero, qui libro nostro utitur, incertus sit, quibus in locis aliam lectionem sequimur, omnes varietates soli nostrae editioni proprias duabus stellulis includimus (* . . . *). Lectionum vulgarum pro nostris lectionibus indicem in ultimo fasciculo subiungendi opportunus locus erit.

Signa quod attinet, quibus praeter iam commemorata uti sumus, unci angulati [. . .] significant aliquid, quod haec dubie excidit, in Philonis textum coniectura insertum; duae cruces († . . . †) aliquid suspectum.

Editiones denique post Mangeyum in lucem emissas a nobis ceteroquin etiam non neglectas, sed, ubi ad rem accommodatiora habebant, in usum nostrum adhibitas esse, non est quod affirmemus.

Lipsiae, mense Aprili 1851.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΜΩΥΣΕΩΣ ΚΟΣΜΟΠΟΙΙΑΣ.

DE MUNDI OPIFICIO SECUNDUM
MOYSEM. ΤΟΥ ΦΙΛΩΝΟΣ
ΙΟΥΔΑΙΟΥ
(C. Mangiana 1. 1. 1. 1. 1.)

Laus Moysis codicem suum a creatione mundi exordientis.

1. [* †)] Τῶν ἄλλων νομοθετῶν οἱ μὲν ἀκαλλώπιστα καὶ γυμνά τὰ νομισθέντα παρ' αὐτοῖς εἶναι δίκαια διατάξαντο, οἱ δέ, πολὺν ὄγκον τοῖς νοήμασι προσπεριλαμβάνοντες, ἐξετίφωσαν τὰ πλήθη, μυθικοῖς πλάσμασι τὴν ἀλήθειαν ἐπικρύπταντες. Μωϋσῆς δὲ ἐκείτηρον ὑπερβίας, τὸ μὲν ὡς ἄσκεπτον καὶ ἀταλαιπωρον καὶ ἀφιλόσοφον, τὸ δὲ ὡς κατεσκευασμένον καὶ μεστὸν γοητείας, παγκάλην καὶ σεμνοτάτην ἀρχὴν τῶν νόμων ἐποίησατο, μήτ' εὐθύς ἃ χρὴ πράττειν ἢ τὸ ἐναντίον ὑπειπὼν, μήτε, ἐπειδὴ προτυπῶσαι τὰς διανοίας τῶν χρησομένων τοῖς

†) Haec stellula passim in textu posita referenda est ad numeros in margine superiori uncinis inclusos, tomum quidem et paginas editionis Mangeyanae indicantes.

νόμοις ἀναγκαῖον ἦν, μύθους πλασάμενος ἢ συναινέσας τοῖς ὑφ' εἰτέρων συνθεθεῖσιν· ἡ δὲ ἀρχή, καθάπερ ἔφη, ἐστὶ θαυμασιωτάτη, κοσμοποιῖαν περιέχουσα, ὡς καὶ τοῦ κόσμου τῷ νόμῳ καὶ τοῦ νόμου τῷ κόσμῳ συνάδοντος, καὶ τοῦ νομίμου ἀνδρός, εὐθύς ὄντος κοσμοπολίτου, πρὸς τὸ βούλημα τῆς φύσεως τὰς πράξεις ἀπειθόντος, καθ' ἣν καὶ ὁ σύμπας κόσμος διοικεῖται. Τὸ μὲν οὖν κάλλος τῶν νοημάτων τῆς κοσμοποιῖας οὐδεὶς οὔτε ποιητῆς οὔτε λογογράφου ἀξίως ἀνυμῆσαι δύναίτο· καὶ γὰρ [*] λόγον καὶ ἀκοὴν ὑπερβάλλει, μίξω καὶ σβμνότερα ὄντα ἢ ὡς γενητοῦ τινὸς ὀργάνοις ἐναρμοσθῆναι. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἡσυχαστέον, ἀλλὰ ἕνεκα τοῦ θεοφιλοῦς καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐπιτολμητέον λέγειν, οἴκοθεν μὲν οὐδὲν οὐδὲ πολλά, ὀλίγα δὲ ἀντὶ πολλῶν, ἐφ' ἃ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν φθάσειν εἰκός, ἔρωτι καὶ πόθῳ σοφίας κατεσχημένην. Ὡς γὰρ τῶν κολουσιαίων μεγεθῶν τὰς ἐμφάσεις καὶ ἡ βραχυτάτη σφραγὶς τυπωθεῖσας δέχεται, οὕτω τάχα πού καὶ τὰ τῆς ἀναγραφείσης ἐν τοῖς νόμοις κοσμοποιῖας ὑπερβάλλοντα κάλλη καὶ ταῖς μαρμαρυγαῖς τὰς τῶν ἐντυχανόντων ψυχὰς ἐπισκιάζοντα βραχυτέροις παραδοθήσεται χαρακτῆρσιν. ἐπειδὴν ἐκεῖνο μνησθῆναι πρότερον, ὅπερ οὐκ ἄξιον ἀποσιωπῆσαι.

Recte docet Moyses, mundum a Deo, mente suprema, esse conditum.

2. Τινὲς γὰρ τὸν κόσμον μᾶλλον ἢ τὸν κοσμοποιὸν θαυμάσαντες τὸν μὲν ἀγέννητόν τε καὶ αἰδίου ἀπεφήναντο, τοῦ δὲ θεοῦ πολλὴν ἀπραξίαν οὐκ εὐαγῶς καιεψίασαντο· δῖον ἔμπαλιν τοῦ μὲν τὰς δυνάμεις ὡς ποιητοῦ καὶ πατρὸς καταπλαγῆναι, τὸν δὲ μὴ πλεόν τοῦ

μετρίου ἀποσεμνῶναι. Μωϋσῆς δέ, καὶ φιλοσοφίας ἐπ' αὐτὴν φθάσας ἀκρότητα καὶ χρησιμοῖς τὰ πολλὰ καὶ συνεκτικώτατα τῶν τῆς φύσεως ἀναδιδαχθεῖς, ἔγνω δὴ, ὅτι ἀναγκαιότατόν ἐστιν ἐν τοῖς οὖσιν τὸ μὲν εἶναι δραστήριον αἴτιον, τὸ δὲ παθητικόν, καὶ ὅτι τὸ μὲν δραστήριον ὁ τῶν ὄλων νοῦς ἐστὶν εἰλικρινέστατος καὶ ἀκραιφνέστατος, κρείττων τε ἢ ἀρετῆ, καὶ κρείττων ἢ ἐπιστήμη, καὶ κρείττων ἢ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν καὶ αὐτὸ τὸ καλόν· τὸ δὲ παθητικόν, ἄψυχον καὶ ἀκίνητον ἐξ ἑαυτοῦ, κινηθὲν δὲ καὶ σχηματισθὲν καὶ ψυχωθὲν ὑπὸ τοῦ νοῦ, μετέβαλεν εἰς τὸ τελειότατον ἔργον, τόνδε τὸν κόσμον. Ὅν οἱ φάσκοντες ὡς ἐστὶν ἀγένητος, λελήθασιν τὸ ὠφελιμώτατον καὶ ἀναγκαιότατον τῶν εἰς εὐσέβειαν ἠκόντων ὑποτεμνόμενοι, τὴν πρόνοιαν. Τοῦ μὲν γὰρ γεγονότος ἐπιμελεῖσθαι τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν αἰρεῖ λόγος. Καὶ γὰρ πατὴρ ἐκχόνων καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργηθέντων στοχάζεται τῆς διαμονῆς· καὶ ὅσα μὲν ἐπιζήμια καὶ βλαβερά, μηχανῇ πάσῃ διωθεῖται, ὅσα δὲ ὠφέλιμα καὶ λυσιτελῆ, πάντα τρόπον ἐκπορίζει ἐπιποθεῖ· πρὸς δὲ τὸ μὴ γεγονὸς οἰκείωσις οὐδεμία τῷ μὴ πεποιηκότι. Ἀπεριμάχητον δὲ δόγμα καὶ ἀνωφελές, ἀναρχίαν ὡς ἐν πόλει κατασκευάζειν τῷδε τῷ κόσμῳ, τὸν ἔφορον ἢ βραβευτὴν ἢ δικαστὴν οὐκ ἔχοντι, ἕφ' οὗ τὰ πάντα οἰκονομεῖσθαι καὶ πρυτανεύεσθαι θέμις. Ἀλλ' ὄγε μέγας Μωϋσῆς ἀλλοτριώτατον τοῦ [*] ὄρατοῦ νομίμας εἶναι τὸ ἀγένητον — πᾶν γὰρ τὸ αἰσθητὸν ἐν γενέσει καὶ μεταβολαῖς οὐδέποτε κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν — τῷ μὲν ἄοράτῳ καὶ νοητῷ προσένεμεν ὡς ἀδελφὸν καὶ συγγενῆς αἰδιότητα, τῷ δὲ αἰσθητῷ γενέσει τὸ οἰκεῖον ὄνομα ἐπεφήμισεν. Ἐπεὶ οὖν ὄρατός τε καὶ αἰσθητός ὄδε

ὁ κόσμος, ἀναγκαίως ἂν εἴη καὶ γενητός. Ὅθεν οὐκ ἄπο σκοποῦ καὶ τὴν γένεσιν ἀνέγραψεν αὐτοῦ, μάλα σεμνῶς θεολογήσας.

Mundus sex diebus, certo igitur ordine, confectus; senarius autem numerus perfectissimus.

3. Ἐξ δὲ ἡμέραις δημιουργηθῆναι φησι τὸν κόσμον, οὐκ ἐπειδὴ προξεδεῖτο τοῦ χρόνων μήκους ὁ ποιῶν — ἅμα γὰρ πάντα δρᾶν εἰκὸς θεόν, οὐ προστάττοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ διανοούμενον —, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς γινόμενοις ἔδει τάξεως. Τάξει δὲ ἀριθμὸς οἰκείον, ἀριθμῶν δὲ φύσεως νόμοις γεννητικώτατος ὁ ἕξ. Τῶν τε γὰρ ἀπὸ μονάδος πρῶτος τέλειός ἐστιν, ἰσούμενος τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι, καὶ συμπληρούμενος ἕξ αὐτῶν· ἡμίσεις μὲν τριάδος, τρίτου δὲ δυνάδος, ἕκτου δὲ μονάδος, καί, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ἄρῃν τε καὶ θῆλιν εἶναι πέφυκε, καὶ ἐκ τῆς ἑκατέρου δυνάμεως ἡρμοσται. Ἀρῆν μὲν γὰρ ἐν τοῖς οὔσι τὸ περιττόν, τὸ δὲ ἄρτιον θῆλιν· περιπτῶν μὲν οὖν ἀριθμῶν ἀρχὴ τριάς, δυνὰς δὲ ἀρτίων, ἡ δὲ ἐπ' ἀμφοῖν δύνάμις ἕξας. Ἐδει γὰρ τὸν κόσμον τελειότατον μὲν ὄντα τῶν γεγονότων κατ' ἀριθμὸν τέλειον παγῆναι, τὸν ἕξ, ἐν ἑαυτῷ δὲ ἔχειν μέλλοντα τὰς ἐκ συνδυασμοῦ γενέσεις, πρὸς μικτὸν ἀριθμὸν τὸν πρῶτον ἀρτιοπερίττον τυπωθῆναι, περιεξοῖτα καὶ τὴν τοῦ σπείροντος ἀρῆενος καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου τὰς γονὰς θῆλεος ἰδέαν. Ἐκάστην δὲ τῶν ἡμερῶν ἀπέτειμεν ἐνὶ τῶν τοῦ πατὸς τμημάτων, τὴν πρώτην ὑπεξελούμενος. Ἦν αὐτὸς οὐδὲ πρώτην, ἵνα μὴ ταῖς ἄλλαις συγκαταριθμηταί, καλεῖ, μίαν δὲ ὀνομάσας εὐθυβόλως προσαγορεύει τὴν μονάδος φύσιν τε καὶ πρόσρησιν ἐνιδῶν τε καὶ ἐπιφημίσας αὐτῇ.

Mundus realis ad imaginem idealis exstructus.

4. Λεκτέον δὲ ὅσα οἷόν τ' ἐστὶ τῶν ἐμπεριεχομένων, ἐπειδὴ πάντα ἀμήχανον· περιέχει γὰρ τὸν νοητὸν κόσμον ἐξαίρετον, ὡς ὁ περὶ αὐτῆς λόγος [*] μηνύσει. Προλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς ἄτε θεός, ὅτι μίμημα καλὸν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλοῦ δίχα παραδείγματος, οὐδέ τι τῶν αἰσθητῶν ἀνυπαίτιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρχέτυπον καὶ νοητὴν ἰδέαν ἀπεικονίσθη, βουληθεὶς τὸν ὄρατὸν τουτονὶ κόσμον δημιουργῆσαι, προεξέτυπον τὸν νοητὸν, ἵνα χρώμενος ἀσωμάτῳ καὶ θεοειδυστάτῳ παραδείγματι, τὸν σωματικὸν τοῦτον ἀπεργάσῃται, πρεσβυτέρου νεώτερον ἀπεικόνισμα, τοσαῦτα περιέξοντα αἰσθητὰ γένη, ὅσα περ ἐν ἐκείνῳ νοητά. Τὸν δὲ ἐκ τῶν ἰδεῶν συνεστῶτα κόσμον ἐν τόπῳ τινὶ λέγειν ἢ ὑπονοεῖν οὐ θεμιτόν· ἢ δὲ ἔφρασηκεν, εἰσόμεθα παρακολουθήσαντες εἰκόνι τινὶ τῶν παρ' ἡμῶν. Ἐπειδὴν πόλις τις κτίσσεται κατὰ πολλὴν φιλοτιμίαν βασιλέως ἢ τινος ἡγεμόνος, αὐτοκράτορος ἐξουσίας μεταποιουμένου καὶ ἅμα τὸ φρόνημα λαμπροῦ τὴν εὐτυχίαν συνεπικοσμοῦντος, παρελθὼν ἐστὶν ὅτε τις τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἀρχιτεκτονικὸς καὶ τὴν εὐκρασίαν καὶ εὐκαιρίαν τοῦ τόπου θεωσάμενος, διαγράφει πρῶτον ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς μελλούσης ἀποτελεῖσθαι πόλεως μέρη σχεδὸν ἅπαντα, ἱερά, γυμνάσια, πρυτανεῖα, ἀγοράς, λιμένας, νεωσοίκους, στενωπούς, τειχῶν κατασκευάς, ἰδρύσεις οἰκιῶν καὶ δημοσίων καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων. Ἔτ' ὡς περ ἐν κηρῷ τινὶ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τοὺς ἑκάστου δεξάμενος τύπους ἀγαματοφορεῖ νοητὴν πόλιν, ἧς ἀνακινήσας τὰ εἶδωλα μνήμη τῇ συμφύτῳ καὶ τοὺς χαρακτῆρας ἔτι μᾶλλον ἐνσφραγισάμενος, οἷα δημιου-

γὸς ἀγαθός, ἀποβλέπων εἰς τὸ παράδειγμα τὴν ἐκ λίθων καὶ ξύλων ἄρχεται κατασκευάζειν, ἐκάστη τῶν ἀσωμάτων ἰδεῶν τὰς σωματικὰς ἐξομοιωῶν οὐσίας. Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ περὶ θεοῦ δοξαστέον, ὃς ἄρα τὴν μεγαλόπολιν κτίθειν διανοηθεὶς ἐνενόησε πρότερον τοὺς τύπους αὐτῆς, ἐξ ὧν κόσμον νοητὸν συστησάμενος ἀπετέλει τὸν αἰσθητὸν, παραδείγματι χρώμενος ἐκείνῳ.

Mundus idealis in Logo Dei locum suum habet.

5. Καθάπερ οὖν ἡ ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ προδιατυπωθεῖσα πόλις τὴν χώραν ἐκτὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἐνεσφράγιστο τῇ τοῦ τεχνίτου ψυχῇ, τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ ὁ ἐκ τῶν ἰδεῶν κόσμος ἄλλον ἢ ἔχει τόπον, ἢ τὸν θεῖον λόγον τὸν ταῦτα διακοσμήσασα· ἐπεὶ τίς ἂν εἴη τῶν δυναμέων αὐτοῦ τόπος ἕτερος, ὃς γένοιτ' ἂν ἰκισός, οὐ λέγω πάσας, ἀλλὰ μίαν ἄκρατον ἠντιονὺν δέξασθαι τε καὶ χωρῆσαι; δύναμις δὲ καὶ ἡ κοσμοποιητικὴ [*] πηγὴν ἔχουσα τυγχάνει τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθόν. Εἰ γὰρ τις ἐθελήσειε τὴν αἰτίαν, ἧς ἕνεκα τὸδε τὸ πᾶν ἐδημιουργεῖτο, διερευνᾶσθαι, δοκεῖ μοι μὴ διαμαρτεῖν τοῦ σκοποῦ φάμενος, ὅπερ καὶ τῶν ἀρχαίων εἶπέ τις, „ἀγαθὸν εἶναι τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν, οὗ χάριν τῆς ἀρίστης αὐτοῦ φύσεως οὐκ ἐφθόνησεν οὐσία, μηδὲν ἐξ ἑαυτῆς ἐχούση καλόν, δυναμένη δὲ γενέσθαι πάντα.“ Ἦν μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτῆς ἄτακτος, ἄποιος, ἀψυχος, ἕτεροειδότητος, ἀναρμοστίας, ἰσχυφωσίας μεστή· τροπὴν δὲ καὶ μεταβολὴν ἐδέχετο τὴν εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ βέλτιστα, τάξιν, ποιότητα, ἐμπυχίαν, ὁμοιότητα, ταυτότητα, τὸ ἐνᾶρμοστον, τὸ σύμφωνον, πᾶν ὅσον τῆς κρείττονος ἰδέας.

Mundus, cui insita sunt tot bona, quot capere potest, imaginem Dei, ut homo, refert.

6. Οὐδενὶ δὲ παρακλήτωι — τίς γὰρ ἦν ἕτερος; — μόνη δὲ ἑαυτῷ χρησάμενος ὁ Θεὸς ἔγνω δεῖν εὐεργετεῖν ἀταμιεύτοις καὶ πλουσίαις χάρισι τὴν ἄνευ δωρεᾶς Θεῆος φύσιν ἐπιλαχεῖν ἐξ ἑαυτῆς οὐδενὸς ἀγαθοῦ δυναμένην. Ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ μέγεθος εὐεργετεῖ τῶν αὐτοῦ χαρίτων — ἀπερὶγραφοὶ γὰρ αὐταὶ γὰρ καὶ ἀτελεύτητοι —, πρὸς δὲ τὰς τῶν εὐεργετουμένων δυνάμεις· οὐ γὰρ ὡς πέφυκεν ὁ Θεὸς εὖ ποιεῖν, οὕτω καὶ τὸ γενόμενον εὖ πάσχιν, ἐπεὶ τοῦ μὲν αἱ δυνάμεις ὑπερβάλλουσι, τὸ δὲ ἀσθενέστερον ὄν ἢ ὡςτε δεῖσθαι τὸ μέγεθος αὐτῶν, ἀτεῖπεν ἄν, εἰ μὴ διεμνησάτο σταθμησάμενος εὐκρμόσως τὸ ἐκάστῳ ἐπιβάλλον. Εἰ δὲ τις ἐθελήσειε γυμνοτικοῖς χρήσασθαι τοῖς ὀνόμασιν, οὐδὲν ἄν ἕτερον εἴποι τιν νοητὸν εἶναι κόσμον ἢ Θεοῦ λόγον ἤδη κοσμοποιοῦντις· οὐδὲ γὰρ ἡ νοητὴ πόλις ἕτερόν τι ἐστὶν ἢ ὁ τοῦ ἀρχιέκτονος λογισμὸς ἤδη τὴν αἰσθητὴν πόλιν τῇ νοητῇ κτίζει διανοουμένον. Μωϋσέως ἐστὶ τὸδε δόγμα τοῦτο, οὐκ ἐμὸν. Τὴν γοῦν ἀνθρώπου γένεσιν ἀναγράφων, ἐν τοῖς ἔπειτα ὁμολογεῖ διαρρήδη, ὡς ἄρα καὶ εἰκόνα Θεοῦ διεντυώθη. Εἰ δὲ τὸ μέρος εἰκῶν εἰκόνας, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ὅλον εἶδος, ὁ σύμπας αἰσθητὸς οὐτοσὶ κόσμος, ὁ μείζων ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης μίμημα Θεῆος εἰκόνας. Δῆλον δὲ, ὅτι καὶ ἡ ἀρχέτυπος σφραγὶς, ὃν φάμεν εἶναι κόσμον νοητὸν, αὐτὸς ἄν εἴη τὸ ἀρχέτυπον παράδειγμα, ἰδέα τῶν θεῶν, ὁ Θεοῦ λόγος. —

„In principio fecit coelum“. Quid „in principio“? cur coelum?

7. Πησιδὲ ὡς „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν“

νόν καὶ τὴν γῆν“, τὴν ἀρχὴν [*] παραλαμβάνων, οὐχ, ὅς
 οἴονται τινες, τὴν κατὰ χρόνον — χρόνος γὰρ οὐκ ἦν πρὸ
 κόσμου —, ἀλλ’ ἢ σὺν αὐτῷ γέγονεν ἢ μετ’ αὐτόν. Ἐπε-
 δὴ γὰρ διάστημα τῆς τοῦ οὐρανοῦ κινήσεως ἐστὶν ὁ χρό-
 νος, προτέρα τοῦ κινουμένου κινήσις οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ’
 ἀναγκαῖον αὐτὴν ἢ ὕστερον ἢ ἅμα συνίστασθαι. Ἀναγ-
 καῖον ἄρα καὶ τὸν χρόνον ἰσῆλικα τοῦ κόσμου γεγονέ-
 ναι, ἢ νεώτερον ἐκείνου· πρεσβύτερον δὲ ἀποφαίνεσθαι
 τολμᾶν ἀφιλόσοφον τῷ ὄντι. Εἰ δὲ ἀρχὴ μὴ παραλαμ-
 βάνεται τὰ νῦν ἢ κατὰ χρόνον, εἰκὸς ἂν εἶη μνησθῆναι
 τὴν κατ’ ἀριθμόν, ὡς τὸ „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν“ ἴσον εἶκει
 τοῖ „πρῶτον ἐποίησε τὸν οὐρανόν“· καὶ γὰρ εὐλογον τῷ
 ὄντι, πρῶτον αὐτόν εἰς γένεσιν ἐλθεῖν, ἄριστόν τε ὄντα
 τῶν γεγονότων καὶ ἐκ τοῦ καθαρωτάτου τῆς οὐσίας πε-
 γύνητα, διότι θεῶν ἐμφανῶν τε καὶ αἰσθητῶν ἔμελλεν οἴ-
 κος ἔσεσθαι ἱερώτατος. Καὶ γὰρ εἰ πάντα ἅμα ὁ ποιῶν
 ἐποίει, τάξιν οὐδὲν ἥττον εἶχε τὰ καλῶς γινόμενα· καλὴν
 γὰρ οὐδὲν ἐν ἀταξίᾳ. Τάξις δὲ ἀκολουθία καὶ εἰρῶς
 ἐστὶ προηγουμένων τινῶν καὶ ἐπομένων, εἰ καὶ μὴ τῆς
 ἀποτελέσμασιν, ἀλλὰ γε ταῖς τῶν τεκταινομένων ἐπι-
 νοίαις· οὕτω γὰρ ἔμελλον ἠκριβῶσθαι τε καὶ ἀπλοεῖς
 εἶναι καὶ ἀσύγχυτοι. Πρῶτον οὖν παρὰ τοῦ νοητοῦ
 κόσμου ὁ ποιῶν ἐποίει οὐρανὸν ἀσώματον καὶ γῆν ἀό-
 ρατον καὶ ἀέρος ἰδέαν καὶ κενῶν· ὧν τὸν μὲν ἐπερήμισσεν
 σκότος, ἐπειδὴ μέλας ὁ ἀῆρ τῇ φύσει, τὸ δὲ ἄνυσσον,
 πολύβουθον γὰρ τό γε κενὸν καὶ ἀχανές. Εἰθ’ ὕδατος
 ἀσώματον οὐσίαν καὶ πνεύματος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐβδό-
 μου φωτός, ὃ πάλιν ἀσώματον ἦν, καὶ νοητὸν ἡλίου.
 παράδειγμα, καὶ πάντων ὅσα φωσφόρα ἄστρα κατὰ τὸν
 οὐρανὸν ἔμελλε συνίστασθαι.

Summas partes tribuit Moyses spiritui et luci.

8. Προνομίας δὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φῶς ἡξίου· τὸ μὲν γὰρ ὠνόμασε Θεοῦ, διότι ζωτικώτατον τὸ πνεῦμα, ζωῆς δὲ Θεὸς αἷτιος· τὸ δὲ φῶς ὃ τι ὑπερβαλλόντως καλόν. Τοσοῦτω γὰρ τὸ νοητὸν τοῦ ὄρατοῦ λαμπρότερόν τε καὶ ἀγχοειδέστερον, ὅσοιπερ, ἥλιος, οἶμαι, σκότους, καὶ ἡμέρα νυκτός, καὶ τῶν αἰσθητικῶν κριτηρίων ὁ νοῦς, ὁ τῆς ὅλης ψυχῆς ἡγεμών, καὶ ὀφθαλμοὶ σώματος. Τὸν δὲ ἀόρατον καὶ νοητὸν Θεῖον λόγον εἰκόνα λέγει Θεοῦ, καὶ ταύτης εἰκόνα τὸ νοητὸν φῶς ἐκείνο, ὃ Θείου λόγου γέγονεν[*] εἰκὼν τοῦ διερμηνεύσαντος τὴν γένεσιν αὐτοῦ. Καὶ ἔστιν ὑπερουράνιος ἀστήρ, πηγὴ τῶν αἰσθητῶν ἀστέρων, ἣν οὐκ ἄπο σκοποῦ καλέσειεν ἂν τις παναύγειαν, ἀφ' ἧς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆτες τε καὶ ἀπλανεῖς ἀρύνονται, καθ' ὅσον ἐκάστῳ δύναντις, τὰ πρέποντα φέγγη, τῆς ἀμιγοῦς καὶ καθαρᾶς ἐκείνης ἀγῆς ἀμαυρουμένης, ὅταν ἄρξηται τρέπεσθαι κατὰ τὴν ἐκ νοητοῦ πρὸς αἰσθητὸν μεταβολήν· εἰλικρινές γὰρ οὐδὲν τῶν ἐν αἰσθήσει.

Lux et tenebrae separatae, unde vesper et mane ortum.

9. Εὐ μέντοι καὶ τὸ φάναι, ὅτι „τὸ σκότος ἦν ἐπᾶνω τῆς ἀβύσσου“ (Gen. 1, 2). Τρόπον γὰρ τινα ὃ ἀῆρ ὑπὲρ τὸ κενόν ἐστιν, ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν ἀχανῆ καὶ ἐρήμην καὶ κενὴν χώραν ἐπιβὰς ἐκπεπλήρωκεν, ὅση πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κατὰ σελήνην καθήκει. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἀνάλαμπιν, ὃ πρὸ ἡλίου γέγονεν, ὑπεχώρησι τὸ ἀντίπαλον σκότος, διατριχίζοντος ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ καὶ δῆσιάντος τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰς ἐναντιότητας εὖ

εἰδότης καὶ τὴν ἐκ φύσεως αὐτῶν διαμάχην. Ἴνα οὖν μὴ αἰεὶ συμφερόμενα στασιάξωσι καὶ πόλεμος ἀντὶ εἰρήνης ἐπικρατήσῃ, τὴν ἀκοσμίαν ἐν κόσμῳ τιθεὶς οὐ μόνον „ἐχώρισε φῶς καὶ σκότος“, ἀλλὰ καὶ ὄρους ἐν μέσοις ἔθετο διαστήμασιν, οἷς ἀναῖρξε τῶν ἄκρων ἑκάτερον· ἐμελλε γὰρ γειτνιώντα σύγκρυσιν ἀπεργάζεσθαι τῷ περὶ δυναστείας ἀγῶνι κατὰ πολλὴν καὶ ἄπαιστον φιλονεκίαν ἐπαποδνόμενα, εἰ μὴ μέσοι παγέντες ὄροι διέξενξαν καὶ διέλιψαν τὴν ἀντεπίθεσιν. Οὗτοι δὲ εἰσιν „ἑσπέρα τε καὶ πρωΐα“, ὧν ἡ μὲν προεναγγελλίεται μέλλοντα ἥλιον ἀνίσχειν, ἡ δὲ σκότος ἀνείργουσα, ἡ δὲ ἑσπέρα καταδύντι ἐπιγίνεται τῷ ἡλίῳ τὴν ἀθρόαν τοῦ σκότους φορὰν προαέως ἐκδεχομένη. Καὶ ταῦτα μέντοι, πρωΐαν λέγω καὶ ἑσπέραν, ἐν τῇ τάξει τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν θετέον· ὅπως γὰρ οὐδὲν αἰσθητὸν ἐν τούτοις, ἀλλὰ πάντα ἰδέαι καὶ μέτρα καὶ τύποι καὶ σφραγίδες εἰς γένεσιν ἄλλων ἀσώματα σώματων. Ἐπειδὴ δὲ φῶς μὲν ἐγένετο, σκότος δὲ ὑπεξέστη καὶ ὑπεχώρησεν, ὄροι δὲ ἐν τοῖς μεταξὺ διαστήμασιν ἐπάγησαν, ἑσπέρα τε καὶ πρωΐα, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ χρόνου μέτρον ἀπετελεῖτο εὐθύς, ὃ καὶ „ἡμέραν“ ὃ ποιῶν ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν οὐχὶ πρώτην, ἀλλὰ „μίαν“, ἣ λέλεκται οὕτως διὰ τὴν τοῦ νοητοῦ κόσμου μόνωσιν μοναδικὴν ἔχοντος φύσιν.

Coelum apte firmamentum et οὐρανὸς dictum.

10. Ὁ μὲν οὖν ἀσώματος κόσμος ἤδη πέρας εἶχεν, ἰδρυθεὶς ἐν τῷ θείῳ λόγῳ, ὃ δὲ [*] αἰσθητὸς πρὸς παράδειγμα τούτου ἐτελειουργεῖτο. Καὶ πρῶτον αὐτοῦ τῶν μερῶν, ὃ δὴ καὶ πάντων ἀριστον, ἐποίει τὸν οὐρανὸν ὃ

δημιουργός, ὃν εἰτύμως „στερέωμα“ προσηγόρευκεν ἄτε σωματικὸν ὄντα· τὸ γὰρ σῶμα φύσει στερεόν, ὅτι περ καὶ τριχῆ διάστατον· στερεοῦ δὲ καὶ σώματος ἔννοιά τις ἕτερα πλὴν τὸ πάντη διεστηκός; Εἰκότως οὖν ἀντιτιθεὶς τῷ νοητῷ καὶ ἄσωμάτῳ τὸν αἰσθητὸν καὶ σωματοειδῆ, τοῦτον στερέωμα ἐκάλεσεν. Εἰτ' αὐτὸν εὐθεῶς „οὐρανόν“ εὐθυβόλως καὶ πάνυ κυρίως προσεῖπεν, ἥτοι διότι πάντων ὄρος ἦν ἡδη, ἢ ὅτι πρῶτος τῶν ὀρατῶν ἐγένετο. Ὀνομάζει δὲ καὶ ἡμέραν μετὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ δευτέραν, ὕλον ἡμέρας διάστημα καὶ μέτρον ἀνατιθεὶς οὐρανῷ διὰ τὴν ἐν αἰσθητοῖς ἀξίωσιν τε καὶ τιμῆν.

Ab aqua Deus terram discernit.

11. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπειδὴ τὸ σύμπαν ὕδωρ εἰς ἅπασαν τὴν γῆν ἀνεκέχυτο καὶ διὰ πάντων αὐτῆς ἐπιφοιτῆκε τῶν μερῶν, οἷα σπογγίᾳς ἀναπεπωκυίας ἰκμάδα, ὡς εἶναι τέλμα τε ἅμα καὶ βαθὺν πηλόν, ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων ἀναδεδευσμένων καὶ συμπεφυρμένων τρόπον φουράματος εἰς μίαν ἀδιάκριτον καὶ ἄμορφον φύσιν, προστάττει ὁ Θεός, τὸ μὲν ὕδωρ, ὅσον ἄλμυρον καὶ ἀγονίας αἴτιον ἔμελλεν ἔσεσθαι σπαρτοῖς καὶ δένδροισιν, ἐπισυναχθῆναι, συνῥόνεν ἐκ τῶν τῆς ἀπάσης γῆς ἀραιωμάτων, τὴν δὲ „ξηρὰν ἀναφανῆναι“, τῆς τοῦ γλυκέος νοτίδος ἐναπολειφθείσης εἰς διαμοιγῆν· κόλλα γάρ τις ἐστὶν ἢ μαμειρημένη γλυκεῖα νοτὶς τῶν διεστηκῶτων καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ παντάπασιν ἀπικανθεῖσαν αὐτὴν ἄγονον καὶ στεῖφαν γενέσθαι, καὶ ὅπως οἷα μήτηρ μὴ μόνον θιάτερον εἶδος τροφῆς, βρωσίν, ἀλλ' ἐκάτερον ὡς ἂν ἐγγόνους βρωσίν τε καὶ πόσιν παρέχη. Διὸ φλέβας μαστοῖς εἰκυίας ἐπλήμμυρε, αἱ στομωθεῖσαι ποταμούς, καὶ

Sapienter Deus quarto demum die coelum exornat.

14. Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ (Gen. 1, 14) μετὰ τὴν γῆν τὸν οὐρανὸν ἐποίκιλλε διακοσμῶν, οὐκ ἐπιβιδή τοῦτον ἐν ὑστέρωι τῆς γῆς ἔταπτε, τῇ μὲν ἐλάττορι φύσει προνομίαν διδούς, τὴν δὲ κρείττονα καὶ θειοτέραν δευτερείων ἀξιῶν, ἀλλ' εἰς ἔνδειξιν ἐναργεστάτην κράτους ἀρχῆς. Προλαβὼν γὰρ περὶ τῶν οὐπῶ [*] γεγονότων ἀνθρώπων, οἳοι τὰς γνώμας ἔσονται, στοχασταὶ τῶν εἰκότων καὶ πιθανῶν, ἐν οἷς τὸ πολὺ τὸ εὐλογον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκραιφνοῦς ἀληθείας, καὶ ὅτι πιστεύσουσι τοῖς φαινομένοις μᾶλλον ἢ θεῷ, σοφιστείαν πρὸ σοφίας θαυμάσαντες, κατιδόντες τε αὐτοὺς τὰς ἡλίου καὶ σελήνης περιόδους, δι' ὧν θέρη, χιμῶνες, ἔαρος καὶ μετοπώρου τροπαί, τῶν ἐκ γῆς ἀνὰ πᾶν ἔτος φνομένων καὶ γιγνομένων ἀπάντων αἰτίας ὑπολήφονται τὰς τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων περιπολήσεις· ἵνα μηδενὶ γεννητῷ τις πρώτας ἀνατιθέναι τινὲς τολμῶσιν αἰτίας, ἢ διὰ θράσος ἀναίσχυντον ἢ δι' ἀμαθίαν ὑπερβάλλουσαν, ἀναδραμέτωσαν, φησί, ταῖς διανοίαις ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν ὕλων γένεσιν, ὅτε πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης παντοῖα μὲν φυτά, παντοίους δὲ καρπούς ἤνεγκεν ἡ γῆ. Καὶ θεασάμενοι ταῖς διανοίαις ἐλπίζέτωσαν, ὅτι καὶ αὐτοὺς οἴσει κατὰ πρόσταξιν τοῦ πατρὸς, ὅταν αὐτῷ δοκῇ, μηδὲν προσδεθέντι τῶν κατ' οὐρανὸν ἐκχόνων, οἷς δυνάμεις μὲν ἔδωκαν, οὐ μὴν αὐτοκρατεῖς· οἷα γὰρ ἡνίοχος ἡνιωῶν ἢ κυβερνήτης οἰάκων ἐπειλημμένος, ἄγχι ἢ ἂν ἐθέλλῃ κατὰ νόμον καὶ δίκην ἕκαστα, μηδενὸς προσδεδόμενος ἄλλου, — πάντα γὰρ θεῷ δυνατά.

Quaternionis virtus et praestantia.

15. "Ἴδ' ἐστὶν αἰτία, διὰ ἣν προτέρει μὲν ἐβλάστησεν καὶ ἐχλοηφόρησεν ἡ γῆ. Ὁ δὲ οὐρανὸς διεκοσμήθη ἀνδρῶν ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, τετραδί, ἢν δεκάδος τῆς παντελείας οὐκ ἂν διαμάρτοι τις εἶναι λέγων ἀφορμὴν τε καὶ πηγὴν· ὃ γὰρ ἐντελεχείᾳ δεκάς, τοῦτο τετράς, ὡς εἶκε, θυνάμει, Εἰ γοῦν οἱ ἀπὸ μονάδος ἄχρι τετραδος ἐξῆς συντεθεῖεν ἀριθμοί, δεκάδα γεννήσουσιν, ἥτις ὅρος τῆς ἀπειρίας τῶν ἀριθμῶν ἐστι, περὶ ὃν ὡς καμπιῆρα εἰλοῦνται καὶ ἀνακάμπουσι. Περιέχει δὲ ἡ τετράς καὶ τοὺς λόγους τῶν κατὰ μουσικὴν συμφωνιῶν, τῆς τε διὰ τετάρτων καὶ διὰ πέντε καὶ διὰ πασῶν καὶ προσέτι δις διὰ πιασῶν, ἐξ ὧν σύστημα τὸ τελειότατον ἀπογεννᾶται· τῆς μὲν γὰρ διὰ τετάρτων ὁ λόγος ἐπίτριτος, τῆς δὲ διὰ πέντε ἡμιόλιος, διπλάσιος δὲ τῆς διὰ πασῶν, τετραπλάσιος δὲ τῆς δις διὰ πασῶν. Οὗς ἅπαστας ἡ τετράς ἔχει περιλαβούσα· τὸν μὲν γοῦν ἐπίτριτον ἐν τῇ τέσσαρα πρὸς τρεῖς, τὸν δὲ ἡμιόλιον ἐν τῷ [*] τρεῖς πρὸς δύο, τὸν δὲ διπλάσιον ἐν τῷ δύο πρὸς ἓν ἢ τέσσαρα πρὸς δύο, τὸν δὲ τετραπλάσιον ἐν τῇ τέσσαρα πρὸς ἓν.

Alias numeri quaternarii virtutes.

16. Ἔστι δὲ καὶ δύναμις ἄλλη τετραδος, λοχθῆναι τε καὶ νοηθῆναι θαυμασιωτάτη. Πρώτη γὰρ αὕτη τὴν τοῦ στερεοῦ φύσιν ἐδείξα, τῶν πρὸ αὐτῆς ἀριθμῶν τοῖς ἀσωμάτοις ἀνακειμένων. Κατὰ μὲν γὰρ τὸ ἓν τέτταται τὸ λεγόμενον ἐν γεωμετρικῇ εἶναι σημεῖον, κατὰ δὲ τὰ δύο γραμμὴ, διῶν φύσει ἐκ σημείου συνίσταται· Ἡ γραμμὴ

δέ ἐστι μῆκος ἀπλατές· πλάτους δὲ προσγενομένου γίνεται ἐπιφάνεια, ἣ τέτακται κατὰ τριάδα· ἐπιφάνεια δὲ πρὸς τὴν τοῦ στερεοῦ φύσιν ἐνὸς δεῖται τοῦ βάθους, ὃ προστεθὲν τῇ τριάδι γίνεται τετράς. Ὅθεν καὶ μέγα χρῆμα συμβέβηκεν εἶναι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, ὅς ἐκ τῆς ἀσωμάτου καὶ νοητῆς οὐσίας ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς ἔννοιαν τριχῆ διαστάτου σώματος, τῇ φύσει πρῶτον αἰσθητοῦ. Ὅ δὲ μὴ συνιῖς τὸ λεγόμενον, ἐκ τινὸς παιδιᾶς εἴσεται πάνυ συνήθους. Οἱ καρνατίζοντες εἰώθασιν εἶναι ἐπιπέδῳ προτιθέντες κάρνα ἐπιφέρειν ἓν, σχῆμα πυραμοειδὲς ἀπογεννῶντες. Τὸ μὲν οὖν ἐν ἐπιπέδῳ τρίγωνον ἴσταται μέχρι τριάδος, τὸ δὲ ἐπιτεθὲν τετράδα μὲν ἐν ἀριθμοῖς, ἐν δὲ σχήμασι πυραμίδα γεννᾷ, στέρεον ἤδη σῶμα. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἐκεῖνο ἀγνοητέον, ὅτι πρῶτος ἀριθμῶν ὁ τέτταρα τετράγωνός ἐστιν ἰσάκεις ἴσος, μέτρον δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος, καὶ ὅτι μόνος ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ συνθέσει καὶ δυνάμει πέφυκε γεννᾶσθαι· συνθέσει μὲν ἐκ δυοῖν καὶ δυοῖν, δυνάμει δὲ πάλιν ἐκ τοῦ δις δύο, πάγκαλόν τι συμφωνίας εἶδος ἐπιδικνύμενος, ὃ μηδενὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν συμβέβηκεν. Ἀντίκα γοῦν ὁ ἕξ, συντεθειμένος ἐκ δυοῖν τριάδων, οὐκ ἔτι γεννᾶται πολυπλασιασθεισῶν, ἀλλ' ὁ ἕτερος, ὁ ἑννέα. Πολλαῖς δὲ καὶ ἄλλαις κέχρηται δυνάμεσιν ἢ τετράς, ἄς ἀκριβέστερον καὶ ἐν τῷ περὶ αὐτῆς ἰδίῳ λόγῳ προσυποδεικτέον. Ἀπόχρη δὲ καὶ ἐκεῖνο προσθεῖναι, ὅτι τῇ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου γενέσει γέγονεν ἀρχή. Τὰ γὰρ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν τότε τὸ πᾶν ἐδημιουργήθη, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἐρρῶν, τῆς ἐν ἀριθμοῖς τετράδος· καὶ πρὸς τούτοις αἱ ἐτήσιοι ὥραι τέσσαρες, αἱ ζώων καὶ φυτῶν αἰτίαι γενέσεως, τετραχῆ τοῦ ἐνιαυτοῦ

διανυμνηθέντος εἰς χειμῶνα καὶ ἔαρ καὶ θέρος καὶ μετόπωρον.

Cum coelo Deus lucem esse iussit, ex qua philosophia nata.

17. Τοσαύτης οὖν ἀξιοθέντος ἐν τῇ φύσει προνομίας τοῦ λεχθέντος ἀριθμοῦ, κατ' ἀναγκαῖον ὁ ποιητὴς διεκόσμηκε τὸν οὐρανὸν ἐν τετραδί, παγκάλῳ καὶ θβοειδεστάτῳ κόσμῳ, τοῖς φωσφόροις ἀστροῖς. Εἰδὼς τε ὅτι τῶν ὄντων ἀριστον τὸ φῶς ἐστίν, [*] ὄργανον αὐτὸ τῆς ἀρίστης τῶν αἰσθήσεων ὀράσεως ἀπέφηεν. Ὅπερ γὰρ νοῦς ἐν ψυχῇ, τοῦτο ὀφθαλμὸς ἐν σώματι· βλέπει γὰρ ἑκάτερος, ὁ μὲν τὰ ὄντα νοητά, ὁ δὲ αὐτὰ αἰσθητά. Χρῆστος δὲ ὁ μὲν νοῦς ἐπιστήμης εἰς τὸ γνωρίσαι τὰ ἀσώματα, ὀφθαλμοὶ δὲ φωτὸς εἰς τὴν τῶν σωμάτων ἀντίληψιν, ὃ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἀγαθῶν αἴτιον γέγονε ἀνθρώποις, διαφερόντως δὲ τοῦ μεγίστου, φιλοσοφίας. Ὑπὸ γὰρ φωτὸς ἀνω παριαπεμφθεῖσα ἢ ὄρασις καὶ κατιδοῦσα φύσιν ἀστέρων καὶ κινήσιν αὐτῶν ἐναρμόνιον, ἀπλανῶν τε καὶ πλανήτων εὖ διατεταγμένας περιφορὰς, τῶν μὲν κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως περιπολούντων, τῶν δὲ ἀνομοίως τε καὶ ὑπεναντίως διτταῖς περιόδοις χρωμένων, χορείας τε πάντων ἐμμελεῖς, νόμοις τῆς μουσικῆς τελείας διακεκοσμημένας, ἀλεκτον ἐμπαρέχει τῇ ψυχῇ τέργιν τε καὶ ἡδονήν. Ἢ δὲ ἐστιωμένη θεαμάτων ἐπαλλήλων, ἐξ ἑτέρων γὰρ ἦν ἕτερα, πολλὴν ἀπλησιάν εἶχε τοῦ θεωρεῖν. Ἔτα, οἷα φιλεῖ, προσπριβιργάζετο, τίς ἢ τῶν ὀρατῶν δὴ τούτων οὐσία, καὶ εἰ ἀγένητοι πεφύκασιν ἢ γενέσεως ἔλαβον ἀρχήν, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς κινήσεως, καὶ τίνας αἰ αἰταί, διὰ ὧν ἕκαστα οἰκονομεῖται. Ἐκ δὲ τῆς τούτων ζητήσεως τὸ φιλοσοφίας συνέστη γένος,

PHILO I.

B

οὐ τελειότερον ἀγαθὸν οὐκ ἦλθεν εἰς τὸν ἀνθρώπι-
νον βίον.

Siderum ortus ususque.

18. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἰδέαν ἐκείνην ἀπιδῶν, ἣ λέλεκται κατὰ τὸν ἀσώματον κόσμον, ἐδημιούργει τοὺς αἰσθητοὺς ἀστέρας, ἀγάλματα θεῖα καὶ περικαλλέστατα, οὓς ὥσπερ ἐν ἱερῷ τῷ καθαρωτάτῳ τῆς σωματικῆς οὐσίας ἴδουε, τῷ οὐρανῷ, πολλῶν χάριν· ἑνὸς μὲν τοῦ φωςφορεῖν, ἑτέρου δὲ σημείων, εἴτα καιρῶν τῶν περὶ τὰς ἐτησίους ὥρας, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡμερῶν, νυκτῶν, μηνῶν, ἐνιαυτῶν, ἃ δὴ καὶ μέτρα γέγονε χρόνου καὶ τὴν ἀριθμοῦ φύσιν ἐγέννησεν. Οἷαν δὲ ἕκαστον τῶν εἰρημένων χρεῖαν τε καὶ ὠφέλειαν παρέχεται, δῆλον μὲν ἐκ τῆς ἐνεργείας. Πρὸς δὲ ἀκριβεστέραν κατάληψιν οὐκ ἄτοπον ἴσως καὶ λόγῳ τὸ ἀληθὲς ἰχνηλατῆσαι. Τοῦ δὴ σύμπαντος χρόνου διανεμηθέντος εἰς δύο τμήματα, ἡμέραν τε καὶ νύκτα, τῆς μὲν ἡμέρας τὸ κράτος ὁ πατήρ ἀνεδίδου τῷ ἡλίῳ, οἷα μεγάλοι βασιλεῖ, τῆς δὲ νυκτὸς τῇ σελήνῃ καὶ τῷ πλήθει τῶν ἄλλων ἀστέρων. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς περὶ τὸν ἥλιον δυνάμεώς τε καὶ ἀρχῆς ἐμφανεστάτην πίστιν ἔχει τὴν λεχθεῖσαν ἤδη. Εἰς γὰρ ὧν καὶ μόνος ἰδίᾳ καὶ καθ' αὐτὸν ἡμισυ τμήμα τοῦ σύμπαντος χρόνου [*] κεκλήρωται, τὴν ἡμέραν, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες μετὰ σελήνης θάτερον, ὃ κέκληται νύξ. Καὶ τοῦ μὲν ἀνατείλαντος αἱ φαντασίαι τῶν τοσοῦτων ἀστέρων οὐκ ἀμαυροῦνται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφανίζονται καὶ τοῦ φέγγους ἀναχίσει· καταδύντος δὲ τὰς ἰδίας ἐπιφανείας ἀρχονται διαφαίνειν ἀθρόοι καὶ τὰς ποιότη-
τητας.

Sidera etiam futura praesignificant, tempora constituunt, numerorum causae sunt.

19. Γεγόνασι δέ, ὅπερ αὐτὸς εἶπεν, οὐ μόνον ἵνα φῶς ἐκπέμπωσιν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ ὅπως σημεῖα μελλόντων προφαίνωσιν. Ἡ γὰρ ἀνατολαῖς αὐτῶν ἢ δύνεσιν ἢ ἐκλείψουσιν ἢ πάλιν ἐπιτολαῖς καὶ ἐπικρύψεσιν ἢ ταῖς ἄλλαις περὶ τὰς κινήσεις διαφοραῖς ἄνθρωποι τὰ ἀποβησόμενα στοχάζονται, καρπῶν φορὰς καὶ ἀφορίας, ζώων γενέσεις καὶ φθοράς, αἰθρίας καὶ νεφώσεις, νηεμίας καὶ βίας πνευμάτων, ποταμῶν πλημμύρας καὶ κενώσεις, θαλάττης ἠρεμίαν καὶ κλύδωνα, ὥρῶν τῶν ἐτησίων ὑπαλλαγάς, ἢ θέρους χειμάζοντος, ἢ χειμῶνος φλέγοντος, ἢ ἔαρος μετοπωρίζοντος, ἢ μετοπώρου ἐαρίζοντος. Ἴδῃ δὲ καὶ κλόνον καὶ σεισμὸν γῆς ἐκ τῶν κατ' οὐρανὸν κινήσεων στοχασμῷ προεσήμηγάν τινες, καὶ μωρία ἄλλα τῶν ἀληθεστέρων, ὡς ἀψευδέστατα λελέχθαι, ὅτι „εἰς σημεῖα γεγόνασιν οἱ ἀστέρες, προσέτι μέντοι καὶ εἰς καιροῦς“· καιροῦς δὲ τὰς ἐτησίους ὥρας ὑπέληφεν εἶναι. Καὶ μήποτε εἰκότως· ἔννοια γὰρ καιροῦ τίς ἂν εἴη πλὴν χρόνος κατορθώσεως; αἱ δὲ ὥραι πάντα τελεσφοροῦσι καὶ κατορθοῦσι, σπορίας καὶ φαιάς καρπῶν, καὶ ζώων γενέσεις τε καὶ ἀνξήσεις. Γεγόνασι δὲ καὶ πρὸς μέτρα χρόνων· ἡλίου γὰρ καὶ σελήνης καὶ τῶν ἄλλων τεταγμέναις περιόδοις ἡμέραι καὶ μῆνες καὶ ἐνιαυτοὶ συνέστησαν. Εὐθύς τε, τὸ χρησιμώτατον, ἢ ἀριθμοῦ φύσις ἐδείχθη, χρόνον παραφήναντος αὐτήν· ἐκ γὰρ μιᾶς ἡμέρας τὸ ἓν, καὶ ἐκ δυοῖν τὰ δύο, καὶ ἐκ τριῶν τὰ τρία, καὶ ἐκ μηδὸς τὰ τριάκοντα, καὶ ἐξ ἐνιαυτοῦ τὸ ἰσάριθμον ταῖς ἐκ δώδεκα μηνῶν ἡμέραις πλη-

θος, καὶ ἐξ ἀπείρου χρόνου ὁ ἀπειρος ἀριθμὸς. Εἰς τοσαύτας καὶ οὕτως ἀναγκαίας διατείνουσιν ὠφελείας αἱ τῶν κατ' οὐρανὸν φύσεις τε καὶ κινήσεις ἀστέρων. Εἰς πόσα δὲ ἄλλα φαίην ἂν ἔγωγε τῶν ἡμῶν μὲν ἀδηλουμένων — οὐ γὰρ πάντα τῷ θνητῷ γένοι γνώριμα —, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ὅλου συνεργοῦντων διαμονήν, ἃ θεσμοῖς καὶ νόμοις, οὓς ὥρισεν ὁ θεὸς ἀκινήτους ἐν τῷ παντί, συμβαίνει πάντα τε καὶ πάντως ἐπιτελεῖσθαι.

Creantur quinto die animalia.

20. Γῆς δὲ καὶ οὐρανοῦ διακοσμηθέντων τοῖς προσήκουσι κόσμοις, τῆς μὲν τριάδι, τοῦ δέ, ὡς ἐλέχθη, τετράδι, τὰ θνητὰ γένη ζωπλαστεῖν ἐνεχειρεῖ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἐνύδρων ποιούμενος ἡμέρᾳ [*] πέμπτη, νομίσας οὐδὲν οὕτως ἕτερον ἑτέρῳ συγγενές, ὡς ζώοις πεντάδα. Διαφέρει γὰρ ἔμπνευχα ἀψύχων οὐδενὶ μᾶλλον ἢ αἰσθήσει· πενταχῇ δὲ τμητὸν αἰσθησις, εἰς ὄρασιν, ἀκοήν, γεῦσιν, ὄσφρησιν καὶ ἀφήν. Ἐκάστη μέντοι προσένειμεν ὁ ποιῶν καὶ ἐξαιρέτους ὕλας καὶ κριτήριον ἴδιον, ᾧ δικάσει τὰ ὑποπίπτοντα· χρώματα μὲν ἢ ὄρασις, φωνὰς δὲ ἀκοή, χιλοὺς δὲ γεῦσις, ἀτμούς δὲ ὄσφρησις, μαλακότητος δὲ καὶ σκληρότητας καὶ ὅσα θερμὰ ἢ ψυχρὰ, λειότητάς τε καὶ τραχύτητας ἀφή. Παντοῖα οὖν ἰχθύων γένη καὶ κητῶν κελεύει συνίστασθαι κατὰ τόπους, διαφέροντα καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ ταῖς ποιότησιν· ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλοις πελάγεσιν, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ταῦτά. Πλὴν οὐ πανταχοῦ πάντα διεπλάττετο, καὶ μήποτε εἰκότως· χαίρει γὰρ τὰ μὲν τεναγώδει καὶ οὐ πάνυ βαθεῖα θαλάττη, τὰ δὲ ὑποδρομοῖς καὶ λιμέσι, μήτ' ἐπὶ γῆν ἀνέρεται, μήτε πόρρω γῆς ἐπινίχθεσθαι δυνάμενα· τὰ δὲ

κατὰ μέσον καὶ βαθύ πέλαγος διαιτώμενα, τὰς προκχυμένας ἄκρας ἢ νήσους ἢ πέτρας ἐκτρέπεται· καὶ τὰ μὲν εὐδία καὶ γαλήνη σφριγαῖ, τὰ δὲ κλύδωνι καὶ κυματούσει· ταῖς γὰρ συνεχέσι πληγαῖς γυμναζόμενα, καὶ βίαι τὴν φορὰν ἀντωθοῦντα κρατερώτερα τέ ἐστι, καὶ πιαίνονται μᾶλλον. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ γένη τῶν πτηνῶν ἐδημιούργει, ὡς ἀδελφὰ τῶν καθ' ὕδατος — ἑκάτερα γὰρ νηκτά —, μηδεμίαν ἰδέαν τῶν ἀεροπόρων ὡς ἀτελῆ καταλιπών.

Sapientem ordinem Deus secutus in animalium creatione.

21. Ἴδῃ δὲ ὕδατος καὶ ἀέρος τὰ προσήκοντα τῶν ζώων γένη καθάπερ τινὰ κληρὸν οἰκεῖον ἀπειληρότων, πάλιν ἐκάλει τὴν γῆν εἰς τὴν τοῦ ὑπολειφθέντος μέρους γένεσιν. Ὑπελέλειπτο δὲ μετὰ τὰ φυτὰ ζῶων τὰ χερσαῖα. Καὶ φησὶν· „Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ κτήνη καὶ θηρία καὶ ἔρπετὰ καθ' ἕναστος γένος.“ Ἴ δὲ τὰ προσταχθέντα ποιεῖ καὶ εὐθύς ἀνήσει τῇ τε κατασκευῇ διαφέροντα καὶ ταῖς ῥώμας καὶ ταῖς ἐνυπαρχούσαις βλαπτικαῖς ἢ ὠφελητικαῖς δυνάμεσιν. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἐπολεῖ τὸν ἀνθρώπον· ὄν δὲ τρόπον, μικρὸν ὕστερον ἐρῶ, πρότερον ἐκεῖνο δηλώσας, ὅτι παγκάλῳ τῷ τῆς ἀκολουθίας εἰρμῷ κέχρηται, καθ' ἣν ὑφηγήσατο ζωογονίαν. Ψυχὴ γὰρ ἡ μὲν ἀργοτάτη καὶ ἥκιστα τεινπωμένη τῷ γένει τῶν ἰχθύων προσκεκλήρωται, ἡ δὲ ἀκριβεστάτη καὶ κατὰ πάντα ἀρίστη τῷ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἀμφοῖν μεθόρις τῷ τῶν χερσαίων καὶ ἀεροπόρων· αὕτη γὰρ αἰσθητικωτέρα μὲν ἐστὶ τῆς ἐν ἰχθύσιν, ἀμυδροτέρα δὲ τῆς ἐν ἀνθρώποις. Διὸ [*] τῶν ἐμφύχων πρῶτον ἐγέννησεν ἰχθύς, πλεόν μετέχοντας σωματικῆς ἢ ψυχικῆς οὐσίας,

τρόπον τινὰ ζῶα καὶ οὐ ζῶα, κινητὰ ἄψυχα, πρὸς αὐτὸ μόνον τὴν τῶν σωμάτων διαμονὴν παρασπαρέντος αὐτοῖς τοῦ ψυχοειδοῦς, καθάπερ φασὶ τοὺς ἄλλας τοῖς κρέασιν, ἵνα μὴ ῥαδίως διαφθείροντο. Μετὰ δὲ τοὺς ἰχθύς τὰ πτηνὰ καὶ χερσαῖα, ἥδη γὰρ ταῦτά γε αἰσθητικώτερα καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς ἐμφαίνοντα τρανοτέρας τὰς τῆς ψυχώσεως ιδιότητας. Ἐπὶ δὲ πᾶσιν, ὡς ἐλέχθη, τὸν ἄνθρωπον, ὃν νοῦν ἐξαιρέτον ἐδώρειτο, ψυχῆς τινα ψυχὴν, καθάπερ κόρην ἐν ὀφθαλμῷ· καὶ γὰρ ταύτην οἱ τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἀκριβέστερον ἐρευνῶντες ὀφθαλμοῦ λέγουσιν ὀφθαλμὸν εἶναι.

A pisce ad hominem.

22. Τότε μὲν οὖν ἅμα πάντα συνίστατο. Συνισταμένων δὲ ὁμοῦ πάντων ἡ τάξις ἀναγκάει λόγῳ ὑπεγράφετο διὰ τὴν ἐσομένην αὐτῆς ἐξ ἀλλήλων γένεσιν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ μέρος γινομένοις τάξις ἡδε γε ἐστίν· ἀρχεσθαι μὲν ἀπὸ τοῦ φαυλοτάτου τὴν φύσιν, λήγειν δὲ εἰς τὸ πάντων ἄριστον. Τί δὲ τοῦτ' ἐστὶ, δηλωτέον. Τὸ σπέρμα τῶν ζώων γενέσεως ἀρχὴν εἶναι συμβέβηκε. Τοῦτο ὡς ἐστὶ φαυλότατον, εἰκόσ ἀφροῦ, θεωρεῖται· ἀλλ' ὅταν εἰς τὴν μήτραν καταβληθὲν ἐνστηρίσῃ, κίνησιν εὐθύς λαβὼν εἰς φύσιν τρέπεται. Φύσις δὲ βελτίων σπέρματος, ἐπεὶ καὶ κίνησις ἡρεμίας ἐν γενητοῖς. Ἡ δὲ οἷα τεχνίτης, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, ἀνεπίληπτος τέχνη, ζωοπλαστεῖ τὴν μὲν ὑγρὰν οὐσίαν εἰς τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ μέρη διανέμουσα, τὴν δὲ πνευματικὴν εἰς τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τὴν τε θρεπτικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν· τὴν γὰρ τοῦ λογισμοῦ τὰ ἴνυ ὑπερθετέον, διὰ τοὺς φάσκοντας θύραθεν αὐτὸν ἐπεισιέναι, θεῖον καὶ αἰδῖον

ὄντα. Οὐκοῦν ἤρξατο μὲν ἀπὸ σπέρματος εὐτελοῦς ἢ φύσις, ἔληξεν δὲ εἰς τὸ τιμιώτατον, τὴν τοῦ ζώου καὶ ἀνθρώπου κατασκευήν. Ταῦτό δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως συμβέβηκεν· ἤνικα γὰρ ζῶα διαπλάττειν ἔδοξε τῷ δημιουργῷ, τὰ μὲν πρῶτα τῇ τάξει φαιλότερά πως ἦν, ἰχθύες, τὰ δὲ ἔσταιτα ἄριστα, ἄνθρωποι. Τὰ δὲ ἄλλα μέσα τῶν ἄκρων, ἀμβλύω μὲν τῶν προτέρων, χείρω δὲ τῶν ὑστέρων, χερσαῖα καὶ πτηνά.

Post alia omnia homo factus est ad imaginem et similitudinem Dei.

23. Μετὰ δὴ τὰ ἄλλα πάντα, καθάπερ ἐλέχθη, τὸν ἀνθρώπον φησι „κατ' εἰκόνα γενέσθαι θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν“· πάνυ καλῶς, ἐμφερέστερον γὰρ οὐδὲν γηγενές ἀνθρώπου θεῷ. Τὴν δὲ ἐμφέρειαν μηδεὶς εἰκαζέτω σώματος χαρακτηῆσιν, οὔτε γὰρ ἀνθρωπόμορφος ὁ θεός, οὔτε θεοειδές τὸ [*] ἀνθρώπινον σῶμα· ἢ δὲ εἰκῶν λέλεχται κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς ἡγεμόνα νοῦν. Πρὸς γὰρ ἵνα τὸν τῶν ὄλων ἐκεῖνον ὡς ἂν ἀρχέτηπον ὁ ἐν ἐκάστῳ τῶν κατὰ μέρος ἀπεικονίσθη, τρόπον τινὰ θεὸς ὢν τοῦ φέροντος καὶ ἀγαλματοφοροῦντος αὐτόν. Ὅν γὰρ ἔχει λόγον ὁ μέγας ἡγεμὼν ἐν ἅπαντι τῷ κόσμῳ, τοῦτον, ὡς ἔοικεν, καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐν ἀνθρώπῳ ἀόρατός τε γὰρ ἐστίν, αὐτὸς πάντα ὄρων, καὶ ἀδηλον ἔχει τὴν οὐσίαν, τὰς τῶν ἄλλων καταλαμβάνων· καὶ τέχναις καὶ ἐπιστήμαις πολυσχιδεῖς τε ἀνατέμνων ὁδοὺς καὶ λεωφόρους ἀπάσας, διὰ γῆς ἔρχεται καὶ θαλάττης, τὰ ἐν ἐκατέρῃ φύσει διερευνώμενος· καὶ πάλιν πτηνὸς ἄρθρις καὶ τὸν αἶρα καὶ τὰ τούτου παθήματα κατασκευάμενος, ἀνωτέρω φέρεται πρὸς αἰθέρα καὶ τὰς οὐ-

ρανίους περιόδους· πλανήτων τε καὶ ἀπλανῶν χορείαις συμπεριποληθεὶς κατὰ τοὺς τῆς μουσικῆς τελείους νόμους, ἐπόμενος ἔρωτι σοφίας ποδηγετοῦντι, πᾶσαν τὴν αἰσθητὴν οὐσίαν ὑπερκύψας, ἐνταῦθα ἐφίεται τῆς νοητῆς· καὶ ὧν εἶδεν ἐνταῦθα αἰσθητῶν, ἐν ἐκείνῃ τὰ παραδείγματα καὶ τὰς ἰδέας θεασάμενος, ὑπερβάλλοντα κάλλη, μέθῃ νηφαλίῳ κατασχεθεὶς ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες ἐνθουσιᾷ, ἐτέρου γεμισθεὶς ἡμέρου καὶ πόθου βελτίονος, ὑφ' οὗ πρὸς τὴν ἄκραν ἀψίδα παραπεμφθεὶς τῶν νοητῶν ἐπ' αὐτὸν ἰέναι δοκεῖ τὸν μέγαν βασιλέα. Γλιχομένου δὲ ἰδεῖν, θείου φωτὸς ἄκρατοι καὶ ἀμιγεῖς ἀνγαὶ χειμάρρου τρόπον ἐκχέονται, ὡς ταῖς μαρμαρυγαῖς τὸ τῆς διανοίας ὄμμα σκοτοδιναῖν. Ἐπεὶ δὲ οὐ σύμπασα εἰκῶν ἀρχετύπῳ παραδείγματι ἐμφορῆς, πολλαὶ δὲ εἰσὶν ἀνόμοιοι, προσεπεσημήνατο εἰπὼν τῷ „καὶ εἰκόνα“ τὸ „καθ' ὁμοίωσιν“, εἰς ἔμφρασιν ἀκριβοῦς ἐκμαγείου τρανὸν τύπον ἔχοντος.

Cur dixerit Deus „Faciamus hominem“ numero plurali.

24. Ἀπορήσεις δὲ ἂν τις οὐκ ἄπο σκοποῦ, τί δήποτε τὴν ἀνθρώπου μόνου γένεσιν οὐχ ἐνὶ δημιουργῷ καθάπερ τὰ ἄλλα ἀνέσθηκεν, ἀλλὰ ὡσανεὶ πλείοσιν. Εἰσάγει γὰρ τὸν πατέρα τῶν ὄλων ταυτὶ λέγοντα· „Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.“ Μὴ γὰρ χρεῖός ἐστιν, εἶπομι' ἂν, οὐτινοςοῦν, ὧ πάντα ὑπήκοα; ἢ τὸν μὲν οὐρανὸν ἠνίκα ἐποίησε καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, οὐδενὸς ἐδεήθη τοῦ συνεργήσοντος, ἄνθρωπον δὲ βραχὺ ζῶον οὕτω καὶ ἐπίκνηρον οὐχ οἷός τε ἦν δίχα συμπράξεως ἐτέρων αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ κατασκευάσασθαι; Τὴν μὲν οὖν ἀληθεστάτην αἰτίαν θεὸν ἀνάγκη

μόνον εἶδέναι, τὴν δὲ νικότι στοχασμῶ πιστανὴν καὶ εὐ-
 λογον εἶναι δοκοῦσαν οὐκ [*] ἀποκρυπτεόν. Ἔστι δὲ
 ἤθε. Τῶν ὄντων τὰ μὲν οὔτε ἀρετῆς οὔτε κακίας μετέ-
 χαι, ὡςπερ φυτόα καὶ ζῶα ἄλογα, τὰ μὲν ὅτι ἄνηγά τὸ
 ἔστι καὶ ἀφαντάστῳ φύσει διοικεῖται, τὰ δὲ ὅτι καὶ νοῦν
 καὶ λόγον ἐκτέμνεται· κακίας δὲ καὶ ἀρετῆς ὡς ἂν οἶκος
 νοῦς καὶ λόγος, οἷς αὐταὶ περιέκασιν ἐνδυναμῶσθαι. Τὰ
 δὲ αὐτῶν μόνως κοινωθέντων ἀρετῆς, ἀμέτοχα πάσης ὄντα
 κακίας, ὡςπερ οἱ ἀστέρες· οἷτοι γὰρ ζῶα τε εἶναι λέγον-
 ται, καὶ ζῶα νοερά, μᾶλλον δὲ νοῦς αὐτῶν ὁ ἕκαστος
 ὅλος δὲ ὅλων σπουδαῖος καὶ παντὸς ἀντιδρακτός κακοῦ.
 Τὰ δὲ τῆς μικτῆς ἔστι φύσεως, ὡςπερ ἄνθρωπος, ὅς ἐπι-
 δέχεται τὰ ἐναντία, φρόνησιν καὶ ἀφροσύνην, σωφροσύ-
 νην καὶ ἀκολασίαν, ἀνδρείαν καὶ δειλίαν, δικαιοσύνην καὶ
 ἀδικίαν, καὶ συνελόντι φάναι, ἀγαθὰ καὶ κακία, καλὰ καὶ
 αἰσχρά, ἀρετὴν καὶ κακίαν. Τῷ δὲ πάντων πατρὶ θεῷ
 τὰ μὲν σπουδαῖα δὲ αὐτοῦ μόνου ποιεῖν οἰκειότατον ἦν,
 ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν συγγενείας· τὰ δὲ ἀδιάφορα οὐκ
 ἀλλότριον, ἐπαιδὴ καὶ ταῦτα τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ κακίας
 ἠμοιρεῖ· τὰ δὲ μικτὰ πῆ μὲν οἰκεῖον, πῆ δὲ ἀνοίκειον,
 οἰκεῖον μὲν ἕνεκα τῆς ἀνακεχωρημένης βελτιονος ἰδέας,
 ἀνοίκειον δὲ ἕνεκα τῆς ἐναντίας καὶ χελονος. Αἰὰ τοῦτο
 ἐπὶ μόνως τῆς ἀνθρώπου γενέσεως φησιν, ὅτι εἶπεν ὁ
 θεός· „Ποιήσωμεν ἄνθρωπον,“ ὑπέρ ἐμμένει συμπα-
 ράλην ἐτέρων ὡς ἂν συνεγγῶν, ἵνα ταῖς μὲν ἀνεπιλή-
 πτοις βούλαις τε καὶ πράξεσιν ἀνθρώπου κατορθούσιος
 ἐπιγνώμηται ὁ θεός ὁ πάντων ἡγεμών, ταῖς δὲ ἐναν-
 τiais ἕτεροι τῶν ὑπερέων· ἔδει γὰρ ἀνατίων εἶναι κακοῦ
 τὸν πατέρα τοῖς ἐγγόνος. Κακίον δὲ ἢ κακία καὶ ἢ κα-
 τὰ κακίαν ἐνέχεται. Πάντω δὲ καλῶς τὸ γένος ἄνθρω-

πον εἰπτῶν διέκρινα τὰ εἶδη, φήσας „ἄρρεν τε καὶ θῆλυ δεδημιουργῆσθαι“, μήπω τῶν ἐν μέρει μορφὴν λαβόντων, ἐπιθετὴ τὰ ἔσχατα τῶν εἰδῶν ἐνυπάρχει τῷ γένει, καὶ ὡςπερ ἐν κατόπτρῳ διαφαίνεται τοῖς ὀξὺ καθορᾶν δυναμένοις.

Singulae causae, cur homo loco ultimo creatus sit. (25-29.)

25. [*] Ἐπιζητήσῃε δὲ ἂν τις τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὕστατον ἔργον ἐστὶν ἄνθρωπος τῆς τοῦ κόσμου γενέσως· ἐφ' ἅπασιν γὰρ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν ὁ ποιητὴς καὶ πατήρ, ὡς ἱερὰι γραφαὶ μνηύουσιν, εἰργάσατο. Λέγουσιν οὖν οἱ τοῖς νόμοις ἐμβαδύοντες ἐπιπλέον καὶ τὰ κατ' αὐτούς, ὡς ἐνὶ μάλιστα, μετὰ πάσης ἐξετάσεως ἀκριβοῦντες, ὅτι τῆς αὐτοῦ συγγενείας μεταδούς ὁ θεὸς ἄνθρωπῳ τῆς λογικῆς, ἣτις ἀρίστη δωρεῶν ἦν, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐφθόνησεν· ἀλλ' ὡς οἰκνιοτάτῳ καὶ φιλτάτῳ ζῶω τὰ ἐν κόσμῳ πάντα προητοιμάσατο, βουληθεὶς γενόμενον αὐτὸν μηδενὸς ἀπορηῆσαι τῶν πρὸς τε τὸ ζῆν, καὶ τὸ ἐν ζῆν· ὧν τὸ μὲν παρασκευάζουσιν αἱ χορηγίαι καὶ ἀφθονίαι τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν, τὸ δὲ ἡ θεωρία τῶν κατ' οὐρανόν, ἀφ' ἧς πληχθεὶς ὁ νοῦς ἔρωτα καὶ πόθον ἔσχε τῆς τούτων ἐπιστήμης, ὅθεν τὸ φιλοσοφίας ἀνεβλάστησε γένος, ὑφ' οὗ καίτοι θνητὸς ὢν ὁ ἄνθρωπος ἀπαθανατίζεται. Καθάπερ οὖν οἱ ἐστιάτορες οὐ πρότερον ἐπὶ δεῖπνον καλοῦσιν ἢ τὰ πρὸς εὐωχίαν πάντα ἐντρεπίσαι, καὶ οἱ τοὺς γυμνικοὺς καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας τιθέντες, πρὶν συναγαγεῖν τοὺς θεατὰς, εἰς τε τὰ θεάτρα καὶ τὰ στάδια ἐντρεπίζουσιν ἀγωνιστῶν καὶ θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων πλήθος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων ἡγεμῶν, οἷά τις ἀθλοθέτης καὶ ἐστιάτωρ,

ἄνθρωπον καλεῖν μέλλον ἐπὶ τε εὐωχίαν καὶ θεωρίαν, τὰ εἰς ἐκάτερον εἶδος προεντρεπίσατο, ἵν' εἰς τὸν κόσμον εἰσελθὼν εὐθύς εὐρη καὶ συμπόσιον καὶ θέατρον ἱερώτατον, τὸ μὲν ἀπάντων πλήρες, ὅσα γῆ καὶ ποταμοὶ καὶ θάλαττα καὶ ἀῆρ φέρουσιν εἰς χρῆσίν τε καὶ ἀπόλαυσιν, τὸ δὲ παντοίων θεαμάτων, ἃ καταπληκτικωτάτας μὲν ἔχει τὰς οὐσίας, καταπληκτικωτάτας δὲ τὰς ποιότητας, θανμμασιωτάτας δὲ τὰς κινήσεις καὶ χορείας, ἐν τάξεσιν ἡρμοσμένας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίαις καὶ περιόδων συμφωνίαις. Ἐν οἷς ἅπασιν τὴν ἀρχέινπον καὶ ἀληθῆ καὶ παραδειγματικὴν μουσικὴν οὐκ ἂν ἰμάρτοι τις εἶναι λέγων, ἀφ' ἧς οἱ μετὰ ταῦτα ἄνθρωποι ἐγγραψίμενοι ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τὰς εἰκόνας ἀναγκαιοτάτην καὶ ὠφελιμωτάτην τέχνην τῷ βίῳ παρέδωσαν.

26. Ἴδὲ μὲν αἰτία πρώτη, δι' ἣν ἄνθρωπος ἐφ' ἅπασιν γεγενῆσθαι δοκεῖ. Δευτέρα δὲ οὐκ ἀπο σκοποῦ λεκτέα. Ἄμα τῇ πρώτῃ γενέσει τὰς εἰς τὸ ζῆν παρασκευὰς ἀπάσας εὐρεν ἄνθρωπος, εἰς διδασκαλίαν τῶν ἔπειτα· μόνον οὐκ ἄντικρυ βρώσης τῆς φύσεως, ὅτι μιμούμενοι τὸν ἀρχηγέτην τοῦ γένους ἀπόνως καὶ ἀταλαιπώρως ἐν ἀφθονωτάτῃ διαίτῃ καὶ εὐπορίῃ τῶν ἀναγκαίων διάξουσι. Τοῦτ' δὲ [*] συμβήσεται, ἐὰν μήτε αἱ ἄλογοι ἠδοναὶ ψυχῆς δυναστεύσωσι, γαστριμαργίαν καὶ λαγνείαν ἐπιτειχίσασαι, μήτε αἱ δόξης ἢ ἀρχῆς ἢ χρημάτων ἐπιθυμίαι τὸ τοῦ βίου κράτος ἀνίψωνται, μήτε στείλωσι καὶ κάμψωσι δύνουσι αἱ λύπαι, μήθ' ὁ κακὸς σύμβουλος, φόβος, τὰς ἐπὶ τὰ σπουδαῖα τῶν ἔργων ὀρμὰς ἀναχαιτίσῃ, μήτ' ἀφροσύνη καὶ δειλία καὶ ἀδικία καὶ τὸ τῶν ἄλλων κακῶν ἀμήχανον πλήθος ἐπίθῃται. Νυνὶ δὲ πάντων ὅσα λέλεκται παρενημερησάντων καὶ τῶν

ἀνθρώπων ἀνέδην ἐκκεχυμένων εἰς τε τὰ πάθη καὶ τὰς ἀκράτορας καὶ ὑπαιτίους, ἃς οὐδὲ εἶπεῖν θέμις, ὀρέξεις, ἀπαντᾷ δίκη προσήκουσα τιμωρὸς ἀσεβῶν ἐπιτηδευμάτων. Ἔστι δὲ ἡδίκηκότων εἰς κόλασιν τὰ τῶν ἀναγκαίων δικασίματα· μόλις γὰρ ἀνατέμνοντες τὰ πεδία, καὶ πηγῶν ῥεῖθρα καὶ ποταμῶν ἐποχετεύοντες, σπείροντές τε καὶ φυτεύοντες καὶ τὸν γεωπόνον κάματον μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἀτούτως ἐκδεχόμενοι δι' ἔτους συγκομιζουσι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ταῦτ' ἐστὶν ὅτε λεπρὰ καὶ οὐ πάνυ διαρκῆ, διὰ πολλὰς βλαβέτα αἰτίας. ἼΙ γὰρ ὄμβρων ἐπαλλήλων φορὰ κατέστρεψεν, ἢ χαλάζης βάρους κατενεχθείσης ἀθρόως κατέκλασεν, ἢ χιῶν περιέψυξεν, ἢ βία πνευμάτων ῥίζαις αὐταῖς κατέστρεψε· πολλὰ γὰρ ὕδωρ καὶ ἀῆρ εἰς ἀγονίαν καρπῶν νεωτερίζουσιν. Ἐὶ δὲ σωφροσύνη μὲν ἐξευμαρισθεῖεν αἱ ἀμειροὶ τῶν παθῶν ὄρμαί, δικαιοσύνη δὲ αἱ περὶ τὸ ἀδικεῖν σπουδαί τε καὶ φιλοτιμίαι, καὶ συνελόντι φάναι ταῖς ἀρεταῖς καὶ ταῖς κατ' ἀρετὰς ἐνεργείαις αἱ κακίαι καὶ αἱ κατ' αὐτὰς ἀνήνυτοι πράξεις, ἀνηρημένου μὲν πολέμου τοῦ κατὰ ψυχὴν, ὃς ἀψευδῶς ἐστὶ πολέμων ἀγαλεώτατος καὶ βαρύντατος, εἰρήνης δὲ ἐπισχούσης καὶ ταῖς ἐν ἡμῖν δυνάμεσιν ἐννομίαν παρασκευαζούσης ἡσυχῆ τε καὶ πρᾶως· ἐλπίς ἄν, τὸν θεόν, ἅτε φιλάρετον καὶ φιλόκαλον καὶ προσέτι φιλάνθρωπον, τὰ ἀγαθὰ ἀντόματα παρασχεῖν ἐξ ἐτοιμοῦ τῷ γένει. Δῆλον γάρ, ὡς εὐμαρέστερον τοῦ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παρασχεῖν τὸ τὴν ἐκ τῶν ὄντων φορὰν ἄνευ τέχνης γεωργικῆς ἐπιδαψιλεύσασθαι.

27. Δευτέρα μὲν αἰτία ἦδε λέλεκται, τρίτη δὲ ἐστὶ τοιαύδε. Ἀρχὴν καὶ τέλος τῶν γεγονότων ὁ θεὸς ἀμύσασθαι διανοηθεῖς, ὡς ἀναγκαῖα καὶ φίλτατα, ἀρχὴν

μὲν οὐρανὸν ἐποίει, τέλος δὲ ἄνθρωπον· τὸν μὲν τῶν ἐν αἰσθητοῖς ἀφθάρτων τελειότατον, τὸν δὲ τῶν γηγενῶν καὶ φθαρτῶν ἄριστον· [*] βραχὺν (εἰ δὲ τὸ ἀληθὲς εἰ-
πῆν) οὐρανόν, πολλὰς ἐν αὐτῷ φύσεις ἀστεροειδεῖς ἀγαλ-
ματοφοροῦντα, τέχναις καὶ τισιν ἐπιστήμαις καὶ τοῖς
καθ' ἑκάστην ἀρετὴν ἀοιδίμοις θεωρήμασιν. Ἐπιβιδή
γὰρ ἐναντία φύσει τὸ τῆ φθαρτὸν καὶ τὸ ἀφθαρτον, εἶ-
δους ἑκατέρου τὸ κάλλιστον ἀρχῆ καὶ τέλει προσένβι-
μην, ἀρχῆ μὲν οὐρανόν, ὡς ἐλέχθη, τέλει δὲ ἄνθρωπον.

28. Ἐπὶ πᾶσι μέντοι καὶ ἐκείνο λέγεται πρὸς ἀπό-
δοσιν αἰτίας ἀναγκαίας. Ἔδει πάντων γεγονότων ὑστα-
τον φῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα τελευταῖος ἐξαπιναιῶς τοῖς
ἄλλοις ζώοις ἐπιφανεῖς ἐμποιήσῃ κατάπληξιν· ἐμβλεῖ γὰρ
ιδόντα πρῶτον τῆθρῆναι καὶ προσκυνεῖν ὡς ἂν ἡγεμόνα
φύσει καὶ δεσπότην. Διὸ καὶ θεασάμενα πάντα διὰ
πάντων ἡμερώθη, καὶ ὅσα τὴν φύσιν ἀγριώτατα κατὰ
τὴν πρώτην εὐθύς πρόσοψιν ἐγένετο χειροθεύεσταια, τὰς
μὲν ἀτιθάσσους λύττας ἐπιδεικνύμενα καὶ ἑλλήλων εἰς
δὲ μόνον τὸν ἄνθρωπον τιθασσόμενα. Παρ' ἣν αἰ-
τίαν καὶ γεννήσας αὐτὸν ὁ πατήρ ἡγεμονικὸν φύσει
ζῶον, οὐκ ἔργῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ λόγου χειροτονίᾳ
κατίστασεν τῶν ὑπὸ σελήνῃ ἀπάντων βασιλέα, χερσαίων
τε καὶ ἐνύδρων καὶ ἀεροπόρων· ὅσα γὰρ θνητὰ ἐν τοῖς
τρῖσι στοιχείοις, γῆ, ὕδατι, ἀέρι, πάντα ὑπέταττον αὐτῷ,
τὰ κατ' οὐρανὸν ὑπεξελόμενος ἅτε θειοτέρας μοίρας ἐπι-
λαχόντα. Πίστις δὲ τῆς ἀρχῆς ἐναργεστάτη τὰ φαινόμε-
να· θρημμάτων ἐστὶν ὅτε πλήθη μυρία πρὸς ἐνὸς
ἄνδρος ἄγεται τοῦ τυχόντος, οὐδ' ὀπιλυφοροῦντος, οὔτε
σιθῆρον, οὔτε τι τῶν ἀμνηστῶν ἐπιφερομένου, διαφθέ-
ραν δὲ αὐτὸ μόνον ἔχοντος σκεπαστήριον, καὶ βακτη-

ρίαν, ἕνεκα τοῦ διασημῆναι τε καὶ ἐν ταῖς ὄδοιπορίαις εἰ κάμη στηρίσασθαι. Τὰς γοῦν πολυζώους ἀγέλας τῶν προβάτων, αἰγῶν, βοῶν, ἄγει ποιμήν, αἰπόλος, βουκόλος, ἄνθρωποι μὴδὲ τοῖς σώμασιν ἐρῶμένοι καὶ σφριγῶντες, ὡς ἕνεκα γοῦν εὐεξίας ἐμποιῆσαι τοῖς ἰδοῦσι κατάπληξιν· καὶ αἱ τοσαῦται τῶν τοσούτων ἀλκαί τε καὶ δυνάμεις εὐοπλούντων — ἔχουσι γὰρ τὰς ἐκ φύσεως παρασκευὰς αἷς ἀμύονται — καθάπερ δούλοι δεσπότας κατεπτήχασιν καὶ τὰ προστατιόμενα δρῶσι. Βόες μὲν καταζεύγνυνται πρὸς ἄροτρον γῆς, καὶ βαθείας ἀλλοκας ἀνατέμνοντες δι' ἡμέρας, ἔστι δὲ ὅτε μακρὸν δόλιχον ἀποτείνουσι γεωπόνου τινὸς ἐφεστῶτος. Κριοὶ δὲ βριθόντες βαθέσι μαλλοῖς ὑπόποκοι κατὰ τὴν ἔαρος ὥραν ὑπὸ ποιμένος κελευσθέντες ἴστανται μετ' ἡρεμίας, καὶ ἡσυχῇ κατακλίνοντες ἐμπαρέχουσιν ἀποκείρεσθαι τὸ ἔριον, ἐθιζόμενοι καθάπερ αἱ πόλεις τὸν ἐτήσιον [*] ἀποδιδόναι δασμὸν τῇ βασιλεῖ φύσει. Καὶ μὴν τό γε θυμικώτατον ζῶον, ἵππος, ῥαδίως ἄγεται χαλινωθεὶς, ἵνα μὴ σκιρτῶν ἀφηνιάζη, καὶ τὰ νῶτα κοιλάντας εὖ μάλα πρὸς τὸ εὐεδρον δέχεται τὸν ἔποχον, καὶ μετέωρον ἀναβαστίσας ὀξύτατα θεί, σπυδάζων, εἰς οὓς ἂν ἐπιίγῃται γίνεσθαι τόπους ἐκεῖνος, ἀφικνεῖσθαι καὶ διακομίζειν· ὁ δὲ ἐφιδρῦμένος ἄνευ καμάτων κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἐτέρου σώματι καὶ ποσὶν ὀξύνει τὸν δρόμον.

29. Πολλὰ δὲ ἂν ἔχοι τις λέγειν ἕτερα βουλόμενος ἀπομηκύνειν, εἰς ἐνδειξιν τοῦ μὴδὲν ἀπελευθεριάζειν ὑπεξηρημένον τῆς ἀνθρώπου ἡγεμονίας· δείγματος δὲ ἕνεκα καὶ τὰ ῥηθέντα ἀρκεῖ. Χρὴ μέντοι μὴδ' ἐκεῖνο ἀγνοεῖν, ὅτι οὐ, παρ' ὅσον ὑστατον γέγονεν ἄνθρωπος,

διὰ τὴν τάξιν ἡλάττωται. Μάρτυρες δὲ ἡνίοχοι καὶ κυβερνήται. Οἱ μὲν γὰρ ὑστερίζοντες τῶν ὑποζυγίων καὶ κατόπιν αὐτῶν ἐξεταζόμενοι, ἢ ἂν ἐθέλωσιν αὐτὰ ἄγουσι τῶν ἡνιῶν ἐνβλημμένοι, καὶ τότε μὲν ἀφιέντες πρὸς ὄξυν δρόμον, τότε δὲ ἀναχαιτίζοντες, εἰ φορᾶ τοῦ δέοντος πλείονι θεοί. Οἱ δὲ αὐτοὶ κυβερνῆται πρὸς τὸ τῆς νεῶς ἔσχατον χωρίον, πρύμναν, παρελθόντες πάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν εἰσὶν ἄριστοι τῶν ἐμπλεόντων, ἅτε τῆς νεῶς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τὴν σωτηρίαν ἐν ταῖς χερσὶ ταῖς αὐτῶν ἔχοντες. Ἡνίοχον δὲ τινα καὶ κυβερνήτην ἐφ' ἅπασιν ὁ ποιητὴς ἐδημιούργει τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἡνιοχῇ καὶ κυβερνᾷ τὰ περιγυία, ζώων καὶ φυτῶν λαβῶν τὴν ἐπιμέλειαν, οἷά τις ὑπαρχὸς τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου βασιλείως.

Septimum creationis diem Deus sanctum esse voluit ob singulares numeri septenarii virtutes.

30. Ἐπεὶ δὲ ὁ σύμπας κόσμος ἐτελειώθη κατὰ τὴν ἑξάδος ἀριθμοῦ τελείαν φύσιν, τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἑβδόμην ἐσέμνησεν ὁ πατήρ, ἐπαινέσας καὶ ἁγίαν προσεπιπῶν· ἑορτὴ γὰρ οὐ μιᾶς πόλεως ἢ χώρας ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ παντός, ἣν κυρίως ἄξιον καὶ μόνην πάνδημον ὀνομάζειν καὶ τοῦ κόσμου γενέθλιον. Τὴν δὲ ἑβδομάδος φύσιν οὐκ οἶδ' εἴ τις ἱκανῶς ἀνυμνήσαι δύναίτο, παντός οὔσαν λόγου κρείττονα. Οὐ μὴν ὅτι θαυμασιωτέρα τῶν περὶ αὐτῆς λεγομένων ἐστί, διὰ τοῦθ' ἡσυχαστέον, ἀλλ' ἐπιτολμητέον, εἰ καὶ μὴ πάντα μηδὲ τὰ κυριώτατα οἷόν τε, τὰ γοῦν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς ἐφικτὰ δηλώσαι. Διχῶς ἑβδομάς λόγεται, ἢ μὲν ἐντὸς δεκάδος, ἢ τις

ἑπτάκις μονάδι μόνη μετρεῖται, συνεστῶσα ἐκ μονάδων
 ἑπτὰ· ἢ δὲ τῆς δεκάδος ἐκτὸς ἀριθμὸς, οὗ πάντως ἀρχὴ
 μονὰς κατὰ τοὺς διπλασίους ἢ τριπλασίους ἢ συνόλως
 ἀναλογοῦντας ἀριθμούς, ὡς ἔχει ὁ [*] ἑξηκοντατέσσαρα
 καὶ ὁ ἑπτακόσια εἰκοσιεννέα, ὁ μὲν κατὰ τὸν ἀπὸ μονά-
 δος διπλάσιον παραυξηθεὶς, ὁ δὲ αὖ κατὰ τὸν τριπλά-
 σιον. Ἐκάτερον δὲ εἶδος οὐ παρέργως ἐπισκεπτέον· τὸ
 μὲν δὴ δεύτερον ἐμφανεστάτην ἔχει προνομίαν. Ζεῖ
 γὰρ ὁ ἀπὸ μονάδος συντιθέμενος ἐν διπλασίοις ἢ τρι-
 πλασίοις ἢ συνόλως ἀναλογοῦσιν ἑβδομος ἀριθμὸς κύβος
 τε καὶ τετράγωνός ἐστιν, ἀμφότερα τὰ εἶδη περιέχων,
 τῆς τε ἀσωμάτου καὶ σωματικῆς οὐσίας· τῆς μὲν ἀσω-
 μάτου κατὰ τὴν ἐπίπεδον ἣν ἀποτελοῦσι τετράγωνοι, τῆς
 δὲ σωματικῆς κατὰ τὴν ἑτέραν ἣν ἀποτελοῦσι κύβοι.
 Σαφέστατη δὲ οἱ λεχθέντες ἀριθμοὶ πίστις· ἀντίκα ὁ
 ἀπὸ μονάδος ἐν διπλασίονι λόγῳ παραυξηθεὶς ἑβδομος,
 ὁ τέσσαρα καὶ ἑξήκοντα, τετράγωνός μὲν ἐστὶν ὀκτάκις
 ὀκτὼ πολυπλασιασθέντων, κύβος δὲ τεσσάρων ἐπὶ τέσ-
 σαρα τετράκις. Καὶ πάλιν ὁ ἐν τριπλασίονι λόγῳ παρ-
 αυξηθεὶς ἀπὸ μονάδος ἑβδομος, ὁ ἑπτακόσια εἰκοσιεν-
 νέα, τετράγωνός μὲν πολυπλασιασθέντος ἐπ' αὐτὸν τοῦ
 ἑπτὰ καὶ εἴκοσι, κύβος δὲ τοῦ ἐννέα ἐπ' αὐτὸν ἐννάκις.
 Καὶ αἰεὶ τὸν ἑβδομον ποιούμενός τις ἀπὸ μονάδος ἀρ-
 χὴν καὶ παραύξων κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἄχρις
 ἑβδομάδος, εὐρήσει πάντως τὸν παραυξηθεῖντα κύβον τε
 καὶ τετράγωνον. Ἄπο γοῦν τοῦ ἑξηκοντατέσσαρα ὁ
 συντεθεὶς ἐν διπλασίονι λόγῳ γενήσεται ἑβδομον τὸν τε-
 τρακισχίλια καὶ ἐνετήκοντα ἕξ, τετράγωνον ὁμοῦ καὶ κύ-
 βον· τετράγωνον μὲν αὐτὸν πλευρᾶν ἔχοντα τὸν ἑξηκον-
 τατέσσαρα, κύβον δὲ τὸν ἑκαίδεκα.

Pergitur in praedicanda numeri septenarii sanctitate et virtutibus. (31-37.)

31. Μεταβατέον δὲ καὶ ἐπὶ θάτερον ἑβδομάδος εἶδος τὸ περιεχόμενον ἐν δεκάδι, θαυμαστὴν ἐπιδεικνύμενον καὶ οὐκ ἐλάττονα τοῦ προτέρου φύσιν. Ἀντίκα συνέστηκε τὰ ἐπτὰ ἐξ ἑνὸς καὶ δυοῖν καὶ τεττάρων, ἔχοντων δύο λόγους ἁρμονικωτάτους, τὸν τε διπλάσιον καὶ τετραπλάσιον· τὸν μὲν τὴν διὰ πασῶν συμφωνίαν, τὸν δὲ τετραπλάσιον τὴν δις διὰ πασῶν ἀποτελοῦντα. Περιέχει δὲ καὶ διαιρέσεις ἄλλας ζυγῶδη τρόπον τινὰ συνθετῶσα ἑβδομάς· διαιρεῖται γὰρ πρῶτον μὲν εἰς μονάδα καὶ ἑξάδα, ἔπειτα εἰς δυάδα καὶ πεντάδα, καὶ τελευταῖον εἰς τριάδα καὶ τετράδα. Μουσικωτάτη δὲ καὶ ἡ τούτων ἀναλογία τῶν ἀριθμῶν. Τὰ μὲν γὰρ ἕξ πρὸς ἓν ἔχει λόγον ἑξαπλάσιον· ὁ δὲ ἑξαπλάσιος λόγος τὸ μέγιστον ἐν τοῖς οὖσι διώστημα ποιεῖ, ὃ διέστηκεν τὸ ὀξύτατον ἀπὸ τοῦ βαρυτάτου, καθάπερ ἀποδεικνύμεν, ὅταν ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν μετέλθωμεν εἰς τὸν ἐν ἁρμονίαις λόγον. Τὰ δὲ πέντε πρὸς δύο πλείστην ἐν ἁρμονίᾳ δύναμιν ἐπιδεικνύται, σχεδὸν ἐνάμιλλον τῇ διὰ πασῶν, ὅπερ ἐν τῇ κανονικῇ θεωρίᾳ σαφέστατα παρίσταται. Τὰ δὲ τέσσαρα πρὸς τρία [*] τὴν πρώτην ἁρμονίαν ἀποτελεῖ τὴν ἐπίτριτον, ἣτις ἐστὶ διὰ τεσσάρων.

32. Ἐπιδεικνύται δὲ καὶ ἕτερον κάλλος αὐτῆς ἑβδομάς, ἰερώτατον νοηθῆναι. Συνθετῶσα γὰρ ἐκ τριάδος καὶ τετράδος τὸ ἐν τοῖς οὖσιν ἀκλινὲς καὶ ὀρθὸν φύσει παρῆχεται· ὃν δὲ τρόπον, δηλωτέον. Τὸ ὀρθογώνιον τριγώνον, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ ποιότητων, ἐξ ἀριθμῶν συνέστηκεν τοῦ τρία καὶ τέσσαρα· καὶ πέντε. Τὰ δὲ τρία

PHILO I.

C

καὶ τέσσαρα, ἅπερ ἐστὶν ἑβδομάδος οὐσία, τὴν ὀρθὴν γωνίαν ἀποτελεῖ· ἢ μὲν γὰρ ἀμβλεῖα καὶ ὀξεῖα τὸ ἀνώμαλον καὶ ἄτακτον καὶ ἄνισον ἐμφαίνουσι, ἀμβλυτέρα γὰρ ἢ ὀξυτέρα γέγονεν ἑτέρας. Ὀρθὴ δὲ οὐκ ἐπιδέχεται σύγκρισιν, οὐδ' ὀρθοτέρα γίνεται ἑτέρα παρ' ἑτέραν, ἀλλ' ὀρθογώνιον ἐν ὁμοίῳ μῖνει, τὴν ἰδίαν φύσιν οὐποτε ἀλλάττουσα. Εἰ δὲ τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον σχημάτων καὶ ποιότητων ἐστὶν ἀρχή, τούτου δὲ τὸ ἀναγκαιότατον, τὴν ὀρθὴν γωνίαν, ἢ οὐσία τῆς ἑβδομάδος παρέχεται, τριάς ὁμοῦ καὶ τετράς, νομίζοιτ' ἂν εἰκότως ἢδε πηγὴ παντὸς σχήματος καὶ πάσης ποιότητος. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἐκείνο λέγοιτ' ἂν δεόντως, ὅτι τὰ μὲν τρία ἐπίπεδον σχήματός ἐστιν ἀριθμός, ἐπειδὴ σημῖον μὲν ἐστὶ κατὰ μονάδα, γραμμὴ δὲ κατὰ δυάδα, ἐπίπεδον δὲ κατὰ τριάδα τέτακται· τὰ δὲ τέσσαρα στεροῦ κατὰ τὴν τοῦ ἑνὸς πρόσθεσιν, βάθους ἐπίπεδο προστεθέντος. Ἐξ οὗ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἢ τῆς ἑβδομάδος οὐσία γεωμετρίας καὶ στερομετρίας ἀρχή, καὶ συνελόντι ψράσαι ἀσωμάτων ὁμοῦ καὶ σωμάτων.

33. Τοσοῦτο δὲ ἐν ἑβδομάδι πέφυκεν εἶναι τὸ ἱεροπρεπές, ὥστε ἐξαιρετον ἔχειν λόγον παρὰ τοῦ ἐν δεκάδι πάντας ἀριθμούς· ἐκείνων γὰρ οἱ μὲν γεννῶσιν οὐ γεννώμενοι, οἱ δὲ γεννῶνται μὲν, οὐ γεννῶσι δέ, οἱ δὲ ἀμφοτέρω καὶ γεννῶσι καὶ γεννῶνται· μόνη δὲ ἑβδομάς ἐν οὐδενὶ μέρει θεωρεῖται. Τὴν δὲ ὑπόσχεσιν ἀποδείξει βεβαιωτέον. Τὸ μὲν οὖν ἐν γεννᾷ τοὺς ἐξῆς ἅπαντας ἀριθμούς, ὑπ' οὐδενὸς γεννώμενον τὸ παράπαν· τὰ δὲ ὀκτώ γεννᾶται μὲν ἀπὸ τοῦ δις τέσσαρα, γεννᾷ δὲ οὐδένα τῶν ἐν δεκάδι· ὁ δὲ αὖ τέσσαρα τοῖν ἀμφοῖν καὶ γονέων καὶ ἐγγόνων ἔχει τάξιν, γεννᾷ μὲν γὰρ ὀκτώ δις

γεννώμενος, γεννᾶται δὲ ὑπὸ τοῦ δις δύο· μόνος δέ, ὡς ἔφη, ὁ ἐπτά οὔτε γεννᾶν πέφυκεν, οὔτε γεννᾶσθαι. Δι' ἣν [*] αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔξομοιοῦσι τῇ ἀμήτορι Νίκη καὶ Παρθένῳ, ἣν ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναφανῆναι λόγος ἔχει, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῷ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων. Τὸ γὰρ μήτε γεννῶν μήτε γεννώμενον ἀκίνητον μένει· ἐν κινήσει γὰρ ἢ γένεσις, ἐπεὶ καὶ τὸ γεννώμενον οὐκ ἄνευ κινήσεως, τὸ μὲν ἵνα γεννήσῃ, τὸ δὲ ἵνα γέννηται· μόνον δὲ οὔτε κινουῖν οὔτε κινούμενον ὁ πρεσβύτερος ἀρχῶν καὶ ἡγεμῶν, οὗ λέγοιτ' ἂν προσηκόντως εἰκῶν ἑβδομάς. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ καὶ Φιλόλαος ἐν τούτοις· „Ἔστι γάρ“, φησὶν, „ὁ ἡγεμῶν καὶ ἀρχῶν ἀπάντων θεός, εἷς, ἀεὶ ὢν, μόνιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων.“

34. Ἐν μὲν οὖν τοῖς νοητοῖς τὸ ἀκίνητον καὶ ἀπαθές ἐπιδεικνύται ἑβδομάς, ἐν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς μεγάλην καὶ συνεκτικωτάτην δύναμιν, οἷς τὰ ἐπιγβια πάντα πέφυκε βελτιοῦσθαι, σελήνης τε περιόδοις. Ὅν δὲ τρόπον, ἐπισκεπτέον. Ἀπὸ μονάδος συντεθεὶς ἑξῆς ὁ ἐπτά ἀριθμὸς γεννᾷ τὸν ὀκτώ καὶ εἴκοσι, τέλειον καὶ τοῖς αὐτοῦ μέρεσιν ἰσούμενον. Ὁ δὲ γεννηθεὶς ἀριθμὸς ἀποκαταστατικός ἐστι σελήνης, ἀφ' οὗ ἤρξατο σχήματος λαμβάνειν αὐξήσιν αἰσθητῶς, εἰς ἐκβίον κατὰ μείωσιν ἀνακαμπτούσης· αὐξεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης μηννοειδοῦς ἐπιλάμψεως ἄχρι διχοτόμου ἡμέραις ἐπτά, εἰδ' ἑτέραις τοσαύταις πλησιφαῆς γίνεσθαι, καὶ πάλιν ὑποστρέφει διακλυδομοῦσα τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπὸ μὲν τῆς πλησιφαοῦς ἐπὶ τὴν διχότομον ἐπτά πάλιν ἡμέραις, εἰδ' ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν μηννοειδῆ ταῖς ἴσαις ἑξῆς. Ὁ λελυθεὶς

ἀριθμὸς συμπεπλήρωται. Καλεῖται δὲ ἡ ἑβδομάς ὑπὸ τῶν κυρίως ὀνόμασιν εἰωθότων χρῆσθαι καὶ τελεσφόρος, ἐπειδὴ ταύτη τελεσφορεῖται τὰ σύμπαντα. Τεκμηριώσαιτο δὲ ἂν τις ἐκ τοῦ πᾶν σῶμα ὀργανικὸν τρισὶ μὲν κερχῆσθαι διαστάσεσι, μήκει, βάθει καὶ πλάτει, τέσσαρσι δὲ πέρασι, σημείῳ καὶ γραμμῇ καὶ ἐπιφανείᾳ καὶ στερεῳ, δι' ὧν συντεθέντων ἀποτελεῖται ἑβδομάς. Ἀμήχανον δὲ ἂν ἦν τὰ σώματα ἑβδομάδι μετρεῖσθαι κατὰ τὴν ἐκ διαστάσεων τριῶν καὶ περῶν τεσσάρων σύνθεσιν, εἰ μὴ συνέβαινε τὰς τῶν πρώτων ἀριθμῶν ἰδέας, ἑνὸς καὶ δυοῖν καὶ τριῶν καὶ τεττάρων, οἷς θεμελιούται δεκάς, ἑβδομάδος φύσιν περιέχειν. Οἱ γὰρ λεχθέντες ἀριθμοὶ τέσσαρας μὲν ἔχουσιν ὄρους, τὸν πρῶτον, τὸν δεύτερον, τὸν τρίτον, τὸν τέταρτον· διαστάσεις δὲ τρεῖς. Πρώτη μὲν [*] διάστασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τὰ δύο, δευτέρα ἢ ἀπὸ τῶν δυοῖν ἐπὶ τὰ τρία, τρίτη ἢ ἀπὸ τῶν τριῶν ἐπὶ τὰ τέσσαρα.

35. Δίχα δὲ τῶν εἰρημένων ἐναργέστατα παριστάσι τὴν τελεσφόρον δύναμιν ἑβδομάδος καὶ αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρως ἀνθρώπων ἡλικίαι, μετρούμεναι ταύτη· κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην ἑπταετίαν ἔκφυσις ὀδόντων ἐστί, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν καιρὸς τοῦ δύνασθαι προῖεσθαι σπέρμα γόνιμον, τρίτη δὲ γενεῶν αὐξῆσις, καὶ τετάρτη πρὸς ἰσχὴν ἐπίδοσις, πέμπτη τε αὐτῶν γάμων ὥρα, ἕκτη δὲ συνέσεως ἀκμή, τῇ δὲ ἑβδόμῃ βελτίωσις ἀμφοῖν καὶ συναύξησις νοῦ καὶ λόγου, ὀγδόη δὲ ἢ ἐν ἑκατέρῳ τελείωσις, κατὰ δὲ τὴν ἑνάτην ἐπιείκεια καὶ πραότης τῶν παθῶν ἐπὶ πλέον ἡμερωθέντων, κατὰ δὲ τὴν δεκάτην τοῦ βίου εὐκταῖον τέλος ἔτι τῶν ὀργανικῶν μελῶν συνεστικότητων· φιλεῖ γὰρ τὸ μακρὸν γήρας ἕκαστον ὑποσκελίζειν.

καὶ παραιρῆσθαι. Τὰς ἡλικίας ταύτας ἀνέγραψε καὶ Σόλων ὁ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης, ἐλαγῆα ποιήσας ταύτα·

Παῖς μὲν ἄνηθος εἶναι ἔτι νήπιος, ἔρχος ὀδόντων
φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἑπτ' ἔτεσι.

Τοὺς δ' ἐτέρους ὅτι δὴ τελείαι θεὸς ἔπει' ἐνιαυτούς,
ἤβης ἐκφαίνει σήματα γυνομένης.

Τῇ τριτάτῃ δὲ γένειον ἀοξομένων ἐπὶ γυλοῖν
λαχροῦται, χροῖης ἄνθος ἀμειβομένης.

Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδ' ἐστὶν ἄριστος
ἰσχύϊν, οἱ τ' ἄνδρος σήματ' ἔχουσ' ἀροτῆς.

Πέμπτῃ δ' ὠριον ἄνδρα γάμον μνηνημένον εἶναι,
καὶ παιδῶν ζητῆν εἰσονίστω γαστήρ.

Τῇ δ' ἕκτῃ περὶ πάντα καταρτίζεται νόος ἀνδρός,
οὐδ' ἔρδην ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλιμνα θέλει.

Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλωσσοῦν ἐν ἑβδομάτῃ μέγ' ἄριστος,
ὀκτώ τ', ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δέκ' ἔτη.

Τῇ δ' ἐνάτῃ δύναται μὲν εἶναι, μαλακώτατα δ' αὐτοῦ,
πρὸς μεγάλην ἀρετὴν σώματι καὶ σοφίῃ.

Τῇ δεκάτῃ δ' ὅτι δὴ τελείαι θεὸς ἔπει' ἐνιαυτούς,
οὐκ ἂν ἄωρος εἶναι μοῖραν ἔχοι θανάτου.

36. Ὁ μὲν οὖν Σόλων ἑβδομάσι δέκα ταῖς κλημι-
ναῖς καταριθμαῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ὁ δὲ ἰατρὸς
Ἱπποκράτης ἡλικίας ἑπτὰ εἶναι φησι, παιδίου, [*] παι-
δός, μωρακίου, νεανίσκου, ἀνδρός, προσηβύτου, γέροντος,
ταύτας δὲ μετράσθαι μὲν ἑβδομάσιν, οὐ μὴν ταῖς κατὰ
τὴν ἑξῆς. Λέγει δὲ οὕτως· „Ἐν ἀνθρώπου φύσει ἑπτὰ
εἶσιν ὥραι, αἷς ἡλικίας καλοῦσι, παιδίον, παῖς, μωράκιον,
καὶ αἱ λοιπαί. Καὶ παιδίον μὲν ἐστὶν ἄχρι ἑπτὰ εἰῶν,
ὀδόντων ἐκβολῆς· παῖς δὲ ἄχρι γονῆς ἐκφύσεως, ἐς τὰ δέκα

ἑπτὰ· -μειράκιον δὲ ἄχρι γενείου λαχνώσεως, ἔς τὰ τρις ἑπτὰ· νεανίσκος δὲ ἄχρις αὐξήσιος ὅλου τοῦ σώματος, ἔς τὰ τετράκις ἑπτὰ· ἀνήρ δὲ ἄχρις ἑνὸς δέοντος πενήκοντα, ἔς τὰ ἑπτάκις ἑπτὰ· πρεσβύτερος δὲ ἄχρι πενήκοντα ἕξ, ἔς τὰ ἑπτάκις ὀκτώ· τὸ δὲ ἐντεῦθεν γέρον·“ λέγεται δὲ καὶ ἐκεῖνο πρὸς διασύστασιν ἑβδομάδος, ὡς θυμαστὴν ἐχούσης ἐν τῇ φύσει τάξιν, ἐπεὶ συνέστηκεν ἐκ τριῶν καὶ τεττάρων. Τὸν μὲν τρίτον ἀπὸ μονάδος εἰ διπλασιάζοι τις, εὐρήσει τετράγωνον, τὸν δὲ τέταρτον, κύβον, τὸν δὲ ἕξ ἀμφοῖν ἑβδομον, κύβον ὁμοῦ καὶ τετράγωνον. Ὁ μὲν οὖν ἀπὸ μονάδος τρίτος ἐν διπλασίονι λόγῳ τετράγωνός ἐστιν, ὁ δὲ τέταρτος, ὀκτώ, κύβος, ὁ δὲ ἑβδομος, τέσσαρα πρὸς τοῖς ἑξήκοντα, κύβος ὁμοῦ καὶ τετράγωνος, ὡς εἶναι τελεσφόρον ὄντως τὸν ἑβδομον ἀριθμὸν ἀμφοτέρως τὰς ἰσότητας καταγγέλλοντα, τὴν τε ἐπίπεδον διὰ τετραγώνου κατὰ τὴν τριάδος συγγένειαν, καὶ τὴν στερεάν διὰ κύβου κατὰ τὴν πρὸς τετράδα οἰκειότητα. Ἐκ τριάδος δὲ καὶ τετράδος ἑβδομάς.

37. Ἔστι δὲ οὐ τελεσφόρος μόνον, ἀλλὰ καί, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ἀρμονικωτάτη, καὶ τρόπον τινὰ πηγὴ τοῦ καλλίστου διαγράμματος, ὃ πάσας μὲν τὰς ἀρμονίας, τὴν διὰ τεττάρων, τὴν διὰ πέντε, τὴν διὰ πασῶν, πάσας δὲ τὰς ἀναλογίας, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γεωμετρικὴν, ἔτι δὲ τὴν ἀρμονικὴν περιέχει. Τὸ δὲ πλινθίον συνέστηκεν ἐκ τῶνδε τῶν ἀριθμῶν· ἕξ, ὀκτώ, ἑννέα, δώδεκα. Ὁ μὲν ὀκτώ πρὸς ἕξ ἐν ἐπιτρίτῳ λόγῳ, καθ' ἣν ἢ διὰ τεττάρων ἀρμονία ἐστίν· ὁ δὲ ἑννέα πρὸς ἕξ ἐν ἡμιολίῳ, καθ' ἣν ἢ διὰ πέντε· ὁ δὲ δώδεκα πρὸς ἕξ ἐν διπλασίονι, καθ' ἣν ἢ διὰ πασῶν. Ἔχει δὲ, ὡς ἔλεγον, καὶ τὰς ἀναλογίας ἀπάσας· ἀριθμητικὴν μὲν ἐκ τῶν ἕξ καὶ ἑννέα καὶ δώ-

δεκα, ὡς γὰρ ὑπερέχει ὁ μέσος τοῦ πρώτου τρισίν, ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ τελευταίου· γεωμετρικὴν δὲ ἢ τῶν διὰ τεσσάρων, ὃν γὰρ λόγον ἔχει τὰ ὀκτώ πρὸς τὰ ἕξ, [*] τοῦτον τὰ δώδεκα πρὸς τὸν ἑννέα, ὁ δὲ λόγος ἐπίτριτος· ἀρμονικὴν δὲ ἐκ τριῶν, τοῦ ἕξ καὶ ὀκτώ καὶ δώδεκα. Ἀρμονικῆς δὲ ἀναλογίας διττὴ κρίσις· μία μὲν, ὅταν, ὃν λόγον ἔχει ὁ ἔσχατος τοῦ μέσου πρὸς τὸν πρώτον, τοῦτον ἔχη ἢ ὑπεροχὴ, ἢ ὑπερέχει ὁ ἔσχατος τοῦ μέσου πρὸς τὴν ὑπεροχὴν, ἣν ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ μέσου ὁ πρώτος. Ἐναργεσιώτατην δὲ πίστιν λάβοι τις ἂν ἐκ τῶν προκειμένων ἀριθμῶν, τοῦ ἕξ καὶ ὀκτώ καὶ δώδεκα· ὁ μὲν γὰρ τελευταῖος τοῦ πρώτου διπλάσιος, ἢ δὲ ὑπεροχὴ πάλιν διπλασία· τὰ μὲν γὰρ δώδεκα τῶν ὀκτώ τέταρσιν ὑπερέχει, τὰ δὲ ὀκτώ τῶν ἕξ δυσί· τὰ δὲ τέσσαρα τοῖν δυοῖν διπλασία. Ἐτέρα δὲ βύσανος τῆς ἀρμονικῆς ἀναλογίας, ὅταν ὁ μέσος τῶν ἄκρων ἴσῃ μορίῳ ὑπερέχη καὶ ὑπερέχεται· ὁ γὰρ ὄγδοος μέσος ὢν ὑπερέχει μὲν τοῦ πρώτου τρίτῳ μορίῳ, ὑφαιρεθείτων γὰρ τῶν ἕξ τὰ λοιπὰ δύο τρίτα ἐστὶ τοῦ πρώτου· ὑπερέχεται δὲ ὑπὸ τοῦ τελευταίου τῷ ἴσῳ, εἰ γὰρ ὑφαιρεθείη τῶν δώδεκα τὰ ὀκτώ, τὰ λοιπὰ τέσσαρα γίνονται τοῦ τελευταίου τρίτα.

Numerus septenarius alioquin etiam in natura rerum conspicuus: in circulis coelestibus, in planetis.

38. Ταῦτα μὲν ἀναγκαίως περὶ σεμνότητος, ἣν ἔχει τὸ διάγραμμα ἢ πλινθίων, ἢ ὅ τι χρὴ καλεῖν, προειρησθῶ. Τοσαύτας ἰδίας καὶ ἐτι πλελους ἢ ἑβδομάς ἐν ἡσώματοις καὶ νοητοῖς ἐπιδεικνύται. Διατελεῖ δὲ αὐτῆς ἡ φύσις καὶ ἐπὶ τὴν ὄρατὴν ἅπασαν οὐσίαν, οὐρανὸν καὶ γῆν, τὰ πέρατα τοῦ παντός, φθύσασα. Τί γὰρ οὐ

φιλέβδημον τῶν ἐν τῇ κόρμῃ μέρος, ἔροισι καὶ πόθῳ δαμασθῆν ἐβδομάδος· Ἀντίκα τὸν οὐρανὸν φασιν ἑπτὰ διεξῶσθαι κύκλοις, ὧν ὀνόματα εἶναι τάδε· ἀρκτικόν, ἀνταρκτικόν, θερινὸν τροπικόν, χειμερινὸν τροπικόν, ἰσημερινόν, ζῳδιακόν, καὶ προσέτι γαλαξίαν. Ὁ γὰρ ὀρέζων πάθος ἐστὶν ἡμέτερον, ὡς ἂν ὀξυωνίας ἔχη τις ἢ τὸ ἐναντίον, ἀποτεμνομένης τῆς αἰσθήσεως τότε μὲν ἐλάττω, τότε δὲ μεῖζο περιγραφῆν. Οἱ γε μὴν πλόνητες ἢ το ἀντιφῶστος στρατιῶ τῆς τῶν ἀπλανῶν ἑπτὰ διακοσμοῦνται τάξεσι, πλείστην ἐπιδεικνύμενοι συμπάθειαν πρὸς ἄερα καὶ γῆν· τὸν μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐτησίους ἐπικαλομένους ὄρας τρέπουσι, καὶ ἑκάστην μωρίας ὅσας ἐμποιοῦντες μεταβολάς, ἰηρημίας, αἰθρίας, νεφώσεσι, βίαις ἐξαιτίας πνευμάτων. Πάλιν τε ποταμοὺς πλημμυροῦσι καὶ μειοῦσι, καὶ πεδία λιμνάζουσι, καὶ τὸ ἐναντίον ἰσχυαίνουσι. Καὶ πελαγῶν ἐργάζονται τροπίας, ἐξ ἀναχθροῦντων ἢ παλιφθοίας χρησμένων, εἴρετας γὰρ ἐστὶν ὅτε κόλπον θαλάττης ὑποσιφάσαις ἀμπώτεσι βαθύς ἐξαιφνης αἰγιαλὸς εἴδεισι, καὶ μικρὸν ὑστερον ἀναχθείσης πελάγη βαθύτατα οὐ βραχέαις [*] ὀκλίπτω, ἀλλὰ μωριόφοροις ταισὶν ἐμπαρόμενα. Καὶ μὲν δὲ τὰ ζῆγεια πάντα ζῶά τε αὐτὰ καὶ φυτὰ καρποὺς γεννηῖντα αὐξοῦσι καὶ ταλασφοροῦσι, τῆν δὲ ἑκάστοις φύτω δολυχείων παρασκευάζοντες, ὡς νέα παλαιοὺς ἐπανθεῖν καὶ ἐπακμιάζειν πρὸς χορηγίας ἀφθόνοις τῶν δεομένων.

In septem partes pleiadiumque stellis, in sole.

28. Ἄρκτος τε μὴν, ἣν φασὶ πλοτήρων εἶναι τροπομόν, ἐξ ἑπτὰ ἰστέρων συνεστήκεν· εἰς ἣν ἰσφορῶντες κυβερνήται τὰς ἐν θαλάττῃ μωρίας ὁδοὺς ἀρίτεμον,

πράγματι ἀπίστοι καὶ μείζονι ἢ κατὰ γνώμην ἀνθρωπί-
νην ἐπιθέμενοι. Στοχασμῷ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀστέρων
τὰς πρὶν ἀδηλουμένας χώρας ἀνεῦρον, νήσους μὲν οἱ τὴν
ἠπειρον οἰκοῦντες, νησιῶται δὲ ἠπείρους· ἔδει γὰρ ὑπὸ
τοῦ καθαρωτάτου τῆς οὐσίας, οὐρανοῦ, ζῶν τῷ θεοφι-
λεῖ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναδειχθῆναι τοὺς μυχοὺς,
ἀνθρώπων γένει. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ τῶν
πλευσίων χορὸς ἀστέρων ἐβδομάδι συμπεπλήρωται, ὧν
αἱ ἐπιτολαὶ καὶ αἱ ἀποκρύψεις μεγάλων ἀγαθῶν αἰτίαι
πᾶσι γίνονται. Δυομένων μὲν γὰρ αὐλακες ἀνατέμνονται
πρὸς σπόρον· ἤλικα δ' ἂν μέλλωσιν ἐπιτέλλειν, ἀμητὸν
εὐαγγελίζονται, καὶ ἐπιτελλασαὶ χαίροντας γεωπόνους
πρὸς συγκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων ἐγέλρουν, οἱ δ' ἄσμε-
νοι τὰς τροφὰς ἀποτίθενται πρὸς τὴν καθ' ἐκάστην ἡμέ-
ραν χρῆσιν. Ὁ τε ἡγεμὼν ἡμέρας, ἥλιος, διττὰς καθ'
ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποτελῶν ἰσημερίας, ἔαρι καὶ μετοπώ-
ρω, τὴν μὲν ἐαρινὴν ἐν κριῶ, τὴν δὲ μετοπωρινὴν ἐν ζυ-
γῶ, ἐναργεστάτην παρέχεται πίστιν τοῦ περὶ τὴν ἐβδό-
μην θεοπροποῦς· ἐκατέρω γὰρ τῶν ἰσημεριῶν ἐβδόμῳ
γίνεται μηνί, καθ' ἃς καὶ ἐορτάζειν διελρηται νόμῳ τὰς
μεγίστας καὶ δημοτελεστάτας ἐορτὰς, ἐπιιδίπερ ἀμφοτέ-
ραις τὰ ὕσα ἐκ γῆς τελειογονεῖται, ἔαρι μὲν ὁ τοῦ σίτου
καρπὸς καὶ τῶν ἄλλων ὅσα σπαρτά, μετοπώρω δὲ ὁ τῆς
ἀμπέλου καὶ τῶν ἄλλων πλείστων ἀκροδρύων.

In hominis anima, corpore, capite.

48. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἤρτηται
κατὰ τινὰ φυσικὴν συμπάθειαν, ὁ τῆς ἐβδομάδος λόγος
ἄνωθεν ἀρξάμενος κατέβη καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοῖς θνητοῖς
γένεσιν ἐπιφοιτήσας. Αὐτίκα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ

φιλέβδομον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ μέρος, ἔρωτι καὶ πόθῳ δαμασθῆν ἑβδομάδος; Αὐτίκα τὸν οὐρανὸν φασιν ἑπτὰ διαζῶσθαι κύκλοις, ὧν ὀνόματα εἶναι τάδε· ἀρκτικόν, ἀνταρκτικόν, θερινὸν τροπικόν, χειμερινὸν τροπικόν, ἰσημερινόν, ζωδιακόν, καὶ προσέτι γαλαξίαν. Ὁ γὰρ ὀρίζων πάθος ἐστὶν ἡμέτερον, ὡς ἂν ὀξυωπίας ἔχη τις ἢ τὸ ἐναντίον, ἀποθευνομένης τῆς αἰσθήσεως τότε μὲν ἐλάττω, τότε δὲ μείζω περιγραφῆν. Οἱ γὰρ μὴν πλάνητες ἢ τὸ ἀντιρρόπος στρατιὰ τῆς τῶν ἀπλανῶν ἑπτὰ διακοσμοῦνται τάξεσι, πλείστην ἐπιδεικνύμενοι συμπάθειαν πρὸς ἄερα καὶ γῆν· τὸν μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐτησίους ἐπικαλούμενας ὥρας τρέπουσι, καθ' ἑκάστην μυριάς ὅσας ἐμποιοῦντες μεταβολάς, νηρημίαις, αἰθρίαις, νεφώσεσι, βλαῖς ἐξαισίαις πνευμάτιων. Πάλιν τὸ ποταμοὺς πλημμυροῦσι καὶ μιοῦσι, καὶ πῦδρα λιμνάζουσι, καὶ τὸ ἐναντίον ἀφανίζουσι. Καὶ παλαγῶν ἐργάζονται τροπίας, ἐξ ἀναχωροῦντων ἢ παλιρροῖαις χρωμένων, οὐραίας γὰρ ἐστὶν ὅτι κόλπον θαλάττης ὑποσυράσαις ἀμπώτεσι βαθὺς ἐξαιφνης αἰγιαλὸς εἴξεισι, καὶ μικρὸν ὕστερον ἀναχθαισης πελάγη βαθυτάτα οὐ βραχεῖαις [*] ὀλκάζειν, ἀλλὰ μυριοφόροις ναυσὶν ἐμπλεόμανα. Καὶ μὲν δὴ τὰ ἐπίγεια πάντα ζῶά τε αὐτὰ καὶ φυτόα καρπιὸς γαρνῶντα αὐξοῦσι καὶ ταλασφοροῦσι, τὴν ἐν ἑκάστοις φάσιν δολιχεύειν παρασκηιάζοντας, ὡς νέα παλαιοῖς ἐπανθῆν καὶ ἐπακμάξαι πρὸς χορηγίας ἀφθόγους τῶν δεομένων.

In septem ueras plaiadumque stellis, in solo.

30. Ἄρκτος τὸ μὴν, ἣν φασὶ πλειθήρων εἶναι προπομπόν, ἐξ ἑπτὰ ἀστέρων συνέστηκεν· εἰς ἣν ἀφοριῶντες κυβερνῆται τὰς ἐν θαλάττῃ μυρίας ὁδοὺς ἀνέτεμον,

πράγματι ἀπίστωι καὶ μείζονι ἢ κατὰ γνώμην ἀνθρωπί-
νην ἐπιθέμενοι. Στοχασμῷ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀστέρων
τὰς πρὶν ἀδηλουμένας χώρας ἀνεῦρον, νήσους μὲν οἱ τὴν
ἠπειρον οἰκοῦντες, νησιῶται δὲ ἠπειρους· ἔδει γὰρ ὑπὸ
τοῦ καθαρωτάτου τῆς οὐσίας, οὐρανοῦ, ζῶν τῷ θεοφι-
λεῖ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναδειχθῆναι τοὺς μυχοὺς,
ἀνθρώπων γένει. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ τῶν
πλειάδων χορὸς ἀστέρων ἑβδομάδι συμπεπλήρωται, ὧν
αἱ ἐπιτολαὶ καὶ αἱ ἀποκρίψεις μεγάλων ἀγαθῶν αἰτίαι
πᾶσι γίνονται. Δυομένων μὲν γὰρ αὐλακες ἀνατέμνονται
πρὸς σπόρον· ἦνκα δ' ἂν μέλλωσιν ἐπιτέλλειν, ἀμητὸν
εὐαγγελίζονται, καὶ ἐπιτείλασαι χαίροντας γεωπόνους
πρὸς συγκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων ἐγείρουσιν, οἱ δ' ὕσμε-
νοι τὰς τροφὰς ἀποτίθενται πρὸς τὴν καθ' ἑκάστην ἡμέ-
ραν χρῆσιν. Ὁ τε ἡγεμὼν ἡμέρας, ἥλιος, διττὰς καθ'
ἑκαστον ἐνιαυτὸν ἀποτελῶν ἰσημερίας, ἔαρι καὶ μετοπώ-
ρω, τὴν μὲν ἔαριν ἐν κριῶ, τὴν δὲ μετοπωρινὴν ἐν ζυ-
γῷ, ἐναργεστάτην παρέχεται πίστιν τοῦ περὶ τὴν ἑβδό-
μην θεοπρεποῦς· ἑκατέρα γὰρ τῶν ἰσημεριῶν ἑβδόμῃ
γίνεται μηνί, καθ' ἧς καὶ ἐορτάζειν διείρηται νόμῳ τὰς
μεγίστας καὶ δημοτελεστίαις ἐορτάς, ἐπειδήπερ ἀμφοτέ-
ραις τὰ ὅσα ἐκ γῆς τελειογονεῖται, ἔαρι μὲν ὁ τοῦ σίτου
καρπὸς καὶ τῶν ἄλλων ὅσα σπαρτὰ, μετοπώρω δὲ ὁ τῆς
ἀμπέλου καὶ τῶν ἄλλων πλείστων ἀκροδρύων.

In hominis anima, corpore, capite.

40. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἤρτηται
κατὰ τινὰ φυσικὴν συμπάθειαν, ὁ τῆς ἑβδομάδος λόγος
ἄνωθεν ἀρξάμενος κατέβη καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοῖς θνητοῖς
γένεσιν ἐπιφοιτήσας. Αὐτίκα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ

δίχα τοῦ ἡγεμονικοῦ μέρος ἑπταχῆ σχίζεται, πρὸς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸ φωνητήριο ὄργανον καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ γόνιμον· ἃ δὴ πάντα καθάπερ ἐν τοῖς θάυμασιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ νευροσπαστούμενα τότε μὲν ἡρεμεῖ, τότε δὲ κινεῖται, τὰς ἀρμοττούσας σχέσεις καὶ κινήσεις ἕκαστον. Ὅμοίως δὲ καὶ τοῦ σώματος εἴ τις ἐξετάζειν ἐπιχειρήσειε τὰ τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς μέρη, καθ' ἑκάτερον ἑπτὰ εὐρήσει. Τὰ μὲν οὖν ἐν φανερωῶ ταῦτ' ἐστὶ· κεφαλὴ, στήθνα, γαστήρ, [*] διπταὶ χεῖρες, διπταὶ βᾶσεις. Τὰ δ' ἐντὸς λεγόμενα· σπλάγχνα, στόμαχος, καρδία, πνεύμων, σπλήν, ἥπαρ, νεφροὶ δύο. Πάλιν τε αὖ τὸ ἡγεμονικώτατον ἐν ζῳῇ, κεφαλὴ, τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἑπτὰ χρῆται· δυσὶν ὀφθαλμοῖς, ἀκοαῖς ἴσαις, αὐλοῖς μυκτῆρος δυσὶν, ἑβδόμῳ στόματι, δι' οὗ γίνεται „θνητῶν μὲν“, ὡς ἔφη Πλάτων, „εἰσόδος, ἔξοδος δὲ ἀφθάρτων“. Ἐπειζέρχεται μὲν γὰρ αὐτῷ σιτία καὶ ποτά, φθαρτοῦ σώματος φθαρταὶ τροφαί· λόγοι δὲ ἐξίασιν, ἀθανάτου ψυχῆς ἀθάνατοι νόμοι, δι' ὧν ὁ λογικὸς βίος κυβερνᾶται.

In iis, quae oculis cernuntur, in vocis mutatione etc.

41. Τὰ δὲ διὰ τῆς ἀρίστης τῶν αἰσθήσεων, ὄψεως, κρινόμενα μετέχει τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ γένος. Ἑπτὰ γάρ ἐστι τὰ ὁρώμενα· σῶμα, διάστασις, σχῆμα, μέγεθος, χρῶμα, κινήσις, στάσις. Καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἕτερον. Συμβέβηκε μὲντοι καὶ τὰς τῆς φωνῆς μεταβολὰς ἀπάσας ἑπτὰ εἶναι· τὴν ὀξεῖαν, τὴν βαρεῖαν, τὴν περισπώμενην, καὶ τέταρτον δασύν φθόγγον, καὶ ψιλὸν πέμπτον, καὶ μακρὸν ἕκτον, καὶ βραχὴν ἑβδόμον. Ἀλλὰ γὰρ καὶ κινήσεις ἑπτὰ εἶναι συμβέβηκε, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν ἐπὶ δεξιὰ, τὴν ἐπ' εὐώνυμα, τὴν πρόσω, τὴν

κατόπιν, τὴν ἐν κύκλῳ, ἃς ἐν τοῖς μάλιστα τρανοῦσιν οἱ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενοι. Φασὶ δὲ καὶ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἐκκρίσεις ὑπεστάλθαι τῷ λεχθέντι ἀριθμῷ· διὰ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν δάκρυα προχεῖται, διὰ δὲ μυκτῆρων αἱ ἐκ κεφαλῆς καθάρσεις, διὰ δὲ στόματος οἱ ἀποπνύμενοι σίελοι· εἰσὶ δὲ καὶ διτταὶ δεξάμεναι πρὸς τὰς τῶν περιττωμάτων ἀποχειεύσεις, ἡ μὲν ἔμπροσθεν, ἡ δὲ κατόπιν· ἔκτι δὲ ἐστὶν ἡ δι' ὄλου τοῦ σώματος ἐν ἰδρωτί πρόχυσις, καὶ ἡ φυσικωτάτη σπέρματος πρόεσις διὰ τῶν γεννητικῶν. Πάλιν τε αὖ γυναιξὶν ἡ καταφορὰ τῶν καταμηνίων εἰς ἑπτὰ τὰς πλείστας ἡμέρας χορηγεῖται. Καὶ τὰ κατὰ γαστρὸς βρέφη μῆσιν ἑπτὰ ζωογονεῖσθαι πείρκεν, ὡς παραδοξότατόν τι συμβαίνει· γίνεται γὰρ τὰ ἑπτάμηνα γόνιμα, τῶν ὀκτωμηνιαίων ὡς ἐπίπαν ζωογονεῖσθαι μὴ δυναμένων. Αἱ τε βαρεῖαι νόσοι σωμάτων, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκ δυσκρασίας τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων πυρετοὶ συνεχεῖς ἐπισκῆψωσιν, ἑβδόμη μάλιστα πῶς ἡμέρα διακρίνονται· δικάζει γὰρ ἀγῶνα τὸν περὶ ψυχῆς τοῖς μὲν σωτηρίαν ψηφίζομένη, τοῖς δὲ θάνατον.

In musica et grammatica.

42. Ἡ δὲ δύναμις αὐτῆς οὐ μόνον τοῖς εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀρίσταις τῶν ἐπιστημῶν ἐπιπεφοίτηκε, γραμματικῇ καὶ μουσικῇ. Λύρα μὲν γὰρ ἡ ἐπτὰχορδος, ἀναλογοῦσα τῇ τῶν ἑπτὰ πλανήτων χορείᾳ, τὰς ἑλλογίμους ἀρμονίας ἀποτελεῖ, σχεδόν τι τῆς κατὰ μουσικὴν ὀργανοποιΐας ἀπάσης [*] ἡγεμονίς οὔσα. Στοιχείων τε τῶν ἐν γραμματικῇ τὰ λεγόμενα φωνήεντα ἑτάμως ἑπτὰ ἐστὶν, ἐπειδὴ καὶ ἐξ ἑαυτῶν εἰσὶ φωνεῖσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις συνταττόμενα φωνὰς ἐνάρθρους ἀποτε-

λεῖ· τῶν μὲν γὰρ ἡμιφώνων ἀναπληροῖ τὸ ἐνδέον, ὀλοκλήρους κατασκευάζοντα τοὺς φθόγγους, τῶν δ' ἀφώνων τρέπει καὶ μεταβάλλει τὰς φύσεις, ἐμπνέοντα τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἵνα γένηται τὰ ἀόδητα ῥητά. Διό μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ ὀνόματα τοῖς γράμμασιν ἐξ ἀρχῆς ἐπιφημίσαντες ἅτε σοφοὶ καλέσαι τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν σεβασμοῦ καὶ τῆς προσούσης σεμνότητος. Ῥωμαῖοι δὲ καὶ προστιθέντες τὸ ἐλλειφθὲν ὑφ' Ἑλλήνων στοιχεῖον τὸ Σ, τρανοῦσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ἔμφασιν ἐτυμωτέραν, σέπτεμ προσαγορεύοντες ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ, καθάπερ ἐλέχθη, καὶ σεβασμοῦ.

Numerus septenarius etiam apud Graecos et barbaros, praecipue autem apud Moysen in honore fuit.

43. Ταῦτα καὶ πλείω λέγεται καὶ φιλοσοφεῖται περὶ ἑβδομάδος, ὧν ἕνεκα τιμῆς μὲν ἔλαχεν ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνωτάτω· τιμᾶται δὲ καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, οἱ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην διαπονοῦσιν· ἐκτετίμηται δὲ ὑπὸ τοῦ φιλαρέτου Μωϋσεως, ὃς τὸ κάλλος αὐτῆς ἀνέγραψεν ἐν ταῖς ἱερωτάταις τοῦ νόμου στήλαις, ταῖς δὲ διανοίαις τῶν ὑφ' αὐτὸν ἀπάντων ἐνεχάραξεν, δι' ἑξ ἡμερῶν κελεύσας ἄγειν ἱεράν ἑβδόμην ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνέχοντας ἔργων ὅσα κατὰ ζήτησιν βίου καὶ πορισμὸν, ἐνὶ μόνῳ σχολάζοντας τῷ φιλοσοφεῖν εἰς βελτίωσιν ἡθῶν καὶ τὸν τοῦ συνειδότος ἔλεγχον, ὃς ἐνιδρυμένος τῇ ψυχῇ καθάπερ δικαστῆς ἐπιπλήτων οὐ δυσωπεῖται, τὰ μὲν σφοδροτέρας ἀπειλαῖς, τὰ δὲ μτρωιωτέρας νουθεσίαις χρώμενος· περὶ μὲν ὧν ἔδοξεν ἀπειθεῖν ἐκ προνοίας, ἀπειλαῖς, περὶ δὲ ὧν ἀκούσια, διὰ

τὸ ἀπροοράτως ἔχειν νοουθεσίας, ὑπὲρ τοῦ μηκέθ' ὁμοίως ὀλισθεῖν.

Confirmatur alio argumento, res creatas esse imagines idearum divinarum.

44. Ἐπιλογιζόμενος δὲ τὴν κοσμοποιίαν κεφαλαιώδῃ τύπῳ φησίν· „Αὕτη ἡ βίβλος γενέσθως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο, ἢ ἡμέρῃ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι.“ (Gen. 2, 4.) Ἄρ' οὐκ ἐμφανῶς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοητὰς ιδέας παρίστησιν, ἅς τῶν αἰσθητῶν ἀποτελεσμάτων σφραγίδας εἶναι συμβέβηκε; πρὶν γὰρ χλοῆσαι τὴν γῆν, αὐτὸ τοῦτο ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων χλόη, φησίν, ἦν, καὶ πρὶν ἀνατεῖλαι χόρτον ἐν ἀγρῷ, χόρτος ἦν οὐχ ὄρατός. Ὑπονοητέον δέ, ὅτι καὶ ἐκάστου τῶν ἄλλων ἃ δικάζουσιν αἰσθήσεις τὰ [*] πρεσβύτερα εἶδη καὶ μέτρα, οἷς εἰδοποιεῖται καὶ μετρῶνται τὰ γινόμενα, προὔπηρχε. Καὶ γὰρ εἰ μὴ κατὰ μέρος ἀθρόα πάντα διεξελήλυθε, φροντίζων εἰ καὶ τις ἄλλος βραχυλογίας, οὐδὲν ἦττον τὰ φηθέντα ὀλίγα δείγματα τῆς τῶν πάντων ἐστὶ φύσεως, ἢ τις ἄνευ ἀσωμάτου παραδείγματος οὐδὲν τελειουργεῖ τῶν ἐν αἰσθήσει.

Aquae dulcis a marina diversae laudes.

45. Τῆς δὲ ἀκολουθίας ἐχόμενος καὶ τὸν εἰρμόν τῶν ἐπομένων πρὸς τὰ ἡγούμενα διατηρῶν λέγει δεξῆς· „Πηγὴ δὲ ἀνέβαινον ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον αὐτῆς.“ (Gen. 2, 6.) Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι φιλόσοφοι τὸ σύμπαν ἕδωρ ἐν στοιχεῖον εἶναι φασὶ τῶν τεττάρων,

ἐξ ὧν ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη. Μωϋσῆς δέ, ὀξυωπεστέ-
 ροις ὄμμασι καὶ τὰ μακρὰν εἰωθὼς εὖ μάλα θεωρεῖν καὶ
 καταλαμβάνειν, στοιχεῖον μὲν οἶεται εἶναι τὴν μεγάλην
 θάλατταν, μοῖραν τετάρτην τῶν συμπάντων, ἣν οἱ μετ'
 αὐτὸν ὠκεανὸν προσαγορεύοντες τὰ παρ' ἡμῶν πλωτὰ
 πελάγη λεγόμενων ἔχειν λόγον νομῶσιν. Τὸ δὲ γλυκὺ καὶ
 πότιμον ὕδωρ διέκρινεν ἀπὸ τοῦ θαλαττίου, προκατα-
 τάξας αὐτὸ γῆ καὶ μέρος ταύτης ὑπολαβὼν, οὐκ ἐκείνοι,
 διὰ γε τὴν λεχθεῖσαν αἰτίαν πρότερον, ἵν' ὡς ἂν ὑπὸ
 δεσμοῦ συνέχεται γλυκεία ποιότητι κόλλης τρόπον ἐνού-
 ση· ξηρὰ γὰρ ἀπολειφθεῖσα μὴ παραδνομένης ὑγρότη-
 τος διὰ τῶν ἀραιωμάτων καὶ πολυσχιδῶς ἐπιφοιτώσης
 κἂν διεῖλεν αὐτό. Συνέχεται δὲ καὶ διαμένει, τὰ μὲν
 πνεύματος ἐνωτικῆς δυνάμει, τὸ δὲ νοτίδος οὐκ ἐώσης
 ἀφαναινομένην καὶ κατὰ τρύφη μικρὰ καὶ μεγάλα θρύ-
 πτεσθαι. Μία μὲν αἰτία ἦδε. Λεκτέον δὲ καὶ ἕτεραν
 στοχαζομένην ὡσπερ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας. Οὐδὲν
 τῶν γηγενῶν ἄνευ ὑγρᾶς οὐσίας συνίστασθαι πέφυκε·
 μηρῖνοι δὲ τοῦτο αἰ καταβολαὶ τῶν σπερμάτων, ἅπερ
 ἢ ὑγρά ἐστίν, ὡς τὰ τῶν ζώων, ἢ οὐκ ἄνευ ὑγρότητος
 βλαστάνει, τοιαῦτα δὲ τὰ τῶν φυτῶν ἐστίν. Ἐξ οὗ δή-
 λον, ὅτι ἀνάγκη τὴν λεχθεῖσαν ὑγρὰν οὐσίαν μέρος εἶναι
 γῆς τῆς πάντα τακτούσης, καθάπερ ταῖς γυναιξὶ τὴν φο-
 ρὰν τῶν καταμηγίων· λέγεται γὰρ οὖν καὶ ταῦτα πρὸς
 ἀνδρῶν φυσικῶν οὐσία σωματικῆ βρεφῶν εἶναι. Τῶν δὲ
 εἰρημένων οὐκ ἀποδεῖ καὶ τὸ μέλλον λέγεσθαι. Πάση
 μητρὶ καθάπερ ἀναγκαιότατον μέρος ἢ φύσις πηγάζον-
 τας ἀνέδωκε μαστούς, προεντρεπισαμένη τροφᾶς τῶ γεν-
 ησομένῳ. Μητέρα δέ, ὡς ἔοικε, καὶ ἡ γῆ, παρ' ἧ καὶ
 τοῖς πρώτοις ἔδοξεν αὐτὴν Δήμητραν καλέσαι, τὸ μητροῦς

καὶ γῆς ὄνομα συνθεῖσιν. „Οὐ [*] γὰρ γῆ γυναικα,“ ὡς εἶπε Πλάτων, „ἀλλὰ γυνή γῆν μεμίμηται,“ ἦν ἐτύμως τὸ ποιητῶν γένος παμμήτορα καὶ καρποφόρον καὶ πανδώραν εἰώθειν ὀνομάζειν, ἐπειδὴ πάντων αἰτία γενέσθως καὶ διαμοιῆς ζῶων ὁμοῦ καὶ φυτῶν ἐστίν. Εἰκότως οὖν καὶ γῆ τῇ πρεσβυτάτῃ καὶ γονιμοτάτῃ μητέρων ἀνέδωκεν ἢ φύσις οἷα μαστοὺς ποταμῶν ρεῖθρα καὶ πηγῶν, ἵνα τὰ φυτὰ ἄρδοιτο καὶ ποτὸν ἄφθονον ἔχοι πάντα τὰ ζῶα.

Discrimen inter hominem ad Dei imaginem factum et eum, qui nunc nascitur.

46. Μετὰ δὲ ταῦτά φησιν, ὅτι „ἔπλασεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς.“ (Gen. 2, 7.) Ἐναργέστατα καὶ διὰ τούτου παρίστησιν, ὅτι διαφορὰ παμμεγέθης ἐστὶ τοῦ τε νῦν πλασθέντος ἀνθρώπου καὶ τοῦ κατὰ τὴν εἰκόνα θεοῦ γεγονότος πρότερον· ὁ μὲν γὰρ διαπλασθεὶς ἤδη αἰσθητός, μετέχων ποιότητος, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνθετός, ἀνὴρ ἢ γυνή, φύσει θνητός ὢν, ὁ δὲ κατὰ τὴν εἰκόνα ἰδέα τις ἢ γένος ἢ σφραγίς, νοητός, ἀσώματος, οὔτ' ἄρῃν οὔτε θῆλυς, ἄφθαρτος φύσει. Τοῦ δὲ αἰσθητοῦ καὶ ἐπὶ μέρους ἀνθρώπου τὴν κατασκευὴν σύνθετον εἶναι φησιν ἐκ γεώδους οὐσίας καὶ πνεύματος θείου· γεγενῆσθαι γὰρ τὸ μὲν σῶμα, χοῦν τοῦ τεχνίτου λιβόντος καὶ μορφὴν ἀνθρωπίνην ἐξ αὐτοῦ διαπλάσαντος, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπ' οὐδενὸς γενητοῦ τὸ πικύπαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἡγεμόνος τῶν ὑπάντων. Τὸ γὰρ „ἐνεφύσησεν“ οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ πνεῦμα θεῖον ἀπὸ τῆς μακίρας καὶ εὐδαιμονος ἐκείνης φύσεως

ὑποικίαν τὴν ἐνθάδε· στείλάμενον ἐπ' ὠφελεία τοῦ γένους ἡμῶν, ἵνα, εἰ καὶ θνητὸς ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ κατὰ τὴν ὄρατὴν μερίδα, κατὰ γοῦν τὴν ἀόρατον ἀθανατίζεται. Διὸ καὶ κυρίως ἂν τις εἴποι τὸν ἄνθρωπον θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως εἶναι μεθόριον, ἑκατέρας ὅσον ἀναγκαιὸν ἐστὶ μετέχοντα, καὶ γεγενῆσθαι θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον· θνητὸν μὲν κατὰ τὸ σῶμα, κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν ἀθάνατον.

Primi hominis praestantia (καλοκάγαθια): ratione corporis.

47. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ γηγενῆς, ὁ παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγέτης, ἑκάτερα ἄριστος ψυχῆν τε καὶ σῶμα γεγενῆσθαι μοι δοκεῖ, καὶ μακρῶ τινοὺς ἔπειτα διενεγκεῖν κατὰ τὰς ἐν ἀμφοτέροις ὑπερβάσεις· ὁ γὰρ ἀληθεία καλὸς καὶ ἀγαθὸς ὄντως οὗτος ἦν. Τεκμηριώσαιο δ' ἂν τις τὴν μὲν τοῦ σώματος εὐμορφίαν ἐκ τριῶν, ὧν ἐστὶ πρῶτον τόδε. Ἄρτι τῆς γῆς νεοκτίστου φανείσης κατὰ τὴν τοῦ [*] πολλοῦ ὕδατος διάκρισιν, ὃ προσεῤῥήθη θάλασσα, τὴν ὕλην συνέβαινε τῶν γιγνομένων ἀμιγῆ καὶ ἄδολον καὶ καθαρὰν εἶναι, ἐξ ἧς τὰ ἐπιτελούμενα εἰκότως ἦν ἀνυπαίτια. Δεύτερον δὲ οὐδὲ ἐκ τοῦ τυχόντος μέρους τῆς γῆς ἔοικεν ὁ θεὸς χοῦν λαβῶν τὸν μὲν ἀνθρωποειδῆ τοῦτον ἀνδριάντα πλάττειν ἐθελῆσαι μετὰ τῆς ἀνωτάτω σπουδῆς, ἀλλὰ διακρίνας ἐξ ἀπάσης τὸ βέλτιστον, ἐκ καθαρᾶς ὕλης τὸ καθαρῶτατον καὶ διηθημένον ἄκρως, ὃ πρὸς τὴν κατασκευὴν μάλιστα ἤρμοζεν· οἶκος γὰρ τις ἢ νεὸς ἱερός ἐτεκταίνετο ψυχῆς λογικῆς, ἣν ἔμελλεν ἀγαματοφορήσειν ἀγαμάτων τὸ θεοειδέστατον. Τρίτον, ὃ μηδὲ σύγκρισιν ἔχει πρὸς τὰ λεχθέντα· ὁ δημιουργὸς ἀγαθὸς ἦν τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν

ἐπιστήμην, ὡς ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος μερῶν καὶ ἰδίᾳ καὶ αὐτὸ τοὺς κλιβύλλοντας ἔχειν ἀριθμούς καὶ πρὸς τὴν τοῦ ὅλου κοινωνίαν ἰσαρμόστιως ἀπηκριβῶσθαι. Μιὰ δὲ τῆς συμμετρίας καὶ ὑπερβατικῆν προσέκλιται καὶ ἐνχροίαν ἠρθογρίψαι, βουλόμενος ὡς ἐν μάλιστα κάλλιστον ὀφθῆναι τὸν ἄνθρωπον.

Ratione animas.

48. Ὅτι δὲ καὶ τῆν ψυχὴν ἄριστος ἦν, φανερόν. Οὐδὲν γὰρ εἰτέρῳ παραδειγμῶν τῶν ἐν γένεσιν πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῆς εἶκω χρῆσασθαι, μόνῳ δὲ, ὡς περ εἶπον, τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ. Αἰὶ φησιν ἀπεικόμισμα καὶ μέμημα γεγονῆσθαι τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἐμπνευσθέντα εἰς τὸ πρόσωπον, ἐνθα τῶν αἰσθήσεων ὁ τόπος, αἷς τὸ μὲν σῶμα ἐπέχουσαν ὁ δημιουργός. Τὸν βασιλεῖα δὲ λογισμὸν ἐνδρυσάμενος τῷ ἡγεμονικῷ παρέδωκε δορυφορεῖσθαι πρὸς τὰς τῶν χρωμάτων καὶ φωνῶν χυλῶν τε αὐτῶν καὶ ἀτμῶν καὶ τῶν παραπλησιῶν ἀντιλήψεις, ὡς ἄνω αἰσθήσεως δὲ αὐτοῦ μόνου καταλαβῆναι οὐχ οἷός τε ἦν. Ἀνάγκη δὲ παγκάλου παραδειγματος πύγκαλον εἶναι μέμημα. Θεοῦ δὲ λόγος καὶ αὐτοῦ κάλλος, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ φύσει αἰσθητῇ κάλλος, ἀμείνων, οὐ κοσμοῦμενος κάλλει, κόσμος δὲ αὐτὸς ὢν, οἷ δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὑπερπερίστατος ἐκείνου.

Nos primo homine deteriora.

49. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ πρώτος ἄνθρωπος κατὰ τὸ σῶμα καὶ ψυχὴν γεγονῆσθαι μοι δοκεῖ, τοὺς τε νῦν ὄντας καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν διανογκῶν ἅπαντας. Ἢ μὲν γὰρ ἡμετέρα γέννησις ἐξ ἀνθρώπων, τὸν δὲ Θεὸς ἐδημιούργησε.

Ρηινο Ι.

U

γησεν. Ἐφ' ὅσον δὲ κρείττων ὁ ποιῶν, ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τὸ γινόμενον ἄμεινον. Ὡςπερ γὰρ τὸ ἀκμάζον ἀεὶ τοῦ παρηβηκότος βέλτιόν ἐστιν, εἴτε ζῶον, εἴτε φυτόν, εἴτε καρπός, εἴτ' ἄλλο τι τῶν ἐν τῇ φύσει τηχάνοι· οὕτως ἔοικεν ὁ μὲν πρῶτος διαπλασθεὶς ἄνθρωπος ἀκμὴ τοῦ ἡμετέρου παντός ὑπάρξαι γένους, οἱ δ' ἔπειτα μηκέθ' ὁμοίως ἐπακμάσαι, τῶν κατὰ γενεὰν ἀμεινοτέρως ἀεὶ τὰς τε μορφὰς καὶ τὰς [*] δυνάμεις λαμβανόντων. Ὅπερ ἐπὶ τε τῆς πλαστικῆς καὶ ζωγραφίας γινόμενον εἶδον· ἀποδεῖ γὰρ τὰ μιμήματα τῶν ἀρχετύπων, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν μιμημάτων γραφόμενα καὶ πλαττόμενα πολὺ μᾶλλον, αἴτε μακρὰν ἀφσσιῶτα τῆς ἀρχῆς. Παραπλήσιον δὲ πάθος καὶ ἡ μαγνητικὴ ἐπιδείκνυται λίθος· τῶν γὰρ σιδηρῶν δακτυλίων ὁ μὲν αὐτῆς ψαύσας βεβαιότατα κρατεῖται, ὁ δὲ τοῦ ψαύσαντος ἦττον· ἐκκρέματα δὲ καὶ τρίτος δευτέρου, καὶ τέταρτος τρίτου, καὶ πέμπτος τετάρτου, καὶ ἑτέρων ἕτεροι κατὰ μακρὸν στοῖχον ὑπὸ μιᾶς ὀλκοῦ δυνάμεως συνεχόμενοι, πλην δὲ οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀεὶ γὰρ οἱ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀπηροτημένοι χαλῶνται διὰ τὸ τὴν ὀλκὴν ἀνεῖσθαι μηκέθ' ὁμοίως σφιγγεῖν δυναμένῃν. Ὅμοιον δὴ τι πεπονθέναι καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων φαίνεται καθ' ἑκάστην γενεὰν ἀμεινοτέρως λαμβανόντων τὰς τε τοῦ σώματος καὶ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ ποιότητας. Τὸν δὲ ἀρχηγέτην ἐκεῖνον οὐ μόνον πρῶτον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ μόνον κοσμοπολίτην λέγοντες, ἀψευδέστατα ἐροῦμεν· ἦν γὰρ οἶκος ὁ κόσμος αὐτῷ καὶ πόλις μηδεμιᾶς χειροποιήτου κατασκευῆς δεδημιουργημένης ἐκ λίθων καὶ ξύλων ὑλης, ᾧ καθάπερ ἐν πατρίδι μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐνδιητᾶτο, φόβου μὲν ἐκτός ὦν αἴτε τῆς τῶν περὶγεῖων ἡγεμονίας ἀξιωθεὶς καὶ

πάντων ὅσα θνητὰ κατεπτηχότων καὶ ὡς δεσπότη ὑπακούειν δεδιδαγμένων ἢ βιασθέντων, ἐν εὐπαθείαις δὲ ταῖς ἐν εἰρήνῃ ἀπολέμωσιν ζῶν ἀνεπίληπτος.

Homo primus consortio usus est naturarum divinorum rationalium, quae ante eum erant.

50. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα πόλις ἔννομος ἔχει πολιτείαν, ἀναγκαίως ξυνέβαινε τῷ κοσμοπολίτῃ χρῆσθαι πολιτείᾳ ἢ καὶ σύμπας ὁ κόσμος· αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ τῆς φύσεως ὀρθὸς λόγος, ὃς κυριωτέρῃ κλήσει προσονομάζεται θεσμός, νόμος θεῖος ὢν, καθ' ὃν τὰ προσήκοντα καὶ ἐπιβάλλοντα ἐκάστοις ἀπεινεμήθη. Τῆς δὲ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας ἔδει τινὰς εἶναι πρὸ ἀνθρώπου πολίτας, οἳ λέγοντ' ἂν ἐνδίκως μεγαλοπολιται, τὸν μέγιστον περίβολον οἰκεῖν λαχόντες καὶ τῷ μεγίστῳ καὶ τελειοτάτῳ πολιτεύματι ἐγγραφεύς. Οὗτοι δὲ τίνες ἂν εἶεν ὃ τι μὴ λογικαὶ θεῖαι φύσεις, αἱ μὲν ἀσώματοι καὶ νοηταί, αἱ δὲ οὐκ ἄνευ σωμάτων, ὁποίους συμβέβηκεν εἶναι τοὺς ἀστέρας, οἷς προσομιλῶν καὶ συνδιαιτώμενος εἰκότως ἐν ἀκράτῳ διέτριβεν εὐδαιμονία; Συγγενὴς τε καὶ ἀγχισπορος ὢν τοῦ ἡγεμόνος, ἅτε δὴ πολλοῦ θυέντος εἰς αὐτὸν τοῦ θεοῦ πνεύματος, πάντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἐσπούδαζεν εἰς ἀρέσκειαν τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως, ἐπόμενος αὐτῷ κατ' ἴχνος ταῖς ὁδοῖς, ἕως ὡς λεωφόρους [*] ἀνατέμνουσιν ἀρσται, δι' ὧν μόναις ψυχαῖς θέμις προσέρχασθαι, τέλος ἡγουμέναις τὴν πρὸς τὸν γεννήσαντα θεὸν ἐξομώσιν.

Deo posteritas etiam cognata, non tamen tam singulari, quo primus homo, modo.

51. Τοῦ μὲν οὖν πρώτου φύντος ἀνθρώπου τὸ καθ'

D 2

ἐκάτερον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κάλλος, εἰ καὶ πολλῶ τῆς ἀληθείας ἔλαττον, ἀλλ' οὖν κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, ὡς οἶόν τε ἦν, εἴρηται. Τοὺς δὲ ἀπογόνους τῆς ἐκείνου μετασχόιτας ἰδέας ἀναγκαῖον, εἰ καὶ ἀμυδρούς, ἀλλ' οὖν ἔτι σώζειν τοὺς τύπους τῆς πρὸς τὸν πατέρα συγγενείας. ἼΙ δὲ συγγένεια τίς; Πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν οἰκείωται θεῷ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἔκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς, κατὰ δὲ τὴν τοῦ σώματος κατασκευὴν ἅπαντι τῷ κόσμῳ· σιγκέχριται γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν, γῆς καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρός, ἐκάστου τῶν στοιχείων εἰσενεγκόντος τὸ ἐπιβάλλον μέρος πρὸς ἐκπλήρωσιν ἀνταρκεστάτης ὕλης, ἣν ἔδει λαβεῖν τὸν δημιουργόν, ἵνα τεχνιτεύσῃται τὴν ὁρατὴν ταύτην εἰκόνα. Καὶ προσέτι πᾶσι τοῖς λεχθεῖσιν ὡς οἰκειοτάτοις καὶ συγγενεστάτοις χωρίοις ἐνδιαιτᾶται, τόπους ἀμείβων καὶ ἄλλοτε ἄλλοις ἐπιφοιτῶν, ὡς κρυώτατα φάναι τὸν ἄνθρωπον πάντα εἶναι, χερσαῖον, ἔνδρον, πτηνόν, οὐράνιον· ἢ μὲν γὰρ οἰκῆ καὶ βέβηκεν ἐπὶ γῆς, χερσαῖον ζῶόν ἐστιν, ἢ δὲ δύεται καὶ νήχεται καὶ πλεῖ πολλάκις, ἔνδρον — ἔμποροι καὶ ναύκληροι καὶ πορφυρεῖς καὶ ὅσοι τὴν ἐπ' ὀστρεοῖς καὶ ἰχθύσιν ἄγραν μετῆρασι, τοῦ λεχθέντος εἰσὶ σαφεστάτη πίστις —, ἢ δὲ μετέωρον ἀπὸ γῆς ἀνώφοιτον ἐξήρηται τὸ σῶμα, λέγοιτ' ἂν ἐνδίκως ἀερόπορον εἶναι, πρὸς δὲ καὶ οὐράνιον, διὰ τῆς ἡγεμονικωτάτης τῶν αἰσθήσεων, ὄψεως, ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἐκάστῳ τῶν ἄλλων ἀστέρων πλατήτων καὶ ἀπλανῶν συνεγίζον.

Homo primus apposite et merito animalibus omnibus nomina imposuit.

52. Παγκάλως δὲ καὶ τὴν θεῖσιν τῶν ὀνομάτων ἀνῆ-

πρὸ τῶ πρώτου, σοφίας γὰρ καὶ βασιλείας τὸ ἔργον. Σο-
 φὸς δὲ ἐκεῖνος αὐτομαθὴς καὶ αὐτοδίδακτος χάρισι θεαίαις
 γινόμενος, καὶ προσέτι δὲ βασιλεύς· ἐμπρεπὲς δὲ ἡγεμόνι
 προσαγορεύειν ἕκαστον τῶν ὑπηκόων. Ὑπερβάλλουσα
 δὲ ὡς εἰκὸς [*] δύναμις ἀρχῆς ἦν περὶ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον
 ἄνθρωπον, ὃν σπουδῇ διαπλάσας ὁ θεὸς ἡξίου δευτέ-
 ρειών, ὑπαρχον μὲν αὐτοῦ τῶν δὲ ἄλλων ἡγεμόνα πάν-
 των τιθεῖς, ὁπότε καὶ οἱ τοσαύταις γενεαῖς ὑστερον φύν-
 τες, ἤδη τοῦ γένους διὰ μακρὰς χρόνων περιόδους ἐξιτή-
 λου ὄντος, οὐδὲν ἤττογ ἔτι δεσπόζουσι τῶν ἀλόγων, κα-
 θάρπερ λαμπάδιον ἀρχῆς καὶ δυναστείας ἀπὸ τοῦ πρώτου
 διαδοθὲν φυλάττοντες. Πησιὺν οὖν, ὅτι „πάντα τὰ ζῶα
 ἤγαγεν ὁ θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἰδεῖν βουλόμενος,
 τίνας θήσεται προσθήσεις ἐκάστοις,“ οὐχ ὅτι ἐνεδοίκαζεν,
 ἄγνωστον γὰρ οὐδὲν θεῶ, ἀλλ' ὅτι ἤδει τὴν λογικὴν ἐν
 θνητῷ φύσιν κατσκευαστικῶς αὐτοκίνητον, ὅπως ἀμέτοχος
 αὐτὸς ἢ κακίας. Ἀπεπειράτο δὲ ὡς ὑφηγητῆς γνωρί-
 μου, τὴν ἐνδιάθετον ἔξιν ἀνακινῶν καὶ προσέτι τῶν οἰ-
 κείων ἀνακαλῶν ἔργων, ἵνα ἐπαντοματίσῃ τὰς θέσεις,
 μήτ' ἀνοικελους μήτ' ἀναρμόστους; ἀλλ' ἐμφαινούσας εὖ
 μάλις τὰς τῶν ὑποκειμένων ιδιότητας. Ἀκρίτου γὰρ ἔτι
 τῆς λογικῆς φύσεως ὑπαρχούσης ἐν ψυχῇ καὶ μηδενὸς
 ἀρρώστηματος ἢ νοσήματος ἢ πάθους παρεικεληλυθό-
 τος, ταῖς φαντασίαις τῶν σωμάτων καὶ πραγμάτων
 ἀκραιφνεσταταῖς χρώμενος εὐθυβόλους ἐποιεῖτο τὰς κλή-
 σεις, εὖ μάλις στοχαζόμενος τῶν δηλουμένων, ὡς ἅμμι λε-
 χθῆναι τε καὶ νοηθῆναι τὰς φύσεις αὐτῶν. Οὕτω μὲν
 ἐν ἅπασιν τοῖς καλοῖς διέφερον, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ πέρας
 φθάνειν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Homō primus addita sibi muliere vita felice excidit.

53. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τῶν ἐν γενέσει βέβαιον, τροπὰς δὲ καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίας τὰ θνητὰ δέχεται, ἐχρῆν καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἀπολαῦσαι τινος κακοπραγίας. Ἀρχὴ δὲ τῆς ὑπαιτίου ζωῆς αὐτῷ γίνεται γυνή. Μέχρι μὲν γὰρ εἰς ἣν, ὁμοιοῦτο τῷ κατὰ τὴν γένεσιν κόσμῳ καὶ θεῷ, καὶ τῆς ἑκατέρου φύσεως ἀπεμύττετο τῇ ψυχῇ τοὺς χαρακτῆρας, οὐ πάντα, ἀλλ' ὅσους χωρῆσαι δυνατὸν θνητὴν σύστασιν. Ἐπεὶ δὲ ἐπλάσθη καὶ γυνή, θεασάμενος ἀδελφὸν εἶδος καὶ συγγενῆ μορφῆν, ἐνησιμίσθη τῇ θεῇ καὶ προσίων ἠσπάζετο. Ἡ δὲ οὐδὲν ἐκείνου προσβλέπουσα ζῶον ἐμφορέστερον ἑαυτῇ, γάννυται τε καὶ ἀντιπροσφθέγγεται μετ' αἰδοῦς. Ἐρως δ' ἐπιγενόμενος, καθάπερ ἐνὸς ζώου διττὰ τμήματα διεστηκότα συναγαγὼν εἰς ταυτόν, ἀρμόττεται, πόθον ἐνιδρυσάμενος ἑκατέρῳ τῆς πρὸς θάτερον κοινωνίας εἰς τὴν τοῦ ὁμοίου γένεσιν. Ὁ δὲ πόθος οὗτος καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἡδονὴν ἐγέννησεν, ἣτις ἐστὶν ἀδικημάτων καὶ [*] παρανομημάτων ἀρχή, δι' οὗ ὑπαλλάττονται τὸν θνητὸν καὶ κακοδαίμονα βίον ἀντ' ἀθανάτου καὶ εὐδαίμονος.

Paradisus eiusque arbores, et cuius generis eae fuerint.

54. Ἐτι δὲ τοῦ ἀνδρὸς μονήρη βίον ζῶντος, μήπω διαπλασθείσης γυναικός, φυτευθῆναι λόγος ἔχει παράδεισον ἐπὶ θεοῦ, τοῖς παρ' ἡμῖν οὐδὲν προσεικότα. Τῶν μὲν γὰρ ἐστὶν ἄψυχος ἢ ὕλη, παντοίων δένδρων κατάπλεως, τῶν μὲν ἀειθαλῶν πρὸς τὴν ὄψιν ἀδιάστατον ἡδονήν, τῶν δὲ ταῖς ἐαρναῖς ὥραις ἡβώντων καὶ βλασταρόντων καὶ τὸν μὲν ἡμέρον καρπὸν ἀνθρώποις φε-

ρόντων, οὐ πρὸς ἀναγκαίαν μόνον χρῆσιν τροφῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς περιττὴν ἀπόλαυσιν ἀβροδιαίτου βίου, τὸν δὲ ἀνήμωρον, ὅς ἀναγκαίως θηρίοις ἀπνευμήθη. Κατὰ δὲ τὸν θείον παραδείσον ἔμψυχα καὶ λογικὰ τὰ φυτὰ πάντ' εἶναι συμβέβηκε, καρπὸν φέροντα τὰς ἀρβιάς, καὶ προσέτι τὴν ἀδιάφθορον σύνθεσιν καὶ ἀγχίνοιαν, ἣ γινώριζεται τὰ αἰσχροῦ καὶ καλὰ, ζωὴν τε ἕνοσον καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ πᾶν εἶ τι τούτοις ὁμοίωτροπον. Ταῦτα δὲ μοι δοκεῖ συμβολικῶς μᾶλλον ἢ κυρίως φιλοσοφεῖσθαι· δένδρα γὰρ ἐπὶ γῆς οὔτε πέφυκέν ποτε πρότερον οὔτ' αὐθις εἰκόσ φανεῖσθαι ζωῆς ἢ συνέσεως. Ἄλλ' ὡς ἔοικεν αἰνίττεται διὰ μὲν τοῦ παραδείσου τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν, ὅπερ ἐστὶ κατάπλεων, οἷα φυτῶν, μυρίων ὅσων δοξῶν· διὰ δὲ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς τὴν μεγίστην τῶν ἀρβιῶν, θβοσέβειαν, δι' ἧς ἀθανατίζεται ἡ ψυχὴ, διὰ δὲ τοῦ τῶν καλῶν καὶ ποτηρῶν γνωστικοῦ φρόνησιν τὴν μέσην, ἣ διακρίνεται τὰ ἐναντία φύσει.

Peccatum eiusque causa (serpens) et poena.

55. Θέμνος οὖν τοὺς ὄρους τούτους ἐν ψυχῇ, καθάπερ δικαστὴς ἐσκόπει πρὸς πότερον ἐπικλινῶς ἔξει. Ὡς δὲ εἶδε ῥέπουσαν μὲν πρὸς πανουργίαν, ὀσιότητος δὲ καὶ κῦσβελας ὀλιγοροῦσαν, ἐξ ὧν ἡ ἀθάνατος ζωὴ ἐπιγίγνεται, προεβάλετο κατ' εἰκόσ καὶ ἐργάδευσεν ἐκ τοῦ παραδείσου, μηδ' ἐλπίδα τῆς εἰσαῦθις ἐπανόδου δυσλατα καὶ ἀθρόαπειτα πλημμυλοῦση ψυχῇ παρασχῶν, ἐπιβὼ καὶ ἡ τῆς ἀπάτης πρόφασις ἐπιληπτος ἦν οὐ μιστρίως, ἦν οὐκ ἄξιον παρασιωπῆσαι. Λέγεται τὸ παλαιὸν τὸ ἰοβύλον καὶ γηγενὲς ἐρπετόν, ὄφις, ἀνθρώπου φωνὴν προΐεσθαι, καὶ ποτε προσελθὼν τῇ τοῦ πρώτου φόντος ἀνδρὸς γυ-

καὶ τῆς βραδυτήτος καὶ τῆς ἄγαν εὐλαβείας ὄνειδίσαι, διότι μέλλει καὶ ὑπερτίθεται πάγκαλον ὄφθῆναι καὶ ἠδιστον ἀπολαυθῆναι καρπὸν δρέπεσθαι, πρὸς δὲ καὶ ὠφελιμώτατον, ᾧ διηθήσεται γνωρίζειν ἀγαθὰ τε αὐτῷ καὶ κακὰ· τὴν δὲ ἀνεξετάστως ἀπὸ γνώμης ἀβεβαιοῦ καὶ ἀνιδρύτου συναινέσασαν ἐμφαγεῖν [*] τοῦ καρποῦ καὶ τῷ ἀνδρὶ μεταδοῖναι — καὶ τοῦτ' ἐξαπιναιῶς ἀμφοτέρους ἐξ ἀκακίας καὶ ἀπλότητος ἠθῶν εἰς πανουργίαν μετέβαλεν —, ἐφ' ᾧ τὸν πατέρα χαλεπήσαντα — ἡ γὰρ πρῶξις ὀργῆς ἀξία, ἐπεὶ παρελθόντες τὸ ζωῆς ἀθανάτου φυτόν, τὴν ἀρετῆς παντέλειαν, ὑφ' ἧς μακροαῖωνα καὶ εὐδαιμόνα βίον ἐδύναντο καρποῦσθαι, τὸν ἐφήμερον καὶ θνητόν, οὐ βίον, ἀλλὰ χρόνον κακοδαιμονίας μεστὸν εἶλοντο — κολάσεις ὀρίσαι κατ' αὐτῶν τὰς προσηκούσας.

Serpente symbolice voluptas significatur. Homo gulae deditus.

56. Ἔστι δὲ ταῦτα οὐ πλάσματα μύθων, οἷς τὸ ποιητικὸν καὶ σοφιστικὸν χαίρει γένος, ἀλλὰ τρόπον τύπων ἐπ' ἀλληγορίαν παρακαλούντων κατὰ τὰς δι' ἔπαροιῶν ἀποδόσεις. Ἐπόμενος δὲ τις εἰκότι στοχασμῷ φήσει προσηκόντως τὸν εἰρημένον ὄφιν ἠδονῆς εἶναι συμβολον, ὅτι πρῶτον μὲν ἄποιος ἐστί, πρηνῆς πεπτωκῶς ἐπιγαστέρα· δεῦτερον δὲ ὅτι γῆς βάλους σιτίῳ χρῆται· τρίτον δὲ ὅτι τὸν ἰὸν ἐπιφέρει τοῖς ὁδοῦσιν, ᾧ τοῖς διχθέντας ἀναίρειν πέφυκεν. Οὐδενὸς δὲ τῶν λεχθέντων ὁ φιλίδονος ἀμοιρεῖ· μόλις τε γὰρ τὴν κεφαλὴν ἐπαίξει, βαρυνόμενος καὶ καθελκόμενος ἐκτραχηλιζούσης καὶ ὑποσκελιζούσης τῆς ἀκρασίας· σιτεῖται τε οἷα οὐράσιον τροφήν, ἣν ὀρέγει τοῖς φιλοθεάμοσι διὰ λόγων καὶ δο-

γμαίων ὄσφρα, τὴν δ' ἀναδιδομένην ἐν γῆς κατὰ τὰς
 ἐτησίους ὥρας, ἐξ ἧς οἰνοφυλαίαι καὶ ὀρυζοφυλαίαι καὶ λαί-
 μιφυλαίαι τὰς γαστρός ἐπιθυμίας προσαναφύηγνύουσαι καὶ
 ἀναφύηγνύουσαι καὶ ἀνδραποδίζουσαι πρὸς γαστριφυ-
 γλιαν συναύξουσι καὶ ἀναφύηγνύουσι τοὺς ὑπογαστρῶν
 οἴστρους. Σιτοπόρων τὸ γὰρ καὶ ὀρυζοφυλαίων κίμειον
 περιλιχνεύουσι. Καὶ τινες ἀπὸ τῶν ἡδυσμάτων κλιτικῆς ἐν
 κύκλῳ τὴν κεφαλὴν περιάγων ματαλαμβάνειν ἤδη τῆς
 ἰθείας ὁρέγεται, καὶ ὁπότο πολυταλῆ τράπεζαν θεύσσειτο,
 ἐπιβαλὼν αὐτὸν ὅλον ἐπὶ τὰ εὐτρεπισθέντα ἐκχυθῆται,
 πάντων ἀδρόον σπουδάζων ἐμφορεῖσθαι, τέλος οὐκ ἄλ-
 λο ἢ τὸ μηδὲν ὑπολείπεσθαι τῶν εὐτρεπισθέντων ποιού-
 ματος. Ὅθεν οὐχ ἤτιον ὄφθως αὐτοῖς ὁδοῦσιν ἐκυρέφα-
 ται τὸν ἰόν· οὗτοι γὰρ πλεον ὑπλήσιτας ὑπερέκειαι καὶ
 ὑπευργοί, πάντ' ὅσα πρὸς ἐδωδὴν τέμνοντες τε καὶ λα-
 αίνοντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον γλώττῃ παραδιδόντες τῇ
 χυλοῦς δικαζούσῃ πρὸς ἐπιχρισιν, ἔπειτα δὲ φάρυγγι.
 [*] Σιτων δὲ ἀμυγρὰ θανατιῶδες γίνεσθαι καὶ ἰοβόλον, ἕτε-
 ρήν οὐκ ἐνδοχομένην διὰ τὴν τῶν ἐπιθειόωντων ἐπιφο-
 ρίαν, ἢ γίνεσθαι πρὶν ἐξικμισθῆναι καὶ τὰ πρότερα. Φω-
 ρὴν δὲ ἀνθρώπιον ὄφθις λέγεται προῖπεσθαι, διότι μυρι-
 οῖς ὑποσμύχοις καὶ προαιγωνιστικῆς ἡδονῆς χρεῖται τὴν ἐπι-
 μέλειαν αὐτῆς ἀναληφῆσθαι, οἳ τολμῶσιν ἀναδιδάσκων,
 ὅτι τὸ πάντων κράτος ἀνήπται μικρῶν τε καὶ μεγάλων
 οὐδενὸς ὑπεξηρημένου τὸ παρῆπαν.

Voluptas etiam in coitu appetitur.

87. Ἄλλ' αἱ τε πρῶται τοῦ ἄφρονος πρὸς τὸ θῆλυ
 ὑβνοδοὶ βαναγὸν ἔχουσιν ἡδονὴν, αἱ τε σποραὶ καὶ γενέ-
 στω δια ταύτης συνίστανται· τὰ τε γεννώμενα οὐδενὸς

πρῶτον οἰκειοῦσθαι πέφυκεν ἢ ταύτῃ, χαίροντα μὲν ἡδονῇ, τῆς δὲ ἐναντίαν ἀλγηδόνα δυσχεραίνοντα. Παρ' ὃ καὶ ἀποκλαίεται τὸ βρέφος ἀποκνηθὲν, ἀλγῆσαν, ὡς ἔοικε, τῇ περιψύξει· ἐκ γὰρ θερμοτάτου καὶ πυρωδεστάτου χωρίου τοῦ κατὰ τὴν μήτραν, ᾧ πολὺν χρόνον ἐνδιητήθη, προελθὼν ἑξαπιναιῶς εἰς ἀέρι, ψυχρὸν καὶ ἀσυνήθη τόπον, ἐπλήχθη καὶ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ δυσχεραίνειν ἀλγηδόνι τὰ κλάυματα δεῖγμα παρέχει ἐναργέστατον. Σπεύδει τε γάρ, φασί, πᾶν ζῶον, ὡς ἐπὶ ἀναγκαιότατον καὶ συνεκτικώτατον τέλος, ἡδονήν, καὶ μάλιστα ἄνθρωπος· τὰ μὲν γὰρ διὰ γεύσεως μόνον καὶ τῶν γεννητικῶν ἐφίσται ταύτης, ἄνθρωπος καὶ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ὅσα θεάματα ἢ ἀκούσματα τέρψιν δύναται παρασχεῖν ὡσὶ καὶ ὀφθαλμοῖς μεταδιώκων. Λέγεται δὲ καὶ πρὸς ἔπαινον τοῦ πάθους ἄλλα παμπληθῆ, καὶ ὡς ἐστὶν οἰκειότατον καὶ συγγενέστατον ζώοις.

Ophiomachus eiusque sensus symbolicus.

58. Απόχρη δὲ δείγματος ἕνεκα καὶ τὰ νῦν εἰρημένα, ᾧν χάριν ἀνθρωπίνην φωνὴν ἔδοξεν ὁ ὄφις προῖσθαι. Διό μοι δοκεῖ καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος νόμοις, οὓς περὶ ζῶων ἔγραψεν, ἅτε χρὴ προσφέρεσθαι καὶ ἅ τὸ ἐναντίον, ἐπαινέσαι μάλιστα τὸν ὀφιομάχην ἐπικαλούμενον. Ἐρπετὸν δὲ ἐστὶν ἔχον ἀνωτέρω σκέλη τῶν ποδῶν, οἷς ἀπὸ γῆς πέφυκε πηδᾶν καὶ μετέωρον αἶρεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν ἀκρίδων γένος. Ὁ γὰρ ὀφιομάχης οὐδὲν ἄλλο ἢ συμβολικῶς ἐγκράτεια εἶναι μοι δοκεῖ, μάχην ἀκαθαίρετον καὶ πόλεμον ἄσπονδον ἐκφέρουσα πρὸς ἀκρασίαν καὶ ἡδονήν· ἡ μὲν γὰρ εὐτέλειαν καὶ ὀλιγοδείαν καὶ ὅσον ἀναγκαῖον φιλανστήρω καὶ σεμνῷ βίῳ διαφερόντως

ἀσπάξεται, ἣ δὲ πολυεργίαν καὶ πολυτέλειαν, ἃ χλιδῆς καὶ θρύψεως αἴτια γίνεται τῇ ψυχῇ τε καὶ τῷ σώματι, δι' ὧν τὴν ὑπαίτιον καὶ θανάτου χαλβπωτέραν ζωὴν παρὰ τοῖς εὐφρονοῦσι συμβέβηκε γίνεσθαι.

Voluptas mentem per sensus capit hominemque servum et mortalem reddit.

59. Τὰς δὲ γοητείας καὶ ἀπείας αὐτῆς ἢ ἡδονὴ τῶ μὲν ἀνδρὶ οὐ τολμῆ προσφέρειν, τῇ δὲ γυναικί, καὶ [*] διὰ ταύτης ἐκβίβω· πάνυ προσφυῶς καὶ εὐθυβόλως. Ἐν ἡμῖν γὰρ ἀνδρὸς μὲν ἔχει λόγον ὁ νοῦς, γυναικὸς δὲ αἰσθήσεις· ἡδονὴ δὲ προτέραις ἐντυγχάνει καὶ ἐνομιλεῖ ταῖς αἰσθήσεσι, δι' ὧν καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν φθνακίζει. Ἐπειδὴν γὰρ ἐκάστη τῶν αἰσθήσεων τοῖς φίλτροις αὐτῆς ὑπαχθῆ, χαίρουσα τοῖς προτεινομένοις, — ἐπὶ χρωμάτων μὲν καὶ σχημάτων ποικιλίαις ὄψις, ἐπὶ δὲ φωνῶν ἐμμελείαις ἀκοή, ἐν δὲ χυλῶν ἡδύτησι γεῦσις, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἀναδιδομένων ἀτμῶν εὐωδίας ὄσφρησις —, δεξάμεναι τὰ δῶρα θεραπευιδῶν τρόπον προσφέρουσιν οἷα δεσπότη, τῷ λογισμῷ, παράκλητον ἐπαγόμεναι πειθῶ περὶ τοῦ μηδὲν ἀπίσασθαι τὸ παράπαν. Ὁ δὲ ἀντίκα δεβιασθεὶς ὑπήκοος ἀντ' ἡγεμόνος καὶ δοῦλος ἀντὶ δεσπότη καὶ ἀντὶ πολίτου φρυγῆς καὶ θνητὸς ἀντὶ ἀθανάτου γίνεται. Συνόλως γὰρ οὐκ ἀγνοητέον, ὅτι οἷα ἐταίρις καὶ μάχλος οὔσα ἡδονὴ γλίχεται τυχεῖν ἐραστοῦ, καὶ μαστροποῦς ἀναζητεῖ, δι' ὧν τοῦτον ἀγκιστρύσεται· μαστροπεύουσι δὲ αὐτῇ καὶ προξενούσι τὸν ἔρωτα αἰσθήσεσι, ἃς δεβιάσασα φραδλίως ὑπηγάγβτο τὸν νοῦν, ἢ τὰ φανέντα ἐκτὸς εἴσω κομίζουσιν διαγγέλλουσι καὶ ἐπιδεδίκνυνται τοὺς τύπους ἐκάστων, ἐνσφραγιζόμεναι τὸ

ὁμοιον πάθος· κηρῶ γὰρ εἰκῶς δέχεται τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων φαντασίας, αἷς τὰ σώματα καταλαμβάνει, δι' αὐτοῦ μὴ δυνάμενος, καθάπερ ἤδη εἶπον.

Mala ex voluptatis obsequio orta.

60. Τὰ δὲ ἐπίχειρα τῆς ἡδονῆς εὐθύς ἤσαντο οἱ πρότερον γερόμενοι δοῦλοι χαλεποῦ καὶ δυσιάτου πάθους· ἢ μὲν γυνή σφοδρᾶς ἀγίας ἐνδεξαμένη τὰς ἐν ὠδίσι καὶ τὰς παρὰ τὸν ἄλλον βίον ἐπαλλήλους λύπας καὶ μάλιστα τὰς ἐπὶ τέχνοις γεννωμένοις καὶ τροφουμένοις, καὶ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι, καὶ εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσιν, εἰς ἀφαιρέσιν ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ συνόντος ἀνδρὸς δεσποτείαν, οὗ τοῖς ἐπιτάγμασι πειθαρχεῖν ἀναγκαῖον, ὃ δὲ ἀνὴρ ἐν μέρει πόνου καὶ ταλαιπωρίας καὶ συνεχεῖς ἰδρωτάς ἐνεκα πορισμοῦ τῶν ἀναγκαίων, καὶ στέρησιν μὲν τῶν αὐτομάτων ἀγαθῶν, ἅπερ ἐδιδάχθη φέρειν ἢ γῆ δίχα γεωργικῆς ἐπιστήμης, ἀτρύτων δὲ μετουσίαν καμμάτων εἰς ζήτησιν βίου καὶ τροφῆς ὑπὲρ τοῦ μὴ λιμῶ παραπολέσθαι. Οἶμαι γάρ, ὡς περ ἥλιον καὶ σελήνην αἰεὶ φωσφορεῖν ἅπαξ κελεισθέντας ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει τοῦ παντός, καὶ τὸ θεῖον πρόσταγμα διατηρεῖν οὐδενὸς ἑτέρου χάριν ἢ ὅτι [*] τῶν ὄρων οὐρανῶ μακρὰν κακία πεφυγάδεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς γῆς τὴν βαθεΐαν καὶ καρποφόρον ἄνευ τέχνης καὶ συμπράξεως γεωπόνων ἀνδρῶν φέρειν ἂν πολλὴν ἀφθονίαν κατὰ τὰς ἐτησίους ὥρας. Νυνὶ δὲ αἱ ἀείναιοι πῆγαι τῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων ἀπεσχέθησαν, ὅτε ἤρξατο κακία τὰς ἀρετὰς παρενημερεῖν, ἵνα μὴ ὡς ἀναξίοις χορηγῶσιν. Ἔδει μὲν οὖν τὸ ἀνθρώπων γένος, εἰ τὴν ἀνομότουσαν ἔμελλε δίκην ὑπομένειν, ἠφανίσθαι διὰ τὴν πρὸς τὸν

εὐεργετήν καὶ σωτήρα θεὸν ἀχαριστίαν. Ὁ δέ, ἅτε τὴν φύσιν ἴλεως, οἴκτον λαβὼν ἐμετρίασεν τὴν τιμωρίαν, τὸ μὲν γένος ἑάσας διαμένειν, τὰς δὲ τροφὰς οὐκέθ' ὁμοίως ἐξ ἐτοιμοῦ παρασχών, ἵνα μὴ δυσι κακοῖς, ἀργίᾳ καὶ κόρῳ, χρώμενοι πλημμυλῶσι καὶ ὑβρίζωσι.

Praeter narrationem de mundo condito praecipue quinque Moyses proposuit religionis placita, quae qui sua faciat, vitam beatam agere posse.

61. Τοιοῦτος μὲν ὁ βίος τῶν ἐν ἀρχῇ μὲν ἀκακίᾳ καὶ ἀπλότῃ χρωμένων· αὐτοὶ δὲ κακίαν ἀντ' ἀρετῆς προτιμώντων, ὧν ἄξιον ἀπέχεσθαι. Διὰ δὲ τῆς ληχθείσης κοσμοποιΐας πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἡμᾶς ἀναδιδάσκει Μωϋσῆς, πέντε δὲ τὰ κάλλιστα καὶ πάντων ἄριστα· πρῶτον μὲν, ὅτι ἔστι καὶ ὑπάρχει τὸ θεῖον, διὰ τοὺς ἀθέους, ὧν οἱ μὲν ἐνεδοίασαν ἐπαμφοτερίσαντες περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, οἱ δὲ τολμηρότεροι καὶ κατεθρασύναντο φάμενοι μηδ' ὄλως εἶναι, λέγεσθαι δὲ αὐτὸ μόνον πρὸς ἀνθρώπων πλάσμασι μυθικοῖς ἐπισκιασάντων τὴν ἀλήθειαν· δεύτερον δέ, ὅτι θεὸς εἷς ἔστι, διὰ τοὺς εἰσηγητὰς τῆς πολυθεοῦ δόξης, οἱ οὐκ ἐρυθριῶσι τὴν φανλοτιίαν τῶν κακοπολιτειῶν ὀχλοκρατίαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετακίζοντες· τρίτον δέ, ὡς ἤδη λέλεκται, ὅτι γηνητὸς ὁ κόσμος, διὰ τοὺς οἰομένους αὐτὸν ἀγέννητον καὶ αἰθῆριον εἶναι, οἱ πλεῖον οὐδὲν ἀπονέμουσι θεῶ· τέταρτον δέ, ὅτι καὶ εἷς ἔστιν ὁ γηγονὼς κόσμος, ἐπιβὴ καὶ εἷς ὁ δημιουργός, ὅς ἐξομοιώσας αὐτῷ κατὰ τὴν μόνωσιν τὸ ἔργον πάσῃ κατεχρήσατο τῇ οὐσίᾳ εἰς τὴν τοῦ ὄλου γένεσιν, ὄλον γὰρ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐξ ὄλων ἐπάγη καὶ συνίστη τῶν μερῶν — εἰσὶ γὰρ οἱ πλείους παραλαμβά-

νοντες κόσμους εἶναι, οἱ δὲ καὶ ἀπείρους, ἀπειροὶ καὶ ἀνεπιστήμονες αὐτοὶ πρὸς ἀλήθειαν ὄντες, ὧν καλὸν ἐπιστήμην ἔχειν —· πέμπτον δέ, ὅτι καὶ προνοεῖ τοῦ κόσμου ὁ θεός, ἐπιμελεῖσθαι γὰρ αἰεὶ τὸ πεποιηκὸς τοῦ γεγεννημένου, φύσεως νόμοις καὶ θεσμοῖς ἀναγκαῖον, καθὼς καὶ γονεῖς τέκνων [*] προμηθεύονται. Ὁ δὲ ταῦτα μὴ ἀκοῆ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ προμαθῶν καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ψυχῇ σφραγισάμενος θαυμάσια καὶ περιμάχητα εἶδη, ὅτι τε ἔστι καὶ ὑπάρχει θεός καὶ ὅτι εἷς ὁ ὧν ὄντως ἐστὶ καὶ ὅτι πεποίηκε τὸν κόσμον καὶ πεποίηκεν ἓνα, ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὴν μόνωσιν ἐξομοιώσας ἑαυτῶν, καὶ ὅτι αἰεὶ προνοεῖ τοῦ γεγονότος· μακαρίαν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν βιώσεται, δόγμασιν εὐσεβείας καὶ θειότητος χαραχθεῖσαν.

NOMON IEPON
AΛΛΗΓΟΡΙΑΙ ΠΡΩΤΑΙ
ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΗΜΕΡΟΝ.

SACRARUM LEGUM
ALLEGORIARUM
POST SEX DIERUM OPUS
LIBER I.

(Conf. Gen. 2, 1 ss.)

[I, 43.]

„Coeli et terrae perfectione“ perfectio mentis sensuumque significatur.

1. [*] „Καὶ ἐτελέσθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν.“ (Gen. 2, 1.) Νοῦ καὶ αἰσθήσεως γένεσιν εἰπὼν πάλαι, νῦν δὲ ἀμφοτέρων τελείωσιν διασυνίστησιν. Οὔτε δὲ νοῦν τὸν ἄτομον, οὔτε αἰσθήσιν τὴν ἐν μέρει πέρας εἰληφέναι φησὶν, ἀλλ' ἰδέας, τὴν μὲν νοῦ, τὴν δὲ αἰσθήσεως. Συμβολικῶς μὲν τὸν νοῦν οὐρανόν, ἐπειδὴ αἱ νοηταὶ φύσεις ἐν οὐρανῷ, τὴν δὲ αἰσθήσιν καλεῖ γῆν, ὅτι σύστασιν σωματοειδῆ καὶ γεωδε-

στέραυ ἔλαχεν αἰσθησις· κόσμος δὲ νοῦ μὲν τὰ ἄσώματα καὶ νοητὰ πάντα, αἰσθήσεως δὲ τὰ ἐνσώματα καὶ ὅσα συνόλως αἰσθητά.

„Complevit sexto die opera.“ *Sex non proprie, sed omnino de senario perfecto numero intelligendum.*

2. „Καὶ συνετέλεσεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ [*] ἕκτῃ ἔργον αὐτοῦ ὃ ἐποίησεν.“ (Gen. 2, 2.) Εὐηδὲς πάνυ τὸ οἶεσθαι ἕξ ἡμέραις ἢ καθόλου χρόνῳ κόσμον γεγονέναι, διότι σύμπας ὁ χρόνος ἡμερῶν καὶ νυκτῶν ἐστὶ διάστημα, καὶ ταῦτα ἡλίου κινήσις ὑπὲρ γῆν καὶ ὑπὸ γῆν ἰόντος ἕξ ἀνάγκης ἀποτελεῖ· ἡλῖος δὲ μέρος οὐρανοῦ γέγονεν, ὥστε χρόνον ἀνομολογεῖσθαι νεώτερον κόσμον. Λέγοιτ' ἂν οὖν ὀρθῶς, ὅτι οὐκ ἐν χρόνῳ γέγονε κόσμος, ἀλλὰ διὰ κόσμου συνέστηκε χρόνος· ἢ γὰρ οὐρανοῦ κινήσις χρόνου φύσιν ἔδειξεν. Ὅταν οὖν λέγῃ „συνετέλεσεν ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὰ ἔργα“, νοητέον ὅτι οὐ πλῆθος ἡμερῶν παραλαμβάνει, τέλειον δὲ ἀριθμὸν τὸν ἕξ, ἐπειδὴ πρῶτος ἴσος ἐστὶ τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν, ἡμίσει καὶ τρίτῳ, καὶ ἕκτῳ, καὶ ἀπὸ ἑτερομήκους συνίσταται, τοῦ δις τρία· δυὰς μέντοι καὶ τριάς ἐκβέβηκε τὴν κατὰ τὸ ἐν ἄσωματότητα, ὅτι ἡ τῆς μὲν ὕλης ἐστὶν εἰκὼν, διαιρουμένη καὶ τεμνομένη καθάπερ ἐκεῖνη, τριάς δὲ στερεοῦ σώματος, ὅτι περὶ τριχῆ τὸ στερεὸν διαιρετόν. Οὐ μὴν ἄλλὰ καὶ συγγενῆς ἐστὶ ταῖς τῶν ὀργανικῶν ζώων κινήσεσιν· ἐξαχῆ γὰρ τὸ ὀργανικὸν σῶμα πέφυκε κινεῖσθαι, πρόσω, κατώπιον, ἄνω, κάτω, ἐπὶ δεξιὰ καὶ ἐνώπιον. Βούλεται γοῦν τὰ τε θνητὰ γένη καὶ πάλιν αἰτὰ τὰ ἄφθαρτα κατὰ τοὺς οἰκείους ἐπιδειξάσυσσιάντα ἀριθμούς· τὰ μὲν θνητὰ, ὡς ἔφη, καταμετρῶν ἑξάδι, τὰ δὲ μακάρια καὶ εὐδαιμόνα ἑβδομάδι.

Πρῶτον οὖν ἑβδόμη ἡμέρα καταπαύσας τὴν τῶν θνητῶν σύστατιν, ἄρχεται ἑτέρων θειοτέρων διατυπιώσεων.

Septimo die Deus κατέπαυσε quidem, non vero ἐπαύσατο.

3. Πάντῃ γὰρ οὐδέποτε ποιῶν ὁ θεός, ἀλλ' ὡς περ ἴδιον τὸ καλεῖν πυρὸς καὶ χιόνος τὸ ψύχειν, οὕτω καὶ θεοῦ τὸ ποιῆν· καὶ πολὺ γὰρ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀρχὴ τοῦ δοῦν ἐστίν. Εὖ μέντοι καὶ τὸ φάναι „κατέπαυσε“, οὐχὶ „ἐπαύσατο“· παύει μὲν γὰρ τὰ δοκοῦντα ποιῆν, οὐκ ἐνεργοῦντα, οὐ παύεται δὲ ποιῶν αὐτός. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· „κατέπαυσε ὧν ἤρξατο“. Ὅσα μὲν γὰρ ταῖς ἡμετέραις τέχναις δημιουργεῖται, ταῦτα τελευτῶντα ἵσταται καὶ μένει, ὅσα δὲ ἐπιστήμη θεοῦ περαιωθέντα, πάλιν κινεῖται· τὰ γὰρ τέλη αὐτῶν ἑτέρων εἶσιν ἀρχαί, οἷον ἡμέρας τέλος νυκτὸς ἀρχή, καὶ μήνα δὲ καὶ ἐνιαυτὸν [*] ἐνισταμένους ἀρχὴν δήπου τῶν ἑξῆς ἰόντων ὑποληπτέων. Φθιρομένων τε αὐτῶν γένεσις ἑτέρων, καὶ φθορὰ γυνομένων ἄλλων ἀποτελεῖται, ὥστε ἀληθές εἶναι τὸ λεγόμενον, ὅτι

- - - - θνήσκει δὲ οὐδὲν
τῶν γυνομένων· διακριτόμονον
δ' ἄλλο πρὸς ἄλλο
μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξε.

Gaudet natura numero septenario.

4. Χαίρει δὲ ἡ φύσις ἑβδομάδι· πλάνητές τε γὰρ ἑπτὰ γέγονασιν, ἀνιψόφοποι τῇ κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως ἔχουσα φθορᾶ· καὶ ἄρκτος ἑπτὰ ἄστροις συμπληροῦται, κοινωνίας καὶ ἐνώσεως ἀνθρώπων, οὐκ ἐπιμίξις αὐτῶ

PHILO I.

E

μόνον, οὗσα αἰτία· καὶ τροπαὶ δὲ σελήνης ἐβδομάσι γίνονται, συμπαθεστάτου πρὸς τὰ ἐπίγεια τοῦ ἄστρου. Καὶ ἅς κατὰ τὸν ἀέρα μεταβολὰς ἐργάζεται, μάλιστα τοῖς κατὰ ἐβδομάδα σχηματισμοῖς ἀποτελεῖ· τὰ γε μὴν θνητὰ, ὡς ἔφην, ἅπαντα σπᾶσαντα ἀπὸ οὐρανοῦ θειότεραν ἀρχὴν κατὰ ἐβδομάδα σωτηρίως κινεῖται. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι τῶν βροφῶν τὰ μὲν ἑπταμηναῖα γόνιμα, τὰ δὲ πλείω χρόνον προλαβόντα, ὡς ὀκτὼ μῆνας ἐνδαιτηθῆναι γαστρί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγονα; Λογικόν τε φασιν ἄνθρωπον κατὰ τὴν πρώτην ἑπταετίαν γίγνεσθαι, ὅτε ἤδη ἱκανός ἐστιν ἐρμηνεύς εἶναι τῶν συνήθων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, λογικὴν ἔξιν περιποιούμενος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἑπταετίαν ἄκρως τελειοῦσθαι, τελειώσις δὲ ἐστὶ δύναμις τῆς τοῦ ὁμοίου σποράς — περὶ γὰρ τὴν τετταρεκαίδεκάτην ἡλικίαν τὸ ὁμοιον γεννᾶν δυνάμεθα. Τρίτη πάλιν ἑπταετία πέρας ἐστὶν αὐξήσεως· ἄχρὶ γὰρ ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐπιδίδωσιν εἰς μέγεθος ἄνθρωπος, καὶ καλεῖται παρὰ πολλοῖς ὁ χρόνος οὗτος ἀκμῆ. Ψυχῆς γε μὴν τὸ ἄλογον ἑπταμερές, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον καὶ τὸ διήκον ἄχρὶ παραστατῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐστι. Πάλιν αὖ σώματος ἑπτὰ κινήσεις, ὄργανα καὶ μὲν ἕξ, ἐβδόμη δὲ ἡ κύκλοι. Σπλάγγνα γε μὴν ἑπτὰ· στόμαχος, καρδία, σπλήν, ἥπαρ, πνεύμων, νεφροὶ δύο. Μέλη δὲ σώματος ὁμοίως ἰσάριθμα· κεφαλὴ, τράχηλος, στέρον, χεῖρες, κοιλία, ἦτρον, πόδες. Τό γε ἡγεμονικώτατον τοῦ ζῶου, πρόσωπον, ἑπταχῆ κατατέτρεται· δυτὶν ὀφθαλμοῖς, καὶ ὡσὶ δυτὶν, ἴσοις μακτῆρσιν, ἐβδόμῳ στόματι. Αἶ τε ἀποκρίσεις ἑπτὰ· δάκρυα, μῖξαι, σίελος, σπέρμα, διττοὶ περιτωμάτων ὄχετοί, καὶ δι' ὅλου τοῦ σώματος ἰδρώς. Ἐν μὲν οὖν ταῖς νόσοις κριτικώτα-

τη ἑβδομάς. Καὶ γυναιξὶ δὲ αἱ καταμήριοι καθάρσεις ἄχρις ἑβδομάδος παρατείνουσι.

Pertinet vis numeri sept. etiam ad grammaticam et musicam.

5. Διελέλυθε δὲ [*] ἡ δύναμις αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὰς ὠφελιμωτάτας τῶν τεχνῶν, τὴν γραμματικὴν [καὶ μουσικὴν]. τὰ γοῦν ἐν γραμματικῇ ἄριστα τῶν στοιχείων καὶ πλείστην ἔχοντα δύναμιν ἑπτὰ ἐστι φωνήεντα, κατὰ τὴν μουσικὴν ἢ ἐπτάχορδος λύρα πάντων σχεδὸν ὀργάνων ἀρίστη, διότι τὸ ἑναρμόνιον, ὃ δὴ τῶν μελωδουμένων γενῶν ἐστι τὸ σβμνότατον, κατ' αὐτὴν μάλιστα πῶς θεωρεῖται. Τὰς τε τῶν φθόγγων τάσεις ἑπτὰ εἶναι συμβέβηκεν, ὀξύνη, βαρύνη, περισπώμενον, δασύνη, ψιλόν, μακρόν, βραχύν, καὶ πρῶτός ἐστιν ἀπὸ τελείου τοῦ ἕξ καὶ μονάδος. Κατὰ τινὰ λόγον οἱ ἐντὸς δεκάδος ἀριθμοὶ γεννῶνται ἢ γεννῶσι τοὺς ἐντὸς δεκάδος καὶ αὐτὴν. ἢ δὲ γὰρ ἑβδομάς οὔτε γεννᾷ τινὰ τῶν ἐντὸς δεκάδος ἀριθμῶν, οὔτε γεννᾶται ὑπὸ τινος, παρ' ὃ μνθεύοντες οἱ Πυθαγόρειοι τῇ ἀειπαρθένω καὶ ἀμήτορι αὐτὴν ἀπικαίξουσιν, ὅτι οὔτε ἀπεκνήθη, οὔτε ἀποτεξεται.

Numeri sept. vis in vita pie sancteque agenda. (6. 7.)

6. „Κατέπαιυσεν οὖν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἃ ἐποίησε.“ (Gen. 2, 2.) Τοῦτο δὲ ἐστὶ τοιοῦτο· τὰ θνητὰ γένη παύεται πλάττων ὁ Θεός, ὅταν ἄρχηται ποιεῖν τὰ θεῖα καὶ ἑβδομάδος φύσει οἰκεῖα. Ἡ δὲ πρὸς τὸ ἦθος ἀπόδοσις ἐστὶ τοιαύτη· ὅταν ἐπιγίνηται τῇ ψυχῇ ὁ κατὰ ἑβδομάδα ἅγιος λόγος, ἐπέχεται ἢ ἐξᾶς καὶ ὅσα θνητὰ τουτὶ ποιεῖν δοκεῖ.

7. „Καὶ ἠλόγησεν ὁ Θεός τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην,

Ε 2

καὶ ἡγίασεν αὐτήν. “(Ib. v. 6.) Τοὺς κατὰ τὸ ἑβδομον καὶ θεῖον ὡς ἀληθῶς φῶς ποιηθέντας τρόπους εὐλογεῖ τε ὁ θεὸς καὶ εὐθὺς ἁγίους ἀποφαίνει· συγγενέστατοι γὰρ ἀλλήλοις ὁ τε εὐλόγιστος καὶ ὁ ἅγιος. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ τὴν μεγάλην εὐχὴν εὐξαμένου φησὶν, ὅτι „ἐὰν τροπὴ κατασκήψασα αἰφνίδιος μίανη τὸν νοῦν, οὐκέτ’ ἔσται ἅγιος.“ (Num. 6, 9.) Ἄλλ’ αἱ ἡμέραι αἱ πρότεραι ἀλόγοι κατὰ τὸ εἰκός· ἀλόγιστος γὰρ ὁ μὴ ἅγιος τρόπος, ὥστε ὁ εὐλόγιστος ἅγιος. Ὁρθῶς οὖν ἔφη, ὅτι „τὴν ἑβδόμην ἠὲ λόγησέ τε καὶ ἡγίασεν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ὁ θεὸς ποιῆσαι.“ Αἰτία δι’ ἣν εὐλόγιστός τε καὶ ἅγιος γέγονεν ὁ κατὰ τὸ ἑβδομον καὶ τέλειον φῶς ἄγων ἑαυτὸν, ἐπεὶ ἐν ταύτῃ τῇ φύσει παύεται ἢ τῶν θνητῶν σύστασις. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὅταν ἀνατείλῃ φέγγος τῆς ἀρετῆς τὸ λαμπρὸν καὶ θεῖον ὄντως, ἐπέχεται τῆς ἐναντίας φύσεως ἢ γένεσις. Ἐδηλώσαμεν δέ, ὅτι ποιῶν ὁ [*] θεὸς οὐ παύεται, ἀλλ’ ἐτέρων γενέσεως ἄρχεται ἄτε οὐ τεχνίτης μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ ὧν τῶν γιγνομένων.

„Libro generationis“ verbum Dei innuitur.

8. „Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένοντο.“ (Gen. 2, 4.) Οὗτος ὁ κατὰ ἑβδομάδα κινούμενος τέλειος λόγος ἀρχὴ γενέσεως τοῦ τε κατὰ τὰς ἰδέας τεταγμένου νοῦ καὶ τῆς κατὰ τὰς ἰδέας τεταγμένης νοητῆς, εἰ οἶόν τε τοῦτο εἰπεῖν, αἰσθήσεως. Βιβλίον δὲ εἶρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγράφασθαι καὶ ἐγχαράττεσθαι τὰς τῶν ἄλλων συστάσεις. Ἴνα δὲ μὴ καθ’ ὀρισμένας χρόνων περιόδους ὑπολάβῃς τὸ θεῖόν τι ποιεῖν, ἀλλ’ ἀειδῆ, ἀδηλα, ἀτέκμαρτα καὶ ἀκατάληπτα

τῷ θνητῷ γένει τὰ δημιουργούμενα, ἐπιφέρει τὸ „ὅτε ἐγένετο“, τὸ πότε κατὰ περιγραφὴν οὐ διορίζων· ἀπεριγράφως γὰρ γίνεται τὰ γινόμενα ὑπὸ τοῦ αἰτίου. Ἀνήρηται τοίνυν τὸ ἐν ἕξ ἡμέραις γεγενῆσθαι τὸ πᾶν.

„Coelo et terrâ“ intellectus et sensus, „virore agri et herbâ agri“ intelligibile et sensibile, „pluviâ“ vis Dei vitalis, „fonte e terra profluente et facie terrae“ item intellectus et sensus symbolice proponitur. (9-11.)

9. „Ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν.“ (Gen. 2, 5.) Τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπάνω βιβλίον εἶρηκεν, εἶς ἐν ἀμφοτέροις οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπογράφει γένεσιν. Τῷ γὰρ περιμανεστιάτῳ καὶ τηλανγεστιάτῳ ἑαυτοῦ λόγῳ, ῥήματι, ὁ θεὸς ἀμφοτέρα ποιεῖ, τὴν τε ἰδέαν τοῦ νοῦ, ὃν συμβολικῶς οὐρανὸν κέκληκε, καὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως, ἣν διὰ σημείου γῆν ὠνόμασεν. Ἀγροῖς δὲ ἀπεικάζει δυσὶ τὴν τε ἰδέαν τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως· φέρει γὰρ ὁ μὲν νοῦς κιαπούς, τὰ ἐν τῷ νοεῖν, ἡ δὲ αἰσθησις τὰ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὡς περ τοῦ ἐπὶ μέρους καὶ ἀτόμου νοῦ προὔπαρχει τις ἰδέα ὡς ἂν ἀρχέτυπος καὶ παράδειγμα τούτου, καὶ πάλιν τῆς κατὰ μέρος αἰσθήσεως, σφραγίδος λόγον ἔχουσα, εἶδη τυπούσης· πρὶν μὲν γενέσθαι τὰ ἐπὶ μέρος νοητά, ἦν τὸ αὐτὸ τοῦτο νοητόν, οὗ κατὰ μετοχὴν καὶ τὰ ἄλλα ὠνόμασται· πρὶν δὲ γενέσθαι τὰ κατὰ μέρος αἰσθητά, ἦν τὸ αὐτὸ τοῦτο γενικὸν αἰσθητόν, οὗ κατὰ μετουσίαν καὶ τὰ ἄλλα

αἰσθητὰ γέγονε. „Χλωρὸν μὲν ἄγρου“ τὸ νοητὸν [*] εἶρηκε τοῦ νοῦ· ὡς γὰρ ἐν ἄγρῳ τὰ χλωρὰ βλαστάνει καὶ ἀνθεῖ, οὕτω βλάστημα τοῦ νοῦ τὸ νοητὸν ἐστι. Πρὶν οὖν τὸ κατὰ μέρος νοητὸν γενέσθαι, τὸ αὐτὸ τοῦτο νοητὸν ἀπετέλει γενικόν, ὃ δὴ καὶ „πάν“ κέκληκεν ἕγιως· τὸ μὲν γὰρ κατὰ μέρος νοητὸν ἀτελὲς ὄν οὐ πάν, τὸ δὲ γενικὸν ἅπαν, ἅτε πλήρες ὄν.

10. „Καὶ πάντα,“ φησί, „χόρτον ἄγρου πρὶν ἀνατεῖλαι.“ Τουτέστι· πρὶν ἀνατεῖλαι κατὰ μέρος αἰσθητὰ ἦν τὸ γενικὸν αἰσθητὸν προμηθεΐα τοῦ πεποιηκότος, ὃ δὴ πάλιν „ἅπαν“ εἶρηκεν. Εἰκότως μέντοι τὸ αἰσθητὸν ἀπέεικασε χόρτῳ· ὡς γὰρ ὁ χόρτος ἀλόγου τροφή, οὕτως τὸ αἰσθητὸν τῷ ἀλόγῳ μέρει τῆς ψυχῆς προσκεκλήρωται, ἐπεὶ διὰ τί „χλωρὸν ἄγρου“ προειπὼν ἐπιφέρει καὶ „πάντα χόρτον“, ὡς οὐ γινομένου χόρτου χλωροῦ τὸ παράπαν; Ἀλλὰ τὸ μὲν ἄγρου χλωρὸν τὸ νοητὸν ἐστιν, ἐκβλάστημα νοῦ· ὃ δὲ χόρτος τὸ αἰσθητὸν, τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς καὶ αὐτὸ βλάστημα. „Οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν.“ Φυσικώτατα· ἐὰν γὰρ μὴ ἐπομβροΐση ταῖς αἰσθήσεσι τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑποκειμένων ὁ θεός, οὐδὲ ὁ νοῦς ἐργάσεται καὶ πραγματεύσεται τι περὶ αἰσθησιν, ἄπρακτος γὰρ αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ ὢν μὴ ὡσπερ ὕοιτος καὶ ἐπιπεκάξοντος ὁράσει μὲν χρώματα, φωνὰς δὲ ἀκοῆ, γεύσει δὲ χυλοῦς, καὶ ταῖς ἄλλαις τὰ οἰκεῖα τοῦ αἰτίου. Ὅταν δὲ ἄρδεν ἄρξῃται ὁ θεός τὴν αἰσθησιν αἰσθητοῖς, τηρικαῦτα καὶ ὁ νοῦς ἐργάτης οἷα πίνος γῆς ἀνευρίσκει· ἡ δὲ ἰδέα τῆς αἰσθήσεως, ἦν κατὰ σύμβολον γῆν εἶρηκεν, οὐ δεῖται τροφῆς. Τροφή δὲ αἰσθήσεως τὰ ἐπὶ μέρους αἰσθητὰ, ἃ δὴ σώματά ἐστιν· ἰδέα δὲ σωμάτων ἀλλό-

τριον. Πρὶν οὖν γενέσθαι τὰ κατὰ μέρος συγκρίματα, οὐκ ἔβραξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως ἢν εἰρηκε γῆν, τοῦτο δὲ ἐστίν, τροφήν οὐ παρέσχεν αὐτῇ· οὐδὲ γὰρ ἐδέϊτο αἰσθητοῦ τὸ παράπαν οὐδενός. Τὸ δὲ „καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν“ τοιοῦτόν ἐστιν· ἢ ἰδέα τοῦ νοῦ τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως οὐκ εἰργάζεται. Ὁ μὲν γὰρ ἐμὸς καὶ σὸς νοῦς ἐργάζεται τὴν αἰσθησιν διὰ τῶν αἰσθητῶν, ἢ δὲ τοῦ νοῦ ἰδέα, ἅτε ἄν μηδενὸς ὄντος ἐπὶ μέρους οἴκλου σώματος, οὐκ ἐργάζεται τὴν ἰδέαν τῆς αἰσθήσεως· εἰ γὰρ εἰργάζεται, διὰ τῶν αἰσθητῶν ἄν εἰργάζεται, αἰσθητὸν δὲ ἐν ἰδέαις οὐδέν.

11. „Πηγὴ δὲ ἀνέβαινον ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.“ Τὸν μὲν νοῦν εἰρηκε [*] γῆς πηγὴν, τὰς δὲ αἰσθήσεις πρόσωπον, ὅτι χωρίον αὐταῖς ἐξ ἅπαντος τοῦ σώματος πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας ἐπιτηδειότατον ἢ πάντα προμηθουμένη φύσις ἀπένεμνε τοῦτο· πηγῆς δὲ τρόπον ἄρδει τὰς αἰσθήσεις ὁ νοῦς, ἐπιπέμπων τὰ πρόσφορα ἐκάστη φεύματα. Ἴδω οὖν, πῶς ἀλύσειως τρόπον αἰ τοῦ ζώου δυνάμεις ἀλλήλων ἔχονται· νοῦ γὰρ καὶ αἰσθήσεως, ἔτι δὲ καὶ αἰσθητοῦ τριῶν ὄντων, μέση μὲν ἐστὶν αἰσθησις, ἄκρον δὲ ἐκάτερον ὁ τε νοῦς καὶ τὸ αἰσθητόν. Ἀλλ' οὐδὲ νοῦς δυνατὸς ἐργάζεσθαι, τουτέστιν ἐνεργῆσαι κατὰ αἰσθησιν, ἐὰν μὴ βρέξῃ καὶ ὕσῃ τὸ αἰσθητόν ὁ θεός· οὕτω ὑσθέντος αἰσθητοῦ ὄφελός ἐστιν, ἐὰν μὴ πηγῆς τρόπον ὁ νοῦς τείνας ἑαυτὸν ἄχρι τῆς αἰσθήσεως κινήσῃ τε αὐτὴν ἠρεμοῦσαν καὶ ἀναγάγῃ πρὸς ἀντίληψιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἴδτε ἀντίδοσιν ὁ νοῦς καὶ τὸ αἰσθητόν ἀεὶ μελετῶσι, τὸ μὲν προνοκαίμενον αἰσθῆσαι ὡς ἄν ὕλη, ὁ δὲ κινῶν τὴν αἰσθησιν πρὸς τὸ ἐκτὸς ὡς ἄν τεχνίτης, ἵνα γένηται ὁρμή.

Τὸ γὰρ ζῶον τοῦ μὴ ζώου δυσὶ προέχει, φαντασία καὶ ὄρμη. Ἡ μὲν οὖν φαντασία συνίσταται κατὰ τὴν τοῦ ἐκτὸς πρόσοδον τυποῦντος νοῦν δι' αἰσθήσεως, ἡ δὲ ὄρμη, τὸ ἀδελφὸν τῆς φαντασίας, κατὰ τὴν τοῦ νοῦ τονικὴν δύναμιν, ἣν τείνας δι' αἰσθήσεως ἄπτεται τοῦ ὑποκειμένου καὶ πρὸς αὐτὸ χωρεῖ, γλιχόμενος ἐφικέσθαι καὶ συλλαβεῖν αὐτό.

Duplex hominum genus, coeleste et terrestre.

12. „Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβῶν ἀπὸ τῆς χθονός, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.“ Διττὰ ἀνθρώπων γένη· ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ δὲ γήϊνος. Ὁ μὲν οὖν οὐράνιος ἄθε κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονὼς φθαρτῆς καὶ συνόλως γεώδους οὐσίας ἀμέτοχος, ὁ δὲ γήϊνος ἐκ σποράδος ὕλης, ἣν χοῦν κέκληκεν, ἐπάγη· διὸ τὸν μὲν οὐράνιον φησὶν οὐ πεπλάσθαι, κατ' εἰκόνα δὲ τετυπῶσθαι θεοῦ, τὸ δὲ γήϊνον πλάσμα, ἀλλ' οὐ γένημα εἶναι τοῦ τεχνίτου. Ἄνθρωπον δὲ τὸν ἐκ γῆς λογιστέον εἶναι νοῦν εἰσκρινόμενον σώματι, οὐπω [*] δὲ εἰσκεκριμένον. Ὁ δὲ νοῦς οὗτος γεώδης ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ φθαρτός, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐνέπνευσεν αὐτῷ δύναμιν ἀληθινῆς ζωῆς· τότε γὰρ „γίνεται“ καὶ οὐκέτι πλάττεται εἰς ψυχὴν, οὐκ ἀργὴν καὶ ἀδιατύπωτον, ἀλλ' εἰς νοερὰν καὶ ζῶσαν ὄντως, „εἰς ψυχὴν γάρ“, φησί, „ζωῆς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος“.

Quatuor quaestiones de spiritus divini ad hominem relatione.

13. Ζητήσεις δ' ἂν τις, διὰ τί ἤξιωσεν ὁ θεὸς τὸν γηγενῆ καὶ φιλοσώματον νοῦν πνεύματος θείου, ἀλλ'

οὐχὶ τὸν κατὰ τὴν ἰδέαν γεγονότα καὶ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ· δεύτερον δέ, τί ἐστὶ τὸ „ἐνεφύσησε“· τρίτον, διὰ τί εἰς τὸ πρόσωπον ἐμπνεῖται· τέταρτον, διὰ τί πνεύματος ὄνομα εἰδώς, ὅταν λέγῃ „καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος“ (Gen. 1, 2), πνοῆς τῶν ἄλλ' οὐχὶ πνεύματος μέμνηται. Πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λεκτέον· ἔν μὲν, ὅτι φιλόδωρος ὢν ὁ θεὸς χαρίζεται τὰ ἀγαθὰ πᾶσι καὶ τοῖς μὴ τελείοις, προκαλούμενος αὐτοὺς εἰς μετουσίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς, ἅμα καὶ τὸν περιττὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος αὐτοῦ, ὅτι ἐξαρκεῖ καὶ τοῖς μὴ μὲν ὠφελήθησομένοις. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐμφαντικώτατα παρίστησιν. “Ὅταν γὰρ ἦν μὲν κατὰ θαλάττης, πηγᾶς δὲ ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις ἐπομβρῆ, τὴν δὲ λεπτόγεων καὶ τραχεῖαν καὶ ἄγονον γῆν ἄρρη ποταμοὺς ἀναχέωνταῖς πλημμύραις, τί ἕτερον παρίστησιν ἢ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε πλοῦτου καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ; “Ἰδ’ ἐστὶν ἡ αἰτία, δι’ ἣν ἄγονον μὲν οὐδεμίαν ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἀγαθοῦ, καὶ ἂν ἀδύνατος ἢ χρῆσις ἐνίοις ἦν αὐτοῦ. “Ἐτερον δὲ λεκτέον ἐκεῖνο· βούλεται τὰ θεῖα δίκαια εἰσαγαγεῖν. Ὁ μὲν οὖν μὴ ἐμπνευσθεὶς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, ἀλλ’ ἀπειρος ὢν ἀρετῆς, κολαζόμενος ἐφ’ οἷς ἡμαρτεν, εἶπεν ἂν ὡς ἀδίκως κολάζεται, ἀπειρία γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ σφάλλασθαι περὶ αὐτό, αἴτιον δὲ εἶναι τὸν μηδεμίαν ἐμπνεύσαντα ἔννοιαν αὐτοῦ. Τάχα δὲ μηδ’ ἁμαρτάνειν φήσει τὸ παράπαν, εἴ γε τὰ ἀκούσια καὶ τὰ κατὰ ἄγνοιαν οὐδὲ ἀδικημάτων λόγον ἔχειν φασί τινες. Τό γε μὴν „ἐνεφύσησεν“ ἴσον ἐστὶ τῷ ἐνέπνευσεν ἢ ἐψύχωσε τὰ ἄψυχα — μὴ γὰρ τοσαύτης ἀτοπίας ἀναπλησθεῖμεν, ὥστε νομίσαι θεὸν στόματος ἢ μυκτῆρων ὄργανοις χρῆσθαι πρὸς τὸ ἐμφυσησῆσαι· ἄποιοις γὰρ ὁ θεὸς οὐ μόνον,

ἀλλ' οὐδ' ἀνθρωπόμορφος. Ἐμφαίνει δέ τι καὶ φυσικώ-
 τερον ἢ προφορά. Τρία γὰρ εἶναι δεῖ, τὸ ἐμπνέον, τὸ
 δεχόμενον, τὸ ἐμπνεόμενον. Τὸ μὲν οὖν ἐμπνέον ἐστὶν
 ὁ θεός, τὸ δὲ δεχόμενον ὁ νοῦς, τὸ δὲ ἐμπνεόμενον τὸ
 πνεῦμα. Τί [*] οὖν ἐκ τούτων συνάγεται; Ἐνωσις γί-
 νεται τῶν τριῶν, τείνοντος τοῦ θεοῦ τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ δύ-
 ναμιν διὰ τοῦ μέσου πνεύματος ἄχρι τοῦ ὑποκειμένου —
 τίνος ἕνεκα ἢ ὅπως ἔννοιαν αὐτοῦ λάβωμεν; ἐπεὶ πῶς ἂν
 ἐνόησεν ἢ ψυχὴ θεόν, εἰ μὴ ἐνέπνευσε καὶ ἤψατο αὐτῆς
 κατὰ δύναμιν; Οὐ γὰρ ἂν ἐπετόλμησε τοσοῦτον ἀναδρα-
 μεῖν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὡς ἀντιλαβέσθαι θεοῦ φύσεως,
 εἰ μὴ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀνέσπασεν αὐτὸν πρὸς ἑαυτόν, ὡς
 ἐνήν ἀνθρώπινον νοῦν ἀνασπασθῆναι, καὶ ἐτύπωσε κατὰ
 τὰς ἐφικτὰς νοηθῆναι δυνάμεις. Εἰς δὲ τὸ πρόσωπον
 ἐμπνεῖ καὶ φυσικῶς καὶ ἡθικῶς· φυσικῶς μὲν, ὅτι ἐν
 πρόσωπῳ τὰς αἰσθήσεις ἐδημιούργει· τοῦτο δὲ μάλιστα
 τοῦ σώματος τὸ μέρος ἐψύχεται καὶ ἐμπέπνευσται.
 Ἠθικῶς δὲ οὕτως· ὡςπερ σώματος ἡγεμονικόν ἐστὶ τὸ
 πρόσωπον, οὕτω ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐστὶν ὁ νοῦς. Τού-
 τῳ μόνῳ ἐμπνεῖ ὁ θεός, τοῖς δὲ ἄλλοις μέρεσιν οὐκ ἀξιοῖ,
 ταῖς τε αἰσθήσεσι καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῷ γονίμῳ· δεύτερα
 γὰρ ἐστὶ τῇ δυνάμει. Ὑπὸ τίνος οὖν καὶ ταῦτα ἐνε-
 πνεύσθη; Ὑπὸ τοῦ νοῦ δηλονότι. Οὐ γὰρ μετέσχεν ὁ
 νοῦς παρὰ τοῦ θεοῦ, τούτου μεταδίδωσι τῷ ἀλόγῳ μέ-
 ρει τῆς ψυχῆς, ὥστε τὸν μὲν νοῦν ἐψυχῶσθαι ὑπὸ θεοῦ,
 τὸ δὲ ἄλογον ὑπὸ τοῦ νοῦ. Ὡσανεὶ γὰρ θεός ἐστι τοῦ
 ἀλόγου ὁ νοῦς, παρ' ὃ καὶ Μωϋσῆν οὐκ ὠκίησεν εἰπεῖν
 „θεὸν τοῦ Φαραῶ“. (Exod. 7, 1.) Τῶν γὰρ γινομένων
 τὰ μὲν καὶ ὑπὸ θεοῦ γίγνεται καὶ δι' αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὸ
 θεοῦ μὲν οὐ, δι' αὐτοῦ δέ· τὰ μὲν ἄριστα καὶ ὑπὸ θεοῦ

γέγονε καὶ δι' αὐτοῦ. Προβλθῶν γοῦν ἐρεῖ, ὅτι „ἐφύ-
τευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον“. Τούτων καὶ ὁ νοῦς ἐστι·
τὸ δὲ ἄλογον ὑπὸ Θεοῦ μὲν γέγονεν, οὐ διὰ Θεοῦ δέ, ἀλ-
λὰ διὰ τοῦ λογικοῦ τοῦ ἄρχοντός τε καὶ βασιλεύοντος ἐν
γῆν. „Προῆν“ δέ, ἀλλ' οὐ πνεῦμα εἴρηκεν, ὡς διαφο-
ρᾶς οὔσης· τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα γενόηται κατὰ τὴν ἰσχὺν
καὶ εὐτολίαν καὶ δύναμιν, ἡ δὲ προῆ ὡς ἂν ἀνὴρ τις ἐστι
καὶ ἀναθυμίασις ἡρεμάτια καὶ πριεῖα. Ὁ μὲν οὖν κατὰ
τὴν εἰκόνα γεγονώς καὶ τὴν ἰδέαν νοῦς πνεύματος ἂν λέ-
γοιτο κεκοινωνῆται — ῥώμην γὰρ ἔχει ὁ λογισμὸς αὐ-
τοῦ —, ὁ δὲ ἐκ τῆς ὕλης τῆς κούφης καὶ ἐλαφροτάτης
αὔρας ὡς ἂν ἀποφορᾶς τινος, ὁποῖαι γίνονται ἀπὸ τῶν
ἀρωμάτων· φηλαττομένων γὰρ οὐδὲν ἥττον καὶ μὴ ἐκ-
θυμιωμένων εὐωδία τις γίνεται.

*Plantatio paradisi, quo sapientia terrena sive virtus signifi-
ficatur.*

14. „Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ
κατὰ ἀνατολῆς· καὶ ἔθρετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐπλα-
σε.“ (Gen. 2, 8.) Τὴν μὲν γὰρ Θεῖαν καὶ οὐράνιον σο-
φίαν πολλοῖς ὠνόμασεν ὀνόμασι, καὶ πολυώνυμον οὔσαν
[*] δεδήλωκε· καὶ γὰρ ἀρχὴν καὶ εἰκόνα καὶ ὄρασιν Θεοῦ
κέκληκε. Ταύτης δὲ ὡς ἂν ἀρχοτύπου μίμημα τὴν ἐπι-
γίνοιον σοφίαν νῦν παρίστησι διὰ τῆς τοῦ παραδείσου φη-
τοιουργίας — μὴ γὰρ τοσαύτη κατὰσχῶν τὸν ἡμῶν
λογισμὸν ἀσέβεια, ὡς ὑπολαβεῖν ὅτι Θεὸς γεωπονεῖ καὶ
φυτεύει παραδείσους, ἐπεὶ καὶ τινος ἴνακτα εὐθὺς διαπο-
ρήσομεν. Οὐ γὰρ ὅπως ἀναπαύλας εὐδιαγώγους καὶ ἡδυ-
πίας βαυτῶ πορίσῃ — μηδὲ εἰς νοῦν ἔλθοι ποτὲ τὸν ἡμῶ-
ν τερον ἢ τοσαύτη μυθοποιία —, Θεοῦ γὰρ οὐδέ ὁ σύμ-

πας κόσμος ἄξιον ἂν εἶη χωρίον καὶ ἐνδιαίτημα, ἐπεὶ αὐ-
 τὸς ἑαυτῷ τόπος καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πλήρης καὶ ἰκανὸς
 αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ θεός, τὰ μὲν ἄλλα ἐπιθεῆ καὶ ἔρημα καὶ
 κενὰ ὄντα πληρῶν καὶ περιέχων, αὐτὸς δὲ ἐπ' οὐδενὸς
 ἄλλου περιεχόμενος, ἅτε εἰς καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς ὢν. Τὴν
 οὖν ἐπίγειον ἀρετὴν σπείρει καὶ φυτεύει τῷ θνητῷ γένει
 ὁ θεός, μίμημα καὶ ἀπεικόνισμα οὖσαν τῆς οὐρανίου.
 Ἐλεήσας γὰρ ἡμῶν τὸ γένος, καὶ κατιδῶν, ὅτι ἐξ ἀφρό-
 των καὶ πλουσίων κακῶν συνέστη, ἐπίκουρον καὶ ἀρωγὸν
 τῶν ψυχῆς νόσων ἀρετὴν ἐπίγειον ἐρύϊζον, μίμημα, ὡς
 ἔφην, τῆς οὐρανίου καὶ ἀρχετύπου, ἣν πολλοῖς ὀνόμασι
 καλεῖ. Παράδεισος μὲν δὴ τροπικῶς εἴρηται ἢ ἀρετῆ,
 τόπος δὲ οἰκεῖος τῷ παραδείσῳ Ἐδέμ, τοῦτο δὲ ἐστὶ τρυ-
 φή· ἀρετῆ δὲ ἀρμόττον εἰρήνη καὶ εὐπάθεια καὶ χαρὰ,
 ἐν οἷς τὸ τρυφᾶν ὡς ἀληθῶς ἐστὶ. Καὶ μὴν κατὰ ἀνα-
 τολάς ἐστὶν ἡ φυτοφυγία τοῦ παραδείσου· οὐ γὰρ δέεται
 καὶ σβέννεται, ἀλλ' αἰεὶ πέφυκεν ἀνατέλλειν ὁ ὀρθὸς λό-
 γος, καὶ ὡς περ, οἶμαι, ἀνατείλας ἥλιος τὸν ζόφον τοῦ
 ἀέρος φωτὸς ἀνέπλησεν, οὕτω καὶ ἀρετὴ ἀνατείλασα ἐν
 ψυχῇ τὴν ἀχλὶν αὐτῆς ἐναυγάξει καὶ τὸν πολὺν σκότον
 σκεδάνηται. „Καὶ ἔθετο,“ φησὶν, „ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον
 ὃν ἐπλασεν.“ Ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ θεός καὶ ἐπ' ἀρετὴν
 ὡς οἰκειότατον ἔργον ἀσκῶν τὸ γένος ἡμῶν, τὸν νοῦν τί-
 θησιν ἐν τῇ ἀρετῇ, ἵνα δηλονότι μηδὲν ἄλλο ἢ ταύτην
 καθάπερ γεωργὸς ἀγαθὸς τιμελῇ καὶ περιέπῃ.

*Qui fiat, ut Deus paradisi plantaverit, homo vero vetetur
 lucum plantare.*

¶ 56. Επηγήσειε δ' ἂν τις, διὰ τί, τοῦ μιμεῖσθαι τὰ
 θεοῦ ἔργα ὄντος ὁσίου, ἐμοὶ μὲν ἀπηγόρευται φυτεῖν
 ἄλλος παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ, τὸν δὲ παράδεισον ὁ θεός

φτεύσει; φησὶ γάρ· „Οὐ φτεύσεις σεαυτῷ ἄλλος, πᾶν ξύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον κυρίου τοῦ θεοῦ σου [*] οὐ ποιήσεις σεαυτῷ.“ (Deuter. 16, 21.) Τί οὖν ληκτέον; Ὅτι πρόβει τῷ θεῷ φτεύειν καὶ οἰκοδομεῖν ἐν ψυχῇ τὰς ἀρετὰς. Φίλαντος δὲ καὶ ἄθεος ὁ νοῦς οἰόμενος ἴσος εἶναι θεῷ, καὶ ποιῶν δοκοῖν ἐν τῷ πιάσχειν ἐξεταζόμενος· θεοῦ δὲ σπεύροντος καὶ φτεύοντος ἐν ψυχῇ τὰ καλὰ, ὁ λέγων νοῦς, ὅτι „ἐγὼ φτεύω“, ἀσεβεῖ. Οὐ φτεύσεις οὖν, ὅταν ὁ θεὸς φτεουρήῃ· ἐὰν δὲ καὶ φτεῖ ἐν ψυχῇ καταβάλης, ὡς διάνοια, καρποτόκια φέτωσιν πάντα, ἀλλὰ μὴ ἄλλος, ἐν ἄλλοι γὰρ καὶ ἀγρίας ὕλης ἐστὶ καὶ ἡμέρου δένδρα. Κακίαν δὲ τὴν ἄγονον ἐν ψυχῇ μετὰ τῆς ἡμέρου καὶ καρποτόκου φτεύειν ἀρετῆς, λύπρας ἐστὶ τῆς διενοῦς καὶ μιγάδος οἰκείων. Ἐὶν μόντοι γο τὰ ἄμικτα εἰς ταῦτ' ἀγάγῃς, χώριζε καὶ διαίκρινα τῆς καθαρῆς καὶ ἀμιάντου φύσεως, τῆς ἀναφερούσης τὰ ἴμωμα τῷ θεῷ, αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ θυσιαστήριον. Τούτου γὰρ ἀλλότριον, τὸ λέγειν ἔργον τι εἶναι ψυχῆς, ἐπὶ θεὸν πάντων λιμβανόντων τὴν ἀναφορὰν, καὶ τὸ τὰ ἄκαρτα τοῖς καρποτόκοις ἀναμιγρύναι· μῶμος γὰρ τοῦτό γο, τὰ δὲ ἴμωμα τῷ θεῷ προσάγεται. Ἐὶν οὖν τι τούτων παραβῆς, ὡς ψυχῆς, σεαυτὴν βλάπτεις, οὐ θεόν. Διὰ τοῦτό φησιν· „Οὐ φτεύσεις σεαυτῷ.“ Θεῷ γὰρ οὐδὲς ἐργάζεται, καὶ μάλιστα τὰ φαῦλα. Καὶ ἐπιφέρει πάλιν· „Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ.“ Λέγει δὲ καὶ ἐν ἑτέροις· „Οὐ ποιήσετε μετ' ἐμοῦ θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ θεοὺς χρυσοῦς οὐ ποιήσετε ὑμῖν ἑαυτοῖς.“ Ὁ γὰρ ἢ ποιότητα οἰόμενος ἔχειν τὸν θεόν, ἢ μὴ εἶναι, ἢ μὴ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον, ἢ μὴ ἴστροπον, θαντὸν ἀδικεῖ, οὐ θεόν· „θαντοῖς γάρ,“ φησὶν, „οὐ ποιήσετε.“ Δεῖ γὰρ ἡγεῖσθαι καὶ ἄποιον

αὐτὸν εἶναι, καὶ ἄφθαρτον καὶ ἄτρεπτον· ὁ δὲ μὴ οὕτω διανοούμενος ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ψευδοῦς καὶ ἀθέου δόξης ἀναπίμπλησιν — οὐχ ὁρᾷς, ὅτι, καὶ ἂν εἰσάγῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ εἰσαχθέντες φυτεύσωμεν ἄκαρπον μὲν οὐδέν, πᾶν δὲ ξύλον βρώσιμον, κελεύει „καθαρίσαι τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτοῦ“ (Lev. 19, 23), τοῦτο δὲ ἔστι τὸ δοκεῖν φυτεύειν· ἀποτεμεῖν γὰρ οἴησιν ἐπαγγέλλεται, οἴησις δὲ ἀκάθαρτον φύσει.

Duo ponuntur homines in paradiso, alter πεπλασμένος, alter κατ' εἰκόνα.

16. „Ὅν δ' ἔπλασεν ἄνθρωπον τιθέναι φησὶν ἐν τῷ παραδείσῳ“ (Gen. 2, 8), ἢ μόνον· τίς οὖν ἔστιν, ἐφ' οὗ ὑστερόν φησιν, ὅτι „ἔλαβε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν“; (Gen. 2, 15.) Μήποτ' οὖν ἕτερός ἐστιν ἄνθρωπος οὗτος ὁ κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἰδέαν γεγονώς, ὥστε δύο ἀνθρώπους εἰς τὸν παράδεισον εἰσάγεσθαι, τὸν μὲν πεπλασμένον, τὸν δὲ κατ' εἰκόνα. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἰδέαν γεγονώς οὐ [*] μόνον ἐν ταῖς φυτουργίαις τῶν ἀρετῶν ἐξετάζεται, ἀλλὰ καὶ ἐργάτης ἐστὶν αὐτῶν καὶ φύλαξ, τοῦτο δ' ἔστι μνήμων ὧν ἤκουσε καὶ ἠσκησεν, ὁ δὲ πλαστός οὐδὲ ἐργάζεται τὰς ἀρετάς, οὐδὲ φυλάττει, ἀλλὰ μόνον εἰσάγεται εἰς τὰ δόγματα, ἀφθονία θεοῦ, μέλλων ἀντίκα φηγὰς ἀρετῆς ἔσθαι. Διὰ τοῦτο ὃν μὲν μόνον τίθησιν ἐν τῷ παραδείσῳ, πλαστὸν καλεῖ, ὃν δὲ καὶ ἐργάτην καὶ φύλακα ἀποδείκνυσθαι πλάστον, ἀλλ' ὃν ἐποίησε καὶ τοῦτον μὲν λαμβάνει, ἐκεῖνον δὲ ἐκβάλλει. Ὅν δὲ λαμβάνει, τριῶν ἰξιοῖ, ἐξ ὧν συνέστηκεν ἡ εὐφυΐα, εὐθυξίας, ἐπι-

μονῆς, μνήμης. ἼΙ μὲν οὖν εὐθιξία θεοσις ἐστὶν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἡ δὲ μνήμη φυλακὴ καὶ διατήρησις τῶν ἀγλῶν δογμαίων, ἡ δὲ ἐπιμονὴ πράξις τῶν καλῶν, τὸ ἐργάζεσθαι τὰ καλά. Ὁ δὲ πλαστός νοῦς οὕτω μνημονεῖται τὰ καλά οὕτω ἐργάζεται, μόνον δὲ εὐδικτός ἐστι· παρ' ὃ καὶ τειθεὶς ἐν τοῖ παραδείσῳ μικρὸν ὑστερον ἀποδιδράσκει καὶ ἐκβάλλεται.

Arbores paradisi sunt virtutes.

17. „Καὶ ἐξανέτειλεν ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρώσιν, καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ.“ (Gen. 2, 9.) „Ἄ φυντεῦσαι ἐν τῇ ψυχῇ δένδρα ἀρετῆς, νῦν ὑπογράψαι· ἐστὶ δὲ ταῦτα αἱ τὰ κατὰ μέρος ἀρεταὶ καὶ αἱ κατὰ ταύτας ἐνεργεῖαι καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ λογόμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσι καθήκοντα, ταῦτά ἐστι τοῦ παραδείσου τὰ φυτά. Χαρακτηρίζει μέντοι γὰρ αὐτὰ ταῦτα, δηλοῦν ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀφθῆναι κάλλιστόν ἐστι καὶ ἀπολαυθῆναι· ἔναι γὰρ τῶν τεχνῶν θεωρητικαὶ μὲν εἰσιν, οὐ πρακτικαὶ δὲ, γεωμετρία, ἀστρονομία, ἔναι δὲ πρακτικαὶ μὲν, οὐ θεωρητικαὶ δὲ, τεκτονική, χαλκουργική καὶ ὅσαι βίανανσοι λέγονται. ἼΙ δὲ ἀρετὴ καὶ θεωρητικὴ ἐστὶ καὶ πρακτικὴ· καὶ γὰρ θεωρίαν ἔχει, ὅποια καὶ ἡ ἐπ' αὐτήν ὁδὸς φιλοσοφία διὰ τῶν τριῶν αὐτῆς μερῶν, τοῦ λογικῶ, τοῦ ἠθικῶ, τοῦ φυσικῶ, — καὶ πράξιν, ὅλου γὰρ τοῦ βίου ἐστὶ τέχνη ἡ ἀρετὴ, ἐν ᾗ καὶ αἱ σύμπασαι πράξεις. Ἄλλὰ καίτοι θεωρίαν ἔχουσα καὶ πράξιν, πάλιν ἐν ἐκατέρῳ ὑπερβάλλει κατὰ τὸ κρεῖττον· καὶ γὰρ ἡ θεωρία τῆς ἀρετῆς παγκάλῃ, καὶ ἡ πράξις καὶ ἡ τήρησις πε-

ριμάχμτος. Διὸ καὶ φησιν, ὅτι καὶ „εἰς ὄρασίν ἐστιν ὠραῖον“, ὅπερ ἦν τοῦ θεωρητικοῦ σύμβολον, καὶ „καλὸν εἰς βρωσιν“, ὅπερ ἐστὶν χρηστικοῦ καὶ πρακτικοῦ σημείον.

*Arbor vitae est virtus generalis. Arbor scientiae boni mali-
que quo loco quaerenda sit.*

18. Τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς ἐστὶν ἡ γενικωτάτη ἀρετή, ἣν τινὲς ἀγαθότητα καλοῦσιν, ἀφ' ἧς αἱ κατὰ μέρος ἀρεταὶ συνίστανται. Τούτου χάριν καὶ μέσον ἰδρύεται τοῦ παραδείσου, τὴν συνεκτικωτάτην χώραν ἔχον, ἵνα ὑπὸ τῶν ἑκατέρωθεν βασιλείωσ [*] τρόπον δορυφορῆται. Οἱ δὲ λέγουσι τὴν καρδίαν ξύλον εἰρησθαι ζωῆς, ἐπειδὴ αἰτία τε τοῦ ζῆν ἐστὶ καὶ τὴν μέσην τοῦ σώματος χώραν ἔλαχεν, ὡς ἂν κατ' αὐτοῦς ἡγεμονικὸν ὑπάρχουσα. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἰατρικὴν δόξαν ἐκτιθέμενοι μᾶλλον ἢ φυσικὴν μὴ λαοθανέτωσαν, ἡμεῖς δὲ, ὡς καὶ πρότερον ἐλέχθη, τὴν γενικωτάτην ἀρετὴν ξύλον εἰρησθαι ζωῆς λέγομεν. Τοῦτο μὲν οὖν φητῶς φησιν ὅτι ἐστὶν ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ· τὸ δὲ ἕτερον ξύλον, τὸ τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ ποιηρὸν, οὐ δεδήλωκεν οὔτ' εἰ ἐντὸς οὔτ' εἰ ἐκτὸς ἐστὶ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' εἰπὼν οὕτω, „καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνακτὸν καλοῦ καὶ ποιηροῦ,“ εὐθὺς ἠσύχασεν οὐ δηλώσας, ὅπου τετύχηκεν ὄν, ἵνα μὴ ὁ φυσικολογίας ἀμνήτοσ τὸν ὄντα τῆς ἐπιστήμησ θαυμάζη. Τί οὖν χρὴ λέγειν; Ὅτι τοῦτο τὸ ξύλον καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, οὐσίᾳ μὲν ἐν αὐτῷ, δυνάμει δὲ ἐκτὸς. Πῶσ; τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν πανδεχὲσ ἐστὶ καὶ δοικε κηρῷ πάντα τοὺσ τύποισ καλοῦσ τε καὶ αἰσχροῦσ δεχομένῳ, παρ' ὃ καὶ ὁ περυστῆσ Ἰακώβ ὁμολογεῖ φάσκων: „Ἐπ'

ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα πάντα.“ (Gen. 42, 36.) Ἐπὶ γὰρ μίαν οὔσαν τὴν ψυχὴν αἱ ἀμύθητοι τυπώσεις ἀπάντων τῶν ἐν τῷ παντὶ ἀναφέρονται· ὅταν μὲν οὖν δέξηται τὸν τῆς τελείας ἀρετῆς χαρακτῆρα, ἐγένετο τὸ τῆς ζωῆς ξύλον, ὅταν δὲ τὸν τῆς κακίας, ἐγένετο τοῦ εἰδέναι γνωστόν καλοῦ καὶ πονηροῦ. Ἡ δὲ κακία πεφραδεύεται θείου χοροῦ. Τὸ δεδεγμένον οὖν αὐτὴν ἡγεμονικὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶ καὶ ὁ τῆς ἀρετῆς χαρακτῆρ, οἰκεῖος ὢν τῷ παραδείσῳ· δυνάμει δὲ πάλιν οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, ὅτι ὁ τύπος ὁ κακίας ἀλλότριός ἐστι θείων ἀνατολῶν. Ὁ δὲ λέγω, καὶ οὕτως ὢν τις καταμάθῃ. Νῦν ἐν τῷ σώματί μου τὸ ἡγεμονικὸν ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, δυνάμει δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ Σικελίᾳ, ὅποτε περὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπιλογίζεται, καὶ ἐν οὐρανῷ, ὅποτε περὶ οὐρανοῦ σκοπεῖται· παρ’ ὃ καὶ πολλάκις ἐν βεβήλοις ὄντες χωρῖοις τινὲς κατὰ τὴν οὐσίαν, ἐν ἱερωτάτοις ὑπάρχουσι φαντασιούμενοι τὰ ἀρετῆς, καὶ ἔμπαλιν ἐν τοῖς ἀδύτοις ὑπάρχοντες ἄλλοι τὴν διάνοιάν εἰσι βέβηλοι, τῷ τροπᾷ πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τύπους αὐτὴν λαμβάνειν φιάλους. Ὡστε οὕτε ἐν τῷ παραδείσῳ ἢ κακία ἐστίν, οὕτε οὐχὶ ἐστὶ· δύναται μὲν γὰρ εἶναι κατὰ οὐσίαν, δυνάμει δὲ οὐ δύναται.

Quatuor paradisi fluvii quatuor virtutes intelliguntur speciales: prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. (19-24.)

19. „Ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ, τοῦ ποτίζειν τὸν παράδεισον· ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέτταρας ἀρχάς. [*] Ὄνομα τῷ ἐνὶ φεισῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλίαι, ἐκεῖ οὖν ἐστὶ τὸ χρυσοῦν, τὸ δὲ χρυσοῦν τῆς γῆς ἐκελευθῆς καλόν· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ

PHILO I. F

πράξιμος. Καὶ ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γεών· οὗτος κυκλοῖ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας. Καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος ὁ Τίγρις· οὗτος ὁ πορευόμενος κατέναντι Ἀσσυρίων. Ὁ δὲ ποταμὸς ὁ τέταρτος οὗτος ὁ Εὐφράτης.“ (Gen. 2, 13..14.) Διὰ τούτων βούλεται τὰς κατὰ μέρος ἀρετὰς ὑπογράφειν· εἰσὶ δὲ τὸν ἀριθμὸν τέσσαρες, φρόνησις, σωφροσύνη, ἀνδρία, δικαιοσύνη. Ὁ μὲν δὴ μέγιστος ποταμὸς, οὗ αἱ τέσσαρες ἀπόρροιαὶ γέγονασιν, ἡ γενικὴ ἐστὶν ἀρετὴ, ἣν ὠνομάσαμεν ἀγαθότητα, αἱ δὲ τέσσαρες ἀπόρροιαὶ ἰσάριθμοι ἀρεταί. Λαμβάνει μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς ἡ γενικὴ ἀρετὴ ἀπὸ τῆς Ἐδέμ, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἣ χαίρει καὶ γάνυται καὶ τρυφᾷ ἐπὶ μόνῳ τῷ πατρὶ αὐτῆς ἀγαλλομένη καὶ σεμννομένη Θεῷ, αἱ δὲ ἐν εἴδει τέσσαρες ἀπὸ τῆς γενικῆς, ἥτις ποταμοῦ δίκην ἄρδει τὰ κατορθώματα ἐκάστης πολλῷ ρεύματι καλῶν πράξεων. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰς λέξεις. „Ποταμὸς“ δὲ φησιν „ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ, τοῦ ποτίζειν τὸν παράδεισον.“ Ποταμὸς ἡ γενικὴ ἐστὶν ἀγαθότης· αὕτη ἐκπορεύεται ἐκ τῆς Ἐδέμ τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ἡ δὲ ἐστὶν ὁ Θεοῦ λόγος· κατὰ γὰρ τοῦτον πεποιήται ἡ γενικὴ ἀρετὴ. Τὸν δὲ παράδεισον ποτίζει ἡ γενικὴ ἀρετὴ, τουτέστι τὰς κατὰ μέρος ἀρετὰς ἄρδει. Ἀρχὰς δὲ οὐ τὰς τοπικὰς λαμβάνει, ἀλλὰ τὰς ἡγεμονικὰς· ἐκάστη γὰρ τῶν ἀρετῶν ἡγεμονὶς καὶ βασιλὶς ὡς ἀληθῶς ἐστὶ. Τὸ δὲ „ἀφορίζεται“ ἴσον ἐστὶ τῷ ὄροις πεπεράτωται· ἡ μὲν φρόνησις περὶ τὰ ποιητέα ὄρους αὐτοῖς τιθεῖσα, ἡ δὲ ἀνδρία τοῖς ὑπομενετέοις, ἡ δὲ σωφροσύνη τοῖς αἰρετέοις, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῖς ἀπονεμητέοις.

20. „Ὄνομα τῷ ἐνὶ Πεισῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλάτ, ἐκεῖ οὐ ἐστὶ τὸ χρυσίον, τὸ δὲ χρυ-

σιον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν· οὗ ἐστίν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λιθός ὁ πράσινος.“ Τῶν τεττάρων ἀρετῶν ἐν εἰδός ἐστίν ἡ φρόνησις, ἣν Φεισῶν ὠνόμασε παρὰ τὸ φείδεσθαι καὶ φυλάττειν τὴν ψυχὴν ἀπὸ ἀδικημάτων. Χορεύει δὲ κύκλῳ καὶ περιήσει τὴν γῆν Εὐιλίαι, τοῦτο δὲ ἐστὶ τὴν εὐμνησίαν καὶ πραΐαν καὶ ἴλβων κατάστασιν περιέπει· καθάπερ δὲ [*] τῆς χρυτῆς οὐσίας ἡ κρατίστη καὶ δοκιμωτάτη χρυσός ἐστίν, οὕτω καὶ ψυχῆς ἡ δοκιμωτάτη ἀρετὴ φρόνησις γέγονε. Τὸ δὲ „ἐκεῖ οὗ ἐστὶ τὸ χρυσίον“ οὐκ ἐστὶ τοπικὸν τοιοῦτο, ἐκεῖ ὅπου ἐστὶ τὸ χρυσίον, ἀλλ' ἐκεῖ οὗ κτήμα ἐστὶν ἡ χρυσαυγῆς καὶ πεπυρωμένη καὶ τιμὰ φρόνησις· κτήμα δὲ Θεοῦ κάλλιστον ἢ δὲ ἀνωμολόγηται. Κατὰ δὲ τὸν τόπον τῆς φρονήσεως δύο εἰσὶ ποιοί, ὁ τὸ φρόνιμος καὶ ὁ φρονῶν, οὗς ἄνθρακι καὶ πρασίλῳ περιβέβληκε.

21. „Καὶ ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γεῶν· οὗτος κυκλοῖ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας.“ Συμβολικῶς ἐστὶν ὁ ποταμὸς οὗτος ἡ ἀνδρία· ἐρμηνευθὲν γὰρ τὸ Γεῶν ὄνομά ἐστὶ στήθος ἢ κερατίζων. Ἐκάτερον δὲ ἀνδρίας μηνυτικόν· περὶ τὸ πῶς γὰρ τὰ στήθη, ὅπου καὶ ἡ καρδία, διατρέφει, καὶ πρὸς ἄμυναν ἠντρεύεται, ἐπιστήμη γὰρ ἐστὶν ὑπομενετέων καὶ οὐχ ὑπομενετέων καὶ οὐδετέων. Περικυκλοῖ δὲ καὶ περικιάθεται προσπολυμοῦσα τὴν Αἰθιοπίαν, ἧς ἐστὶν ἐρμηνευθὲν τὸ ὄνομα ταπεινώσις· ταπεινὸν δὲ ἡ δειλία, ἡ δὲ ἀνδρία ταπεινώσει καὶ δειλίᾳ πολέμιον. „Καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος Τίγρις οὗτος ὁ κατέναντι Ἀσσυρίων πορευόμενος.“ Τρίτη ἐστὶν ἀρετὴ σωφροσύνη, ἀντιστατοῦσα τῇ κατενδύσει δοκούσῃ τὴν ἀνθρώπινην ἀσθένειαν ἡδονῇ· Ἀσσυριοὶ γὰρ εὐθύνοτες ἐλλάδι γλώττῃ καλοῦνται. Τίγριδι

δὲ τῷ ἀτιθασσοτάτῳ ζῳί τὴν ἐπιθυμίαν εἶκασε, περὶ ἧς σωφροσύνη πραγματεύεται.

22. Ἄξιον μὲν οὖν ἀπορῆσαι, διὰ τί δευτέρα μὲν ἀνδρία, τρίτη δὲ σωφροσύνη, πρώτη δὲ φρόνησις εἴρηται καὶ οὐχ ἑτέρων τῶν ἀρετῶν προᾶξιν δεδήλωκε. Νοητέον οὖν, ὅτι ἐστὶν ἡμῶν ἡ ψυχὴ τριμερῆς καὶ ἔχει μέρος τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ θυμικόν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν. Κατασβεβήθηκε τοῦ μὲν λογικοῦ κεφάλαιον εἶναι καὶ ἐνδιαίτημα κεφαλῆν, τοῦ δὲ θυμικοῦ τὰ στέρνα, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἦτρον, ἀρετὴν δὲ ἐκάστῳ τῶν μερῶν οἰκείαν προσηρομόσθαι, τῷ μὲν λογικῷ φρόνησιν, λογισμοῦ γὰρ ἐστὶν ἐπιστήμην ἔχειν ὧν τε δεῖ ποιεῖν καὶ ὧν μὴ, τῷ δὲ θυμικῷ ἀνδρίαν, τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ σωφροσύνην, [*] σωφροσύνη γὰρ τὰς ἐπιθυμίας ἀκούμεθα καὶ ἰώμεθα. Ὡς περ οὖν κεφαλὴ μὲν πρῶτον τοῦ ζῳου καὶ ἀνωτάτω μέρος ἐστὶ, δεύτερον δὲ στέρνα, τρίτον δὲ ἦπαρ, καὶ πάλιν ψυχῆς πρῶτον μὲν τὸ λογικόν, δεύτερον δὲ τὸ θυμικόν, τρίτον δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν· οὕτω καὶ τῶν ἀρετῶν πρώτη μὲν ἡ περὶ τὸ πρῶτον τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ λογικόν ἐστὶ καὶ τοῦ σώματος διατρέψουσα κεφαλῆν, φρόνησις· δευτέρα δὲ ἀνδρία, ὅτι περὶ τὸ δεύτερον μέρος, ψυχῆς μὲν θυμικὸν σώματος δὲ τὰ στέρνα φωλεύει· τρίτη δὲ σωφροσύνη, ὅτι περὶ τὸ ἦτρον, ὃ δὴ τρίτον ἐστὶ τοῦ σώματος, καὶ περὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ὃ τρίτην εἴληχε χώραν ἐν ψυχῇ, πραγματεύεται.

23. „Ὁ δὲ ποταμός,“ φησὶν, „ὁ τέταρτος Εὐφράτης. Καρποφορία καλεῖται οὗτος ὁ Εὐφράτης· ἐστὶ δὲ συμβολικῶς ἀρετὴ τέταρτη, δικαιοσύνη, καρποφόρος τῷ ὄντι καὶ ὑψοφαίνουσα τὴν διάνοιαν. Πότε οὖν γίνεταί; Ὅταν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς συμφωνίαν ἔχη. Συμφωνία ἔ

αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τοῦ κρείττονος ἡγεμονία, οἷον, ὅταν τὰ δύο, τό τε θυμικόν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἡνιοχῶνται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ, τότε γίνεται δικαιοσύνη. Δίκαιον γάρ, τὸ μὲν κρείττον ἄρχειν αἰεὶ καὶ πανταχοῦ, τὸ δὲ χεῖρον ἄρχεσθαι· κρείττον μὲν δὴ τὸ λογικόν, χεῖρον δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ θυμικόν. Ὅταν δὲ ἔμπαλιν ἀφηνιάσῃ καὶ ἀναχαιτίσῃ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, καὶ τὸν ἡνιοχον, λέγω δὲ τὸν λογισμόν, τῇ βίᾳ τῆς ὀρμῆς κατασύρη καὶ ὑποζεύξῃ, ἐκάτερον δὲ πάθος λάβηται τῶν ἡνίων, ἀδικία κρατεῖ· ἀνάγκη γάρ καὶ ἀπειρία καὶ κακία ἡνίοχου τὰ ὑπεξενγμένα κατὰ κρημνῶν φέρεσθαι καὶ βαρᾶθρων, ὡς περὶ ἐμπειρία καὶ ἀρετῆ διασώζεσθαι.

24. Ἔτι καὶ οὕτως ἴδωμεν τὸ προκείμενον. Φεισῶν ἐρμηνεύεται στόματος ἀλλοιώσις, Εὐιλὰτ δὲ ὠδίνουσα· καὶ διὰ τούτων ἡ φρόνησις ἐμφαίνεται. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ φρόνιμον νομίζουσι τὸν εὐρέτην λόγων σοφιστικῶν καὶ δεινὸν ἐρμηνεύσαι τὸ νοηθέν, Μωϋσῆς δὲ λογοφίλην μὲν αὐτὸν οἶδε, φρόνιμον δὲ οὐδαμῶς, ἐν ἀλλοιώσει γὰρ τοῦ στόματος, τουτέστι τοῦ ἐρμηνευτικοῦ λόγου, ἡ φρόνησις θεωρεῖται· ὅπερ ἦν μὴ ἐν λόγῳ τὸ φρονεῖν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ θεωρεῖσθαι καὶ σπουδαίαις πράξεσι. Κύκλον δὲ περιτίθησι καὶ ὡσανεὶ τεῖχος Εὐιλὰτ τῇ ὠδινούσῃ ἡ φρόνησις πρὸς πολιορκίαν αὐτῆς καὶ καθαιρέσιν· ἀφροσύνη δὲ ἐστὶ κύριον [*] ὄνομα ὠδίνουσα, ὅτι ὁ ἄφρων νοῦς ἀνεφίκτων ἐρῶν ἐκάστοτε ἐν ὠδίσιν ἐστίν — ὅταν χρημάτων ἐρᾷ, ὠδίνει, ὅτε δόξης, ὅτε ἡδονῆς, ὅτε ἄλλου τινός. Ἐν ὠδίσι δὲ ὧν οὐδέποτε τίκτει, οὐ γὰρ πέφυκε γόνιμον οὐδὲν τελεσφορεῖν ἢ τοῦ φαύλου ψυχῆ· ἃ δὲ ἂν δοκῇ προσφέρειν, ἀμβλωθρίδια εὐρίσκεται καὶ ἐκτρώματα, „κατεσθίοντα τὸ ἥμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς, ἴσα θα-

νάτω ψυχικῶ.“ (Num. 12, 12.) Παρ' ὃ καὶ δεῖται ὁ
 ἱερὸς λόγος Ἀαρὼν τοῦ Θεοφιλοῦς Μαῦσέως ἰάσασθαι
 τὴν τροπὴν τῆς Μαριάμ, ἵνα μὴ γένηται ἐν ὠδίνι κακῶν
 ἢ ψυχῆ, διὸ καὶ φησι· „Μὴ γένηται ὡς ἴσον θανάτω,
 ὡς ἔκτρομα ἐκπορευόμενον ἐκ μήτρας μητρὸς, καὶ κατε-
 σθίῃ τὸ ἥμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς.“ (Ibid.)

*Aurum terrae Evilat ea est prudentia, quae Dei sapientiae
 inest.*

25. „Ἐκεῖ οὖν,“ φησὶν, „οὗ ἔστι τὸ χρυσίον.“ Οὐ
 λέγει ἐκεῖ εἶναι τὸ χρυσίον μόνον, ἀλλ' „ἐκεῖ οὗ ἔστιν.“
 ἼΙ γὰρ φρόνησις, ἣν εἵκασθε χρυσίῳ, ἀδόλω καὶ καθαρῶ
 καὶ πεπυρωμένη καὶ δεδοκιμασμένη καὶ τιμίᾳ φύσει, ἐκεῖ
 μὲν ἔστιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ σοφία. Ἐκεῖ δὲ οὐσα οὐκ ἔστι
 τῆς σοφίας κτῆμα, ἀλλὰ οὗ καὶ ἡ σοφία ἔστιν αὕτη, τοῦ
 δημιουργοῦ καὶ κερτημένου Θεοῦ. „Τὸ δὲ χρυσίον τῆς
 γῆς ἐκείνης καλόν.“ Οὐκ οὖν ἔστιν ἕτερον χρυσίον οὐκ
 καλόν; Πάνυ γε· διπλὸν γὰρ φρονήσεως γένος, τὸ μὲν
 καθόλου, τὸ δὲ ἐπὶ μέρους. ἼΙ μὲν οὖν ἐν ἐμοὶ φρόνη-
 σις ἐπὶ μέρους οὐσα οὐ καλή, φθαρέντος γὰρ μου συμ-
 φθείρεται· ἡ δὲ καθόλου φρόνησις, ἡ οἰκουσα τὴν Θεοῦ
 σοφίαν καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καλή, ἄφθαρτος γὰρ ἐν
 ἀφθάρτῳ οἴκῳ διαμένει.

*Carbunculus et lapis prasinus significant prudentiam et vir-
 tutem humanam, illam a Iuda, hanc ab Issacharo re-
 praesentatam.*

26. „Καὶ ἐκεῖ ἔστιν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσι-
 νος.“ Οἱ δύο ποιοί, ὃ τὸ φρόνιμος καὶ ὁ φρονῶν, ἡ
 μὲν συνιστάμενος κατὰ τὴν φρόνησιν, ὁ δὲ φρονῶν κατὰ

τὸ φρονεῖν· τούτων γὰρ ἕνεκα τῶν ποιῶν ἔσπειρον ὁ
 θεὸς τῇ γηγενεῖ φρόνησιν τε καὶ ἀρετήν. Τί γὰρ ὄφθ-
 λος ἦν αὐτῆς, εἰ μὴ οἱ δεξόμενοι λογισμοὶ ὑπῆρχον καὶ
 τοὺς τύπους αὐτῆς ἐναπομαζόμενοι; ὡςτε εἰκότως ἐκά-
 εἰσαν, ὅπου ἢ φρόνησις, ὃ τε φρόνιμος καὶ ὁ φρονῶν, οἱ
 δύο λίθοι. Μήποτε δὲ Ἰούδας καὶ ὁ Ἰσάχαρ· ὁ γὰρ
 τῆς τοῦ θεοῦ φρονήσεως ἀσκητῆς ἐξομολογεῖται εὐχαρι-
 στικῶς τῷ τὸ ἀγαθὸν ἀφθόγως δωρηταμένῳ, ὁ δὲ καὶ
 τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα ἐργάζεται. Τοῦ μὲν οὖν ἐξομο-
 λογουμένου ὁ Ἰούδας σύμβολον, „ἐφ’ οὗ καὶ ἴσταιται τί-
 κτουσα ἡ Λιβία“ (Γεν. 29, 35), τοῦ δὲ ἐργαζομένου τὰ
 καλὰ ὁ Ἰσάχαρ, „ὑπέθραψ γὰρ τὸν ὄμον εἰς τὸ ποιεῖν
 καὶ ἐγένετο ἀνὴρ γεωργός“ (Γεν. 48, 15), ἐφ’ οὗ φησι
 Μωϋσῆς σπαρέντος καὶ φαινεύοντος ἐν γροχῇ ἐστι μι-
 σθός, ὅπου ἦν οὐκ ἀτελής πόνος, ἀλλὰ στεφανούμενος
 ὑπὸ θεοῦ καὶ μισθοδοτούμενος. [*] Ὅτι δὲ τούτων ποι-
 εῖται μνήμην, δι’ ἑτέρων δηλοῖ, ὅταν ἐπὶ τοῦ ποδῆρους
 φῆ· „Καὶ συνφανεῖς ἐν αὐτῇ λίθον τετραστικόν. Λι-
 θῶν στίχος ἐστὶν σάραδιον, τοπάξιον καὶ σμάραγδος, ὁ
 στίχος ὁ εἰς“ — Ρουβὴν, Συμῶν, Λαβ. „Καὶ ὁ στί-
 χος,“ φησὶν, „ὁ δεύτερος ἀνδραξ καὶ σάπριφος.“
 (Ἐκκοδ. 28, 17.) Ὁ δὲ σάπριφος πράσινος λίθος ἐστίν.
 Ἐγγέλλεται δὲ τῷ μὲν ἀνδρακι ὁ Ἰούδας, τέταρτος γὰρ,
 τῷ δὲ σαπριφῶ ὁ Ἰσάχαρ. Διὰ τί οὖν οὐχ ὡςπερ λι-
 θῶν πράσινον εἶρηκεν, οὕτω καὶ λίθον ἀνδρακινόν; Ὅτι
 ὁ μὲν Ἰούδας, ἐξομολογητικὸς τρόπος, ἀνός ἐστι καὶ
 ἀσώματος· καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τῆς ἐξομολογή-
 σεως ἐμφαίνει τὴν ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὁμολογίαν. Ὅταν γὰρ
 ἐβῆ ὁ νοῦς ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτὸν ἀνελέγκη θεῷ, ὡςπερ ὁ
 γέλως Ἰσαάκ, ἡρικαῦτα ὁμολογίαν τὴν πρὸς τὸν ὄντα

ποιεῖται. Ἔως δὲ αὐτὸν ὑποτίθεται ὡς αἰτιὸν τινος, μακρὰν ἀφέστηκε τοῦ παραχωρεῖν θεῷ καὶ ὁμολογεῖν αὐτῷ, καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐξομολογεῖσθαι νοητέον, ὅτι ἔργον ἐστὶν οὐχὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τοῦ φαίνοντος αὐτῇ θεοῦ τὸ εὐχάριστον· ἄλλος μὲν δὴ ὁ ἐξομολογούμενος Ἰούδας. Τῷ δὲ ἐκ πόνου προσεληλυθότι Ἰσάχαρ δεῖ καὶ ὕλης σωματικῆς· ἐπεὶ πῶς ἀναγνώσεται χωρὶς ὀμμάτων ὁ ἀσκητής; πῶς δὲ ἀκούσεται τῶν προτρεπτικῶν λόγων χωρὶς ἀκοῆς; πῶς δὲ σιτίων καὶ ποτῶν ἐφίξεται δίχα γαστρὸς καὶ τῆς περὶ αὐτὴν τερατουργίας; διὰ τοῦτο λίθῳ ἀπεικάσθη. Καὶ τὰ χρώματα μέντοι διάφορα· τῷ μὲν γὰρ ἐξομολογητικῷ οἰκεία χροιά ἢ τοῦ ἀνθρακος, πεπύρωται γὰρ ἐν εὐχαριστία θεοῦ καὶ μεθύει τὴν νήφουσαν μέθην, τῷ δὲ ἔτι πονοῦντι ἢ τοῦ πρασίνου λίθου, ὠχροὶ γὰρ οἱ ἐν ἀσκήσει διὰ τὸν τρύχοντα πόνον καὶ διὰ δέος τοῦ μὴ τυχεῖν ἂν ἴσως τοῦ κατ' εὐχὴν τέλους.

Cursus quatuor paradisi fluviorum ad morum correctionem refertur.

27. Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι, διὰ τί οἱ μὲν δύο ποταμοὶ ὁ Φεισῶν καὶ ὁ Γεῶν κυκλοῦσι χώρας τινάς, ὁ μὲν τὴν Εὐιλάτ, ὁ δὲ τὴν Αἰθιοπίαν, τῶν δὲ λοιπῶν οὐδέτερος· ἀλλ' ὁ μὲν Τίγρις κατέναντι Ἀσσυρίων λέγεται εἶναι, ὁ δὲ Εὐφράτης οὐδενός. Καίτοιγε πρὸς τὸ ἀληθές ὁ Εὐφράτης καὶ περιέρχεται τινὰς χώρας καὶ ἀντικρὺς ἔχει πολλάς. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ περὶ τοῦ ποταμοῦ ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ ἐπανορθώσεως ἡθῶν. Λεκτέον οὖν, ὅτι ἢ μὲν φρόνησις καὶ ἀνδρεία δύνανται τεῖχος καὶ κύκλον βαλέσθαι κατὰ τῶν ἐναντίων κακιῶν, ἀφροσύνης τε καὶ δειλίας, καὶ

ἐλεῖν αὐτάς· ἀσθενεῖς γὰρ καὶ εὐάλωτοι ἀμφοτέραι, καὶ γὰρ ὁ ἄφρων εὐληπιος τῷ φρονίμῳ, καὶ ὁ δειλὸς ὑποπέπτωκε τῷ ἀνδρείῳ. Ἡ δὲ σωφροσύνη ἀδυνατεῖ [*] κυκλώσασθαι τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡδονὴν· χαλεπαὶ γὰρ ἀντίπαλοι καὶ δυσκαθαίρστοι. Οὐχ ὀρεῖς, ὅτι καὶ οἱ ἐγκρατέστατοι ἀνάγκη τοῦ θνητοῦ παραγίνονται ἐπὶ σιτία καὶ ποτά, ἐξ ὧν αἱ γαστρίδες ἡδοναὶ συνίστανται; ἀγαπητὸν οὖν ἐστὶν ἀντιβῆναι καὶ μαχέσασθαι τῷ γένει τῆς ἐπιθυμίας. Διὸ κατέναντι Ἀσσυρίων ἐστὶν ὁ Τίγρις ποταμὸς, ἡ σωφροσύνη τῆς ἡδονῆς. Ἡ δὲ γε δικαιοσύνη, καθ' ἣν ὁ Εὐφράτης ποταμὸς συνίσταται, οὔτε πολιορκεῖ καὶ περιτειχίσει τινά, οὔτε ἀντιστατεῖ. Διὰ τί; Ὅτι ἀπονεμητικὴ τῶν κατ' ἀξίαν ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τέτακται οὔτε κατὰ τὸν κατήγορον, οὔτε κατὰ τὸν ἀπολογούμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸν δικαστήν. Ὡς περ οὖν ὁ δικαστὴς οὔτε νικῆσαι τινος προήρηται, οὔτε πολυμῆσαι τισι καὶ ἐναντιωθῆναι, γνώμην δὲ ἀποφηνάμενος βραβεύει τὸ δίκαιον· οὔτω καὶ ἡ δικαιοσύνη, οὐδενὸς οὔσα ἀντίδικος, ἀπονέμει τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ πράγματι.

*Hominem ad sui imaginem factum collocat Deus in paradiso
i. e. inter virtutes.*

28. „Καὶ ἔλαβεν κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησεν, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν.“ (Gen. 2, 15.) Τοῦ πλασθέντος διαφέρει ὃν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον, ὡς εἶπον. Ὁ μὲν γὰρ πλασθεὶς νοῦς ἐστὶ γρωδίστερος, ὁ δὲ ποιηθεὶς ἁυλώτερος, φθαρτῆς ὕλης ἀμέτοχος, καθαρωτέρας καὶ εὐλικρινεστερας τετυχηκῶς συστάσεως. Τοῦτον οὖν τὸν

καθαρόν νοῦν λαμβάνει τε ὁ θεός, οὐκ ἔων ἐκτός ἐαυτοῦ βραίνειν; καὶ λαβὼν τίθησιν ἐν ταῖς ἐρριζωμέναις καὶ βλαστανούσαις ἀρεταῖς, ἵνα ἐργάζηται αὐτάς καὶ φυλάτῃ. Πολλοὶ γὰρ ἀσκηταὶ γενόμενοι τῆς ἀρετῆς ἐπὶ τοῦ τέλους μετέβαλον· ὧ δὲ παρέχει ὁ θεός ἐπιστήμην βεβαίαν, τοῦτω δίδωσιν ἀμφοτέρω, τὸ ἐργάζεσθαι τὰς ἀρετὰς καὶ μηδέποτε αὐτῶν ἀφίστασθαι, ἀλλ' αἰεὶ ταμιεύειν καὶ φυλάττειν ἐκάστην. Τὸ μὲν οὖν „ἐργάζεσθαι“ ἀντὶ τοῦ πράττειν, τὸ δὲ „φυλάττειν“ ἀντὶ τοῦ μητιογεύειν.

Adam, i. e. terrenus, nomina omnibus animalibus imponit; sibi non, quia homo se ipsum suamque naturam ignorat.

29. „Καὶ ἐπέειλατο κύριος ὁ θεός τῷ Ἀδὰμ λέγων· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγητῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ ποιηροῦ οὐ φάγεσθε· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.“ (Gen. 2, 16.) Ποίῳ Ἀδὰμ ἐντέλλεται καὶ τίς ἐστὶν οὗτος, διαπορητέον· οὐ γὰρ μέμνηται πρότερον αὐτοῦ, ἢννὶ δὲ πρῶτον ὠνόμασεν αὐτόν. Μήποτ' οὖν βούλεται σοὶ τοῦ πλαστοῦ ἀνθρώπου παραστήσαι τὸ ὄνομα· [*] καλεῖ δὲ, φησὶν, αὐτόν γῆν· τοῦτο γὰρ Ἀδὰμ ἐρμηνεύεται, ὥστε, ὅταν ἀκούῃς Ἀδὰμ, γῆνον καὶ φθαρτὸν εἶναι νόμιζε — ὁ γὰρ κατ' εἰκόνα οὐ γῆινος, ἀλλ' οὐράνιος. Ζητητέον δὲ, διὰ τί πᾶσιν ἐπιθεῖς τοῖς ἄλλοις τὰ ὀνόματα οὐκ ἐπιτέθεικας καὶ ἐαυτῷ. Τί οὖν λεχτέον; Ὁ νοῦς ὁ ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν τὰ μὲν ἄλλα δύναται καταλαβεῖν, ἐναντὸν δὲ γνωρίσαι ἀδυνατῶς ἔχει. Ὡς περὶ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τὰ μὲν ἄλλα ὁρᾷ, ἐαυτῶν δὲ οὐχ ὁρᾷ· οὕτω καὶ ὁ νοῦς τὰ μὲν ἄλλα νοεῖ, ἐαυ-

τὸν δὲ οὐ καταλαμβάνει. Κινῶται γάρ, τίς τὲ ἐστὶ καὶ ποταπός, πνεῦμα ἢ αἷμα ἢ πῦρ ἢ ἀήρ ἢ τι ἕτερον σῶμα· ἢ τοσοῦτόν γε, ἢ ὅτι σῶμά ἐστιν ἢ πάλιν ἀσώματον. Κῆτα οὐκ εὐήθεσι οἱ περὶ Θεοῦ συσπτόμενοι οὐσίαι; οἱ γὰρ τῆς ἰδίας ψυχῆς τὴν οὐσίαν οὐκ ἴσασιν, πῶς ἂν περὶ τῆς τῶν ὅλων ψυχῆς ἀκριβοῦσαιεν; ἢ γὰρ τῶν ὅλων ψυχὴ Θεός ἐστι κατὰ ἕνοιαν.

Cur Adamo preceptum detur.

30. Κινῶτος οὖν ὁ Ἀδάμ, τοντῆστιν ὁ νοῦς, τὰ ἄλλα ὀνομάζων καὶ καταλαμβάνων, ἑαυτοῦ ὄνομα οὐκ ἐπιείθησιν, ὅτι ἑαυτὸν ἀγνοεῖ καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν. Ἐντέλλεται δὲ τούτῳ, ἀλλ' οὐχὶ τῷ καὶ εἰκόνα καὶ τὴν ἰδέαν γαργυρότι· ἑκάστος μὲν γὰρ καὶ διχα προτροπῆς τὴν ἀρετὴν ἔχει αὐτομαθῶς, οὗτος δὲ ἄνθρωπος διδασκαλίας οὐκ ἂν φρονήσεως ἐπιλάχοι. Αἰαυτέρου δὲ τρεῖς ταῦτα· πρόσταξις, ἀπαγόρευσις, παραινεσις. Ἡ μὲν γὰρ ἀπαγόρευσις περὶ ἁμαρτημάτων γίνεται καὶ πρὸς φαῦλον, ἢ δὲ πρόσταξις κατορθωμάτων, ἢ δὲ παραινεσις πρὸς τὸν μέσον, τὸν μήτε φαῦλον μήτε σπουδαῖον· οὗτοι γὰρ ἁμαρτιῶται, ὡς ἀπαγορεύουσιν ἂν τινα αὐτοῦ, οὕτω κατορθοῦσιν κατὰ τὴν τοῦ ὁρθοῦ λόγον πρόσταξιν, ἀλλὰ χρῆσαν ἔχει παραινεσεως τῆς ἀνέχειν μὲν τῶν φαύλων διδασκαλείης, προτροποιούσης δὲ ἐφίεσθαι τῶν ἀσπιλων. Τῷ μὲν οὖν τελείῳ καὶ κατ' εἰκόνα προστῆται ἢ ἀπαγορεύουσιν ἢ παραινεῖν οὐχὶ δοῦ, οὐδενὸς γὰρ τούτων ὁ τέλειος δαπταί· τῷ δὲ ἐπιείθῳ προστάξως ἐστὶ καὶ ἀπαγορεύσεως χρῆσι, τῷ δὲ νηπιῳ παραινεσεως καὶ διδασκαλίας, ὡς τῆς τῷ τελείῳ γραμματικῆς ἢ μουσικῆς οὐδενὸς δοῦ παραγγέλλματος τῶν εἰς τὰς τέχνας.

τῷ δὲ σφαλλομένῳ περὶ τὰ θεωρήματα ὡσανεὶ τινῶν νόμων προστάξεις καὶ ἀπαγορεύσεις ἔχοντων, τῷ δὲ ἄρτι μακθάνοντι [*] διδασκαλίας. Εἰκότως οὖν τῷ γηγῆνοι, μήτε φαύλῳ ὄντι μήτε σπουδαίῳ ἀλλὰ μέσῳ, τὰ νῦν ἐντέλλεται καὶ παραινεῖ. Ἡ δὲ παραινέσις γίνεται δι' ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων, καὶ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Θεοῦ, „ἐνετείλατο γὰρ Κύριος ὁ Θεός,“ ἵνα, εἰ μὲν πείθοιτο ταῖς παραινέσεσιν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἀξιωθείη, εἰ δὲ ἀφηγηάσῃ, ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὡς δεσπότητος καὶ ἔξουσίαν ἔχοντος σκορακίζοιτο. Αἰόπερ καὶ ὅτε ἐκβάλλεται τοῦ παραδείσου, τὰς αὐτὰς κλήσεις παρείληψε, λέγει γάρ· „Καὶ ἔξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεός ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τροφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη“ (Gen. 3, 23) — ἵνα, ἐπεὶ καὶ ὡς δεσπότης ὁ Κύριος καὶ ὡς εὐεργέτης ὁ Θεός ἐνετείλετο, πάλιν ὡς ἀμφοτέρωθεν ὡν τὸν παρακούσαντα τιμωρῆται· δι' ὧν γὰρ προέτριψε δυνάμει, διὰ τούτων τὸν ἀπειθοῦντα ἀποπέμπεται.

„Ex omni arbore comedere“ idem est quod exercere omnes virtutes; quod exemplis illustratur.

31. Ἡ δὲ παραινεῖ, ταῦτά ἐστιν· „ὑπὸ παντὸς εἴλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ.“ (Gen. 3, 16.) Προτρέπει τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν μὲν, μὴ ἀφ' ἐνὸς εἴλου, μηδὲ ἀπὸ μιᾶς ἀρετῆς, ἀλλ' ἀπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀρελεῖσθαι· τὸ γὰρ φαγεῖν σίμβολόν ἐστι τροφῆς ψυχικῆς. Τρέφεται δὲ ἡ ψυχὴ ἀναλήψει τῶν καλῶν, καὶ πράξει τῶν κατὰ θεοματίων. Μὴ μόνον δὲ φεσι „φαγῆ“, ἀλλὰ καὶ „βρώσει“, τουτέστι· καταλίπτε καὶ ἐπιλέπτε, μὴ ἰδιώτου ἀλλ' ἀθλητοῦ τρόπον, τὴν τροφήν

ἰσχὺν καὶ δύναμιν περιποιήσῃ· καὶ γὰρ τοῖς ἀθληταῖς οἱ ἀλεῖπται παραγγέλλουσι, μὴ κόπτειν ἀλλὰ κατὰ σχολὴν λβαίνειν, ἵνα πρὸς ἰσχὺν ἐπιδιδῶσιν. Ἐτέρως γὰρ ἐγὼ καὶ ὁ ἀθλητὴς τρεφόμεθα· ἐγὼ μὲν γὰρ ἕνεκα τοῦ ζῆν μόνον, ὁ δὲ ἀθλητὴς καὶ ἕνεκα τοῦ πιαίνεσθαι καὶ ῥώνυσθαι, παρ' ὃ καὶ ἐν τι τῶν ἀσκητικῶν ἐστὶ τὸ λβαίνεισθαι τροφήν. Τὸ „βρώσβι φαγεῖν“ ἐστὶ τοιοῦτον. Ἐτι δὲ ἀκριβέστερον διατυπώσωμεν αὐτό. Τιμᾶν τοὺς γονεῖς ἐδώδιμον καὶ τρόφιμόν ἐστιν· ἀλλ' ἑτέρως οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ φαῦλοι τιμῶσιν, οἱ μὲν γὰρ διὰ τὸ ἔθος, οἵτινες οὐ βρώσβι ἐσθίουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐσθίουσι. Πότε οὖν καὶ βρώσει; Ὅταν ἀναπτύξαντες καὶ τὰς αἰτίας ἐρευνήσαντες κρίνωσιν ἐκουσίως, ὅτι καλὸν τοῦτ' ἐστὶν. Αἱ δὲ αἰτίαι τοιαῦται· ἐγέννησαν ἡμᾶς, ἔθρεψαν, ἐπαίδευσαν, πάντων αἴτιοι γεγονόνασιν ἀγαθῶν. Πάλιν ἐδώδιμον τὸν ὄντα τιμᾶσθαι· τὸ δὲ „βρώσβι“, ὅταν καὶ μετὰ τῆς τοῦ κεφαλαίου ἀναπτύξεως καὶ τῆς τῶν αἰτιῶν ἀποδόσεως.

Arborem cognoscendi boni malique extra paradysum fuisse positam. Cur dictum sit „ne comedatis“ numero plurali.

32. „Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἐξ αὐτοῦ.“ (Gen. 2, 16.) Οὐκοῦν οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ [*] ξύλον τοῦτο· εἴπερ ἀπὸ παντὸς ἐσθλεῖν παραγγέλλει τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀπὸ δὲ τούτου μὴ φαγεῖν, δῆλον ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ παραδείσῳ. Καὶ φυσικῶς· ἐστὶ γὰρ οὐσίμ, ὡς ἔφην, καὶ οὐκ ἐστὶ δυνάμει. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ κηρῷ δυνάμει μὲν εἰσι πᾶσαι αἱ σφραγίδες, ἐντελεχεῖμ δὲ μόνῃ ἢ τεινυωμένῃ·

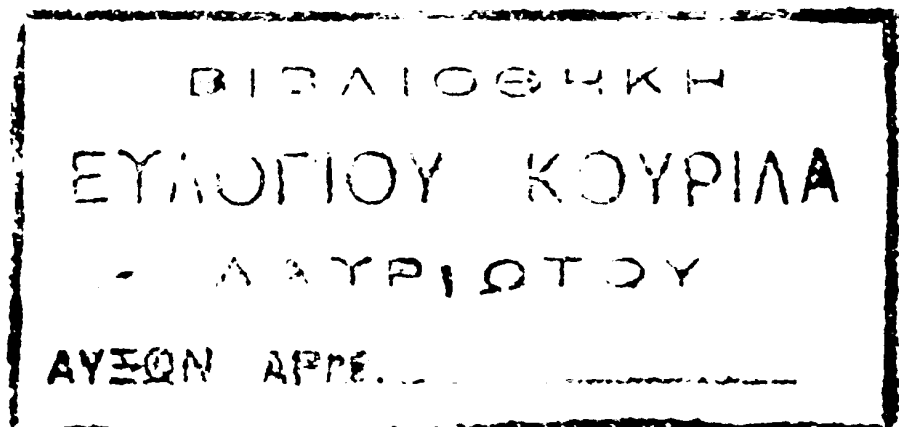
οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ κηροειδεῖ ὑπαρχούσῃ πάντες οἱ τύποι περιέχονται δυνάμει, ἀποτελέσματι δὲ κρατεῖ ὁ εἰς χαραχθεὶς ἐν αὐτῷ, ἕως μὴ ἀπαλείφεται ὑφ' ἑτέρου ἐνεργέστερον καὶ ἐκδήλως μᾶλλον ἐπιχαράξαντος. Ἐξῆς καὶ ἐκεῖνο διαπορητέον· ὅτι μὲν παραινεῖ ἀπὸ παντός ξύλου ἐν τῷ παραδείσῳ ἐσθίειν, ἕνα προτρέπει, ὅτε δὲ ἀπαγορεύει χρῆσθαι τῷ ποιηροῦ καὶ καλοῦ αἰτίῳ, ὡς πλείοσι διαλέγεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φησιν „ἀπὸ παντός φαγῆς“, ἐνταῦθα δὲ „οὐ φάγεσθε· καὶ ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε“, οὐχὶ φαγῆ, καὶ „ἀποθανεῖσθε“, οὐχὶ ἀποθανῆ. Λεκτέον οὖν τάδε, ὅτι πρῶτον μὲν σπᾶνιόν ἐστι τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ κακὸν πολύχουν· διὰ τοῦτο σοφὸν καὶ πιστὸν μὲν εὐρεῖν ἕνα μόνον ἔργον, φαύλων δὲ τὸ πλῆθος ἀναρίθμητον· εἰκότως οὖν ἐνὶ παραγγέλλει ταῖς ἀρεταῖς ἐντρέφεσθαι, πολλοῖς δὲ περιττοῦ πανουργίας ἀπέχεσθαι, ταύτη γὰρ μυρίοι χροῶνται. Δεύτερον εἰς ἀρετῆς ἀνάληψιν τε καὶ χρῆσιν ἑνὸς μόνου δεῖται, τοῦ λογισμοῦ· τὸ δὲ σῶμα οὐχ οἷον οὐ συνεργεῖ πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κωλυσιεργεῖ. Σχεδὸν γὰρ σοφίας ἔργον τοῦτ' ἐστίν, ἀλλοτριουῖσθαι πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ· εἰς δὲ ἀπόλαυσιν κακίας οὐ μόνον δεῖ πως ἔχειν τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λόγον καὶ τὸ σῶμα. Ὅ γὰρ φαῦλος δεῖται τούτων ἀπάντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἰδίας κακίας· ἐπεὶ πῶς ἐκκαλήσει μυστήρια, φωρητήριον οὐκ ἔχων ὄργανον· πῶς δὲ ταῖς ἡδοναῖς χρήσεται, γαστρὸς καὶ τῶν αἰσθητηρίων στερούμενος; Δεότως οὖν ἐνὶ μὲν τῷ λογισμῷ διαλέγεται περὶ κτήσεως ἀρετῆς, μόνου γὰρ, ὡς ἔφη, ἐστὶν αὐτοῦ χρεῖα πρὸς τὴν ἀνάληψιν αὐτῆς, περὶ δὲ κακίας πλείοσι, ψυχῇ, λόγῳ, αἰσθήσεσι σώματος, διὰ πάντων γὰρ τούτων ἐμφαίνεται.

Mortem, quam Deus minetur praeceptum violantibus, non naturalem i. e. corporis esse, sed animae i. e. corruptionem virtutis.

33. Λέγει γε μήν· „Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπὸ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.“ Καὶ φαγόντες οὐχ οἷον οὐκ ἀποθνήσκουσιν, ἀλλὰ καὶ παιδοποιοῦνται καὶ ἑτέροις τοῦ ζῆν αἴτιοι καθίστανται. Τί οὖν λεκτέον; Ὅτι διττός ἐστι θάνατος, ὁ μὲν ἀνθρώπου, [*] ὁ δὲ ψυχῆς ἴδιος. Ὁ μὲν οὖν ἀνθρώπου χωρισμός ἐστι ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ὁ δὲ ψυχῆς θάνατος ἀρετῆς μὲν φθορά ἐστι, κακίας δὲ ἀνάληψις. Παρ’ ὃ καὶ φησιν οὐκ ἀποθανεῖν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ „θανάτῳ ἀποθανεῖν“, δηλῶν οὐ τὸν κοινόν, ἀλλὰ τὸν ἴδιον καὶ κατ’ ἐξοχὴν θάνατον, ὅς ἐστι ψυχῆς ἐντυμβευομένης πάθει καὶ κακίαις ἀπάσαις. Καὶ σχεδὸν οὗτος ὁ θάνατος μάχεται ἐκείνῳ· ἐκείνος μὲν γὰρ διάκρισις ἐστι τῶν συγκριθέντων, σώματος τε καὶ ψυχῆς, οὗτος δὲ τὸ ἐναντίον, σύννοδος ἀμφοῖν, κρατουῦντος μὲν τοῦ χειρόνος, σώματος, κρατουμένου δὲ τοῦ κρείττονος, τῆς ψυχῆς. Ὅπου δ’ ἂν οὖν λέγη „θανάτῳ ἀποθανεῖν“, παρατήρει, ὅτι θάνατον τὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ λαμβάνει, οὐ τὸν φύσει γινόμενον· φύσει μὲν οὖν ἐστι, καθ’ ὃν χωρίζεται ψυχὴ ἀπὸ σώματος, ὁ δ’ ἐπὶ τιμωρίᾳ συνίσταται, ὅταν ἡ ψυχὴ τὸν ἀρετῆς βίον θνήσκη, τὸν δὲ κακίας ζῆ μόνον. Εὐὶ καὶ ὁ Ἡράκλειτος κατὰ τοῦτο Μωϋσέως ἀκολουθήσας τῷ δόγματι, φησὶ γάρ· „ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον,“ ὡς νῦν μὲν, ὅτε ἐνζῶμεν, τεθνηκυίας τῆς ψυχῆς καὶ ὡς ἂν ἐν σήματι τῷ σώματι ἐντετυμβευμένης, εἰ δὲ ἀποθάνοιμεν, τῆς ψυχῆς ζωῆς τὸν ἴδιον βίον καὶ ἀπηλλαγμένης κακοῦ καὶ νεκροῦ τοῦ συνδέτου σώματος.

ΝΟΜΩΝ ΓΕΡΩΝ
ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑΙ
ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ.

SACRARUM LEGUM
ALLEGORIARUM
POST SEX DIERUM OPUS
LIBER II.

(Conf. Gen. 2, 18 ss. 3, 1 ss.)

[I, 66.]

Homo non solus est, ut Deus solus sit.

1. [*] „Καὶ εἶπε κύριος ὁ Θεός· Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν.“ (Gen. 2, 18.) Διὰ τί τὸν ἄνθρωπον, ὃ προφητα, οὐκ ἔστι καλὸν εἶναι μόνον; Ὅτι, φησί, καλὸν ἔστι, τὸν μόνον εἶναι μόνον. Μόνος δὲ καὶ κατ' αὐτόν εἰς ὃν ὁ Θεός, οὐδὲν δὲ ὅμοιον Θεῷ, ὥστε, ἐπεὶ τὸ μόνον εἶναι τὸν ὄντα καλὸν ἔστιν — ὃ γὰρ περὶ μόνον αὐτόν τὸ καλόν —, οὐκ ἂν εἶη καλὸν τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον. Τὸ δὲ μόνον εἶναι τὸν Θεόν ἔστι μὲν ἐκδέξασθαι καὶ οὐ-

τως, ὅτι οὔτε πρὸ γενέσεως ἦν τι σὺν τῷ Θεῷ, οὔτε κόσμου γενομένου συντάσσεται τι αὐτῷ· χρήσει γὰρ οὐδενός τὸ παράπαν. Ἀμείνων δὲ ἦδὲ ἡ ἐκδοχή. Ὁ Θεὸς μόνος ἐστὶ καὶ ἓν, οὐ σύγκριμα, φύσις ἀπλή, ἡμῶν δὲ ἕκαστος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα γέγονε, πολλά· οἷον ἐγὼ πολλά εἶμι, ψυχὴ, σῶμα, καὶ ψυχῆς ἄλογον, λογικόν, πάλιν σώματος θερμόν, ψυχρόν, βαρύν, κυῦφον, ξηρόν, ὑγρόν· ὁ δὲ Θεὸς οὐ σύγκριμα, οὐδὲ ἐκ πολλῶν συνεσιώς, ἀλλ' ἀμιγῆς ἄλλω. Ὁ γὰρ ἂν προσκριθῆ [*] Θεῷ, ἢ κρεῖσσόν ἐστιν αὐτοῦ ἢ ἔλασσον ἢ ἴσον αὐτῷ. Οὔτε δὲ ἴσον οὔτε κρεῖσσόν ἐστι Θεοῦ, ἔλασσόν γε μὴν οὐδὲν αὐτῷ προσκρίνεται· εἰ δὲ μή, καὶ αὐτὸς ἐλαττωθήσεται· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φθαρτὸς ἐσται, ὅπερ οὐδὲ θέμις νοῆσαι. Τέτακται σὺν ὁ Θεὸς κατὰ τὸ ἓν καὶ τὴν μονάδα· μᾶλλον δὲ καὶ ἡ μονὰς κατὰ τὸν ἓνα Θεόν, πᾶς γὰρ ἀριθμὸς νεώτερος κόσμου, ὡς καὶ χρόνος, ὁ δὲ Θεὸς πρεσβύτερος κόσμου καὶ δημιουργός.

Neque homini ad Dei imaginem neque ex terra facto proderat, solum esse. Homini secundo mulier addita est auxiliarius.

2. Οὐδένα δὲ ἄνθρωπον καλόν ἐστιν εἶναι μόνον· δύο γὰρ ἀνθρώπων γένη, τό τε κατὰ τὴν εἰκόνα γεγονός, καὶ τὸ πεπλασμένον ἐκ γῆς, ἐφίεται γὰρ τῆς εἰκόνας. Ἦ γὰρ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀρχέτυπος ἄλλων ἐστὶ· πᾶν δὲ μίμημα ποθεῖ τοῦτο, οὐπὲρ ἐστὶ μίμημα, καὶ μὲτ' ἐκείνου τάσσεται. Οὔτε δὲ τῷ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπῳ καλόν ἐστιν εἶναι μόνῳ, οὔτε τῷ πλαστῷ πολὺ μᾶλλον καλόν ἐστιν εἶναι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον, καὶ γὰρ αἰσθήσεις καὶ πάθη καὶ κακίαι καὶ μυρία ἄλλα τούτῳ τῷ νῷ συνέξου-

κται καὶ συνήρμοσται. Τῷ δὲ δευτέρῳ ἀνθρώπῳ βοηθὸς συνίσταται, πρῶτον μὲν γεννητός, „ποιήσω γάρ,“ φησὶν, „αὐτῷ βοηθόν“· ἔπειτα δὲ νεώτερος τοῦ βοηθουμένου· πρότερον μὲν γὰρ ἐπλάσσε τὸν νοῦν, μέλλει δὲ πλάττειν τὸν βοηθὸν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα φυσικῶς ἀλληγορεῖται· ἡ γὰρ αἰσθησις καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἰσι νεώτεροι τῆς ψυχῆς. Πῶς μὲν οὖν βοηθοῦνται, ὁψώμεθα· ὅτι δὲ εἰσι βοηθοὶ νεώτεροι, θεασώμεθα.

Mulier auxiliaris est irrationalis animae humanae pars i. e. sensus et affectus.

3. Ὡς περ κατὰ τοὺς ἀρίστοις τῶν ἰατρῶν καὶ φυσικῶν δοκεῖ τοῦ ὅλου σώματος προπλάττεσθαι ἡ καρδία θεμελίον τρόπον ἢ ὡς ἐν νηϊ τρόπως, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖται τὸ ἄλλο σῶμα. — παρ' ὃ καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἔτ ἐμπηδᾶν φασιν αὐτήν, ὡς καὶ πρώτην γινουμένην, καὶ ὑστέραν φθειρομένην — οὕτως καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς πρεσβύτερον τῆς ὅλης εἶναι, τὸ δ' ἄλογον νεώτερον, οὗ τὴν γένεσιν οὐπω μὲν δεδήλωκε, μέλλει δὲ ὑπογράψειν. Τὸ δ' ἄλογον αἰσθησις ἐστὶ καὶ τὰ ταῦτα ἐκγονα πάθη, καὶ μάλιστα εἰ μὲν κρίσεις εἰσὶν ἡμέτερα· καὶ νεώτερος οὖν οὗτος ὁ βοηθὸς *αὐτοῦ*, καὶ γεννητός εἰκότως. Τὸ δὲ ὑπερτετέον, ἴδωμεν, πῶς βοηθεῖ. [* Πῶς ἡμῶν ὁ νοῦς καταλαμβάνει, ὅτι τοῦτ' ἰσχυρόν ἢ μάλλον ἐστίν, εἰ μὴ βοηθῶ χρησάμενος ὁράσει; πῶς δὲ, ὅτι ἴδεῖα ἢ τοῦ καθαροῦ φωνή, ἢ τὸ ἐναντίον ἐκμελής, μὴ βοηθῶ χρησάμενος ἀκοῇ; πῶς δὲ, ὅτι εὐαίδει ἢ διὰ αἰσθησις οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ συμμάχῳ χρησάμενος ὁσφρήσει; πῶς δὲ δοκιμάζει τοὺς χυλοὺς, εἰ μὴ διὰ βοηθοῦ τῆς γενεσεως; πῶς δὲ αὐτὸ μαλακὰ καὶ τραχέα, εἰ μὴ δι' ἀσφῆ

Ἔστι τοίνυν ἕτερον εἶδος βοηθοῦ, ὡς ἔφην, τὰ πάθη, καὶ γὰρ ἡδονὴ βοηθεῖ πρὸς διαμονὴν τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ἐπιθυμία καὶ λύπη μέντοι καὶ φόβος, δάκνοντα τὴν ψυχὴν, ἐπέστρεψεν αὐτὴν μηδενὸς ὀλιγορθεῖν, ὀργή τε ἀμυντήριον ὄπλον, ἢ μεγάλη πολλοὺς ὠφέλησεν, καὶ τὰ ἄλλα ταύτη. Διὸ καὶ εὐθυβόλως εἶπε· „κατ' αὐτὸν εἶναι τὸν βοηθόν.“ Τῷ γὰρ ὄντι οἰκεῖος οὗτος ὁ βοηθός ἐστι τῷ νῷ, ὡς ἂν ἀδελφός καὶ ὄμαιμος· μιᾶς γὰρ ἐστι ψυχῆς μέρη καὶ γεννήματα ἢ τε αἰσθησις καὶ τὰ πάθη.

Auxiliare duplex est: alterum genus, sensu tamen abusivo, sunt bestiae et volucres i. e. affectus menti infensi.

4. Τοῦ δὲ βοηθοῦ ἐστὶ διττὸν τὸ εἶδος, τὸ μὲν ἐν πάθεσι, τὸ δ' αἰσθήσει. Τὸ . . . -νόμενον τὸ πρότερον εἶδος γεννήσει, λέγει γὰρ· „Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδάμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτὰ· καὶ πᾶν ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ.“ (Gen. 2, 19.) Ὅρα, τίνας εἰσὶν ἡμῶν οἱ βοηθοί, τὰ θηρία τῆς ψυχῆς, τὰ πάθη. Εἰπὼν γὰρ „ποιήσω βοηθόν κατ' αὐτόν,“ ἐπιφέρει τὸ „ἔπλασεν τὰ θηρία“, ὡς τῶν θηρίων ὄντων βοηθῶν ἡμῶν. Οὐ κυρίως δὲ οὗτοι βοηθοί, ἀλλὰ καταχρηστικῶς λέγονται, εὐρίσκονται γέ τοι πρὸς ἀλήθειαν πολλοί, ὡσπερ καὶ τῶν πόλεων ἔστιν ὅτε οἱ σύμμαχοι προδόται καὶ ἀντόμολοι, καὶ ἐν ταῖς φιλαῖς οἱ κόλακας ἀγτὶ ἐταίρων ἐχθροί. Οὐρανὸν δὲ καὶ ἀγρὸν συνώνυμως κέκληκον, ἀλληγορῶν τὸν νοῦν· οὗτος γὰρ καὶ ὡς ἀγρός ἀνατολᾶς καὶ βλάστιας ἔχει μυρίας ὄσας, καὶ ὡς οὐρανὸς πάλιν λαμπρὰς καὶ θεῖας καὶ εὐδαίμονας φύσεις.

Θηρίοις δὲ καὶ πτηνοῖς ἀπεικάζει τὰ πάθη, ὅτι σίνεται τὸν νοῦν, ἀτίθασσα καὶ ἀνήμερα ὄντα, καὶ ὅτι πτηνῶν τρόπον ἐπιπετᾶται τῇ διανοίᾳ· ὄξεια γὰρ ἢ τούτων καὶ ἀνεπίσχετος ὁρμή. Οὐ παρέργως δὲ πρόσκειται τῷ „ἐπλασε“ τὸ „ἔτι“. Διὰ τί; Ὅτι καὶ ἐπάνω πεπλάσθαι [*] τὰ θηρία φησὶ πρὸ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως, καὶ δηλοῖ διὰ τούτων ἐν ἕκτη ἡμέρᾳ· „Καὶ εἶπεν· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετά καὶ θηρία.“ (Gen. 1, 24.) Τί παθῶν οὖν ἄλλα πλάττει θηρία νῦν, οὐκ ἀρκεσθεῖς τοῖς προτέροις; Δεκτέον ἡθικῶς μὲν τοῦτο· πλούσιόν ἐστι τὸ κακίας γένος ἐν τῷ γεννητῷ, ὥστε ἀεὶ γεννᾶσθαι τὰ φαυλότατα ἐν τούτῳ. Φυσικῶς δὲ ἐκεῖνο· πρότερον μὲν ἐν τῇ ἑξαμέρῳ τὰ γένη τῶν παθῶν καὶ τὰς ιδέας εἰργάζετο, νῦν δὲ τὰ εἶδη προσπλάττει. Διὸ φησιν· „ἐπλασεν ἔτι“. Ὅτι δὲ τὰ πάλαι κατασκευασθέντα γένη ἦν, φανερόν ἐξ ὧν φησιν· „Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν“ οὐ κατ' εἶδος, ἀλλὰ „κατὰ γένος.“ Καὶ τοιοῦτος ἐν ἅπασιν εὐρίσκειται. Πρὸ γὰρ τῶν εἰδῶν ἀποτελεῖ τὰ γένη, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· προτυπώσας γὰρ τὸν γενικὸν ἀνθρώπου, ἐν ᾧ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ γένος φασὶν εἶναι, ὕστερον τὸ εἶδος ἀπεργάζεται τὸν Ἀδάμ.

Sapienter Moses uni Adamo tribuit nominum impositionem.

5. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ εἶδος τῶν βοηθῶν εἰργαζε, τὸ δὲ ἕτερον ὑπερίθεται, τὸ τῆς αἰσθήσεως, ὅταν ἐπιχειρῶν πλάττειν τὴν γυναῖκα· ἐκεῖνο δὲ ὑπερθέμενος περὶ τῶν ὀνομάτων θείσεως τεχνολογεῖ. Ἔστι δὲ καὶ ἡ τροπικὴ καὶ ἡ ῥητὴ ἀπόδοσις ἀξία τοῦ θαυμάζεσθαι· μὲν ῥητὴ, παρ' ὅσον τὴν θείσιν τῶν ὀνομάτων προσήψε τε

πρώτῳ γεννωμένοι ὁ νομοθέτης, καὶ γὰρ οἱ παρ' Ἑλλησι φιλοσοφοῦντες εἶπον, εἶναι σοφοὺς τοὺς πρώτους τοῖς πράγμασι τὰ ὀνόματα θέντας. Μωϋσῆς δὲ ἄμβινον, ὅτι πρώτον μὲν οὐ τίσι τῶν πρότερον, ἀλλὰ τῷ πρώτῳ γεννωμένῳ, ἵνα, ὡς περ αὐτὸς ἀρχὴ τοῖς ἄλλοις γενέσθωσ ἐπλάσθη, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀρχὴ τοῦ διαλέγεσθαι νομισθῆ — μὴ γὰρ ὄντων ὀνομάτων οὐδ' ἂν διάλεκτος ἦ —, ἔπειτα, ὅτι πολλῶν μὲν τιθέντων ὀνόματα διάφωνα καὶ ἄμικτα ἔμβλεν ἕσασθαι, ἄλλων ἄλλως τιθέντων· ἐνὸς δὲ ὤφειλεν ἢ θέσις ἐφαρμόττειν τῷ πράγματι, καὶ τοῦτ' εἶναι σύμβολον ἅπασι τὸ αὐτό, τοῦ τυγχάνοντος ἢ τοῦ σημαινομένου.

Sensus loci prolati moralis.

6. Ὁ δὲ ἠθικὸς λόγος τοιοῦτός ἐστι. Τὸ „τί“ πολλὰκις τίθεμεν ἀντὶ τοῦ „διὰ τί“, οἷον· τί λείλουσαι, τί περιπατεῖς, τί διαλέγῃ, πάντα γὰρ ταῦτα ἀντὶ τοῦ „διὰ τί“. Ὅταν οὖν λέγῃ „ἰδεῖν τί καλέσῃ“, ἄκουσ ἴσον τῷ· διὰ τί καλέσῃ καὶ προσκαλέσεται καὶ ἀσπάσεται τούτων ἕκαστον ὁ νοῦς. Πότερον ἕνεκα τοῦ ἀναγκαίου μόνον, ὅτι κατέξενκται τὸ θνητὸν ἐξ ἀνάγκης πάθει καὶ κακίαις; ἢ καὶ ἕνεκα τοῦ ἀμέτρου καὶ περιττοῦ; καὶ πότερον διὰ τὰς τοῦ γηγενοῦς χρείας, ἢ διὰ τὸ κρίνειν αὐτῷ βέλτιστα καὶ θαυμασιώτατα, οἷον ἠδονῇ χρῆσθαι δεῖ τὸ γεγονός; Ἀλλ' ὁ [*] μὲν φαῦλος ὡς ἀγαθῷ τελείῳ χρῆσεται, ὁ δὲ σπουδαῖος ὡς μόνον ἀναγκαίῳ· χωρὶς γὰρ ἠδονῆς οὐδὲν γίνεται τῶν ἐν τῷ θνητῷ γένει. Πάλιν τὴν τῶν χρημάτων κτήσιν ὁ μὲν τελειότατον ἀγαθὸν κρίνει, ὁ δὲ σπουδαῖος ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον αὐτὸ μόνον. Εἰκότως οὖν ὁ θεὸς ἰδεῖν καὶ καταμαθεῖν βούλε-

ται, πῶς ἕκαστον τούτων προσκαλεῖται καὶ ἀποδέχεται ὁ νοῦς, εἴτε ὡς ἀγαθὰ εἴτε ὡς ἀδιάφορα, ἢ ὡς κακὰ μὲν, χρειώδη δὲ ἄλλως. Διὸ καὶ πᾶν, ὃ ἂν προσκαλέσατο καὶ ἠσπάσατο ὡς ψυχὴν ζῶσαν, ἰσότημον αὐτὸ ἠγρισαίμενος ψυχῇ, τοῦτο ὄνομα οὐ τοῦ κληθέντος ἐγένετο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ καλέσαντος· οἶον, εἰ ἀπεδέξατο ἠδονήν, ἐκαλεῖτο ἠδονικός, εἰ δ' ἐπιθυμίαν, ἐπιθυμητικός, εἰ ἀκολασίαν, ἀκόλαστος, εἰ δειλίαν, δειλός, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ὡς περὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρετῶν ὁ κατ' αὐτὰς ποιὸς καλεῖται φρόνιμος ἢ σώφρων ἢ δίκαιος ἢ ἀνδρεῖος, οὕτως ἀπὸ τῶν κακιῶν ἀδίκος καὶ ἄφρων καὶ ἀνανδρος, ἐπειδὴν τὰς ἕξεις προσκαλέσεται καὶ δεξιώσεται.

Castis Adami, e quarum una femina est formata, significantur vires humanae, eaeque sensibus propriae.

7. „Καὶ ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἕκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ἔπρωσε. Καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ“ καὶ τὰ ἕξῃς. (Gen. 2, 21.) Τὸ ἄριστον ἐπὶ τούτου μαθηδὸς ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν παραδεξαίτο τις, ὅτι γέγονεν ἐκ πλευρᾶς ἀνδρὸς γυνή, ἢ συνόλωσ ἀνθρωπος; Τί δὲ ἐκώλυεν, ὡς περὶ ἐκ γῆς ἀνδρα ἐδημιούργει τὸ αἷτιον, οὕτω καὶ γυναῖκα δημιουργῆσαι; ὃ τε γὰρ ποιῶν ὁ αὐτὸς ἦν ἢ τε ἔλη σχεδὸν ἄπειρος, ἐξ ἧς πᾶσα ποιότης κατεσκευάζετο. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐξ ἄλλου μέρους, τοσοῦτων ὑπαρχόντων, ἀλλ' ἐκ πλευρᾶς ἐτύπου τὴν γυναῖκα; ποτέρας δὲ πλευρᾶς; ἵνα καὶ δύο μόνον ἐμφαίνεσθαι φῶμεν — πρὸς γὰρ ἀλήθειαν οὐδὲ πλῆθος αὐτῶν ἐδήλωσεν. Ἄρῳ γε τὴν εὐώνυμον ἢ τὴν δεξιῶν; Εἴ γε μὴν ἀνεπλήρου σαρκὶ τὴν ἑτέραν, ἢ ἀπολειπομένην οἷα ἦν σαρκίῃ δέηπον; καὶ μὴν ἀδελφαί γέ εἰσι καὶ συγγενεῖς πᾶσι τοῦ

μέρεσιν αἱ ἡμῶν πλευραί, καὶ σαρκὸς γεγόνασι. Τί οὖν λεκτέον; Πλευρὰς ὁ βίος ὀνομάζει τὰς δυνάμεις· λέγομεν γὰρ πλευρὰς ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, ἴσον τῷ δυνάμεις, καὶ ἔμπλευρον εἶναι τὸν ἀθλητὴν ἀντὶ τοῦ ἰσχυρόν, καὶ πλευρὰς ἔχειν τὸν καθαρωδὸν ἀντὶ τοῦ δύνανται ἐρήωμένην ἐν τῷ ἕδειν. Τούτου προβιρημένου καὶ ἐκεῖνο λεκτέον, [*] ὅτι ὁ γυμνὸς καὶ ἀνένδετος σῶματι νοῦς — περὶ γὰρ τοῦ μήπω ἐνδεδυμένου ἐστὶν ὁ λόγος — πολλὰς ἔχει δυνάμεις, ἐκτικὴν, φυτικὴν, ψυχικὴν, λογικὴν, διανοητικὴν, ἄλλας μυρίας κατὰ τὰ εἶδη καὶ γένη. Ἡ μὲν ἕξις κοινὴ καὶ τῶν ἀψύχων ἐστὶ μύθων καὶ ξύλων, ἧς μετέχει καὶ τὰ ἐν ἡμῖν ἑοικότα μύθοις ὀστέα. Ἡ δὲ φύσις διατείνει καὶ ἐπὶ τὰ φυτὰ· καὶ ἐν ἡμῖν δὲ εἰσὶν ἑοικότα φυτοῖς, ὄνυχές τε καὶ τρίχες. Ἔστι δὲ ἡ φύσις ἕξις ἤδη κινουμένη. Ψυχὴ δὲ ἐστὶ φύσις προσειληφνῦα φαντασίαν καὶ ὄρμη· αὕτη κοινὴ καὶ τῶν ἀλόγων ἐστὶν· ἔχει δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἀναλογοῦν τι ἀλόγου ψυχῆ. Ἡ δὲ διανοητικὴ δυνάμις ἰδίᾳ τοῦ νοῦ ἐστὶ, καὶ ἡ λογικὴ κοινὴ μὲν τάχα καὶ τῶν θειοτέρων φύσεων, ἰδίᾳ δὲ ὡς εὔθνητῆς ἀνθρώπου. Αὕτη δὲ διττὴ· ἡ μὲν καθ' ἣν λογικοὶ ἐσμεν, νοῦ μετέχοντες, ἡ δὲ καθ' ἣν διαλεγόμεθα. Ἔστιν ἄλλη δύναμις ἐν ψυχῆ, τούτων ἀδελφὴ, ἡ αἰσθητικὴ, περὶ ἧς ἐστὶν ὁ λόγος· οὐδὲν γὰρ ἄλλο νῦν ὑπογράφει ἢ γενεσὶν τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως καὶ κατὰ λόγον.

Mente soporata, quae somno Adami indicatur, sensus nascuntur.

8. Μετὰ γὰρ νοῦν εὐθὺς ἔδει δημιουργηθῆναι αἰσθησὶν βοηθὸν αὐτῷ καὶ σύμμαχον. Τελεσιουργήσας οὖν ἐκείνον, τὸ δεύτερον καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει

πλάττει δημιουργημά τι, τὴν κατ' ἐνέργειαν αἴσθησιν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν τῶν ὑποκειμένων ἀντίληψιν. Πῶς οὖν γεννᾶται; Ὡς αὐτὸς πάλιν φησὶν, ὅταν ὑπνώσῃ ὁ νοῦς· τῷ γὰρ ὄντι ὑπνώσαντος νοῦ γίνεται αἴσθησις, καὶ γὰρ ἔμπαλιν ἐρηγορότος νοῦ σβέννυται. Τεκμήριον δέ· ὅταν τι βουλώμεθα ἀκριβῆς νοῆσαι, εἰς ἐρημίαν ἀποδιδράσκομεν, καταμύομεν τὰς ὄψεις, τὰ ὠτα ἐπιφράττομεν, ἀποταπτόμεθα ταῖς αἰσθήσεσιν. Οὕτως μὲν, ὅταν ἀναστῇ καὶ ἐρηγορῆσει χρῆται ὁ νοῦς, φθείρεται αἴσθησις. Ἴδωμεν δὲ καὶ θάτερον, πῶς ὑπνοῖ χρῆται ὁ νοῦς. Περιαναστάσεως καὶ ζωπυρηθείσεως αἰσθήσεως ὅταν ἢ ὄψεις γραφείων ἢ πλαστῶν ἔργα εὐ δεδημιουργημένα καθορᾶ, οὐχ ὁ νοῦς ἀπρακτός ἐστι νοητὸν ἐπινοῶν οὐδέν; Τί δέ, ὅταν ἢ ἀκοὴ προσέχη φωνῆς ἐμμελεία, δύναται ὁ νοῦς λογίζεσθαι τι τῶν οἰκείων; Οὐδαμῶς. Καὶ μὴν πολὺ πλέον ἀπρακτος γίνεται, ὅταν ἢ γεῦσις ἐξανασιᾶσα λάβρως ἐμπίμπληται τῶν γαστρὸς ἡδονῶν. Διὸ καὶ Μωϋσῆς φοβηθεὶς, μήποτε ὁ νοῦς μὴ μόνον κοιμηθῇ, ἀλλὰ καὶ τελείως ἀποθάνῃ, φησὶν [*] ἐν ἑτέροις· „Καὶ πάσσαλος ἔσται σοι ἐπὶ τῆς ζώης σου· καὶ ἔσται, ὅταν διακαθιζάνῃς, ὀρύξεις ἐν αὐτῷ καὶ ἐπαγαγῶν καλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου“ (Deut. 23, 13), πάσσαλον συμβολικῶς φάσκων τὸν ἐξορύσσοντα λόγον τὰ κεκρυμμένα τῶν πραγμάτων. Κελεύει δὲ αὐτὸν φορεῖν ἐπὶ τοῦ πάθους, ὃ ἀνεζῶσθαι χρῆ, καὶ μὴ εἶναι κεχαλασθαι καὶ ἀνεῖσθαι. Τοῦτο δὲ πρακτικόν, ὅταν ὁ νοῦς τοῦ τόνου τῶν νοητῶν ἀποστὰς ὑφῆκται πρὸς τὰ πάθη καὶ διακαθιζάνῃ, ἐνδιδούς καὶ ἀγόμενος ὑπὸ τῆς σωματικῆς ἀνάγκης. Καὶ οὕτως ἔχει· ὅταν ἐν ταῖς ἀβροδιαίτοις συνουσίαις ἐπιλάθῃται ὁ νοῦς

ἑαυτοῦ, κρατηθεῖς τοῖς ἐπὶ τὰς ἡδονὰς ἄγουσι, δεδουλώ-
μεθα, καὶ ἀκατακαλύπτῳ τῇ ἀκαθαρσίᾳ χρώμεθα. Ἐὰν
δὲ ὁ λόγος ἰσχύσῃ ἀνακαθᾶραι τὸ πάθος, οὔτε πίνοντες
μεθυσκόμεθα, οὔτε ἐσθίοντες ἐξυβρίζομεν διὰ κόρον, ἀλ-
λὰ δίχα τοῦ ληρεῖν νηφάλια σιτούμεθα. Οὐκοῦν ἢ τε
τῶν αἰσθήσεων ἐγρήγορσις ὕπνος ἐστὶ νοῦ, ἢ τε τοῦ νοῦ
ἐγρήγορσις ἀπραξία τῶν αἰσθήσεων, καθάπερ καὶ ἡλίου
ἀνατείλαντος μὲν ἀφανεῖς αἱ τῶν ἄλλων ἀστέρων λάμ-
ψεις, καταδύναντος δὲ ἔκδηλοι· ἡλίου δὲ τρόπον ὁ νοῦς
ἐγρηγορῶς μὲν ἐπισκιάζει ταῖς αἰσθήσεσι, κοιμηθεὶς δὲ
αὐτὸς ἐξέλαμψε.

*Ἔσταις Adami explicatur omnino de mentis humanae mu-
tatione, cuius auctor sit Deus, ipse immutabilis.*

9. Τούτων εἰρημένων ἐφαρμοστέον τὰς λέξεις.
„Ἐπέβαλε,“ φησὶν, „ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ
ὑπνωσεν.“ (Gen. 2, 21.) Ὁρθῶς, ἢ γὰρ ἔκστασις καὶ
τροπὴ τοῦ νοῦ ὕπνος ἐστὶν αὐτοῦ· ἐξίσταται δέ, ὅταν
μὴ πραγματοποιῆται τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ νοητά· ὅτε δὲ
οὐκ ἐνεργεῖ ταῦτα, κοιμᾶται. Εὖ δὲ τὸ φάναι, ὅτι „ἐξί-
σταται“, τοῦτο δέ, ὅτι τρέπεται, οὐ παρ’ ἑαυτόν, ἀλλὰ
παρὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καὶ ἐπιφέροντα καὶ ἐπιπέμποντα
τὴν τροπὴν θεόν. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· εἰ γοῦν παρ’
ἐμὲ ἦν τὸ τρέπεσθαι, ὅποτε ἐβουλόμην, ἂν ἐχρώμην αὐ-
τῷ, καὶ ὅποτε μὴ ἐπροηρούμην, ἄτρεπτος διετέλον.
Νυνὶ δὲ καὶ ἀντιφιλονεικεῖ μοι ἡ τροπὴ, καὶ πολλάκις
βουλόμενος καθῆκόν τι νοῆσαι, ἐπαντιλοῦμαι ταῖς παρὰ
τὸ καθῆκον ἐπιφόροις, καὶ ἔμπαλιν ἔννοιάν τινος λαμ-
βάνων αἰσχροῦ, ποτίμοις ἐννοίαις ἀπερῶντάμην ἐκεῖνο,
θεοῦ τῇ ἑαυτοῦ χάριτι γλυκὺ γάμα ἀντὶ ἄλμυροῦ ἐπεις-

χείαντος τῇ ψυχῇ. Πᾶν μὲν οὖν τὸ γεννητὸν ἀναγκαῖον τρέπεσθαι, ἴδιον γάρ ἐστι τοῦτο αὐτοῦ, ὡς περ θεοῦ τὸ ἄτροστον εἶναι. Ἄλλ' οἱ μὲν τραπέντες κατέμειναν ἄχρι παρτελοῦς φθορᾶς, οἱ δὲ ὅσον μόνον παθεῖν τὸ θνητὸν — οὗτοι δὲ εὐθὺς ἀπεσιώθησαν. Διὸ καὶ Μωϋσῆς φησιν, ὅτι „οὐκ [*] ἐάσει τὸν ὀλοθρεύοντα εἰσελθεῖν εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν πατάξαι“. (Exod. 12, 23.) Ἐὰ μὲν γὰρ τὸν ὀλοθρεύοντα — ὄλεθρος δὲ ψυχῆς ἐστὶν ἢ τροπή — εἰσελθεῖν εἰς τὴν ψυχὴν, ἵνα τὸ ἴδιον ἐνδείξῃται τοῦ γεννητοῦ. Οὐκ ἀφῆσει δὲ ὁ θεὸς τὸν τοῦ ὀρώντος ἔγγονον Ἰσραὴλ οὕτως τραπήναι, ὥστε πληγῆναι ὑπὸ τῆς τροπῆς, ἀλλὰ ἀναδραμεῖν καὶ ἀνακῆναι ὡς περ ἐκ βυθοῦ καὶ ἀνασιωθῆναι βιάσεται.

Sensus, cuius symbolum costa, duplex genus est: alterum secundum habitum, alterum secundum actum.

10. „Ἐλαβε μίαν τῶν πλειονῶν αὐτοῦ.“ Τῶν πολλῶν τοῦ τοῦ δυνάμεων μίαν ἔλαβε, τὴν αἰσθητικὴν. Τὸ δὲ „ἔλαβεν“ οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀφείλεν ἀκοιστέον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κατηρίσθησεν, ἐξήτασεν, ὡς ἐν ἑτέροις. „Ἄρα τὸ κεφάλαιον τῶν σκέλων τῆς αἰχμαλωσίας“ (Num. 31, 26). Τί οὖν ἐστὶν ὃ βούλεται παραστήσαι; Διχῶς αἰσθηταὶ λέγεται ἢ μὲν καθ' ἕξιν, ἥτις καὶ κοιμωμένων ἡμῶν ἐστὶν, ἢ δὲ καὶ ἐνέργειαν. Τῆς μὲν οὖν προτέρας τῆς καθ' ἕξιν ὄφελος οὐδέν, οὐδέ γὰρ αὐτῇ τῶν ὑπαχειμῶνων ἀντιλαμβανόμεθα, τῆς δὲ δευτέρας τῆς κατ' ἐνέργειαν, διὰ γὰρ ταύτης ποιούμεθα τὰς τῶν αἰσθητῶν ἀντιλήψεις. Γενήσας οὖν τὴν προτέραν τὴν καθ' ἕξιν αἰσθησιν, ὅτε καὶ τὸν νοῦν ἐγέννα — σὺν γὰρ πολλῆς δυνάμεων ἡγεμονίαις αὐτὸν κατασκήναζε —, τὴν βούλε-

ται τὸν κατ' ἐνέργειαν ἀποτελέσαι. Ἀποτελεῖται δὲ ἡ κατ' ἐνέργειαν, ὅταν ἡ καθ' ἑξὶν κινηθεῖσα ταυτῆ μέχρι τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀγγελῶν· ὡς περ γὰρ φύσις ἀποτελεῖται κινηθέντος σπέρματος, οὕτως καὶ ἐνέργεια κινηθείσης ἕξεως.

Sensus commode mulieris nomine insignitur, ut viri nomine mens.

11. „Ἀνεπλήρου δὴ σάρκα ἀντ' αὐτῆς.“ Τουτέστι· συνεπλήρου τὴν καθ' ἑξὶν αἰσθησιν, ἄγων εἰς ἐνέργειαν καὶ τείνων αὐτὴν ἄχρι σαρκὸς καὶ τῆς ὅλης ἐπιφανείας. Διὸ καὶ ἐπιφέρει, ὅτι „ἠκοδόμησεν εἰς γυναῖκα“ (Gen. 2, 22), διὰ τούτου παριστάς, ὅτι οἰκειότατον καὶ εὐδυβολώτατόν ἐστιν ὄνομα αἰσθήσεως γυνή· ὡς περ γὰρ ὁ μὲν ἀνὴρ ἐν τῷ δράσαι θεωρεῖται, ἐν δὲ τῷ πάσχειν ἡ γυνή, οὕτως ἐν μὲν τῷ δράν ὁ νοῦς, ἐν δὲ τῷ πάσχειν γυναικὸς τρόπον ἡ αἰσθησις ἐξετάζεται. Μαθεῖν δὲ ἐκ τῆς ἐνεργείας ῥῆδιον· ἡ ὄψις πάσχει ὑπὸ τῶν κινούντων αὐτὴν ὀρατῶν, τοῦ λευκοῦ, τοῦ μέλανος, τῶν ἄλλων, ἡ ἀκοή πάλιν ὑπὸ τῶν φωνῶν καὶ ἡ γεῦσις ὑπὸ τῶν χυλῶν διατίθεται, ὑπὸ τῶν ἀτμῶν ἡ ὄσφρησις, ὑπὸ τριχέος καὶ μαλακοῦ ἡ ἀφή — καὶ ἡρεμοῦσί γε αἱ αἰσθήσεις ἄπαραι, μέχρις ἂν προσέλθῃ ἐκάστη τὸ κινήσον ἕξωθεν.

Ὅστοῦν vim et potentiam significat. Mirabilis vocabuli r̄n̄ sententia.

12. „Καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν Ἀδάμ· Τοῦτο νῦν ὄστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου.“ (Gen. 2, 23.) Τὴν κατ' ἐνέργειαν αἰσθησιν ἄγει ὁ θεὸς πρὸς τὸν νοῦν, εἰδώς, ὅτι ἀνα-

κάμπτεται [*] δεῖ τὴν κίνησιν αὐτῆς καὶ ἀντιλήψιν ἐπὶ νοῦν. Ὁ δὲ θεασάμενος, ἦν πρότερον εἶχε δύναμιν καὶ καθ' ἕξιν ἡρεμοῦσαν, νῦν ἀποτέλεσμα καὶ ἐνέργειαν γεγενημένην καὶ κινουμένην, θαυμάζει τε καὶ ἀναφθέγγεται φάσκων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλοτρία αὐτοῦ, ἀλλὰ σφόδρα οἰκεία. „Τοῦτο γάρ,“ φησὶν, „ὁστοῦν ἐκ τῶν ἐμῶν ὁστώων,“ τουτέστι, δύναμις ἐκ τῶν ἐμῶν δυνάμεων — ἐπὶ γὰρ δυνάμεως καὶ ἰσχύος νῦν παρεῖληπται τὸ ὁστέον —, καὶ πάθος ἐκ τῶν ἐμῶν παθῶν, „καὶ σάρξ“, φησὶν, „ἐκ τῆς σαρκός μου“· πάντα γὰρ ὅσα πάσχει ἢ αἰσθησις, οὐκ ἄνευ νοῦ ὑπομένει, πηγὴ γὰρ οὗτός ἐστιν αὐτῇ καὶ θεμέλιος ᾧ ἐπερείδεται. Ἄξιον δὲ σκέψασθαι, διὰ τί τὸ „νῦν“ προσετέθη· „τοῦτο γάρ,“ φησὶ, „νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστώων μου.“ Ἡ αἰσθησις φύσει νῦν ἐστι, κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον ὑφισταμένη μόνον. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς τῶν τριῶν ἐφάπτεται χρόνων, καὶ γὰρ τὰ παρόντα νοεῖ, καὶ τῶν παρεληλυθότων μέμνηται, καὶ τὰ μέλλοντα προσδοκᾷ· ἡ δὲ αἰσθησις οὔτε μελλόντων ἀντιλαμβάνεται, οὐδ' ἀνάλογόν τι πάσχει προσδοκίᾳ ἢ ἐλπίδι, οὔτε παρεληλυθότων μέμνηται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἴδῃ κινουῦντος καὶ παρόντος μόνου πάσχειν πέφυκεν, οἷον ὀφθαλμὸς λευκαίνεται νῦν ὑπὸ τοῦ παρόντος λευκοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ παρόντος οὐδὲν πάσχει. Ὁ δὲ νοῦς καὶ ἐπὶ τῷ μὴ παρόντι κινεῖται, παρεληλυθότι μὲν κατὰ μνήμην, μέλλοιτι δὲ ἐπελπίζων καὶ προσδοκῶν.

Mulier sensus est secundum habitum, non ex mente sumtus, sed cum ipsa genitus.

13. „Αὕτη καὶ κληθήσεται γυνή,“ ἀντὶ τοῦ· διὰ τοῦτο ἡ αἰσθησις γυνὴ προσρηθήσεται, ὅτι ἐκ τοῦ ἀν-

δρὸς τοῦ κινουῦντος αὐτὴν λαμβάνονται. „Αὐτὴ“ φησί. Διὰ τί οὖν τὸ „αὐτὴ“ πρόσκειται; Ὅτι ἐστὶν εἶτερά αἰσθησις, οὐκ ἐκ τοῦ νοῦ λαμβανομένη, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ γεγενῆμένη. Δύο γάρ, ὡς εἶπον ἤδη, εἰσὶν αἰσθήσεις· ἢ μὲν καθ' ἕξιν, ἢ δὲ κατ' ἐνέργειαν. ἼΙ μὲν οὖν καθ' ἕξιν οὐκ ἐκ τοῦ αἰδρός, τουτέστι τοῦ νοῦ, λαμβάνονται, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ φέεται· ὁ γὰρ νοῦς, καθάπερ εἰδήλωσα, ὅτε γεννᾷτο, σὺν πολλαῖς δυνάμεισι καὶ ἕξιν γεννᾷτο, λογικῇ, ψυχικῇ, φητικῇ, ὥστε καὶ αἰσθητικῇ. ἼΙ δὲ κατ' ἐνέργειαν ἐκ τοῦ νοῦ· ἐκ γὰρ τῆς ἐν τῷ καθ' ἕξιν οὐσίας αἰσθήσεως ἐτάθη, ἵνα γένηται κατ' ἐνέργειαν, ὥστε ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοῦ γεγενῆσθαι τὴν δευτέραν καὶ κατὰ κλησιν. Μάταιος δὲ ὁ νομίζων, πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον ἐκ τοῦ νοῦ τι συνόλωσ γενναῖσθαι ἢ ἐξ ἑαυτοῦ. Οὐχ ὀρῶς, ὅτι καὶ τῇ ἐπὶ τῶν εἰδώλων καθεξομένη αἰσθήσει τῇ Ραχήλ, νομίζούσῃ ἐκ τοῦ νοῦ τὰ κινήματα εἶναι, ἐπιπλήττει ὁ βλέπων; ἼΙ [*] μὲν γὰρ φησι· „Δός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, ταλευτήσω ἐγώ.“ (Gen. 30, 1 κκ.) Ὁ δὲ ἀποκρίνεται· Ὅτι, ὡς ψευδοδοξοῦσα, οὐκ ἐστὶν ὁ νοῦς αἰτιον οὐδενός, ἀλλ' ὁ πρὸ τοῦ νοῦ Θεός. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· „Μὴ ἀντὶ Θεοῦ ἐγώ εἰμι, ὅς ἐστέρησέ σο καρπὸν κοιλίας;“ Ὅτι δὲ ὁ γεννῶν ὁ Θεός ἐστι, μαρτυρήσει ἐπὶ τῆς Λείας, ὅταν φῆ· „Ἰδὼν δὲ κύριος, ὅτι μισεῖται Λεῖα, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς, Ραχήλ δὲ ἦν στείρα.“ (Gen. 29, 31.) Ἄνδρὸς δὲ ἴδιον τὸ μήτραν ἀνοιγνύναι. Φύσει δὲ μισεῖται πικρὰ τῷ θνητῷ ἢ ἀρετῇ, διὸ καὶ ὁ Θεός αὐτὴν τελέμῃ καὶ παρέχει τὰ προποτόκια τῇ μισουμένῃ. Λέγει δὲ ἐν ἑτέροις· „Ἐὰν δὲ γένωνται ἀνθρώπων δύο γυναῖκες, μία αὐτῶν ἠγαπημένη καὶ μία αὐτῶν μισουμένη, καὶ τέκωσιν αὐτῷ καὶ γένηται υἱὸς πρωτότοκος τῆς

μισουμένης, οὐδυνήσεται πρώτοτοκεῦσαι τῷ νιῷ τῆς ἡγαπημένης, ὑπεριδὼν τὸν υἱὸν τὸν πρώτοτοκον τῆς μισουμένης.“ (Deut. 21, 15 v.) *Πρώτιστα γάρ ἐστι καὶ τελειότατα τὰ τῆς μισουμένης ἀρετῆς γεννήματα, τὰ δὲ τῆς ἀγαπωμένης ἡδονῆς ἔσχατα.*

Vir adhaeret uxori, mens sensui.

14. „Ἔνεκα τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν.“ (Gen. 2, 24.) *Ἔνεκα τῆς αἰσθήσεως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτῇ δουλωθῇ, *καταλείπει* καὶ τὸν πατέρα, τὸν ὄλων Θεόν, καὶ τὴν μητέρα τῶν συμπάντων, τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ προσκολλᾶται καὶ ἐνοῦται τῇ αἰσθήσει, καὶ ἀναλύεται εἰς αἰσθησιν, ἵνα γίνωνται μία σὰρξ καὶ ἓν πάθος οἱ δύο. Παρατήρησι δέ, ὅτι οὐχ ἡ γυνὴ κολλᾶται τῷ ἀνδρὶ, ἀλλ' ἔμπαλιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί, ὁ νοῦς τῇ αἰσθήσει· ὅταν γὰρ τὸ κρεῖττον, ὁ νοῦς, ἐνωθῇ τῷ χειρόνι, τῇ αἰσθήσει, ἀναλύεται εἰς τὸ χεῖρον τὸ σαρκὸς γένος, τὴν παθῶν αἰτίαν αἰσθησιν· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον, ἡ αἰσθησις, ἀκολουθήσῃ τῷ κρεῖττονι, τῷ νοῖ, οὐκέτι ἔσται σὰρξ, ἀλλὰ ἀμφοτέρω νοῦς. Οὗτος μὲν δὴ τοιοῦτος, τὸ φιλοπαθὲς προκρίνων τοῦ φιλοθεοῦ. Ἔστι δὲ τις ἕτερος τὸ ἐναντίον εἰρημένος, ὁ Λευὶ, ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ· „Οὐχ *ἐώρακά* σε,“ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς οὐκ ἐπέγνω, καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπέγνω. (Deut. 33, 9.) Πατέρα καὶ μητέρα οὗτος, τὸν τε νοῦν καὶ τὴν τοῦ σώματος ὕλην, καταλείπει, ὑπὲρ τοῦ κληρον ἔχειν τὸν ἕνα Θεόν, „κύριος γὰρ αὐτὸς κληρὸς αὐτῷ.“ (Deut. 10, 9.) Γίνεται δὲ τοῦ μὲν φιλοπαθοῦς κληρὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ τοῦ Λευὶ*

κλῆρος ὁ θεός. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ „τῇ δεκάτῃ τοῦ μη-
 ρὸς καλεῖται δύο τράγους κλῆρον προσάγειν, κλῆρον ἕνα τῷ
 κυρίῳ, καὶ κλῆρον ἕνα τῷ ἀποπομπαίῳ“; (Lev. 16, 7 u.)
 Τοῦ γὰρ φιλοπαθοῦς ἐστὶ κλῆρος ὄντως τὸ ἀποπόμπι-
 μον πάθος.

*Nuditas primorum hominum significat tres animae humanae
 status: unum omnis vitii expertem. Exempla.*

15. „Καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἀδάμ καὶ ἡ γυ-
 νὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἤσχύοντο. Ὁ δὲ ὅστις ἦν φρονιμώ-
 τατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν [*] ἐποίη-
 σε κύριος ὁ θεός.“ (Gen. 2, 25. 3, 1.) Γυμνός ἐστὶν ὁ
 νοῦς, ὁ μήτε κακία μήτε ἀρετῇ ἀμπεχόμενος, ἀλλ' ἐκατέ-
 ρου γεγυμνωμένος ὄντως, οἷον ἡ τοῦ νηπίου παιδὸς ψυ-
 χή, ἀμίτοχος οὐσα ἐκατέρου, ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ,
 ἀσημφίαται τὰ καλύμματα καὶ γεγύμνωται. Ταῦτα
 γὰρ ἐστὶν ἐσθήματα ψυχῆς, αἷς σκεπάζεται καὶ συγκρού-
 πτεται, τῆς μὲν σπουδαίας τὸ ἀγαθόν, τῆς δὲ φαύλης τὸ
 κακόν. Τριχῶς δὲ καὶ ψυχὴ γυμνοῦται· ἅπαξ μὲν, ὅτε
 ἄτρεπτος διατελεῖ καὶ πασῶν μὲν ἠρήμωται κακιῶν, πάν-
 τα δὲ τὰ πάθη ἀσημφίαται καὶ ἀποβέβληκε. Διὰ τοῦ-
 το καὶ „Μωϋσῆς ἔξω τῆς παρεμβολῆς πήγνυσι τὴν ἐαν-
 τοῦ σκηρῆν, μακρὰν ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐκλήθη
 σκηρῆ μαρτυρίου.“ (Exod. 33, 7.) Τοῦτο δ' ἐστὶ τοιοῦ-
 τον. Ἢ φιλόδοξος ψυχὴ ἐκδῶσα τὸ σῶμα καὶ τὰ τούτου
 φίλα, καὶ μακρὰν ἔξω φηγοῦσα ἀπὸ τούτων, πῆξιν καὶ
 βεβαίωσιν καὶ ἰδρωσιν ἐν τοῖς τελείοις ἀρετῆς δόγματι
 λαμβάνει. Διὸ καὶ μαρτυρεῖται ὑπὸ θεοῦ, ὅτι καλῶν
 ἐρῶν, „ἐκλήθη γὰρ σκηρῆ μαρτυρίου“ φησί· καὶ τὸν κα-
 λούντα παρεσιώπησεν, ἵνα συγκινηθεῖσα ἡ ψυχὴ σκέψη-

ται, τίς ὁ μαρτυρῶν ταῖς φιλαρέτοις διανοίαις ἐστί. Τούτου χάριν ὁ ἀρχιερεὺς „εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων οὐκ εἰσελεύσεται ἐν τῷ ποδήρει“ (Lev. 16, 1 ss.), ἀλλὰ τὸν τῆς δόξης καὶ φαντασίας ψυχῆς χιτῶνα ἀποδισάμενος, καὶ καταλιπὼν τοῖς τὰ ἐκτὸς ἀγαπῶσι καὶ δόξαν πρὸ ἀληθείας τιμηκόσι, γυμνὸς ἄνευ χρωμάτων καὶ ἤχων εἰσελεύσεται σπεῖσαι τὸ ψυχικὸν αἷμα καὶ θνιμῆσαι ὅλον τὸν νοῦν τῷ σωτῆρι καὶ ἐνεργέτῃ Θεῷ. Καὶ μὲν δὴ Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ (Lev. 10, 1), οἱ ἐγγίσαντες Θεῷ καὶ τὸν μὲν θνητὸν βίον καταλιπόντες, τοῦ δὲ ἀθανάτου μεταλαχόντες, γυμνοὶ θεωροῦνται τῆς *κενῆς* καὶ θνητῆς δόξης· οὐ γὰρ ἂν ἐν τοῖς χιτῶσιν *αὐτῶν* οἱ κομίζοντες ἔφερον, εἰ μὴ ἐγεγύμωντο, πάντα δεσμὸν πάθους καὶ σωματικῆς ἀνάγκης διαρρήξαντες, ἵνα μὴ ἡ γύμνωσις αὐτῶν καὶ ἀσωματότης ἀθέων ἐπεισόδῳ λογισμῶν κιβδηλευθῆ, οὐ γὰρ πᾶσι ἐπιτρεπτεόν τὰ Θεοῦ καθορᾶν ἀπόρρητα, ἀλλὰ μόνοις τοῖς δυναμένοις αὐτὰ περιστέλλειν καὶ φυλάττειν. Διὸ καὶ οἱ περὶ τὸν Μισαδαὶ οὐχὶ τοῖς ἰδίῳις χιτῶσιν, ἀλλὰ τοῖς τῶν ἐκπυρωθέντων καὶ ἀναληφθέντων Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ· ἀποδισάμενοι γὰρ τὰ ἐπικαλύπτοντα πάντα τὴν γύμνωσιν τῷ Θεῷ [*] προσήνεγκαν, τοὺς δὲ χιτῶνας τοῖς περὶ Μισαδαὶ κατέλιπον — χιτῶνες δὲ εἰσι τὰ μέρη τοῦ ἀλόγου, ἃ τὸ λογικὸν ἐπεσκίαζε. Καὶ Ἀβραὰμ γυμνοῦται, ὅταν ἀκούσῃ· „Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου.“ (Gen. 13, 1.) Καὶ ὁ Ἰσαὰκ οὐ γυμνοῦται μὲν, ἀεὶ δὲ γυμνός ἐστι καὶ ἀσώματος· πρόσταγμα γὰρ αὐτῷ δέδοται, μὴ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον (Gen. 26, 2), τοιτέστι τὸ σῶμα. Καὶ Ἰακώβ γυμνότητος ἐρᾷ ψυχικῆς — ἡ γὰρ λειότης αὐτοῦ γύμνωσις ἐστίν — „ἦν γὰρ Ἡσαῦ ἀνὴρ δασύς,

Ἰακώβ δέ,“ φησίν, „ἄνῆρ λεῖος“ (Gen. 25, 25 vs.), παρ’
ὃ καὶ τῆς Λείας ἄνῆρ ἐστὶ.

*Alter nuditatis status expers virtutis est. Exempla. Tertius
status est medius.*

16. Μία μὲν ἀρίστη γύμνωσις ἐστὶν αὕτη, ἣ δὲ ἑτέρα
ἐστὶν ἐναντία, ἀρετῆς ἀφαίρεσις ἐκ τροπῆς γινομένη, ὅταν
ληραίνῃ καὶ παρανοῇ ἡ ψυχὴ. Ταύτη χρῆται ὁ „Νῶς
γυμνούμενος, ὅταν πῖπῃ τοῦ οἴνου.“ (Gen. 9, 21 vs.) Χά-
ρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἡ τροπὴ καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ νοῦ κατ’
ἀρετῆς ἀφαίρεσιν οὐκ ἄχρι τῶν ἐκτὸς ἐχύθη, ἀλλ’ ἔμβινον
ἐν τῷ οἴκῳ· φησὶ γάρ, ὅτι „ἐγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐ-
τοῦ.“ Καὶ ἂν γὰρ ἀμάρτη ὁ σοφός, οὐχ οὕτως ἐξοκέλ-
λει ὡς ὁ φαῦλος, τοῦ μὲν γὰρ κέχνται ἡ κακία, τοῦ δὲ
συνέσταλται· διὸ καὶ ἀνανήφει, τοῦτο δ’ ἐστὶ, μετανοεῖ,
καὶ ὡς περ ἐκ νόσου ἀναλαμβάνει. Ἀκριβέστερον δὲ τὸ
„ἐν τῷ οἴκῳ γίνεσθαι τὴν γύμνωσιν“ θρασώμεθα. Ἐπι-
διὼν ἡ ψυχὴ τραπεῖσα μόνον ἐνοηθῆτι τι τῶν ἀτόπων, καὶ
μὴ ἐπεξέλθῃ, ὥστε αὐτὸ ἔργῳ τελειῶσαι, ἐν τῷ τῆς ψυ-
χῆς χωρίῳ καὶ οἴκῳ γέγονε τὸ ἀμάρτημα· ἐὰν δὲ πρὸς
τῷ μοχθηρόν τι λογίσασθαι καὶ ἐπανύσῃται, ὥστε ἐργά-
σασθαι, κέχνται καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τὸ ἀδίκημα. Παρ’ ὃ
καὶ τῷ Χανὰν καταρᾶται, ὅτι τὴν τῆς ψυχῆς τροπὴν ἔξω
ἀπήγγειλε, τουτέστι, καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς ἔτινεν καὶ ἐπεξερ-
γάσατο, προσθεὶς τῷ κακῷ βουλήματι κακὸν τὸ διὰ τῶν
ἔργων ἀποτελέσμα. Σὴμ δὲ καὶ Ἰάφθ ἐπαινοῦνται, μὴ
ἐπιθέμενοι τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὴν τροπὴν αὐτῆς περικαλύ-
ψαντες. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ ὄρισμοὶ τῆς ψυ-
χῆς ἐπιλύονται, ὅταν „ἐν οἴκῳ γένωνται πατρὸς ἢ ἄν-
δρός μὲν“ (Num. 30, 4 vs.), ἡσυχάζοντων τῶν λογισμῶν,

PHILO I.

H

μηδὲ ἐπιθεμένων τῇ τροπῇ, ἀλλὰ περιαιρούντων τὸ αἰσχρο-
 τημα· τότε γὰρ καὶ ὁ δεσπότης ἀπάντων „καθαριεῖ
 αὐτήν“. Εὐχὴν δὲ χήρας καὶ ἐχθροῦ ἀσφαλίσει
 εἶναι· „ὅσα γὰρ ἂν εἴηται,“ φησί, „κατὰ τῆς εὐχῆς αὐ-
 τῆς, μένει αὐτή.“ Κατὰ λόγον. Εἰ γὰρ ἄχρι τῶν ἐπιπέ-
 ῳ ἐκδηθῆσα προσέλιθεν, ὡς μὴ τρέπεσθαι μόνον ἀλλὰ
 καὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἁμαρτώσειν, ἀδελφάπειτος
 μένει, ἀνδρείου τε λόγου μὴ μετασχοῦσα, καὶ τῆς τοῦ
 πατρὸς παρηγορίας στερηθεῖσα. Τρίτη γύμνωσις ἐστὶν ἡ
 μέση, καθ' ἣν ὁ νοῦς ἀλογός ἐστι, μήτε ἀρετῆς πῶ μήτε
 κακίας μετέχων. Περὶ ταύτης ἐστὶν ὁ λόγος, ἧς καὶ ὁ
 γῆπιος κοινοῦ, ὡς τε [*] τὸ λεγόμενον „ἦσαν οἱ δύο
 γυμνοί, ὁ τε Ἄδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ“ τοιοῦτον εἶναι·
 οὔτε ὁ νοῦς ἐνόει, οὔτε ἡ αἰσθησις ἔσθάνετο, ἀλλ' ἦν ὁ
 μὲν τοῦ νοῦ ἔρμηός τε καὶ γυμνός, ἡ δὲ τοῦ αἰσθά-
 νεσθαι.

„Non erubescerant“ i. e. neque ineretecundia neque pudore
 ducebantur.

17. Τὸ δὲ „οἷα ἔσχίοντο“ πάλιν ἰδόμεν. Τρία
 κατὰ τὸν τόπον ἐστὶν· ἀναισχυντία, αἰδώς, τὸ μήτε ἀναι-
 σχυντεῖν μήτε αἰδεῖσθαι. Ἀναισχυντία μὲν οὐκ ἴδιον
 φαῖλον, αἰδώς δὲ σπουδαῖον, τὸ δὲ μήτε αἰδεῖσθαι μήτε
 ἀναισχυντεῖν τοῦ ἀκαταλήπτως ἔχοντος καὶ ἀπυγκαταδέ-
 τως, περὶ οὗ γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος· ὁ γὰρ μηδέπω κατὰ λή-
 ψιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ λαβῶν οὔτε ἀναισχυντεῖν οὔτε αἰ-
 δεῖσθαι δύναται. Τῆς μὲν οὖν ἀναισχυντίας παραδεί-
 γματα αἱ ἀσχεμοσύνη πάσαι, ὅταν ὁ νοῦς ἀποκαλίπτῃ
 τὰ αἰσχρά, οἰσκιᾶσθαι δέον, ἐπαιγῶν καὶ σεμννόμετος
 εἶναι αὐτοῦ. Λέγεται καὶ ἐπὶ τῆς Μαρίας, ὅτε καταλα-

λεῖ Μωϋσῆ· „Εἰ ὁ πατήρ αὐτῆς πύων ἐπέπνυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἐντριαπήσεται ἑπτὰ ἡμέρας;“ (Num. 12, 14.) Ὅντως γὰρ ἀναίσχυντος καὶ θρασεῖα ἢ αἰσθησις, ἢ ἔξουθενήθεισα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς παρὰ τὸν πιστὸν ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, ὃ τὴν Αἰθιοπίσσαν, τὴν ἀμετάβλητον καὶ κατακορῆ γνώμην, αὐτὸς ὁ θεὸς ἠρμόσατο, τολμῆ καταλαλεῖν Μωϋσῆ καὶ κατηγορεῖν, ἐφ’ ᾧ ὠφείλων ἐπαινεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐγκώμιον αὐτοῦ μέγιστον, ὅτι τὴν Αἰθιοπίσσαν ἔλαβε, τὴν ἄτρεπτον καὶ πεπυρωμένην καὶ δόκιμον φύσιν· ὡσπερ γὰρ ἐν ὄφθαλμῷ τὸ βλέπον μέλαν ἐστίν, οὕτως τὸ ὄρατικὸν τῆς ψυχῆς Αἰθιοπίσσα κέκληται. Διὰ τί οὖν, πολλῶν ὄντων· κακίας ἔργων, ἐνὸς μόνου μένηται τοῦ κατὰ τὸ αἰσχρὸν, βιπῶν „οὐκ ἠσχύνοντο“; ἀλλ’ οὐκ ἠδίκουν, ἢ οὐχ ἠμάρτανον, ἢ οὐκ ἐπλημμέλον; Παράκειται δὲ ἡ αἰτία. Μὴ τὸν ἀληθῆ μόνον θεὸν οὐδὲν οὕτως αἰσχρὸν ἠγοῦμαι, ὡς τὸ ὑπολαμβάνειν, ὅτι νοῶ ἢ ὅτι αἰσθάνομαι. Ὁ ἐμὸς νοῦς αἴτιος τοῦ νοεῖν; πόθεν; ἐαυτὸν γὰρ οἶδεν, ὅστις ὦν τυγχόνει ἢ πῶς ἐγένετο; ἢ δὲ αἰσθησις αἰτία τοῦ αἰσθάνεσθαι; πῶς ἂν λέγοιτο, μήτε ὑφ’ αὐτῆς, μήτε ὑπὸ τοῦ νοῦ γνωριζομένη· οὐχ ὀρῶς, ὅτι ὁ δοκῶν νοεῖν νοῦς εὐρίσκειται πολλάκις ἄνους ἐν τοῖς κόροις, ἐν ταῖς μέθαις, ἐν ταῖς παραφροσύναις; ποῦ δὲ τὸ νοεῖν ἐπ’ αὐτῶν; ἢ δὲ αἰσθησις οὐ πολλάκις ἀφαιρεῖται τὸ αἰσθάνεσθαι; Ὅρῶντες ἔστιν ὅτι οὐχ ὀρῶμεν, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούομεν, ἐπειδὴν ὁ νοῦς μικρὸν ὅσον ὑτέρῳ νοητῷ προσανέχηται παρηνθυμούμενος. Ἔως οὖν γυμνοὶ εἰσιν, ὁ μὲν νοῦς τοῦ νοεῖν, ἢ δὲ αἰσθησις τοῦ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲν ἔχουσιν αἰσχρὸν· ἐπειδὴν δὲ [*] ἄρξονται καταλαμβάνειν, ἐν αἰσχύνῃ καὶ ὕβρει γίνονται, εὐρεθήσονται γὰρ ἐνη-

Θεία καὶ μωρία πολλάκις χρώμενοι μάλλον, ἢ ὑγιαינוύση ἐπιστήμη, οὐ μόνον ἐν κόροις καὶ μελαγχολίαις καὶ παραφροσύναις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ. Ὅτι μὲν γὰρ ἡ αἰσθησις κρατεῖ, ὁ νοῦς ἠνδραποδίσται, μηδενὶ προσέχων νοητῷ· ὅτι δὲ ὁ νοῦς κρατεῖ, ἡ αἰσθησις ἀπρακτος θεωρεῖται, μηδενὸς ἀντίληψιν ἰσχοῦσα αἰσθητοῦ.

Setrens imago voluptatis.

18. „Ὁ δὲ ὄφεις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησε κύριος ὁ θεός.“ (Gen. 3, 1.) Δυσὸν προγεγονότων, νοῦ καὶ αἰσθήσεως, καὶ τούτων γυμνῶν κατὰ τὸν δεδηλωμένον τρόπον ὑπαρχόντων, ἀνάγκη τρίτην ἠδονὴν συναγωγὸν ἀμφοῦν ἐπάρξαι, πρὸς τὴν τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν ἀντίληψιν. Οὗτο γὰρ ὁ νοῦς δίχα αἰσθήσεως ἠδύνατο καταλαβεῖν ζῶον ἢ φυτὸν ἢ λίθον ἢ ξύλον ἢ συνόλωσ σῶμα, οὔτε ἡ αἰσθησις δίχα τοῦ νοῦ περιποιησάτο αἰσθάνεσθαι. Ἐπειδὴ τοῦτων ἀμφο ταῦτα συνελθεῖν ἔδει πρὸς κατάληψιν τῶν ὑποκειμένων, τίς αὐτὰ συνήγαγεν, ὅτι μὴ δευτὸς τρίτος, ἔρωτος καὶ ἐπιθυμίας, ἀρχοῦσιν καὶ δυναστευούσιν ἠδονῆς, ἦν συμβολικῶς ὄφιν ἀνόμασε; Πάνυ καλῶς ὁ ζωπλαύστης θεὸς ἐδημιούργησε τὴν τάξιν· νοῦν γὰρ πρῶτον, τὸν ἀνδρα, πρωτεύτατον γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ, εἶτα αἰσθησιν, τὴν γυναῖκα, εἶτα ἔξης τρίτον, ἠδονὴν, δυναμεις δὲ εἰσιν αὐτῶν καὶ ἡλικίαι διάφοροι νοούμεναι μόνον, χρόνῳ δὲ ἰσῆλικες. Ἄμα γὰρ ἐσσηνὴ ψυχὴ πάντα ἐπιφέρεται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐντελεχεία, τὰ δὲ τῷ δύνασθαι γασθῆναι, εἰ καὶ μήπω προσέληψε τὸ τέλος. Δικασθῆ δὲ ὄφει ἠδονὴ διὰ τοῦτο· πολύπλοκος γὰρ καὶ ποικίλη, ὡσπερ τοῦ ὄφeos ἡ κήνησις, οὕτως καὶ ἠδονῆς. Πενταχί

γέ τοι πρῶτον εἰλεῖται· καὶ γὰρ δι' ὀράσεως ἡδοναὶ συνίστανται, καὶ δι' ἀκοῆς, καὶ διὰ γεύσεως, καὶ διὰ ὀσφρήσεως, καὶ δι' ἀφῆς. Γίνονται δὲ καὶ αἱ σφοδρόταται καὶ σύντονοι αἱ περὶ τὰς γυναῖκας ὁμιλίαι, δι' ὧν γένεσις ἢ τοῦ ὁμοίου πέφυκεν ἀποτελεῖσθαι. Καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο μόνον ποικίλην φαιμέν τὴν ἡδονήν, ὅτι περὶ πάντα τὰ τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς εἰλεῖται, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ ἕκαστον μέρος πολύπλοκός ἐστιν. Εὐθέως δι' ὀράσεως ἡδοναὶ γίνονται ποικίλαι, γραφικὴ πᾶσα, πλαστικὴ, τὰ ἄλλα ὅσα κατὰ τέχνας τεχνικὰ δημιουργήματα τέρπει τὴν ὄρασιν· πάλιν φρυτῶν βλαστανόντων, ἀνθούτων, καρποτοκούντων διαφοραί, ζώων εὐμορφίαι πολυσχιδεῖς· ὁμοίως τὴν ἀκοὴν ἀυλὸς-ἡδύνει, κιθάρα, πᾶσα ὀργάνων ἰδέα, [*] ζώων ἀλόγων ἐμμελεῖς φωναί, χελιδόνων, ἀηδόνων, τῶν ἄλλων ὅσα φύσις μεμύσῃσκε λογικῶν, εὐφωνία κιθαρωιδῶν, κωμωδίαν, τραγωδίαν, τὴν ἄλλην ὑποκριτικὴν ἐπιδεικνυμένων.

*Voluptates } maxime ventris, sunt variae, ut varia serpentis
 } natura.*

19. Τί δεῖ περὶ τῶν γαστρὸς ἡδονῶν διδάσκειν; σχεδὸν γὰρ ὅσαι τῶν ὑποκειμένων χυλῶν προσηνῶν διαφοραὶ καὶ τὴν αἴσθησιν κινούντων, τοσαῦται καὶ τῆς ἡδονῆς. Ἄρ' οὐ δεόντως ποικίλων οὐσα ἡδονὴ ποικίλω ζῳῷ παρεβλήθη; Διὰ τοῦτο καὶ τὸ λαῶδες καὶ ὄχλον ἔχον ἐν ἡμῖν μέρος, ὅτις τῶν ἐν Αἰγύπτῳ (Num. 21, 5 ss.), τουτέστι τῷ σωματικῷ οἴκῳ, οἰκιῶν ἐφέται, ἡδοναῖς περιπίπτει θάνατον ἐπαγούσαις, οὐ χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ὑπὸ κακίας φθοράν. Φησὶ γάρ· „Καὶ ἀπέστειλε κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θα-

νατούντας, καὶ ἔδρακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθνησκε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.“ Ὅντως γὰρ οὐδὲν οὕτως θάνατον ἐπάγει ψυχῇ, ὡς ἀμειρία τῶν ἡδονῶν. Τὸ δὲ ἀποθνήσκον οὐ τὸ ἄρχον ἐστὶν ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον, τὸ λαῶδες, καὶ μέχρι τούτου θάνατον ἐνδέξεται, μέχρις ἂν μετανοία χρησάμενον ὁμολογήσῃ τὴν τροπὴν. „Προσελθόντες γὰρ ἔλεγον Μωϋσῆϊ, ὅτι ἡμαρτήκαμεν, ὅτι κατελαλήσαμεν κατὰ Κυρίου καὶ κατὰ σοῦ. Εὐξαι σὺν πρὸς Κύριον, καὶ ἀφελέτω ἀφ' ἡμῶν τοὺς ὄφεις.“ Εὐ τὸ φάναι, οὐχ ὅτι κατελαλήσαμεν, ἡμάρτομεν, ἀλλ' „ὅτι ἡμάρτομεν, κατελαλήσαμεν“· ὅταν γὰρ ἀμάρτη καὶ ἀπαρτηθῇ ὁ νοῦς ἀρετῆς, αἰτιᾶται τὰ θεῖα, τὴν ἰδίαν τροπὴν προσάπτων θεῶ.

Euae serpenti obiicitur serpens Mosis, voluptati temperantia.

20. Πῶς οὖν γίνεται ἴσσις τοῦ πάθους; Ὅταν ἕτερος ὄφις κατασκευασθῆ, τῷ τῆς Εὐας ἐναντίος, ὁ σωφροσύνης λόγος· ἡδονῇ γὰρ ἐναντίον σωφροσύνης, ποικίλοι πάθει ποικίλη ἀρετὴ καὶ ἀμνηνομένη πολεμίαν ἡδονῆν. Τὸν κατὰ σωφροσύνην οὖν ὄφιν κελεῖει ὁ θεὸς Μωϋσεῖ κατασκευάσασθαι, καὶ φησι· „Ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ ἔθες αὐτὸν ἐπὶ σημείου.“ Ὅρῳ, ὅτι οὐκ ἄλλω τινὶ κατασκευάζεται τούτον ὁ Μωϋσῆς τὸν ὄφιν, ἢ ἐαυτῷ, προστάττει γὰρ ὁ θεός· „Ποίησον σεαυτῷ,“ ἵνα γινῶς, ὅτι σὺ πατιός ἐστι κτήμα σωφροσύνης, ἀλλὰ μόνου τοῦ θεοφιλοῦς. Σκεπτεῖον δέ, διὰ τί Μωϋσῆς χαλκοῦν ὄφιν κατασκευάζεται, σὺ προσταχθέν αὐτῷ περὶ ποιότητος. Μήποτ' [*] οὖν διὰ τὰδε; πρῶτον μὲν αἴλλοι εἰσιν αἱ θεοῦ χάφτες, ἰδίαί αὐταὶ καὶ ἄποιοι — αἱ δὲ τῶν θνητῶν

σὺν ὕλῃ θεωροῦνται —· δεύτερον δὲ καὶ Μωϋσῆς μὲν ἄσω-
μάτων ἐρῆ ἀρετῶν, αἱ δὲ ἡμέτεραι ψυχαί, οὐ δυνάμεναι
ἐκδύνασι τὰ σώματα, σωματικῆς ἐφίενται ἀρετῆς. Δυνα-
τῇ δὲ καὶ στερεῇ οὐσίᾳ τῇ χαλκοῦ ἀπέικασται ὁ κατὰ
σωφροσύνην λόγος, εὐτονος καὶ ἀδιάκοπος ὢν· ἴσως δὲ
καὶ παρ' ὅσον ἢ μὲν ἐν τῷ Θεοφιλεῖ σωφροσύνη τιμιωτά-
τη ἐστὶ καὶ χρυσοῦ ἰοικυῖα, δευτερεύουσα δὲ ἢ ἐν τῷ κατὰ
προκοπὴν σοφίαν ἀναλαβόντι. „Ὁν ἂν οὖν δάκη ὄφις,
πᾶς ὁ ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται,“ πάντῃ ἀληθῶς· ἐὰν γὰρ ὁ
νοῦς δηχθεὶς ἡδονῇ, τῷ τῆς Εὐσας ὄφει, ἰσχύσῃ κατιδεῖν
ψυχικῶς τὸ σωφροσύνης κάλλος, τὸν Μωϋσέως ὄφιν, καὶ
διὰ τούτου τὸν θεὸν αὐτόν, ζήσεται. Μόνον ἰδέτω καὶ
κατανοησάτω.

Voluptatis, ut serpentis, proprium est mordere.

21. Οὐχ ὄφεις, ὅτι καὶ ἡ ἄρχουσα σοφία, Σάρρα,
φησὶ· „Ὅς γὰρ ἂν ἀκούσῃ, συγχαρεῖται μοι.“ (Gen.
21, 6.) Ἀλλὰ φέρει τινὰ ἰσχῦσαι ἀκοῦσαι, ὅτι τέτοκεν
ἢ ἀρετὴ τὴν εὐδαιμονίαν, Ἰσαάκ, καὶ εὐθύς συγχαριτι-
κὸν ὕμνον ὑμνήσει. Ὡς οὖν τοῦ ἀκούσαντός ἐστι συγ-
χαλεῖν, οὕτω τοῦ σωφροσύνην καὶ θεὸν ἰδόντος εἰλικρι-
νῶς τὸ μὴ ἀποθνήσκειν. Πολλὰ δὲ καρτερίας καὶ σω-
φροσύνης ἐρασθεῖσαι ψυχαί, ἐρημωθεῖσαι παθῶν, ὅμως
κράτος ὑπέμειναν θεοῦ, καὶ τροπὴν τὴν πρὸς τὸ χεῖρον
ἐδέξαντο, διασυνιστάντος αὐτόν τῃ καὶ τὴν γένεσιν τοῦ
δεσπότου· ἑαυτὸν μὲν, ὅτι ἀκλινῆς ἕστηκεν αἰεὶ, τὴν δὲ
γένεσιν, ὅτι ταλαντεύει καὶ πρὸς τὰ ἐναντία ἀντιφέρεται.
Φησὶ γάρ· „Τοῦ ἀγαγόντος σε διὰ τῆς ἐρήμου τῆς με-
γάλῃς καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης, οὐ ὄφις δάκνων καὶ σκορ-

πίος καὶ δίψα, οὐ οὐκ ἦν ὕδωρ, τοῦ ἐξαγαγόντος σοι ἐκ πέτρας ἀκροτόμου πηγὴν ὕδατος, τοῦ ψωμίσαντός σε τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὃ οὐκ ἤδειςαν οἱ πατέρες σου.“ (Deut. 8, 14 s.) Ὅρας, ὅτι οὐ μόνον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ παθῶν ἐφιεμένη ἡ ψυχὴ περιπίπτει τοῖς ὄφεσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐστὶν ἐν ἐρήμῳ δάκνεται ὑφ’ ἡδονῆς, τοῦ ποικίλου καὶ ὀφιώδους πάθους. Οἰκειότατον δὲ ὄνομα εἴληχε τὸ ἡδονῆς ἔργον, δηγμός γὰρ καλεῖται. Ἄλλ’ οὐ μόνον οἱ ἐν ἐρήμῳ δάκνονται ὑφ’ ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐσκορπισμένοι· καὶ γὰρ ἐγὼ πολλάκις καταλιπὼν μὲν ἀνθρώπους συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ πατρίδα, καὶ εἰς ἐρημίαν ἐλθὼν, ἵνα τι τῶν θεῶν ἀξίων κατανοήσω, οὐδὲν ὤνησα, ἀλλὰ σκορπισθεῖς ὁ νοῦς ἢ πάθει δηχθεῖς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἐναντία. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἐν πλήθει μνηριάνδρῳ ἐρημῷ τὴν [*] διάνοιαν, τὸν ψυχικὸν ὄχλον σκεδάσαιτος θεοῦ καὶ διδάξαντός με, ὅτι οὐ τόπων διαφοραὶ τό τε εὖ καὶ χεῖρον ἐργάζονται, ἀλλ’ ὁ κινῶν θεὸς καὶ ἄγων ἢ ἂν προαιρηῆται τὸ τῆς ψυχῆς ὄχημα. Πλήρην περιπίπτει σκορπίῳ, ὅπερ ἐστὶ σκορπισμῶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ δίψα καταλαμβάνει ἢ τῶν παθῶν, μέχρις ἂν ὁ θεὸς τῆς ἀκροτόμου σοφίας ἑαυτοῦ τὸ νᾶμα ἐπιπέμψῃ καὶ ποτίσῃ τὴν τραπεῖσαν ψυχὴν ἀμεταβλήτῳ ὑγείᾳ· ἢ γὰρ ἀκρότομος πέτρα ἢ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ἣν ἀκραια καὶ πρωτίστην ἔτεμεν ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἐξ ἧς ποτίζει τὰς φιλοθέους ψυχάς. Ποτισθεῖσαι δὲ καὶ τοῦ μάννα ἐμπίπλονται τοῦ γενικωτάτου — καλεῖται γὰρ τὸ μάννα „τῆ“, ὃ πάντων ἐστὶ γένος —, τὸ δὲ γενικωτάτον ἐστὶν ὁ θεός, καὶ δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος, τὰ δὲ ἄλλα λόγῳ μόνον ὑπάρχει, ἔργοις δ’ ἐστὶν *οὐν* ἴσον τῷ οὐκ ὑπάρχοντι.

Mordet serpens; medetur serpens (Mosis aeneus, quo temperantia indicatur). Virga Mosis serpens facta. (22. 23.)

22. Ἴδε νῦν διαφορὰν τοῦ ἐν ἐρήμῳ τρεπομένου καὶ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ· ὁ μὲν γὰρ τοῖς θανατοῦσιν ὄφει χρῆται, τουτέστιν ἀπλήστοις ἡδοναῖς θάνατον ἐπιφερούσας, ὁ δὲ ἀσκητῆς δάκνεται μόνον ὑφ' ἡδονῆς καὶ σκορπίζεται, οὐ θανατοῦται· καὶ ἐκεῖνος μὲν σωφροσύνη, χαλκῷ ὄφει, θεραπεύεται, γβνομένη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μωϋσέως, οὗτος δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ποτίζεται κάλλιστον ποτόν, σοφίαν, ἐκ τῆς πηγῆς, ἣν αὐτὸς ἐξήγαγεν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας. Οὐδὲ τοῦ θεοφιλεστάτου Μωϋσέως ἀπέχεται ἡ ὀφριώδης [ἡδονή], λέγεται δὲ ὧδε· „Ἐὰν οὖν μὴ πιστεύσωσι μοι μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς μου — ἐροῦσι γάρ, οὐκ ὤπται σοι ὁ θεός —, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; Καὶ εἶπε Κύριος Μωϋσεῖ· Τί τοῦτ' ἔστι τὸ ἐν τῇ χειρὶ σου; Ὁ δὲ εἶπε· Ράβδος. Καὶ εἶπε· Ῥίψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ ἔρριψεν αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ὄφρις, καὶ ἔφαγεν Μωϋσῆς ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Κύριος Μωϋσεῖ· Ἐκτεινον τὴν χεῖρά σου καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου. Ἐκτείνας οὖν τὴν χεῖρα ἐπελάβο τῆς κέρκου, καὶ ἐγένετο ράβδος ἐν τῇ χειρὶ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴνα πιστεύσωσί σοι.“ (Ἐκκοδ. 4, 3 κκ.) Πῶς ἂν τις πιστεύσαι θεῷ; Ἐὰν μάθῃ, ὅτι πάντα τὰ ἄλλα τρέπεται, μόνος δὲ αὐτὸς ἀτρέπιός ἐστι. Πυνθάνεται οὖν ὁ θεὸς τοῦ σοφοῦ, τί ἐστὶν ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ βίω· ἡ γὰρ χεὶρ σύμβολον πράξεως. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται, ὅτι παιδεία, ἣν ράβδον καλεῖ. Διὸ καὶ ὁ πτεροιστῆς τῶν παθῶν Ἰακώβ φησιν· „Ἐν γὰρ τῇ ράβδῳ μου διέβην τὸν Ἰορδάνην τοῦτον“ (Gen. 32, 10) — Ἰορδάνης [*] δὲ

κατάβρασις ἐρμηνεύεται. Τῆς δὲ κάτω καὶ γῆϊνης καὶ φθαρτῆς φύσεώς ἐστι τὰ κατὰ κακίαν καὶ πάθος· διαβαίνει δὲ ταῦτα ὁ ἀσκητῆς τοῦς ἐν παιδείᾳ, ταπεινὸν γὰρ τὸ ἐνδέχεσθαι, ὅτι βακτηρίαν ἔχων ποταμὸν διέβαινε.

23. Καλῶς οὖν καὶ ὁ Θεοφιλῆς Μωϋσῆς ἀποκρίνεται. Ὅτιως γὰρ αἱ πράξεις τοῦ σπουδαίου παιδείᾳ ὡς ἂν ῥάβδῳ ἐπερείδονται, τὸν κλόνον καὶ σάλον τῆς ψυχῆς ἰδρύνονται. Αὕτη ἡ ῥάβδος ἀπορῥίφθῃσα γίνεται ὄφεις. Εἰκότως. Ἐὰν γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπορῥίψη τὴν παιδείαν, γέγονε φιλήδονος ἀντὶ φιλαρέτου. Διὸ καὶ Μωϋσῆς φεύγει ἀπ' αὐτοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἡδονῆς ἀποδιδράσκει ὁ φιλάρετος. Ἀλλὰ τοί γε ὁ Θεὸς τὴν φυγὴν οὐκ ἐπαιεῖ. Σοὶ μὲν γάρ, ὦ διάνοια, μήπω τελειωθεῖσι, φυγὴν καὶ δρασμὸν τῶν παθῶν ἀρμόσει μελειᾶν, Μωϋσεῖ δὲ τῷ τελείῳ παραμένειν τῷ πρὸς αὐτὰ πολέμῳ καὶ ἀντιστατεῖν αὐτοῖς καὶ διαμάχεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἀδείας καὶ ἐξουσίας λαβόμενα μέχρι τῆς ψυχικῆς ἀκροπόλεως ἀναβάντα πᾶσαν ἐκπολιορκήσει καὶ ληλατήσῃ, τυράντου τρόπον, τὴν ψυχὴν. Διὸ καὶ προστάττει ὁ Θεὸς „λαβέσθαι τῆς κέρκου“, τουτέστι, τὸ ἀντίδικον τῆς ἡδονῆς καὶ ἀτίθασσον αὐτῆς μὴ φοβεῖτω σε, ἀλλὰ τούτου μάλιστα λαβοῦ καὶ κατάσχευε καὶ περικράτησον· ἔσται γὰρ πάλιν ἀντὶ ὄφειως ῥάβδος, τουτέστιν ἀντὶ ἡδονῆς γενήσεται ἐν τῇ χειρὶ παιδεία. Ἀλλὰ γενήσεται ἐν τῇ χειρὶ, ἐν τῇ πράξει τοῦ σοφοῦ, ὃ δὴ καὶ ἀληθές ἐστι· λαβέσθαι δὲ καὶ περικρατῆσαι ἡδονῆς ἀδύνατον, εἰ μὴ πρότερον ἐκταθείη ἡ χεὶρ, τουτέστιν, εἰ μὴ τὰς πράξεις καὶ προκοπὰς ἀπάσας ὁμολογήσῃς ἢ ψυχὴν κατὰ Θεὸν εἶναι, καὶ μηδὲν εἰς ἑαυτὴν συναγάγοι. Τοῦτον

μὲν δὴ τὸν ὄφιν ἀποδιδράσκειν ὁ βλέπων διέγνωκεν· ἕτερον δὲ τὸν σωφροσύνης λόγον κατασκευάζει, τὸν χαλκοῦν ἐκείνον, ἵνα ὁ δηχθεὶς ὑφ' ἡδονῆς, ἰδὼν σωφροσύνην, ζήσι, τὸν ἀληθῆ βίον.

Talem etiam serpentem, qualis Moysis fuit aeneus, Iacobus fieri optat Dan.

24. Τοιοῦτον ὄφιν εὔχεται ὁ Ἰακώβ γενέσθαι τὸν Δάν, καὶ γησιν οὕτως· „Δάν κρινεῖ τὸν βαντοῦ λαόν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ Ἰσραήλ,“ καί· „Γενέσθω Δάν ὄφιν ἐφ' ὁδοῦ, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου. Καὶ πεσεῖται ὁ ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω, τὴν σωτηρίαν περιμένων κυρίου.“ (Gen. 49, 17.) Ἐκ μὲν τῆς Λείας πέμπτος υἱὸς ἐστὶν Ἰσάχαρ γνήσιος τῷ Ἰακώβ, συγκαταριθμουμένων δὲ τῶν ἐκ τῆς Ζέλας δυοῖν, ἕβδομος, τοῦ δὲ Ἰακώβ πέμπτος ἐστὶν ὁ Δάν ἐκ τῆς Βάλλας τῆς παιδικῆς Ραχὴλ. Τὴν δὲ αἰτίαν ἐν τοῖς κατ' ἰδίαν ἐξευρήσομεν. Περὶ δὲ τοῦ Δάν πάλιν κατανοητέον. Δύο γένη φορεῖ ἡ ψυχὴ, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ φθαρτόν. Τὸ μὲν οὖν κρεῖττον κεκύνηκεν ἤδη, καὶ ἴσταιται ἐπ' αὐτοῦ· ὅτι γὰρ ἐξομολογήσασθαι τῷ [*] Θεῷ καὶ παραχωρῆσαι πάντα ἴσχυσεν ἡ ψυχὴ, κτήμι κρεῖσσον λαβεῖν οὐκέτι εἴχε. Διὰ τοῦτο ἴσται τοῦ τίχτειν, τὸν Ἰούδαν, τὸν ἐξομολογητικὸν τρόπον, ἐνεγκοῦσα. Τὸ δὲ θνητὸν γένος τῶν ἄρχεται διαπλάττειν. Ὑφέστηκε δὲ τὸ θνητὸν καταπόσει· θεμελίου γὰρ τρόπον ἡ γεῦσις, ἢ αἰτία τῆς τῶν ζώων διαμονῆς ἐστι. Βάλλα δὲ ἐρμηνεύεται κατάποσις. Ἐκ ταύτης οὖν γίνεται ὁ Δάν; ὅς ἐρμηνεύεται κρῖσις· τοῦτο γὰρ τὸ γένος διακρίνει καὶ χωρίζει τὰ ἀθάνατα

ἀπὸ τῶν θνητῶν. Εὐχεται οὖν αὐτὸν γενέσθαι σω-
φροσύνης ἐργάτην. Τῷ δὲ Ἰούδα οὐκ εὐχεται· ἔχει γὰρ
ἴδῃ τὸ ἐξομολογεῖσθαι καὶ εὐαρεστεῖν θεῷ. „Γενέσθω
οὖν,“ φησί, „Δὴν ὄφεις ἐφ' ὁδοῦ.“ Ὁδὸς ἡμῶν ἐστὶν ἡ
ψυχὴ. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐστὶν ἰδεῖν διαφορὰν
τῶν ὄντων, ἀψύχων, ἐμψύχων, ἀλόγων, λογικῶν, σπου-
δαίων, φανύλων, δούλων, ἐλευθέρων, νεωτέρων, πρεσβυτέ-
ρων, ἀρρήνων, θηλειῶν, ξένων, ἀστῶν, νοσοῦντων, ἰγραι-
νόωντων, λελωρημένων, ὀλοκλήρων· οὕτως καὶ ἐν ψυχῇ
καὶ ἄψυχα, καὶ ἀτελεῖ, καὶ νοσῶδη, καὶ δοῦλα, καὶ θήλια,
καὶ μυρία ἄλλα κτηρῶν μετακινήματά ἐστι, καὶ ἕμπαλαι
ἕμψυχα, ὀλοκλήρα, ἀρρήνα, ἐλεύθερα, ἰγραι-
πρεσβύτερα, σπουδαῖα, γήσια, καὶ ἀστα ὅντως. Γενέσθω οὖν ὁ
σωφροσύνης λόγος, ὄφεις ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῆς ὀδευούσης διὰ
πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων, καὶ ἐγκαθιστάτω ἐπὶ
τρίβου. Τί δὲ τοῦτ' ἐστίν; ἀτριπτος μὲν ὁ ἀρετῆς χώ-
ρος, ὀλίγοι γὰρ βαίνουσιν αὐτόν, τέτριπται δὲ ὁ κακίας.
Ἐγκαθίσαι δὲ καὶ ἐνεδρεῦσαι καὶ λοχῆσαι παραινεῖ τὴν
τετριμμένην ὁδόν, τὸ πάθος καὶ τὴν κακίαν, ἐν οἷς κατα-
τρίβονται τὸν βίον οἱ φηγάδες ἀρετῆς λογισμοί.

Temperantiam qui coluerit, felicitatem perfectam consequetur: quae sententia e verbis loci antea laudati eruitur.

25. „Δάκνων πτέρναν ἔππου.“ Ἐχομένως πτερο-
στής ἐστὶν ὁ τὴν στάσιν τοῦ γεννητοῦ καὶ φθαρτοῦ δια-
σειῶν τρόπος. Τὰ πάθη δὲ ἵππου ἀπεικάσθη· τετρα-
σκελὴς γὰρ καὶ τὸ πάθος, ὡς ἵππος, καὶ ὀρμητικὸν καὶ
ἀνθαδείας γέμον καὶ σκιρτητικὸν φέσει. Ὁ δὲ σωφρο-
σύνης λόγος δάκνει καὶ τιτρώσκει φιλεῖ καὶ ἀναίρει τὸ

πάθος· περρισθέντος τοῦ πάθους καὶ ὀκλάσαντος
 „πεσεῖται ὁ ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω“. Ἴππέα νοητέον ἐπι-
 βεβηκότα τοῖς πάθεσι νοῦν, ὃς ἀποπίπτει τῶν παθῶν,
 ὅταν αὐτὰ συλλογισθῇ καὶ περρισθῇ. Εὖ δέ, ὅτι εἰς
 τὸ ἔμπροσθεν οὐ πίπτει ἡ ψυχὴ· μὴ γὰρ προερχέσθω
 τῶν παθῶν, ἀλλ' ὑστεριζέτω τούτων, καὶ σωφρονισθῆ-
 σεται. Καὶ δογματικόν ἐστίν ὃ λέγει. Ἐὰν ὀρμήσας
 ὁ νοῦς ἀδικῆσαι ὑστερήσῃ καὶ πέσῃ εἰς τὰ ὀπίσω, οὐκ
 ἀδικήσῃ· εἰν δὲ ἐπὶ πάθος κινηθεὶς ἄλογον μὴ ἐπεκδρά-
 μῃ, ἀλλὰ [*] κατόπιν μείνῃ, ἀπάθειαν, τὸ κάλλιστον,
 καρπώσεται. Διὸ καὶ τὸ κατόπιν πτώμα ἀποδεδχόμενος
 τῶν κακιῶν ἐπιφέρει· „τὴν σωτηρίαν περιμένων κυρίου.“
 Ὅντως γὰρ ὑπὸ Θεοῦ σώζεται ὁ ἀποπίπτων τῶν παθῶν
 καὶ ὑστερίζων τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Πέσοι τοιοῦτόν
 μου πτώμα ἢ ψυχὴ, καὶ μηδέποτε ἀναστειλῆ ἐπὶ τὸ ἵπ-
 πειον καὶ σκιρτητικὸν πάθος, ἵνα Θεοῦ σωτηρίαν περι-
 μένῃσασα εὐδαιμονήσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ
 ᾄσματι ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ὅτι „ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρρι-
 ψεν εἰς Θάλασσαν“ (Exod. 15, 1), τὰ τέσσαρα πάθη
 καὶ τὸν ἐποχούμενον αὐτοῖς ἄθλιον νοῦν εἰς τὴν φθο-
 ρίαν τῶν πραγμάτων καὶ τὸν ἀνήνυτον βυθόν. Καὶ
 σχεδὸν τοῦ ᾄσματος ὅλον τὸ κεφάλαιον τοῦτ' ἐστίν,
 ἐφ' ὃ τὰ ἄλλα πάντα ἀναφέρεται, καὶ οὕτως ἔχει. Ἐὰν
 γὰρ ἀπάθεια κατὰσχῃ τὴν ψυχὴν, τελέως εὐδαιμο-
 νήσῃ.

.Voluptatibus animus ophlomachus opponendus.

26. Ζητητέον δέ, τίνος ἕνεκα ὁ μὲν Ἰακώβ φησιν,
 ὅτι „πεσεῖται ὁ ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω“ (Gen. 49, 17),
 Μωϋσῆς δὲ ᾄδει, ὅτι „ἵππος καὶ ἀναβάτης κατεποντώ-

θησαν“. Λεκτέον οὖν, ὅτι ὁ μὲν καταποντούμενος ὁ
 Αἰγύπτιος ἐστὶ τρόπος, ὃς καὶ ἂν φεύγη, ὑπὸ τὸ ὕδωρ
 τουτέστιν ὑπὸ τὴν φορὰν τῶν παθῶν φεύγει. Ὁ δὲ
 πίπτων ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσθια οὐκ ἔστι τῶν φιλοπαθῶν·
 τεκμήριον δέ, ὅτι οὗτος μὲν ἐστὶν ἵππεύς, ἐκεῖνος δὲ ἀνα-
 βάτης. Ἰππέως μὲν οὖν ἔργον δαμάζειν τὸν ἵππον καὶ
 ἀφηνιάζοντα ἐπιστοματίζειν, ἀναβάτου δὲ φέρεσθαι ἢ
 ἂν τὸ ζῶον ἄγῃ· καὶ ἐν θαλάττῃ τοῦ μὲν κυβερνήτου
 ἔργον ἄγειν τὸ σκάφος καὶ εὐθύνειν καὶ ὀρθοῦν, τοῦ δὲ
 ἐπιβάτου πάσχειν ὅσα ἂν ἢ ναῦς ὑπομείνῃ. Παρ’ ὃ
 δὴ ὁ δαμάζων τὰ πάθη ἵππεὺς οὐ καταποντοῦται, ἀλλὰ
 ἀποβὰς αὐτῶν τὴν σωτηρίαν περιμένει τοῦ δεσπότου.
 Παραινεῖ μέντοι ὁ ἱερός λόγος ἐν Λευιτικῷ, „ἀπὸ τῶν
 ἔρπετῶν, ἃ πορεύεται ἐπὶ τεσσάρων, ἃ ἔχει σκέλη ἀνώτε-
 ρον τῶν ποδῶν, ὥστε πηδᾶν ἐν αὐτοῖς, σιτειῖσθαι“
 (Lev. 11, 22), ὧν ἐστὶν ὁ βροῦχος καὶ ὁ ἄτταχος καὶ
 ἀκρίς, καὶ τέταρτον ὁ ὄφιομάχης. Καὶ δεότως. Εἰ
 γὰρ ἄτροφον καὶ βλαβερόν πρᾶγμα ὄφιδος ἡδονή, τρο-
 φιμώτατον ἂν καὶ σωτήριον γένοιτο ἢ πρὸς ἡδονὴν δια-
 μαχομένη φύσις· αὕτη δὲ ἡ σωφροσύνη ἐστὶ. Μάχου
 δὴ καὶ σύ, ὧ διάνοια, πρὸς πᾶν πάθος καὶ διαφερόν-
 τως πρὸς ἡδονὴν, καὶ γὰρ „φρονιμώτατός ἐστιν ὁ ὄφας
 πάντων θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησε Κύριος ὁ
 Θεός.“ (Gen. 3, 3.) Τῶν γὰρ πάντων πανουργοτάτον
 ἐστὶν ἡδονή. Διὰ τί; Ὅτι πάντα ἡδονῆς δοῦλα, καὶ ὁ
 βίος ὁ τῶν φαύλων δεσπόζεται ὑφ’ ἡδονῆς. Τὰ γοῦν
 ποιητικὰ αὐτῆς εὐρίσκειται διὰ πανουργίας πίσης, χρυ-
 σός, ἄργυρος, δόξα, τιμαί, ἀρχαί, αἱ ὕλαι τῶν [*] αἰ-
 σθητῶν, καὶ τέχναι αἱ βάνουσοι, καὶ ὅσαι ἄλλαι κατα-
 σκευαστικαὶ ἡδονῆς, πάνυ ποικίλαι καὶ ἀδικούσαι τὴν

ψυχὴν — τὰ δὲ ἀδικήματα οὐκ ἄνευ πανουργίας τῆς ἐσχάτης ἐστὶ. Τὴν ὀφιομάχον οὖν γνώμην ἀντίτατε, καὶ κάλλιστον ἀγῶνα τοῦτον διάθλησον, καὶ σπούδασσον στεφανωθῆναι κατὰ τῆς τοῦς ἄλλους ἅπαντας νικώσης ἡδονῆς καλὸν καὶ εὐκλαῖ στέφανον, ὃν οὐδεμία πανήγυρις ἀνθρώπων ἐχώρησεν.

NOMON IEPON
ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΙ ΤΡΙΤΑΙ
ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΗΜΕΡΟΝ.

SACRARUM LEGUM.
ALLEGORIARUM
POST SEX DIERUM OPUS
LIBER III.

(Conf. Gen. 3, 8 ss.)

[I, 87.]

*Virtutis expers exsulat, virtutis amans patria gaudet: —
Adamus et Eva a Deo se abscondentes.*

1. [*] „Καὶ ἐκρύβη ὁ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου.“ (Gen. 3, 8.) Δόγμα εἰσηγεῖται διδάσκον, ὅτι ὁ φαῦλος φηγὰς ἐστίν. Ἡ γὰρ πόλις οἰκεία τῶν σοφῶν ἢ ἀρετῆ· ταύτης ὁ μὴ δυνάμενος μετέχειν ἀπελή-
λαται πόλεως, ἧς ἀδυνατεῖ μετέχειν ὁ φαῦλος. Ἀπελή-
λαται ἄρα καὶ πεφνγάδεται μόνος ὁ φαῦλος, ὁ δὲ ἀρε-
τῆς φηγὰς εὐθὺς ἀποκέκρυπται Θεοῦ· εἰ γὰρ ἐμφανεῖα

οί σοφοὶ Θεῶ, ἅτε ὄντες αὐτῷ φίλοι, δῆλον ὡς ἀποκρύπτονται καὶ καταδύονται πάντες οἱ φαῦλοι, ὡς ἂν ἐχθροὶ καὶ δυσμενεῖς ὄντες ὀρθῶ λόγῳ. Ὅτι μὲν οὖν ἄπολις καὶ ἄοικος ὁ φαῦλός ἐστι, μαρτυρεῖ ἐπὶ τοῦ δασέος καὶ ποικίλου τὴν κακίαν Ἰσαῦ, ὅτε φησὶν· „Ἦν δὲ Ἰσαῦ εἰδῶς κυνηγεῖν, ἀγροῖκος.“ (Gen. 25, 27.) Οὐ γὰρ πέφυκεν ἡ τῶν παθῶν θεραπευτικὴ κακία τὴν ἀρετῆς πόλιν οἰκεῖν, ἀγροικίαν καὶ ἀπαιδευσίαν μετὰ πολλῆς ἀγνωμοσύνης μεταδιώκουσα. Ὁ δὲ γὰρ σοφίας μεστός Ἰακώβ καὶ πολίτης [*] ἐστὶ καὶ „οἰκίαν“, τὴν ἀρετὴν, „κατοικεῖ“. (Gen. 25, 27.) Φησὶν οὖν περὶ αὐτοῦ· „Ἰακώβ δὲ ἄπλαστος ἄνθρωπος οἰκῶν οἰκίαν.“ Παρ’ ὃ καὶ „αἰμαῖαι, ἐπιιδὴ ἐφοβοῦντο τὸν Θεόν, ἐποίησαν ἑαυταῖς οἰκίας.“ (Exod. 1, 21.) Αἱ γὰρ ζητητικαὶ τῶν ἀφανῶν Θεοῦ μυστηρίων, ὅπερ ἐστὶ „ζωογονεῖν τὰ ἄρσενά“, οἰκοδομοῦσι τὰ ἀρετῆς πράγματα, οἷς καὶ ἐνοικεῖν προήρηνται. Διὰ μὲν δὴ τούτων ἐπιδίδεσθαι, πῶς ὁ μὲν φαῦλος ἄπολις τέ ἐστι καὶ ἄοικος, φηγὰς ἀρετῆς ὢν, ὁ δὲ σπουδαῖος καὶ πόλιν ἔχειν καὶ οἶκον σοφίαν κεκλήρωται.

A Deo nemo se potest abscondere.

2. Ἰδωμεν δὲ ἐξῆς, πῶς καὶ ἀποκρύπτεσθαι τις Θεοῦ λέγεται. Εἰ δὲ μὴ ἀλληγορήσειέ τις, ἀδύνατον παραδέξασθαι τὸ προκείμενον. Πάντα γὰρ πεπλήρωκεν ὁ Θεὸς καὶ διὰ πάντων διελήλυθεν, καὶ κενὸν οὐδὲν οὐδὲ ἔρημον ἀπολέλοιπεν ἑαυτοῦ· ποῖον γὰρ τις τόπον ἐφέξει, ἐν ᾧ οὐχὶ Θεός ἐστι; Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν ἑτέροις λέγων· „Ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ.“ (Deut. 4, 39.) Καὶ

πάλιν ὧδε: „Ἐγὼ ἔστηκα πρὸ τοῦ σε.“ (Exod. 17, 6.)
 Πρὸ γὰρ τοῦ παντός γενητοῦ ὁ θεὸς ἐστι, καὶ ἔσται
 πανταχοῦ, ὥστε οὐκ ἂν δύναίτο τις ἀποκρούπτεσθαι.
 Καὶ τί θαυμάζομεν; τῶν γὰρ γενομένων τὰ συνεκτικώ-
 τατα, οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο, ἐκφεύγειν καὶ ἀποκρούπτε-
 σθαι δυναθῆίμεν, οἷον γῆν φυγέτω τις ἢ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ
 οὐρανὸν ἢ τὸν σύμπαντα κόσμον· ἀνάγκη γὰρ ἐν τού-
 τοις περιέχεσθαι, οὐ γὰρ ἔξω γέ τις τοῦ κόσμου φεύγειν
 δυναθήσεται. Εἴτα τὰ μέρη τοῦ κόσμου μηδὲ τὸν κόσμον
 αὐτὸν δυνάμενός τις ἀποκρούπτεσθαι τὸν θεὸν ἂν ἰσχύ-
 σαιε λανθάνειν; Οὐδαμῶς. Τί οὖν τὸ „ἐκρούβησαν“;
 Ὁ φαῦλος δοκεῖ εἶναι τὸν θεὸν ἐν τόπῳ, μὴ περιέχον-
 τα, ἀλλὰ περιεχόμενον· οὐ χάριν καὶ οἶεται ἀποκρούπτε-
 σθαι, ὡς κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος οὐκ ὄντος τοῦ αἰτίου,
 καθ' ὃ φωλεύειν διέγνωκεν.

Impius tantum a Deo obsconditus esse cupit; non ita pius.

3. Ἔστι δὲ οὕτως ἐκδέξασθαι. Ἐν τῷ φαύλῳ
 ἀληθῆς περὶ θεοῦ δόξα ἐπεσκιάσται καὶ ἀποκρούπτεται
 σκότους γὰρ πλήρης ἐστί, μηδὲν ἔχων ἐκαίγασμα θεῖον
 ᾧ τὰ ὄντα περισκέπτεται· ὁ δὲ τοιοῦτος πεφυγάνεται
 θεῖου χοροῦ, καθάπερ ὁ λεπρὸς καὶ γονορροῦς, ὁ μὴ
 θεὸν καὶ γένεσιν, ἀντιπάλους φύσεις δύο χρωμάτων ὄν-
 των, ἀγαγὼν εἰς ταῦτό ὡς αἷτια, ἐνός ὄντος αἰτίου τα-
 δηῶντος, ὁ δὲ γονορροῦς, ἐκ κόσμου πάντα καὶ εἰς κο-
 σμον ἀνάγων, ὑπὸ θεοῦ δὲ μηδὲν οἰόμενος γεγονέναι
 Ἡρακλειτείου δόξης ἐταῖρος, κόρον [*] καὶ χρησιμοσύνην
 καὶ ἐν τὸ πᾶν καὶ πάντα ἀμοιβῆ εἰσάγων. Διό φησιν
 καὶ ὁ θεῖος λόγος· „Ἐξαποστειλάτωσαν ἐκ τῆς ἀγί-
 ψυχῆς πάντα λεπρὸν καὶ πάντα γονορροῦν καὶ πᾶν

ἀκάθαρτον ἐν ψυχῇ ἀπὸ ἀρσενικοῦ ἕως θηλυκοῦ, καὶ τοὺς θλαδίας καὶ ἀποκεκομμένους τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς, καὶ πόρονους“ (Num. 5, 2), τὴν ἐνὸς ἀρχὴν ἀποδιδράσκοντας, οἷς ἄντικρυς ἀπειρῆται „εἰς ἐκκλησίαν θεοῦ φοιτᾶν“ (Deut. 23, 2). Οἱ δὲ γε σοφοὶ λογισμοί, οὐχ οἷον ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμφανεῖς εἶναι γλίσχονται. Οὐχ ὕμῃς, ὅτι Ἀβραᾶμ ἔτι ἦν ἐστιμῶς ἐν τόπῳ κυρίου καὶ ἐγγίσας εἶπε· „Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς“ (Gen. 18, 23), τὸν ἐμφανῆ σοὶ καὶ γνώριμον μετὰ τοῦ φεύγοντός σε καὶ ἀποδιδράσκοντος; οὗτος μὲν γὰρ ἀσεβής, δίκαιος δὲ ὁ ἐστιμῶς ἐναντίον σου καὶ μὴ φεύγων· σὲ γάρ, ὦ δέσποτα, τιμᾶσθαι δίκαιον μόνον. Οὐχ ὡσπερ δὲ ἀσεβής, οὕτω καὶ εὐσεβής τις εὐρίσκεται, ἀλλ' ἀγαπητόν, εἰ δίκαιος, οὗ χάριν φησί· „Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς.“ Ἀξίως γὰρ οὐδὲ εἰς τὸν θεὸν τιμᾶ, ἀλλὰ δικαίως μόνον· ὅποτε γὰρ οὐδὲ τοῖς γονεῦσιν ἴσας ἀποδοῦναι χάριτας ἐνδέχεται — ἀντιγεννησαί γὰρ οὐχ οἷον τε τούτους —, πῶς οὐκ ἀδύνατον θεὸν ἀμείψασθαι ἢ ἐπαινέσαι κατὰ τὴν ἀξίαν τὸν τὰ ὅλα συστησάμενον ἐκ μὴ ὄντων; „πᾶσαν γὰρ ἀρετὴν παρέσχες.“ (Deut. 8, 18.)

Virilia fortisque contra affectus esto! Exempla Moses et — coriosius — Iacobus (Labano adverso). (4-8.)

4. Τρεῖς οὖν καιροὺς, ὧ ψυχῇ, τουτέστι τὸν τριμερῆ χρόνον σύμπασα ἐμφανῆς ἀεὶ γίνου θεῷ, μὴ τὸ θῆλυ αἰσθητὸν πάθος ἐφελκομένη, ἀλλὰ τὸν ἀνδρεῖον καὶ καρτερίας ἀσκητὴν λογισμὸν ἐκθυμιῶσα. „Τρισὶ γὰρ καιροῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁφθῆναι πᾶν ἀρσενικὸν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ“ (Deut. 16, 16) ὁ ἱερὸς λόγος

προστάττει. Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς, ὅταν ἐμφανῆς καθίσταται θεῷ, φεύγει τὸν διασκεδαστὴν τρόπον, Φαραῶ, ὃς ἀνχεῖ λέγων μὴ εἰδέναι τὸν κύριον. „Ἀνεχώρησε“ γάρ, φησί, „Μωϋσῆς ἀπὸ προσώπου Φαραῶ καὶ κατοίκησεν ἐν γῆ Μαδιάμ“ (Ε.κχοδ. 2, 15), τῇ κρίσει τῆς φύσεως πραγμάτων, „καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ φρέατος,“ ἐκδεχόμενος, τί ὁ θεὸς ἀνομβρήσει πότιμον τῇ διψώσῃ καὶ ποθούσῃ ψυχῇ τὸ ἀγαθόν. Ἀναχωρεῖ μὲν δι' ἀπὸ τῆς ἀθέου καὶ ἡγεμονίδος τῶν παθῶν δύξης, Φαραῶ, „ἀναχωρεῖ δὲ εἰς Μαδιάμ,“ τὴν κρίσιν, ἐξετάζων, πότερον ἡρεμητέον αὐτῷ [*] ἐστὶν ἢ δικαστέον πάλιν πρὸς τὸν φαῦλον ἐπ' ὀλέθρου αὐτοῦ. Σκέπτεται δέ, εἰ ἐπιθέμενος ἰσχύσει νικηφορηῆσαι, παρ' ὃ καὶ κατέχεται ὑπομένων, ὡς ἔφην, εἰ ἀναδώσει ὁ θεὸς τῷ βαθεῖ καὶ μὴ κούφῳ λογισμῷ πηγὴν ἱκανὴν ἐπικλύσαι τὴν φορὰν τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως, τῶν παθῶν αὐτοῦ. Ἀξιούται μέντοι τῆς χάριτος· στρατευκτάμενος γάρ τὴν στρατείαν τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς οὐ πάυεται πολεμῶν, πρὶν ἐπιθεῖν πρηγεῖς καὶ ἀπράκτους τὰς ἡδονάς. (Ὁὗ χάριν οὐ φεύγει Μωϋσῆς ἀπὸ τοῦ Φαραῶ, ἀνεπιστρεπτι γὰρ ἂν ἀπεδίδρασκεν, ἀλλ' ἀναχωρεῖ, τούτῃ ἐστὶν ἀναχωρῆν ποιεῖται τοῦ πολέμου, ἀθλητοῦ τρόπον διαπνέοντος καὶ συλλεγομένου τὸ πνεῦμα, μέχρις ἂν ἐγείρας τὴν φρονήσεως καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς συμμαχίαν διὰ λόγων θεῶν μετὰ δυνάμεως ἐρήωμενεστιάτης ἐπίθηται. Ὁ δὲ Ἰακώβ, πτερνιστῆς γάρ ἐστι, μεθόδοις καὶ τέχναις τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀκονιτὶ κτώμενος — οὐ γὰρ μετωνόμαστό πω εἰς τὸν Ἰσραήλ — „ἀποδιδράσκει τῶν κατὰ Λάβαν πραγμάτων“ (Gen. 31, 20), τούτῃστι χρωμάτων καὶ σχημάτων, καὶ συνόλως σωμάτων, ἃ τὸν νοῦν διὰ τῶν αἰσθητῶν τιτρώσκειν πέφυκεν. Ἐπειδὴν γὰρ αὐτὰ νι-

κῆσαι παρῶν κατὰ τὸ παντελές οὐκ ἠδύνατο, φεύγει, δεδιώς τὴν πρὸς αὐτῶν ἦταν· καὶ σφόδρα ἐπαίνων ἄξιος. „Εὐλαβεῖς“ γάρ, φησὶ Μωϋσῆς, „ποιήσετε τοὺς υἱοὺς τοῦ ὄρωντος“ (Lev. 15, 31), ἀλλ' οὐ θρασεῖς καὶ τῶν μὴ καθ' αὐτοὺς ἐρῶντας.

δ. „Καὶ ἔκρυψεν Ἰακώβ Λάβαν τὸν Σύρον τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι αὐτῷ, ὅτι ἀποδιδράσκει. Καὶ ἀπέδρα αὐτός καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, καὶ διέβη τὸν ποταμὸν καὶ ὤρμησεν εἰς τὸ ὄρος Γαλααδ.“ Φυσικώτατόν ἐστι τὸ κρύπτειν, ὅτι ἀποδιδράσκει, καὶ μὴ ἀναγγέλλειν τῷ ἠρτημένῳ τῶν αἰσθητῶν λογισμῶν, Λάβαν· οἷον ἐὰν κάλλος ἰδὼν αἰρεθῆς αὐτῷ καὶ μέλλης πταεῖν περὶ αὐτό, φεύγε λαθῶν ἀπὸ τῆς φαντασίας αὐτοῦ καὶ μηκέτι ἀναγγεῖλῃς τῷ νῷ, τουτέστι, μὴ ἐπιλογισῇ πάλιν, μηδὲ μελετήσῃς, αἱ γὰρ συνεχεῖς ὑπομνήσεις τύπους ἐγχαρίττουσαι τρανοὺς, βλάπτουσι τὴν διάνοιαν καὶ ἄκουσαν αὐτὴν προτρέπουσιν. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν καθ' ἡντινοῦν αἰσθησιν ὀλκῶν· ἐν γὰρ τούτοις σῴτεια ἢ λαθραία φυγή, τὸ δὲ ὑπομνήσκεσθαι καὶ ἀναγγέλλειν καὶ ἀναπολεῖν κρατεῖ καὶ δουλοῦται βιαίως τὸν λογισμὸν. Μηδέποτ' οὖν, ὧ διάνοια, τὸ φανέν αἰσθητόν, εἰ μέλλεις ἀλλοκесθαι πρὸς αὐτοῦ, ἀναγγεῖλῃς ἑαυτῇ, μηδὲ ἀναπολήσῃς αὐτό, ἵνα μὴ κρατηθεῖσα κακοδαιμονῆς· ἀλλ' ἄφροτος ὀρμήσασα ἀπόδραθι, ἐλευθερίαν ἀτίθασσον δουλείας χειροῦθους προκρίνουσα.

ε. Διὰ τί δὲ νῦν ὡς ἀγνοοῦντος τοῦ Ἰακώβ, ὅτι Σύρος ὁ Λάβαν ἐστὶ, φησὶν· „ἔκρυψε δὲ Ἰακώβ Λάβαν τὸν Σύρον“; ἔχει δὲ καὶ τοῦτο οὐ [*] πάρεργον λόγον. Συρία γὰρ ἐρμηνεύεται μετέωρα· ὁ ἀσκητὴς οὖν Ἰακώβ, νοῦς, ὅτε μὲν ὄρεται ταπεινὸν τὸ πάθος, περιμένει, λογιζό-

μενος τὸ ἐκείνου κατὰ κράτος· ὅτε δὲ μετέωρον καὶ ὑψοχενόων καὶ ὑπέρογκον, ἀποδιδαχόμενος τε ὁ τοῦ αὐτοῦ ἰσχυροῦς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πάντα μὲν τῆς ἀπειθείας, ἀπειθαρχίας, μελέται, θροασθεῖαι, τῶν κολῶν μνήμαι, ἐκπράξεις, τῶν κατεχόμενων ἐνέργειαι, καὶ διαβύθει τὸν τῶν ἀπειθειῶν καταμὸν τὸν ἐπιλήθοντα καὶ βασιλῆοντα ἐξ ἑαυτοῦ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, καὶ ἰσχυρὸν διαβῆναι εἰς τὸν ὑψηλὸν καὶ μετέωρον τὸν λόγον τῆς τελείας ἀρετῆς. Ἐπιμήθε γὰρ εἰς τὸ ὄρος Γαλααδῶν ἐκμνησκόμενος δὲ μετανοία μαρτυρίας, τὸν θεοῦ μετανοήσαντος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν κατὰ λήθον παθῶν, καὶ μαρτυρήσαντος αὐτῆ μετανοήσαντι, ὅτι λιπετέλης καὶ σφιγμένοντα, καὶ ἀπὸ τῶν εὐπειθειῶν καὶ χαμαιζήλων ἀπειθειζόμενον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν εἰς ὕψος καὶ μέγεθος ἀρετῆς ἀπομνησκόμενος. Ἀπὸ τούτου ὁ φίλος τῶν ἀπειθειῶν καὶ κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μὲ κατὰ τῶν ἐπιτήδεων λέγειν ἐπιπράσσει καὶ ἀνίσταται, καὶ φησὶν· Ἔνα τί κρησθῆ ἀπομνησκόμενος, ἀλλ' οὐ μαρτυρήσῃς τῆ τοῦ σφίματος ἀπομνησκόμενος καὶ τῆ τοῦ ἀπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆ δαίμων ἀπειθείας κινήσει· Ἄλλο καὶ φησὶν ἄπὸ τῶν εἰς τὴν δόξαν ἀπομνησκόμενος καὶ τὸ φησὶν λέγειν, λέγειν τε καὶ ἰσχυρὸν· αὐτὸ γὰρ ἐπίνα μαρτυρήσῃς τῆ ψυχῆς, φησὶν ὡς τῶν εἰς τὴν μετανοήσαντα δὲ ἀπομνησκόμενος καὶ ἀπομνησκόμενος αὐτῆ κατῆναι. Ἀπὸ καὶ ἐπιφάσει, ὅτι ἀπομνησκόμενος μὲν, τούτοις τὸ φησὶν ἐκείνου.

Γ. Ἦν οὖν ἐν τῷ φησὶν, ἀπομνησκόμενος. Ἐπιφάσει γὰρ· «Καὶ ἀπομνησκόμενος τῶν ἐπιτήδεων μου ὡς ἀπομνησκόμενος καὶ εἰ ἀπομνησκόμενος μου ἀπομνησκόμενος ἴππε· (ὡς ἀπὸ ἀπομνησκόμενος τῶ μαρτυρήσῃς ἀλλήλων· ἢ γὰρ ἀπομνησκόμενος ὄντος καὶ κληθεῖσθαι τῆ ψυχῆς, ἀπομνησκόμενος οὐ

αὐτῆς τοὺς σωματικοὺς καὶ αἰσθητικοὺς ἅπαντας ἤχους· οὕτω γὰρ ἀπολυτροῦται κακῶν καὶ παθῶν διάνοια. Νυνὶ δὲ λέγεις μὲν, ὡς ἔξαποστέλλεις ἑλευθέραν, διὰ δὲ τῶν ἔργων ὁμολογεῖς, ὅτι κατέσχεσ ἂν ἐν δεσμωτηρίῳ· εἰ γὰρ μετὰ μουσικῶν καὶ τυμπάνων καὶ κιθάρης καὶ τῶν καθ' ἑκάστην αἰσθησιν ἡδονῶν προέπεμπες, οὐκ ἂν οὕτως ἔξαπέστειλας. Οὐ γὰρ μόνον σε, ὦ σωματίων καὶ χρωμάτων ἑταῖρε Λάβαν, ἀποδιδράσκομεν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σά, ἐν οἷς καὶ αἱ τῶν αἰσθήσεων φωναὶ ταῖς τῶν παθῶν ἐνεργείαις συνηχοῦσι· μεμελετήκαμεν γάρ, εἴ γε ἀρετῆς ἐσμεν ἀσκηταί, μελέτην ἀναγκαίαν, ἣν καὶ Ἰακώβ ἐμελέτησεν, ἀπολλῦναι καὶ [*] διαφθεῖρειν τοὺς ἀλλοτρίους τῆς ψυχῆς τοὺς θεοὺς τοὺς χωνευτούς, θεοὺς οὓς ἀπηγόρευκε Μωϋσῆς δημιουργεῖν (Lev. 19, 4)· οὗτοι δὲ εἰσιν ἀρετῆς μὲν καὶ εὐπαθείας διάλυσις, κακίας δὲ καὶ παθῶν σύστασις τε καὶ πῆξις, τὸ γὰρ χεόμενον διαλυθὲν αὐθις πήγνυται.

8. Λέγει δὲ οὕτως· „Καὶ ἔδωκαν Ἰακώβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψεν αὐτὰ Ἰακώβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σικίμοις.“ (Gen. 35, 4.) Οὗτοι δὲ εἰσὶ τῶν φάυλων θεοί· ὁ δὲ Ἰακώβ οὐ λέγεται λαμβάνειν, ἀλλὰ κρύπτειν καὶ ἀπολλῦναι. Πάντη διηκριβωμένως· ὁ γὰρ ἀστεῖος οὐδὲν λήψεται πρὸς περιουσίαν τῶν ἀπὸ κακίας, ἀλλὰ κρύψει καὶ ἀφανιεῖ λάθρα. Καθάπερ καὶ Ἀβραάμ τῷ Σοδόμων βασιλεῖ τεχνάζοντι ἀλόγου φύσεως ποιήσασθαι ἀντίδοσιν πρὸς λογικὴν, ἵππου πρὸς ἄνδρα, φησὶ, „μηδὲν λήψεσθαι τῶν ἐκείνου, ἀλλ' ἐκτερεῖν“ τὴν ψυχικὴν πρᾶξιν, ὅπερ διὰ συμβόλου „χεῖρα“

ωνόμασε, „πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἕμιστον“ (Gen. 14, 21), μὴ γὰρ λήψασθαι ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδήματος ἀπὸ πάντων τῶν ἐκείνου, ἵνα μὴ εἴπη πλούσιον πεποιηκέναι τὸν ὀρώντα, πέναν ἀρετῆς τῆς πλουστίας ἀντιδιδούς. Κρύπτεται μὲν αἰεὶ καὶ φυλάττεται τὰ πάθη ἐν Σικίμοις — ὠμίασις δὲ ἑρμηνεύεται, ὁ γὰρ πονούμενος περὶ τὰς ἡδονὰς φυλακτικὸς τῶν ἡδονῶν ἐστίν —, ἀπόλλυται δὲ καὶ διαφθείρεται παρὰ τῷ σοφῷ, οὐ πρὸς βραχύν τινα χρόνον, ἀλλ' ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας, τουτέστιν αἰεὶ· ὁ γὰρ αἰὼν ἅπασ τῷ σήμερον παραμετρεῖται, μέτρον γὰρ τοῦ παντός χρόνου ὁ ἡμέριος κύκλος. Αἰὼ καὶ ἐξάλειπον δίδωσι τῷ Ἰωσήφ „τὰ Σικίμα“ ὁ Ἰακώβ (Gen. 48, 22), τὰ σωματικὰ καὶ αἰσθητικὰ, μετιόντι τὸν ἐν τούτοις πόνον, τῷ δ' ἐξομολογουμένη Ἰούδα, οὐχὶ δόσεις, ἀλλὰ αἴνεσιν καὶ ὕμνους καὶ θεοπρεπεῖς ἡδᾶς πρὸς τῶν ἀδελφῶν. Τὰ δὲ Σικίμα ὁ Ἰακώβ λαμβάνει οὐ παρὰ θεοῦ, ἀλλ' ἐν μαχαίρα καὶ τόξοις, λόγοις τμητικοῖς καὶ ἀμυντηρίοις· ὑποτάττει γὰρ καὶ τὰ δεύτερα ἑαυτῷ ὁ σοφός, ὑποτάξας δὲ οὐ φυλάττει, ἀλλὰ χαρίζεται τῷ πεφαικότε πρὸς αὐτά. Οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς δοκῶν λαμβάνειν οὐκ εἴληφεν, ἀλλὰ [*] ἀπέκρινεν καὶ ἠφάνισεν, καὶ διέφθειρε τὸν αἰεὶ χρόνον ἀφ' ἑαυτοῦ· Ἦντι οὖν ψυχῇ ὑποκρύπτειν καὶ ἀφανίζειν κακίαν ἐγένετο, εἰ μὴ ἢ ὁ θεὸς ἐνεφανίσθη, ἦν καὶ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ἠξίωσεν· φησὶ γάρ· „Μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραάμ τοῦ παιδός μου ἢ ἐγὼ ποιῶ; (Gen. 18, 17.) Εὐ σῶταρ, ὅτι τὰ σεαυτοῦ ἔργα ἐπιδείκνυσαι τῇ ποθούσῃ τὰ καλὰ ψυχῇ καὶ οὐδὲν αὐτῇ τῶν σῶν ἔργων ἐπικέκρηναι· τούτου χάριν ἰσχύει φεύγειν κακίαν, καὶ ἐπικρύπτειν καὶ συσκιάζειν, καὶ ἀπολλύναι αἰεὶ τὸ βλαβερὸν πάθος.

Quisquis Deum fugit, ad se ipsum confugit auxilii expertem.

9. Ὁν μὲν οὖν τρόπον φυγᾶς τέ ἐστὶν ὁ φαῦλος καὶ ἀποκρύπτεται θεόν, δεδηλώκαμεν· νυνὶ δὲ σκεψώμεθα, ὅπου ἀποκρύπτεται. „Ἐν μίσῳ,“ φησί, „τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου“ (Gen. 3, 8), τουτέστι κατὰ μέσον τὸν νοῦν, ὃς καὶ αὐτὸς μέσος ἐστὶν ὡσανεὶ παραδελου, τῆς ὅλης ψυχῆς· ὁ γὰρ ἀποδιδράσκων θεὸν καταφεύγει εἰς ἑαυτόν. Δυσκοῖν γὰρ ὄντων, τοῦ τε τῶν ὅλων νοῦ, ὃς ἐστὶ θεός, καὶ τοῦ ἰδίου, ὁ μὲν φεύγων ἀπὸ τοῦ καθ' αὐτόν καταφεύγει ἐπὶ τὸν συμπάντων. Ὁ δὲ νοῦν τὸν ἴδιον ἀπολείπων ὁμολογεῖ μηδὲν εἶναι τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἅπαντα δὲ προσάπτει θεῷ· ὁ δὲ πάλιν ἀποδιδράσκων θεὸν τὸν μὲν οὐδενὸς αἰτιὸν φησὶν εἶναι, τῶν δὲ γινομένων ἅπαντων ἑαυτόν. Λέγεται γοῦν παρὰ πολλοῖς, ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πάντα φέρβεται χωρὶς ἡγεμόνος ἀπαιτοματίζοντα, τέχναις δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ νόμους καὶ ἔθνη, καὶ πολιτικὰ καὶ ἴδια, καὶ κοινὰ δίκαια πρὸς τε ἀνθρώπους καὶ πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα ἔθετο μόνος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ἄλλ' ὁρῶν, ὡς ψυχῆ, τῶν δοξῶν τὸ παράλογον· ἢ μὲν γάρ, τὸν ἐπὶ μέρους, τὸν γεννητὸν καὶ θνητὸν ἀπολιποῦσα, τὸν τῶν ὅλων καὶ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον ἐπιγράφεται ὄντως, ἢ δὲ πάλιν, θεὸν ἀποδοκιμάζουσα, τὸν μηδ' αὐτῷ βοηθῆσαι ἱκανὸν νοῦν σύμμαχον ἐπισπᾶται πλημμελῶς.

*Quisquis propriae menti plus auctoritatis quam Deo tribuit,
fur est furtique poenae obnoxius.*

10. Τούτου χάριν καὶ Μωϋσῆς φησὶν, ὅτι „ἐὰν ἐν τῷ διορίγματι εὐρεθῇ ὁ κλέπτης καὶ πληγεὶς ἀποθύνῃ,

οὐκ ἔστιν αὐτῷ φόνος· ἐὰν δὲ καὶ ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ ἐπ' αὐτῷ, ἔνοχός ἐστιν, ἀνταποθανεῖται.“ (Exod. 22, 1 ss.) Ἐὰν γάρ τις τὸν ἐστῶτα καὶ ὑγιῆ καὶ ὀρθὸν διακόψῃ καὶ διέλῃ λόγον, ὃς θεῷ μόνῳ τὰ πάντα δύνασθαι μαρτυρεῖ, καὶ εὐρεθῆ ἔν τῷ διορύγματι, τουτέστιν ἐν τῷ τετρωμένῳ καὶ διηρημένῳ, ὃς τὸν ἴδιον νοῦν ἐνεργοῦντα οἶδεν, ἀλλ' οὐ θεόν, κλέπτῃς ἐστί, τὰ ἀλλότρια ἀφαιρούμενος· θεοῦ γὰρ τὰ πάντα κτήματα, ὥστε ὁ ἑαυτῷ τι προσνέμων τὰ ἑτέρου νοσφίζεται, καὶ πληγὴν ἔχει παγχάλεπον καὶ δυσίατον, οἴησιν, πρᾶγμα ἀμαθίας καὶ ἀπαιδευσίας συγγενές. Τὸν δὲ πλήττοντα παρησύχασεν· οὐ γάρ ἐστιν ἕτερος τοῦ πληττομένου. Ἄλλ' [*] ὥσπερ ὁ τρίβων ἑαυτὸν καὶ τρίβεται, καὶ ὁ ἐκτείνων ἑαυτὸν καὶ ἐκτείνεται — τὴν τε γὰρ τοῦ δρωῦτος δύναμιν· καὶ τὸ τοῦ ὑπομένουτος πάθος αὐτὸς ἐκδέχεται —, οὕτως ὁ κλέπτων τὰ θεοῦ καὶ ἑαυτῷ ἐπιγράφων ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀθεότητός τε καὶ οἰήσεως αἰκίζεται. Εἶθε μέντοι πληχθεῖς ἀποθάνοι, τουτέστιν ἀπρακτος διατελέσειεν· ἦττον γὰρ ἀμαρτάνειν δόξει. Τῆς γὰρ κακίας ἢ μὲν ἐν σχέσει, ἢ δὲ ἐν κινήσει θεωρεῖται· νεύει δὲ πρὸς τὰς τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκπληρώσεις ἢ ἐν τῷ κινεῖσθαι, διὸ καὶ χείρων τῆς κατὰ σχέσιν ἐστίν. Ἐὰν οὖν ἢ διάνοια ἀποθάνῃ ἢ δοξάζουσα αὐτὴν αἰτίαν τῶν γινομένων, ἀλλὰ μὴ θεόν, τουτέστιν ἡρεμήσῃ καὶ συσταλῇ, οὐκ ἔστιν αὐτῇ φόμος· οὐκ ἀνήρηκε τελῶς τὸ ἔμψυχον δόγμα, τῷ θεῷ τὰς ἀπάσας δυνάμεις ἐπιγράφειν. Ἐὰν δὲ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ φαινόμενος λαμπρὸς νοῦς ἐν ἡμῖν, καὶ δόξη πάντα διορᾶν καὶ πάντα βραβεύειν, καὶ μηδὲν ἐκφεύγειν ἑαυτὸν, ἔνοχός ἐστιν, ἀνταποθανεῖται τοῦ ἔμψυχου δόγματος ὃ ἀνεῖλε, καθ' ὃ μόνος αἰτιός ἐστιν ὁ θεός, εὐ-

ρισκόμενος ἄπρακτος καὶ νεκρὸς ὄντως αὐτός, ἀψύχου καὶ θνητοῦ καὶ πλημμελοῦς δόγματος εἰσηγητῆς γεγενημένος.

Ignorantiam suam qui celat, meliora edoceri non potest.

11. Παρ' ὃ καὶ καταρᾶται ὁ ἱερὸς λόγος „τιθέντι ἐν ἀποκρύφῳ γλυπτιὸν ἢ χωνευτόν, ἔργον χειρῶν τεχνίτου.“ (Deut. 27, 15.) Τί γὰρ τὰς φαύλας δόξας, ὅτι ποιός ἐστιν ὁ Θεὸς ὡς καὶ τὰ γλυπτά, ὁ ἄποιος ὅτι φθαρτός ὡς τὰ χωνευτά, ὁ ἄφθαρτος, ταμιεύεις καὶ θησαυρίζεις, ὡς διάνοια, ἐν σαντιῇ, ἀλλ' οὐκ εἰς μέσον προφέρεις, ἢ ὑπὸ τῶν ἀσκητῶν τῆς ἀληθείας ἢ χρῆ διδασχθῆς; οἶει μὲν γὰρ τεχνική τις εἶναι, ὅτι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀμούσας πιθανότητας μεμελέτηκας, ἄτεχνος δὲ ἀνευρίσκη, νόσον χαλεπὴν ψυχῆς, ἀμαθίαν, οὐκ ἐθέλουσα θεραπεύεσθαι.

Aegyptius a Moysae percussus allegorice: ille voluptatis amans ad se ipsum confugit, hic contra ad Deum.

12. Ὅτι δὲ ὁ φαῦλος εἰς τὸν σποράδα νοῦν ἑαυτοῦ καταδύεται, φεύγων τὸν ὄντα, μαρτυρεῖ Μωϋσῆς ὁ „πατάξας τὸν Αἰγύπτιον καὶ κνήπας ἐν τῇ ἄμμῳ“ (Exod. 2, 12), ὅπερ ἦν, συλλογισάμενος τὸν προσιατεῖν λέγοντα τοῦ σώματος καὶ μηδὲν τὰ ψυχῆς νομίζοντα καὶ τέλος ἡγούμενον τὰς ἡδονάς· κατανοήσας γὰρ τὸν πόνον τοῦ τὸν Θεὸν ὁρῶντος, ὃν ἐπιτίθησιν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἢ τῶν παθῶν ἡγεμονίς κακία, ὁρᾷ τὸν Αἰγύπτιον ἀνθρώπον, τὸ ἀνθρώπειον καὶ ἐπικαιρον πάθος, τύπτον καὶ αἰκίζόμενον τὸν ὁρῶντα, περιβλεπόμενος δὲ τὴν ὅλην ψυχὴν ὡς καὶ ἐκείσε, καὶ μηδένα ἰδὼν ἐστῶτα,

ὅτι μὴ τὸν ὄντα Θεόν, τὰ δ' ἄλλα κλονούμενα καὶ σαλευόμενα, [*] πατάξας καὶ συλλογισάμενος τὴν φιλήδονον κρύπτει ἐν τῷ σποράδι καὶ πεφορημένῳ νῶι, ὃς συμφυΐας καὶ γνώσεως τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐστέρηται. Οὗτος μὲν ἀποκέκρυπται εἰς αὐτόν· ὁ δὲ ἐναντίος τούτῳ φεύγει μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ, καταφεύγει δ' ἐπὶ τὸν τῶν ὄντων Θεόν.

„Foras educi, sumi, egredi“ symbolice est i. q. affectus exuere, divina quaerere. (13-15.)

13. Διὸ καὶ φησιν· „Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω καὶ εἶπεν· Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας“ (Gen. 15, 5), οὓς ἐβουλόμεθα μὲν περιλαβεῖν καὶ περιαθρῆσαι, ἅπληστοι τῶν ἀρετῆς ὄντες ἐρώτων, ἀδυνατοῦμεν δὲ πλοῦτον ἀναμετροῦσαι Θεοῦ. Ἀλλ' ὅμως χάρις τῷ φιλοδώρῳ, ὅτι οὕτω σπέρματα ἐν ψυχῇ βαλέσθαι φησὶ τηλαιγῆ καὶ λαμπρὰ καὶ δι' ὄλων νεαρά, ὡς τοὺς ἀστέρας ἐν οὐρανῶ. Οὐ παρέργως δὲ πρόσκειται τῷ „Ἐξήγαγεν αὐτόν“ τὸ „ἔξω“; τίς γὰρ ἔνδον ἐξάγεται; Ἀλλὰ μήποτε ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐξήγαγεν αὐτόν εἰς τὸ ἐξωτάτω χωρίον, οὐκ εἰς τι τῶν ἐκτός, ὃ δύναται ὑπ' ἄλλων περιέχεσθαι. Ὡςπερ γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις τοῦ θαλάμου ἐκτός μὲν ἐστὶν ὁ ἀνδρῶν, ἐντός δὲ ὁ αἰλῶν, καὶ ἡ αἰλῆς ἐκτός μὲν τῆς αἰλῆς, εἴσω δὲ τοῦ πυλῶνος· οὕτω καὶ ἐπὶ ψυχῆς δύναται τὸ ἐκτός τινος ἐντός εἶναι τοῦ ἑτέρου. Οὕτως οὖν ἀκοιστέον· τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐξωτάτον ἐξήγαγε. Τί γὰρ ὄφελος ἦν καταλιπεῖν αὐτόν τὸ σῶμα, καταφυγεῖν δὲ ἐπ' αἰσθησιν; τί δὲ αἰσθήσει μὲν ἀποτάξασθαι, λόγῳ δὲ ὑποστεῖλαι τὸ γεγονός; χρὴ γὰρ τὸν μίλλοντα νοῦν ἐξάγεσθαι καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ ἀφίεσθαι

πάντων ὑπεκσιτῆναι σωματικῶν ἀναγκῶν, αἰσθητικῶν ὀργάνων, καταλόγων σοφιστικῶν, πιθανοτήτων, τὰ τελευταῖα καὶ ἑαυτοῦ.

14. Δι' ὃ καὶ ἐν ἑτέροις ἀνχεῖ λέγων· „Κύριος ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ θεὸς τῆς γῆς, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου“ (Gen. 24, 7)· οὐ γάρ ἐστι κατοικοῦντα ἐν σώματι καὶ τῷ θνητῷ γένει δυνατὸν θεῷ συγγενέσθαι, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου θεὸς διαφύβεται. Οὐ ἔνεκα καὶ ἡ τῆς ψυχῆς χαρὰ, Ἰσαάκ, ὅταν ἀδολεσχῆ καὶ ἰδιάζῃ θεῷ, ἐξέρχεται, ἀπολείπων ἑαυτὸν καὶ τὸν ἴδιον νοῦν· „Ἐξῆλθε γάρ,“ φησὶν, „Ἰσαάκ ἀδολεσχῆσαι εἰς τὸ πεδίον τὸ πρὸς δελλης.“ (Gen. 24, 62.) Καὶ Μωϋσῆς δέ, ὁ προφητικὸς λόγος, φησὶν· „Ὅταν ἐξέλθω τὴν πόλιν,“ τὴν ψυχὴν — πόλις γάρ ἐστι καὶ αὕτη τοῦ ζώου, νόμους διδοῦσα καὶ ἔθνη —, „ἐκπιτιάσω τὰς χεῖρας“ (Exod. 9, 29) καὶ ἀναπειτιάσω καὶ ἐξαπλώσω πάσας τὰς πράξεις θεῷ, μάρτυρα καλῶν καὶ ἐπίσκοπον ἐκάστης, οὐ κακία κρύπτεσθαι οὐ πέφυκεν, [*] ἐξαπλοῦσθαι δὲ καὶ φανερῶς ὁρᾶσθαι. Ὅταν μέντοι διὰ πάντων ἡ ψυχὴ καὶ λόγων καὶ ἔργων ἐξαπλωθῆ καὶ ἐκθειασθῆ, παύονται τῶν αἰσθήσεων αἱ φωναὶ καὶ πάντες οἱ ὀχληροὶ καὶ δυσώνυμοι ἤχοι· φωνεῖ γάρ καὶ καλεῖ τὸ μὲν ὄρατὸν τὴν ὄρασιν ἐφ' ἑαυτό, ἡ δὲ φωνὴ τὴν ἀκοήν, ὁ δὲ αἶμός τὴν ὄσφρησιν, καὶ συνόλως τὸ αἰσθητὸν τὴν αἰσθήσιν ἐφ' ἑαυτὸ προσκαλεῖται. Ταῦτα δὲ πάντα παύεται, ὅταν ἐξελθοῦσα τὴν ψυχῆς πόλιν ἡ διάνοια θεῷ τὰς ἑαυτῆς πράξεις καὶ διανοήσεις ἀνάψῃ.

15. „Καὶ γὰρ εἰσιν αἱ χεῖρες Μωϋσέϊ βαρεῖαι.“ (Exod. 17, 12.) Ἐπειδὴ γάρ αἱ τοῦ αἰσθητοῦ πράξεις

άνεμοί τε καὶ κοῦφοι, γένοιτ' ἂν αἱ τοῦ σοφοῦ βαρεῖαι
 καὶ ἀκίνητοι, οὐδ' εὐσάλευτοι· παρ' ὃ καὶ „στηρίζονται
 ὑπὸ τε Ἀαρών,“ τοῦ λόγου, καὶ „Ἔρ“, ὃ ἐστὶ φῶς —
 οὐδὲν τῶν πραγμάτων φῶς ἐναργέστερόν ἐστιν ἀληθείας.
 Βούλεται οὖν διὰ συμβόλων σοὶ παραστήσαι, ὅτι αἱ τοῦ
 σοφοῦ πράξεις στηρίζονται ὑπὸ τῶν ἀναγκαιοτάτων, λό-
 γου τε καὶ ἀληθείας. Διὸ καὶ Ἀαρών ὅταν τελευτᾷ,
 τουτέστιν ὅταν τελειωθῆ, εἰς Ἔρ, ὃ ἐστὶ φῶς, ἀνέρχεται
 (Num. 20, 25)· τὸ γὰρ τέλος τοῦ λόγου ἀλήθειά ἐστιν
 ἢ φωτὸς τηλαιγεστέρα, εἰς ἣν σπουδάζει ὁ λόγος ἐλθεῖν.
 Οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ σκητὴν (Exod.
 33, 7) λαβῶν, τουτέστι σοφίαν, ἐν ἣ κατασκηνοῖ καὶ ἐνοι-
 κεῖ ὁ σοφός, ἔπηξε καὶ ἐβεβαιώσατο καὶ κραταιῶς ἰδρύ-
 σατο, οὐκ ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἔξω τούτου; παρεμβολῆ
 γὰρ αὐτὸ ἀπεικάζει, στρατοπέδοι πολέμων καὶ κακῶν
 ὅσα πόλεμος ἐργάζεται πλήρει, μετουσίαν εἰσῆτης οὐκ
 ἔχοντι. „Καὶ ἐκλήθη ἡ σκητὴ μαρτυρίου,“ σοφία μαρ-
 τυρομένη ὑπὸ θεοῦ. Καὶ γὰρ „πᾶς ὁ ζητῶν κύριον
 ἐξεπορεύετο“, παγκάλως· εἰ γὰρ ζητεῖς θεόν, ὦ διάνοια,
 ἐξελθοῦσα ἀπὸ σαντῆς ἀναζήτει, μένουσα δὲ ἐν τοῖς σω-
 ματικοῖς ὄγκοις ἢ ταῖς κατὰ νοῦν οἰήσεσιν ἀζητήτως ἔχεις
 τῶν θείων, καὶ ἂν ἐπιμορφάξης ὅτι ζητῆς. Εἰ δὲ ζη-
 τοῦσα εὐρήσεις θεόν, ἄδηλον, πολλοῖς γὰρ οὐκ ἐγνώρι-
 σεν ἑαυτὸν, ἀλλ' ἀτελεῖ σπουδὴν ἄχρι παντὸς ἔσχον·
 ἔξαρκεῖ μέντοι πρὸς μετουσίαν ἀγαθῶν καὶ ψιλὸν τὸ
 ζητεῖν μόνον, ἀεὶ γὰρ αἱ ἐπὶ τὰ καλὰ ὄρμαί, καὶ ἂν τέ-
 λους ἀτυχῶσι, τοὺς χρωμένους προευφραίνουσιν. Οὕ-
 τως ὁ μὲν φαῦλος ἀρετὴν γε φεύγων καὶ θεὸν ἀποκου-
 πτόμενος ἐπ' ἀσθενῆ βοήθον καταφεύγει τὸν ἴδιον νοῦν,
 ὁ δὲ σπουδαῖος ἔμπαλιν ἑαυτὸν ἀποδιδράσκων ἀναστρέ-

φει πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς ἐπίγνωσιν, [*] καλὸν δρόμον καὶ πάντων ἄριστον ἀγώνισμα τοῦτο νικῶν.

Cur soli Adamo Deus dixerit: Ubi es?

16. „Καὶ ἐκάλεσε κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ποῦ εἶ;“ (Gen. 3, 9 vs.) Διὰ τί μόνος καλεῖται ὁ Ἀδάμ, συγκεκριμένης αὐτῷ καὶ τῆς γυναικός; Λεκτέον οὖν πρῶτον, ὅτι καλεῖται ὁ νοῦς, ὅπου ἦν· ὅταν ἔλεγχον λαμβάνη καὶ ἐπίσπασιν τῆς τροπῆς, οὐ μόνον αὐτὸς καλεῖται, ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ πᾶσαι, ἄνευ γὰρ τῶν δυνάμεων ὁ νοῦς καθ' ἑαυτὸν γυμνὸς καὶ οὐδὲ ὦν εὐρίσκειται. Μία δὲ τῶν δυνάμεων καὶ ἡ αἴσθησις, ἣτις ἐστὶ γυνή. Συγκέκληται οὖν τῷ Ἀδάμ, τῷ νοεῖ, καὶ ἡ γυνή, αἴσθησις· ἰδίᾳ δ' αὐτὴν οὐ καλεῖ. Διὰ τί; Ὅτι ἄλογος οὐσα ἔλεγχον ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνειν οὐ δύναται· οὔτε γὰρ ἡ ὄρασις οὔθ' ἡ ἀκοή οὔτε τις τῶν ἄλλων αἰσθήσεων διδακτὴ, ὥστε οὐ δύναται κατάληψιν πραγμάτων ποιήσασθαι· μόνων γὰρ σωμάτων διακριτικὴν εἰργάσατο αὐτὴν ὁ ἐργασάμενος. Ὁ δὲ νοῦς ὁ διδασκόμενός ἐστιν, οὗ χάριν αὐτὸν ἀλλ' οὐ τὴν αἴσθησιν προκέκληται.

Variae verborum „Ubi es?“ sententiae.

17. Τὸ δὲ „ποῦ εἶ“ πολλαχῶς ἐστὶν ἀποδοῦναι· ἅπαξ μὲν, οὐ τὸ πευστικόν, ἀλλὰ τὸ ἀποφαντόν, τὸ ἴσον τῷ „ἐν τόπῳ ὑπάρχεις“ βαρυντονομένου τοῦ που εἶ· ἐπειδὴ γὰρ ἠήθησεν τὸν Θεὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν καὶ ὑπὸ τούτου περιέχεσθαι, μάθε, ὅτι τοῦτο εὐπέπονθας, καὶ ἀκουσον παρὰ τοῦ ἐπισταμένου Θεοῦ ῥῆσιν ἀληθεσιτάτην, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς οὐχὶ που — οὐ γὰρ πε-

ριέχεται, ἀλλὰ περιέχει τὸ πᾶν —, τὸ δὲ γενόμενον ἐν τόπῳ, περιέχεσθαι γὰρ αὐτό, ἀλλ' οὐ περιέχειν ἀναγκαῖον. Δεύτερον δὲ τὸ λεγόμενον ἴσον ἐστι τούτῳ· ποῦ γέγονας, ὦ ψυχὴ; ἀνθ' οἷων ἀγαθῶν οἷα ἤρησαι κακά; καλέσαντός σε τοῦ θεοῦ πρὸς μετουσίαν ἀρετῆς κακίαν μετέρχῃ, καὶ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον, τουτέστι σοφίας, ἢ δυνήσῃ ζῆν, παρασχόντος εἰς ἀπόλαυσιν, ἀμαθίας καὶ φθορᾶς ἐνεφορήθης, κακοδαιμονίαν, τὸν ψυχῆς θάνατον, εὐδαιμονίας, τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, προκρίνασα; Τρίτον ἐστὶ τὸ πευστικόν, πρὸς ὃ δύο γένοιτ' ἂν ἀποκρίσεις· μία μὲν πυνθανομένη „ποῦ εἶ“ ἢ „οὐδαμῶς“, τόπον γὰρ οὐδένα ἔχει ἢ τοῦ φαύλου ψυχῆ, ὃ ἐπιβήσεται ἢ ἐφ' οὗ ἰδρυνθήσεται, παρ' ὃ καὶ ἄτοπος λέγεται εἶναι ὁ φαῦλος — ἄτοπον δὲ ἐστὶ κακὸν δύσθετον —· τοιοῦτος δὲ ὁ μὴ ἀστεῖος, σαλεύων καὶ κλονούμενος αἰεὶ, καὶ πνεύματος τρόπον ἀστάτου διαφερόμενος, βεβαίου τὸ [*] παράπαν οὐδεμιᾶς γνώμης ἑταῖρος ὢν. Ἐτέρα δὲ γένοιτ' ἂν ἀπόκρισις τοιάδε, ἢ κέχρηται καὶ ὁ Ἀδάμ· ποῦ εἰμι ἄκουε, ὅπου οἱ τὸν θεὸν ἰδεῖν ἀδυνατοῦντες, ὅπου οἱ θεοῦ οὐκ ἀκούοντες, ὅπου οἱ τὸ αἴτιον ἐπικρηπτόμενοι, ὅπου οἱ φεύγοντες ἀρετὴν, ὅπου οἱ γυμνοὶ σοφίας, ὅπου οἱ φοβούμενοι καὶ τρέμοντες ὑπ' ἀνανδρίας καὶ δειλίας ψυχικῆς. Ὅταν γὰρ λέγῃ· „Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ἐφοβήθην ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην,“ πάντα τὰ εἰρημένα παρίστησιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς προτέροις διὰ μακροτέρων λόγων ἀπεδείξαμεν.

Mulieris a marito libertas eiusque in hunc vis; quae ratio ad sensus et mentem trahitur. (18. 19.)

18. Καίτοι γυμνός οὐκ ἔστι νῦν ὁ Ἀδάμ, „ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα“, ὀλίγω πρότερον εἴρηται· ἀλλὰ καὶ

διὰ τούτου βούλεται σε διδάξαι, ὅτι γυμνότητα οὐ τὴν τοῦ σώματος παραλαμβάνει, ἀλλὰ καθ' ἣν ὁ νοῦς ἄμοιρος καὶ γυμνὸς ἀρετῆς ἀνευρίσκειται. „Ἡ γυνή,“ φησὶν, „ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγον.“ Εὐ τὸ μὴ φάναι· ἡ γυνή ἣν ἔδωκας ἐμοί, ἀλλὰ „μετ' ἐμοῦ“· οὐ γὰρ ἐμοὶ ὡς κτήμα τὴν αἰσθησιν ἔδωκας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀγῆκας ἄνθρωπον καὶ ἐλευθέραν, κατὰ τινα τρόπον οὐχ ὑπείκουσαν τοῖς τῆς ἐμῆς διανοίας ἐπιτάγμασιν. Ἐὰν γοῦν βουληθῆ ὁ νοῦς προστάξαι τῇ ὀράσει μὴ ἰδεῖν, οὐδὲν ἤτιον αὕτη τὸ ὑποκείμενον ὄψεται· καὶ ἡ ἀκοὴ μέντοι προσπεσούσης φωνῆς ἀντιλήφεται πάντως, καὶ ἂν ὁ νοῦς φιλονικῶν διακλωβήται αὐτῇ μὴ ἀκούειν· καὶ μὴν ἡ γὰρ ὀσφρησις ἀτμῶν χορησιάντων εἰς αὐτὴν ὀσφρήσεται, καὶ ἂν ὁ νοῦς ἀπαγορεύῃ μὴ ἀντιλαβείσθαι. Διὰ τοῦτο ὁ θεὸς οὐκ ἔδωκεν αἰσθησιν τῷ ζώῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ζώου, τὸ δὲ τοῦτ' ἐστίν· ἅπαντα αἰσθησις μετὰ τοῦ ἡμετέρου νοῦ γνωρίζει, καὶ ἅμα αὐτῷ. Οἷον ἡ ὄρασις ἅμα τῷ νῷ ἐπιβάλλει τῷ ὀρατῷ· εἰδὲ τε γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς τὸ σῶμα, καὶ εὐθύς ὁ νοῦς ἀντελάβετο τὸ ὀραθέν, ὅτι μέλιον ἢ λευκόν, ἢ ὠχρὸν ἢ φοινικουῖον, ἢ τρίγωνον ἢ τετράγωνον ἢ στρογγύλον, ἢ τὰ ἄλλα χρώματά τε καὶ σχήματα. Καὶ πάλιν ἡ ἀκοὴ ἐπιλήχθη ὑπὸ τῆς φωνῆς, καὶ μετ' αὐτῆς ὁ νοῦς· τεκμήριον δὲ, ἔκρινεν εὐθύς τὴν φωνήν, ὅτι λεπτή ἢ μέγαστος ἔχουσα, ἢ ἐμβλής καὶ ἔφθυθμος, καὶ πάλιν εἰ ἐκμβλής τε καὶ οὐκ ἐναρμόνιος. Καὶ ταῦτόν ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εὐρίσκειται. Πάνω δὲ καλῶς καὶ τὸ προσθεῖναι τὸ „αὕτη μοι ἔδωκεν ὑπὸ τοῦ ξύλου“· τὸν δὲ ξύλινον καὶ αἰσθητὸν οἶκον τῷ νῷ οὐδεὶς δίδωσιν, ὅτι μὴ αἰσθησις. Τίς γὰρ ἔδωκε τῇ διανοίᾳ γνωρίσαι τὸ σῶμα ἢ τὸ λευκόν; οὐχ ἡ

ὄφεις; Τίς δὲ τὴν φωνήν; οὐχ ἢ ἀκοή; Τίς δὲ τὸν ἀτμόν;
οὐχ ἢ ὄσφρησις; Τίς δὲ τὸν χυλόν; οὐχ ἢ γεῦσις; [*].
Τίς δὲ τραχὺ καὶ μαλακόν; οὐχ ἢ ἀφή; Ὁρθῶς οὖν καὶ
πάννυ ἀληθῶς εἴρηται ὑπὸ τοῦ νοῦ, ὅτι τὰς τῶν σωμάτων
ἀντιλήψεις δίδωσί μοι μόνη ἢ αἰσθησις.

19. „Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς τῇ γυναικί· Τί τοῦτο ἐποίη-
σας; Καὶ εἶπεν· Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον.“
Ἄλλο μὲν πυνθάνεται τῆς αἰσθήσεως ὁ θεός, ἄλλο δὲ
καὶ αὐτὴ ἀποκρίνεται· πυνθάνεται μὲν γάρ τι περὶ τοῦ
ἀνδρός, ἢ δὲ οὐ περὶ τούτου φησὶν, ἀλλὰ τι περὶ ἐαυτῆς,
λέγουσα ὅτι ἔφαγον, οὐχ ὅτι ἔδωκα. Μήποτ' οὖν ἀλλη-
γοροῦντες λύσωμεν τὸ ἀπορηθὲν καὶ δείξωμεν τὴν γυναι-
κα εὐθυβόλως πρὸς τὸ πῦσμα ἀποκρινομένην; ἀνάγκη
γάρ ἐστὶν αὐτῆς φαγούσης καὶ τὸν ἄνδρα φαγεῖν· ὅταν
γὰρ ἢ αἰσθησις ἐπιβάλλουσα τῷ αἰσθητῷ πληρωθῇ τῆς
αὐτοῦ φαντασίας, εὐθύς καὶ ὁ νοῦς συμβέβληκε καὶ ἀν-
τελάβητο, καὶ τρόπον τινὰ τροφῆς τῆς ἀπ' ἐκείνου πε-
πλήρωται. Τοῦτ' οὖν φησιν· Ἄκουσα δέδωκα τῷ ἄν-
δρὶ· προσβαλούσης γάρ μου τῷ ὑποκειμένῳ, ὄξυκίνητος
ὢν αὐτὸς ἐφαντασιώθη καὶ ἐτυπώθη.

Sensuum est res reddere, quales sunt; voluptatis est decipere.

20. Παρατήρει δέ, ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος λέγει τὴν γυναῖκα
δεδωκέναι, ἢ δὲ γυνὴ οὐχὶ τὸν ὄφιν δεδωκέναι, ἀλλὰ ἠπα-
τηκέναι· ἴδιον γὰρ αἰσθήσεως μὲν τὸ δίδοναι, ἡδονῆς δὲ
τῆς ποικίλης καὶ ὀφιώδους τὸ ἀπατᾶν καὶ παρακρούε-
σθαι, οἷον τὸ λεικὸν τῇ φύσει καὶ τὸ μέλαν καὶ τὸ θερ-
μὸν καὶ τὸ ψυχρὸν δίδωσιν ἢ αἰσθησις τῶν νῶ, οὐχὶ ἀπα-
τῶσα, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν. Τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ὑπο-

κείμενα, οἷα καὶ ἡ ἀπ' αὐτῶν προσπίπτουσα φαντασία, κατὰ τοὺς πλείστους τῶν μὴ φυσικώτερον φυσιολογούντων. Ἴη δὲ ἡδονή, οὐχ οἷόν ἐστι τὸ ὑποκείμενον, τοιοῦτον αὐτὸ γνωρίζει τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐπιπεύδεται, τέχνη τὸ ἀλυσιτελὲς εἰς συμφέροντος τάξιν ἐμβιβάζουσα. Ὡς περ καὶ τῶν ἑταιρῶν τὰς εἰδεχθεῖς ἰδεῖν ἐστι φαρμακτούσας καὶ ὑπογραφομένας τὴν ὄψιν, ἵνα τὸ περὶ αὐτὰς αἰσχος ἐπικρήψωσι, καὶ τὸν ἀκρατῆ ἐπὶ τῆς γαστρὸς νενεγκότα ἡδονῆν· οὗτος τὸν πολὺν ἀκρατον καὶ τῶν σιτίων τὴν παρασκευὴν ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, βλαπτόμενος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀπ' αὐτῶν. Πάλιν τοὺς ἐρωῶντας ἰδεῖν ἐστι πολλάκις ἐπὶ γυναικῶν αἰσχίστων ὀφθῆναι ἐπιμεμνηότας, τῆς ἡδονῆς ἀπατώσεως καὶ μονονουχὶ διεξιούσης, ὅτι εὐμορφία καὶ εὐχροία καὶ εὐσαρκία καὶ τῶν μερῶν ἀναλογία περὶ τὰς πάντα τὰ ἐναντία τούτοις ἐχούσας ἐστί· τὰς γοῦν πρὸς [*] ἀλήθειαν ἀμέμπτω κεχρημένας κάλλει παρορῶσιν, ἐκείνων δὲ ὧν εἶπον κατατίγονται. Πᾶσα οὖν ἀπάτη οἰκειοτάτη ἡδονῆ, δόσις δὲ αἰσθήσει· ἡ μὲν γὰρ σοφίζεται καὶ παρῆγει τὸν νοῦν, οὐχ ὅποια τὰ ὑποκείμενά ἐστι δηλοῦσα, ἀλλ' ὅποια οὐκ ἔστιν, ἡ δὲ αἰσθησις ἀκραιφνῶς δίδωσι τὰ σώματα οὕτως, ὡς ἔχει φύσει ἐκεῖνα, πλάσματος καὶ τέχνης ἐκτός.

Cur Deus serpentem exsecretur indefensum. Quod Iri etiam simile quid passi exemplo illustratur. (21 - 23.)

21. „Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ ὄφει· Ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάραιος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῆς γῆς. Ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ, καὶ γῆν φάγεσαι πάσας τὰς ἡμέρας

K 2

τῆς ζωῆς σου. Καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Αὐτός σου τηρήσει τὴν κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις οὐτοῦ πτέρναν." (Gen. 3, 14.) Διὰ τίνα αἰτίαν χωρὶς ἀπολογίας καταρᾶται τῷ ὄφει, κελύων ἐν ἐτέροις, „ἀκουσθήναι τοὺς δύο, οἷς ἐστιν ἡ ἀντιλογία" (Deut. 19, 17), καὶ μὴ τῷ ἐτέρῳ προσηλυτευεῖν; Καὶ μὴν ὁρᾶς, ὅτι τῷ Ἀδᾶμ οὐ προσηλυτεύετο κατὰ τῆς γυναικός, ἀλλὰ δίδωσιν αὐτῇ ἀπολογίας ἀφορμὴν, ὅταν πυνθᾶνται: „Τί τοῦτο ἐποίησας;" (Gen. 3, 13.) Ἢ δέ γε ὁμολογεῖ πταῖσαι παρὰ τὴν τῆς ὀφιδόου καὶ ποικίλης ἡδογῆς ἀπίστη. Τί οὖν ἐκώλυε καὶ τῆς γυναικός εἰπούσης, ὅτι ὁ ὄφις ἠπίασέ με, πυνθῆσθαι τοῦ ὄφει, εἰ οὕτως οὐτός ἠπίασεν, ἀλλὰ μὴ ἀκρίτως χωρὶς ἀπολογίας καταρᾶσθαι; Λεκτέον οὖν, ὅτι ἡ αἰσθησις οὔτε τῶν φασύλων οὔτε τῶν σπινδαλῶν ἐστίν, ἀλλὰ μέσον τι αὐτῆ καὶ κοινὸν σοφοῦ τε καὶ ἄσοφοι, καὶ γενομένη μὲν ἐν ἄσοφῳ γίνεται φασύλη, ἐν ἀστέλει δὲ σπινδαλα. Εἰκότως οὖν ἐπειδὴ γίνονται ἐξ ἐαυτῆς μοχθηρὰν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἐπισημοποιεῖται πρὸς ἐκάτερα, τό τε εὐ καὶ χεῖρον, οὐ καταδικάζεται πρὶν ὁμολογήσῃ, ὅτι ἠκολούθησε τῷ χεῖρονι. Ὁ δὲ ὄφις, ἡ ἡδογή, ἐξ ἐαυτῆς ἐστὶ μοχθηρὰ: διὰ τοῦτο ἐν μὲν σπινδαλεὶ οὐκ ἐκρίσκειται τὸ παράπαν, μόνος δὲ οὐτῆς ὁ φασύλος ἀπολύει. Κατὰ τὸ οἰκεῖον οὖν μὴ διδούση ἀπολογίαν αὐτῇ καταρᾶται ὁ θεός, σπέρμα ἀρετῆς οὐκ ἔχούση, ἀλλὰ αἰεὶ καὶ πανταχοῦ ἐπιλήριτο καὶ μαρῶ καθεστῶση.

22. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Βίφ χωρὶς αἰτίας περιφανούς „πονηρὸν οἶδεν ὁ θεός" (Gen. 38, 7) καὶ ἀποκτείνει.

Τὸν γὰρ δερμάτινον ὄγκον ἡμῶν, τὸ σῶμα — Εἶρ γὰρ δερμάτινος ἐρμηνεύεται — πονηρὸν τε καὶ ἐπίβουλον τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄγνοεῖ, καὶ νεκρὸν καὶ τεθνηκὸς αἰεὶ· μὴ γὰρ ἄλλο τι ποιήσῃς ἕκαστον ἡμῶν ποιεῖν, ἢ νεκροφορεῖν, [*] τὸ νεκρὸν ἐξ ἑαυτοῦ σῶμα ἐγειρούσης καὶ ἀμοχθῆ φερούσης τῆς ψυχῆς; Καὶ τὴν εὐτομίαν αὐτῆς, εἰ βούλει, κατανόησον. Ὁ μὲν ἐρῶμενέστατος ἀθλητῆς οὐκ ἂν ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ πρὸς βραχὺν χρόνον ἀνδριάντα κομῆσαι, ἢ δὲ ψυχὴ μέχρις ἑκατονταετίας ἔστιν ὅτε τὸν τοῦ ἀνθρώπου φέρει κούφως ἀνδριάντα, μὴ κάμνουσα· οὐ γὰρ νῦν αὐτὸν ἀπέκτεινεν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς νεκρὸν τὸ σῶμα ἀπειργάσατο. Πονηρὸν δὲ φύσει μὲν, ὡς εἶπον, ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἐπίβουλον, οὐ φαίνεται δὲ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ θεῷ, καὶ εἴ τις θεῷ φίλος· „ἐναντίον γάρ,“ φησί, „κυρίου πονηρὸς Εἶρ“. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς μεταωροπόλῃ καὶ τὰ τοῦ κυρίου μυστήρια μυῆται, πονηρὸν καὶ δυσμενὲς κρίνει τὸ σῶμα· ὅταν δὲ ἀποστῇ τῆς τῶν θεῶν ἐρεῦνης, φίλον αὐτῷ καὶ συγγενὲς καὶ ἀδελφὸν ἡγεῖται, καταφεύγει γοῦν ἐπὶ τὰ φίλα τούτω. Διὰ τοῦτο ἀθλητοῦ ψυχὴ καὶ φιλοσόφου διαφέρει· ὁ μὲν γὰρ ἀθλητῆς πάντα ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ἐνέξιν ἀναφέρει, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν πρόβει' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ ἄτε φιλοσώματος ὑπάρχων, ὁ δὲ φιλόσοφος, ἐραστὴς ὢν τοῦ καλοῦ, τοῦ ζῶντος ἐν ἑαυτῷ κήδεται, ψυχῆς, τοῦ δὲ νεκροῦ ὄντος σώματος ἀλογεῖ, μόνον στοχαζόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ κακοῦ καὶ νεκροῦ συνδέτου πλημμελῆται τὸ ἄριστον, ἢ ψυχὴ.

23. Ὁρῶς, ὅτι τὸν Εἶρ ἀποκτείνει οὐχ ὁ κύριος, ἀλλ' ὁ θεός; οὐ γάρ, καθ' ὃ ἄρχει καὶ ἡγεμονεύει δυναστεία κράτους ἀνταξουσία χρώμενος, ἀναιρεῖ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καθ' ὃ ἀγαθότητι καὶ χρησιμότητι χρῆται· ὁ θεός γάρ

ἀγαθότητός ἐστι τοῦ αἰτίου ὄραμα, ἵνα εἰδῆς, ὅτι καὶ τὰ
 ἄψυχα οὐκ ἐξουσίῃ πεποιθότες, ἀλλ' ἀγαθότητι, ἢ καὶ τὴ
 ἐπιθυμία· ἔδει γὰρ εἰς τὴν τῶν βασιλευσάντων δόξαν γίνε-
 σθαι ὑποστέφου καὶ τῶν χειρότων ὑπὸ δουλείᾳ τῆς αὐ-
 τῆς ἀγαθότητος τοῦ αἰτίου, ἧτις ἐστὶν ὁ θεός. Πότε
 οὖν, εἰ ψυχῆ, μάλιστα ταπεινοφανεῖν σπουδὴν ὑπολήψῃ;
 ἄρα γε οὐχ ὅταν τελευτῆς καὶ βλαβῶν καὶ στεφάνων
 ἀξιοθῆς; ἔτι γὰρ τότε φιλόθεος, οὐ φιλοσοφίματος·
 ταῖς δὲ τῶν ἄλλων, εἴη γυνή σου γένηται ἢ τοῦ Ἰουδα
 νόμου θάμνη, ἧτις ἐκμηραίνεται φοιτῆς, σέμβολον τάχως.
 Ταμῆριον δὲ, ὅταν αὐτὴν ἀγένηται ὁ κἱρ, εὐδὲς πορυ-
 ρός τε εὐρήσεται καὶ κτεθήσεται, λέγει γὰρ· „Καὶ ἔλαβον
 Ἰουδαίαν γυναῖκα κἱρ, τῷ πρωτοτάκῳ αὐτοῦ, ἢ ὄραμα θά-
 μνη.“ καὶ εὐδὲς λέγει· „Καὶ ἐγένετο κἱρ πορυρὸς ἐνω-
 ρε κηρίου, καὶ ἀπέκτενον αὐτὸν ὁ θεός.“ Οὕτως γὰρ
 ὁ τοῖς τὰ ἀρετῆς ἀπετρέχεται ταπεινότης, δάσκατος κατα-
 ψυφίεται τοῦ νεκροῦ σώματος. Οὕτως, ὅτι καὶ τὸν ἄψυ-
 χον ἀκαλογίαν καταρῖται, ἔδωκε γὰρ εἶναι, καὶ τὸν κἱρ
 χαρὸς αἰτίας [*] περιφραγῆς ἀποκτείνου, ἔτι γὰρ σώμα.
 Καὶ σπουδῆν, εἰ γυναικί, εὐρήσεται τὸν θεόν ἀποκτείνου
 φάσμα· εἰ ἐκαστὸν ἐπιλήσεται τε καὶ ὑποστέφου εἰ ψυχῆ,
 καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκτείνου καὶ ἐκαστῆς, ὡς αὐτὸς ἔχει καὶ εὐδὲ
 φάσμα καὶ ἴσως. Οὕτως ἄρα, ὅτι καὶ τῶν φάσμα τὸ μὲν
 ἐπιθυμία καὶ ἀγαθότης καὶ σπουδῆς καταρῖται ὁ δευτερευ-
 οῦς, εἰ δὲ ἄγρια καὶ βλαβῶν καὶ εὐδὲ καὶ φάσμα αἰ-
 τία, καὶ ἴσως ἀποκτείνου καὶ ἐκαστῆς ἔδει καὶ τὸν ἄψυ-
 χον ἀποκτείνου εἰ αἰτίας, φάσμα τῶν γὰρ τὸ ἴσως καὶ
 ἀποκτείνου εἰ αἰτίας. Ὁ δὲ ἐπιλήσεται ἀποκτείνου ἄρα
 τῶν καὶ ψυχῆς ἔδωκε, ἀποκτείνου ὁ καὶ ἀποκτείνου ἄρα
 ἔδωκε.

Ex contrario Noachus (i. e. requies, sive iustus) immeritam gratiam invenit.

24. Ὡςπερ οὖν ἡδονὴν καὶ σῶμα μεμίσηκεν ἄνευ αἰτιῶν ὁ θεός, οὕτω καὶ φύσεις ἀστελας χωρὶς περιφανοῦς αἰτίας προαγῆοιεν, ἔργον οὐδὲν πρὸ τῶν ἐπαινῶν αὐτῶν ὁμολογήσας. Εἰ γάρ τις ἔροιτο, διὰ τί φησι „τὸν Νῶε χάριν εὑρεῖν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ“ (Gen. 6, 8) μηδὲν πρότερον ἐργασύμενον, ὅσα γε εἰς τὴν ἡμέτεραν ἐπίγνωσιν, ἀστεῖον, ἀποκρινούμεθα δρόντως, ὅτι ἐπαινετῆς ἐλέγχεται συστάσεως καὶ γενέσεως, ἐρμηνεύεται γὰρ Νῶε ἀνάπαυσις ἢ δίκαιος· ἀνάγκη δὲ τὸν πανόμνον ἀδικημάτων καὶ ἁμαρτημάτων, ἀναπαύομενον ἐπὶ τῇ καλῇ καὶ δικαιοσύνῃ συζῶντι, χάριν εὑρεῖν παρὰ θεῶ. Τὸ δὲ χάριν εὑρεῖν οὐκ ἔστι μόνον, ὡς *νομλζουσί* τινες, ἴσον τῷ εὐαρεσιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον· ζητῶν ὁ δίκαιος τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐν τούτῳ εὑρίσκει ἄριστον εὔρεμα, χάριν ὄντα τοῦ θεοῦ τὰ σύμπαντα· γενέσεως δὲ οὐδὲν χάρισμα, ὅτι γε οὐδὲ κτήμα, διὸ καὶ μόνου τὴν χάριν οἰκεῖον. Τοῖς γοῦν ζητοῦσι, τίς ἀρχὴ γενέσεως, ὀρθότατα ἂν τις ἀποκρίναιτο, ὅτι ἀγαθότης καὶ χάρις τοῦ θεοῦ, ἣν ἐχαρίσατο τῷ μετ' αὐτὸν γενεῖ· δωρεὰ γὰρ καὶ ἐνεργεσία καὶ χάρισμα θεοῦ τὰ πάντα ὅσα ἐν κόσμῳ καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος ἐστί.

Gratiā etiam suā Deus Melchisedecum (i. e. rectam rationem) sacerdotem sibi constituit. (25. 26.)

25. Καὶ Μελχισεδέκ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης, Σαλήμ — τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται —, „ἱερεὺς ἑαυτοῦ ποιήκεν ὁ θεός“ (Gen. 14, 18), [*] οὐδὲν ἔργον αὐτοῦ

προδικαστικώτατος, ἀλλὰ τοιοῦτον ἐργασόμενος βασιλεὺς καὶ
 πλορηῦτον καὶ ἰσχυροτάτης ἄξιον τῆς κοινοῦ πρώτον· κα-
 λίσται γὰρ βασιλικῆς δικαιοῦς, βασιλικῆς δὲ ἐχθρὸν τυφάν-
 νου, ὅτι ὁ μὲν νόμων, ὁ δὲ ἀνομίας ἐστὶν εὐσηγητής. Ὁ
 μὲν οὖν τύραννος νοῖς ἐπιτάγματα ἐπιτάττει τῇ τοῦ κρητῆ
 καὶ τῇ νόμῳ βία καὶ βλασφημίᾳ καὶ σφοδρῶς λήπας
 ἐργαζόμενος, τοὺς κατὰ κοινὴν νόμους καὶ τοὺς τῶν πα-
 θῶν ἀπολαύσας. Ὁ δὲ δούτερος, βασιλικῆς, πρώτον μὲν
 οὖν οὐκ ἐπιτάττει μᾶλλον ἢ ποιεῖν, ἐπεὶ τὰ τοιοῦτα
 παραγγέλλει, δι' ὧν, ὡς περὶ σκιάρας, τὸ ζῶον ἐμπλοκῆ τῇ
 τοῦ βίου χρήσται, κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ
 ταχέου καὶ κωλυόμενον, οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος.
 Καταλαθῶ οὖν ὁ μὲν τύραννος ἄρχων πολέμου, ὁ δὲ βα-
 σιλικῆς ἡγεμὼν πλορηῦτος, Σαλήμι, καὶ προσεφερέτω τῇ κρητῆ
 τυφρῶς ἰσχυροτάτης καὶ χαρῆς πλήρης. „Ἄρτους γὰρ
 καὶ οἶνον προσεφέροι,“ ἅπαν Ἀρμανῆται καὶ Μωσῆται τῷ
 βλέποντι παρασχεῖν οὐκ ἠθέλησαν, οὐδ' ἔχοντες „ἐκκλησίας
 πύργους καὶ σιλλόχου θάλασσαν“ (Deut. 23, 3). Ἀρμανῆ-
 ται γὰρ οὐκ ἐκ τῆς μητρὸς ἀσθενήσαντες, καὶ Μωσῆται οὐκ
 ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ἡντιος, τρώτοι δὲ δύο ταῦτα τῶν ὄντων
 συναιτικῶς νομιζόντες, νοῖν καὶ ἀσθενῶν, θεοῦ δὲ μὴ
 λαμβάνοντες ἐνοίων. „Οὐκ ἀσθενήσαντες,“ φησὶ Μωσῆ-
 σῆς, „οὐκ ἐκκλησίαν κωλυῖται, παρὰ τὸ μὴ συναντιῆσαι αὐ-
 τοῖς ἡμῖν μὲν ὄντων καὶ ἰδιώτων, ἐξιοῦσιν ἐκ“ — τῶν
 παθῶν „Αἰγύπτου.“

26. Ἀλλ' ὁ μὲν Μεσχυριστὸς ἀντὶ ὕδατος οἶνον προσ-
 φερέτω, καὶ ποτιζέτω καὶ ἀκρατιζέτω κρητῆς, ἵνα κατὰ-
 σχηται γένωνται θάλασσαν μέθην, νηφαλιστικῶς νήπιως αὐτῆς·
 ἰσχυρῆς γὰρ ἐστὶ λόγος, κληρὸν ἔχων τὸν ὄντα, καὶ ἡρη-
 λῶς παρὶ αὐτοῦ καὶ ὑπερῶγκος καὶ μεγαλοπρεπῶς λογι-

ζόμενος. „Θεοῦ γὰρ τοῦ ὑψίστου ἐστὶν ἱερεὺς“ (Gen. 14, 18), οὐχ ὅτι ἐστὶ τις ἄλλος οὐχ ὑψιστος, ὁ γὰρ Θεὸς εἰς ὧν „ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω ἐστὶ καὶ ἐπὶ γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἐστὶν ἔτι πλὴν αὐτοῦ“ (Deut. 4, 39), ἀλλὰ τῷ μὴ ταπεινῶς καὶ χαμαιζήλως, ὑπερμεγέθως δὲ καὶ ὑπεραὐλοῦς καὶ ὑψηλῶς νοεῖν περὶ Θεοῦ ἔμφρασιν τοῦ ὑψίστου κινεῖ.

Gratiā divini Abramus (i. e. pater sublimis) terram meliorem habitandam accepit.

27. Τί δὲ εἰργάσατο ἤδη καλὸν ὁ Ἄβραμ, ὅτι κελεύει αὐτῷ „πατρὶδος καὶ τῆς γενεᾶς ταύτης ξενοῦσθαι, καὶ γῆν οἰκεῖν, ἣν αὐτὸς δῶκε ὁ Θεός“; (Gen. 12, 1) — πόλις δὲ ἐστὶν ἀγαθὴ καὶ πολλὴ καὶ σφόδρα εὐδαίμων, τὰ γὰρ δῶρα τοῦ Θεοῦ μεγάλα καὶ τίμια. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐγέννησε τύπον ἔχοντα σπουδῆς ἄξιον· ἐρμηνεύεται γὰρ Ἄβραμ „πατὴρ [*] μιστέρως“, δι’ ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων ἐπαινετός. Ὁ γὰρ νοῦς, ὅταν μὴ δεσπότητος τρόπον ἀπειλῇ τῇ ψυχῇ, ἀλλ’ ὡς πατὴρ ἀρχὴ μὴ τὰ ἡδέα χαριζόμενος αὐτῇ, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἀκούστη διδοὺς καὶ ἔτι πάντων ταπεινῶν καὶ ἀγόντων ἐπὶ τὰ θνητὰ ἀποστὰς μιστεωροπολῇ καὶ συνδιατρέβῃ θεωρήμασι τοῖς περὶ κόσμου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπανιών ἐρηνῶ τὸ θεῖον καὶ τὴν τούτου φύσιν δι’ ἐρωτα ἐπιστήμης ἄλεκτον, μέναι ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς δογμάτων οὐ δύναται, ἀλλὰ μοτοικίαν ζητεῖ βελτιούμενος ἀμείνων.

Isaacus (i. e. laetitia), vel priusquam nasceretur, gratiā divini donatus.

28. Ἐνίοις δὲ ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τῆς γενέσεως καλῶς διαπλάττει καὶ διατίθεται, καὶ κλῆρον ἔχειν ἀριστον

προήρηται. Οὐχ ὄρῳς, τί περὶ τοῦ Ἰσαάκ φησι τῷ Ἀβραάμ οὐκ ἐλπίσαντι, ὅτι γεννήσεται τοιούτου γεννήματος πατήρ, ἀλλὰ καὶ γελάσαντι ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει καὶ εἰπόντι· „Εἰ τῷ ἑκατονταετῆϊ γενήσεται [υἱός], καὶ Σάρρα ἐννεμήκοντα ἐτῶν οὔσα τέξεται;“ (Gen. 17, 17 κκ.) Καταφράσκει καὶ ἐπινεύει λέγων· „Ναί, ἰδὸν Σάρρα ἡ γυνή σου τέξεται σοι υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ, καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον.“ Τί οὖν ἐστι τὸ καὶ τοῦτον πρὸ τῆς γενέσεως ἐπαινεῖσθαι πεποιηκός; Ἐνια τῶν ἀγαθῶν γενόμενα καὶ παρόντα ὠφελεῖ, οἷον ὑγίεια, εὐαισθησία, πλοῦτος εἰ τύχοι, δόξα — λεγέσθω γὰρ καὶ ταῦτα καταχρηστικιώτερον ἀγαθὰ —· ἔνια δὲ οὐ γενόμενα μόνον, ἀλλὰ θεσπισθέντα ὅτι γενήσεται, ὡςπερ ἡ χαρὰ εὐπίαθια τῆς ψυχῆς ἐστιν, ἥδε γὰρ οὐχ ὅταν παροῦσα δραστηρίως ἐνεργῇ, μόνον εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐλπίζεται, προγαυοῖ — ἐξαιρετὸν γὰρ καὶ τοῦτ' ἔχει —· τὰ μὲν ἄλλα ἀγαθὰ ἴδια ἐνεργεῖ. Ἢ δὲ χαρὰ καὶ ἴδιον καὶ κοινὸν ἀγαθὸν ἐστίν· ἐπιγίνεταί γοῦν ἅπασιν. Χαίρομεν γὰρ καὶ ἐπὶ ὑγίειᾳ, καὶ ἐπ' ἐλευθερίᾳ, καὶ ἐπὶ τιμῇ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, ὥστε, κυρίως εἰπεῖν, μηδὲν εἶναι ἀγαθόν, ὃ μὴ πρόσεστι χαρὰ. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐπὶ προγαυνημένοις ἤδη τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς καὶ παροῦσι χαίρομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέλλουσι καὶ προσδοκωμένοις, οἷον ὅτε ἐλπίζομεν πλουτήσῃν, ἢ ἀρξείν, ἢ ἐπαινεθήσεσθαι, ἢ νόσων ἀπαλλαγὴν εὐρήσεσθαι, ἢ εὐτορίας καὶ ῥώμης κοινωνήσῃν, ἢ ἐπιστήμονας ἀντ' ἀνεπιστημόνων ἔσεσθαι, γηγῆθαμεν οὐ μετρίως. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ χαρὰ οὐ παροῦσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζομένη ἀναχεῖ τε καὶ εὐφραίνει τὴν ψυχὴν, εὐκότως τὸν Ἰσαάκ πρὶν γεννηθῆναι ὀνό-

ματός τε καὶ δωρεᾶς μεγάλης ἡξίωσθ· γέλωσ γὰρ ψυχῆς καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη διερμηνεύεται οὗτος.

Item Iacobum et Esavum adhuc in utero gestatos Deus illum principem, hunc servum declarat.

29. Πάλιν δὲ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰσαῦ, τὸν μὲν ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα καὶ δεσπότην, τὸν δὲ Ἰσαῦ ὑπήκοον καὶ [*] δοῦλον, ἔτι κατὰ γαστρὸς ὄντας φησὶν εἶναι· ὁ γὰρ ζωοπλάστης θεὸς ἐπίσταται τὰ ἑαυτοῦ καλῶς δημιουργήματα καὶ πρὶν αὐτὰ εἰς ἄκρον διατορεῦσαι, τὰς τε δυνάμεις, αἷς αὐθις χρήσονται, καὶ συνόλως τὰ ἔργα τούτων καὶ πάθη. Ἐπειδὴ γὰρ πορεύεται ἡ ὑπομοιητικὴ ψυχὴ, Ῥεβέκκα, πνθῆσθαι παρὰ θεοῦ, ἀποκρίνεται αὐτῇ, ὅτι „δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου ἐστί, καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.“ (Gen. 25, 23.) Φύσει γὰρ δοῦλον παρὰ θεῶ τὸ φαῦλον καὶ ἄλογον, ἡγεμονικὸν δὲ καὶ ἐλεύθερον τὸ ἀστεῖον καὶ λογικὸν καὶ ἄμεινον, καὶ οὐχ ὅταν ἤδη γένηται ἐν τῇ ψυχῇ τέλειον ἑκάτερον, ἀλλὰ κἂν ἐνδοιάζηται· ὅλως γὰρ καὶ μικρὰ τις αὐρα τῆς ἀρετῆς ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, οὐκ ἐλευθερίαν μόνον, ἐμφαίνει, καὶ ἔμπαλιν ἡ τυχούσης κακίας γενέσις δουλοῖ τὸν λογισμὸν, κἂν μίπω τέλειον αὐτῆς ἐκφοιτήσῃ τὸ γέννημα.

Ita Iacobus ex nepotibus suis natu minorem Ephraim praefert maiori Manasse. Symbolice ille memoria, hic reminiscencia.

30. Τί δὲ παθὼν ὁ αὐτὸς οὗτος Ἰακώβ, τοῦ Ἰωσήφ τοὺς δύο υἱοὺς προσαγαγόντος, τὸν πρεσβύτερον Μα-

νισσῆν καὶ τὸν νεώτερον Ἐφραΐμ, ἐναλλάττει τὰς χεῖρας
 καὶ τὴν μὲν δεξιὰν ἐπιτίθει τῷ νεωτέρῳ, Ἐφραΐμ, τὴν
 δὲ εὐώνυμον τῷ πρεσβυτέρῳ, Μαρασσῆ, καὶ βαρὺ τὸ
 πρᾶγμα ἠγησαμένου τοῦ Ἰωσήφ καὶ οἰηθέντος τὸν πα-
 τέρα ἄκοντα σφαλῆναι περὶ τὴν τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν,
 φησὶν· „Οὐ διήμαρτον, ἀλλ' οἶδα, τέκνον, οἶδα, καὶ οὗ-
 τος ἔσται εἰς λαὸν καὶ οὗτος ὑψωθήσεται, ἀλλ' ὁ ἀδελ-
 φὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος μείζων αὐτοῦ ἔσται“; (Gen. 48,
 1 ss.) Τί οὖν χρὴ λέγειν ἢ τοῦτο· ὅτι δύο φύσεις ἐδη-
 μιουργήθησαν ἐν ψυχῇ ὑπὸ θεοῦ σφόδρα ἀναγκαῖαι,
 μνήμη τε καὶ ἀνάμνησις; Ἀμείνων μὲν μνήμη, χείρων δὲ
 ἢ ἀνάμνησις· ἡ μὲν γὰρ ἐνάυλους ἔχει καὶ ἐναργεῖς τὰς
 καταλήψεις, ὡς μηδὲ ἀγνοία διαμαρτεῖν, ἀναμνήσεως δὲ
 λήθη πάντως προηγεῖται, πηρὸν καὶ τυφλὸν πρᾶγμα.
 Πρεσβύτερον δὲ τὸ χεῖρον, ἢ ἀνάμνησις, εὐρίσκεται μνή-
 μης, τοῦ κρείττονος, — συνεχὲς καὶ ἀδιάστατον· οἱ γὰρ
 πρῶτον εἰς τὰς τέχνας εἰσαγόμενοι περικρατῆσαι τῶν εἰς
 αὐτὰς θεωρημάτων ἀδυνατοῦμεν εὐθὺς, λήθη οὖν καὶ
 ἀρχὰς χρώμενοι πάλιν ἀναμνησκόμεθα, ἕως ἐκ τοῦ πολ-
 λάκις μὲν ἐκλαθεῖσθαι, πολλάκις δὲ ἀναμνησθῆναι βέβαιον
 αὐθις μνήμη κρατήση, παρ' ὃ καὶ νεωτέρα — ὀψίγονος
 γὰρ ἔστι — συνίσταται τῆς ἀναμνήσεως. Συμβολικῶς
 οὖν ὁ μὲν Ἐφραΐμ λέγεται μνήμη, καρποφορία γὰρ ἐρ-
 μηνεύεται τῆς τοῦ φιλομαθοῦς ψυχῆς τὸν οἰκεῖον [καρ-
 πὸν] ἐνηγοχίας, ὅποτε [*] διὰ μνήμης ἔχοι βεβαιοῦν τὰ
 θεωρήματα· ὁ δὲ Μαρασσῆς ἀνάμνησις, μεταληφθεὶς
 γὰρ ἐκ λήθης εἶναι λέγεται, ὁ δὲ λήθην ἐκφεύγων ἀνα-
 μνησκείται πάντως. Ὁρθότατα οὖν ὁ πτεροιστῆς τῶν
 παθῶν καὶ ἀσκητῆς ἀρετῆς Ἰακώβ δεξιούται τὴν καρπο-
 φόρον μνήμη, Ἐφραΐμ, δευτερείων δὲ ἀξιοὶ τὴν ἀνάμνη-

σιν, Μανασσήν. Καὶ Μωϋσῆς μὲν τῶν θυόντων τὸ φαστέκ τοὺς μὲν πρότερον θύσαντας μάλιστα ἐπαινεῖ, ὅτι διαβάντες ἀπὸ τῶν παθῶν, Αἰγύπτου, ἐπέμειναν τῇ διαβάσει καὶ οὐχ ὥρμησαν ἔτι ἐπ' αὐτά· τοὺς δὲ τὸ δεύτερον δευτερείων ἀξιοῖ, τραπέντες γὰρ ἀνέδραμον τὴν τροπὴν καὶ ὡσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν πρακτέων πάλιν ἐπὶ τὸ πρᾶττειν ὥρμησαν αὐτά· οἱ δὲ πρότεροι ἄτρεπτοι διτέλεσαν. Ἔοικεν οὖν τοῖς μὲν τὸ δεύτερον πᾶσχα θύουσιν ὁ ἐκ λήθης Μανασσῆς, τοῖς δὲ τὸ πρότερον ὁ καρποφόρος Ἐφραΐμ.

Nec minus Deus Beseleelum (nomen „in umbra Deus“ interpretandum) praevenit sapientiae dono. (31. 32.)

31. Ὁθεν καὶ „Βεσελεήλ ἀνακαλεῖ ὁ θεὸς ἐξ ὀνόματος, καὶ φησιν αὐτῷ δωρήσεσθαι σοφίαν καὶ ἐπιστήμην, καὶ δημιουργὸν αὐτὸν καὶ ἀρχιτέκτονα πάντων τῶν τῆς σκηρῆς,“ τουτέστι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων, „ἀποδείξει“ (Κχοδ. 31, 2), μηδὲν ἔργον, ὃ καὶ ἂν ἐπαινέσθιέ τις, προῦποδείξας αὐτοῦ. Λεκτέον οὖν, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ σχῆμα τῇ ψυχῇ ἐντυπώκεν ὁ θεός, νομίσματος δοκίμου τρόπον. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ χαρακτήρ εισόμεθα, εἰὰ τὴν ἐρμηνείαν πρὸ τοῦ ὀνόματος ἀκριβώσωμεν. Ἐρμηνεύεται οὖν Βεσελεήλ· ἐν σκιᾷ ὁ θεός. Σκιά θεοῦ δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστίν, ᾧ καθάπερ ὄργανῳ προσχρησάμενος ἐκκοσμοποιεῖ. Αὕτη δὲ ἡ σκιά καὶ τὸ ὡσανεὶ ἀπεικόνισμα ἑτέρων ἐστὶν ἀρχέτυπον. Ὡσπερ γὰρ ὁ θεός παράδειγμα τῆς εἰκόνας, ἣν σκιάν νυνὶ κέκληκεν, οὕτως ἡ εἰκὼν ἄλλων γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας ἐδήλωσεν, εἰπὼν· „Καὶ ἐποίησεν ὁ θεός τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ“ (Gen. 1, 26), ὡς τῆς

μὲν εἰκόνας κατὰ τὸν θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου [*] κατὰ τὴν εἰκόνα λαβοῦσαν δύναμιν παραδείγματος.

32. Τίς οὖν ὁ ἐπιγινόμενος χαρακτήρ, θεασώμεθα. Ἐζήτησαν οἱ πρῶτοι, πῶς ἐνόησαμεν τὸ θεῖον. Εἰθ' οἱ δοκοῦντες ἄριστα φιλοσοφεῖν ἔφασαν, ὅτι ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνπαρχουσῶν τούτοις δυνάμεων ἀντίληψιν ἐποιησάμεθα τοῦ αἰτίου. Ὡς περ γάρ, εἴ τις ἴδοι δεδημιουργημένην οἰκίαν ἐπιμελῶς προπυλαίοις, στοαῖς, ἀνδρῶσι, γυναικωνίτισι, τοῖς ἄλλοις οἰκοδομήμασιν, ἔννοϊαν λήψεται τοῦ τεχνίτου — οὐ γὰρ ἄνευ τέχνης καὶ δημιουργοῦ νομιεῖ τὴν οἰκίαν ἀποτελεσθῆναι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ πόλεως, καὶ νεώς, καὶ παντός ἐλάττινος ἢ μείζονος κατασκευάσματος —, οὕτω δὴ καὶ εἰσελθὼν τις ὡς περ εἰς μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν τόνδε τὸν κόσμον καὶ θεασάμενος οὐρανὸν ἐν κύκλῳ περιπολοῦντα καὶ πάντα ἐντὸς συνειληφότα, πλανήτας δὲ καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας κατὰ ταῦτά καὶ ὡσαύτως κινουμένους, ἐμμελῶς τε καὶ ἐναρμονίως καὶ τῷ παντὶ ὠφελίμως, γῆν δὲ τὸν μεσαίτατον χῶρον λαχοῦσαν, ὕδατός τε καὶ αἴρος χύσεις ἐν μεθορίῳ τεταγμένας, ἔτι δὲ ζῶα θνητὰ τε αὐτὰ καὶ ἀθάνατα, καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν διαφοράς, λογιεῖται δήπου, ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ τέχνης παντελοῦς δεδημιούργηται, ἀλλὰ καὶ ἦν καὶ ἔστιν ὁ τοῦδε τοῦ παντός δημιουργὸς ὁ θεός. Οἱ δὴ οὕτως ἐπιλογιζόμενοι, διὰ σκιᾶς τὸν θεὸν καταλαμβάνουσι, διὰ τῶν ἔργων τὸν τεχνίτην κατανοοῦντες.

Mens autem Bezeleelo perfectior Deoque dilectior Moses.

33. Ἔστι δὲ τις τελεώτερος καὶ μᾶλλον κεκαθαρμέ-

νος νοῦς, τὰ μεγάλα μυστήρια μνηθεῖς, ὅστις οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸ αἴτιον γνωρίζει, ὡς ἂν ἀπὸ σκιάς τὸ μένον, ἀλλ' ὑπερκίψας τὸ γεννητόν, ἔμφασιν ἐναργῆ τοῦ ἀγεννήτου λαμβάνει, ὡς ἀπ' αὐτοῦ αὐτὸν καταλαμβάνειν καὶ τὴν σκιάν αὐτοῦ, ὅπερ ἦν τὸν τε λόγον καὶ τόνδε τὸν κόσμον. Οὗτός ἐστι Μωϋσῆς, ὁ λέγων· „Ἐμφάνισόν μοι σαυτόν, γνωστῶς ἴδω σε“ (Exod. 33, 13), μὴ γὰρ ἐμφανισθεῖς μοι δι' οὐρανοῦ ἢ γῆς ἢ ὕδατος ἢ ἀέρος ἢ τινος ἀπλῶς τῶν ἐν γενέσει, μηδὲ κατοπτρισαίμην ἐν ἄλλοι τινὲ τὴν σὴν ἰδέαν ἢ ἐν σοὶ τῷ Θεῷ, αἱ γὰρ ἐν γεννητοῖς ἐμφάσεις διαλύονται, αἱ δὲ ἐν τῷ ἀγεννήτῳ μόνιμοι καὶ βέβαιοι καὶ ἀίδιοι διατελοῦν. Διὰ τοῦτο „Μωϋσῆν ἀνακέκληκε καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ὁ Θεός.“ (Exod. 35, 30.) Καὶ Βεσελεὴλ ἀνακέκληκεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τὸν μὲν τὴν ἔμφασιν τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ αἰτίου, τὸν δέ, ὡςπερ ἀπὸ σκιάς τῶν γενομένων, τὸν τεχνίτην ἐξ ἐπιλογισμοῦ κατανοοῦντα. Διὰ τοῦθ' εὐρήσεις τὴν σκιὴν καὶ τὰ σκεύη πάντα αὐτῆς πρότερον μὲν ὑπὸ Μωϋσέως, αὐθις δ' ὑπὸ [*] Βεσελεὴλ κατασκευαζόμενα· Μωϋσῆς μὲν γὰρ τὰ ἀρχέτυπα τεχνιτεύει, Βεσελεὴλ δὲ τὰ τούτων μιμήματα· χρήται μὲν γὰρ Μωϋσῆς ὑφηγητῆ τῷ Θεῷ, ὡς φησι· „Κατὰ τὸ παράδειγμα τὸ δεδωγμένον σοι ἐν τῷ ὄρει πάντα ποιήσεις“ (Exod. 25, 40), Βεσελεὴλ δὲ Μωϋσεῖ. Καὶ εἰκότως· καὶ γὰρ ὁ τε Ἰακώβ, ὁ λόγος, καὶ Μαριάμ, ἡ αἰσθησις, *ἐπαναστάται ρητῶς ἀκούουσιν*, ὅτι „ἐὰν γένηται προφήτης κυρίῳ, ἐν ὄραματι αὐτῷ γνωσθήσεται καὶ ἐν σκιᾷ ὁ Θεός, οὐκ ἐναργῶς· Μωϋσεῖ δέ, ὅστις πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, στόμα κατὰ στόμα λαλήσει ἐν εἶδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων.“ (Num. 12, 6.)

Deus igitur rogandus, ut gratiae thesaurum aperiat, thesauros malorum occludat.

34. Ἐπειδὴ τοίνυν δύο φύσεις εὔρομεν γενομένας καὶ πλαττομένας καὶ ἄκρως τετορευμένας ὑπὸ Θεοῦ, τὴν μὲν ἐξ ἑαυτῆς βλαβεράν καὶ ἐπίληπτον καὶ κατάρατον, τὴν δὲ ὠφέλιμον καὶ ἐπαινετήν, καὶ ἔχουσαν τὴν μὲν κίβδηλον, τὴν δὲ δόκιμον χαρακτῆρα· καλήν καὶ ἀρμόττουσαν εὐχὴν εὐξόμεθα, ἣν καὶ Μωϋσῆς, „ἰν' ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ τὸν ἑαυτοῦ θησαυρὸν“ καὶ τὸν μετάρσιον καὶ ἐγκύμονα θείων φώτων λόγον, ὃν δὴ κέκληκεν οὐρανόν, „τοὺς δὲ τῶν κακῶν ἐπισφίγξῃ“. Εἰσὶ γὰρ ὡςπερ ἀγαθῶν, οὕτω καὶ κακῶν παρὰ τῷ Θεῷ θησαυροί, ὡς ἐν μεγάλῃ φησὶν ὠδῇ· „Οὐκ ἰδοὺ ταῦτα συνῆκται παρ' ἐμοί, καὶ ἐσφραγίσται ἐν τοῖς θησαυροῖς μου, ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως, ὅταν σφαλῇ ὁ πούς αὐτῶν;“ (Deut. 32, 34 ss.) Ὅρας, ὅτι κακῶν εἰσι θησαυροί, καὶ ὁ μὲν τῶν ἀγαθῶν εἷς. Ἐπὶ γὰρ ὁ Θεὸς εἷς, καὶ ἀγαθῶν θησαυρός· πολλοὶ δὲ τῶν κακῶν, ὅτι καὶ οἱ ἁμαρτάνοντες ἄπειροι τὸ πλῆθος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σκόπει τὴν τοῦ ὄντος ἀγαθότητα· τὸν μὲν τῶν ἀγαθῶν θησαυρὸν ἀνοίγει, τοὺς δὲ τῶν κακῶν ἐπισφίγγει. Θεοῦ γὰρ ἰδιον, τὰ μὲν ἀγαθὰ προτείνειν καὶ φθάνειν δωροῦμενον, τὰ δὲ κακὰ μὴ ῥαδίως ἐπάγειν. Μωϋσῆς δὲ καὶ ἐπιτείνων τὸ τοῦ Θεοῦ φιλόδωρον καὶ χαριστικὸν οὐ μόνον ἐν τῷ ἄλλῳ χρόνῳ φησὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν κακῶν ἐσφραγίσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ σφαλῇ κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὁπότε καὶ ἄξιον ἦν αὐτὴν δίκης ἀξιούσθαι· „ἐν ἡμέρᾳ γάρ,“ φησὶν, „ἐκδικήσεως ἐσφραγίσθαι τοὺς τῶν κακῶν θησαυροὺς,“ δεικνύντος τοῦ ἱεροῦ λόγου, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἁμαρτάνουσιν

εὐθύς ἐπέξεισιν ὁ θεός, ἀλλὰ δίδωσι χρόνον εἰς μετανοίαν καὶ τὴν τοῦ σφάλματος ἴασιν καὶ ἐπανόρθωσιν.

Merito Deus serpentem i. e. voluptatem exsecratur, quia in anima pro virtutis studio excitat amorem affectuum.

35. „Καὶ εἶπε κύριος ὁ θεός τῷ ὄφει· Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῆς γῆς.“ Ὡσπερ ἡ χαρὰ εὐπάθεια οὖσα εὐχῆς ἐστὶν ἐπάξια, οὕτω κατάρως ἡδονή, τὸ πάθος, ἡ μεταθεῖσα τοὺς ὅρους τῆς ψυχῆς καὶ κατασκευάσασα αὐτὴν ἀντὶ [*] φιλαρέτου φιλοπαθῆ· φησὶ δὲ Μωϋσῆς ἐν ταῖς ἀραῖς, „ἐπικατάρατον εἶναι τὸν μετατιθέντα τὰ ὅρια τοῦ πλησίον“ (Deut. 27, 17). Ὅρον γὰρ ἔθηκε καὶ νόμον ὁ θεός τὴν ἀρετὴν τῆ ψυχῆς, τὸ τῆς ζωῆς ξύλον· τοῦτον δὲ μετατέθεικεν, πήξας ὅρον κακίαν, ξύλον θανάτου. „Ἐπικατάρατος μέντοι καὶ ὁ πλανῶν τυφλὸν ἐν ὁδῷ“ (Deut. 27, 18) — καὶ ταῦτα δὲ ἐργάζεται ἡ ἀθεωτάτη ἡδονή. Τυφλὸν γὰρ φύσει ἡ αἰσθήσις ἄτε ἄλογος οὖσα, ἐπεὶ τὸ λογικὸν ἐξομματοῦται· παρ’ ὃ καὶ μόνῳ τούτῳ τὰ πράγματα καταλαμβάνομεν, αἰσθήσει δὲ οὐκέτι, μόνῳ γὰρ τὰ σώματα φαντασιούμεθα δι’ αἰσθήσεως. Τὴν οὖν πηρῶν αἰσθησιν τῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως ἐξηπάτηκεν, εἴ γε δυναμένην ἐπὶ νοῦν τρίπεσθαι καὶ ἠριοχεῖσθαι ὑπ’ αὐτοῦ κεκώλυκεν, ἐπὶ τὸ ἐκτός αἰσθητὸν ἀγαγοῦσα καὶ λίχνον αὐτὴν ἀπεργασαμένη τοῦ ἑαυτῆς ποιητικοῦ, ἵνα ἡ μὲν αἰσθήσις, πηρὸς οὖσα, ἀκολουθῆ τυφλῷ ποδηγῷ, τῷ αἰσθητῷ, ὃ δὲ νοῦς, ὑπ’ ἀμφοτέρων ποδηγούμενος οὐ βλέπόντων, ἐτραχηλίῃται καὶ ἀκρατῆς ἑαυτοῦ γίνηται. Εἰ γὰρ τις ἦν τοῦ κατὰ φύσιν ἀκολουθία, τῷ βλέποντι λογισμῷ τὰ πηρᾶ

ἐχρῆν ἔπεσθαι, οὕτω γάρ ἄν τὰ βλαβερὰ ἐπεκουφίζετο. Νυνὶ δὲ τοσοῦτον ἔστησε μηχανήμα κατὰ τῆς ψυχῆς, ὥστε ἡγεμόσιν αὐτὴν χρῆσθαι τυφλοῖς ἠνάγκασε, παρακρουσαμένη καὶ ἀναπεισασα κακῶν ἀρετὴν ἀλλάξει, καὶ ἀντιδοῦναι ποτηρῶν κακίαν.

Voluptas sensibus vera inimica omnibusque ceteris affectibus deterior. (36. 37.)

36. Ἀπειρήκε δὲ καὶ τὴν τοιαύτην ἀντιδοσίαν ὁ ἱερός λόγος, ὅταν φησὶν· „Οὐκ ἀλλάξεις καλὸν ποτηρῶν.“ (I. εν. 27, 33.) Ἐπικατάραιος δὴ διὰ ταῦθ' ἡ ἡδονή. Ἄ δὲ καταρᾶται αὐτῇ, ἴδωμεν ὡς προσφυσᾷ. „Ἀπὸ πάντων,“ φησί, „τῶν κτηνῶν ἐπάρατον εἶναι.“ (Gen. 3, 14.) Οὐκοῦν κτηνῶδες μὲν ἐστὶ τὸ ἄλογον καὶ αἰσθητικόν· ἐκάστη δὲ αἰσθησις ἡδονῇ καταρᾶται, ὡς πολεμωτάτη καὶ ἐχθρίστη. Καὶ γάρ ἐστι τῷ ὄντι πολέμιος αἰσθήσει· τακμήριον δέ, ὅταν ἡδονῆς ἀμέτρον κορεσθῶμεν, οὐθ' ὄραν οὐτ' ἀκούειν οὐτ' ὁσφραίνεσθαι οὐτε γενέσθαι οὐθ' ἄπτεισθαι βίλικρινῶς δυνάμεθα, ἀλλ' ἀμυδρὰς καὶ ἀσθενεῖς ποιούμεθα τὰς προσβολάς. Καὶ τοῦτο μὲν, ὅταν ἐπίσχωμεν τὴν χρῆσιν αὐτῆς, πάσχομεν· ἐν αὐταῖς δ' ὄντες ταῖς τῆς ἡδονῆς ἀπολαύσει κατὰ τὸ παντελές καὶ τὴν διὰ τῶν ἐννοησιῶν αἰσθήσεων ἀντίληψιν ἀφαιρούμεθα, ὡς δοκεῖν πεπηριώσθαι. Πῶς οὖν οὐκ ἄν βικότως ἀρετῆς θείτο αἰσθησις τῇ πληρώσει αὐτῆς ἡδονῆς;

37. [*] „Ἐπικατάραιος δὲ ἐστὶ καὶ παρὰ πάντα τὰ θηρία,“ λέγω δὴ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τούτοις γὰρ νοῦς τιτρώσκειται καὶ διαφθείρεται. Διὰ τί οὖν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν χείρων εἶναι δοκεῖ; Ὅτι σχεδὸν ὑποβέβληται πᾶσιν, ὡς περ τις ἀρχὴ καὶ θεμέλιος· ἢ το γὰρ ἐπιθυμία

γέγονε δι' ἔρωτος ἡδονῆς, ἢ τε λήπη συνίσταται κατὰ τὴν ταύτης ἀφαρῆσιν, φόβος τε αὖ γεννᾶται δι' εὐλάβειαν ἀπουσίας αὐτῆς. Ὡστε δῆλον εἶναι, ὅτι πάντα ἐφορμεῖ τὰ πάθη ἡδονῆ· καὶ οὐδ' ἂν συνέστη τὸ παρῖπιαν ἴσως ἐκεῖνα, εἰ μὴ προκατεβλήθη τὸ οἰστικὸν αὐτῶν, ἡδονῆ.

„*Super pectus et ventrem gradieris*“: *hae enim corporis partes sunt affectuum sedes, ut caput rationis.* (38. 39.)

38. „Ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ.“ Περὶ γὰρ ταῦτα φωλεύει τὰ μέρη τὸ πάθος, τὰ στέρνα καὶ τὴν γαστέρα· ὅταν μὲν ἔχῃ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰς ὕλας ἢ ἡδονῆ, περὶ τὴν γαστέρα καὶ τὰ μετ' αὐτήν, ὅταν δὲ ἀπορῇ, περὶ τὰ στήθη, ὅπου ὁ θυμός. Οἱ γὰρ φιλήδονοι στερόμενοι τῶν ἡδονῶν ὀργίζονται καὶ παραπικραίνονται. Ἐτι δὲ ἀκριβέστερον ἴδωμεν τὸ δηλούμενον. Τριμερῆ συμβέβηκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἶναι, καὶ ἔχειν μέρος μὲν ἐν λογιστικόν, δεύτερον δὲ θυμικόν, τρίτον δὲ ἐπιθυμητικόν. Ἐπιθυμῶν μὲν οὖν τῶν φιλοσόφων τὰ μέρη ταῦτα δυνάμει μόνον διέκριναν ἀλλήλων, τινὲς δὲ καὶ τόποις. Ἐἴτα ἔνειμαν τῷ μὲν λογικῷ τὸν περὶ κεφαλὴν χώρον, εἰπόντες, ὅπου ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ οἱ δορυφόροι, δορυφόροι δὲ αἱ αἰσθήσεις τοῦ νοῦ περὶ κεφαλὴν οὔσαι, ὡστε καὶ ὁ βασιλεὺς εἴη ἂν ἐκεῖ, ὡς περ ἄκραν ἐν πόλει λαχῶν οἰκεῖν· τῷ δὲ θυμικῷ τὰ στέρνα, παρ' ὃ καὶ τὴν φύσιν ὀχυρῶσαι τὸ μέρος πικρότητι καὶ κραταιότητι συνεχῶν ὀστέων, ὡς περ στρατιώτην ἀγαθὸν καθοπλίσασαν θώρακι καὶ ἀσπίδι πρὸς τὴν τῶν ἐναντιουμένων ἄμυναν· τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ τὸν περὶ τὸ ἥπαρ καὶ τὴν κοιλίαν τόπον, ἐνταῦθα γὰρ κατοικεῖ ἐπιθυμῖα, ὄρεξις ἄλογος.

39. Ἐὰν οὖν ποτε ζητῆς, ὧ δίανοια, τίνα χώρον

ἡδονὴ κεκλήρωται, μὴ σκέπτου τὸν περὶ κεφαλὴν τόπον, ἅπου τὸ λογιστικόν, μὴ γὰρ εὐρήσεις, ἐπεὶ μάχεται ὁ λόγος τῷ πάθει καὶ ἐν ταύτῃ μένει οὐ δύναται, κρατοῦντος μὲν γὰρ λόγου φροῦδος ἡ ἡδονή, νικώσης δὲ ἡδονῆς φραγὰς ὁ λόγος. Ζήτει δὲ ἐν στήθει καὶ κοιλίᾳ, ἅπου ὁ θυμὸς καὶ ἡ επιθυμία, μέρη τοῦ ἀλόγου· ἐν αὐτῇ γὰρ εὐρίσκεται καὶ ἡ κρισις ἡ ἡμετέρα καὶ τὰ πάθη. Οὐ κεκάλυπται οὖν τοῦς, ἐκφύει τῶν νοσητῶν καὶ αἰκείων επιβλαβῶν ἐκδοθῆναι τῷ χείρονι. Τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει, ὅταν ὁ ψυχῆς κρατήσῃ πόλεμος· ἀνάγκη γὰρ δορυάλωτον γηρασθαι τὸν μὴ μάχιμον, [*] ἀλλ' εἰρηναῖον τὸν ἐν ἡμῖν λογισμῶν.

Lex sana compescit affectus, et iram quidem clavo sermone coniuncto cum doctrina et veritate. (40-42.)

40. Εὐδίδε γὰρ ὁ ἱερὸς λόγος ἦσαν ἡ ἐκατέρου δύναται ὀργὴ πάθους, θυμοῦ τε καὶ επιθυμίας, ἐκάτερον ἐπιστομῆσι, ἡτοχῶν καὶ κυβερνήτην ἐπιστάς τὸν λόγον. Καὶ πρότερον περὶ τοῦ θυμοῦ, θεραπεύων αὐτὸν καὶ ἰώμενος, διαλέγεται οὕτως· „Καὶ επιθήσεις ἐπὶ τὸ λόγιον τῶν κρισιῶν τὴν δῆλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἔσται ἐπὶ τοῦ στήθους Ἰσραὴλ, ὅταν εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον ἐναντίον κυρίου.“ (Ὁ. λ. α. 28, 30 ss.) Λόγιον οὖν ἔστιν ἐν ἡμῖν τὸ φωνητήριον ὄργανον, ὅπερ ἐστὶν ὁ γαργαρός λόγος· οὗτος δὲ ἡ ἀκριτόμνητός ἐστι καὶ ἀδόκιμος, ἡ περυσμένος καὶ δόκιμος· εἰς ἔννοιαν δὲ ἡμῶς ἄγει λόγος τοῦ κατὰ διάκρισιν. Τὸ γὰρ λόγιον φησὶν οὐ τὸ ἄκριτον ἢ κίβδηλον, ἀλλὰ τὸ τῶν κρισιῶν, ἴσον τῷ διασκευμένον καὶ ἐξετασμένον. Τοῦτου δὲ τοῦ δοκιμοῦ λόγου δύο ἀρεταί φησὶν εἶναι τὰς ἀνωτάτω, σαφῆνοιαν καὶ ἀλη-

θότητα, καὶ πάνυ ὀρθῶς· ὁ γὰρ λόγος τὸ μὲν πρῶτον παρῆγε τὸ σαφῆ ποιῆσαι καὶ δῆλα τὰ πράγματα τῷ πλησίον, μὴ δυνηθέντων ἡμῶν τὸ ἐγγινόμενον τῇ ψυχῇ πάθος ὑπὸ τῶν ἐκτὸς ἐπιδείξασθαι, οὐδ' οἶον ἦν παραστήσαι.

41. Διόπερ ἠναγκάσθημεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ διὰ φωνῆς σύμβολα, ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἃ δεῖ πάντως εἶναι γνώριμα, ἵνα σαφῶς καὶ ἐκδήλως ὁ πλησίον ἐκλάβηται· ἔπειτα τὸ ἀληθῶς αὐτὰ ἀπαγγεῖλαι. Τί γὰρ ὄφελος, τρανῆ μὲν καὶ σαφῆ τὴν ἐρμηνείαν ποιῆσθαι, ψευδῆ δὲ ἄλλως; ἀνάγκη γὰρ οὕτως ἐχόντων ἀπατᾶσθαι τὸν ἀκροατὴν καὶ μεγίστην καρποῦσθαι συμφορὰν μετὰ ἀγνοίας καὶ ἀπαιδευσίαν. Τί γὰρ, ἂν λέγω τῷ παιδὶ τρανῶς καὶ σαφῶς, δείξας τὸ ἄλλα στοιχεῖον ὅτι ἐστὶ γάμμα, ἢ τὸ ἦ ὅτι ἐστὶν ὦ; ἢ ὁ μουσικός λέγει τῷ πρῶτα εἰσαγομένῳ δεικνὺς τὸ ἐναρμόνιον ὅτι χρῶμά ἐστιν, ἢ τὸ χρωματικὸν ὅτι διατονικόν, ἢ τὴν ὑπάτην ὅτι μέση, ἢ τὸ συνημμένον ὅτι τὸ διεzeugμένον, ἢ τὴν ὑπερβολαίαν ὅτι προσλαμβανόμενος; Τρανῶς μὲν ἴσως καὶ σαφῶς ἐρεῖ, οὐκ ἀληθῶς δέ, ἀλλὰ ταύτη κακίαν ἐργάσεται τὴν ἐν λόγῳ. Ὅταν δὲ ἀμφοτέρω καὶ σαφῆναι καὶ ἀληθότητα ποιῆται, ὠφέλιμον παρέξει τῷ μανθάνοντι τὸν λόγον, χρησάμενος ταῖς δυσὶν ἀρεταῖς αὐτοῦ, ἅς καὶ μόνας σχεδὸν εἶναι συμβέβηκε πού.

42. Πησὶν οὖν ἰδρῶσθαι τὸν κερκόμενον λόγον, ἔχοντα τὰς ἰδίας ἀρετάς, ἐπὶ τοῦ στήθους δῆλον ὅτι Λαρών, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ θυμοῦ, ἵν' οὕτως ἠριοχῆται λόγῳ τὸ πρῶτον, καὶ μὴ ὑπὸ τῆς ἐαυτοῦ ἀλογίας βλάβηται, εἴτα δὲ σαφηνεῖα, οὐ πέφυκε γὰρ θυμὸς σαφηνείας εἶναι φίλος. Τῶν [*] γοῦν ὀργιζομένων οὐ μόνον ἡ διάνοια,

ἀλλὰ καὶ τὰ ῥήματα ταραχῆς καὶ συγχύσεως γέμει· οὐ-
 κεῖον-σὺν ἦν τὴν τοῦ θυμοῦ *ἀσάφειαν* ἐπανορθωθῆναι
 σαφηνεῖα, ἐπὶ τούτοις ἀληθότητι. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων
 καὶ τοῦτο ἔχει ὁ θυμὸς ἴδιον, τὸ ψεύδασθαι· τῶν γοῦν
 χρωμένων τῷ πάθει τούτῳ σχεδὸν οὐδεὶς ἀληθεύει, ἄτε
 μέθῃ κεκρατημένος ψυχῆς, οὐ σώματος. Ταῦτα ἀλεξι-
 φάρμακα τοῦ θυμικοῦ μέρους ἐστί· λόγος, σαφήνεια λό-
 γου, ἀλήθεια αὐτοῦ· ἐν γὰρ ἐστὶ δυνάμει τὰ τρία, λό-
 γος σὺν ἀρεταῖς ἀληθότητι καὶ σαφηνεῖα, θυμόν, νόσημα
 χαλεπὸν ψυχῆς, ἰώμενος.

*Maxime autem idonei ad hanc iram minuendam Aaron, ex-
 scindendam Moses, idque pietate sua pollentes. (43-46.)*

43. Τίνος οὖν ἐστὶ φέρειν ταῦτα; Οὐχὶ τῆς ἐμῆς ἢ
 τῆς τοῦ τυχόντος διανοίας, ἀλλὰ τῆς ἱερωμένης καὶ θυ-
 ούσης καθαρῶς, τῆς Ἀαρών. Καὶ οὐδὲ ταύτης αἰεὶ πολ-
 λάκις γὰρ τρέπεται, ἀλλ' ὅταν ἀτρέπτως διάγη, ὅταν εἰς-
 πορευῆται εἰς τὸ ἅγιον, ὅταν συνεισπορευῆται ὁ λογι-
 σμὸς ταῖς ἀγίαις γνώμας καὶ μὴ τούτων ἀποδιδράσκη.
 Ἀλλὰ πολλάκις συνεισέρχεται μὲν ὁ νοῦς εἰς ἱεράς καὶ
 ὀσίας καὶ καθαρμένας δόξας, ἀλλὰ ἀνθρωπίνους ταύ-
 τας, οἷον τὰς περὶ τῶν καθηκόντων, τὰς περὶ τῶν κατορ-
 θωμάτων, τὰς περὶ τῶν θέσει νομίμων, τὰς περὶ τῆς
 κατ' ἀνθρώπους ἀρετῆς. Οὐδ' ὁ τοῦτον διακείμενος
 τὸν τρόπον ἱκανός ἐστὶ τὸ λόγιον φέρειν ἐπὶ τοῦ στήθους
 μετὰ τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ μόνος ὁ ἐναντίον κυρίου εἰσιών,
 τουτέστιν ὁ ἕνεκα θεοῦ πάντα πράττων καὶ μηδὲν τῶν
 μετὰ θεὸν ὑπερτιμῶν, ἀλλὰ νέμων μὲν καὶ τούτοις τὰ
 κατ' ἀξίαν, μὴ ἰστάμενος μέντοι ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀνατρέ-
 χων ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην καὶ τιμὴν τοῦ ἐνός.

Τῷ γὰρ οὕτως διακειμένῳ ἠνιοχηθήσεται ὁ θυμὸς ὑπὸ τοῦ λόγου κεκαθαυμένου τὸ ἄλογον αὐτοῦ περιαιρούν-
τος, καὶ ὑπὸ σαφηλείας τὸ ἄσαφές καὶ συγκεχυμένον
θεραπευούσης, καὶ ὑπὸ ἀληθείας τὸ ψεῦδος ἀποκο-
πούσης.

44. Ὁ μὲν οὖν Λαβίων — δεύτερος γὰρ ἐστὶ Μωϋ-
σῆς — ἐκτέμνων τὸ στήθος, ὅπερ ἐστὶ τὸν θυμόν, οὐκ
ἔῃ αὐτὸν ἀκρίτοις ὀρμαῖς ἐκφέρεσθαι, δεδιώς, μήποτε
ἀφελθεὶς ἵππου τρόπον ἀνασκιρτήσας ὅλην πατήσῃ τὴν
ψυχὴν, ἀλλὰ θεραπεύει καὶ ἐπιστομίζει τὸ μὲν πρῶτον
λόγῳ, ἵνα ἠνιόχῃ χρώμενος ἀρίστῳ μὴ σφόδρα ἀφηνιάξῃ,
ἔπειτα δὲ ταῖς ἀρβυαῖς τοῦ λόγου, σαφηνεῖα καὶ ἀληθεία.
Εἰ γὰρ παιδευθεῖ ὁ θυμὸς οὕτως, ὥστε καὶ λόγῳ εἴκβιν
καὶ σαφηνεῖα καὶ τὸ ἀψευδὲς ἀσκεῖν, ἑαυτὸν τε τῆς πολ-
λῆς ζέσσωσ ἀπαλλάξῃ, τὴν τε ὅλην ψυχὴν ἵλβων κατα-
σκευάσῃ.

45. Ἄλλ' οὗτος μὲν, ὡς ἔφη, ἔχων τὸ πάθος, ἰᾶ-
σθαι αὐτὸ πειρᾶται τοῖς λεχθεῖσι σωτηρίοις φαρμάκοις.
Μωϋσῆς δὲ ὅλον τὸν [*] θυμόν ἐκτέμνειν καὶ ἀποκό-
πτειν οἶεται δεῖν τῆς ψυχῆς, οὐ μετριοπιΐθειαν, ἀλλὰ
συνόλως ἀπάθειαν ἀγαπῶν. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ
ὁ ἱερώτατος χρησμὸς. „Λαβίων“ γὰρ, φησὶ, „Μωϋσῆς
τὸ στήθιον ἀφελὲν αὐτὸ ἐπίθεμα ἐναντίον κυρτοῦ ἀπὸ
τοῦ κριοῦ τῆς τελειώσσωσ, καὶ ἐγένετο Μωϋσεῖ ἐν μερίδι.“
(Ιερ. 8, 29.) Πάνυ καλῶς· τοῦ γὰρ φιλαρέτου καὶ θεο-
φιλοῦς ἔργον ἦν τὴν ὅλην ψυχὴν θρασυάμενον λαβέσθαι
τοῦ στήθους, ὅπερ ἐστὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ ἀφελθεῖν αὐτὸν
καὶ ἀποκόψαι, ἵνα τοῦ πολεμικοῦ μέρους ἐκτμηθέντος
ἀεγῆται τὸ λοιπὸν ἄγῃ. Ἀφαιρεῖ δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ τυ-
χόντος ζώου, ἀλλ' ἀπὸ κριοῦ τῆς τελειώσσωσ, καίτοι καὶ

μύσχος ἱερονογήθη· ἀλλὰ τοῦτον παρελθὼν ἐπὶ τὸν
 κριὸν ἦλθε, διότι κριουτικὸν φέσει ζῶον ἔστι καὶ θυμι-
 κὸν καὶ ὀσμυτικὸν, παρ' ὃ καὶ οἱ μηχανοποιοὶ τὰ πολλὰ
 τῶν πολεμιστηρίων ὀργάνων κριοῖς κατασκευάζουσι. Τὸ
 κριῶδες οὖν καὶ ὀσμυτικὸν καὶ ἄκριτον ἐν ἡμῶν ἔστι τὸ
 ἐριστικὸν εἶδος· ἔρις δὲ μήτηρ ἔστι θυμοῦ· παρ' ὃ καὶ
 οἱ φιλονεκότεροι ἐν τε ταῖς συζητήσεσι καὶ ἐν ταῖς ἄλ-
 λαις ὁμιλίαις ὅσατα ὀργίζονται. Τῆς οὖν ἐριστικῆς καὶ
 φιλονεκῆς ψυχῆς πλημμυρῶδες γέννημα θυμὸν ἐκτέμνει
 δεύτως, ἵνα στερωθεῖσα παύσῃται βλαβερὰ τίκτουσα
 καὶ γένηται μερῶς τοῦτο ἀριόμοια τῷ φιλονεκῷ, οὐ τὸ
 στῆθος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ τὸ ἀφελεῖν αὐτά. Μοῖραν
 γὰρ ὁ θεὸς ἔειπεν ἀρίστην τῷ σοφῷ τὸ ἐκτέμνειν τὰ
 πάντα δύνασθαι. Ὁραῖς, πῶς ὁ τελεῖος τελείων ἀπέδεικται
 αἰεὶ μελετῆ. Ἄλλ' ὃ γε προκρίτων δεύτερος ὢν Ἰακώβ
 μετριοπαθῶς, ὡς ἔφη, ἀσκέει. ἐκτεμνεῖν γὰρ εἰ τὸ στῆθος
 καὶ τὸν θυμὸν ἀδυνατεῖ· φέρει δὲ ἐπ' αὐτὸν τὸν ἐπίοχον
 οὖν ταῖς προσηγέσιν ἀρεταῖς λόγον, τὸ λόγιον, ἐφ' οὗ
 δέλωσις ἔστι καὶ ἀλήθεια.

46. Παραπλήρως δὲ σαφέστερον τὴν διαφορὰν καὶ
 διὰ τοῦτο. „Τὸ γὰρ στῆθύνιον,“ φησί, „τοῦ ἐπιδέ-
 ματος καὶ τὸν βραχίονα τοῦ ἀφαιρέματος εἴληφα παρὰ
 τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν θυσιῶν τοῦ σωτηρίου ἡμῶν,
 καὶ ἔδωκα αὐτὰ Ἰακώβ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ.“ (Lev. 7,
 34.) Ὁραῖς, ὅτι οἷα εἰσὶν ο἗τοι ἱκανοὶ τὸ στῆθος μόνον
 λαβεῖν, ἀλλὰ οὖν τῷ βραχίονι. Μελετῆς δὲ χάρις τοῦ βρα-
 χίονος. Διὰ τί; Ὅτι ὁ μὲν τελείος ὢν βραχὺν καὶ τα-
 πευρὸν οὐδέτις φροεῖ αἰδέ μετριοπαθεῖν βούλεται, ἀλλ'
 ἐκ περιουσίας ὅλα τὰ πάντα δὲ ὅλων ἀπέκοψεν, οἱ δὲ
 βραχίως καὶ οὐ μεγάλας ὀρμησὺν ἐπὶ τὸν τῶν παθῶν

πόλεμον, ἀλλὰ καταλλάττονται καὶ σπονδάς πρὸς αὐτὰ τίθενται, τὸν συμβατήριον λόγον [*] προτείνοντες, ἵν' οὕτως ἡνιοχῶν ἐπιστοιμίῃ τὴν ἐπιπλέον αὐτῶν φορᾶν. Ἔστι δὲ καὶ σύμβολον ὁ βραχίων πόνου καὶ κακοπαθείας· τοιοῦτος δὲ ὁ θεραπευτὴς καὶ λειτουργὸς τῶν ἀγίων, ἀσκήσει καὶ πόνῳ χρώμενος· ἄπνονος δὲ ἔστιν, ὃ ὁ θεὸς χαρίζεται κατὰ πολλὴν περιουσίαν τὰ ἀγαθὰ τέλει· βραχύτερος δὲ εὐρίσκειται καὶ ἀτελέστερος ὁ πόνῳ κτώμενος τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀπόνου καὶ εὐμαρῶς αὐτὴν παρὰ θεοῦ λαβόντος Μωϋσέως. Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ πονεῖν βραχύτερον καὶ ἔλαττόν ἐστι τοῦ ἀπόνου, οὕτω καὶ τὸ ἀτελὲς τοῦ τελείου, καὶ τὸ μανθάνον τοῦ αὐτομαθοῦς· διὰ τοῦτο σὺν μὲν βραχίονι λαμβάνει τὸ στήθος Μαρῶν, ἄνευ δὲ βραχίονος Μωϋσῆς. Τὸ στήθῦνιον δὲ ἐπιθέματος καλεῖ διὰ τοῦτο, ὅτι ἐπικεῖσθαι δεῖ τῷ θυμῷ καὶ ἐφιδρῦσθαι τὸν λόγον, ὡσανεὶ τινα ἡνιοχὸν εὐθύνοντα σκληραύχενά καὶ ἀφηνιαστὴν ἵππον· τὸν δὲ βραχίονα οὐκ ἐπιθέματος, ἀλλ' ἀφαιρέματος διὰ τόδε, ὅτι δεῖ τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνον μὴ ἑαυτῇ προσάγειν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀφλεῖν ἀφ' ἑαυτῆς καὶ θεῷ ἀνενεγκεῖν, ὁμολογοῦσαν, ὅτι οὐχ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς οὐδὲ ἡ δύναμις περιεποίησα τὸ καλόν, ἀλλὰ καὶ ὁ τὸν ἔρωτα χαρισάμενος. Οὕτε δὲ στήθῦνιον οὕτε ὁ βραχίων λαμβάνεται πλὴν ἀπὸ τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου· κατὰ τὸ εἶκός. Τότε γὰρ ἡ ψυχὴ σώζεται, ὅταν καὶ ὁ θυμὸς ἡνιοχηθῇ ὑπὸ λόγου, καὶ ὁ πόνος μὴ οἴησιν ἐγκατασκευάσῃ, ἀλλὰ παραχωρήσῃ τῷ εὐεργέτῃ θεῷ.

Serpens ventre incedere iubetur, quia hic vas voluptatis.

47. Τὸ δὲ μὴ μόνον ἐπὶ τῷ στήθει, ἀλλὰ καὶ τῇ

κοιλία πορεύεσθαι τὴν ἡδονὴν εἶπομεν ἤδη, οἰκειότατον δηλοῦντες ἡδονῆς χωρίον τὴν γαστέρα, σχεδὸν γὰρ ἀγχεῖον τῶν ἡδονῶν ἀπασῶν αὕτη ἐστὶ· πληρωθείσης γὰρ τῆς γαστρὸς ὀρέξεις καὶ τῶν ἄλλων ἡδονῶν γίνονται σύντονοι, κενωθείσης δὲ ἡρεμαῖαι καὶ σταθερώτεραι. Διὸ καὶ φησιν ἐτέρωθι· „Πᾶς ὁ πορευόμενος ἐπὶ κοιλία, πᾶς ὁ πορευόμενος ἐπὶ τεσσάρων διὰ παντός, ὅς πολυπληθεῖ ποσίν, ἀκάθαρτός ἐστι.“ (Lev. 11, 42.) Τοιοῦτος δὲ ὁ φιλήδονος ἀεὶ χωρῶν ἐπὶ γαστέρα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα ἡδονάς. Τῷ δὲ ἔρποντι ἐπὶ κοιλίαν τὸν ἐπὶ τεσσάρων βαδίζοντα ἠνωκεν· εἰκότως· τέτταρα γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τῶν ἐν ἡδονῇ, ὡς τις κατ' ἐξαιρέτιον λόγος μέμνηται. Ἀκάθαρτος οὖν ὁ καὶ τῷ ἐνὶ χρώμενος τῇ ἡδονῇ καὶ ὁ πᾶσιν ἐφορμῶν τοῖς, τέσσαρσι.

Conferuntur ad voluptatem inter se perfectus (Moses) et adhuc proficiens. (48. 49.)

48. Τούτων εἰρημένων ἴδε διαφορὰν πάλιν τελείου καὶ προκόπτοντος. Ὡςπερ οὖν πρότερον εὗρίσκετο ὁ μὲν τέλειος ὄλον ἐκτέμνων τὸν θυμὸν τῆς ἐριστικῆς ψυχῆς καὶ ποιῶν αὐτὴν τιθασσὸν καὶ χειροῆθη καὶ εἰρηναῖον καὶ ἰλεων πρὸς πάντα ἔργῳ τε καὶ λόγῳ, ὁ δὲ προκόπτων [*] οὐκ δυνάμενος μὲν ἀποκόψαι τὸ πάθος — φέρει γὰρ τὸ στήθος —, παιδεύων δὲ αὐτὸ λόγῳ κεκριμένοι, ἔχοντι δύο ἀρετάς, σαφήρειαν καὶ ἀλήθειαν· οὕτω καὶ νῦν εὗρεθήσεται ὁ μὲν σοφὸς τελείως ἡδονάς ἀπορριπτόμενος καὶ ἀποσειόμενος, Μωϋσῆς, ὁ δὲ προκόπτων οὐχ ἅπασαν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀναγκαίαν καὶ ἀπλήν προσείμενος, τὴν δὲ περιέρχον καὶ περιπτὴν κατὰ τὰς ἐπεντρούσεις παραποιούμενος. Ἐπὶ γὰρ Μωϋσείως φησὶν οὕτως·

„Καὶ τὴν κοιλίαν καὶ τοὺς πόδας ἔπλυνεν ὕδατι τοῦ ὀλοκαυτώματος.“ (Lev. 9, 14.) Πάνυ καλῶς ὄλην γὰρ τὴν ἡνυχὴν ἀξίαν οὖσαν θεῷ προσάγεσθαι διὰ τὸ μηδένα ἔχειν μήθ' ἐκούσιον μήτ' ἀκούσιον μῶμον ὁ σοφὸς καθαγιάζει. Οὕτω δὲ διακείμενος ὄλην τὴν γαστέρα καὶ τὰς αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν ἡδονὰς ἐκπλύνει καὶ ἀπολούεται καὶ ἀπορῥύπνεται, οὐχὶ μέρος τι· ἀλλ' οὕτω καταφρονητικῶς ἔσχηκεν αὐτῆς, ὥστε οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα σιτία ἢ ποτὰ προσίεται, θεωρεῖ τῶν θείων τρεφόμενος. Διὸ καὶ ἐν ἑτέροις μαρτυρεῖται αὐτῷ· „Τετταράκοντα ἡμέρας ἄρτου οὐκ ἔφαγε, καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιεν“ (Exod. 34, 28), ὅτε ἐν τῷ θείῳ ὄρει γενόμενος χρησμῶν θεοῦ νομοθετοῦντος ἤκουεν. Ἀλλ' οὐ μόνον ὄλη τῇ γαστρὶ ἀποτάττεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας αὐτῇ συναπορῥύπνεται, τουτέστι τὰς ἐπιβάσεις τῆς ἡδονῆς· ἐπιβάσεις δὲ ἡδονῆς εἰσι τὰ ποιητικὰ αὐτῆς. Ὅ τε γὰρ προκόπτων λέγεται „τὰ ἐγκοιλία καὶ τοὺς πόδας λούειν“ (Lev. 1, 9), οὐ τὴν ὄλην κοιλίαν· ἱκανὸς γὰρ οὐκ ἔστι πᾶσαν ἡδονὴν διώσασθαι, ἀγαπητὸν δέ, ἐὰν τὰ ἐγκοιλία αὐτῆς, τουτέστι τὰ ἐπεντρώματα, ἃ φασιν οἱ φιλήδονοι ἐπιδύσεις εἶναι τινὰς τῶν προηγουμένων ἡδονῶν, ἃ γίνονται ὀψαρτυτῶν καὶ σιτοπόνων λχνων περιεργία.

49. Καὶ προσεπιτείνει τὴν τοῦ *προκόπτοντος* μετριοπάθειαν τῷ τὸν μὲν ἄνευ προστάξεως παραιτεῖσθαι ὄλην τὴν γαστρὸς ἡδονὴν, τὸν δὲ προκόπτοντα μετὰ προστάξεως· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ σοφοῦ λέγεται οὕτως· „τὴν κοιλίαν καὶ τοὺς πόδας ὕδατι πλύνει“ (Lev. 9, 14), ἀνεπιχελεύστως κατὰ τὴν ἐκούσιον γνώμην, ἐπὶ δὲ τῶν ἱερέων οὕτως· „τὰ δὲ ἐγκοιλία καὶ τοὺς πόδας“ οὐχὶ ἔπλυναν, ἀλλὰ „πλυνούσι“ (Lev. 1, 13). Σφόδρα παρατηρη-

μένως· δεῖ γὰρ τὸν μὲν τέλειον ἐξ ἑαυτοῦ κινεῖσθαι πρὸς τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας, τὸν δὲ ἀσκητὴν μετὰ τοῦ ὑφηγουμένου τὰ πρακτέα λόγου, ᾧ προστάττοντι πείθεσθαι καλόν. Οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι Μωϋσῆς [*] ὄλην τὴν κοιλίαν τουτέστι τὴν γαστροῦς ἐκπλήρωσιν παραιτούμενος σχεδὸν καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεσιν ἀποτάττεται, τοῦ νομοθέτου ἀπὸ μέρους ἐνὸς τὸ σύμπαν ἐναργῶς παριστάντος καὶ ἀπὸ συνεκτικωτάτου περὶ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς ἠσύχαζε, δυνάμει διεξιόντος.

Ventris expletio fundamentum ceterorum affectuum. (50. 51.)

50. Συνεκτικώτατον ἡ γαστροῦς ἐκπλήρωσις καὶ ὡσανεὶ θεμελίος τις τῶν ἄλλων παθῶν· οὐδὲν γοῦν ἐκείνων δύναται συστήναι μὴ ἐπερειδόμενον γαστροῖ, ἐφ' ἣ πάντα ἐφίδρυνκεν ἡ φύσις. Διὰ τοῦτο, γεννηθέντων τῶν ἐκ τῆς Λείας προτέρων τῶν ἀγαθῶν ψυχικῶν καὶ σιάντων ἐπὶ τῆς ἐξομολογήσεως Ἰούδα (Gen. 29, 35), μέλλων ὁ θεὸς δημιουργεῖν καὶ τὰς σώματος προκοπὰς, Βάλλαν τὴν Ῥαχὴλ παιδίσκην καὶ πρὸ τῆς δεσποίνης τίκειν παρασκευάζει — Βάλλα δὲ ἐστὶν ἐγκατάποσις —· ἦδει γάρ, ὅτι οὐδὲν τῶν σωματικῶν ἴνευ καταπόσεως καὶ γαστροῦς ὑποστήναι δύναται, ἀλλὰ αὕτη κρατεῖ καὶ ἡγεμονεύει παντὸς τοῦ σώματος καὶ τοῦ κατὰ τὸ ζῆν ψιλὸν ὄγκον. Παρατήρει δὲ πᾶσαν τὴν λεπτολογίαν, οὐδὲν γὰρ λεχθὲν παρέργως ἐνόησεις. Μωϋσῆς μὲν τὸ „στηθύνιον ἀφαιρεῖται“, τὴν δὲ κοιλίαν οὐκ ἀφαιρεῖ μὲν, „πλύνει“ δέ. (Lev. 8, 29. 9, 14.) Διὰ τί; Ὅτι ὁ τέλειος σοφὸς ὄλον μὲν τὸν θυμὸν ἰσχύει παραιτήσασθαι καὶ ἀποκόψαι, ὀργῆς κατεξαναστάς τὴν δὲ κοιλίαν ἐκτεμεῖν ἀδυνατεῖ, τοῖς γὰρ ἀναγκαίοις σιτίοις καὶ ποτοῖς ἡ φύσις βιάζεται

χρησθᾶι καὶ τὸν ὀλιγοδεέστατον καὶ καταφρονητικὸν αὐ-
τῶν τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀσιτίαν αὐτῶν μελετῶντα. Πλυ-
νέτω οὖν αὐτήν καὶ καθαιρέτω ὑπὸ τῶν περριτῶν καὶ
ἀκαθάρτων παρασκευῶν· ἱκανὴ γὰρ καὶ αὕτη παρὰ θεοῦ
τῷ φιλαρέτῳ δωρεά.

51. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς ὑπονοηθείσης διεφθάρθαι
ψυχῆς φησιν (Num. 5, 27), ὅτι, ἂν μὲν ἀπολελοιπυῖα
τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅς ἐστιν ἀνὴρ νόμιμος, εὐρεθῆῃ προς-
κεχωρηκυῖα τῷ μιαίνοντι τὴν ψυχὴν πάθει, „πρησθῆσθαι
τὴν γαστέρα“, ὅπερ ἦν, ἀπληρώτους καὶ ἀκορέστους
ἔξει τῆς γαστρὸς ἡδονὰς καὶ ἐπιθυμίας, καὶ οὐδέποτε
παύσεται ἀπληστος οὔσα δι' ἀπαιδευσίαν, ἀλλ' ἀμυνθή-
των ἐπιρροόντων αἰδίων ἔξει τὸ πάθος. Οἶδα οὖν πολ-
λοὺς οὕτω πταλοντας περὶ τὴν τῆς γαστρὸς ἐπιθυμίαν,
ὥστε ἔτι αὐτοῖς χρησόμενοι πάλιν ἐπὶ τὸν ἄκρατον καὶ
τὰ ἄλλα ὥρμησαν· οὐ γὰρ ἀναλογεῖ τοῖς σωματικοῖς
ὄγκοις ἢ τῆς ἀκράτορος ψυχῆς ἐπιθυμία, ἀλλ' οἱ μὲν ἄτε
ἀγγεῖα ὄντες μεμετρημένα ἄμετρον οὐδὲν προσέονται,
ἀλλὰ τὸ περριτὸν ἐκβάλλουσιν, ἢ δὲ ἐπιθυμία πληροῦται
μὲν οὐδέποτε, μένει δὲ ἐνδεὴς καὶ διψαλέα ἀεὶ. [*] Παρ'
ὃ καὶ τὸ ἀκόλουθον προστίθεται τῷ „πρησθῆναι τὴν
γαστέρα“ τὸ „διαπεσεῖν τὸν μηρόν“· διαπίπτει γὰρ τότε
τῇ ψυχῇ καὶ ὁ σπερματικὸς καὶ γεννητικὸς τῶν καλῶν
λόγος ὀρθός. „Ἐὰν γοῦν,“ φησί, „μὴ μιανθῆῃ, καὶ κα-
θαρὰ καὶ ἀθῶος ἔσται ἐκ σπερμάτων εἰς σπέρμα“
(Num. 5, 28) — ἐὰν ὑπὸ πάθους μὴ μιανθῆῃ, καθαρὴ οὖν
δὲ πρὸς τὸν νόμιμον ἄνδρα, τὸν ὑγιῆ καὶ ἡγεμόνα λόγον,
γόνιμον ἔξει ψυχὴν καὶ καρποφόρον, φέρουσαν γέν-
νημα φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς συμπάσης
ἀρετῆς.

Recta vero ratio contra voluptatis vim adhibenda. (52. 53.)

52. Ἄρ' οὖν ἡμᾶς ἐνδεδεμένους σώματι οἷόν τε σωματικαῖς ἀνάγκαις μὴ χρῆσθαι; καὶ πῶς ἔνεστιν; Ἄλλ' ὄρα. Ὁ ἱεροφάντης τὸν τρόπον παραγγέλλει τῷ ἀγομένῳ ὑπὸ σωματικῆς χρείας αὐτῷ μόνῳ χρῆσθαι τῷ ἀναγκαίῳ. „Πρῶτον μὲν,“ φησί, „τόπος ἔστω σοι ἔξω τῆς παρεμβολῆς“ (Deut. 23, 13), παρεμβολὴν καλῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν ἣ ἔστρατοπέδευκεν ἡ ψυχὴ· οὐ γὰρ δύναται τὸν αὐτὸν κρατεῖν χώρον φρόνησις καὶ σωματικῆς ἀνάγκης ἀπόλαυσις. Ἐῖτα „ἐξελεύσῃ“ φησὶν „ἐκεῖ ἔξω.“ Διὰ τί; Ὅτι οὐ δύναται ἡ ψυχὴ καταμένουσα μετὰ φρονήσεως καὶ ἐν τῷ οἴκῳ διατρίβουσα τῆς σοφίας χρῆσθαι τινι τῶν φίλων σώματος· τρέφεται γὰρ τότε θειοτέραις τροφαῖς ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, δι' ἃς καὶ τῆς σαρκὸς ἀμελεῖ. Ἐπειδὴν γὰρ ἐξέλθῃ τῶν ἱερῶν ἀρετῆς ὁσῶν, τηρικανῆτα ἐπὶ τὰς τὸ σῶμα πλημμελούσας καὶ πιεζούσας ὕλας τρέπεται. Πῶς οὖν αὐταῖς χρήσομαι; „Πάσσαλος ἔστω σοι,“ φησὶν, „ἐπὶ τῆς ζώνης σου, καὶ ὀρύξεις ἐν αὐτῷ“ (Deut. 23, 14), τοντέστι λόγος ἐπὶ τοῦ πάθους ἐξορύτιων καὶ ἀναστέλλων καὶ ἀταμφιεγνῆς αὐτό· ἀνεξῶσθαι γὰρ βούλεται ἡμᾶς τὰ πάθη, ἀλλὰ μὴ ἀνειμένα καὶ κεχυλασμένα φορεῖν. Διὸ καὶ ἐπὶ τῆς διαβάσεως αὐτῶν, ὃ καλεῖται πάσχα, προστάττει τὰς „ὄσφῦς περιεξῶσθαι“ (Exod. 12, 11), ἧτοι συνεσταλάθαι τὰς ἐπιθυμίας. Πάσσαλος οὖν, τοντέστι λόγος, ἐπέσθω τῷ πάθει, κωλύων αὐτὸ χεῖσθαι· οὕτω γὰρ αὐτοῖς μόνοις χρῆσόμεθα τοῖς ἀναγκαίοις, τῶν δὲ περιττῶν ἀφεξόμεθα.

53. Καὶ ἂν ἐν συνουσίαις ὄντες καὶ μέλλοντες εἰς ἀπόλαυσιν καὶ χρῆσιν τῶν παρεσκευασμένων ἐλθεῖν σὺν

λόγῳ παραγενώμεθα ὡσπερ ὄπλῳ τινὶ ὀμνυτηρίῳ, οὕτως
πέραν τοῦ μετρίου σιτίων ἐμφορησθησόμεθα αἰθριῶν
τρόπον, οὐτ' ἀκράτῳ ἀμέτρῳ κορεσθέντες μέθῃ ληραί-
νειν ἀναγκαζούσῃ χρησόμεθα· ἐπιστομιεῖ γὰρ ὁ λόγος
καὶ ἐγγαλινώσῃ τὴν ῥύμην [*] καὶ φορὰν τοῦ πάθους.
Ἐγὼ γοῦν αὐτὸ πολλάκις παθὼν οἶδα. Εἰς γὰρ ἀδιά-
γωγον συνουσίαν ἔλθῶν καὶ πολυτελεῖ δεῖπνα, ὁπότε μὴ
ἀφικοίμην σὺν λόγῳ, δούλος ἐγενόμην τῶν παρεσκευα-
σμένων, ἀγόμενος ὑπὸ δεσποτῶν ἀτιθάσων, θεαμάτων
καὶ ἀκουσμάτων καὶ τῶν ὅσα διὰ μυκτῆρος καὶ γεύσθως
ἡδονὰς ἀπεργάζεται. Ὅποτε δὲ μετὰ τοῦ αἰροῦντος λό-
γου, δεσπότης ἀντὶ δούλου γίνομαι, καὶ ἀνὰ κράτος νικῶ
καλὴν νίκην καρτερίας καὶ σωφροσύνης, ἀντιβαίνων καὶ
ἀντιφιλονεικῶν πᾶσι τοῖς ἀναρῆγηγῶσι τὰς ἀκράτορας
ἐπιθυμίας. „*Ορύξεις*,“ φησὶ γοῦν, „τῷ πασσάλῳ“
(Deut. 23, 14), τουτέστιν, ἣν ἕκαστον ἔχει φύσιν, τὸ φα-
γεῖν, τὸ πιεῖν, τὸ τοῖς μετὰ γαστέρα χρῆσθαι, τῷ λόγῳ
γυμνώσεις καὶ διαστείλης, ἵνα διακρίνας γνῶς τὸ ἀληθές·
τότε γὰρ εἴσῃ, ὅτι ἐν οὐδενὶ τούτων ἐστὶ τὸ ἀγαθόν,
ἀλλὰ τὸ ἀναγκαῖον μόνον καὶ χρήσιμον. „Καὶ ἐπαγα-
γῶν καλήμεις τὴν ἀσχημοσύνην σου“ (Deut. 23, 14)·
πάνυ καλῶς. Ἄγαγε γάρ, ὦ ψυχὴ, τὸν λόγον ἐπὶ πάντα,
ὃ καλύπτεται καὶ συσκιάζεται καὶ συγκρύπτεται πᾶσα
ἀσχημοσύνη σαρκὸς καὶ πάθους· τὰ γὰρ μὴ σὺν λόγῳ
πάντα αἰσχρά, ὡσπερ τὰ σὺν λόγῳ κόσμια. Οὐκοῦν ὁ
μὲν φιλήδονος ἐπὶ κοιλίαν βυθίζει, ὁ δὲ τέλειος τὴν κοι-
λὴν ὅλην ἐκπλύνει, ὁ δὲ προκόπτων τὰ ἐν κοιλίᾳ, ὁ δὲ
ἔμπροσθεν ἀρχόμενος παιδεύεσθαι ἔξω πρόβεισιν, ὅταν μέλλῃ
τῆς γαστρὸς τοῖς ἀναγκαίοις ἐπιφερόμενος λόγον ἐπιστο-
μιεῖν τὸ πάθος, ὃς εἴρηται συμβολικῶς πάσσαλος.

Voluptas semper in motu.

54. Εὖ μέντοι καὶ τὸ προσθεῖναι· „Πορεύση ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ.“ (Gen. 3, 14.) Ἡ γὰρ ἡδονὴ οὐκ ἔστι τῶν ἡρεμούντων καὶ ἰσταμένων, ἀλλὰ τῶν κινουμένων καὶ ταραχῆς γεμόντων. Ὡσπερ γὰρ ἡ φλόξ ἐν κινήσει, οὕτω φλογμοῦ τινα τρόπον τὸ πάθος ἐν ψυχῇ κινούμενον ἡρεμεῖν αὐτὴν οὐκ ἔα. Διὸ καὶ τοῖς λέγουσι καταστηματατικὴν εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ συμφέρεται· ἡρεμία γὰρ λίθῳ μὲν καὶ ξύλῳ καὶ παντὶ ἀψύχῳ οἰκεῖον, ἀλλότριον δὲ ἡδονῇ, γαργαλισμοῦ γὰρ καὶ σπασμῶδους ἐφέβεται, καὶ ἐπ' ἐνίων οὐκ ἡρεμίας, ἀλλὰ συντόνου καὶ σφοδρᾶς αἰκισεῶς ἔστι χρεῖα.

„Serpens terram comedit“ i. e. voluptas rebus terrestribus gaudet, ut animus coelestibus.

55. Τὸ δὲ „γῆν φάγεσαι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου“ (Gen. 3, 14), τοῦτο προσφωῶς εἴρηται. Τῆς γὰρ [*] σώματος τροφῆς ἡδοναὶ γῆναι· καὶ μή ποτ' εἰκότως. Δύο ἔστιν ἐξ ὧν συνέσταμεν, ψυχὴ τε καὶ σῶμα. Τὸ μὲν οὖν σῶμα ἐκ γῆς δεδημιούργηται, ἡ δὲ ψυχὴ αἰθέρος ἔστιν, ἀπόσπασμα θεῖον. „Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνεῦμα ζωῆς ὁ θεός, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζωῆς.“ (Gen. 2, 7.) Εὐλόγως οὖν τὸ μὲν ἐκ γῆς διαπλασθέν σῶμα σιγηθεῖς ἔχει τροφὰς ἃς ἀναδίδωσιν ἡ γῆ, ἡ δὲ αἰθερίου φύσεως μοῖρα οὐσα ψυχὴ πάλιν αἰθερείουσι καὶ θείαις· ἐπιστήμαις γὰρ τρέφεται, καὶ οὐ σιτίοις ἢ ποτοῖς, ὧν ἐπιδαῖς ἔστι τὸ σῶμα.

Quantum quotidie sufficit, anima, collige! (56. 57.)

56. "Ὅτι δὲ οὐ γήϊνοι, ἀλλ' οὐράνιοι αἱ ψυχῆς τροφαί, μαρτυρήσει διὰ πλειόνων ὁ ἱερὸς λόγος· „Ἴδου ἐγὼ ὑμῶν ἄρτους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς καὶ συνάξουσιν τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, *ὅπως* πειράσω αὐτούς, εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ οὐ.“ (Exod. 16, 4.) Ὁρᾷς, ὅτι οὐ γήϊνοισ καὶ φθαρτοῖς τρέφεται ἡ ψυχὴ, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ θεὸς ὀμβρήσῃ λόγοις ἐκ τῆς μεταρσίου καὶ καθαράς φύσεως, ἣν οὐρανὸν κέκληκεν; „Ἐξίτω μέντοι ὁ λεῶς“ καὶ πᾶν τὸ τῆς ψυχῆς σύστημα, καὶ συναγαγέτω καὶ ἀρχέσθω τῆς ἐπισημῆς, μὴ ἀθρόως, ἀλλὰ „τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν“· πρῶτον μὲν γὰρ ἀθρόον οὐ κενώσει τὸν πολὺν πλοῦτον τῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων, ἀλλὰ τῇ φορᾷ χειμάρρου τρόπον ἐπικλυσθήσεται· ἔπειτ' ἔστιν αὐτάρκη λαβόντας ἀγαθὰ καὶ μεμετρημένα τῶν λοιπῶν ταμίαν οἰηθῆναι θεόν. Ὁ δὲ πάντα μετρῶν ἀθρόον δυσελπιστίαν μετὰ πολλῆς ἀνίας κτᾶται· δύσελπιδες γὰρ, εἰς τὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μὴ αὐθις ἐλπίζει τὸν θεὸν ὀμβρῆσθαι αὐτῷ ἀγαθὰ· ἄπιστος δέ, εἰ μὴ πεπίστευκε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ τὰς τοῦ θεοῦ χάριτας ἀφθόρως τοῖς ἀξίοις προσγέμεσθαι· ἄνους δέ, εἰ οἶεται τῶν συναχθέντων ἱκανὸς ἔσεσθαι φύλαξ ἄκοντος θεοῦ, μικρὰ γὰρ ἔσπῃ τὸν ἀσφαλῆ καὶ βεβαιότατον περιάπτοντα νοῦν ὑπὸ μεγαλαυχίας ἐαυτῷ ἄκυρον καὶ ἀβέβαιον ὧν ἐδόκει φύλαξ εἶναι πάντων ἐποίησε.

57. Σύνναγε οὖν, ὦ ψυχὴ, τὰ αὐτάρκη καὶ καθήκοντα, καὶ μήτε πλεῖω τῶν ἱκανῶν ὡς ὑπερβάλλειν, μήτε ἐλάττω πάλιν ὡς ἐνδύειν, ἵνα μέτροις δικαίοις χρωμένη μὴ ἀδικῆς. Καὶ γὰρ διάβασιν γε μελετῶσαν ἀπὸ τῶν πα-

PHILO I.

M

θῶν καὶ τὸ πάσχα θύουσιν δεῖ τὴν προκοπὴν, τὸ πρόβατον, λαμβάνειν μὴ ἀμέτρως· „ἕκαστος“ γὰρ, φησί, „τὸ ἀροκοῦν αὐτῷ συναριθμήσεται εἰς πρόβατον.“ (Ἐξοδ. 12, 5.) Καὶ ἐπὶ τοῦ μάννα οὖν καὶ ἐπὶ πάσης δωρεᾶς, ἣν ὁ θεὸς δωρεῖται [*] τῷ γένει ἡμῶν, καλὸν τὸ ἐναρίθμιον καὶ μεμειστημένον καὶ μὴ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς λαμβάνειν· πλεονεξία γὰρ τοῦτό γε. Τὸ τῆς ἡμέρας οὖν εἰς ἡμέραν συναγαγέτω ἢ ψυχὴ (Ἐξοδ. 16, 5), ἵνα μὴ ἐαυτὴν φύλακα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν φιλόδωρον θεὸν ἀποφῆρη.

Cibus animae est lux (dies) verbumque divinum (manna).
(58. 59.)

58. Καὶ διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸ προκείμενον λέγεσθαι· σύμβολον φωτός ἐστιν ἡ ἡμέρα, φῶς δὲ ψυχῆς ἐστὶ παιδεία. Πολλοὶ οὖν τὰ ἐν ψυχῇ φῶτα ἐκτίσαντο εἰς νύκτα καὶ σκότος, ἀλλ' οὐκ εἰς ἡμέραν καὶ φῶς, οἷον τὰ πρόπαιδέματα πάντα καὶ τὰ ἐγκύκλια λεγόμενα, καὶ φιλοσοφίαν αὐτὴν τριφυῆς ἕνεκα ἢ ἀρχῆς τῆς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας. Ὁ δὲ γε ἀστεῖος τὴν ἡμέραν ἕνεκα ἡμέρας καὶ τὸ φῶς ἕνεκα φωτός καὶ τὸ καλὸν ἕνεκα τοῦ καλοῦ κτᾶται μόνου, οὐχ ἕνεκα ἄλλου τινός. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· „Ὅπως πειράσω αὐτούς, εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ οὐ“ (Ἐξοδ. 16, 4)· νόμος γὰρ θεῖος αὗτος, τὴν ἀρετὴν δι' ἐαυτὴν τιμᾶν. Τοῖς οὖν ἀσκητῶν ὡς περ γάμμα δοκιμάζει ὁ ὀρθὸς λόγος, πότερα κεκλιδονται ἐπὶ τι τῶν ἐκτὸς ἀναφέροντες τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν, ἢ ὡς δάκμιον διαστέλλουσιν ἐν διανοίᾳ μόνῃ διαφυλάττοντες τοῦτο. Τούτοις συμβέβηκε μὴ τοῖς γῆνις, ἀλλὰ ταῖς ἐπουρανίαις ἐπιστήμαις τρέφεσθαι.

59. Δηλοῖ δὲ καὶ δι' ἑτέρων, ὅταν φησί· „Τὸ πρῶτον

ἐγένετο καταπαυομένης τῆς δρόσου κύκλω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἰδοὺ ἐπὶ πρόσωπον τῆς ἐρήμου λεπτὸν ὡσεὶ κόριον, λευκόν, ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. Ἰδόντες δὲ αὐτὸ εἶπον ἕτερος τῷ ἑτέρῳ· Τί ἐστι τοῦτο; οὐ γὰρ ἤδειςαν, τί ἦν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς Μωϋσῆς· Οὗτος ὁ ἄριος, ὃν δέδωκεν ἡμῖν κύριος τοῦ φαγαῖν, τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξεν κύριος.“ (Ἐξοδ. 16, 13 π.) Ὁρᾶς τῆς ψυχῆς τροφὴν οἷα ἐστὶ; Λόγος Θεοῦ συννεχῆς, τοικῶς δρόσῳ, κύκλω πᾶσαν περιειληγῶς καὶ μηδὲν μέρος ἀμέτοχον αὐτοῦ ἔων. Φαίνεται δὲ οὐ πανταχοῦ ὁ λόγος οὗτος, ἀλλ’ ἐπ’ ἐρήμου παιθῶν καὶ κακιῶν, καὶ ἔστι λεπτὸς νοῆσαι τε καὶ νοηθῆναι, καὶ σφόδρα διατηγῆς καὶ καθαρῶς ὁραθῆναι, καὶ ἔστιν ὡσεὶ κόριον. Φασὶ δὲ οἱ γενητόνοι τὸ σπέρμα τοῦ κορίου διαιρεθὲν εἰς ἄπειρα καὶ τμηθὲν καθ’ ἕκαστον τῶν μερῶν καὶ τμημάτων σπαρὴν βλαστάνειν οὕτως, ὡς καὶ τὸ ὅλον ἠδύνατο. Τοιοῦτος καὶ ὁ Θεοῦ λόγος, καὶ δι’ ὅλων ὠφελητικὸς καὶ διὰ παντὸς μέρους καὶ τοῦ τυχόντος. Μήποτε δὲ ὁμοιοῦται καὶ τῇ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν κόρῃ. Ὡς γὰρ αὕτη βραχύτατον οὕσα μέρος τὰς πῶν ὄντων ὀρᾶ ζώνας ὅλας, καὶ θάλατταν ἄπειρον, καὶ [*] ἄερος μέγεθος, καὶ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ ὅσον ἀνατέλλων καὶ δύομενος ὁ ἥλιος ὀρίζει· οὕτω καὶ ὁ Θεῖος λόγος ὀξυδερκέστατός ἐστιν, ὡς πάντα τροφῶν εἶναι ἰκανός, ἢ τὰ θάλας ἄξια κατοίηρονται, παρ’ ὃ καὶ λευκόν ἐστι. Τί γὰρ ἂν εἶη λαμπρότερον ἢ τηλαυγέστερον θεῖον λόγον, οὐ κατὰ μετρουσίαν καὶ τὰ ἄλλα τὴν ἀχλὺν καὶ τὸν ζάρον ἀπελαύνει, φωτὸς κοινωνῆσαι ψυχικοῦ γλιχόμενα.

Anima tamen cibum suum vaepe ignorat.

60. Ἴδιον δὲ περὶ τοῦτον τὸν λόγον συμβαίνει πᾶ-

M 2

Θος. Ὅταν γὰρ καλέσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν ψυχὴν, πῆξιν ἀνεγείρει τῷ γεώδει καὶ σωματικῷ καὶ αἰσθητικῷ παντί· διὸ λέγεται τὸ „ὥσει πάγος ἐπὶ τῆς γῆς“ (Exod. 16, 14). Καὶ γὰρ ἦνίκα ὁ τὸν Θεὸν ὁρῶν φηγὴν τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν μελετᾶ, „πήγνυνται τὰ κύματα,“ τουτέστιν ἡ φορὰ καὶ αὐξήσις καὶ τὸ μέγανχον αὐτῶν· „ἐπάγη γὰρ τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης“ (Exod. 15, 8), ἵνα διαβῇ τὸ πάθος ὁ βλέπων τὸν ὄντα. „Πυνθάνονται οὖν ἀλλήλων αἱ ψυχαὶ“ (Exod. 16, 15) αἱ πεποινθυῖαι μὲν ἤδη τὸν λόγον, οὐκ ἔχουσαι δὲ εἰπεῖν τὸ „Τί ἐστι“. Καὶ γὰρ γλυκανθεῖτες πολλάκις τὸν κεκνηκότα χυμὸν ἀγνοοῦμεν, καὶ ἠδέων ἀτμῶν ὀσφραϊνόμενοι, τίνες εἰσὶν, οὐκ ἴσμεν. Οὕτως οὖν ἡ ψυχὴ γανωθεῖσα πολλάκις εἰπεῖν οὐκ ἔχει, τί τὸ γανώσαν αὐτὴν ἐστι· διδάσκειται δὲ ὑπὸ τοῦ ἱεροφάντου καὶ προφήτου Μωϋσέως, ὃς ἐρεῖ· „Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος, ἡ τροφή, ἣν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῇ ψυχῇ“ (ibid.), προσενέγκασθαι τὸ ἑαυτοῦ ῥῆμα καὶ τὸν ἑαυτοῦ λόγον· οὗτος γὰρ ὁ ἄρτος, ὃν δέδωκεν ἡμῖν φαγεῖν, τοῦτο τὸ ῥῆμα.

Deus est, qui hominibus bona largitur, primaria (animae alimenta) per se verbo suo, secundaria (sanitatem) per angelos (artem). (61-63.)

61. Λέγει δὲ καὶ ἐν Δευτερονομίῳ· „Καὶ ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνησέ σε, καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάνα, ὃ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σου, ἵνα ἀναγγείλῃ σοι, ὅτι οὐκ ἐπὶ ἄρτι μόνῳ ζῆσται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.“ (Deut. 8, 3.) Ἡ κάκωσις αὕτη ἰλασμός ἐστι· καὶ γὰρ τῇ δεκάτῃ κακῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἰλάσκειται. Ὅταν γὰρ τὰ ἠδέα περισυ-

λάται, δοκοῦμεν κακοῦσθαι, τόδ' ἔσται πρὸς ἀλήθειαν ἴλεω τὸν θεὸν ἔχειν. Περιποιεῖ δὲ ἡμῖν καὶ λιμόν, οὐκ ἀρετῆς, ἀλλὰ τὸν ἐκ πάθους καὶ κακίας συνιστάμενον· τεκμήριον δέ, διατρέφει γὰρ ἡμᾶς τῷ γενικωτάτῳ αὐτοῦ λόγῳ. Τὸ γὰρ μάννα ἐρμηνεύεται „τί“, τοῦτό ἐστι τὸ γενικώτατον τῶν ὄντων· καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ θεοῦ ὑπεράνω παντός ἐστὶ τοῦ κόσμου, καὶ πρεσβύτατος καὶ γενικώτατος τῶν ὅσα γέγονε. Τοῦτον τὸν λόγον οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες, οὐχ οἱ πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλ' οἱ χρόνοι πολιοί, οἱ λέγοντες· „Δῶμεν ἀρχηγὸν καὶ ἀποστρέψωμεν εἰς“ τὸ πάθος, „Αἴγυπτον.“ (Num. 14, 4.) Ἀναγελλέτω οὖν ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ, ὅτι [*] „οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ὁ ἄνθρωπος“ κατ' εἰκόνα, „ἀλλ' ἐπὶ παντὶ φῆματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ“, τουτέστι· καὶ διὰ παντός τοῦ λόγου τραφήσεται καὶ διὰ μέρους αὐτοῦ· τὸ μὲν γὰρ στόμα σύμβολον τοῦ λόγου, τὸ δὲ φῆμα μέρος αὐτοῦ. Τρέφεται δὲ τῶν μὲν τελειοτέρων ἡ ψυχὴ ὅλῳ τῷ λόγῳ· ἀγαπήσασιν δ' ἂν ἡμεῖς, εἰ καὶ μέρος τραφείημεν αὐτοῦ.

62. Ἄλλ' οὗτοι μὲν εὐχονται θεοῦ λόγῳ τραφήναι. Ὁ δὲ Ἰακώβ, καὶ τὸν λόγον ὑπερκύψας, ὑπ' αὐτοῦ φησι τρέφασθαι τοῦ θεοῦ, λέγει δὲ οὕτως· „Ὁ θεός, ὃς εὐηρέστησαν οἱ πατέρες μου Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ, ὁ θεός ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, ὁ ἄγγελος ὁ φυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδιά ταῦτα.“ (Gen. 48, 15.) Ὡραῖος οὗτος ὁ τρόπος· τροφέα τὸν θεόν, οὐχὶ λόγον ἡγεῖται, τὸν δὲ ἄγγελον, ὅς ἐστι λόγος, ὡσπερ ἰατρὸν κακῶν. Φυσικώτατα· ἀρέσκει γὰρ αὐτῷ τὰ μὲν προηγούμενα ἀγαθὰ αὐτοπροσώπως αὐτὸν τὸν ὄντα διδόναι, τὰ δευτέρω δὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ

λόγους αὐτοῦ. Δεύτερα δὲ ἔστιν ὅσα περιέχει κακῶν ἀπαλλαγὴν. Διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ ὑγίαν μὲν τὴν ἀπλήν, ἧς οὐ προηγείται νόσος ἐν τοῖς σώμασιν, ὁ θεὸς χαρίζεται δι' ἑαυτοῦ μόνου, τὴν δὲ γινομένην κατὰ νόσου φυγὴν καὶ διὰ τέχνης καὶ διὰ ἰατρικῆς· ἐπιγράφω καὶ ἐπιστήμη καὶ τεχνίτη *τὸ* δοκεῖν ἰασθαι, πρὸς ἀλήθειαν αὐτὸς καὶ διὰ τούτων καὶ ἄνευ τούτων ἰώμενος. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ ψυχῆς ἔχει· τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰς τροφάς, αὐτὸς χαρίζεται δι' ἑαυτοῦ, διὰ δὲ ἀγγέλων καὶ λόγων ὅσα ἀπαλλαγὴν περιέχει κακῶν.

63. Ταῦτα δὲ ἤρξατο, αἰτιώμενος τὸν πολιτικὸν Ἰωσήφ, ὃς ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι „ἐκθρέψω σε ἐκεῖ“. „Σπένσαντες“ γὰρ, φησὶν, „ἀνάβητε πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ εἶπατε αὐτῷ· Τάδε λέγει“ καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶτα· „Κατάβηθι πρὸς με καὶ μὴ μείνης. Ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐκθρέψω σε ἐκεῖ, ἔτη γὰρ πέντε λιμός.“ (Gen. 45, 9. 11.) Ἐπιμεμφόμενος οὖν ἅμα καὶ διδάσκων τὸν δοκησίσοφον λέγει· Ὡ οὔτος, ἴσθι, τὰς ψυχῆς τροφάς ἐπιστήμας ὑπαρχούσας, ἃς οὐχ ὁ αἰσθητὸς λόγος, ἀλλ' ὁ θεὸς δωρεῖται, ὁ τρέφων ἐκ νεότητος καὶ πρώτης ἀκμῆς μέχρι τελείου φωτὸς αὐτὸς ἐμπλήσει. Ἐπαθεν οὖν ταῦτον ὁ Ἰωσήφ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ραχίλ· καὶ γὰρ αὐτὴ ἐνόμισε δύνασθαι τι τὸ γεννητόν. Διὸ λέγει· „Δός μοι τέκνα.“ Ἀλλ' ὃ γε πτερνιστῆς ἑαυτὸν μιμησάμενος ἔρει· „Πλάνον πεπλάνησαι πολύν· οὐ γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἐγὼ [*] εἶμι, τοῦ μόνου δυναμένου τὰς ψυχῶν μήτρας ἀνοιγνύναι“ (Gen. 30, 1 ss.) καὶ σπείρειν ἐν αὐταῖς ἀρετὰς καὶ ποιεῖν ἐγκύμονας καὶ τικτούσας τὰ καλά. Κατάμαθέ γέ τοι τὴν ἀδελφὴν σου Λείαν, καὶ εὐρήσεις ἐξ οὐδενὸς γεννητοῦ λαμβάνουσαν τὴν σποράν καὶ τὴν γοιήν, ἀλλ' ὑπ'

αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. „Ἰδὼν γὰρ κύριος, ὅτι μισεῖται Λελα, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς. Ῥαχὴλ δὲ ἦν στειρα.“ (Gen. 29, 31.) Ἄλλ' ὄρα πάλιν τὴν ἐν τούτῳ λεπτοφυγίαν τῆς ἀρετῆς. Ὁ Θεὸς τὰς μήτρας ἀνοίγει, σπειρών ἐν αὐταῖς τὰς καλὰς πράξεις, ἡ δὲ μήτρα, παραδεξαμένη τὴν ἀρετὴν ὑπὸ Θεοῦ, οὐ τίκει τῷ Θεῷ — χρεῖος γὰρ οὐδενός ἐστιν ὁ ὢν —, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ Ἰακώβ υἱός· ἐμοῦ γὰρ ἕνεκα ἔσπειρεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀρετῇ τάχα, οὐχ ἑαυτοῦ. Οὐκοῦν ἄλλος μὲν ἀνὴρ τῆς Λελας ὁ ἠσυχάζομενος εὐρίσκειται, ἄλλος δὲ πατὴρ τῶν ἐκ Λελας τέκνων· ἀνὴρ μὲν γὰρ ὁ τὴν μήτραν ἀνοίγων, πατὴρ δὲ τῶν τέκνων, ὃ ταῦτα τίκειν λέγεται. — •

„Inimicitia inter serpentem et mulierem“ est inimicitia inter voluptatem et sensum.

64. „Καὶ ἔχθραν θήσω ἀνά μέσον σου καὶ ἀνά μέσον τῆς γυναικός.“ (Gen. 3, 15.) Ὅντως ἐστὶν ἡδονὴ ἐχθρὸν αἰσθήσει, καίτοι δοκοῦν ἐνλοῖς μάλιστα εἶναι φίλον. Ἄλλ' ὡσπερ τὸν κόλακα οὐκ ἂν τις ἐταῖρον εἴποι — νόσος γὰρ φιλίας ἢ κολακεῖα — οὐδὲ τὴν ἐταίραν ἔκνον ἐραστῇ — τοῖς γὰρ δεδομένοις, οὐκ αὐτῇ, προσπέπονθεν —· οὕτω καὶ τὴν ἡδονὴν ἐξετάζων εὐρήσεις νόθον οἰκειότητα ὑποδυομένην πρὸς αἰσθήσιν. Ὅταν γέ τοι κορεσθῶμεν ἡδονῆς, ἐκπίπτει τῶν τόνων ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια. Ἢ τοὺς οἴνων ἔρωτι μεθύοντας οὐ καταλαμβάνεις, ὅτι ὀρῶντες οὐχ ὀρῶσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀφήρηται τῆς ἀκριβεῖς ἐνεργείας; Ἔστι δὲ ὅτε καὶ διὰ πλῆθος ἀμειψῶν τροφῆς ἅπαντες οἱ τόνοι τῶν αἰσθήσεων ὑπερθεῖσιν ὑπὸ καταλαμβάνοντος, ὅς καὶ τὸ ὄνομα ἔσχευ

ἔτι δὲ τῆς ἰσχυροῦς αὐτῶν· χαλεπῶν γὰρ τότε τὸ αἰσθησι-
κῶν ἄρῳατον, ὡσαύτῃ ἐν ταῖς ἐργασίαισιν ἐπιτελεῖται.
μηκέτι κωφίαις τῆς αὐτοῦ δαυὶς ἀλάθειαι δεχόμενον, ἀ-
λλὰ ζεφυραίναι καὶ ἐπιπλεῖν, τῶν τε ἰσχυρῶν ἴσχυρῶν καὶ τοῦ
ἀσθενέστερον· ἀλλὰ γὰρ αὐτῶν ἀλαφρότητα ζευγαίον τὸ
δαυὶς καὶ λαφύειν αὐτοῦ ἴσχυρῶν ἐπιπλεῖν.

*Ita etiam bellum perpetuum inter montem et affectum, sicut
fuit inter Israel et Amalec.*

68. Τῆσδε δὲ, ὅτι οὐκ εἶδον „ἐξ ὅμων θῆται αὐτὸ καὶ
ἐξ ἰσχυρῶν“, ἀλλὰ „αὐτὸ μόνον αὐτὸ καὶ τῆς ἰσχυροῦς“.
Αὐτὸ δὲ δὲ: Ὅτι κατὰ τὸ μόνον καὶ αὐτὸ ἴσχυρῶν ἐν ἐκ μεθυσίῃ
καίμασιν ἡδονῆς καὶ αἰσθητικῶν γίνεται τοῦτον ὁ αὐτο-
νομῶν. Ἐν δὲ μόνον ἰσχυρῶν [*] εἶρε τὸ αὐτονομῶν, τὸ εἰδη-
σῶν, τὸ εὐφραδίῃ ἡμῶν ἐν τοῦτον αὐτονομῶν, ὡς ἐκαστος
αἰσθητικῶν ἐν εἶρε καὶ κατὰ τῶν ἡδονῶν. Ὅσον οὐκ ἀνα-
στασις ἐπιπλεῖν αὐτονομῶν ἡ ἡδονῆς, ἀλλὰ ἐν εὐφραδίῃ ἐπι-
πλεῖν αἰσθητικῶν. Ἐν δὲ „αὐτὸ μόνον αὐτὸ αὐτονομῶν
αὐτο καὶ αὐτὸ αὐτονομῶν αὐτονομῶν“ εἶρεται τοῦτον ἰσχυροῦς.
Σταθμῶν γὰρ αὐτὸ εἶρε ἰσχυροῦς ἰσχυρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡδονῆς
αὐτὸ οὐκ αὐτονομῶν, ἀλλὰ ἰσχυροῦς ἡμῶν αἰσθητικῶν ἐν τοῦ-
τον γὰρ τοῦτον αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν
αὐτονομῶν αὐτονομῶν, ἰσχυροῦς καὶ ἐν ἰσχυροῦς αὐτο-
νομῶν, ὡς δὲ τοῦ ἰσχυροῦς αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν, τῶν
αἰσθητικῶν ἐν τοῦτον. Ὅσον οὐκ ἡδονῆς ἡμῶν αἰσθητικῶν
αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν, καὶ
αὐτονομῶν ἐν εἶρε αὐτονομῶν.

69. Καὶ κατὰ τῶν δὲ αὐτονομῶν αὐτονομῶν. Κατὰ
τοῦτον τῶν αὐτονομῶν αὐτονομῶν ὡς τοῦτον αὐτονομῶν καὶ αὐτο-
νομῶν αὐτονομῶν, ἰσχυροῦς αὐτονομῶν καὶ ἰσχυρο-
νομῶν αὐτονομῶν.

λων, ὅταν τοῦτο ριπήσῃ ῥιπὴν κακίην, εἶναι ὁ νοῦς, κωλύ-
 μνος προσέχων ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ πᾶσιν ἔργοις.
 Φησὶ γοῦν ἐν ἑτέροις, ὅτι „ὅταν μὲν ἐπῆρα τὰς χεῖρας
 Μωϋσῆς, κατεχων Ἰσραήλ, ὅταν δὲ καθῆκα, κατεχων
 Ἀμαλῆκ“ (Ἔξοδ. 17, 11), τοῦτο παραιτῶν, ὅτι ὁ νοῦς,
 ἐπιθεὶς μὲν ἐξίφῃ αὐτῶν ἀπὸ τῶν θνητῶν καὶ μεταφρι-
 σθῆ, φώνηται τῷ ὄφθιν τὸν Θεόν, ὅπως εἶπεν Ἰσραήλ·
 ἐπιθεὶς δὲ καθῆ τὸν ἰδίον τόνον καὶ ἐξαιθνήσῃ, ἀν-
 τικά τὸ πᾶθος ἰσχύσῃ, ὁ Ἀμαλῆκ, ὅς θρηνησάται λαὸς
 ἐκδοχίων· ὅπως γὰρ διασθῆαι τὴν ὅλην ψυχὴν καὶ ἐκλι-
 χνῆται, μηδὲν ἐν αὐτῇ σπέρμα ἢ ζώπυρον ἀρετῆς ὑπο-
 λείπειν. Περὶ ὃ καὶ λέγεται· „Ἀρχὴ ἐθνῶν Ἀμαλῆκ,“
 ὅτι τῶν μεγάλων καὶ συγκλύδων καὶ παρρησιμῶν ἀφουλλῆ
 τὸ πᾶθος ἄρχαι καὶ κερταῖοι. Αὐτὰ τοῦτον πᾶς ὁ ψυχῆς
 ἀναφθιπέσκει πόλεμος. Αἷς γοῦν χαφίεται διανοίας ὁ
 Θεὸς πρῆνῃ, ταύταις ὁμολογεῖ ἀπαλοῦσθαι τὸ μνημόσυ-
 νον Ἀμαλῆκ ἐκ τῆς ὑπὲρ οὐρανῶν. —

Cur dicatur „ipse nervabit caput tuum“, non ipse.

87. Τὸ δὲ „Αὐτός σου τηρήσει κεφάλην, καὶ σὺ τη-
 ρήσεις αὐτοῦ πέτρην“ (Ἔξοδ. 8, 16) τῇ μὲν φωνῇ βλαφ-
 βρισμός ἐστι, τῷ δὲ σημειωμένῳ κατέφθωμα. Ἐἴ γὰρ ἡ
 ἀφάσκειται περὶ τῆς γυναικός, ἢ δὲ γυνὴ „αὐτός“ οὐκ ἐστίν,
 ἀλλ’ „αὐτή“. Ἐἴ οὖν λακτεόν; Ἀπὸ τοῦ περὶ τῆς γυ-
 ναικῆς λόγου μεταλήλυθον ἐπὶ τὸ σπέρμα καὶ τὴν ἀρχὴν
 αὐτῆς· ἀρχὴ δὲ ἦν αἰσθησῆσθαι [*] ὁ νοῦς· οὕτως δὲ ἔφ-
 θην, ἐφ’ οὗ χεῖρ λέγειν αὐτός καὶ αὐτοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα.
 Οὐδῶς οὖν τῇ ἡδονῇ λέγεται, ὅτι ὁ νοῦς σου τηρήσει τὸ
 κεφάλαιον καὶ ἡγεμονικὸν δόγμα, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ

τοῦ νοῦ τὰς ἐπιβάσεις καὶ ἐφιδρύσεις τῶν ἀρεσκόντων, αἷς αἰ ἡτέρωναι κατὰ λόγον εἰκάσθησαν.

Duplex verbi τηρεῖν sensus.

68. Τὸ δὲ „τηρήσει“ δύο δηλοῖ· Ἐν μὲν τὸ οἶον διαφυλάξει καὶ διασώσει, ἕτερον δὲ τὸ ἴσον τῷ ἐπιτηρήσει πρὸς ἀναίρεσιν. Ἀνάγκη δὲ τὸν νοῦν ἢ φαῦλον ἢ σπουδαῖον εἶναι· ὁ μὲν οὖν ἄφρων φύλαξ καὶ ταμίας ἂν γένοιτο τῆς ἡδοιῆς, χαιρει γὰρ αὐτῇ, ὁ δὲ σπουδαῖος ἐχθρός, καρραδοκῶν ὅτε ἐπιθέμενος ἰσχύσει καθελθῆν αὐτὴν εἰς ἅπαν. Καὶ μὴν ἔμπαλιν ἢ ἡδοιῆ τοῦ μὲν ἄφρονος διατηρεῖ τὴν ἐπίβασιν, τοῦ δὲ σοφοῦ λύειν καὶ ἀναίρειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἔνστασιν, ἡγουμένη τὸν μὲν κατάλυσιν αὐτῆς μελετᾶν, τὸν δὲ ἄφρονα, δι' ὧν μάλιστα σωθήσεται. Ἄλλ' ὅμως πτερονίζειν δοκοῦσα καὶ ἀπατᾶν τὸν ἄστυον, αὐτὴ πτεροισθήσεται πρὸς τοῦ πάλιν ἡσκηκότος Ἰακώβ — πάλιν δὲ οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλ' ἦν παλαίει ψυχὴ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς τρόπους αὐτῆς, πάθει καὶ κακίαις μαχομένους —, καὶ οὐ πρότερον ἀνήσει πτέρησαν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ πάθους, πρὶν ἀπειπεῖν αὐτό, καὶ ὁμολογήσαι, ὅτι ἐπτερονισται καὶ νενίκηται δῖς, ἔν τε τοῖς πρωτοτοκίοις καὶ ἐν τῷ εὐλογιστεῖν. „Δικαίως“ γάρ, φησὶν, „ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ, ἐπτερονικέ με γὰρ ἤδη δεύτερον· τότε τὰ πρωτοτόκιά μου εἴληψα, καὶ νῦν εἴληψα τὴν εὐλογίαν μου.“ (Gen. 27, 36.) Πρεσβύτερα δὲ ὁ μὲν φαῦλος ἡγεῖται τὰ σώματος, ὁ δὲ ἄστυος τὰ ψυχῆς, ἃ καὶ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν, οὐ χρόνῳ, ἀλλὰ δυνάμει καὶ ἀξιώματι πρεσβύτερα καὶ πρῶτα ὄντως, ὡς καὶ ἀρχῶν ἐν πόλει· ἡγεμονίς δὲ τοῦ συγκρίματος ἢ ψυχῆ.

Virtute vincens potior.

69. Ἐλήφεν οὖν τὰ πρῶτα ὁ πρῶτος καὶ ἀρετὴν, ἢ καὶ ἐπέβαλεν αὐτῷ· ἐλήφεν γὰρ καὶ εὐλογιστῆν σὺν εὐχαῖς τυλαῖαις. Μάταιος δὲ καὶ οἰησισοφός ὁ λέγων· „Τὴν ἐμὰς εὐλογίας καὶ τὰ ἐμὰ πρωτοτόκια ἐλήφεν.“ (Ibid.) Οὐ γὰρ τὰ σὰ, ὧ οὔτος, λαμβάνει, ἀλλὰ τοῖς σοῖς τὰ ἐναντία· τὰ μὲν γὰρ σὰ δουλείας, τὰ δὲ ἐκείνου δεσποτείας ἤξιωται. Καὶ εἰ ἀγαπήσεις δοῦλος γενέσθαι τοῦ σοφοῦ, νομισίας καὶ σωφρονισμοῦ κοινωνήσεις, ἀμαθίαν καὶ ἀπαιδευσίαν, κῆρας ψυχῆς, ἀποβαλῶν· ἐκχόμενος γὰρ ὁ πατήρ σου φησιν, ὅτι „τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις“ (Gen. 27, 40), ἀλλ’ οὐχὶ νῦν — σὺ γὰρ ἀνέξεται σε ἀσκησιάζοντα —, ἀλλ’ ὅταν ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου, τὸ ἀνχημα καὶ ἀφύμαγμα ἀποβαλῶν ὃ ἐκτίσω, [*] ὑποξέξας ἐαυτὸν ὀχήματι παιδῶν, ἡνιοχούσης ἀφροσύνης. Νυνὶ μὲν δοῦλος εἰ χαλεπῶν καὶ ἀφορήτων τῶν ἐν ἐαυτῷ δεσποτῶν, οἷς νόμος ἐστὶ μηδένα ἐλεύθερον ποιεῖν. Ἐὰν δὲ τούτους δρασμῶ χρησόμενος καταλήψῃ, ὑποδέξεται σε φιλόδουλος δεσπότης ἐπὶ ἐκπῆσι χρησιαῖς ἐλευθερίας, καὶ οὐκ ἐκδώσει ἔτι τοῖς προτέροις δεσπότηαις, μαθὼν παρὰ Μωϋσέως διδασκαλίαν καὶ νόμον ἀναγκαῖον, „μὴ παραδιδόναι παιᾶδα τῷ κυρίῳ, ὅς προστιέθεται αὐτῷ παρὰ τοῦ κυρίου· μετὰ γὰρ αὐτοῦ κατοικήσει ἐν παντὶ τόπῳ, ἢ ἂν ἀφίσκη αὐτῷ.“ (Deut. 23, 10. 17.)

Atrogantis est, aliquid dicere suum. Omnia enim sunt Dei.

70. Ἀλλ’ ἕως οὐκ ἀποδέδρακας, ἔτι δ’ ἐγκοχαλλίωσαι ταῖς ἐκείνων τῶν δεσποτῶν ἡντιαις, ἀναξίαις δουλεύειν σο-

φῶ, τεκμήριον μέγιστον ἡθους ἀνελευθέρου καὶ δουλο-
 πρεποῦς παρέχεις, ὅταν λέγῃς· „Τὰ ἐμὰ πρωτοτόκια καὶ
 τὰς ἐμὰς εὐλογίας.“ (Gen. 27, 36.) Εἰς ἄμετρον γὰρ
 ἀμαθίαν κεχωρηκότων αἶδε αἱ φωναί, ἐπειδὴ μόνῳ ἀρ-
 μόττει θεῷ λέγειν τὸ ἐμόν, αὐτοῦ γὰρ ὄντως κτήματα
 μόνου τὰ πάντα· διὸ καὶ μαρτυρήσει, ὅταν φῇ· „Τὰ
 δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου.“ (Num. 28, 2.)
 Διατηρήσεις, ὅτι δῶρα δομάτων διαφέρουσι· τὰ μὲν γὰρ
 ἔμφασιν μεγέθους τελείων ἀγαθῶν δηλοῦσιν, ἃ τοῖς τε-
 λείοις χαρίζεται ὁ θεός, τὰ δὲ εἰς βραχύτατον ἔσταλται,
 ὧν μετέχουσιν οἱ εὐφρυνεῖς ἀσκηταὶ οἱ προκόπτοντες. Οὐ
 χάριν καὶ Ἀβραὰμ ἀκολουθῶν τῷ θεοῦ θελήματι τὰ μὲν
 ὑπάρχοντα, ἅπερ ἦν αὐτῷ ἐκ θεοῦ, κατέχει, ἀποπέμπε-
 ται δὲ τὴν ἵππον τοῦ βασιλέως Σοδόμων (Gen. 14, 21),
 ὡς καὶ τὰ ὑπαρκτὰ τῶν παλλακῶν. Καὶ Μωϋσῆς μὲν-
 τοι τὰ μέγιστα δικαιονομεῖν ἀξιοῖ καὶ περὶ τῶν μεγίστων,
 τὰ δὲ βραχέα τῶν κριμάτων ἐπιτρέπει τοῖς δευτερεύουσι
 σκοπεῖν. Ὅστις δὲ τολμᾷ λέγειν ἑαυτοῦ τι εἶναι, δοῦλος
 τὸν πάντα αἰῶνα γεγράφεται, ὡςπερ ὁ λέγων· „Ἠγά-
 πηκα τὸν κύριόν μου καὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά
 μου· οὐκ ἀποτρέχω ἐλεύθερος.“ (Gen. 21, 5.) Εὐγε τὸ
 ἑαυτῷ ὁμολογῆσαι δουλείαν. Πῶς γὰρ ὁ λέγων οὐ δοῦ-
 λος· Ἐμὸς ὁ κύριος νοῦς ἐστι, κύριος ἑαυτοῦ καὶ αὐτο-
 κράτωρ· ἐμὴ καὶ ἡ αἰσθησις, ἀνταρχες τῶν σωματίων
 κριτήριον· ἐμὰ καὶ τὰ τούτων ἔχονα, τοῦ μὲν νοῦ τὰ
 νοητά, τῆς δὲ αἰσθήσεως τὰ αἰσθητά· ἐπ' ἐμοὶ γὰρ τὸ
 νοεῖν, τὸ αἰσθάνεσθαι. Ἀλλὰ μὴ μόνον ἑαυτοῦ κατα-
 μαρτυρεῖτω, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταδικασθεὶς αἰ-
 νίαν καὶ βεβαιοτάτην ὑπομενέτω δουλείαν κελεύουτος· τό-
 τε οὐς τρυνάσθω, ἵνα μὴ παραδέξῃται λόγους ἀπειθῆς,

καὶ δουλεύῃ τὸν αἰῶνα τῷ νῷ καὶ τῇ αἰσθήσει, κακοῖς καὶ ἀνηλεέσι δεσπόταις. —

*Servire voluptati tristitiam, servire virtuti laetitiam affert.
Exemplum Abraham. (71. 72.)*

71. „Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπε· Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμὸν σου.“ (Gen. 3, 16.) Τῆς γυναικός, ἣτις αἰσθήσεις ἦν, ἰδιὸν ἐστὶν ἀλγηδὼν πάθος, [*] ἢ λύπη καλεῖται· περὶ ὃ γὰρ γίνεται τὸ ἥδυσθαι, περὶ τοῦτο καὶ τὸ ἀλγεῖν· ἠδόμεθα δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ὥστε ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀλγοῦμεν δι' αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ μὲν σπουδαῖος καὶ κεκαθαυμένος νοῦς ἐλάχιστα ἀλγεῖ, ἥκιστα γὰρ ἐπιτίθεται αὐτῷ αἱ αἰσθήσεις· τῷ δὲ ἄφρονι περιτεύει τὸ πάθος, οὐδὲν ἔχοντι ἀλεξίφάρμακον ἐν τῇ ψυχῇ, ὃ τὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν κῆρας ἀμυνεῖται. Ὡςπερ γὰρ βιέρωσ τύπτειται ὁ ἀθλητῆς καὶ ὁ δοῦλος, ὁ μὲν καθ' ὑπόπτωσιν ἐνδιδούς πρὸς τὰς αἰκίας καὶ ὑπελκῶν, ὁ δὲ ἀθλητῆς ἀντέχων καὶ ἀντιστατῶν καὶ τὰς ἐπιφερομένας ἀποσιώμενος, καὶ κέρως βιέρωσ μὲν ἄνθρωπον, βιέρωσ δὲ τὸ κώδιον, τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ πιάσει μόνον ἐξετάσσεται, ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ἀντιδρῶ καὶ ὥςπερ ἀντιπέπονθε σχηματίζων διαντὸν πρὸς τὸ κίρυσθαι· οὕτως ὁ μὲν ἀλόγιστος ἀνδραπόδιον διὰ βιέρωσ ὑπελκεῖ καὶ ὑποπίπτει ταῖς ἀλγηδῶσιν ὡς ἀφορήτοις δεσποταῖς, ἀντιβλέπει πρὸς αὐτὰς ἀδυνατῶν, ἄφρονος καὶ ἐλευθέρους σπᾶν μὴ δυνάμενος λογισμούς, παρ' ὃ δὴ καὶ πλῆθος ἄπειρον διὰ τῶν αἰσθητικῶν αὐτῷ τῶν ὀδυνητῶν ἐπαντλεῖται· ὁ δὲ ἐπιστήμων ἀθλητοῦ τρόπον μετὰ δυνάμει καὶ φώμῃς κερταρῶσ ἀντιβίει πρὸς τὰ ἀλγεῖνὰ πάντα ἀντιπνεῖ, ὡς μὴ τιρώσκεισθαι πρὸς αὐτῶν,

ἀλλ' ἔξω διαφορεῖν ἕκαστον, καὶ μοι δοκεῖ νεανιευσάμενος ἂν ἐπιφωνῆσαι τὸ τραγικὸν πρὸς τὴν ἀλγιδόνα οὕτως·

Πίμπρα κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
πίνουσα κέλαινον αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
γῆς εἰσιν ἄστροα, γῆ δ' ἄνω εἰς αἰθέρα,
πρὶν ἔξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον. *)

72. Ὡςπερ δὲ τῇ αἰσθήσει τὰ ἀλγεινὰ πάντα παρ-
αυξήσας τέθεικεν ὁ θεός, οὕτω τῇ σποινδαίᾳ ψυχῇ πλῆ-
θος ἄφθονον ἀγαθῶν δεδώρηται. Φησὶ γοῦν ἐπὶ τοῦ
τελείου Ἀβραάμ τὸν τρόπον τοῦτον· „Κατ' ἐμῆς αἰσθη-
σεως, λέγει κύριος· Οὐ ἕνεκα ἐποίησας τὸ ῥῆμα τοῦτο
καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ, ἢ
μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυντῶ τὸ
σμέρομα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τῶν οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν
ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης.“ (Gen. 22, 16.
17.) Εὐ καὶ τῶ ὄρκῳ βεβαιώσας τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ
ὄρκῳ θεοπροπει· ὄρκῳ γάρ, ὅτι οὐ καθ' ἑτέρου ὀμνύει
θεός, οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ κρείττον, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ, ὃς
ἐστὶ πάντων ἀριστος. Ἐφασαν δὲ τινες, ὡς ἀνοίκειον
ἢ ὀμνύειν· ὁ ὄρκος γὰρ πίστεως ἕνεκα παραλαμβάνε-
ται, [*] πιστὸς δὲ μόνος ὁ θεός καὶ εἴ τις θεῶ φίλος,
καθάπερ Μωϋσῆς λέγεται „πιστὸς ἐν παντὶ τῷ οἴκῳ γε-
γενῆσθαι“ (Num. 12, 7). Ἄλλως τε καὶ οἱ λόγοι τοῦ
θεοῦ εἰσιν ὄρκοι καὶ νόμοι τοῦ θεοῦ καὶ θεσμοὶ ἱερο-
πρεπέστατοι. Τεχνήριον δὲ τῆς ἰσχυρότητος αὐτοῦ, ὃ ἂν
εἴπη γίνεται, ὅπερ ἦν οἰκειότατον ὄρκῳ· ὥστε ἀκόλουθον

*) Verba sunt Herculis in Euripidis Syleo, vide infra Tom. IV. pagg. ed. Mang. II, 33. 449. 461.

ἂν εἶη λέγειν, ὅτι πάντες οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι εἰσὶν ὄρκοι
βεβαιούμενοι ἔργων ἀποτελέσμασι.

Num Deo iurare conveniat.

13. Φασί γε μὴν, ὄρκον εἶναι μαρτυρίαν Θεοῦ περὶ
πρόγματος ἀμφισβητουμένου· εἰ δὲ ὄμνυσιν ὁ Θεός, ἐαν-
τῷ μαρτυρεῖ, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον, ἕτερον γὰρ δεῖ εἶναι
τὸν ποιούμενον τὴν μαρτυρίαν καὶ τὸν ὑπὲρ οὗ γίνεσθαι.
Τί οὖν λεκτέον; Πρῶτον μὲν, ὡς οὐκ ἔστιν ὑπαίτιον ἐαν-
τῷ μαρτυρεῖν τὸν Θεόν· τίς γὰρ ἂν ἄλλος γένοιτο ἰκανὸς
αὐτῷ μαρτυρῆσαι; Ἐπειτα, πάντ' ἔστιν αὐτὸς ἐαυτῷ τὰ
τιμιώτατα, συγγενής, οἰκῆϊος, φίλος, ἀρετή, εὐδαιμονία,
μακαριότης, ἐπιστήμη, σύνθεσις, ἀρχή, τέλος, ὄλον, πᾶν,
δικαστής, γνώμη, βουλή, νόμος, πράξις, ἡγεμονία. Ἄλ-
λως τίς ἂν τὸ „κατ' ἐμαυτοῦ ὥμοσα“ ὄν χρητὸν τρόπον ἐκ-
δεξώμεθα, παυσόμεθα τῆς ἄγαν σοφιστείας. Μήποτ'
οὖν ἐστι τοιοῦτον· οὐδὲν τῶν δυναμένων πιστεύειν δύ-
ναται παγίως περὶ Θεοῦ πιστεύσαι, οὐδενὶ γὰρ ἔδειξαν
αὐτοῦ τὴν φύσιν, ἀλλ' ἀόρατον αὐτὴν παντὶ τῷ γένει
παρσκεύασαν. Τίς ἂν ἰσχύσῃ ἢ ὅτι σῶμα ἢ ὅτι ἀσώ-
ματον, ἢ ὅτι ποιὸν ἢ ὅτι ἄποιον τὸ αἴτιον εἶπεῖν, ἢ συν-
όλως περὶ οὐσίας, ἢ ποιότητος, ἢ σχέσεως, ἢ κινήσεως
αὐτοῦ βεβαίως ἀποφῆρασθαι; Ἀλλὰ περὶ γε ἑαυτοῦ μό-
νου ἰσχυριεῖται, ἐπεὶ καὶ μόνος ἀπεικιδῶς τὴν ἑαυτοῦ φύ-
σιν ἠκρίβωσεν. Βεβαιότης οὖν ἐνχάριστος ἑαυτοῦ τὸ
πρῶτον, ἔπειτα καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ μόνος ὁ Θεός, ὥστε
εἰκότως ὥμνυσεν κατ' ἑαυτοῦ, πιστούμενός ἐαυτόν, ὃ μὴ
δυνατὸν ἦν ἄλλῃ. Διὸ καὶ ἀσβεῖς ἂν νομισθεῖεν οἱ φρί-
σκοντες ὄμνύναι κατὰ Θεοῦ· εἰκότως γὰρ οὐδεὶς ὄμνυσιν

καὶ αὐτοῦ*, ὅτι γε οὐ περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ δια-
 γινώσκουσιν ἀνάστα. ἀλλ' ἀγαπητῶν, ἐὰν τοῦ ἀρώματος αὐτοῦ
 δοκῶσιν αἰσθάνεσθαι, ὡς περὶ τοῦ ἐκκεντρῶς λόγου. (ὁμοίως γὰρ
 ἡμῶν τῶν ἀρετῶν ἢ εἰς θεόν, τῶν δὲ σοφῶν καὶ τελείων
 ὁ πρῶτος. Καὶ Μωϋσῆς μύριον τὴν ὑπερβολὴν διακρί-
 στας τοῦ ἀγαπητοῦ φησὶν· „Καὶ τὸ ἀρώματι αὐτοῦ ὁμῶν“
 (Deut. 6, 13), οὐχὶ αὐτῶ· ἰκανὸν γὰρ τῷ γεννητῷ πι-
 στοῦσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι λόγῳ θεοῦ. Ὁ δὲ θεὸς
 αὐτοῦ πίστις ἔστω καὶ μαρτυρία βέλταυτα.

Recta pietas.

74. [*] Τὸ δὲ „οὐ εἶπεν ἐπιείκτως τὸ βῆμα τοῦτο“
 (Gen. 22, 16) ἀμφιβολῶν ἔστιν εἰσαγγελία· τὸ γὰρ εἶπεν
 θεοῦ μόνου πάντα πράττειν εὐθεῖα. Πᾶσι ὁ καὶ ἀγα-
 δοῦμεν τοῦ ἀγαπητοῦ τῶνον τῆς ἀρετῆς, τοῦ εὐδαιμον-
 ῆσαν, παρακαλοῦντες αὐτῶ τῷ δευτέρῳ. ἄξιον τὸ
 γεννητὸν κρίναντες κτῆμα θεοῦ νομίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ γεν-
 νητοῦ τιμῆς. Ἄξιον δὲ τὸ φεῖσθαι· „Ἄξιον τὸν εὐδοκῆσαν.“
 Πᾶσι γὰρ εὐδοκῆσαν ἡμῶν τιμῆς, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ εὐδο-
 κῆσαν, ἐπεὶ καὶ ὁ φεῖσθαι ἔστιν ἡμῶν κτῆμα τῶνον, οὐκ
 ἡμῶν ἑαυτῶν κτῆμα, καὶ ὁ φεῖσθαι μύριον καὶ μαρτυ-
 ρία ἔστιν ὡς κτῆμα φεῖσθαι τὸ καὶ τιμῆς, ἀλλ' οὐκ
 αὐτὸ κτῆμα τῶνον, καὶ οὐκ ἐπὶ κτῆμα τῶνον κτῆμα
 οὐκ αὐτὸ κτῆμα τῶνον — οὐκ αὐτὸ γὰρ αὐτῶν ἢ φεῖσθαι
 κτῆμα τῶνον — ἀλλὰ ἀγαπητῶν καὶ ἀγαπητῶν ὡς
 οὐκ ἀγαπητῶν. Βελτίον δὲ ὁ φεῖσθαι τῶνον κτῆμα
 κτῆμα, καὶ εὐδοκῆσαν καὶ ὡς ὡς ἡμῶν τῶνον, εὐδοκῆσαν
 ἀγαπητῶν, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτῶν καὶ ἀγαπητῶν εὐδοκῆ-
 σαν —

„Gemitus“ poenitentium, Deique erga eos gratia. Gemitus voluptuariorum. (75. 76.)

75. Οὐκ ἐξήρκεσεν οὖν τῇ βαρυδαίμονι αἰσθήσει χρῆσθαι πλουσίως ταῖς λύπαις, ἀλλὰ καὶ „τῷ στεναγμῷ“. Ἔστι δὲ στεναγμὸς σφοδρὰ καὶ ἐπιτεταμένη λύπη· πολλάκις γὰρ ἀλγοῦμεν οὐχὶ στέροντες· ὅταν δὲ στένωμεν, ἀνιαρῶς καὶ πᾶν ὀμβρηρῶς χρώμεθα ταῖς λύπαις. Τὸ δὲ στέρειν ἐστὶ διττόν· ἓν μὲν, ὃ γίνεται περὶ τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ ὀρεγομένους τῶν ἀδικιῶν καὶ μὴ τυγχάνοντας, ὃ δὴ καὶ φαῦλόν ἐστιν· ἕτερον δέ, ὃ γίνεται περὶ τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἀχθομένους ἐπὶ τῇ πάλαι τροπῇ, καὶ λέγοντας· Κακοδαίμονες ἡμεῖς, ὅσον ἄρα χρόνον ἐληλύθειμεν νοσοῦντες ἀφροσύνης νόσον, καὶ ἀνοίας καὶ ἄδικίας ἐπιτηδευμάτων. Τοῦτο δὲ οὐ γίνεται, εἰν μὴ τελευτήσῃ καὶ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς ψυχῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ἄθεος καὶ φιλήδονος τρόπος, „μετὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τὴς πολλὰς ἐκείνας ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου“· εἰτ' εὐθὺς ἀποθανούσης κακίας στενάξει ὁ ὄρων τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ τροπὴν, „κατεστέναξαν γὰρ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν σωματικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν ἔργων“ (Ἔκκλ. 2, 23). Ἐπεὶ ζῶν γε ὁ βασιλεὺς καὶ φιλήδονος τρόπος ἐν ἡμῖν, γεγηθέναι τὴν ψυχὴν ἀναπεθεῖ ἐφ' οἷς ἁμαρτάνει· ὅταν δὲ τελευτήσῃ, στένει. Διὸ καὶ ἐκβοᾷ πρὸς τὸν δεσπότην ἰκετεύουσα, μηκέτι τραπῆναι μηδὲ ἀτελῆ τὴν τελείωσιν λαβεῖν· πολλὰς γὰρ ψυχαῖς μετανοία χρῆσθαι βουληθεῖσαις οὐκ ἐπέτρεψεν ὁ Θεός, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ παλιφύλας εἰς τὸ ἔμπαλι ἀνεχώρησαν — τρόπον τινὰ τῆς Λῶτ (Ἔκκλ. 19, 20) [*] γυναικὸς τῆς λιθουμένης διὰ τὸ Σοδόμων ἐρᾶν

καὶ εἰς τὰς κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ θεοῦ φύσεις ἀνατρέχειν.

76. Ἀλλὰ νυνὶ γε φησὶν, ὅτι „ἀνέβη ἡ βοή αὐτῶν πρὸς τὸν θεόν“ (Exod. 2, 23), μαρτυρῶν τῇ τοῦ ὄντος χάριτι· εἰ γὰρ μὴ δυνατῶς πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλεσε τὸν ἰκέτην λόγον, οὐκ ἂν ἀνέβη, τουτέστιν, οὐκ ἂν ἀνεβιβάσθη καὶ ἠῦξήθη καὶ μετεωρεῖν ἤρξατο, φυγὼν τὴν ταπεινότητα τῶν γῆϊνων. Διὸ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν· „Ἰδοὺ κραυγὴ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἤκει πρὸς με.“ (Exod. 3, 9.) Πάνυ καλῶς τὸ φθάσαι μέχρι θεοῦ τὴν ἰκεσίαν· οὐκ ἂν δὲ ἔφθασεν, εἰ μὴ ὁ καλῶν χρηστὸς ἦν. Ἐνίαις δὲ ψυχαῖς προαπαντᾷ· „Ἦξω πρὸς σε καὶ εὐλογήσω σε.“ (Exod. 20, 24.) Ὅρας, ὅση τοῦ αἰτίου ἡ χάρις, φθάνοντος τὴν ἡμετέραν μέλλησιν καὶ προαπαντῶντος εἰς εὐεργεσίαν παντελῆ τῆς ψυχῆς. Καὶ χρησμὸς ἐστὶ δογματικὸς τὸ λεγόμενον· ἐὰν γὰρ ἔλθῃ εἰς τὴν διάνοιαν ἔννοια θεοῦ, εὐλογιστεῖ τε εὐθύς καὶ πάσας τὰς νόσους αὐτῆς ἰᾶται. Ἡ δὲ γε αἰσθησις ἀεὶ λυπεῖται καὶ στένει καὶ τίκει μετ' ὀδύνης καὶ ἀλγηδόνων ἀνηκέστων τὸ αἰσθάνεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸς φησιν· „Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα.“ Τίκει δὲ ἡ μὲν ὄρασις τὸ ὄρα, ἡ δὲ ἀκοή τὸ ἀκούειν, ἡ δὲ γεῦσις τὸ γεύεσθαι, καὶ συνόλως ἡ αἰσθησις τὸ αἰσθάνεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἄνευ χαλεπῆς ἀνίας τῶ ἄφρονι ἕκαστον τούτων ποιεῖται, ἐπιλύπως γὰρ οὗτος καὶ ὄρα καὶ ἀκούει καὶ γεύεται καὶ ὀσφραίνεται, καὶ κοινῶς αἰσθάνεται.

Abrahamus et Sara parentes Isaaci, i. e. sapientia et virtus felicitatis genitricēs.

77. Ἐμπαλιν δὲ τὴν ἀρετὴν εὐρήσεις μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης καὶ κνοφοροῦσαν, καὶ τὸ σπουδαῖον σὺν

γέλωτι καὶ εὐθυμία γεννώσαν, καὶ τὸ γέννημα ἀμφοῖν αὐτὸ γέλωσ ὄν. Ὡς μὲν οὖν ὁ σοφὸς χαίρων, ἀλλ' οὐ ληπούμενος γεννᾷ, μαρτυρήσει λέγων οὕτως ὁ Θεῖος λόγος: „Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· Σάρα ἡ γυνή σου οὐ κληθήσεται Σάρα, ἀλλὰ Σάρρα αὐτῆς ἔσται τὸ ὄνομα. Εὐλογήσω αὐτήν καὶ δώσω σοι ἕξ αὐτῆς τέκνον.“ (Gen. 17, 15 κκ.)

Εἶτ' ἐπιλέγει: „Καὶ ἔπεσεν Ἀβραάμ ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἐγέλασεν καὶ εἶπεν· Εἰ τῷ ἑκατονταετείῳ γενήσεται υἱός, καὶ ἡ Σάρρα ἐννεήκοντα ἐτῶν οὕσα τέξεται;“ Οὗτος μὲν δὴ φαίνεται γεγηθὼς καὶ γελᾶν, ὅτι μέλλει γεννᾶν τὸ εὐδαιμονεῖν, τὸν Ἰσαάκ. Γελᾷ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ Σάρρα, μαρτυρήσει δὲ ὁ αὐτὸς λέγων ὡδε: „Ἐξέλιπε Σάρρα γίνεσθαι τὰ γυναικεῖα, καὶ ἐγέλασεν τῇ διανοίᾳ καὶ εἶπεν· Οὐπω μοι γέγονε τὸ εὐδαιμονεῖν ἕως τοῦ νῦν· ὁ δὲ κύριός μου,“ Θεῖος λόγος, „προεσβύτερός ἐστιν“ (Gen. 18, 11 κ.), ὃ προσεῖναι τοῦτο ἀνίμωχη, καὶ πιστεύειν καλὸν ὑπισχνουμένου. Καὶ τὸ γέννημα δὲ ἐστὶ γέλωσ καὶ χαρὰ· τοῦτο γὰρ καὶ Ἰσαάκ ἐρμηνεύεται. [*] Ἀνπείσθω τοιγαροῦν αἰσθησις, ἀρετὴ δὲ ἀεὶ χαιρέτω. Καὶ γὰρ γεννηθέντος τοῦ εὐδαιμονεῖν φησι σεμννομένη: „Γέλωτα ἐποίησέ μοι ὁ κύριος· ὅς γὰρ ἂν ἀκούσῃ, συγχαρεῖται μοι.“ (Gen. 21, 7.) Ἀναπετάσαντες οὖν ὧτα, οἱ μύσται, παραδέξασθε τελειὰς ἱερωτάτας. Ὁ γέλωσ ἐστὶν ἡ χαρὰ, τὸ δὲ „ἐποίησεν“ ἴσον τῷ ἐγέννησεν, ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἰσαάκ ἐγέννησεν ὁ κύριος· αὐτὸς γὰρ πατήρ ἐστι τῆς τελείας ἀφύσεως, σπείρων ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ γεννῶν τὸ εὐδαιμονεῖν. —

U mulier ad legitimum virum, ita sensus ad intellectum se convertat.

18. „Καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου,“ φησὶν, „ἡ ὑπο-

N 2

στροφῆ σου.“ (Gen. 3, 16.) Δύο αἰσθήσεων ἄνδρες εἰσίν, ὁ μὲν νόμιμος, ὁ δὲ φθορεὺς· ἄνδρὸς μὲν γὰρ τρόπον τὸ μὲν ὄρατὸν κινεῖ τὴν ὄρασιν, ἡ δὲ φωνὴ τὴν ἀκοήν, ὁ δὲ χυλὸς τὴν γεῦσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. Ταῦτα δ' ἀποστρέφει καὶ καλεῖ τὴν ἄλογον αἰσθησιν πρὸς ἑαυτήν, καὶ κατακρατεῖ καὶ κυριεύει· τὸ τε γὰρ κάλλος τὴν ὄρασιν ἐδουλώσατο, ὃ τε ἡδὺς χυλὸς τὴν γεῦσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αἰσθητῶν τὴν κατ' αὐτὸ αἰσθησιν. Ἴδε δέ τοι τὸν λίχνον, ὡς δουλεύει ταῖς παρασκευαῖς τῶν ὄσα ὀψαρτυταὶ καὶ σιτοπόνοι τεχνιτεύουσι· καὶ τὸν σεσοβημένον περὶ μέλος, πῶς ἐπικρατεῖται ὑπὸ κιθάρας ἢ αὐλοῦ ἢ καὶ ἄδειν ἐπισταμένου. Τῇ δὲ γε πρὸς τὸν νόμιμον ἄνδρα, τὸν νοῦν, ἀποστραφεῖσθαι μεγίστη ἐστὶν ὠφέλεια αἰσθήσει.

Nihil perniciosius quam si intellectus sensum sequitur, non contra.

79. Ἴδωμεν οὖν ἐξῆς, τίνα καὶ περὶ τοῦ κοῦ διεξέρχεται παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κινουμένου. Τῷ δὲ Ἀδάμ εἶπεν ὁ θεός· „Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικὸς σου, καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετείλαμην σοι μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου.“ (Gen. 3, 17.) Ἀλισσιτελέστατόν ἐστιν ἀκούειν αἰσθήσεως νοῦν, ἀλλὰ μὴ αἰσθησιν νοῦ· ἢ γὰρ τὸ κρεῖττον ἄρχει, τὸ δὲ χεῖρον ἄρχεσθαι δεῖ· νοῦς δὲ κρεῖττων αἰσθήσεως. Ὡς περ οὖν ἄρχοντας μὲν ἡνίοχου καὶ ταῖς ἡνίαις τὰ ζῶα ἄρχοντας ἢ βούλεται ἄγεται τὸ ἄρμα, ἀφηνιασάντων δὲ ἐκείνων καὶ κρατησάντων ὃ τε ἡνίοχος κατεσύρη πολιάρχης, τὰ τε ζῶα ἐστὶν ὅτε τῇ φύμῃ τῆς φορᾶς εἰς βόθρον κατηνέχθη, πλημμελῶς τε πάντα

φέρεται, καὶ ταῦτ' εὐθρομοῦ μὲν, ἠνίκαι τῶν οὐρανῶν λα-
βόμενος ὁ κυβερνήτης ἀκολούθως πηδαιουχεῖ, περιτρέ-
πεται δέ, ὅτε πνεῦματος ἐναντίου περιπνεύσωντος τῇ θα-
λάττῃ ὁ κλύδων ἐνέκησεν· οὕτως, ἐπειδὴ μὲν ὁ τῆς ψυ-
χῆς ἠντοχος ἢ κυβερνήτης [*] ὁ νοῦς ἀρχὴ τοῦ ζώου ὕλου,
καθ' ἅπαντα ἡγεμῶν πόλεως, εὐθρομεῖται ὁ βίος. Ὅταν δὲ ἡ
ἄλογος αἰσθησις φέρεται τὰ πρωτεῖα, σύγχυσις κατα-
λαμβάνει δεινή, οἷα δούλων δουπότηαις ἐπιταθαιμένων·
τότε γὰρ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐμπιμπραται φλεγόμε-
νος ὁ νοῦς, τῶν αἰσθήσεων τὴν φλόγα ἐγαιφουσῶν τὰ
αἰσθητὰ ὑποβεβλημένων.

Cogitationes hominum irritas — ignis exiens ex Eschbon.

80. Καὶ Μωϋσῆς μέντοι δηλοῖ περὶ τῆς τοιαύτης
ἐμπρήσεως, ἢ γίνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων, τοῦ νοῦ, ὅταν
λέγῃ· „Καὶ αἱ γυναῖκες ἔτι προσεξέκασαν πῦρ ἐν Μω-
αῖβ“ (Num. 21, 17 κ.). ἐρμηνεύεται γὰρ „ἐκ πατρός“,
ὅτι ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ νοῦς ἐστι. „Τότε γὰρ,“ φησὶν,
„ἐφροῦσιν οἱ αἰνιγματωταί·“ Ἐλθαι εἰς Ἐσβεθίων, ἢ ὀικο-
δομηθῆναι καὶ κατασκευασθῆναι πόλιν Σηών. Ὅτι πῦρ ἐξῆλ-
θει ἐξ Ἐσβεθίων, φλόξ ἐκ πόλεως Σηών, καὶ κατέφαγεν
ἕως Μωαῖβ καὶ *κατέκαιε* στήλας Ἀργύρων. Οὐαὶ σοι,
Μωαῖβ· *ὑπόλου, λαὸς* Χαμῶς. Απεδόθησαν υἱοὶ αὐ-
τῶν πώζεσθαι, καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν αἰχμάλιστοι τῷ
βασιλεῖ Ἀμορρῶν Σηών, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπολεί-
ται Ἐσβεθίων ἕως Ασβίων, καὶ γυναῖκες ἔτι προσεξέκασαν
πῦρ ἐπὶ Μωαῖβ.“ Ἐσβεθίων ἐρμηνεύεται λογισμοί· οὗτοι
δ' εἰσὶν αἰνίγματα ἀσικρῆς γέμοντα. Ἴδε λογισμὸν
λαίφου· Κορώσω τὸν κῆνοντα, Θυρέπω, φαρμῆκοις λά-
σομαι καὶ διατηρῶ, τερμῶ, κύνω. Ἀλλὰ πολλάκις ἡ φῶ-

σις καὶ ἄνευ τούτων ἴασατο, καὶ μετὰ τούτων ἀπώλεσεν, ὡς τοὺς ἱατροῦ πάντως ἐπιλογισμοὺς ἐνύπνια εὐρεθῆναι, ἀσαφείας καὶ αἰνιγμάτων πλήρη. Πάλιν ὁ γεηρόνος φησί· Σπέρματα βαλοῦμαι, φυτεύσω, ἀυξήσει τὰ φυτὰ, καρποὺς ταῦτα οἴσει, οἱ οὐ μόνον εἰς ἀπόλαυσιν ἔσονται χρήσιμοι τὴν ἀναγκαίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς περιουσίαν ἀρκήσουσιν. Εἴτ' ἐξαίφνης φλόξ, ἢ ζάλη, ἢ ἐπομβρία συνεχεῖς διέφθειραν πάντα. Ἔστι δὲ ὅτε τὰ μὲν ἐτελεσιούρησεν, ὁ δὲ ταῦτα λογισάμενος οὐκ ὦνατο, ἀλλὰ προαπέθανε, καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν πονηθέντων καρποῖς μάτην ἀπόλαυσιν ἐμαντεύσατο.

Optimum, in Deo fiduciam ponere. Abraham. Moses.

81. Ἄριστον οὖν τῷ θεῷ πεπιστευκέναι, καὶ μὴ τοῖς ἀσαφεῖσι λογισμοῖς καὶ ταῖς ἀβεβαίοις εἰκασίαις· „Ἀβραάμ γέ τοι ἐπίστευσε τῷ θεῷ, καὶ δίκαιος ἐνομίσθη“ (Gen. 15, 6)· καὶ Μωϋσῆς ἄρχει, μαρτυρούμενος, ὅτι ἐστὶ „πιστὸς ὅλῳ τῷ οἴκῳ“ (Num. 12, 7). Ἐὰν δὲ ἀποπιστεύσωμεν τοῖς ἰδίοις λογισμοῖς, κατασκευάσομεν καὶ οἰκοδομήσομεν τὴν πόλιν τοῦ διαφθείροντος τὴν ἀληθειαν νοῦ· Σηῶν γὰρ ἐρμηνεύεται διαφθείρων. Παρ' ὃ καὶ ἀναστάς, παρ' ᾧ ἦν ἐνύπνια, εὔρεν, ὅτι αἱ [*] κινήσεις ἄπασαι καὶ αἱ διαστάσεις τοῦ ἄφρονός εἰσιν ἐνύπνια ἀληθείας ἀμέτοχα — αὐτὸς γὰρ ὁ νοῦς ἐνύπνιον εὐρέθη —, ὅτι ἀληθὲς μὲν ἐστὶ δόγμα τὸ πιστεῦναι θεῷ, ψεῦδος δὲ τὸ πιστεῦναι τοῖς κενοῖς λογισμοῖς. Ἄλογος δὲ ὁρμὴ ἐξέρχεται καὶ φοιτᾷ ἐφ' ἑκάτερά τε, τῶν λογισμῶν καὶ τοῦ νοῦ τοῦ διαφθείροντος τὴν ἀληθειαν· διὸ καὶ φησιν, ὅτι „πῦρ ἐξῆλθεν ἐξ Ἑσεβῶν, φλόξ ἐκ πόλεως Σηῶν.“ (Num. 21, 28.) Οὕτω γὰρ ἄλογον τὸ πι-

σιτεύειν ἢ λογισμοῖς πιθανοῖς, ἢ νοῦ διαφθείροντι τὸ ἀληθές.

Intellectus (i. e. Moab) non solum a falsis sui ipsius opinionibus decipitur, sed „mulieres“ etiam, i. e. sensus, in eo „accendunt ignem“. (82. 83.)

82. „Κατεσθίει γέ τοι καὶ ἔως Μωάβ,“ τουτέστιν ἔως τοῦ νοῦ· τίνα γάρ ἄλλον ἢ τὸν ἄθλιον νοῦν ἢ ψευδῆς δόξα ἀπατᾷ; Κατεσθίει καὶ βιβρώσκει καὶ μέντοι καὶ καταπίνει τὰς ἐν αὐτῷ στήλας, τουτέστι τὰ κατὰ μέρος ἐνθυμήματα, ἃ καθάπερ ἐν στήλῃ τετύπεται καὶ ἐγκυάραται. Ἀρνῶν δ' εἰσὶν αἱ στήλαι, ὅπερ ἐρμηνεύεται „φῶς αὐτῶν“, ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἕκαστον ἐν λογισμῷ σαφηνίζεται. Ἄρχεται μὲν οὖν θρηνεῖν τὸν ἀνθάδη καὶ φιλαντον νοῦν οὕτως· „Ὀὐαὶ σοι, Μωάβ πόλις.“ Ἐὶ γὰρ αἰνίγμασι προσέχεις τοῖς κατὰ τὴν τῶν εἰκότων ἐπιβολήν, ἀπολώλεκτος ἀλήθειαν. „Ἀπὸς Χαμιῶς“ τουτέστιν ὁ λαὸς σου καὶ ἡ δύναμις εὐρηται πηρὸς καὶ τετυφλωμένος· Χαμιῶς γὰρ ἐρμηνεύεται „ὡς ψηλάφημα“· ἴδιον δὲ τοῦ μὴ ὀρώντος τὸ ἔργον τοῦτο. Τούτοις οἱ μὲν υἱοὶ κατὰ μέρος λογισμοί, γυνάδες, αἱ δὲ γυνῶμαι θυγατέρωι ἔχουσαι δύναμιν, αἰχμάλωτοι τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀμορφαίων, τουτέστι τῷ σοφιστῇ λαλοῦντων· οἱ γὰρ Ἀμορφαῖοι ἐρμηνεύονται λαλοῦντες, τοῦ γεγονότος λαοῦ σύμβολον ὄντες. Ὁ δὲ τούτων ἡγεμὼν ὁ σοφιστής ἐστι καὶ δεινὸς λόγων ἀνεραυνᾶν τέχνας, ἐφ' οὗ κατασοφίζονται οἱ τὸν ὄρον τῆς ἀληθείας ὑπερβαίνοντες.

83. Σηῶν οὖν, ὁ διαφθείρων τὸν ἰγιῆ κανόνα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀπολεῖται, καὶ Ἐσεβίων

τὰ ἀνίγματα τὰ σοφιστικὰ ἕως Δεβίων, ὃ καλεῖται δικασμός. Πάνυ προσφυῶς· τὰ γὰρ εἰκότα καὶ πιθανὰ οὐκ ἔχει περὶ ἀληθείας ἐπιστήμην, ἀλλὰ δίκην καὶ ἀμφισβήτησιν καὶ ἐριστικὴν ἄμιλλαν καὶ φιλονεικίαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' οὐκ ἐξήρκεσε τῷ νόῳ τὰς ἰδίας καὶ νοητὰς ἔχειν κήρας, ἀλλ' ἔτι καὶ αἱ γυναῖκες προσέκασαν πῦρ, αἱ αἰσθήσεις πυρκαϊᾶν πολλὴν ἐπ' αὐτόν. Ἴδε μέντοι τὸ λεγόμενον οἶόν ἐστι. Πολλάκις νύκτωρ οὐδεμιᾶ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργοῦντες ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν [*] ἐννοίας, τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης. Ἦν οὖν ἱκανὰ πρὸς διαφθορὰν αὐτῇ, ὅσα αὐτῇ ἐξ ἑαυτῆς ἐγέννησθ. Νυνὶ δὲ καὶ ὁ τῶν αἰσθήσεων ὄχλος ἐπειώδλωσεν αὐτῇ κηρῶν ἀμήχανον πλῆθος, τοῦτο μὲν ἐκ τῶν ὄρατῶν, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν φωνῶν, εἶτα χυλῶν, καὶ ἀτμῶν τῶν κατὰ τὴν ὀσμὴν· καὶ σχεδὸν ἢ ἀπ' αὐτῶν φλόξ χαλεπώτερον τὴν ψυχὴν διατίθησι τῆς ἐγγυνομένης ὑπ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἄνευ συμπαραλήψεως αἰσθητηρίων.

Harum mulierum unam, Pentephres uxorem, Iosephus, temperantiae imago, aufugit. (84. 85.)

84. Τούτων μία τῶν γυναικῶν ἐστὶν ἡ Πεντεφρῆ τοῦ Φαραῶ ἀρχιμαγείρου (Gen. 39, 1 κκ.). Ὅπως δὲ ἔχει γυναῖκα εὐνοῦχος ὢν, ἐπισκεπτέον· τοῖς γὰρ τὰ φήματα τοῦ νόμου μὴ πραγματευομένοις πρὸς ἀλληγορίαν ἀκολουθήσει τὸ δοκοῦν ἀπορεῖσθαι. Ὁ γὰρ εὐνοῦχος καὶ ἀρχιμάγειρος ὄντως νοῦς μὴ ταῖς ἀπλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς περιτταῖς χρώμενος ἡδοναῖς εὐνοῦχος κέκληται καὶ ἄγονος σοφίας, ὢν εὐνοῦχος οὐκ ἄλλου τινός ἢ τοῦ

σκαδαστοῦ τῶν καλῶν Διαφω· ἐπαί τοι κατ' ἄλλον τὸν λόγον ἄριστον ἂν εἴη τὸ εὐνοῦχον γονέσθαι, εἰ δυνήσεται ἡμῶν ἢ ψυχὴ κακίαν ἐκφυγοῦσα ἀπομαθεῖν τὸ πάθος. Διὸ καὶ Ἰωσήφ, ὁ ἐγκρατῆς τρόπος, τῇ λαγούσῃ ἠδονῇ· „Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ“ καὶ ἄνθρωπος ὢν ἄνθρωποπάθησον καὶ ἀπόλαυσον τῶν κατὰ τὸν βίον ταπεινῶν, ἐναντιοῦται φάσκων· „Ἀμαρτήσομαι εἰς τὸν θῆον τὸν φιλάρετον, εἰ γενολμην φιλήδονος· πονηρὸν γάρ τοῦτ' ἔργον.“

86. Καὶ νῦν μὲν ἀκροβολίζεται, ἤδη δὲ καὶ κικερτῶς ἀπομάχεται, ὅταν εἰς τὸν ἑαυτῆς εἰσέλθῃ οἶκον ἢ ψυχὴ καὶ ἀναδραμοῦσα ἐπὶ τοὺς ἑαυτῆς τόνους ἀποτάξεται τοῖς κατὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἴδια ὡς ψυχῆς ἔργα ἐργάσεται, οὐδ' εἰς τὸν οἶκον Ἰωσήφ, οὐτε Παντιφρῆ, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ οὐ προστεθήσεται τὴν τίνοσ, ἵνα σκαπτικῶς ἀλληγορῆς „ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ“. Ἢ μὲν οὖν οἰκία ἐστὶν ἢ ψυχὴ, εἰς ἣν ἀνατρέχει καταλιπὼν τὰ ἐκτός, ἵνα τὸ λεγόμενον ἔνθεν αὐτῷ γένηται. Τὰ δὲ τοῦ ἐγκρατοῦς ἔργα μήποτε θεοῦ βουλήματι ἐσσι; καὶ γὰρ οὐδεὶς ἦν ἀλλότριος λογισμὸς τῶν βιωθότων ἐν τῇ ψυχῇ κατοικεῖν εἶσω. Πλὴν οὐκ ἀφίσταται ζυγομαχοῦσα ἢ ἠδονή, ἀλλὰ τῶν ἱματιῶν λαβρομένη φησὶ· „Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ.“ Σκαπτάσματα δὲ ὡςπερ σώματος τὰ ἐσθήματά ἐστιν, οὕτω τοῦ ζῶον σιτία καὶ ποτὰ. Τοῦτο δὲ φησὶ· Τί πικραιτῆ τὴν ἠδονήν, ἧς ἄνευ οὐ δύναται εἶναι; Ἴδον ἐκλαμβάνομαι τῶν ποιητικῶν αὐτῆς, καὶ φημι σὺ μὴ ἂν δυνηθῆναι ὑποσιτῆναι, εἰ μὴ τινι τῶν ποιητικῶν χρῆσαι. Τί οὖν ὁ ἐγκρατῆς; Εἰ μέλλω, φησὶ, διουλεύειν πάθει διὰ τὴν [*] ποιητικὴν ὕλην, καὶ ἐξελούσομαι

ἀπό τῶν πάθους ἔξω. „Καταλιπὼν γὰρ τὰ ἱμάτια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς ἔφυγε καὶ ἐξῆλθεν ἔξω.“

Phinees zelo Dei correptus vel interficit Madianitidem, naturam in divino choro occultatam.

86. Τίς δὲ ἔνδον, φαίη τις ἄν, ἐξέρχεται; οὐ πολλοί; ἢ οὐ φυγόντες τινὲς τὸ ἱεροσυλεῖν ἐξ ἰδιωτικῆς ἔκλεψαν οἰκίας, καὶ οὐκ ὄντες πατροτύπται ἀλλότριον ἔβρισαν; Οὗτοι ἐξέρχονται μὲν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, εἰς ἕτερα δὲ εἰσέρχονται· τὸν δὲ τελείως ἐγκρατῆ δεῖ πάντα φεύγειν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάττω, καὶ ἐν μηδενὶ ἐξετάζεσθαι τὸ παράπαν. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰωσήφ, νέος τε γὰρ ἐστὶ καὶ τῷ Αἰγυπτίῳ σώματι οὐκ ἴσχυσεν ἀγωνίσασθαι καὶ νικῆσαι τὴν ἡδονήν, ἀποδιδράσκει· Φινεὲς δέ, ὁ ἱερεὺς ὁ ζηλώσας τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆλον, οὐ φηγῆ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν πεπόρισται, ἀλλὰ τὸν „σειρομάστιν“ τουτέστι τὸν ζηλωτικὸν λόγον λαβὼν οὐκ ἀποστήσεται, πρὶν ἢ „ἐκκεντῆσαι τὴν Μαδιανίτιν“, τὴν ἐγκεκρυμμένην θείῳ χορῷ φύσιν, „διὰ τῆς μήτρας αὐτῆς“ (Numi. 25, 7 s.), ἵνα μηδέποτε ἰσχύσῃ φυτόν ἢ σπέρμα κακίας ἀνατεῖλαι.

Mulier potius, qualis Sarra fuit i. e. virtus, obtemperandum.

87. Οὐ χάριν ἐκκοπέισις ἀφροσύνης ἄθλον καὶ κληροῦν ἢ ψυχὴ λαμβάνει διπτόν, εἰρήνην καὶ ἱερωσύνην, συγγενεῖς καὶ ἀδελφὰς ἀρετῆς. Τοιαύτης μὲν οὖν γυναικὸς οὐκ ἀκοστέον, αἰσθήσεως μοχθηρᾶς λέγω, ἐπεὶ καὶ „τὰς μαίας εὖ ἐποίηε ὁ Θεός“ (Exod. 1, 20), ὅτι τῶν προστάξεων τοῦ σκεδαστοῦ Φαραὼ ἠλόγον, „τὰ ἄρρενα“ τῆς ψυχῆς „ζωογονοῦσαι“, ἃ ἐκεῖνος ἤθελε δια-

φθάρειν, τῆς θηλείας ὅλης ἐραστῆς ὄν, τὸ δ' αἴτιον ἄγροῶν, καὶ λέγων, ὅτι „οὐκ οἶδα αὐτόν“. Ἐτέρω δὲ πειστέον γυναικί, οἷαν συμβέβηκε Σάρραν εἶναι, τὴν ἀρχονταν ἀρετῆν. Καὶ πείθεται γὰρ ὁ σοφὸς Ἀβραάμ αὐτῇ παραινοῦσθαι ἢ δεῖ (Gen. 21, 12)· πρότερον μὲν γάρ, ὅτε οὐπω τέλειος ἐπαγένητο, ἀλλ' ἔτι πρὶν μειονομισθῆναι τὰ μακρότερα ἐπιλοσόφει, ἐπισταμένη, ὅτι οὐκ ἂν δύναται γονεῶν ἐξ ἀρετῆς τελείας, συμβουλεύει ἐκ τῆς παιδείας, τοιούτῃ παιδείας τῆς ἐγκυκλίου, παιδοποιεῖσθαι, τῆς Ἄγαρ (Gen. 16, 2 κκ.), ἣ λέγεται παροικησις. Ὁ γὰρ μελετῶν ἐν ἀρετῇ τελεία κατοικεῖν, πρὶν ἐγγραφεῖναι τῇ πόλει αὐτῆς, τοῖς ἐγκυκλίοις μαθήματα παροικεῖ, ἵνα διὰ τούτων πρὸς τελείαν ἀρετῆν ἀρέτως ὁρμήσῃ. Ἐπιπτα, ὅταν ἴδῃ τριταλιωμένον αὐτόν καὶ ἤδη δυναίμενον σπείρειν, καὶ ἂν ἐκείνος εὐχάριστος ὢν πρὸς τὰ παιδύματα, τὰ δὲ ὄν ἀρετῇ συνεσταθή, χαλεπὸν ἠγῆται παραιτήσασθαι αὐτά, χρησμῶ πραινοθήσεται Θεοῦ τῷ καλέοντι· „Πάντα ἂν ὅσα εἴποι Σάρρα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς.“ (Gen. 21, 11.) Νόμος ἡμῶν ἔστι [*] δικαστικὴ τὸ δοκοῦν ἀρετῇ· εἰ γὰρ πάντων ὅσα παραινᾷ ἢ ἀρετῇ βουλόμῃθα ἀκούοιεν, εὐδαιμονήτομον. —

Voluptati qui paret (Adamus mulieri), non quidem ex se maledictus, sed in operibus suis.

88. Τὸ δὲ „καὶ ἐπαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνοικαίμην σοι τούτου μόνον μὴ φαγεῖν“ ἔστιν ἐστὶ τῷ συγκρατήθου κακία, ἣν χρεὶν σὺ ἀνὰ κράτος ἀπειργασθῆναι· διὰ τοῦτο „ἐπικατάρατος σὺ“, οὐχὶ ἡ γῆ, „ἐν τοῖς ἔργοις σου.“ (Gen. 3, 17.) Τίς οὖν ἡ αἰτία τούτων; Ὁ ὄφις ἦν, ἡ ἡδονή, ἐπαρσις ἄλογος ψυχῆς. Αὕτη, κατάρατος ἐξ εὐ-

τῆς, μόνῳ γέ τοι τῷ φανῶν προσγίνεται, σποινδαίῳ δὲ οὐδενί. Ὁ Ἄδαμ δὲ ὁ μέσος ἐστὶ τοῖς, ὃς τότε μὲν ἀμείνων τότε δὲ χειρῶν ἐξετάζεται· ἢ γὰρ τοῖς ἐστίν, οὔτε φανῶν οὔτε σποινδαίῳ εἶναι πέφικεν, ἀρετῇ δὲ καὶ κακίᾳ πρὸς τε τὸ εἶναι καὶ πρὸς τὸ χειρῶν εἶωθε μεταβάλλειν. Εἰκότως οὖν οὐκ ἐστὶν ἐπικατάρατος ἐξ ἑαυτοῦ, ὥς οὔτε κακία ὦν οὔτε κατὰ κακίαν πράξις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἢ γῆν κατάρατος· αἱ γὰρ πράξεις αἱ διὰ τῆς ὅλης ψυχῆς, ἢν κέκλικε γῆν, ἐπιλήπτοι καὶ ἑπαίτιοι κατὰ κακίαν ἕκαστα δοῶντός· εἰσι. Παρ' ὃ καὶ ἐπιφέρει, ὅτι „ἐν λύπῃ φάγεσαι αὐτήν“, ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ ἀπολαύσει τῆς ψυχῆς ἐπιλήπτος. Ἐπωδήτως γὰρ ὁ φανῶν πάντα τὸν βίον χρῆται τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, μηδὲν ἔχων χαρᾶς αἴτιον, ὃ πέφικεν γεντῶν δικαιοσύνη καὶ φρόνησις καὶ αἱ σὺνδρονοὶ ταύτης ἀρεταί. —

Affectus, ut „spinae“, animam vulnerant eamque perdunt.

89. „Ἄκωνθας οὖν καὶ τριβόλους ἀνατείλει σοι.“ (Gen. 3, 18.) Ἄλλα τί φέρεται καὶ βλαστάνει ἐν σπυρονοῦ ψυχῇ, πλὴν τὰ κετοῦντα καὶ πιρῶσχοινα αὐτήν πάθη; Ἄ διὰ σπιζόλων ἀκωνθας κέκλικεν, οἷς ἢ ἄλογος ὄρμη *πρὸς* τὸν τράπον πρώτοις ἐπιτηχῶσι, μεθ' ὧν ταχθεῖσα πάντα τὰ αὐτῆς κατασφάγει καὶ διασφάσει. Λέγει γὰρ οὕτως· „Ἐὰν δὲ ἐξεῖθόν πῦρ εἴρῃ ἀκωνθας καὶ προξεμετρήσῃ ἄλωνα ἢ στάχνα· ἢ πεδίον, ἀποτίσει ὃ τὸ πῦρ ἐκαίνου.“ (Exod. 22, 6.) Ὅρα· ὅτι τὸ πῦρ ἐξεῖθόν, ἢ ἄλογος ὄρμη, οὐκ ἐπιτίρρει τὰς ἀκωνθας, ἀλλὰ ἐνρίσκει; ἤρηται γὰρ τῶν παθῶν οἷσα ἂ ἐτόθει λαβεῖν εἴρη· ὅταν δὲ εἴρῃ, κατασφάγει τρία ταῦτα, ἀρε-

τὴν τελείαν, προκοπὴν, εὐφροσύνην. Ἀρετὴν μὲν οὖν παραβέβληκε, τῇ ἄλλῃ, συγκεκόμισται γὰρ ὡς ἐνταῦθα ὁ καρπός, οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ σοφοῦ ψυχῇ τὰ καλά· στάχυσι δὲ τὴν προκοπὴν, ἐπεὶ καὶ ἑκάτερον ἀτελές, ἐφιέμενον τοῦ τέλους· πεδῖω δὲ τὴν εὐφροσύνην, ὅτι εὐπαράδεκτος σπερμάτων ἀρετῆς ἐστίν. [*] Ἐκαστον δὲ τῶν παθῶν τριβόλια εἶρηκον, ἐπειδὴ τριττά ἐστίν· αὐτό τε καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ ἐκ τούτων ἀποτελέσμα, οἶον ἡδονή, ἡδύ, ἡδυσθαι· ἐπιθυμία, ἐπιθυμητόν, ἐπιθυμεῖν· λύπη, λυπηρόν, λυπεῖσθαι· φόβος, φοβερόν, φοβεῖσθαι.

Insapientis vita aerumnosa et molesta.

90. „Καὶ φάγεσαι τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φάγεσαι τὸν ἄρτον σου.“ (Γεν. 3, 19.) Χόρτον καὶ ἄρτον καλεῖ συνωνύμως, πρᾶγμα ταυτόν. Χόρτος ἀλόγου τροφή ἐστίν· ἀλογον δὲ φραῦλος ἐκτιμημένος τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἄλογοι δὲ καὶ αἱ αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς οὔσαι μέρος· ὁ δὲ νοῦς ἐφιέμενος τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν ἀλόγων αἰσθήσεων οὐκ ἄνευ πόνου καὶ ἰδρωτός ἐφίεται· σφόδρα γὰρ ὀδυνηρὸς καὶ ἐπαχθὴς ὁ τοῦ ἄφρονος βίος, μετιόντος καὶ ἐπιλιχνεύοντος τὰ ποιητικὰ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ὅσα κακία ἀπεργάζεσθαι φιλεῖ. Καὶ μέχρι πένος; „Μέχρι,“ φησὶν, „ἀποστρέψαις εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης.“ Νῦν γὰρ οὐκ ἐν τοῖς γλώδεσι καὶ ἀσυστάτοις ἐξετάσσεται, τὴν οὐράνιον σοφίαν καταλιπών; Ἢ οὖν εἶτι ἀποστρέφεται, σκαπτέον. Ἀλλὰ μήποτε, ὃ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ὁ ἄφρων νοῦς ἀπέστραπται μὲν ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, εἴληπται δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς μεταρσίου φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς

γεωδεστέρας ὕλης, καὶ μένων δὲ καὶ κινούμενος ὁ αὐτός
 ἐστὶν ἐφιέμενός τε τῶν αὐτῶν. Διὸ καὶ ἐπιφέρει, ὅτι
 „γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπειλεύση“, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ προει-
 ρημένῳ. Δηλοῖ δὲ καὶ τοῦτο· Ἡ ἀρχὴ σου καὶ τὸ τέ-
 λος ἐν καὶ ταῦτόν ἐστιν· ἤρξω τε γὰρ ἀπὸ τῶν φθειρο-
 μένων γῆς σωμάτων, τελευτήσεις δὲ πάλιν εἰς ἐκεῖνα, τὴν
 μεταξὺ τοῦ βίου τρίψας ὁδόν, οὐ λεωφόρον, ἀλλὰ τρα-
 χεῖαν, βάτων καὶ τριβόλων κεντῶν τε καὶ τιτρώσκειν πε-
 φυκότων μεστήν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ
Χ Ε Ρ Ο Υ Β Ι Μ
ΚΑΙ ΤΗΣ
Φ Λ Ο Γ Ι Ν Η Σ Ρ Ο Μ Φ Α Ι Α Σ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΤΙΣΘΕΝΤΟΣ
ΠΡΩΤΟΥ ΕΞ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Κ Α Ι Ν.

— — — — —
D E C H E R U B I M
E T
F L A M M E O G L A D I O
E T D E
C A I N

QUI PRIMUS EX HOMINE PROCREATUS EST.

— — — — —
(Conf. Gen. 3, 24. 4, 1.)
— — — — —

[I, 138.]

„Expellitur“, ut Hagar i. e. disciplina encyclica, et Ismael
i. e. ars sophistica, ita ex paradiso Adamus, intellectus
imprudencia occupatus. (1-3.)

1. [*] „Καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ κατόκισεν ἀπέ-
ναντι τοῦ παραδείσου τῆς τροφῆς. Καὶ ἔταξε τὰ Χε-

ομοίῃ μετ' τὴν ψαυτήν δορυφοίαν τῆς στροφομένης γυ-
λαίνεον τὴν ὁδοὺ τοῦ ἐύλου τῆς ἑπιφῆς. (Uon. 2, 24.)

Ὡς μὲν ἠέξεται γρηθ. ἀπὸ τούτου δ' εἶπεν ἠέξ-
εσθ' ἵνα κτλ. οὐδ' ἀποβῆται τοῖς ὀνόμασι τῶν ἁλῶν ἀλλ' εἰδὼς
ἐφ' ἣν κατὰ καιρὸν καὶ ἐπιτέλειαν (*) ἀπεργασίαν ἑαυτὸς ἐπι-
τεῖ. (Ὁ μὲν οὖν ἀποκαταστατικὸς ἐκτελείουσιν τὰς ἀπο-
καταστάσεις. ὁ δὲ ἐπιτελεστικὸς δὲ αὐτῶν τὴν εἰδίαν γρηθ
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκατα-
στατικῶν ἐπιτελεῖ. ὁ δὲ ἀποκαταστατικὸς ἀποκαταστάσεις ἐπιτε-
λεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.)
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.)
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.)
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.)
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.)

Ὁ δὲ ἀποκαταστατικὸς ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ
μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ
ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον
ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστα-
τικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις
δὲ ἀποκαταστατικῶν ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις
ἐπιτελεῖ. τῷ μὲν γρηθ μόνον ἀποκαταστάσεις δὲ ἀποκαταστατικῶν
ἐπιτελεῖ. τῷ δὲ ἀποκαταστατικῶν ἀποκαταστάσεις ἐπιτελεῖ.

μου — γενική μὲν οὐκ ἔφθη μεταβαλοῦσα ἀρετὴ γενέσθαι — γένος δὲ πᾶν ἀφθαρτον —, ταῖς δὲ ἐν μέρει καὶ κατ' εἶδος ἐξητάζετο, αἱ δὲ αὐταὶ φρόνησις τε ἢ ἐν ἐμοὶ καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρία καὶ δικαιοσύνη τὸν αὐτὸν τρόπον — φθαρταὶ δὲ αὐταί, ὅτι καὶ τὸ δεξάμενον αὐτὰς χωρίον ἐγὼ φθαρτός —. Ἄγαρ, ἡ μέση καὶ ἐγκύκλιος παιδεία, καὶ ἂν τὸν αὐστηρὸν καὶ σκυθρωπὸν τῶν φιλαρέτων ἀποδράναι βίον σπουδίαση, πάλιν ὑποστρέψει πρὸς τὸν αὐτόν, μήπω τὰς γενικὰς καὶ ἀφθάρτους ἀκρότητας ἔχων δυνάμενον, ἀλλ' ἔτι τῶν ἐν μέρει καὶ κατ' εἶδος ἐραπτόμενον, ἐν οἷς πρὸ τῶν ἄκρων τὰ μέσα αἴρετά. Ὅταν δὲ ἦδη ὁ μὲν Ἀβραμ ἀντὶ φυσιολογικοῦ γένηται σοφὸς καὶ φιλόθεος, μετονομασθεὶς Ἀβραάμ, ὃς ἐρμηνεύεται πατήρ [*] ἐκλεκτὸς ἤχου — ἡχεῖ μὲν γὰρ γεγωνὸς λόγος, πατήρ δὲ τούτου ὁ νοῦς ἐπειλημμένος τοῦ σπουδαίου —, Σάρρα δὲ ἀντὶ τῆς ἀρχῆς μου γένηται Σάρρα, ἧς ἐστὶν ἡ κλησις ἄρχουσα — ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ ἀντὶ εἰδικῆς καὶ φθαρτῆς ἀρετῆς γενικὴν καὶ ἀφθαρτον γενέσθαι —, ἐπιλάμψη δὲ καὶ τὸ εὐδαιμονίας γένος, ὁ Ἰσαάκ, ἐκλιπόντων τὰ γυναικεῖα καὶ ἀποθανόντων τὰ πάθη χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, καὶ παιδίας οὐ τὰς παιδων, ὁλλὰ τὰς θείας οὐκ ἄνευ σπουδῆς μεταδιώκων· ἐκβληθήσεται μὲν τὰ ἐπώνυμα τῆς Ἄγαρ προπαιδεύματα, ἐκβληθήσεται δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς αὐτῶν υἱός, ἐπίκλησιν Ἰσμαήλ.

3. Ἐνδύσονται δὲ τὴν ἀγγὴν αἰδίον, βεβαιούντος τοῦ θεοῦ τὴν ἔλασιν αὐτοῖς, ὅταν κελεύῃ τῇ σοφῷ „ὑπακούειν τῶν λεγομένων ὑπὸ Σάρρας“. Λέγει δὲ ἄντικρυς, „ἐκβαλεῖν τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱόν“ (Gen. 21, 10). Ἀρετῇ δὲ πείθεσθαι καλόν, καὶ μάλιστα τοιοῦτον εἰς-

ΡΗΙ.Ο Ι. Ο

ηγουμένη δόγμα, ὅτι αἱ τελειόταται φύσεις τῶν μέσων ἔξω πύμπου διεστᾶσι, καὶ ὅτι σοφία σοφιστείας ἀλλότριον· ἢ μὲν γὰρ τὰ πιθανὰ ἐπὶ κατασκευῇ ψευδοῦς δόξης, ἣτις λυμαίνεται ψυχὴν, ἐκπεπόνηκε, σοφία δὲ διὰ μελέτης τῶν ἀληθῶν τὸ μετὰ διανοίας ὄφελος ἐπιστήμῃ ὀρθοῦ λόγου πεπόρισται. Τί οὖν θαυμάζομεν, εἰ καὶ τὸν Ἄδὰμ, τὸν νοῦν, ἀφροσύνην, ἀνάστον νόσον, κτησάμενον, ἐκβέβληκεν εἰς ἅπαν ὁ θεὸς ἐκ τοῦ τῶν ἀρετῶν χωρίου, μὴ ἐπιτρέψας ἔτι κατελθεῖν αὐτῷ; ὅποτε καὶ *παῖδα* σοφιστὴν καὶ μητέρα αὐτοῦ, τὴν τῶν προπαιδευμάτων διδασκαλίαν, ἐλαύνει καὶ φυγαδεύει ἀπὸ σοφίας καὶ σοφοῦ, ὧν ὀνόματα Ἀβραάμ τε καὶ Σάρραν καλεῖ;

*Cherubim et gladius flammeus „contra“ (ἀντικρὶ, cuius ro-
cis tres variae sententiae exemplis allatis proponuntur)
Paradisum collocantur, ut ex adspectu mutuo mutuum
nascatur desiderium. (4-6.)*

4. Τότε καὶ „ἡ φλογὴν ῥομφαία καὶ τὰ Χερουβὶμ ἀντικρὺ τοῦ παραδείτου τὴν οἰκισιν ἴσχει.“ Λέγεται δὲ „ἀντικρὺ“, τὸ μὲν ὡς ἐχθρὸν ἀντιστατοῦν, τὸ δὲ ἀρμόττον εἰς ἐπίκρισιν, ὡς ὁ κρινόμενος τῷ δικαστῇ, τὸ δὲ ὡς φίλον, τοῦ κατανοηθῆναι χάριν καὶ ἐκ τῆς ἀκριβοστείας προσόψεως μᾶλλον οἰκειωθῆναι, ὡς γραφαὶ τε καὶ ἀνδριάντες ἀρχετύποι γραφεῖντι καὶ πλάσταις. Τοῦ μὲν οὖν ἀντιπαιγμένου παραδείτου τὸ ἐπὶ τοῦ Κάιν ἐπισημνόν, ὅτι „ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ἔκκεσεν ἐν γῆ Ναὶδ κατὰ κρητὶ Ἐδὲμ“ (Gen. 4, 16)· ἐρμηνεύεται δὲ Ναὶδ μὲν σάλος, Ἐδὲμ δὲ τρυφή, τὸ μὲν πακίας κλοροσύνης ψυχὴν σὺμβολον, τὸ δὲ [*] ἀρετῆς εἰπάδειον

αίτην παρτισιούσης και τρυφήν, οὐχί τὴν δι' ἀλόγον πύ-
θουσι ἡδονῆς θρόνον, ἀλλὰ τὴν μετὰ πολλῆς εὐμαφείας
ἄπορον χαρῶν και ἀτακτικωρον. Ἀνάγκη δέ, ὅταν ἀπὸ
τῆς τοῦ Θεοῦ φαντασίας ἐξέλθῃ διάνοια, ἢ καλὸν και
συμφέρον ἦν ἐπινοεῖσθαι, τοῖς αἰσθησι διακρινεσθῆναι
τῶν ἀντιτιτιούστων βλαβῶς περινοεῖσθαι ὅθεν και ἐκαστη
φέρεσθαι, παισιδαι και οὐκων λαχοῦστων κλόνον, ἄσφα
κταντιούσται ἐπι βεβαιοῦσται φρονη, ἦν παρτισιούσ
συνώνονμος Ἐδδμ.

6. Τοῦ δέ εἰς ἐπινοεῖσθαι ἐκταντιον παρτισιούσται τὸ τῆς
ἐπινοεῖσθαι μαμοιχοῦσθαι. „Σίτησαι“ γὰρ, φησὶν,
„ὁ λαοὸς τὴν γυναικα ἐκταντιον κωφον, και ἀποκαλῆσαι
τὴν κωφότητα αἰτίη.“ (Νουμ. 5, 18.) Ἦ δέ (βούλοισαι διὰ
τοῦτον παρτισιούσται, ἐπινοεῖσθαι. Τοῦ δέον πολλῶσι
δαόντως οὐκ ἐπινοεῖσθαι, και τὸ μὴ καλῶσθαι ἐπινοεῖσθαι
δαόντως καλῶσθαι. Ὅσον, ἢ μὲν τῆς παρτισιούσθαι
ἀποδοῖσθαι ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ἡγεῖσθαι γένηται, ἀλλ' ἢ ἐπι
βλάβῃ τοῦ λαοῦσθαι ἢ ἐπ' ἐπινοεῖσθαι τῆς παρτισιούσθαι
πλοῖν ἀποδοῖσθαι, καλῶσθαι ἔργον οὐ δαόντως ἐπινοεῖσθαι.
Τὸ δέ τῶ καμνοῖσθαι μὴ ἀληθεῖσθαι τὸν λαοὸν κωφον ἢ
τέμνοῖσθαι ἢ καλῶσθαι διαγνοῖσθαι ἐπ' ὁμοῖσθαι τοῦ νομοῦσθαι,
ἵνα μὴ παρτισιούσθαι τὰ δαόντως φρονη τὴν παρτισιούσθαι ἢ ἐπι-
νοεῖσθαι ἀποδοῖσθαι παρτισιούσθαι, ἢ παρτισιούσθαι τοῦ
πλοῖν ἀποδοῖσθαι ἐπι τῆς τῆς παρτισιούσθαι ἀποδοῖσθαι,
δαόντως, μὴ ἐκ τοῦ ἀληθεῖσθαι ὁμοῖσθαι τὰ τῶν ἀντιτι-
τιούσθαι, οὐ καλῶσθαι ἔργον δαόντως ἐπινοεῖσθαι. Ἦ δέ και
φησὶ Μωϋσῆς, „δικαιοῖσθαι τὸ δικαιοῖσθαι“ (Νουμ. 10,
20), ὅσ και ἀδικαιοῖσθαι τὸν, ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ἡγεῖσθαι ὁ
δικαιοῖσθαι παρτισιούσθαι. Ἰσχυρῶσθαι τὸ μὲν λαοῦσθαι ἢ
παρτισιούσθαι φρονησθαι γνώσιμον πῶσθαι, ἢ δέ διάνοια οὐ

γνώριμοσ, ἀφ' ἧς καὶ τὰ λεγόμενα λέγεται καὶ τὰ πραττόμενα πράττεται, ἀλλ' ἄδηλον, εἴτε ὑγιαίνει καὶ καθαρεύει, εἴτε νοσεῖ μιάσμασι κεχρωσμένη πολλοῖς, — γεννητὸς δὲ οὐδεὶς ἱκανὸς γνώμης ἀφανοῦς κατιδεῖν ἐνθύμημα, μόνος δὲ ὁ θεός, παρ' ὃ καὶ λέγει Μωϋσῆς, ὅτι „τὰ κρυπτὰ κυρίῳ τῷ θεῷ, τὰ δὲ φαιερά γενέσει γνώριμα“ — προστέτακται τῷ ἱερεῖ καὶ προφήτῃ, λόγῳ, τὴν ψυχὴν „ἐναντίον τοῦ θεοῦ στήσαι, ἀποκαλύψω τῇ κεφαλῇ“ (Num. 5, 14 ss.), τουτέστι τὸ κεφάλαιον δόγμα γυμνωθεῖσαν καὶ τὴν γνώμην ἣ κέχρηται ἀπαμφιασθεῖσαν, ἵνα ὄψῃται ταῖς ἀκριβεστάταις ἐπικριθεῖσα τοῦ ἀδεκάστου [*] θεοῦ ἢ τὴν ὑποτιφομένην εἰρωνεῖαν, κίβδηλον νόμισμα, διελεγχθῆ, ἢ πάσης οὔσα κακίας ἀμέτοχος ἐκνίψηται τὰς καθ' αὐτῆς διαβολάς, μάρτυρι χρησαμένη τῷ μόνῳ γυμνῆν ψυχὴν ἰδεῖν δυναμένη.

6. Τὸ μὲν οὖν εἰς ἐπίκρισιν ἐναντίον τοιοῦτόν ἐστι τὸ δ' εἰς οἰκείωσιν, ὃ ἐπὶ τοῦ πανσόφου λέλεκται Ἀβραάμ. „Ἔτι“ γάρ, φησὶν, „ἦν ἐστικῶς ἐναντίον κυρίου.“ (Gen. 18, 22.) Καὶ τεκμήριον τῆς οἰκείωσης τὸ ἐπιλεγόμενον, ὅτι „ἐγγίσας εἶπεν“· ἀλλοτριουμένῳ γὰρ ἀφίστασθαι καὶ διαξέγνωσθαι, οἰκειουμένῳ δὲ συνεγγίζειν ἀρμόττει· τὸ δὲ στήναι καὶ ἄτρεπτον κτήσασθαι διάνοιαν ἐγγὺς ἐπιβαίνει θεοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ τὸ μὲν θεῖον ἄτρεπτον, τὸ δὲ γενόμενον φύσει μεταβλητόν. Εἴ τις οὖν τὴν γενέσεως οἰκείαν φορὰν ἔρωτι ἐπιστήμης ἐγχαλινασάμενος ἐβιάσατο στήναι ποιῆσαι, μὴ λανθανέτω θείας εὐδαιμονίας ἐγγὺς ὢν. Τοῖς δὲ Χερουβὶμ καὶ τῇ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὴν ἀντικρὺ τοῦ παραδείσου πόλιν οἰκείως δίδωσιν, οὐχ ὡς ἐχθροῖς μέλλουσιν ἀντιστατεῖν καὶ διαμάχεσθαι, ἀλλ' ὡς οἰκειοτάτοις καὶ φιλάτοις, ἵνα ἐκ

τῆς προσόψεως καὶ συνεχοῦς περιαιθρήσεως πόθον αἱ
δυνάμεις ἴσχωσιν ἀλλήλων, καταπνέοντος εἰς αὐτάς τὸν
πτηνὸν ἔρωτα καὶ οὐράνιον τοῦ φιλοδώρου Θεοῦ.

*Quid vero Cherubim et gladius flammeus allegorice? — Sive
orbis coelestes et perpetuus coeli motus —*

7. Τίνα δὲ ἐστίν, ἃ διὰ τῶν Χερουβίμ καὶ τῆς στρε-
φομένης φομφαλας φλογίνης αἰνίττεται, νῦν ἐπισκεπτέον.
Μήποτε οὖν τὴν τοῦ παντός οὐρανοῦ περιφορίαν δι'
ὑπονοιῶν εἰσάγει· κίνησιν γὰρ αἱ κατ' οὐρανὸν σφαιῶραι
τὴν ἐναντίαν ἔλαχον ἀλλήλαις, ἥ μὲν τὴν ἰπλανῆ αὐτοῦ
κατὰ δεξιὰ, ἥ δὲ τὴν πεπλανημένην θατέρου κατὰ εὐώ-
ρυμα. Ἢ μὲν οὖν ἐξωτάτω τῶν λεγόμενων ἰπλανῶν μία,
ἥ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἑῶν ἐπὶ τὰ ἐσπέρια βίβηται περλο-
δον, αἱ δὲ ἐντὸς ἐπτά, τῶν πλανήτων, ἐθβλούσιόν τε καὶ
βαβιασμένην, ὑπεραντίους ἅμα καὶ διττὰς ἴσχουσι κινή-
σεις· καὶ ἐστίν αὐταῖς ἥ μὲν ἀκούσιος ὁμοία τῇ τῶν
ἰπλανῶν, φαίνονται γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπ' ἀνα-
τολῆς ἐπὶ δύσιν ἰοῦσαι· ἥ δὲ οἰκεία ἀπὸ τῶν ἐσπερίων
ἐπὶ τὰ ἑῶνα, καθ' ἣν συμβέβηκε τὰς περιόδους τῶν ἐπτά
ἀστέρων καὶ μήκη χρόνων προσβληθέναι, τὰς μὲν ἰσο-
δρομούς ἴσα, ἡλίου καὶ ἑωσφόρου καὶ στίλβοντος ἐπικλη-
σιν — τρεῖς γὰρ τῶν πλανήτων [*] ἰσοταχεῖς οὗτοι —,
τὰς δὲ ἀνισοδρομούς, ἄνισα μὲν, ἀναλογίαν δ' ἔχοντα
πρὸς τὴν ἀλλήλαις καὶ τὰς τρεῖς ἐκείνας. Γίνεται οὖν τὸ
μὲν ἕτερον τῶν Χερουβίμ ἢ ἐξωτάτω τοῦ παντός οὐρα-
νοῦ ἐσχάτη ἀψίς, ἐν ἣ τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως
ἔχουσαν οἱ ἰπλανεῖς θεῖαν ὡς ἀληθῶς χορβίαν χορεύου-
σι, τάξιν οὐ λείποντες, ἣν ὁ γεννήσας αὐτοὺς πατήρ
ἔταξεν ἐν κόσμῳ. Θάτερον δὲ ἢ ἐντὸς περιεχομένη

σφαῖρα, ἣν *ἑξαχῆ* σχίσας ἐπὶ κύκλους ἀναλογοῦντας ἐφ' ἑαυτοῖς ἐιργάζετο, τῶν πλανήτων ἕκαστον εἰς αὐτοὺς ἁρμοσάμενος· καὶ καθάπερ ἔποχον ἐν ὀχήματι ἀστέρα ἐν οἰκείῳ κύκλῳ θείς, τὰς ἡγίας ἐπίσταντες τῶν ἐπόχων οὐδενί, πλημμυλῆ δείσας ἐπίστασιν· ἀπάσας δ' ἐξήρτησεν ἑαυτοῦ, νομίσας ἐναρμόνιον τῆς κινήσεως μάλιστα οὕτω τάξιν γινήσασθαι — τὸ γὰρ σὺν θεῷ πᾶν ἐπαινατόν, τὸ δ' ἄνευ θεοῦ ψυχτόν.

Sive utrumque hemisphaerium et sol —

8. Τὰ μὲν δὲ Χερουβὶμ καθ' ἓνα τρόπον οὕτως ἀλληγορεῖται. Ῥομφαίαν δὲ φλογίνην καὶ στρεφομένην τὴν κίνησιν αὐτῶν καὶ τοῦ παντός οὐρανοῦ τὴν αἰδίον φορὰν ὑποτοπητέον λέγεσθαι. Μήποτε δὲ καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τὰ μὲν Χερουβὶμ δηλοῖ τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον· καὶ γὰρ ἀντιπρόσωπά φασιν εἶναι τεύοντα πρὸς τὸ ἰλαστήριον ἑτέροις, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἀντικρὺ μὲν ἐστὶν ἀλλήλων· νέβουκε δ' ἐπὶ γῆν τὸ μέσον τοῦ παντός, ὃ καὶ διακρίνεται. Ἡ δὲ μόνη τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἐστιῶσα παγίως Ἔστιά πρὸς τῶν παλαιῶν ἐνθυβόλως ὠνόμασται, ἵνα περὶ τι βεβαίως ἰδρυμένον ἢ ἐκατέρων τῶν ἡμισφαιρίων ἐμμελεστατή γίνηται περιπόλησις. Ἡ δὲ φλογίνη Ῥομφαία σύμβολον ἡλίου· φλογὸς γὰρ ὢν πύλημα πολλῆς ὠκυδρομώτατος γέροντος τῶν ὄντων, ὡς ἡμέρη μιᾶ τὸν σύμπαντα περιδινεῖσθαι κόσμον.

Sive ex ipsius auctoris sententia Cherubim sunt bonitas et potentia, gladius fl. Logos. — Adhortatio ad animam.

9. Ἦκουσα δὲ ποτε καὶ σπουδαιότερον λόγου παρὰ

ψυχῆς ἐμῆς βιωθυίας τὰ πολλὰ θεοληπτῆσθαι, καὶ περὶ
 ὧν οὐκ οἶδω μαντεύεσθαι· ὄν, ἐὰν δύνωμαι, ἀπομνημο-
 νεύσας ἐρῶ. Ἐλεγε δέ μοι, κατὰ τὸν ἕνα ὄντως ὄντα
 θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι καὶ πρώτας [*] δυνάμεις,
 ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγαθότητι μὲν τὸ πᾶν γε-
 γνηνῆναι, ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ γεινηθέντος ἄρχειν· τρίτον
 δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν μέσον εἶναι λόγον, λόγῳ γὰρ καὶ
 ἄρχοιτα καὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεόν. Ἀρχῆς μὲν οὖν
 καὶ ἀγαθότητος, τῶν δυεῖν δυνάμεων, τὰ Χερουβιμ εἶναι
 σύμβολα, λόγου δὲ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· ὀξυκινήτο-
 ταιον γὰρ καὶ θερμὸν λόγος, καὶ μάλιστα ὁ τοῦ αἵτιου,
 ὅτι καὶ αὐτὸ πάντα φθάσαν παρημεληματο, καὶ πρὸ πᾶν-
 των νοούμενον καὶ ἐπὶ πάντων φαινόμενον. Ἐκατέρου
 δὲ τῶν Χερουβιμ, ὧ διαάνοια, δέξαι τύπον ἀκιβδήλετον,
 ἵνα περὶ τῆ ἀρχῆς τοῦ αἵτιου καὶ ἀγαθότητος ἐναργῶς
 ἀναδίδαχθεῖσα καρπώσῃ κληρὸν εὐδαιμονα. Γνώσῃ
 γὰρ εὐθύς καὶ τὴν τῶν ἀκηρίτων δυνάμεων σύνοδόν τε
 καὶ κρᾶσιν, ἐν οἷς ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς ἐμφαινομένου τοῦ
 ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος, ἐν ᾧ δὲ ἄρχων ἐμφαινομένης
 τῆς ἀγαθότητος· ἵνα τὰς ἐκ τούτων ἀπογεννωμένας ἀρε-
 τὰς, φιλοφροσύνην καὶ εὐλάβειαν θεοῦ, κτήσῃ, μήτε ἐν
 οἷς ἐν πάσχεις ὑψηλοῦσα, διὰ τὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ
 βασιλέως μέγεθος, μήτε ἐν οἷς ὑπομένεις τι τῶν ἀβουλή-
 των ἀπογινώσκουσα τὰς ἀμεινους ἐλπίδας, διὰ ἡμερότητα
 τοῦ μεγάλου καὶ φιλοδώρου θεοῦ. Φλογίνη δὲ ῥομφαία,
 διότι χρῆ τούτοις παρακολουθεῖν τὸν μετα τῶν πραγμά-
 των ἔνθερμον καὶ πυρῶδη λόγον, ὅς οὐδέποτε λήγει· κι-
 νοῦμενος σπουδῇ πάσῃ, πρὸς αἵρεσιν μὲν τῶν καλῶν,
 φυγὴν δὲ τῶν ἐναντίων.

Moses sapiens (igne et) gladio i. e. recta ratione instructus, Balaam, i. e. vanus populus, ea destitutus.

10. Οὐχ ὀρᾶς, ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ὁ σοφός, ἠνίκα ἤρ-
 ξατο κατὰ θεὸν μετρεῖν πάντα καὶ μηδὲν ἀπολείπειν τῷ
 γεννητῷ, λαμβάνει τῆς φλογίνης ῥομφαίας μίμημα, „πῦρ
 καὶ μάχαιραν“ (Gen. 22, 6), διελεῖν καὶ καταφλέξει τὸ
 θνητὸν ἀφ’ ἑαυτοῦ γλιχόμενος, ἵνα γυμνῇ τῇ διανοίᾳ
 μεταρσιος πρὸς τὸν θεὸν ἀναπτῇ; Τὸν δέ γε Βαλαάμ,
 μάταιον λαὸν ὄντα, ἐξωπλισμένον εἰσάγει Μωϋσῆς
 ἀστράτευτον καὶ λειποτάκτην, εἰδῶς πόλεμον ὃν ἀρομόξει
 ψυχῇ περὶ ἐπιστήμης ποιῆσθαι. Λέγει γὰρ ὄρω, τῇ
 ἀλόγῳ προαιρέσει τοῦ βίου, ἣ πᾶς ἀφρων ἐπιβέβηκεν,
 ὅτι „εἰ μάχαιραν εἶχον, ἦδη ἂν ἐξεκέντησά σε“ (Num. 22,
 29). Καὶ μεγίστη χάρις τῷ τεχνίτῃ, ὅτι, τὴν ἀφροσύ-
 νης λύτταν εἰδῶς, οὐκ ἐνέδωκεν αὐτῇ, καθάπερ ξίφος με-
 μηνότι, δύναμιν λόγων, ἵνα μὴ πολλὴν καὶ ἀδίκον ἄπασι
 τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐνεργάσῃται φθοράν. Ἡ δὲ [*] Βα-
 λαάμ, ταῦτ’ ἕκαστος τῶν μὴ κεκαθαρμένων ἀεὶ ματαιά-
 ζων αἰτιᾶται πως, ἐμπορικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ τιν’ ἄλλον
 τῶν ποριστικῶν ἐπιτηδεύσας βίον· ἕως μὲν αἴσια πάντα
 τὰ ἀφ’ ἑκάστου, γεγηθῶς ἐπιβέβηκε καὶ ἐποχεῖται καὶ
 ἐνειλημμένος ἀπρὸς ἔχεται, μεθέσθαι τὸ παράπαν οὐ
 δικαίων. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀφίστασθαι λέγουσι καὶ μέτρα
 τῆς ἐπιθυμίας περιθεῖναι διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος ἀτέκμαρ-
 τον, βασκανίαν ὀνειδίζει καὶ φθόρον, οὐκ ἀπ’ εὐνοίας
 εἰσηγεῖσθαι ταῦτα φάσκων· ἐπειδὴν δὲ ἀβούλητος κα-
 κοπραγία συμβῇ, τοὺς μὲν ὡς ἀγαθοὺς μάντις ἀποδέ-
 χεται καὶ προφυλάξασθαι δυνατωτάτους τὰ μέλλοντα·
 τὰ δ’ οὐδενὸς αἰτία κακοῦ τὸ παράπαν αἰτιᾶται, τὴν

γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὰς ἄλλας ἐπιτηδεύσεις, αἷς πρὸς ἀργυρισμὸν ἡξίου χρῆσθαι.

Asina ad Balaam — artes utiles ad insipientes.

11. Αἱ δέ, καίτοι φωνητηρίων ὀργάνων ἁμοιροῦσαι, τὴν δὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων φήξουσι φωνὴν ἐναργεστέραν οὖσαν τῆς διὰ γλώττης. „Ἄρα γε, ὦ σκαοφάντα, οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν ἐκείναι.“ λέγουσαι, „αἷς καθάπερ ἰστοῦργοις ὑψαιχευῶν ἐπεβλήκει; μὴ καθ' ὑπεροψίαν ἄλλως εἰργάσμεθά σοι κακοπραγίαν; Ἴδε τὸν ἀνδραστῶτα ἐξ ἐναντίας Θεοῦ λόγον ἐνωπλισμένον, παρ' ὃν τό τε εὖ καὶ τὸ μὴ συμβέβηκε τελειοῦσθαι. Οὐχ ὄρα; Ἦ οὖν οὖν ἡμᾶς αἰτιᾶ, πρότερον, ὅτε εἰώδει σοι τὰ πράγματα, οὐχὶ μεμψάμενος; ἐσμέν γάρ αἱ αὐταὶ μηδὲν τῆς ἐαυτῶν φύσεως μεταβαλοῦσαι τὸ παράπαν στιγμήν· σὺ δὲ κριτηρίοις χρώμενος οὐχ ὑγιέσῃ ἀλόγως σφαδάζεις. Ἢ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔμαθες, ὅτι οὐχ, ἄττ' ἂν ἐπιτηδεύης, ἀγαθῶν μισοῦσας ἢ κακῶν ἐστὶν αἰτία, ἀλλ' ὁ πηδαλιούχος καὶ κυβερνήτης τοῦ παντός λόγος Θεῖος, ἥϊον ἂν ἔφερος τὰ συμπίπτοντα, παισάμενος τοῦ σκαοφαντεῖν καὶ ἐπιγράψειν ἡμῖν ἢ μὴ δυνάμεθα. Ἐάν οὖν πάλιν καθελῶν ἔσῃ τὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπ' αὐτῷ ἐννοίας καὶ κατηφίας σκαδάσας εἰρήνην ἐπιχειροκείνηται βίον, φαιδρὸς καὶ γεγηθῶς τὴν δεξιάν ἐμβαλεῖ γ' ἡμῖν ταῖς ἐν ὁμοίῳ μενοῦσαις. Ἡμεῖς δ' οὐτ' εὐμενεῖς τῇ σῇ φησιώμεθα οὐτ' εἴαν δυσμεναίης ἐπιστροφόμεθα, ἐσμεν γάρ ἑαυτάς μὴτ' ἀγαθῶν μὴτε κακῶν αἰτίας οὔσας, καὶ ἂν σὺ περὶ ἡμῶν τοιαῦτα δοξάζης· εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν εὐηλοίας ἢ τῶν συμβαινόντων ναυαγίων, ἀλλ' οὐχὶ τὰς τῶν πνευμάτων διαφορὰς τότε μὲν ἐπισικῶς, τότε δὲ μετὰ βίαιο-

τάτου σπρμού καταπνεόντων αἰτιατέον· φύσει γὰρ παν-
 τὸς ὕδατος [*] ἤρεμίαν ἐξ αὐτοῦ λαχόντος ὅταν μὲν
 πνεῦμα οὖριον κατ' οἰάκων ἐπιγένηται παντὸς καὶ ἀνα-
 σεισθέντος κάλου, πλησίστιοι μέγρι λιμένων αἱ νῆες κα-
 τίσουσι, ὅταν δὲ αἰφνίδιον κατὰ πρῶρας ἐξ ἐναντίας
 κατασκήψη, πολὺν σάλον καὶ κλόνον ἐγείρει καὶ ἀνατρέ-
 πει· — καὶ τοῦ συμβαίνοντος ἢ μηδὲν αἰτία θάλασσα
 τὴν πρόφασιν ἴσχει, φανερῶς ταῖς ἀνέσεσι καὶ σφοδρό-
 τησι τῶν ἀνέμων ἢ γαληνιάζουσα ἢ κυμαίνουσα.“ Διὰ
 τούτων οὖν ἀπάντων ἱκανῶς οἶμαι δεδηλωσθαι, ὅτι λό-
 γον ἢ φύσις δυνατώτατον σύμμαχον ἀνθρώποι δημιουργ-
 γήσασα τὸν μὲν αὐτῷ χρῆσθαι δυνάμενον ὀρθῶς ἀπέ-
 δεξεν· εὐδαίμονα καὶ λογικὸν ὄντως, τὸν δὲ μὴ δυνάμε-
 νον ἄλογόν τε καὶ κακοδαίμονα. —

*Ut liberi a parentibus, ita virtutes a Deo gignuntur. Abra-
 hamus et Sara. Isaacus et Rebecca etc. Sine Deo par-
 tus vitiosi— Cain i. e. possessio non possidenda. (12-15.)*

12. „Ἀδὰμ δὲ ἔγνω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ συνέ-
 λαβε καὶ ἔτεκε τὸν Κάϊν, καὶ εἶπεν· Ἐκτησάμην ἄνθρω-
 πον διὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ προσέθηκε τεκεῖν τὸν Ἀβὲλ τὸν
 ἀδελφὸν αὐτοῦ.“ (Gen. 4, 1.) Οἷς ἀρετὴν μεμαρτύρη-
 κεν ὁ νομοθέτης, τούτους γνωρίζοντας γυναῖκας οὐκ εἰς-
 ἀγει, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσῆν,
 καὶ εἴ τις αὐτοῖς ὁμόζηλος. Ἐπειδὴ γὰρ φαμεν εἶναι
 γυναῖκα τροπικῶς αἰσθησιν, ἀλλοτριώσει δὲ αἰσθήσεως
 καὶ σώματος ἐπιστήμη συνίσταται, τοὺς σοφίας ἐραστὰς
 αἰσθησιν ἀποδοκιμάζοντας μᾶλλον ἢ αἴρουμένους ἐπι-
 δείξεται. Καὶ μήποτ' εἰκότως· αἱ γὰρ τούτοις συνοι-
 κοῦσαι λόγῳ μὲν εἰσι γυναῖκες, ἔργῳ δὲ ἀρεταί· Σάρρα

μὲν ἄρχουσα καὶ ἡγεμονίς, Ῥεβέκκα δὲ ἐπιμονὴ τῶν καλῶν, Λεβία δὲ ἀνανεομένη καὶ κοπιῶσα ἐπὶ τῇ συνεχεῖ τῆς ἀσκήσεως, ἣν ἐκνένευκε καὶ ἀποστρέφεται πᾶς ἄφρων ἀρνούμενος, Σεπφώρα δὲ ἡ Μωϋσέως ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνατρέχουσα καὶ τὰς ἐκεῖ θείας καὶ εὐδαίμονας φύσεις κατανοοῦσα, καλεῖται δὲ ὀρνίθιον. Ἴνα δὲ τὴν ἀρετῶν κήσιν καὶ ὠδῖνα εἴπωμεν, ἀκοίς ἐπιπραξίωσαν δεισιδαίμονες τὰς ἑαυτῶν ἢ μεταστήτωσαν· τελειὰς γὰρ ἀναδιδάσκουσι θείας τοὺς τελειῶν ἀξιόους τῶν ἱερωτάτων μύστας, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τὴν ἀληθῆ καὶ οὖσαν ὄντως ἀκαλλώπιστον εὐσέβειαν μετὰ ἀτυφίας ἀσκοῦντες. Ἐκείνοις δὲ οὐχ ἱεροφαντήσομεν κατεσχημένοις ἀνιάτῳ κακῷ, τύφῳ φημάτων καὶ ὀνομάτων γλισχρότητι καὶ τερθρβαίαις ἐθῶν, ἄλλω δὲ οὐδενὶ τὸ εὐαγὲς καὶ ὕσιον [*] παραμετροῦσιν.

13. Ἀρκτέον οὖν τῆς τελειῆς ὠδῆ. Ἀνὴρ μὲν γυναικί, ἄνθρωπος δ' ἄρῃην ἀνθρώπῳ θηλείῃ τὰς ἐπὶ γενέσει παιδῶν ὀμιλίαις, ἐπακολουθῶν τῇ φύσει, συνέρχεται ποιησόμενος· ἀρεταῖς δὲ πολλὰ καὶ τέλεια τικτούσαις θέμις οὐκ ἔστιν ἀνδρὸς ἐπιλαχεῖν θνητοῦ. Μὴ δεξάμεναι δὲ παρὰ τινος ἐτέρου ἐπιγονήν, ἐξ ἑαυτῶν μὲν μόνων οὐδέποτε κήσουσι. Τίς οὖν ὁ σπείρων ἐν αὐταῖς τὰ καλὰ πλὴν ὁ τῶν ὅλων πατήρ, ὁ ἀγέννητος θεός, καὶ τὰ σύμπαντα γεννῶν; Σπείρει μὲν οὖν οὗτος, τὸ δὲ γέννημα τὸ ἴδιον, ὃ ἔσπειρε, δωρεῖται· γεννᾷ γὰρ ὁ θεὸς οὐδὲν αὐτῷ, χρεῖος ἄτε ὢν οὐδενός, πάντα δὲ τῷ λαβεῖν θεομένου. Παραέξω δὲ τῶν λεγομένων ἐγγνητὴν ἀξιόχρεων τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν. (Gen. 21, 1.) Τὴν γὰρ Σάρφην εἰσάγει τότε κύουσαν, ὅτε ὁ θεὸς αὐτὴν μονωθεῖσαν ἐπισκοπῆ, τίκτουσαν δ' οὐκέτι τῷ τὴν ἐπίσχεψιν πεποιθη-

μένει, ἀλλὰ τῷ σοφίας τεχνεῖν γλιχομένῳ, οὗτος δὲ Ἀβραάμ ὀνομάζεται. Γνωριμώτερον δ' ἐπὶ τῆς Λείας ἐκδιδάσκει, λέγων, ὅτι „τὴν μὲν μήτραν ἀνέωξεν αὐτῆς ὁ θεός“ (Gen. 29, 31) — ἀνοιγνύει δὲ μήτραν, ἀνδρὸς ἴδιον. Ἡ δὲ συλλαβοῦσα ἔτεκεν, οὐ θεῶ — ἱκανὸς γὰρ μόνος καὶ ἀνταρξέστατος ἑαυτῷ —, ἀλλὰ τῷ κάματον ἀναδεχομένῳ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, Ἰακώβ, ὥστε τὴν ἀρετὴν δέχεσθαι μὲν παρὰ τοῦ αἰτίου τὰ θεῖα σπέρματα, τικτεῖν δὲ τινι τῶν ἑαυτῆς ἐραστῶν, ὅς ἂν τῶν μνηστήρων ἀπάντων προκριθῆ. (Gen. 25, 21.) Πάλιν Ἰσαὰκ τοῦ πανσόφου θεὸν ἱκετεύσαντος ἐκ τοῦ ἱκετευθέντος ἔγκυος ἢ ἐπιμονῆ Ρεβέκκα γίνεται· χωρὶς δὲ ἱκετείας καὶ δεήσεως τὴν πτηνὴν καὶ μετάρσιον ἀρετὴν Σεπφώραν (Exod. 2, 21 s.) Μωϋσῆς λαβὼν εὗρίσκει κύνουσαν ἐξ οὐδενὸς θνητοῦ.

14. Ταῦτα, ὧ μύσται, κεκαθαυμένοι τὰ ὦτα, ὡς ἱερὰ ὄντως μυστήρια ψυχαῖς ταῖς ἑαυτῶν παραδέχεσθε καὶ μηδεὶ τῶν ἀμνήτων ἐκλαλήσατε, ταμιενσάμενοι δὲ παρ' ἑαυτοῖς φυλάττετε θησαυρόν, οὐκ ἐν ᾧ χρυσὸς καὶ ἄργυρος, οὐσίαι φθαρταί, κατάκεινται, ἀλλὰ τῶν ὄντων κτημάτων τὸ καλλιστεῦον, ἢ περὶ τοῦ αἰτίου καὶ ἀρετῆς, καὶ τρίτου, τοῦ γεννήματος ἀμφοῖν, ἐπιστήμη. Ἐὰν δὲ τινι τῶν τετελεσμένων ἐντυγχάνητε, λιπαρῶς ἐγκείμενοι περιέχεσθε, μή τινα ἄρα καινοτέραν εἰδῶς τελετὴν ἐπικρύπτηται, μέχρις ἂν αὐτὴν σαφῶς ἀναδιδαχθῆτε. Καὶ γὰρ ἐγὼ παρὰ Μωϋσεῖ τῷ θεοφιλεῖ μνηθεὶς τὰ μεγάλα μυστήρια, ὅμως αὐθις Ἰερεμίαν τὸν [*] προφήτην ἰδὼν καὶ γνούς, ὅτι οὐ μόνον μύστις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἱεροφάντης ἱκανός, οὐκ ὤκνησα φοιτῆσαι πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ, ἅτε τὰ πολλὰ ἐνθουσιῶν, χρησμόν τινα ἐξεῖπεν ἐκ προσωποῦ τοῦ θεοῦ λέγοντα πρὸς τὴν εἰρηκωτίστην ἀρετὴν

ταῦτα· „Ὅνχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα καὶ ἄνδρα τῆς παρθενίας σου;“ (Ier. 3, 4), ἐμφαντικώτατα παριστάς, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἶκός ἐστιν, ἄσωμάτων ἰδεῶν ἄσώματος χώρα, καὶ τῶν συμπάντων πατήρ, ἅτε γεγεννηκῶς αὐτά, καὶ σοφίας ἀνήρ, σπέρμα τῷ θνητῷ γενεὶ καταβαλλόμενος εὐδαιμονίας εἰς ἀγαθὴν καὶ παρθένον γῆν. Ἀμιάντῳ γὰρ καὶ ἀψαύστῳ καὶ καθαρῷ φύσει, τῇ πρὸς ἀλήθειαν παρθένω, διαλέγεσθαι προπῶδες θεόν, ἐναντίως ἡμῖν. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἢ ἐπὶ γεννήσει τέκνων σύνοδος τὰς παρθένας γυναῖκας ἀποφραίνει· ὅταν δὲ ὁμιλεῖν ἀρξῆται ψυχῇ θεός, πρότερον οὖσαν γυναῖκα παρθένον αὐτὴς ἀποδείκνυσιν, ἐπειδὴ τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀνάνδρους ἐπιθυμίας, αἷς ἐθελύνετο, ἐκποδῶν ἀνελῶν τὰς αὐθιγενεῖς καὶ ἀκηράτους ἀρετὰς ἀντεισάγει. Σύρρη γοῦν οὗ διαλέξεται, πρὶν „ἐκλιπεῖν ἐκείνην τὰ γυναικεῖα πάντα“ (Gen. 18, 11) καὶ ἀναδραμεῖν εἰς ἀγνωσύσης παρθένου τάξιν.

15. Ἄλλ' ἐνδέχεται τάχα πού καὶ παρθένον ψυχὴν πάθεισιν ἀκολάστοις μιανθεῖσαν αἰσχυρῶς εἶναι. Διόπερ ὁ χρησμὸς πεφύλακται θεὸν ἄνδρα εἰπών, οὗ παρθένου — τρεπτὴ γὰρ ἦδε καὶ θνητὴ —, ἀλλὰ „παρθενίας“ (Ier. 3, 4), τῆς αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης ἰδέας· γενεσὶν γὰρ καὶ φθορὰν ἐνδοχομένων φύσει τῶν ποιῶν ἀφθαρτον αἱ τυποῦσαι δυνάμεις τὸν ἐν μέρει κληρὸν εὐλήφασιν. Τὸν οὖν ἀγέννητον καὶ ἀτρεπτον θεὸν ἀθανάτων καὶ παρθένων ἀρετῶν σπείρειν ἰδέας μήποτε εἰς γυναικὸς μεταβαλλούσης σχῆμα παρθενίας προπῶδες. Τί οὖν, ὦ ψυχὴ, δεόν ἐν οἴκῳ θεοῦ παρθενεύεσθαι καὶ ἐπιστήμης περιέχεσθαι, τούτων μὲν ἀποστιατῆς, αἰσθησιν δὲ ἀσπάζῃ τὴν ἐκθελύνουσαν σε καὶ μιλίνουσαν;

Τοιγάροι γέννημα πάμφουτον καὶ πανάλεθρον ἀποτέ-
 ξη τὸν ἀδελφοκτόνον καὶ ἐπάρατον Κάϊν, κτῆσιν οὐ κτη-
 τήν. Λέγεται γὰρ ὁ Κάϊν κτῆσις.

Caino nomen ex arrogantia impositum. (16-20.)

16. Θαυμάσαι δ' ἂν τις τὸν τῆς ἐρμηνείας τρόπον,
 ᾧ πολλάκις ἐπὶ πολλῶν ὁ νομοθέτης χρῆται, [*] τὸ σύν-
 τηδες ἐξαλλάττων. Μετὰ γὰρ τοῦς φύτας ἐκ γῆς ἀρ-
 χόμενος δηλοῦν τὸν γεννηθέντα πρῶτον ἐξ ἀνθρώπων,
 περὶ οὗ τὸ παράπαν οὐδὲν εἶρηκεν, ὡς ἤδη πολλάκις τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ προειπών, ἀλλὰ μὴ νῦν αὐτὸ κατατάττων
 εἰς τὴν ἐν λόγῳ χρῆσιν, φησίν, ὅτι ἔτεκε τὸν Κάϊν. Ποῖον,
 ᾧ τεχνῆτα; περὶ οὗ τί μακρὸν ἢ μέγα πάλαι δεδήλωκας;
 Καὶ μὴν οὐκ ἀγνοεῖς τὴν οἰκείαν θέσιν τῶν ὀνομάτων,
 ἤδη γούν προελθὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δηλώσεις προσώπου
 φάσκων, ὅτι „ἔγνω Ἄδαμ Εὐάν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ
 συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 Σήθ.“ (Gen. 4, 25.) Οὐκοῦν πολὺ μᾶλλον ἐχρήν ἐπὶ
 τοῦ πρωτοτόκου, ὅς ἦν ἀρχὴ τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως
 ἀνθρώπων, τὴν τε φύσιν τοῦ ἀποκτηθέντος δηλῶσαι,
 πρῶτον ὅτι ἄφρον, εἶτα τὸ οἰκεῖον ὄνομα θέσθαι, Κάϊν
 εἰσάγοι; Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἀπειρία τρόπων, καθ' οὓς
 ὀνόματα δεῖ τίθεσθαι, φαίνεται τὴν συνήθη χρῆσιν ἐπὶ
 τῶν περὶ Κάϊν ἀνελῶν, σκεπτέον ἂν εἶη, τίνος αἰτίας ἔτε-
 κα οὕτως ἐκάλεσε τοῦς ἐκ τῶν πρώτων, παραδιηγήσεως
 μᾶλλον ἢ θέσεως ὀνομάτων τίποι χρησόμενος. Ἔστι δέ,
 ὡς ἔμοιγε στοχαζομένη φαίνεται, ἡ αἰτία ἴδε.

17. Ὁ μὲν ἄλλος ἅπας ἀνθρώπων ὄμιλος ὀνόματα
 τίθεται πράγμασι διαφέροντα τῶν πραγμάτων, ὡς ἕτερα

μὴν εἶναι τὰ τυγχάνοντα, βίβρας δὲ κλήσεις τὰς ἐπ' αὐτοῖς· παρὰ Μωϋσῆϊ δὲ αἱ τῶν ὀνομάτων θείσεις, ἐνάργεια πραγμάτων εἰσὶν ἑμφαντικώταται, ὡς αὐτὸ τὸ πρῶτον ἐξ ἀνάγκης εὐθὺς εἶναι τὸ ὄνομα καὶ καθ' οὗ τίθεται διαφέρειν μηδὲν. Μάθοις δ' ἂν σαφέστερον καὶ ἐκ τοῦ προτεθέντος ὃ λέγω. Ὅταν ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς — κεκλήσθω δὲ Ἀδάμ — ἐντυχὼν αἰσθήσει, παρ' ἣν ἔην δοκεῖ τὰ ἔμφυχα — καλεῖται δὲ Κῦα —, σπιννοσίας ὀρεχθεῖς πλησιάσῃ, ἥδε συλλαμβάνει καθάπερ δικτύῳ καὶ θηρεύει φυσικῶς τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν, διὰ μὲν ὀφθαλμῶν τὸ χρῶμα, διὰ δὲ ὠτῶν φωνήν, διὰ δὲ μυκτήρων ἀεμίον, χυμίον γὰρ μὴν διὰ τῶν γεύσεως ὀργάνων καὶ διὰ τῶν ἰφῆς ἅπαν σῶμα· συλλαβῶν ἐγκύμων τε γίνεται, καὶ εὐθὺς ὠδίνει καὶ τίκει κακῶν ψυχῆς τὸ μέγιστον, οἷον· ὡς γὰρ αὐτοῦ πάντ' εἶναι κτήματα, ὅσα εἶδεν, ὧν ἔκουσεν, ὧν ἐγύσατο, ὧν ὠσαφρίσατο, ὧν ἤψατο, καὶ πάντων ὑπέλαβεν εὐρετήν καὶ τεχνίτην ἐαντιόν.

18. Ἐπαθε δὲ τοῦτο οὐκ ἀλόγως. Ἦν γὰρ ποιε χρόνος, ὅτε νοῦς οὐ διαλύγεται αἰσθήσει οὐδ' εἶχεν αἰσθησιν, πάμπολυ διαστῶς τῶν σπιννομίων καὶ ἀγαλαλιῶν, τοικίως τοῖς [*] μονοτρόποις καὶ μοτωπικοῖς ζώοις. Τότε δὲ καθ' ἐαντιόν ἑξαιζόμενος σῶματος οὐκ ἐφήπτετο, ἄθρονον ἔχων ὄργανον περὶ ἐαντιόν, ὃ θηρεύσει τὸ ἐκτὸς, ἀλλ' ἦν τυφλὸς καὶ ἀδύνατος, οὐχ ὅν οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὅταν πηρωθέντα τὰς ὄψεις θεάσονται· μίαν γὰρ οὕτως αἰσθησιν ὑφαίρεθεῖς τῶν ἄλλων ἄγει πολλήν περιοσίαν. Ἐκείνος δὲ πῖσας τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις περικεκομμένοι, ἀδύνατος ὄντως, ἡμῶν ψυχῆς τελείας, ἐνδίων δυνάμεις, ἢ καταλαμβάνεσθαι σῶματα πέρατα, τμήμα καθ' ἐαντιόν σπινόμενος τοῦ σωματοῦς οὐκ ἐντυχῆς, ἄπυ

καὶ νηπίας καὶ ἰδιωτικῆς τῷ ὄντι ψυχῆς, οὐ βασιλικῆς ἐπιδειξάμενον κουφότητα. Πρότερος δὲ ὁ νοῦς τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἐξαψάμενος καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαν ἰδέαν θηρεύσας σώματος, ὑποπλησθεὶς ἀλόγου φρονήματος, ἐμυσήθη, ὡς τὰ πάντα ἑαυτοῦ νομίσαι κτήματα, [*] καὶ μηδενὸς ἄλλου τὸ παράπαν μηδέν.

20. Οὗτός ἐστιν ὃν χαρακτηρίσας Μωϋσῆς τρόπον ἐν ἡμῖν ἐπεφήμισε Κάϊν, ἐρμηνευόμενον κτήσιν, εὐηθείας, μᾶλλον δὲ ἀσεβείας μεστὸν ὄντα. Ἄντι γὰρ τοῦ νομίσαι θεοῦ πάντα κτήματα, ὑπέλαβεν ἑαυτοῦ, μήθ' αὐτὸν ἔχειν βεβαίως θνῆσκον, ἀλλὰ μήθ' ὅστις ἐστὶ τὴν οὐσίαν εἰδώς. Ἄλλ' ὅμως ἐμπειστικῶς ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡς ἱκαναῖς θηρεῦσαι τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν. Εἰπάτω, πῶς παρορᾶν, ἢ παρακούειν, ἢ κατὰ τινα ἄλλην αἰσθησιν μὴ ἁμαρτάνειν ἔτι δυνήσεται. Καὶ μὴν τοὺς ὀλισθούς ἀνάγκη τούτους περὶ ἕκαστον ἡμῶν ἀεὶ συμβαίνειν, καὶ ἂν τὰ μάλιστα ἡμεῖς ἠκριβωμένοις τοῖς ὄργανοις χρώμενοι τυγχάνωμεν· τὰς γὰρ φυσικὰς κῆρας καὶ τὸν ἀκούσιον πλάνον εἰς ἅπαν ἐκδύναι χαλεπὸν, μᾶλλον δ' ἀμήχανον, ἀπειρῶν ὅσων ψευδοῦς δόξης ποιητικῶν ἐν τῷ ἡμῖν καὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἐν ἅπαντι τῷ θνητῷ γένοι ὑπαρχόντων. Οὐκ ἄρα ὑγιῶς κτήμαθ' ἑαυτοῦ ὑπέλαβε τὰ πάντα, καὶ ἂν φρουατιόμενος ὑπαναχενῆ.

Insapientis, qualis Laban fuit, est aliquid suum dicere, sapientis ideoque vitam feliciorē agentis profiteri omnia Dei esse. (21-24.)

21. Γέλωτά μοι πλατὴν καὶ Λάβαν ὁ τῶν ποιητικῶν ἠρτημένος ἐδόκει παρασχεῖν Ἰακώβ τῷ πρὸ τούτων τὴν ἁποιοῦ φύσιν ὁρῶντι, ἠνίκα ἐτόλμα πρὸς αὐτὸν λέ-
P III. O I. P

γειν, ὅτι „αἱ θυγατέρες μου καὶ υἱοὶ μου καὶ τὰ κτήνη μου καὶ πάνθ' ὅσα σὺ ὄρῃς, ἐμὰ ἐσσι καὶ τῶν θυγατέρων μου.“ (Gen. 31, 43.) Ἐφ' ἐκείνου γὰρ οὗτος τὸ „ἐμὸν“ προστιθῆναι περὶ αὐτοῦ λέγων ἅμα καὶ σεμνοθυῶν οὐ παύεται. Τὰς θυγατέρας, εἰπέ μοι, — τέχναι δὲ οἷσι καὶ ἐπιστήμαι ψυχῆς — θυγατέρας σουτοῦ λέγεις εἶναι; τίνα τρόπον; οὐ πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ διδύξαντος αὐτὰς νοῦ παραλαβῶν ἔχεις; Ἐἴτα καὶ πέφυκας ἀποβάλλειν, ὡσπερ ἄλλ' ἄττα, καὶ ταῦτα, ἢ διὰ μέγεθος ἡτέρων φροντίδων ἐκλαθόμενος, ἢ διὰ χαλεπὰς καὶ μηκίστας ἀρρώστιας σώματος, ἢ διὰ τὴν ὠρισμένην τοῖς πρῶτοις ἀθαρτάπυτον νόσον, γῆρας, ἢ δι' ἄλλα μυρία, ὧν ἀριθμὸν ἄπορον εἶναι. Τί δέ; τοὺς υἱούς — υἱοὶ δὲ οἷσιν οἱ κατὰ μέρος τῆς ψυχῆς λογισμοὶ — φάσκων εἶναι σουτοῦ, σαφροσῆς ἢ μέμνηας τοιαῦτα δοξάζων; αἱ γὰρ μολεγχολίαι καὶ παράνομοι καὶ φρονῶν ἐκστάσεις καὶ εἰκασίαι ἀβέβαιαι καὶ φαντασίαι πραγμάτων ψευδοῖς καὶ κενοὶ τινος φρονημάτων ὄνειροις εἰκότος ἄκνητοι καὶ σπασμοὺς ἐνδιδόντες ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἡ σύντροφος ψυχῆς νόσος, λήθη, καὶ ἄλλα τῶν εἰρημένων πλοῖω τὸ ἐχυρὸν σου τῆς διαποτείας ἀφαιρούται καὶ ἐπιδεικνύεται ταῦτα ἕτερου τινός, οὐχὶ σὰ κτήματα. Πῶς δὲ τὰ κτήνη — κτήνη δὲ οἷσιν αἱ αἰσθήσεις, ἄλογον γὰρ καὶ κτηνώδες αἰσθησις — σουτοῦ [*] λέγειν εἶναι τολμᾶς; Παροριῶν εἰπέ μοι, παρακούων ἀεὶ, τοὺς γλυκῆς χυλοὺς ἀλμυροὺς ἔστιν ὅτι καὶ ἔμπαιν τοὺς πικροὺς γλυκῆς ἠγούμενος καὶ κατὰ πᾶσαν αἰσθησιν πλοῖω τῶν κατορθουμένων εἰσιθῶς διαμαρτάνειν, οὐκ ἐρυθριῶς, ἀλλ' ὡσπερ ἀπαιστος κεχρημένος ταῖς περὶ ψυχὴν ἀπάσαις δυνάμεσι τοῖς καὶ ἐνεργείαις γαυριῶς καὶ πεφύκησαι;

22. Ἀλλ' εἰν μεταβάλης καὶ ὧν χρη φρενῶν μοιρα-
θῆς, ἐρεῖς πάντα τοῦ θεοῦ κτήματα, οὐχὶ σαυτοῦ, τὰς
διανοήσεις, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὰ θεωρήματα,
τοὺς ἐν μέρει λογισμούς, τὰς αἰσθήσεις, τὰς διὰ τούτων
καὶ ἄνευ αὐτῶν ψυχῆς ἐνεργείας· εἰν δὲ μέχρι παντὸς
ἡπαιδαγωγῆτον καὶ ἀδίδακτον εἰσῆς σαυτόν, δουλεύσεις
τὸν αἰῶνα χαλεπαῖς δεσποίναις, οἰήσεσιν, ἐπιθυμίαις, ἡδο-
ναῖς, ἀδικίαις, ἀφροσύναις, ψευδέσι δόξαις. „Εἰ“ γάρ,
φησὶν, „ἀποκριθεὶς εἶποι ὁ παῖς· Ἠγάπηκα τὸν κύριόν
μου καὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά, οὐκ ἐξβλεύσομαι
ἐλεύθερος· ἀχθεὶς πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ“ καὶ δι-
καστοῦ τυχῶν αὐτοῦ βέβαιον σήσβι ὃ ἠτήσατο, „πρό-
τερον τρυπηθεὶς τὸ οὖς“ (Exod. 21, 5 κ.), ἵνα μὴ δέξη-
ται θείαν ἀκοὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας ψυχῆς· ἐκκεκριμένου
γάρ ἐστιν ὡσπερ ἐξ ἀγῶνος ἱεροῦ καὶ ἀποδοκιμασιμέ-
νου, παιδὸς ὄντως νηπίου τε κομιδῆ λογισμοῦ, σβιμολο-
γεῖν ἐπὶ τῷ τὸν νοῦν ἠγαπηκέναι καὶ τὸν νοῦν νομίζεω
ἑαυτοῦ κύριον εἶναι καὶ ἐνεργέτην, καὶ ἐπὶ τῷ τὴν αἰ-
σθησὶν σφόδρα στέργειν καὶ κτήμα ἴδιον αὐτὴν καὶ ἀγα-
θῶν τὸ μέγιστον ἠγεῖσθαι, καὶ τὰ τούτων ἀμφοῖν παι-
δια, τοῦ μὲν τὸ νοεῖν, τὸ λογίζεσθαι, τὸ διανοεῖσθαι, τὸ
βουλεύεσθαι, τὸ στοχάζεσθαι, τῆς δὲ τὸ ὄραν, τὸ ἀκού-
ειν, τὸ γεῖεσθαι, τὸ ὀσφραίνεσθαι, τὸ ἄπτεσθαι, κοι-
νῶς τὸ αἰσθάνεσθαι.

23. Ἀνάγκη μέντοι τὸν τούτοις οἰκτιρούμενον μὴδ'
ὄναρ ἐλευθερίας ἐπησθῆσθαι· φησὶ γάρ αὐτῶν καὶ ἀλ-
λατριώσβι μεταποιοούμεθα ἀδείας. Ἄλλος δὲ τις πρὸς
τῆ φιλαντί καὶ τὸ μανιῶδες ἐπιδικνύμενος φησὶν, ὅτι
καὶ ἂν ἀφαιρηταί τις, ὡς περὶ οἰκτιῶν ἀγωνισάμενος οἰ-
σομαι τὸ κράτος. „Διώξας“ γάρ, φησὶν, „καταλήψο-

μαι, μεριῶ σκῦλα, ἐμπλήσω ψυχὴν μου· καὶ ἀνελῶ τῇ μαχαίρᾳ-μου, κυριεύσει ἡ χεὶρ μου.“ (Exod. 15, 9.) Πρὸς ὃν εἶπομι ἄν· Λέληθέ σε, ὦ μωρέ, ὅτι πᾶς ὁ δοκῶν ἐν γενέσει διώκειν, διώκεται· νόσοι γὰρ καὶ γῆρας καὶ θάνατος μετὰ τῆς ἄλλης τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων πληθύος ἕκαστον ἡμῶν ἐλαύνουσι καὶ στροβοῦσι καὶ διώκουσι, καὶ ὁ νομίζων καταλαμβάνειν ἢ κρατεῖν καταλαμβάνεται καὶ κρατεῖται, καὶ τις λαφυραγωγῆσει ἐλπίσας καὶ μοίρας λείας διατιθεὶς ἡττηθεὶς ὑπὸ κεκρατηκόσιν ἐχθροῖς [*] ἐγένετο, κένωσιν ἀντὶ πλησμοιῆς καὶ δουλείαν ἀντὶ δεσποτείας ψυχῇ δεξάμενος τῇ ἑαυτοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνελεῖν ἀναιρεθεὶς, καὶ πάνθ', ὅσα δράσειν ἐνενόησε, παθῶν ἀνὰ κράτος. Ἴν μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐχθρὸς οὗτος αἰροῦντος λόγου καὶ φύσεως αὐτῆς, τὰ ἐν τῇ ποιεῖν ἅπαντα περιάπτων αὐτῷ καὶ μηδενὸς τῶν ἐν τῇ πάσχειν ἔτι μεμνημένος, ὡς τὰς ἀφ' ἑκάστου κῆρας ἀθρόας ἐκδεδυκώς.

24. Εἶπε γάρ, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς· „Διώξας καταλήψομαι.“ Τίς οὖν ἂν γένοιτο δυσμενέστερος ψυχῇ πολέμιος τοῦ διὰ μεγαλαυχίας τὸ ἴδιον θεοῦ προσκληροῦντος ἑαυτῷ; ἴδιον μὲν δὴ θεοῦ τὸ ποιεῖν, ὃ οὐ θέμις ἐπιγράψασθαι γεννητῷ, ἴδιον δὲ γεννητοῦ τὸ πάσχειν. Ὅπερ προλαβὼν μὲν τις, ὡς οἰκεῖον καὶ ἀναγκαῖον ἐστι, φράδιως οἴσει τὰ προσπίπτοντα, καὶ ἂν ἢ βαρύτερα· νομίσας δὲ ἀλλότριον εἶναι, ἀνηνύτῳ πιεζόμενος ἄχθει Σισύφειον τιμωρίαν ἀναδέξεται, μηδ' ὅσον ἀνακῆσαι δυνάμενος, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπιτρέχουσι καὶ τραχηλίζουσι δεινοῖς ὑποβεβλημένος, καὶ προστιθεὶς ἑκάστῳ τὸ ὑπεῖκον καὶ εὐένδοτον, ἀγεννοῦς καὶ ἀνάνδρου ψυχῆς πάθη. Τληναρχὰρ ἔδωκε καὶ ἀντιτάξασθαι καὶ ἀντερείσασθαι,

γνώμην ἐχυρωσόμενον καὶ ἀνασφαζόμενον τῇ ἑαυτοῦ
 καρτερικῇ καὶ ὑπομονῇ, δυνατοτάταις ἀρεταῖς. Ὡς περ
 γὰρ τὸ κείρεσθαι διττόν, τὸ μὲν ὡς ἀντιπεπονθὸς κατὰ
 ἀντέρεισιν, τὸ δὲ ὡς ὑπέϊκον καθ' ὑπόπτωσιν — πρό-
 βρατον μὲν γὰρ ἢ δέρμα ἢ τὸ λεγόμενον κώδιον, οὐδὲν
 ἐνεργοῦν ἐξ αὐτοῦ, πάσχον δὲ μόνον ἐφ' ἑτέρου κείρε-
 ται, ὁ δ' ἄνθρωπος συνδραῶν καὶ σχηματίζων καὶ ἐπι-
 τήδειον παρέχων ἑαυτόν, ἀνακρινῶς τῷ πάσχειν τὸ ποι-
 εῖν — οὕτω καὶ τὸ τύπτεσθαι. Τὸ μὲν συμβέβηκε
 πληγῶν ἄξιον ἠδικηκότι οἰκέτῃ, ἢ ἐλευθέρι διὰ φαρδιουρ-
 γλίαν ἐπὶ τροχοῦ κατατεινομένῳ, ἢ τινι τῶν ἀψύχων· τύ-
 πτοῦνται γὰρ λίθοι καὶ ξύλα, καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος,
 καὶ ὅσα ἐν χαλκοτυπεῖᾳ ἐλιωνόμενα ἔλαι, ἢ διαιρούμε-
 ναι. Τὸ δὲ συμβέβηκεν ἀθλητῇ πυγμῆν ἢ παγκράτιον
 περὶ νίκης καὶ στεφάνων ἀγωνιζομένῳ· οὗτος μὲν οὖν
 τὰς ἐπιφερομένας πληγὰς ἐκατέρω τῶν χειρῶν ἀποσελε-
 ται καὶ τὸν αἰχένα περιμάχων ὠδῶ καὶ ἐκείσε τὸ μὴ τυ-
 φθῆναι φηλόσσειται, πολλάκις δὲ καὶ δακτύλοις ποδῶν
 ἄκροισι ἐπιβεβηκὼς πρὸς ὕψος αὐτὸν ἐξάρας, ἢ στελλας
 καὶ συναγαγὼν ἔμπαλιν κατὰ κροῦ φέρειν τὰς χεῖρας
 τὸν ἀντίπαλον ἠνάγκασε, σκιαμιχλίᾳ τινὶ παραπλήσιον
 δοξῆντα. Ὁ δὲ οἰκέτης ἢ ὁ χαλκὸς μηδὲν ἀντιδραῶν ὑπέφ-
 ρίπται πάντα πεπιστόμενος, ὅσα ἂν ὁ διατιθεὶς ἐργάσα-
 σθαι διαροῆται· τοῦτο μὲν οὖν τὸ πάθος μήτε σώματι
 μήτε πολὺ μᾶλλον ψυχῇ δεξώμεθα ἅ ποτε, τὸ δ' ἀντιπε-
 πονθὸς ἐκείνο — ἐπειδὴ πάσχειν ἀνάγκη τὸ θνητόν —,
 ἵνα μὴ καθ' ἅπερ οἱ θεηλυδραῖοι κακλισμένοι καὶ [*] παρσι-
 μένοι καὶ προαναπληκτοῦντες μετ' ἐκλύσεως ψυχικῶν δυνά-
 μων ἐξασθενῶμεν, ἀλλ' ἐφθωμένοι τοῖς τῆς διανοίας τό-
 νοις ἐπιλαφρίζειν καὶ ἐπικουφρίζειν ἰσχύωμεν τὴν προῦν

ταῖς ἐπισημομένωσ δεινῶσ. Ῥακειδῆ τούτων θρητῶσ οὐδεὶς οὐδεὶσ ἐπιδεδουκίαι αὐτῶσ καὶ σερβίλωσ κίριωσ — οἱ δὲ λεγόμενοι δεσπότες διῆξ μόνον, οὐ πρὸσ ἀλήθειαν ὀνομαζόνται —, ἀνέγκη δὲ, ὡσ ἐπιήκων καὶ δοῦλων, αὐτῶσ ἡγεμόνα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι καὶ κίριωσ γένοιτ' ἂν ὁ τῷ ὄντι ἄρχων καὶ ἡγεμῶν εἰς ὁ θεός, ὅς λέγειν ἦν ἡγεμῶ-δεσ, ὅτι „καίριον αὐτοῦ κίριον“.

*Deo sacrificiū instar filii est offerendum, nam Dei sunt festa
s. e. omnia quae cogitari possunt bona.*

26. Καὶ ὡσ μεγαλοπρεπεῖσ ἅμα καὶ θεοσπετιῶσ δι-
εξέρχεται περὶ τούτων κατανοήσμεσ τὸ „Ὀλίω μου, φη-
σὶσ ἔστι“ Ὀλίω δ' ἔστι, ἢ φησὶ „δῶμα καὶ δῶματα
καὶ καταστάσια, ἢ διατηροῦντεσ ἀποσώζετε ἐν ταῖσ ἐπιση-
μομένωσ ἐπιση“ (Num. 28, 2), αὐτῶσ ἐπισημῶσ καταστάσια,
ὅτι τῶσ ὄντων τὰ μὲν κίριωσ μάλιστα ἡξίωται, ἢ καλεῖται
δῶμα, τὰ δὲ ἁπλοῦσ, ἢ ὄντων οὐκείωσ ἀπρεῖσ, τὰ δὲ
ταυτῶσ γέρονεσ, ὡσ μὴ μόνον δέονται κατανοήσμεσ
ἀπρεῖσ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντων ἑαυτῶσ ἀπρεῖσ ἐπιση-
μοσ, ὅς μόνον φησὶ τὸν γυμνασίουσ ἐπισηται. Ὁ δὲ
ταυτῶσ διδασκαλῶσ καὶ διατηροῦσ καὶ διατηροῦντεσ ἐν δι-
ταῖσ διατήσμεσ, ἅμα καὶ καλλίστωσ ἑπεῖωσ οὐκείωσ ἀπρεῖ
αἰτίωσ ἐν αὐθρητῶσ ἐπισημοσ ἐπισημῶσ γὰρ καὶ τὰσ ἐπισημῶσ
ἀποσώζετε, δῶμα ταυτῶσ ἀπρεῖσ καὶ ταυτῶσ γυμ-
νασίουσ ἀπρεῖσ. Τὸ δὲ δῶμα ταυτῶσ ἔστι μόνον ὁ
θεὸσ ἀπρεῖσ ἐπισημοσ. Καὶ γὰρ μόνον γέρονεσ καὶ μόνον
καίριωσ καὶ μόνον ἐπισημοσ, καὶ μόνον τὰσ ἀπρεῖσ
καλλίστωσ ἀπρεῖσ ἀπρεῖσ ἑπισημοσ ἔστι καὶ
ἐπισημοσ, καὶ ἑπισημοσ ἀπρεῖσ, ἀπρεῖσ, ἀπρεῖσ,
ἀπρεῖσ ἐπισημοσ ἀπρεῖσ μετὰ ταυτῶσ ἢ ταυτῶσ

φίσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρα καὶ τέλος καὶ ὄρος εὐδαιμονίας ὁ Θεός, μετέχων μὲν οὐδενὸς ἑτέρου πρὸς βελτιώσιν, τὸ δὲ ἴδιον μεταδεδωκώς ἅπασιν τοῖς ἐν μέρει τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς, ἑαυτοῦ. Τὰ γὰρ ἐν κόσμῳ καλὰ οὐ ποτ' ἂν ἐγένοντο τοιαῦτα, μὴ πρὸς ἀρχέτυπον τὸ πρὸς ἀλήθειαν καλόν, τὸ ἀγέννητον καὶ μακάριον καὶ ἀφθαρτον ἀπβικονισθέντα.

„Dei est sabbatum,“ *requies, i. e. perpetua sine labore et fatigatione efficacitas; res mundanae omnes fatigationi subiectae.*

26. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ „σάββατον“ — ἑρμηνεύεται δ' ἀνάπαυσις — „Θεοῦ“ φησιν εἶναι Μωϋσῆς πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας (Lev. 23, 2 al.), οὐχὶ ἀνθρώπων, ἀπτόμενος φυσιολογίας ἀναγκαίας· τὸ γὰρ ἐν τοῖς οὖσιν ἀναπαυόμενον, [*] εἰ δεῖ τὸ ἀληθές εἰπεῖν, ἐν ἐστίν ὁ Θεός. Ἀνάπαυλιον δὲ οὐ τὴν ἀπραξίαν καλῶ — ἐπειδὴ φύσει δραστήριον τὸ τῶν ὄλων αἴτιον, οὐδέποτε ἴσχον τοῦ ποιεῖν τὰ κάλλιστα —, ἀλλὰ τὴν ἄνευ κακοπαθείας μετὰ πολλῆς εὐμαρείας ὑπονωπιάτην ἐνέργειαν. Ἴλιον μὲν γὰρ καὶ σελήνην καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, ἅτε καὶ οὐκ ὄντα αὐτεξούσια, καὶ κινούμενα καὶ φερόμενα συνεχῶς, θέμις εἰπεῖν κακοπαθεῖν· καὶ τοῦ καμίου μαρτύριον ἐναργέστατον αἱ ἐτήσιοι ὥραι. Τὰ τε γὰρ συνεχτικώτατα τῶν ἐν οὐρανῷ τὰς κινήσεις ἐναλλάττει, τοτὲ μὲν βορβίλους, τοτὲ δὲ νοτίλους, τοτὲ δ' ἄλλοις ποιούμενα τὰς περιφορὰς. Ὁ τε ἀῆρ ἀλβαινόμενος καὶ ψυχόμενος καὶ πάσας τροπόμενος τροπὰς ἐκ τῶν ἰδίων παθημάτων ἐλέγχεται κάμνων, ἐπὶ τὸ συνεχτικώτατον μεταβολῆς αἴτιον κάματος. Κίνηθες δ'

ἔστι, περὶ τῶν χειρῶν ἢ καθ' ὕδατος μακροηγοεῖν, τὰς καθόλου καὶ κατὰ μέρη τροπὰς αὐτῶν ἐπὶ μῆκωτον διεξιόντα· ταῦτα γὰρ πολὺ πλείω τῶν μεταρσίων κατὰ τὸ εἶκος ἀσθενείων ἐνδέχεται, ἅτε πλείστον μετέχοντα τῆς ὑστάτης καὶ γεώδους οὐσίας. Ἐπειδὴ τοῦτων τὰ μὲν τρεπίσμενα καμῖται σέφρασε μεταβάλλειν, ἄτρεπτος δὲ καὶ ἀμετάβλητος ὁ θεός, ἀκμῆς ἂν εἴη φύσει· τὸ δ' ἀσθενείας ἀμέτοχον, καὶ ἂν πάντα ποιῇ, δι' αἰῶνος ἀναπαυόμενον οὐποτε λήξει. Ἰστε αἰκειότατον μόνῳ θεῷ τὸ ἀναπαύεσθαι.

Hominum festa sunt nugae et res nefariae. (27. 28.)

27. Ἐδείχθη δὲ καὶ τὸ ἐορτάζειν ἐπιβάλλειν αὐτῷ. Μόνου ἄρα καὶ ἔρδομαι καὶ ἐορταῖ τοῦ αἰτίου, ἀνθρώπων δὲ συνόλωσ οὐδενός. Ἴδι-γάρ, εἰ θέλεις, συνεπισκέψαι τὰς ἀουδύμοις πανηγύρεσι ἡμῶν. Ὑπαι μὲν δὴ κατ' ἔθνη βαρβάρικα τε καὶ ἑλληνικὰ ἐκ μεθικῶν πλασμαίων συνέστησαν, ἄλλαι παρ' ἄλλοις κενὸν τῶρον ἔχουσαι τὸ τέλος, ἀφείσθησαν· καὶ γὰρ οὐδ' ὁ σῆμας ἀνθρώπων βίος ἐξαρτάσει πρὸς τὸ τὰς ἐνυπαρχοῦσας ἀτοπίας ἐκίστοις ἀκριθῶσαι. Ἐς δ' ἀπὸ πολλῶν εἶποι τις ἐφ' ἀπάσας ἀλγὰ στυχαζόμενος τοῦ καιροῦ, δεκτέον. Πάντες ἐορτῆς τε καὶ πανηγύρεως τῶν παρ' ἡμῖν τὰ θαυμασιὰ καὶ περιμύχιστα ἔργα ταῦτα· ἄδεια, ἀνεσις, ἀπεχευία, μέθη, παρουσία, κῆμοι, χλιδῆ, θρήνη, θυραλλία, παινοχίτες, ἀπρεπεῖς ἔθνη, μεθήμενοι γῆμοι, βλαπτόνται ἕθνη, ἀπύνησις, ἀφρασίαι, ἀφροσύνης μελέται, ἐπιτελείσθαι ἀσχηρῶν, φθορὴ παρτελής τοῦ καλοῦ, οὐκατεργεῖται πρὸς ἀπλήστους [*] ἐπιθυμίας, ὑπὸς ἐν ἡμέρῃ, ὑπὸς καιρὸς ἐργηρόσους, φήσους ἔργων ἐναλ-

λαγή. Τότε ἀρετὴ μὲν ὡς βλαβερόν γελᾶται, κακία δὲ ὡς ὠφέλιμον ἀρπάζεται. Τότε τὰ μὲν πρακτέα ἄτιμα, τὰ δὲ μὴ πρακτέα ἐπίτιμα. Τότε μουσικὴ μὲν καὶ φιλοσοφία καὶ πᾶσα παιδεύσις, τὰ τῆς θείας ψυχῆς θεία ὡς ἀληθῶς ἀγάλματα, ἀφωτίαν ἴσχει, αἱ δὲ μαστροπεύουσαι καὶ προξενούσαι τὰς ἡδονὰς γαστρὶ καὶ τοῖς μετὰ γαστέρα ῥητορεύουσι.

28. Τοιαῦται τῶν λεγομένων εὐδαιμόνων αἱ ἐορταί. Καὶ μέχρι μὲν οἰκταῖς ἢ χωρτοῖς βεβήλοισι ἐνασχημονούσι, ἦττον ἀμαρτάνειν μοι δοκοῦσιν· ἐπειδὴν δὲ ὡς πτερ χειμάρρου φορὰ πάντη νεμηθεῖσα καὶ ἱερῶν τοῖς ἀγιωτάτοις προσπελάσασα βιάσεται, τὰ ἐν τούτοις εὐαγῆ πάντα εὐθὺς ἐρύψεν, ὡς ἀπεργάσασθαι θυσίας ἀμιέρους, ἱερῆα ἄθυτα, εὐχὰς ἀτελεῖς, ἀμνήτους μνήσεις, ἀνοργιάστους τελετὰς, νόθον εὐσέβειαν, κεκιβδηλευμένην ὀσιότητα, ἀγνείαν ἀναγνον, κατεψευσμένην ἀλήθειαν, βωμολόχον θεραπείαν Θεοῦ. Καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὰ μὲν σώματα λουτροῖς καὶ καθαρσίοις ἀπορρύπτονται, τὰ δὲ ψυχῆς ἐκλήψασθαι πάθη, οἷς καταρρύπνεται ὁ βίος, οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπιτιθεύουσι. Καὶ λειψιμονοῦντες μὲν εἰς τὰ ἱερὰ βαδίζειν σπουδάξουσιν, ἀκηλιδώτους ἐσθῆτας ἀμπεχόμενοι, διάνοιαν δὲ κεκηλιδωμένην ἄχρι τῶν ἀδύτων εἰσάγοντες οὐκ αἰδοῦνται. Καὶ ἢν μὲν τι τῶν θρεμμάτων μὴ παντελὲς καὶ ὀλόκληρον εὐρίσκηται, ἔξω περιόραντηρίων ἀπελαύνεται, βωμοῖς οὐκ ἐώμενον προσαχθῆναι, καὶ ἢν τοιαύταις σωματικαῖς λώβαις ἀπίσαις ἀκουσίοις κερημένον. Κατατετριωμένοι δὲ τὰς ψυχὰς ἐκ νοσημάτων χαλεπῶν, ἢ κακίας ἀμήχανος δύναμις προέβαλε, μᾶλλον δὲ ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἐκτετμημένοι τὰ κάλλιστα, φρόνησιν, καρτερίαν, δικαιοσύνην τε,

οὐδ' εἰπεῖν εὐαγές. Οὐδέ γάρ, εἰ πᾶσα γῆ χροῦδε ἢ τι χροῦτοῦ τιμαλφρότερον μεταβαλοῦσα ἐβαλῆνθε γένοιτο καὶ ἔπειτα δημιουργῶν τέχναις σιτοῖς καὶ προπούλιαι καὶ ἀνδρώνας καὶ προτεμενίσματα καὶ νεῖς κατασκευαζόντων ἀναλωθεῖη, γένοιτ' ἂν βίασις αὐτοῦ τοῖς ποῖν. Ἀξιόχρεοις μέντοι γὰρ οἶκος προχὴ ἐπιτήδειος.

30. Οἶκον οὖν ἐπίγειον τὴν ἀόρατον προχὴν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ λέγοντες, ἐνδίκως καὶ κατὰ νόμον φήτομεν. Ἴνα δὲ βέβαιος καὶ περικαλλέστατος εἴη ὁ οἶκος, Θεμέλιοι μὲν ὑποβεβλήσθωσαν ἐνθάδε καὶ διδασκαλλία, ἀρεταὶ δὲ μετὰ καλῶν πράξεων ἐποικοδομησθωσαν αὐτῷ, τὰ δὲ προκοσμήματα ἔστω ἢ ἀνάληψις τῶν ἐγκυκλίων προπαιδευμάτων· ἐκ μὲν γὰρ ἐνθάδε ἐκείνη, ἐπιμονή, μνήμη, ἐκ δὲ διδασκαλλίας εὐμάθεια, προσοχή, καθάπερ τινὸς ῥίζα δένδρου μέλλοντος ἡμέρονος καρποῦς ἀποκαίειν, σενεστάνται, ὧν ἄνω τελειουργηθῆναι διάνοιαν ὁμῆχαιον. Ἐκ δὲ ἀρετῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων τὸ ἐχρῶν καὶ βέβαιον τῆς ἀσφαλοῦς ἰδρύσεως περιγίνεται, τοῦ διασιῆσαι καὶ φραγεῦσαι καὶ μετανάστιν ἀπεργάσασθαι τοῦ καλοῦ προχὴν ἐγνωκότος, πρὸς οὕτω καρπορῶν ἰσχὺν ἐκασθεοῦντος. Ἐκ δὲ τῆς ἐγκυκλίου τῶν προπαιδευμάτων μελέτης τὰ πρὸς κόσμον τῆς προχῆς ἤρηται· καθάπερ γὰρ κονίωματα καὶ γραμμὰ καὶ πινάκια καὶ ἄθων πολιτελῶν διαθέσεις, αἷς οὐ μόνον τολχοῦς, ἀλλὰ [*] καὶ τὰ ἐδάφη ποικίλλουσι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πρὸς μὲν ἰσχὺν οὐ συμβάλλεται, τέφριν δὲ περιποιεῖ μόνον τοῖς ἐνοικοῦσιν, οὕτως ἢ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιτήρησις τὴν προχικὸν οἶκον ἅπαντα διακοσμεῖ, γραμματικὴ μὲν ποιητικὴν ἐρευνῶσα καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίας μεταδιώκουσα, γεωμετρία δὲ τὴν κατ' ἐναυλογίαν ἰσότητα περι-

ποιούσα, τὸ δὲ ἐν ἡμῶν ἄρβυθμον καὶ ἄμετρον καὶ ἐκμε-
λὲς θυθμοῖ καὶ μέτροι καὶ μέλει διὰ μουσιαῆς ἀστειοῦ θε-
ραπεύουσα, ρητορικὴ δὲ τὰς τε ἐν ἐκαστοῖς δεινότητας
ἐξετάζουσα καὶ πᾶσαν τὴν πρέπουσαν ἐρμησίαν ἐφαρ-
μόζουσα, τοιώσεις καὶ περιπαθήσεις καὶ ἔμπαιλιν ἀνέ-
σεις καὶ ἡδονὰς μετὰ στοιμιλίας καὶ τῆς περὶ γλώτταν
καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπραγίας περιποιούσα.

*Deum tantum recte colit et cognoscit, qui eum, hominibus
non nisi usufructu benigne concessio, rerum omnium do-
minum esse credit. (31-35.)*

31. Τοιούτου κατασκευασθέντος οἴκου παρὰ τῷ
θνητῷ γένει χρηστῶν ἐλπίδων τὰ ἐπιχθονία πάντα ἀναπλη-
σθήσεται, κἀθόδον δυνάμεων θεοῦ προσδοκήσαντα· αἱ
δὲ νόμους ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεσμούς ἐπιφερόμενοι τοῦ
καθαγιασμοῦ καὶ καθιερωσάμενοι χάριν ἀφίξονται, κατὰ τὴν
τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐπιπέλευσιν. Εἰδ' ὁμοδίαιτοι καὶ
ὁμοτράπεζοι ταῖς φιλαρέτοις γενόμενοι ψυχαῖς σπείρου-
σιν ἐν αὐταῖς γένος τὸ εὐδαιμον, καθὰ καὶ Ἀβραὰμ τῷ
σοφῷ τῆς παρ' αὐτῷ καταγωγῆς, τὸν Ἰσαάκ, τελειοτά-
την χάριν δεδώρηται. Χαίρει δ' ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον ἢ
κακαθαρμένη διάνοια, ἢ τῷ δεσπότην ἔχει τὸν ἡγεμόνα
πάντων ὁμολογεῖν· τὸ γὰρ δουλείαν θεῷ μέγιστον αὐ-
χημα καὶ οὐ μόνον ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ πλοῦτου καὶ
ἀρχῆς, καὶ πάντων ὅσα τὸ θνητὸν γένος ἀσπάξεται, τι-
μιώτερον. Τῆς δὲ τοῦ ὄντος ἡγεμονίας ὁ χρησιμὸς ἀλη-
θῆς μάρτυς, λέγων ἰδοὺ· „Καὶ ἡ γῆ οὐ παραθήσεται εἰς
βεβήλωσιν· ἐμὴ γὰρ ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι
καὶ κήρυκοι ἡμεῖς ἐστέ ἐναντίον ἐμοῦ.“ (I. ev. 25, 23.)
Ἄρ' οὐκ ἐπαργέστατα παρίστηται, ὅτι πηροῦται μὲν τὰ πάν-

τα Θεοῦ, χηῆσαι δὲ μόνον γενέσθως ἔστι; Βαβαίως γάρ, φησιν, οὐδὲν οὐδὲν πατριάσθαι τῶν ἐν γενέσει, ὡς ἂν ἐνός ὄντος, οὗ κυρίως βαβαία ἢ τῶν ὄλων κηῆσαι. [*] Κε-
χηκα γάρ ὁ Θεός τὰ γενητὰ πάντα πᾶσιν, οὐδὲν τῶν
κατὰ μέρος τέλειον ἐργασάμενος, ὃ μὴ πάντως χηῆσον
ἄλλον, ἔν' οὗ δοῖται τυχῶν γλιχόμενον ἐξ ἀνάγκης τῷ
παρισχῶν δυναμῶν πλησιάζει, καὶ ἐκῆνο τούτῳ, καὶ
ἀμρότερον ἀλλήλοις. Οὕτως γάρ ἐπαλλέτορτα καὶ ἐπι-
μιγνύμενα, λόγος τρόπον ἐξ ἀνομοιῶν ἠρμοσμένης
φθόγγων εἰς κοινωνίαν καὶ συμφωνίαν ἐλθόντα, σνηχή-
σθαι ἔμελλον, ἀνιδροσθαι τινα καὶ ἀντέκτισθαι πάντα διὰ
πάντων ὑπομένοντα πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντός ἐκ-
πλήρωσθαι. Τυῶτη καὶ ἄφρα καὶ ἐμψύχων, καὶ ἄλογα λο-
γικῶν, καὶ δένδρα ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώποι φητῶν, καὶ
ἡμέρων ἀτίθαστα, καὶ ἄφρων χηῆσθαι, καὶ ἄφρων θή-
λας, καὶ θῆλα ἄφρων, καὶ σνηλόντα φηῆσαι, χηῆσθαι
ἐνύδρων, καὶ ἐνύδρα ἄφρων, καὶ πτηνὰ τῶν πρῶσι-
φημένων, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι γῆ μὲν οὐρανῶν, οὐρανός
δὲ γῆς, ἄφρ δὲ ὕδατος, ὕδωρ δὲ πνεύματος, καὶ πᾶσιν
αἰ μετὰξὺ φηῆσαι ἀλλήλων τε καὶ τῶν ἄφρων, καὶ αἰ ἄφρων
τῶν μέσων καὶ ἐκῆσθαι φηῆσαι· χηῆσθαι γὰρ μὴν φηῆσαι,
καὶ φηῆσαι χηῆσθαι, καὶ ἔφρ ἀμρόσθαι, καὶ μετῶσθαι ἐκ-
φρ, καὶ ἐκῆσθαι ἐκῆσθαι, καὶ ὡς ἔφρ εἰσθαι, πάντα
πάντων ἐκῆσθαι τε καὶ χηῆσαι. — ἔνα τὸ ὄλον, οὗ μέφρ
ταῦτα, παντελὲς ἔφρον ἄφρων τε εἴη τοῦ δημιουργοῦ, ὄφρ
ὁ κόσμος.

32. Οὕτως οὖν αὐτὰ σνηθῆσαι τὸ μὲν κηῆτος ἀπῆν-
των ἀφῆσθαι ἐκῆσθαι, τὴν δὲ χηῆσθαι καὶ ἀπῆσθαι ἐκῆσθαι
τοῖς ὑπηκόοις φηῆσθαι τε καὶ ἀλλήλων· καὶ γὰρ φηῆσθαι
καὶ ὅσα περὶ ἡμῶν χηῆσθαι ἔχομεν. Ἐφῶσθαι οὖν ἐκ φηῆσθαι

καὶ σώματος συνεσιώς, νοῦν, λόγον, αἰσθησιν ἔχειν δοκῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἴδιον εὐρίσκω· ποῦ γάρ μου τὸ σῶμα πρὸ γενέσεως ἦν; ποῦ δὲ καὶ χωρήσει μεταστάντος; ποῦ δὲ καὶ τοῦ δοκοῦντος ὑφεστάναι τῶν ἡλικιῶν αἱ διαφοραί; ποῦ τὸ βρέφος, ποῦ ὁ παῖς, ποῦ ὁ ἀντίπαις; ποῦ ὁ ἄρτι ἡβῶν, ποῦ τὸ μειράκιον, ὁ πρωτογένειος, ὁ τεανίας, ὁ τέλειος ἀνὴρ; Πόθεν ἦλθεν ἡ ψυχὴ, ποῖ δὲ χωρήσει. πόσον δὲ χρόνον ἡμῖν ὁμοδίαιτος ἔσται; τίς δὲ ἔστι τὴν οὐσίαν ἔχομεν εἰπεῖν; πότε δὲ καὶ ἐκτεσάμεθα αὐτήν; πρὸ γενέσεως; ἀλλ' οὐχ ὑπῆρχομεν μετὰ τὸν θάνατον; ἀλλ' οὐκ ἐσόμεθα οἱ μετὰ σωμάτων σύγκριτοι ποιοί, ἀλλ' εἰς παλιγγενεσίαν ὀρμήσομεν οἱ μετὰ ἰσωμάτων σύγκριτοι. Ἀλλὰ νῦν ὅτε ζῶμεν κρατούμεθα μᾶλλον ἢ [*] ἄρχομεν, καὶ γνωρίζομεθα μᾶλλον ἢ γνωρίζομεν· οἶδε γὰρ ἡμᾶς οὐ γνωριζομένη πρὸς ἡμῶν, καὶ ἐπιτόγματα ἐπιτάττει, οἷς ἐξ ἀνάγκης ὑπηρετοῦμεν ὡς οἰκέται δεσποίνῃ. Απόλειψίν τε ὅταν ἐθέλῃ πρὸς τὸν ἄρχοντα χρηματίσουσα, μεταναστήσεται ἔρημον καταλιποῦσι ζωῆς τὸν ἡμέτερον οἶκον, καὶ ἂν ἐπιμένειν βιαζώμεθα, διαλύσεται· λεπτομερῆς γὰρ ἡ φύσις αὐτῆς, ὡς μηδεμίαν ἐμπαρέχειν λαβὴν σώματι.

33. Ὁ δὲ νοῦς ἐμόν ἐστιν ἐνδιαίτημα; ὁ ψευδῶν εἰκαστικός, ὁ πλάνης οἰητικός, ὁ παρανοῶν, ὁ μωραίνων, ὁ εὐρισκόμενος ἄνοις ἐν ἐκστάσει καὶ μελαγχολίᾳ καὶ μακροῖ γήρα; Ἀλλ' ὁ λόγος κτῆμι ἐμόν, ἢ τὰ φωνῆς ὄργανα; μικρὰ νόσου πρόφασις οὐ τὴν γλῶτταν ἐπήρωσεν; οὐ τὸ στόμα καὶ τῶν πάντων λογίων ἀπέόραψεν; οὐχὶ δεινοῦ προσδοκία καταπλήξασα μυρίους ἀχανεῖς ἐποίησε; Καὶ μὴν οὐδέ τῆς αἰσθήσεως ἡγεμῶν εὐρίσκομαι, τάχα δῆριου καὶ δούλου, ἀκολουθῶν ἢ ἀνάγει, πρὸς χρώματα,

πρὸς σχήματα, πρὸς φωνάς, πρὸς ὄσμάς, πρὸς χυλοὺς, πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. Αἰ' ὧν ἀπάντων δεδηλώσθαι νομίζω, ὅτι τοῖς ἀλλοτριοῖς κτήμασι χρώμεθα, καὶ οὕτω δόξαν, οὕτω πλοῦτον, οὕτω τιμὰς, οὕτω ἄρχάς, οὐδ' ὅσα περὶ σῶμα ἢ ψυχὴν ἴδια κекτήμεθα, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν. Χρησιν δὲ ἔχοντες, εἰν μὲν εὐγνωμονώμεν, ἐπιμυλησόμεθα ὡς Θεοῦ κτημιάτων, προλαβόντες, ὅτι τῆ δεσπότῃ νόμος, ὅταν θέλῃ, τὰ ἐαυτοῦ κομίζεσθαι. Οὕτω γὰρ τὰς ἐπὶ ταῖς ἀφαιρέσεσιν ἄντας ἐπικονηιοῦμεν· καὶ δὲ οἱ πολλοὶ νομίζοντες ἐαυτῶν πάντα κτήματα κατὰ τὴν τινας ἀπουσίαν καὶ ἔνδειαν εὐθὺς περιπαθεῖσι. Ἰνεται οὖν οὐ μόνον ἀληθεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν μάλιστα συνταίνοντων εἰς παρηγορίαν, τὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ τοῦ γενήσαντος ἔργα τὰ εἶναι καὶ κτήματα. Τὸ δὲ ἔργον τὸ ἴδιον ὁ κекτημένος δωρεῖται, ὅτι οὐδὲ δεῖται. Ὁ δὲ χρώμενος οὐχὲ κекτῆται, ὅτι κύριος εἰς ἀπάντων καὶ δεσπότης ἐστίν, ὃς ὁρθότατα ἐφατ'· „Ἐμὴ πᾶσι ἐστὶν ἡ γῆ“ — ἴσον τῆ· τὸ γεννητὸν ἅπαν ἐμὸν —, „ὕμεῖς δὲ προσήλυτοι καὶ πάροικοι ἐναντίον ἐμοῦ.“ (Lev. 25, 23.)

34. Πρὸς μὲν γὰρ ἀλλήλους οἱ γενόμενοι πάντες ἀντοχθόνων καὶ ἐνπατριδῶν ἔχουσι λόγον, πάντας ἰσοτιμίαν καὶ ἰσοτέλειαν καρποῦμενοι, πρὸς δὲ Θεὸν ἐπιλήτιον καὶ παροίκων. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν [*] ὡσπερ εἰς *κοιτῆν* πόλιν ἀφικται τόνδε τὸν κόσμον, ἧς πρὸ γενέσεως οὐ ματεῖχε, καὶ ἀφικόμενος παροικεῖ, μέχρις ἂν τὸν ἰπυναμηθέντα τοῦ βίου χρόνον διαντήσῃ. Ἄμει μὲντοι καὶ δόγμα εἰσηγείται πάνσοφον, ὅτι μόνος κύριος ὁ Θεὸς πολίτης ἐστὶ, πάροικον δὲ καὶ ἐπιλήτιον τὸ γεννητὸν ἅπαν· οἱ δὲ λεγόμενοι πολῖται καταχρήσται μᾶλλον ὄνυ-

ματος ἢ ἀληθεία προσαγορεύονται· δωρεὰ δὲ ἀποχρῶσα σοφοῖς ἀνδράσι πρὸς τὸν μόνον πολίτην θεὸν ἀντεξτασθεῖσιν, ἐπηλύτων καὶ παροίκων λαβεῖν τάξιν, ἐπειδὴ τῶν ἀφρόνων ἐπηλύς μὲν ἢ πάροικος ἀπλῶς οὐδεὶς ἐν τῇ τοῦ θεοῦ πόλει γίνεται, φυγὰς δὲ πάντως ἀνευρίσκειται, οἷον δὴ καὶ προσανεφθέρξατο ὡς δογματικώτατον· „Πράσει,“ φησὶν, „οὐ πραθήσεται ἡ γῆ.“ Καὶ ὑπὸ τίνος ἡσύχασεν, ἵν' ἐκ τοῦ παρασιωπηθέντος ὁ μὴ φυσιολογίας ἀμύητος εἰς ἐπιστήμην ὠφελῆται. Εὐρήσεις τοίνυν σκοπῶν ἅπαντας καὶ τοὺς λεγομένους χαρίζεσθαι πιπράσκοντας μᾶλλον ἢ δωρουμένους, καὶ οὓς οἰόμεθα λαμβάνειν χάριτας, πρὸς ἀλήθειαν ὠνουμένους· οἱ μὲν γὰρ δίδόντες, ἀμοιβήν, ἔπαινον ἢ τιμὴν θηρώμενοι, ζητοῦντες χάριτος ἀντίδοσιν εὐπρεπεῖ δωρεᾶς ὀνόματι κυρίως πράσιν ἐργάζονται, ἐπεὶ καὶ τοῖς πωλοῦσιν ἀνθ' ὧν ἂν παρᾶσχωσιν ἔθος λαμβάνειν ἐστίν· οἱ δὲ προσιέμενοι τὰς δωρεὰς, μελετῶντες ἀποδοῦναι καὶ ἐπὶ καιρῶν ἀποδιδόντες, ἔργον ὠνουμένων δρῶσι, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὡς περ λαβεῖν ἴσασι καὶ ἀποδοῦναι. Ὁ δὲ θεὸς οὐ πωλητὴρ ἐπευωνίζων τὰ ἑαυτοῦ κτήματα, δωρητικὸς δὲ τῶν ἀπάντων, ἀεννάους χαρίτων πηγὰς ἀναχέων, ἀμοιβῆς οὐκ ἐφιέμενος· οὔτε γὰρ ἐπιδεῆς αὐτός, οὔτε τις τῶν γεγονότων ἱκανὸς ἀντιδοῦναι δωρεάν.

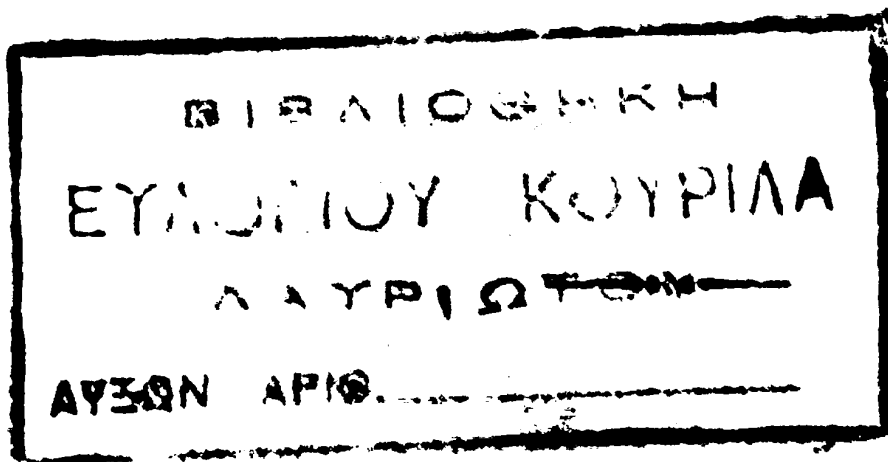
35. Πάντων οὖν ἀνωμολογημένων θεοῦ κτημάτων λόγοις τε ἀληθείαι καὶ μαρτυρίαις, ἅς οὐ θέμις ψευδομαρτυριῶν ἁλῶναι — χρησμοὶ γὰρ, οὓς ἐν ἱεραῖς βίβλοις Μωϋσῆς ἀνέγραψεν, οἱ μαρτυροῦντές εἰσι —, παραιτητέον τὸν νοῦν, ὅς τὸ γεννηθὲν κατὰ τὴν πρὸς αἰσθησιν σύνοδον κτῆμα ἴδιον ὤήθη τε καὶ ἐκάλεσε τὸν Κάϊν καὶ εἶπεν· „Ἐκτησάμην ἀνθρώπον διὰ τοῦ θεοῦ,“ καὶ κατὰ

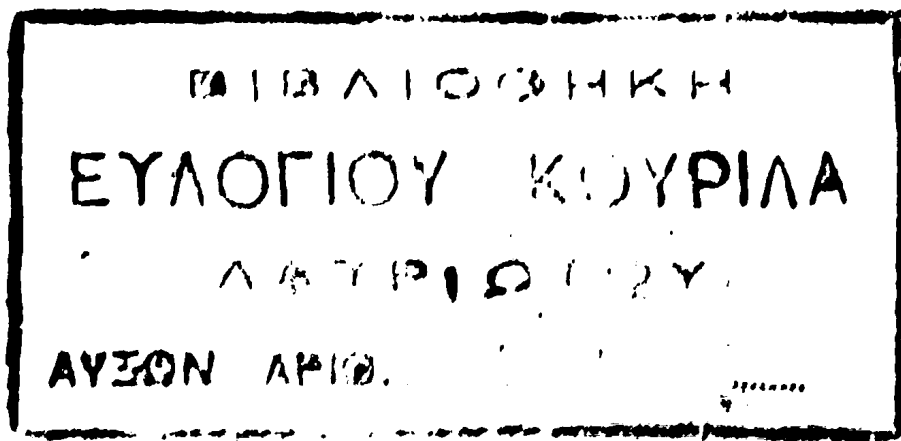

τοῦτο διαμαρτῶν. Τί δήποτε; Ὅτι ὁ θεὸς αἴτιον, οὐκ ὄργανον, τὸ δὲ γινόμενον δι' ὄργάνου μὲν, ὑπὸ δὲ αἰτίου πάντως γίνεσθαι. Πρὸς γὰρ τὴν τινα γένεσιν πολλὰ δεῖ συνελθεῖν, [*] τὸ ὑφ' οὗ, τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι' οὗ, τὸ δι' ὅ. Καὶ ἔστι μὲν τὸ ὑφ' οὗ τὸ αἴτιον, ἐξ οὗ δὲ ἡ ὕλη, δι' οὗ δὲ τὸ ἐργαλεῖον, δι' ὅ δὲ ἡ αἰτία. Φέρε γάρ, εἰ τις ἂν ἔροιτο, οἰκίαν καὶ πόλιν πᾶσα ἵνα κατασκευασθῆ, τίνα συνεισελθεῖν δεῖ; Ἄρ' οὐ δημιουργὸν καὶ λίθους καὶ ξύλα καὶ ὄργανα; Τί οὖν ἐστι δημιουργὸς πλὴν τὸ αἴτιον ὑφ' οὗ; τί δὲ λίθοι καὶ ξύλα πλὴν ἡ ὕλη, ἐξ ἧς ἡ κατασκευή; τί δὲ τὰ ὄργανα πλὴν τὰ δι' ὧν; τί-νος δὲ ἕνεκα πλὴν σκέπης καὶ ἀσφαλείας, δι' ὃ τοῦτό ἐστι; Μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον· εὐρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεόν, ὑφ' οὗ γέγονεν, ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκρίθη, ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ, δι' οὗ κατασκευάσθη, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ. Φιλαληθῶν ἦδε διάκρισις, ἐπιστήμης ἀληθοῦς καὶ ὑγιῶς ἐφιεμένων. Οἱ δὲ φάσκοντες διὰ τοῦ θεοῦ κεκτῆσθαι τι, τὸ μὲν αἴτιον ὄργανον, τὸν δημιουργόν, τὸ δὲ ὄργανον αἴτιον, τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὑπολαμβάνουσιν. Αἰτιάσαιο δ' ἂν ἅπας ὀρθὸς λόγος καὶ Ἰωσήφ εἰπόντα, „διὰ τοῦ θεοῦ τὴν σαφήνειαν εὐρεθήσεσθαι τῶν ἐνοπιῶν“ (Gen. 40, 8)· ἐχρήν γὰρ εἰπεῖν, ὑπὸ αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὴν τῶν ἀφανῶν ἀνάπτυξιν τε καὶ ἀκρίβειαν ὄντως ἔσεσθαι· ὄργανα γὰρ ἡμεῖς, δι' ὧν αἱ κατὰ μέρος ἐνέργειαι, ἐπιτείνοντα καὶ ἀνιέμενα, τεχνίτης δὲ ὁ τὴν πλῆξιν ἐργαζόμενος τῶν σώματός τε καὶ ψυχῆς δυνάμεων, ὑφ' οὗ πάντα κινῆται. Τοὺς μὲν οὖν πραγμάτων διαφορὰς ἀδυνα-

τοῦντας διαστελλειν ὡς ἀμαθεῖς ἀναδιδασκτέον, τοὺς δὲ ὑπὸ φιλονεικίας τὰς τῶν σημαιομένων τάξεις ἐναλλάττοντας ὡς ἐριστικούς φευκτέον, τοὺς δὲ μετὰ τῆς τῶν ἐμφορομένων ἀκριβοῦς ἐρεύνης ἐκάστῳ τῶν εὐρεθέντων τὴν οἰκίαν χώραν προσγέμοντας ὡς ἀψευδῆ φιλοσοφίαν μετιόντας ἐπαινετέον. Μωϋσῆς γοῦν τοῖς δεδιόσι, μήποτε πρὸς τοῦ φαύλου πανστρατιᾶ διώκοντος ἀπόλωνται, φησί· „Στήτε καὶ ὁράτε τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ κυρίου, ἣν ποιήσει ὑμῖν“ (Exod. 14, 13), ἐκδιδάσκων, ὅτι οὐ διὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὸ σωθῆναι.

ΠΕΡΙ ΩΝ
Ι Ε Ρ Ο Υ Ρ Γ Ο Υ Σ Ι Ν
ΑΒΕΛ ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΙΝ.

DE
S A C R I F I C I I S
ABELIS ET CAINI.

(Of. Gen. 4, 2. 3.)

[I, 163.]

Cain et Abel duae sunt opiniones sibi oppositae, altera omnia auctori menti, altera omnia Deo tribuens.

1. [*] „Και προσέθηκε τεκέν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.“
(Gen. 4, 2.) “Ἢ τινος πρόσθεσις ἀφαιρέσις ἐστὶν ἐτέρου,
ὡς ἀριθμητικῆς μορφῶν, καὶ γενεῆς λογισμῶν. Ἰδί δὴ τὸν
“Ἀβελ προστίθεισθαι φασίον, Κάιν ἀφαιρέσθαι νομι-
στέον. Ἴνα δὲ μὴ τὸ τῶν ὀνομάτων ἁσύνηθες ἐπισκοπῇ
πολλὰς, τὴν ἐμφαινόμενην φιλοσοφίαν ἀκριβοῦν, ὡς ἂν
οἶόν τε ἢ, πειρασόμεθα, δύο τοιούτων δόξαι εἶναι συμ-
βέβηκεν ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις, τὴν μὲν τῷ νῦ

πάντα ἐπιτρέπουσαν ὡς ἡγεμόνι τῶν ἐν τῷ λογίζεσθαι ἢ αἰσθάνεσθαι ἢ κινεῖσθαι ἢ ἰσχεσθαι, τὴν δὲ τῷ θεῷ ἐπομέντην δημιουργίαν οὖσαν αὐτοῦ. Τῆς μὲν οὖν προτέρας ἐκτύπωσίς ἐστι Κάϊν, ἐπικαλούμενος κτῆσις παρὰ τὸ τὰ πάντα κεκτῆσθαι δοκεῖν, τῆς δὲ ἑτέρας ὁ Ἄβελ, [*] ἐρμηνεύεται γὰρ ἀναφέρων ἐπὶ θεόν. Ἀμφοτέρας μὲν οὖν τὰς δόξας ὠδίνει μία ψυχὴ. Ἀνάγκη δὲ αὐτάς, ὅταν ἀποκηθῶσι, διακριθῆναι· συνοικεῖν γὰρ πολεμίοις ἄχρη παντὸς ἀμύχανον. Ἔως μὲν οὖν οὐκ ἔτεκεν ἡ ψυχὴ τὸ φιλόθεον δόγμα τὸν Ἄβελ, ἐνδιητᾶτο ὁ φίλαντος Κάϊν αὐτῇ· ὅποτε δὲ τὴν πρὸς τὸ αἴτιον ὁμολογίαν ἐγέννησε, τὴν πρὸς τὸν δοκτισσοφον νοῦν ἐξέλειπε.

„Arponens“ („προσέθηκε“) *Deus animae bonum dogma, Abelem, subtraxit ei opinionem absurdam, Cainum. Alia exempla.*

2. Δηλώσει δὲ ἐναργέστερον ταῦτα καὶ τὸ τῆ ἐπομονῇ χρησιμοδηθὲν Ρεβέκκα (Gen. 25, 21 ss.) Καὶ γὰρ τὰς μαχομένας δύο φύσεις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ συλλαβοῦσα καὶ ἑκατέραν ἄκρως φαντασιωθεῖσα κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως ἐπιπέλεισιν, ἀνασχιωτῶσας αὐτάς ἰδοῦσα καὶ τινὰ τοῦ μέλλοντος πολέμου δι' ἀκροβολισμῶν προαγῶνα ποιουμένας, ἰκετεύει τὸν θεόν, τί τέ ἐστι τὸ πάθος αὐτῇ παρασιῆσαι, καὶ τίς ἂν ἴασις αὐτοῦ γένοιτο. Ὁ δὲ πυνθανομένη φησὶ· „Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστέρι σου ἐστί,“ τὸ μὲν πάθος τοῦτο, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ φέρεσις. Ἀλλὰ „καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλίσονται“ — ἴασις ἦδε, διασταλῆναι καὶ χωρισθῆναι ταῦτ' ἀπ' ἀλλήλων καὶ μηκέτι τὸν αὐτὸν χώρον οἰκῆσαι. Πρὸςθεὶς οὖν ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ καλὸν δόγμα, τὸν Ἄβελ, ἀφεί-

λεν αὐτῆς δόξαν ἄτοπον, τὸν Κάϊν. Καὶ γὰρ Ἀβραὰμ ἐκλιπὼν τὰ θνητὰ „προστίθεται τῷ Θεοῦ λαῷ“ (Gen. 25, 8), καρπούμενος ἀφθαρσίαν, ἴσος ἀγγέλοις γεγονώς· ἄγγελοι γὰρ στρατός εἰσι Θεοῦ, ἀσώματοι καὶ εὐδαίμονες ψυχαί. Ὁ τε ἀσκητὴς τὸν αὐτὸν τρόπον Ἰακώβ προστίθεται τῷ βελτίονι (Gen. 49, 33), ὅτι ἐξέλιπε τὸ χεῖρον. Ὁ δὲ αὐτομαθοῦς ἐπιστήμης ἀξιωθείς Ἰσαὰκ ἐκλείπει μὲν καὶ αὐτὸς ὅσον σωματοειδὲς αὐτοῦ τῇ ψυχῇ συνύφαστο, προστίθεται δὲ καὶ προσκληροῦται, οὐκέθ', ὡς οἱ πρότεροι, λαῷ, „γένει“ δέ, καθάπερ φησὶ Μωϋσῆς (Gen. 35, 29)· γένος μὲν γὰρ ἐν τῷ ἀνωτάτῳ, λαὸς δὲ ὄνομα πλειόνων. Ὅσοι μὲν οὖν μαθήσει καὶ διδασκαλίᾳ προκόψαντες ἐτελειώθησαν, προσκληροῦνται πλεοσιν, οὐδὲ γὰρ ὀλίγος ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἀκοῆς καὶ ὑφηγήσεως μανθανόντων, οὓς λαὸν ὠνόμασεν· οἱ δὲ ἀνθρώπων μὲν ὑφηγήσεις ἀπολελοιπότες, μαθηταὶ δὲ Θεοῦ εὐαρεῖς γεγονότες, τὴν ἄπονον ἐπιστήμην ἀνειληφότες, εἰς τὸ ἀφθαρτον καὶ τελειώτατον γένος μετανίστανται, κληρον ἁμείνω τῶν [*] προτέρων ἐν γενέσει βίων ἐνδεδεγμένοι, ὧν ὁ Ἰσαὰκ διασώτης ἀνωμολόγηται.

Alius „appositionis“ sensus: immortalitas.

3! Δηλοῖ δὲ καὶ ἕτερον τοιοῦτον, νοῦν ἀθάνατον. Εἰσὶ δὲ οὓς ἀνωτέρω προάγων εἶδη μὲν καὶ γένη πάντα ὑπεράτιναι παρεσκεύασεν, ἰδρύσας πλησίον ἑαυτοῦ, καθὼ καὶ Μωϋσῆι φησὶ· „Σὺ δὲ αὐτοῦ στηθὶ μετ' ἐμοῦ.“ (Deut. 5, 31.) Ἦνθα γοῦν τελευτῶν ἔμελλεν, οὐκ ἐκλείπων προστίθεται ὡςπερ οἱ πρότεροι, μήτε πρόσθεσιν μήτε ἀφαρθεσιν κεχωρῆκώς, ἀλλὰ „διὰ φήματος τοῦ αἰ-

τιών μεταλλάσσεται (Deut. 34, 6), δι' οὗ καὶ ὁ σήμερις
 κώτερος ἐδημιουργήτο· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν σοφὸν ἰσότη-
 ρον κώτερον ὁ Θεὸς ἤγαγε, τῇ αὐτῇ λόγῳ καὶ τὸ πᾶν ἐρ-
 γασόμενος καὶ τὸν τέλειον ἀπὸ τῶν περιγελῶν ἀνέγων εἰς
 θανάτον. Οὐ μὴν οὐδέ, ὅτι τοῖς περιγελῶσι χρήσις αὐτῶν
 εἴησαν ἐνομιλεῖν, ἄρχοντας ἢ βασιλικῶς κοινῆν τινα ἀρετὴν
 ἀνῆρταν αὐτῶ, καὶ ἦν ἀνὰ κράτος ἡγεμονεύσει τῶν τῆς
 ψυχῆς παιδῶν, ἀλλ' εἰς Θεὸν αὐτῶν ἐχαιροτόνοι, πᾶσι
 τὴν παρὰ τὸ σῶμα χάριον καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς τοῦν
 ὑπῆκοα καὶ δοῦλα ἀποφύρας· „δίδωμι γὰρ σε“, φησὶ,
 „Θεὸν Φαριζαῖ.“ (Eccl. 7, 1.) Θεὸς δὲ ἔλλειψεν ἢ πρὸς-
 θεῖον οὐκ ἀνάχεται, πλήρης καὶ ἰσότητος ὡν θανάτῳ.
 Περὶ ὃ καὶ „τὴν ταφὴν λέγεται μηδὲ εἰς εἰδέναι τοῦτου“
 (Deut. 34, 6)· τίς γὰρ ἂν γένοιτο ἰκανὸς τῆς πρὸς τὸν
 ὄντα μεταλλάσσειν ψυχῆς τελείας κατανοήσαι; Οὐδὰ
 αὐτῆς οἶμαι τὴν τοῦτο ἕνομιένοισιν εἰδέναι τὴν βελτιω-
 σιν αὐτῆς, ἅτε καὶ ἐσθλὸν τὸν χρόνον ἐπιθελιάζονταν·
 τῇ γὰρ εὐδ' οὐκ οὐκ ἀποφύρας ὁ Θεὸς περὶ τῶν μέλλει
 χαρίζεσθαι οὐκ χρῆται, μὴ παραλαβόντι δὲ τὰς ἐνεργείας
 κινῶν ἀφθόνοισι ὀρέγειν. Τυποῦτόν ἐστι τὸ προσθεῖ-
 ναι Θεὸν γένειον ἀγαθῶν τελεία διαβολῆ· τὸ δὲ ἀγαθὸν
 ὁσιότης ἐστίν, ἥς ὄνομα Ἄβελ. —

*Nomina Abelis et Caini etiam transponuntur, ut dignitas
 virtutis prae vitio ostendatur. Alia exempla: Iacobus
 et Esau; duae mulieres, altera dilecta, altera exosa.
 (4 d.)*

4. „Καὶ ἐγένετο Ἄβελ ποιμὴν προβάτων. Καὶ ἦν δὲ
 ἡ ἀγαθὸς τὴν γῆν.“ (Gen. 4, 2.) Ὅτι δὲ αὐτὸς, προ-
 σβλῆτορον εἰσαγαγὼν τοῦ Ἄβελ τὸν Καῖν, ἵνα τῇ τύχῃ

μετατέθεικεν, ὡς τοῦ νεωτέρου μεμνησθαι πρότερον κατὰ τὴν τῶν βίων αἴρεσιν; εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν μὲν πρεσβύτερον πρότερον εἰς γεωργίαν ἐλθεῖν, τὸν δὲ νεώτερον αὐθις ἐπὶ τὴν τῶν θρεμμάτων ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ γὰρ οὐ τὰ εἰκότα καὶ πιθανὰ [*] Μωϋσῆς ἀσπάζεται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀκριφῆ μεταδιώκει· καὶ ὅταν γε μόνος ἰδίῃ τῷ θεῷ προσέρχεται, μετὰ παύρησις φησὶ „μὴ εἶναι εὐλόγος“ — ἴσον τῷ· μὴ τῶν εὐλόγων καὶ πιθανῶν ἐφθεσθαι —, πεπονθέναι δὲ τοῦτο „πρὸ τῆς χθῆς ἢ τρίτης, ἀφ’ οὗ τὸν θεὸν ἄρξασθαι διαλέγεσθαι ὡς θερίποτι αὐτῷ.“ (Exod. 4, 10.) Τοῖς μὲν γὰρ εἰς τὸν τοῦ βίου σάλον καὶ κλύδωνα παρεληλυθόσιν ἐπισηχομένοις ἀνάγκη φορεῖσθαι, μηδανὸς ὀχιροῦ τῶν ἐπὶ ἐπιστήμης ἐνβλημμένοις, εἰκότων δὲ καὶ πιθανῶν ἠρητημένοις· τῷ δὲ θεοῦ θραυτεῖ πρεπῶδες ἀληθείας περιέχεσθαι, τὴν τῶν εὐλόγων εἰκαστικὴν καὶ ἀβέβαιον μυθοποιῖαν χαλεπὴν εἶναι. Τί οὖν καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀληθές; Κακίαν ἀρετῆς χρόνῳ μὲν εἶναι πρεσβυτέραν, δυνάμει δὲ καὶ ἀξιωματικῶς νεωτέραν. Ὅταν μὲν οὖν ἡ γένεσις ἄμα οἷν εἰσάγεται, προεκτρέχει ὁ Κάιν· ὅταν δὲ ἐπιτηδεύσεων σύγκρισις ἐξετάσῃται, φθάνει ὁ Ἄβελ. Γενομένη γὰρ τῷ ζῳῷ συμβέβηκεν ἐκ τῶν ἐκ σπαργάνων, ἄχρις αὖ ἢ νεωτεροποιὸς ἀκμῆς ἡλικία τὸν ζῶντα φλογμὸν τῶν παθῶν σβέσειε, συντρόφους ἔχειν ἀφροσύνην, ἀκολασίαν, ἀδικίαν, φόβον, δειλίαν, τὰς ἄλλας συγγενεῖς κῆρας, ὧν ἐκάστην ἰατρίφουσι καὶ συναξάνουσι τιθοὶ καὶ παιδαγωγοί, δι’ ἐθῶν καὶ νομίμων εἰσέβειαν μὲν θλαπύοντων, δεισιδαιμονίαν δὲ, πρῶτον ἀδελφὸν ἀσεβεία, κατασκευάζοντων εἰσηγήσειν. Ὅταν δὲ ἴδη παρηβήσῃ καὶ ἢ τῶν παθῶν παλμῶδες νόσος χαλῆσῃ, καθάπερ νηπ-

μίας επιγενομένης ἄρχεται τις γαλήνην ἄγειν, ὅψι καὶ μολίς βεβαιώτητι ἀρετῆς ἰδουμένοις, ἢ τὸν ἐπιάλληλον καὶ συνεχῆ σεισμόν, βαρύτερον κακὸν ψυχῆς, ἐπράντην. Οὕτω μὲν δὴ τὰ χρόνου πρεσβεία οἴσεται κακία, τὰ δὲ ἀξιωματος καὶ τιμῆς καὶ εὐκλείας ἢ ἀρετῆ. Πιστὸς δὲ τούτου μάρτυς ὁ νομοθέτης αὐτός· τὸν γὰρ ἀφροσύνης ἐπώνυμον Ἠσαῦ εἰσαγαγὼν χρόνῳ πρεσβύτερον, τῷ γενέσει μὲν ἰσωτέρῳ, ἐπώνυμῳ δὲ ἀσκήσεως τῶν καλῶν Ἰακώβ χαρίζεται τὰ πρεσβεία. Ὁ δὲ οὐ πρότερον αὐτὸ φέρεσθαι [*] διαγνώσεται, ἢ καθάπερ ἐν ἀγῶνι τὸν ἀντίπαλον ἀπειπὼν χεῖρας ὑπὲρ ἰσότητος καταδίηται, καὶ τὰ βραβεία καὶ τὸν στίφανον παραχωρήσει τῷ πόλεμον ἄσπονδον καὶ ἀκίρνατον πρὸς τὰ πάθη πεποιμένῳ· „ἀπίδοτο“ γὰρ, φησί, „τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ“ (Gen. 25, 33), ὁμολογήσας ἄντικρυς, ὅτι τὰ διδάμει πρῶτα καὶ κατ' ἀρετὴν τίμια φασίλον μὲν οὐδεὶός, μόνου δὲ τοῦ σοφίας ἐραστοῦ, καθάπερ ἀλλός καὶ λίρα καὶ τὰ ἄλλα μωστικῆς ὄργανα μόνου τοῦ μωστικοῦ.

5. Περὶ δὲ τοῦ δόγματος τούτου καὶ νόμον ἀπαγράφει, πᾶν καλῶς καὶ συμφερόντως τιθεῖς. ἔχει δὲ ὡς· „Ἐὰν γένωται τῷ ἀνθρώπῳ δύο γυναῖκες, ἢ μία αὐτῶν ἠγαπημένη καὶ ἢ μία μισομένη, καὶ τέκωται αὐτῷ ἢ ἠγαπημένη καὶ ἢ μισομένη, καὶ γέννηται ὁ υἱὸς τῆς μισομένης πρωτότοκος, καὶ ἴσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ἂν κληροδοτῇ τὰ ὑπάρχοντα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· οὐ διγύσεται πρωτοτοκεῖσθαι τῷ υἱῷ τῆς ἠγαπημένης, ὑπερῶν τὸν υἱὸν τῆς μισομένης τὸν πρωτότοκον, ἀλλὰ τὸν υἱὸν τῆς μισομένης τὸν πρωτότοκον ἐπιγνάσεται, δοῦνται αὐτῷ διπλῆ ἀπὸ πάντων ὡς ἂν εἶρεθῃ αὐτῷ, ὅτι οὕτως ἴσται ἀρχὴ τέκων αὐτοῦ, καὶ τούτῳ καθῆκε τὰ πρωτοτόκια.“

(Deut. 21, 15 - 17.) Ἐπίγνωθι, ὦ ψυχὴ, καὶ γνώρισον, τίς ἐστὶν ἡ μισουμένη καὶ τίς ὁ τῆς μισουμένης υἱός, καὶ εὐθὺς αἰσθήσῃ, ὅτι ἄλλω μὲν οὐδενί, μόνῳ δὲ τούτῳ καθήκει τὰ πρεσβεῖα. Δύο γάρ ἡμῶν ἐκάστῳ συνοικοῦσι γυναῖκες, ἐχθραὶ καὶ δυσμενεῖς ἀλλήλαις, τῶν ζηλοτυπίας τὸν ψυχικὸν οἶκον ἀναπιμπλάσκει φιλονεικίῳν. Τούτων τὴν μὲν ἑτέραν ἀγαπῶμεν, χειροῦθη καὶ τιθασσὸν καὶ φιλιτάτην καὶ οἰκειοτάτην αὐτοῖς νομίζοντες, καλεῖται δὲ ἡδονή· τὴν δὲ ἑτέραν ἐχθραίνομεν, ἀτίθασσον, ἀνήμερον, ἐξηγριωμένην, πολεμιοτάτην ἡγούμενοι, ὄνομα δὲ καὶ ταύτης ἐστὶν ἀρετὴ. Τῆς μὲν οὖν περικαλλοῦς καὶ περιμαχήτου ἡδονῆς τὰ μεγάλα μυστήρια τίς ἀγνοεῖ τῶν βροτιῶν; Τῶν δὲ παρὰ τῇ ἀρετῇ θησαυρίζομένων ἀγαθῶν τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος τίς ἂν ἀξίως εἰπεῖν δυνηθεῖ; Ἰσασιν οἱ κεκοινωνηκότες ἤδη, καὶ οἷς ἡ φύσις ἴλεως πάλιν γνώσκονται, κληθέντες εἰς μετουσίαν θούλης, οὐκ ἐξ ἧς αἱ γαστροὶς ἡδοναὶ πιμπλαμένης τὸ σῶμα πιαίνουσιν, ἀλλ' ἀφ' ἧς διάνοια ἐντρεφομένη καὶ ἐγχορεύουσα ἀρεταῖς γηθεῖ τε καὶ εὐφραίνεται.

Virtus non sine labore comparatur. (6-8.)

6. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὸ πάλαι λεχθέν, ὅτι πέρυθεν ἐξ αὐτῶν φωνὴν ἀφιέναι, καὶ ἂν ἡσυχάζῃται, τί ὅσιμά τε [καὶ] ὄντως ἀγαθὰ, τὸν τε περὶ αὐτῶν [*] λόγον ἐῷ. Οὔτε γὰρ ἥλιος οὔτε σελήνη χρηρίζουσιν ἐρμηνέως, ὅτι τὸν σύμπαντα κόσμον, ὁ μὲν ἡμέρας, ἡ δὲ νυκτὸς ἀνίσχοντες, φωτὸς ἐμπιπλάσκειν· ἀλλ' ἐστὶν αὐτοῖς ἡ ἐπιλαμψὶς ἀμάρτυρος πίστις, ὁφθαλμοῖς ὧτων ἐναργεστέρῳ κριτηρίῳ βεβαιουμένη. Τὸ δὲ δοκοῦν, *τὴν ἀρετὴν* μάλιστα δυσκόλλαν ἔχειν καὶ χαλεπότητα, μετὰ παύρησας

λέξω. Καὶ γὰρ τοῦτό που φαντασία μὲν κατὰ τὴν πρόχειρον ἔντενξιν ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ, μελέτη δὲ ἰδίον καὶ ἐξ ἐπιλογισμοῦ συμφέρον· ἔστι δὲ ὁ ῥαστώτης ἐχθρὸς πόνος, πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθόν, προσφερόμενος τὸν ἀκήρυκτον πρὸς ἡδονῆν πόλεμον· ἀρχὴν γάρ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρετῆς πάσης ὁ θεὸς ἀνέδειξεν ἀνθρώποις πόνον, οὐ χωρὶς τῶν καλῶν παρὰ τῷ θνητῷ γέει συριστάμενον οὐδὲν εὐρίσεις. Καθάπερ γὰρ φῶς ἄνευ ἀμύχαστον ἰδεῖν, μήτε χρωμάτων μήτε ὁμμάτων ἰκανῶν ὄντων πρὸς τὴν δι' ὕψους ἀντίληψιν — δεσμὸν γὰρ ἀμφοῖν προῦπειργάσατο τὸ φῶς ἢ φύσις, ᾧ συναγεται καὶ ἀρμόζεται πρὸς χρῶμα ὀφθαλμός, ἐπὶ σκότους γὰρ ἡ δύναμις ἀνωφελῆς ἑκατέρου — τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων ὁτιοῦν ἀντιλαμβάνεσθαι ἀδυνατεῖ, μὴ προσχρησάμενον, ὥσπερ φωτὶ, συνεργῶ τῷ πόνῳ· μέσος γὰρ διανοίας ἰδρυνθεὶς καὶ οὐ διάνοια ὀρέγεται καλοῦ, τὸ μὲν ἐνθεν, τὴν δὲ ἐνθεν ἐπισπασάμενος, ἑκατέρω χειρὶ φίλιαν καὶ συμφωρίαν αὐτός, ἀγαθὰ τέλεια, ἐργάζεται.

7. Ὅποιον γὰρ ἂν ἐθέλης ἐλοῦ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τοῦθ' εὐρίσεις πόνοι περιγιγνόμενον τε καὶ βεβαιούμενον. Εὐσέβεια δὲ καὶ ὁσιότης ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐκ ἄνευ θεραπείας θεοῦ τυχῶν αὐτῶν δυνάμεθα· θεραπεία δὲ ταῖς ἐν πόνοις φιλοτιμίαις συνέξεικται. Φρόνησις καὶ ἀνδρία καὶ δικαιοσύνη καλαὶ πάσαι καὶ τέλει ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐ τῆ ῥαστώτη ταῦτα ληπτὰ· ἀγαπητὸν δὲ, εἰ συνεχέσι ταῖς ἐπιμελείαις ἐξευμενισθήσονται. Τὴν πρὸς θεὸν καὶ ἀρετὴν ἀρεσκείαν, ὥσπερ τινὰ σίντονον καὶ σφοδρὰν ἀρμονίαν, οὐ δινηθῆν τὸ πάσης ψυχῆς ὄργανον ἐπεγκεῖν ἀνέθη καὶ ἐχαλάσθη πολλάκις, ὡς ἀπὸ τῶν ἀφρων ἐπὶ

τάς μέσας καταβῆναι τέχνας· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν ταῖς μέσαις πολὺς ὁ κάματος. Ἴδε τοὺς τῶν ἐγκυκλίων καὶ τῶν λεγομένων προπαιδευμάτων ἀσκητὰς ἀπαιτὰς· ἴδου τοὺς γηπέδους, καὶ ὅσοι τὸν βίον ἐκ τινῶν ἐπιτηδευμάτων πορίζουσιν, οὗτοι τῶν φροντίδων οὐ μεθ' ἡμέραν οὐ νύκτωρ ἀφίστανται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πανταχοῦ — τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο — χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ [*] πάσῃ δυνάμει κακοπαθοῦντες οὐ παύονται, ὡς καὶ θάνατον ἀντικαταλλάττεσθαι πολλάκις.

8. Ἀλλ' ὡσπερ τοῖς ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἰλεῶ σπουδάζουσι λαβεῖν θεραπευτέον ἐξ ἀνάγκης τὰς τῆς ψυχῆς ἀρτίας, οὕτω καὶ τοῖς ἰλεῶν τὸ σῶμα ἔχειν προαιρουμένοις θεραπευτέον ὑγείαν καὶ τὰς συγγενεῖς αὐτῇ δυνάμεις, ἅς δῆτα θεραπεύουσι μετ' ἀνηνύτων καὶ ἀπαιύστων πόνων, οἷς φροντίς εἰσέρχεται τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων, ἐξ ὧν συνεκρίθησαν. Πάντα οὖν ὁρῶς τὰ ἀγαθὰ ἐκ πόνου καθάπερ ἐκ μιᾶς ῥίζης ἐκπεφυκότα καὶ βλαστάνοντα· ὃν μήποτε ὑπομείνης μεθέσθαι, λήσῃ γὰρ ἅμ' αὐτῷ καὶ σωρὸν ἀθρόον ἀγαθῶν μεθέμενος. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ σύμπαντος ἡγεμὼν οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου καὶ ἔχει καὶ παρέχει οἷς ἂν ἐθέλῃ τὰ ἀγαθὰ μετὰ πάσης εὐμαρείας, ἐπεὶ καὶ τὸν τοσοῦτον κόσμον ἄνευ πόνων πάλαι μὲν εἰργάζετο, νυνὶ δὲ καὶ εἰς ἀεὶ συνέχων οὐδέποτε λήγει — θεῷ δὲ τὸ ἀκάματον ἀρμοδιώτατον — θνητῷ δὲ οὐδενὶ κτῆσιν ἀγαθῶν δίχα πόνων ἢ φύσιν δεδώρηται, ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τὸ μακάριον ἐν τοῖς οὐσι μόνος ὁ θεὸς εὐδαιμονιῆται.

Laboris cum cibo similitudo.

9. Δοκεῖ γάρ μοι πόνος τὴν αὐτὴν προσφέρεισθαι

δύναμιν τροφῆ. Καθάπερ οὖν αὕτη τὸ ζῆν ἐξήσθηκεν ἑαυτῆς, συναρτήσασα καὶ τὰ ἐν τῷ ζῆν ἅπαντα ἔργα καὶ πάθη, οὕτω καὶ πόνος ἐκκεκρέμακεν ἑαυτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ὡςπερ οὖν τοῖς γλιχομένοις τοῦ ζῆν τροφῆς οὐκ ἀμελητέον, οὕτω τοῖς ἀγαθῶν κτήσεως ἐφιεμένοις πόνου προνοητέον· ὁ γὰρ πρὸς τὸ ζῆν τροφή, τοῦτο πρὸς τὸ καλὸν ὁ πόνος. Ἐνὸς οὖν ὄντος αὐτοῦ μηδέποτε ὀλιγωρήσης, ἵνα πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀθρόα καρπώσῃ. Οὕτω καὶ γενέσει νεώτερος ὢν πρεσβύτερος ὀνομασθήσῃ καὶ τῶν πρεσβείων ἀξιωθήσῃ. Ἐὰν δὲ βελτιούμενος αἰεὶ πρὸς τὸ τέλος ἀφίκη, οὐ μόνον σοι τὰ πρεσβεῖα ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῷα χαριεῖται πάντα, καθάπερ καὶ τῷ τὰς ἑδρας τοῦ πάθους καὶ βάσεις, πτερνίζοντι Ἰακώβ, ὃς ὡμολόγησεν, ὃ ἔπαθεν, εἰπὼν, „ὅτι ἠλέησέ με ὁ θεός, καὶ ἐστὶ μοι πάντα“ (Gen. 33, 11) — δογματικῶς ἅμα καὶ παιδευτικῶς· ἐν γὰρ τῷ τοῦ θεοῦ ἐλέει τὰ πάντα ὀρμεῖ.

„Abel fuit pastor ovium“ i. e. libidinum domitor. (10-12.)

10. Μεμάθηκε δὲ ταῦτα παρὰ τῷ πάππῳ τῆς ἑαυτοῦ παιδείας Ἀβραάμ, ὃς τῷ πανσόφῳ „Ἰσαὰκ δίδωσι τὰ ὑπάρχοντα πάντα“ (Gen. 25, 5 s.), οὐδὲν ὑπολειπόμενος τῶν ὑπαρχόντων τοῖς νόθοις καὶ πλαγίοις „τῶν παλλακῶν“ λογισμοῖς, ἀλλὰ μικρὰ χαρίζεται καὶ μικροῖς ἐκείνοις· τὰ μὲν γὰρ ὑπαρκτά, αἱ τέλειοι ἀρεταί, μόνου τοῦ τελείου καὶ γνησίου κτήματα, τὰ δὲ μέσα τῶν καθηκόντων ἐφαρμόττει καὶ τοῖς [*] ἀτελέσι, τοῖς μέχρι τῶν ἐγκυκλίων προπαιδευμάτων ἐλθούσιν, ὧν Ἄγαρ καὶ Χετοῦρα μετέχουσιν. Ἡ μὲν Ἄγαρ παροίκησις, ἡ δὲ Χετοῦρα θυμιῶσα· ὁ γὰρ τοῖς ἐγκυκλίοις μόνοις ἐπανέχων

παροικῆ σοφία, οὐ κατοικεῖ, καθάπερ τινὰ ὁδμὴν ἠδεῖαν ἐκ τῆς περὶ τὴν θεωρίαν γλαφυρότητος ἐπιπέμπων τῇ ψυχῇ. Τροφῶν δὲ οὗτος, οὐκ ὀσμῶν, δεῖται πρὸς τὸ ὑγιαίνειν· ὄσφρησιν δὲ ὑπηρετῖν γεύσεως, καθάπερ βασιλίδος προγευστρίδα ὑπήκουον, λέγεται ἢ φύσις εὐμηχάνως δημιουργῆσαι. Τὰς δὲ ἡγεμονίδας πρὸ τῶν ἀρχομένων ἀεὶ θεραπευτέον, καὶ τὰς αὐτόχθονας πρὸ τῶν παροίκων ἐπιστήμας. Ταῦτα ἀκούσας ὁ νοῦς ἀποστρέφεται μὲν ἡδονήν, ἀρμόζεται δὲ ἀρετῇ, τὸ κάλλος ἀπλαστον καὶ γνήσιον καὶ ἱεροπρεπέστατον αὐτῆς κατανοήσας. Τότε καὶ γίνεται ποιμὴν προβάτων, τῶν κατὰ ψυχὴν ἀλόγων δυνάμεων ἡνιόχος τε καὶ κυβερνήτης, οὐκ ἔων αὐτὰς ἀτάκτως φέρεσθαι καὶ πλημμελῶς, διχα ἐπιστάτου καὶ ἡγεμόνος (Num. 27, 17), ἵνα μὴ, καθάπερ τινὰ ἀπροσπασίαστον καὶ ἀνεπιτρόπευτον ὄρφανίαν ὑποστάντες ἐρημίᾳ συμμάχων, οἱ ἀφηγιασται τρόποι προσπόλλωνται.

11. Οἰκειότατον γοῦν ὁ ἀσκητῆς ὑπολαβὼν ἀρετῇ τὸ ἔργον ὑπομένει „ποιμαίνειν τὰ πρόβατα Λάβαν“ (Gen. 30, 36), τοῦ χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ συνόλως ἀψύχοις σώμασιν ἐγκυμένον, καὶ οὐχ ἅπαντα, ἀλλὰ „τιὰ ὑπολοιφθέντα“. Τί δὲ τοῦτ' ἔστι; Διτιὸν εἶναι πέφυκε τὸ ἄλογον, τὸ μὲν παρὰ τὸν αἰροῦντα λόγον, ὃν ἀφρονά φασί τινες, τὸ δὲ κατ' ἐκτομὴν λόγου, ὡς τῶν ζώων τὰ μὴ λογικά. Τὰς μὲν οὖν ἀλόγους αὐτοῦ φορὰς, λέγω δὲ τὰς παρὰ τὸν αἰροῦντα λόγον δυνάμεις, οἱ υἱοὶ Λάβαν „τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀποστάντες“ (Gen. 30, 36) τημελοῦσι, συμβολικῶς ἅπαντα χωρισθέντες τὸν αἰῶνα τοῦ σπουδαίου· τριμερῆς γὰρ ὁ χρόνος, ἐκ παρεληλυθότος καὶ ἐνεστῶτος καὶ μέλλοντος συνεστῶς. Τὰς δὲ καθ'

ἐτέραν ἐκδοχὴν ἀλόγους, οὐκ αἶ παρά τὸν ὀρθὸν λόγον· εἰσὶν, ἀλλ' ὅσαι μὴ λογικαί, ὧν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κοινω- νεῖ, ὁ ἀσκητῆς ἐπιμελείας ἀξιῶσει, τὰ σφάλματα αὐταῖς οὐκ ἀπὸ κακίας πανούργου μᾶλλον, ἢ ἀπὸ ἀμαθίας ἀναγώγου προσγεγενῆσθαι νομίζων. Ἀμαθία μὲν οὖν ἀκούσιον ὄν καὶ κοῦφον πάθος θεράπειαν οὐ δύσεργον ἔχει, διδασκαλίαν· πανουργία δέ, ἐκούσιον ψυχῆς ἀρρώ- στημα, χαλεπὴν δὲ καὶ πάντως ἀνίατον ἐργάζεται τὴν ἀποτροπὴν. Ἄτε οὖν παρὰ [*] πανσόφῳ πατρὶ παι- δευθέντες οἱ τοῦδε υἱεῖς, καὶ ἂν εἰς τὸ Αἰγύπτιον φιλο- παθεῖς σῶμα καταβῶσι καὶ τῷ διασκεδαστῇ τῶν καλῶν ἐντύχῳσι Φαραῷ, ὃς βασιλεὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ συγκριτι- κοῦ ζώου, μηδὲν καταπλαγέντες τῆς ἀφθόγου παρασκευῆς ὁμολογοῦσιν, ὅτι „ποιμένες προβάτων εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν“ (Gen. 47, 3).

12. Καίτοι γε οὐκ ἂν τις ἐπ' ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ τοσοῦτον αὔχημα ἀνχίσει ποτέ, ὅσον ἐπὶ τῷ ποιμένες εἶναι οἱ ἄνδρες οὗτοι. Τοῖς μέντοι δυναμένοις λογίξε- σθαι σεμνότερον βασιλείας ἐστὶ τὸ ἔργον, ἰσχυῖσαι, κα- θάπερ πόλεως ἢ χώρας, σώματός τε καὶ αἰσθήσεων καὶ γαστρός καὶ ἡδονῶν τῶν μετὰ γαστέρα καὶ παθῶν τῶν ἄλλων καὶ γλώττης καὶ συνόλως ἅπαντος τοῦ συγκρίμα- τος ἐντόνως καὶ σφόδρα ἐρήθωμένως, καὶ πάλιν ἐπιβικῶς ἀφηγήσασθαι· πῆ μὲν γὰρ ὑπανιέται δεῖ καθάπερ ἡνίο- χον τοῖς ὑπεξευγμένοις ταῖς ἡνίαις, πῆ δὲ ἀντισπᾶν καὶ ἀναχαιτίζειν, ὅπως μὴ πλείων ἢ πρὸς τὰ ἐκτός· ὁρμὴ καὶ φορὰ σὺν ἀφηρισμῷ γίγνοιτο. Ἄγαμαι δὲ καὶ τοῦ θεσμοφύλακος Μωϋσέως, ὃς μέγα καὶ λαμπρὸν ἡγού- μενος τὸ ποιμαίνειν περιῆψεν ἐαυτῷ τὸ ἔργον· τῶν γὰρ περὶ τὸν Ἰοθὺρ ἐπιστατεῖ καὶ ἀφηγεῖται δογματῶν, ἄγων

αὐτὰ ἀπὸ τῶν ὀχλικῶν τῆς πολιτείας σπουδασμάτων εἰς ἐρημίαν, τοῦ μὴ ἀδικεῖν. „Ἦγε γὰρ τὰ πρόβατα ὑπὸ τὴν ἔρημον“ (Ἐξοδ. 3, 1). Ἦαυ' ὁ καὶ ἀκολουθεῖ „βδελύγμα Λιγυπτίων εἶναι πάντα προβάτων ποιμένα“ (Gen. 46, 34)· τὸν γὰρ κυβερνήτην καὶ ὑφηγητὴν τῶν καλῶν ὁρθὸν λόγον βδελύσσεται πᾶς φιλοπαθῆς, καθάπερ οἱ τῶν παιδῶν ἀφρονέστατοι τοὺς διδασκάλους καὶ παιδαγωγούς καὶ πάντα ρουθειτὴν καὶ σωφρονιστὴν ἀγαθόν. Μωϋσῆς δὲ „τὰ βδελύγματα Λιγύπτου θύσειν τῷ Θεῷ“ (Ἐξοδ. 8, 26) φησί, τὰς ἀρετὰς, ἄμωμα καὶ προεπωδέστατα ἱερεῖα, ἃ βδελύσσεται πᾶς ἄφρων. Ὡςτε βικότως ὁ τὰ ἄριστα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρων Ἀβελ ποιμὴν κέκληται, ὁ δὲ ἐφ' ἑαυτὸν καὶ τὸν ἴδιον νοῦν γῆς ἐργάτης ὁ Κάϊν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ „τὴν γῆν ἐργάζεσθαι“ (Gen. 4, 2), διὰ τῶν προτέρων βίβλων ἐδηλώσαμεν *).

Quodvis opus bonum, et maxime gratiae Deo debitae, non cunctanter ad Caini, sed ad Abrahami modum continuo peragendum, Deusque ipse imitandus, in quo dictum et factum idem. (13-18.)

13. „Καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας, ἤνεγκε Κάϊν ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς γῆς δῶρον τῷ κυρίῳ.“ (Gen. 4, 3.) Λύο ἐγκλήματα τοῦ φιλαύτου· ἐν μὲν τὸ „μεθ' ἡμέρας“, ἀλλ' οὐκ εὐθὺς εὐχαριστήσαι τῷ Θεῷ, ἕτερον δὲ τὸ „ἀπὸ τῶν καρπῶν“, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ τῶν πρώτων [*] καρπῶν, ὧν σύνθετον ὄνομα πρωτογενήματα. Ἐκατέρῃν δὲ τῶν αἰτιῶν ἐρευνήσωμεν, καὶ πρότερόν γε τὴν προτέραν τῆ τάξει. Φθάνοντας καὶ προεκτρέχοντας δεῖ πρῶττειν τὰ

*) Depurata sunt, quae auctor hie in mente habet.

καλὰ τῶν ἔργων, βραδυτῆτα καὶ μέλλησιν ἐκποδῶν ποιουμένους. Ἔργον δὲ ἄριστον ἢ πρὸς τὸ πρῶτον καλὸν ὀνυπέρθειτος ἀρεσκεία. Διὸ καὶ προστέτακται· „Ἐὰν εὗξῃ εὐχὴν, οὐ χρονίσεις ἀποδοῦναι αὐτήν.“ (Deut. 23, 22.) Εὐχὴ μὲν οὖν ἐστὶν αἰτήσεις ἀγαθῶν παρὰ τοῦ θεοῦ, ἢ δὲ πρόσταξις, ἐπιτυχόντα τῶν ἐλπισθέντων στεφανῶσαι θεόν, μὴ ἑαυτόν, καί, εἰ οἶόν τε, ἀχρόνως καὶ ἀμελλητὶ στεφανῶσαι. Τῶν δὲ μὴ κατορθούντων ἐν τούτῳ οἱ μὲν διὰ λήθην ὧν εὐπεπόνθασιν, μεγάλου καὶ καλοῦ κτήματος εὐχαριστίας ἐσφάλησαν, οἱ δὲ ὑπὸ σφοδρᾶς οἰήσεως ἑαυτοὺς τῶν συμβεβηκότων ἀγαθῶν αἰτίους ἐνόμισαν, ἀλλ' οὐ τὸ ὄντως αἴτιον. Τρίτοι δὲ εἰσιν, οἱ τούτων μὲν κοινώτερον ἁμάρτημα, τῶν δὲ προτέρων βαρύτερον δρῶσιν· ἀναγράφοντες γὰρ αἴτιον τῶν καλῶν τὸν ἡγεμόνα φασὶν εἰκότως τυχεῖν αὐτῶν, εἶναι γὰρ φρόνιμοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ σώφρονες καὶ δικαῖοι, ὥστε ἄξιοι διὰ ταῦτα καὶ παρὰ θεῷ χαρίτων νομισθῆναι.

14. Πρὸς ἕκαστον οὖν ὁ ἱερὸς λόγος ἀντιπαχθεὶς φησὶ τῷ πρώτῳ μῆμην μὲν ἀνηρηκότι, λήθην δὲ ζωπυροῦντι· „Μὴ φαγῶν, ὃ οἶτος, καὶ ἐμπλησθεὶς καὶ οἰκίας καλὰς οἰκοδομήσας καὶ κατοικήσας, καὶ τῶν προβάτων σου καὶ βοῶν ἀυξηθέντων, καὶ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ καὶ πάντων ὅσα σοὶ ἐστὶ πληθυνθέντων, ὑψωθῆς τῇ καρδίᾳ καὶ ἐπιλάβῃ κυρίου τοῦ θεοῦ σου.“ (Deut. 8, 12 ss.) Πότε οὖν οὐκ ἐπιλήσῃ θεοῦ; Ὅταν μὴ ἐπιλάβῃ σεαυτοῦ· μεμνημένος γὰρ τῆς ἰδίας περὶ πάντα οὐδενείας μεμνήσῃ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ περὶ πάντα ὑπερβολῆς. Τὸν δὲ ἑαυτὸν νομίζοντα τῶν συμβαινόντων ἀγαθῶν αἴτιον σωφρονίζει τὸν τρόπον τοῦτον· „Μὴ εἴπῃς,“

φησιν (Deut. 8, 17 κ.), „ἡ ἰσχύς μου ἦ τὸ κρᾶτος τῆς χειρός μου ἐποίησέ μοι πάντα τὴν δύναμιν ταύτην· ἀλλὰ μὴ μνησθήσῃ καρδίᾳ τοῦ Θεοῦ σου τοῦ διδόντος σοι ἰσχύον ποιῆσαι δύναμιν.“ Ὁ δὲ ἀξιοχρόσιον βαντὸν ὑπολαμβάνων κτήσεως καὶ ἀπολαύσεως ἰγαθῶν, χρησμῶ μεταδιδαχθῆτω λέγοντι· „Ὅχι διὰ τὴν δικαιοσύνην σου οὐδὲ τὴν ὁσιότητα τῆς καρδίας σου εἰσέρχῃ εἰς τὴν γῆν κληρονομήσαι αὐτήν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διὰ τὴν ἄνομίαν τῶν ἐθνῶν τούτων, ὄλαθρον κακίας ἐπίγοντος τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἵνα στήσῃ τὴν διαθήκην, ἣν ὤμοσα τοῖς πατεράσιν ἡμῶν.“ (Deut. 9, 5.) Διαθήκη δὲ ἐστὶ Θεοῦ συμβολικῶς αἱ [*] χάριτες αὐτοῦ — θέμις δὲ οὐδὲν ὀταλὲς ἀντιᾶ χαλῆσθαι —, ὡςθ' ὀλόκληροι καὶ πιαντολαῖς αἱ τοῦ ἀγαννήτου δωρεαὶ πάντα, ὀλόκληρον δὲ ἐν τοῖς οὐσιν ἀρετὴ καὶ ἡ κατ' αὐτήν προῦξια. Ἔκιν οὖν λήθην καὶ ἀχαριστίαν καὶ φιλαυτίαν καὶ τὴν γαννητικὴν τούτων κακίαν ἀνέλωμεν οἴησιν, οὐκ ἐτι διαμέλλοντας ὑπερημῶνον γνησίον θρηματίας, ἀλλ' ὑπερημῶνίζοντας καὶ ὑπερημῶνίζοντας τὰ ἐν γανέσει, πρὸν ὑπερημῶσθαι τι τῶν θρησῶν, ἐντυξόμεθα τῷ θεσπύτη, πιαντοκαυκακίους βαντούς ἐτολμούς τι κελουόμενα ποιῶν.

16. Καὶ γὰρ Ἀβραάμ μετὰ σπινθῆς καὶ τόχους καὶ προθυμίας πύσης ἐλθὼν πιαντοκαυκακίαι τῇ ἀρετῇ, Ζέριφ, „σπεύσαι καὶ ηυφῶσαι τρεῖς μέτρα σεριδιάλας καὶ ποιῆσαι ἐγκρατίας“ (Gen. 18, 6), ἦνλα οὗ Θεός δορυφοροῦμενος ὑπὸ δουτῶν τῶν ἄνομιᾶτω θινάμωων, ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ καὶ ἰγαθότητος, εἰς ὧν ὁ μέσος τριτίος φαντασίας ἐνωφῶν τῇ ὀφικτικῇ ψυχῇ, ὧν ἐκίαιτη μεμέτηται μὲν ὀδυμῶς — ὑπερημῶνίζοντας γὰρ ὁ Θεός, ὑπερημῶνίζοντας καὶ αἱ θινάμωες αὐτοῦ —, μεμέτηται δὲ τὰ ὅλα. Ἢ μὲν

οὖν ἀγαθότης αὐτοῦ μέτρον ἀγαθῶν ἔσται, ἡ δὲ ἐξουσία μέτρον ὑπερκόων, ὃ δὲ ἡγεμῶν αὐτὸς ἀπάντων καὶ σωμάτων καὶ ἄσωμάτων. Διὸ καὶ αἱ δυνάμεις κινήτων καὶ παραγγελμάτων λαβοῦσαι λόγον τὰ μετὰ ταύτας ἔσταθμήσαντο. Τὰ μὲν δὲ τρία μέτρα ταῦτα καλὸν ἐν ψυχῇ ὡς περ φυραθῆναι τε καὶ συνεινεργθῆναι, ἵνα πεισθεῖσα τὸν ἀνωτάτω εἶναι θεόν, ὃς ὑπερῆκευε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτῶν ὁρώμενος καὶ ἐν ταύταις ἐμφαινόμενος, δέξηται χαρακτῆρας ἐξουσίας τε καὶ εὐεργεσίας αὐτοῦ, καὶ τῶν τελείων μύστις γενομένη τελετῶν μηδενὶ προχείρως ἐκλαλή τὰ θεῖα μυστήρια, ταμιευομένη δὲ αὐτὰ καὶ ἐχεμυθοῦσα ἐν ἀπορόρητῳ φυλάττη. Γέγραπται γάρ [*] „ἐγκρυφίας ποιεῖν“, ὅτι κερύφθαι δεῖ τὸν ἱερόν περὶ τοῦ ἀγνιήτου καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ μύστιν λόγον, ἐπεὶ θεῶν παρακαταθήκην ὀργίων οὐ παντός ἐστι φυλάξαι.

16. Τὸ γὰρ τῆς ἀκράτορος ψυχῆς νᾶμα ἔξω ρέον διὰ στόματός τε καὶ γλώττης πάσαις ἀκοαῖς ἐπαντλείται, ὧν αἱ μὲν εὐρυχώρους δεξαμενάς ἔχουσαι τὸ ἐπιχεόμενον φυλάττουσιν ἀρεσκεία, αἱ δὲ διὰ στενότητα πόρων ἀδυνατοῦσιν ἄρδασθαι. Τὸ δὲ ὑπερβλίζον ἀκατασχέτως ἐκχεόμενον σκίδνεται πάντη, ὡς ἐπαναπλεῖν καὶ ἐπιτήχασθαι τὰ κερυμμένα, καὶ φορυτοῦ τρόπον εἰκαίον τὰ πάσης ἄξια σπουδῆς μετὰ συρμού καταφέρεσθαι. Παρ' ὃ μοι δοκοῦσιν ὀρθῶς βεβουλεῖσθαι οἱ πρό τῶν μεγάλων τούτων τὰ μικρὰ μυστήρια μηθύντες· „ἔψαψαν γὰρ τὸ σταῖς αὐτῶν, ὃ ἐξήνεγκαν ἀπ' Αἰγύπτου, ἐγκρυφίας ἀζύμους“ (Exod. 12, 34), τουτέστι τὸ ἀτίθασσον καὶ ὠρὸν πάθος κατεργάσαντο ὡς περ τροφήν λόγῳ πεπαύοντες, καὶ τὸν τρόπον τῆς πεπάνσεως καὶ βελτιώσεως ἐκ

τινος θύλας κατακοιχῆς γαργυρημένον οὐκ ἐξαλίλησαν, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφοις αὐτῶν ἐθήσασάν τε, οὐκ ἐπαυθέντες τῇ ταλαίῃ, ὑπυρνόοντες δὲ καὶ ζαπυρωθέντες τὸ αὐχμημα.

17. Πρὸς οὖν ἐνχαριστίαν καὶ τιμὴν τοῦ παντοκράτορος εὐζωνοὶ καὶ αἰτησιεῖς γινώσκοντα, μέλλησιν παραιτούμενοι. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα τοῖς ἐκ παιθῶν εἰς ἄσκησιν ἀρετῆς διαβᾶσι προστέτακται ποιῆσθαι τὰς ὑψηλὰς περιωρισμένους, ἐπιμῶς πρὸς ὑπερηβολὴν ἔχοντας, καὶ τὸν σάρκινον ὄγκον, „τί ὑποδήματα“ *λέγω*, παρρησιαφύτας „ἀκλινῶς καὶ παγλῶς κοτιῶσι τοῖς ποσὶ“, καὶ τὴν παιδείαν „διὰ χερσὶν ἔχοντας φάβδον“ (Ἰερα. 12, 11), πρὸς τὴν τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων πάντων ἄπειστον κατιόφθωσιν, καὶ τὸ τελουταῖον „μικτὰ σπινθῆς ἐντριαισῆναι“. Διάβασις γὰρ ἐπὶ θεῶν τοῦ γεννητοῦ καὶ φθαρτοῦ τὸ πάσχα εἶρηται — καὶ σφόδρα προσηκόντως· οὐδὲν γὰρ ἔστι τῶν κελῶν, ὃ μὴ θεοῦ ἐκ καὶ θεῶν. Ταχέως οὖν αὐτὸ ἀναζητήσον, ὡς ἤραξή, καθάπερ καὶ ὁ ἄσκητις Ἰακώβ, ὅς περσομένον τοῦ παιθός· „Ἐὶ τοῦτο ὃ ταχὺ εὐφρο, ὃ τέκνον;“ δογματικῶς ἀποκρίνεται· „Ὁ παρόδοκε κύριος ὁ θεὸς ἐναντιον μοι.“ (Γεν. 27, 20.) Πολλῶν γὰρ ἔμπειρος πραγμάτων γεγονῶς [*] ἠπίστατο, ὅτι ἢ μὲν ἂν διδοῦ γενεαίς ἡραξῆ, χρόνῳ μακροῦ βεβαιούται, ὡσπερ οἱ τὰς τέχνας καὶ τὰ τῶν τεχνῶν παρρηγγέλματα τοῖς μανθάνονσι παρρηδιόντες· οὐ γὰρ οὐδὲν ὡσπερ οἱ προχόντες εἰς ἄγγος ἰσχύουσαι ἀποπληροῦσαι τῆρ τῶν εἰσιγομένων δύνουαι. Ἐπειδὴν δὲ ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, ὁ θεός, παρρηδιῶ τὰς ἐπιστήμας τῷ θνητῷ γένει, παρρηδιδωσιν ἀχρόνως· οἱ δὲ, ἕτε τοῦ μόνου σοφοῦ γογο-

νότες μαθηταί, εὐφυνεῖς ταχέως τὰς εὐρέσεις ὧν ἐζήτησαν ἔλαβον.

18. Πρώτη δὲ τῶν εἰσαγομένων ἀρετὴ τὸ διδάσκαλον τέλειον, ὡς ἔνεστι τέλειον ἀτελεῖς, μιμεῖσθαι γλιχέσθαι. Ὁ δὲ διδάσκαλος φθάνει καὶ τὸν χρόνον οὐδ' ὅτε τὸ πᾶν ἐγέννα συνεργήσαντα, ἐπειδὴ καὶ ὁ χρόνος δῆλον ὅτι αὐτὸς γινομένῳ τῷ κόσμῳ συνφιόσιστο· ὁ γὰρ θεὸς λέγων ἅμα ἐποίει, μηδὲν μεταξὺ ἀμφοῖν τιθεῖς· — εἰ δὲ χρὴ δόγμα κινεῖν ἀληθέστερον· ὁ λόγος ἔργον αὐτοῦ. Λόγου δὲ εὐκινητότερον οὐδὲν καὶ παρὰ τῷ θνητῷ γένει, παραμεῖβεται γὰρ τῇ ζύμῃ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὴν *ἐπ' αὐτὸ οὐς* φθάνουσαν κατάληψιν. Ὡσπερ οὖν τὰ διὰ κρουνῶν ἐκχεόμενα ἀείννα γάματα ἄληκτον ἔχει τὴν φορᾶν, ἐπικαταλαμβάνοντος ἀεὶ τὴν λῆξιν τοῦ ἐπιόντος ρεύματος· οὕτως ἢ τοῦ λόγου πλήμυρα, ὅταν ἀρξῆται φέρεσθαι, *τῷ ἐν ἡμῖν ὀξυκινητοτάτῳ, τῇ* διανοίᾳ, ἢ καὶ τὰς πτηνὰς παραμεῖβεται φύσεις, συντρέχει. Καθάπερ οὖν ὁ ἀγέννητος φθάνει πᾶσαν γένεσιν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἀγεννήτου λόγος παραθεῖ τὸν γενέσεως, καὶ ὀξύτατα ἐπὶ νεφῶν καταφέρεται, διὸ καὶ παρόρησιάζεται φάσκων· „Ἴδῃ ὄψει, ἐπεὶ καταλήψεται σε ὁ λόγος μου“ (Num. 11, 23), ὡς πάντα ἐφθακότος καὶ κατειληφότος τοῦ θείου λόγου. Εἰ δὲ ὁ λόγος ἐφθακε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λέγων αὐτός, καθάπερ ἐν ἐτέροις μαρτυρεῖ λέγων· „Ὁδε ἐγὼ ἔστηκα ἐκεῖ πρὸ τοῦ σέ.“ (Exod. 17, 6.) Δῆλοῖ γάρ, ὅτι πρὸ παντός ὑφέστηκε τοῦ γενομένου, καὶ ὁ ἐνθάδε ὧν καὶ ἐκεῖ, καὶ ἀλλαγόθι καὶ πανταχοῦ, πεπληρωκῶς πάντα διὰ πάντων, καὶ οὐδὲν ἔρημον ἑαυτοῦ καταλειποῦς ὑπάρχει. Οὐ γὰρ φησιν· „ὠδε ἐγὼ ἔστηκα καὶ ἐκεῖθι“ ἀλλὰ· καὶ νῦν,

ὅτε πάρειμι, ἔσθηκα καὶ ἐκεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν [*] χρόνον, οὐ μεταβατικῶς κινούμενος, ὡς τὸν μὲν ἐπιλαμβάνειν, τὸν δὲ ἀπολείπειν τόπον, ἀλλὰ τονικῇ χρώμενος τῇ κινήσει. Δεόντως οὖν μιμούμενοι τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν οἱ ὑπήκοοι παῖδες ἀμελλητὶ μετὰ πάσης σπουδῆς τὰ καλὰ δρῶσιν, ὧν ἔργον ἐστὶ κάλλιστον ἢ ἀνυπέροχτος θεοῦ τιμῆ.

Preces ad Deum non cum Pharaone „cras“ faciendae.

19. Φαριῶ δὲ σκεδαστής, τῶν ἀχρόνων δυνάμεων φαντασίαν οὐχ οἷός τε ὧν δέξασθαι, τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα πεπηρωμένος, οἷς μόνοις αἱ ἀσώματοι καταλαμβάνονται φύσεις, οὐδὲ ὠφελήθῃναι δι' ἀχρόνων ὑπέμεινεν, ἀλλὰ ταῖς ἀψύχοις δόξαις, λέγω δὲ „βατράχοις“ πιεσθεὶς ἦχον καὶ ψόφρον ἔρημον καὶ κενὸν πραγμάτων ἀποτελοῦσιν, εἰπόντος Μωϋσέως· „Τάξαι πρός με, πότις εὐξομαι περὶ σοῦ καὶ τῶν θεριπόντων σου ἀφανίσαι τοὺς βατράχους“ (Ἔκκαθ. 8, 5), δεόν ἐν ἀνάγκαις σφοδραῖς ὄντα εἰπεῖν· Εὐθὺς εὐχου, — ὁ δὲ ὑπερτίθεται λέγων· „Εἰς αὐριον“, ἵνα διὰ παντὸς τὴν ἀπαλότητα τῆς ἀθεότητος διαφυλάξῃ. Τοῦτο σχεδὸν ἵπιασι παρικολουθεῖ τοῖς ἐπαμφοτερισταῖς, καὶ ἂν μὴ διὰ τῶν ὀνομάτων καὶ φημάτων ὁμολογῶσιν. Ἐπειδὴν γὰρ συμβῆ τι τῶν ἀβουλήτων, ἄτε μὴ πεπιστευκότες παγίως τῷ σοιτήρι θεῷ καὶ πρότερον, καταφεύγουσιν ἐπὶ τὰς ἐν γενέσει βοηθείας, ἰατρούς, βοτάνους, φαρμάκων συνθέσεις, διαίταν ἠκριβωμένην, πᾶνθ' ὅσα παρὰ τῷ θνητῷ γένοι βοήθημα. Καὶ ἂν ἄρα εἶπῃ τις· Καταφεύγτε, ὦ μαγοι, ἐπὶ τὸν μόνον ἰατρὸν ψυχῆς ἀφώσθημάτων, μεθέμενοι τὴν ἀπὸ γενέσεως τῆς παισθητῆς ψευδώνυμον

ὠφέλειαν· — γελῶσι καὶ χλευάζουσιν ἐπιφωνοῦντες ταῦτα „εἰς αὐριον“, ὡς οὐδ' ἂν, εἴ τι γένοιτο, περὶ τῆς τῶν παρόντων κακῶν ἀποτροπῆς ἰκετεύσοντες τὸ θεῖον. Ἀλλ' ὅταν γε τῶν ἀνθρώπων μηδὲν ἀρκῆ, πάντα δὲ εὐρίσκηται καὶ τὰ παιώνια βλαβερά, τηρκαῦτα ἐξ ἀμηχανίας πολλῆς, τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ὠφέλειαν ἀπογνόντες, ἄκοντες οἱ δαίλαιοι καταφεύγουσιν ὄψε καὶ μόλις ἐπὶ τὸν μόνον σωτήρα θεόν. Ὁ δέ, ἅτε εἰδὼς τὰ ἐν ἀνάγκαις ἄκυρα, οὐκ ἐπὶ πάντων χρῆται τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἐφ' ὧν καλὸν καὶ συμφέρον χρῆσθαι. Πᾶς οὖν λογισμὸς κτήματα αὐτοῦ τὰ πάντα ἡγούμενος καὶ αὐτὸν προτιμῶν θεοῦ — τὸ γὰρ „μεθ' ἡμέρας θύειν“ τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν — ἔνοχος ὢν ἀσεβείας ἴστω γραφῆ. —

Non fructus qualescunque, cuius criminis Cain noxius, sed primi quique (primitiae) Deo sunt offerendi: et hi quidem sunt virtutes sincerusque erga Deum animus.

20. Καὶ τὸ μὲν πρότερον ἔγκλημα τοῦ Κάϊν ἀποχρώντως ἐπεξήλθομεν. Τὸ δὲ δεύτερον τοιοῦτον ἦν· τί δήποτε ἀπὸ τῶν καρπῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ [*] τῶν πρώτων καρπῶν φέρει τὴν ἀπαρχήν; Μήποτε διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἵνα τὰ μὲν πρεσβεῖα γενέσει δῶ, τοῖς δὲ δευτερείοις ἀμείψηται τὸ θεῖον· ὥσπερ γὰρ εἰσὶ τινες, οἱ ψυχῆς προκρίνουσι σῶμα, τῆς δεσποίνης τὸ δοῦλον, οὕτως εἰσὶν οἱ γένεσιν μᾶλλον θεοῦ προτετιμήκασι, πρόσταγμα τεθρικότος τοῦ νομοθέτου, ἵνα „τὰς ἀπαρχὰς τῶν πρωτογεννημάτων τῆς γῆς εἰσφέροιμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ“ (Exod. 23, 19), ἀλλὰ μὴ ἑαυτοῖς ἐπιγράφομεν. Καὶ γὰρ δίκαιον, τῶν τῆς ψυχῆς κινήματων ὅσα πρῶτα ἢ τάξει ἢ δυνάμει θεῷ ὁμολογεῖν. Τὰ μὲν οὖν τῆ τάξει

πρῶτα τοιαῦτά ἐστιν, ὧν κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐ-
 θὺς ἐκοινωνήσαμεν· τροφή, αὐξησις, ὄρασις, ἀκοή, γού-
 σις, ὕσθησις, ἀφή, λόγος, ροῦς, μέρη ψυχῆς, μέρη σώ-
 μαιος, αἱ τούτων ἐνέργειαι, συνόλως κινήσεις καὶ σχέσεις
 αἱ κατὰ φύσιν. Τὰ δ' ἀξιώματι καὶ δυνάμει· τὰ κα-
 τυρθώματα, αἱ ἀρτιαί, αἱ κατ' ἀρτίας πράξεις. Αἰ-
 καιοὺς οὖν ἀπὸ τούτων ἀπάρχεσθαι. Αἱ δὲ ἀπαρχαὶ
 λόγος ἐστὶν ἐκ διανοίας ἀληθοῦς ἀναπεμπόμενος εὐχαρι-
 στικός· τέμνει δὲ αὐτὸν κατὰ τὰς οἰκίας τομάς, ὄντων
 τρόπον ἢ λύρα καὶ τὰ ἄλλα μουσικῆς ὄργανα τέμνεται·
 τῶν γὰρ ἐν αὐτοῖς φιδόγγων καὶ καθ' ἑαυτὸν ἔκιστος
 ἤρμους καὶ πρὸς τὴν ἑτέραν συμφωνίαν μάλιστα
 ἠκείλωται, καθ' ἕνα καὶ τῶν ἐν γραμματικῇ στοιχείων τὰ
 λεγόμενα φωνήεντα, ἃ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐκφωνεῖται καὶ
 σὺν ἑτέροις ὀλόκληρον ἀποτελεῖ φωνήν. Πολλὰς δὲ δυν-
 ἄμεις αἰσθητικὰς τε καὶ λογικὰς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἢ φύσις
 δημιουργήσασα καὶ πρὸς τι τῶν οἰκίων ἐκάστην τελήσασα
 ἔργων, καὶ πάλιν πᾶσας ἀρμοσαμένη δι' ἀναλογίας κοι-
 νωνίᾳ καὶ συμφωνίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλας, ὀρθότατα ἔν καὶ
 ἐφ' ἑκάστη καὶ ἐπὶ πάσαις εὐδαιμονίζοιτο.

*Fruqtus Deo offerendi „recentes“ sunt animi vigor ad exci-
 pienda meliora idoneus. (21 - 23.)*

21. Διόπερ „ἐὰν προσφέρῃς θυσίαν πρωτογεννημά-
 των“, οὕτω διαίρει, ὡς ὑφηγεῖται ὁ ἱερὸς λόγος· „νέα“
 τὸ πρῶτον, εἶτα „πεφρονγμένα“, ἔπειτα „χίδρα“, καὶ ἐπὶ
 πᾶσιν „ἐρρικτά“. „Νέα“ μὲν οὖν διὰ τόδο. Τούς
 τὸν παλαιὸν καὶ γηραιὸν καὶ μυθώδη χρόνον ἀσπαζομέ-
 νους, ταχθεῖαν δὲ καὶ ἄχρονον Θεοῦ δύναμιν μὴ συννωρα-
 κότας ἐκδιδάσκει, νέα καὶ ἐπισημαίνονται καὶ ἠβῶντα προ-

τρέπων ἐνθύμια λαμβάνειν, ἵνα μὴ παλαιαῖς ἐντρεφόμενοι [*] μυθοποιίαις, ἄς ὁ μακρὸς αἰὼν ἐπὶ ἀπάτη τῶν θνητῶν παραδέδωκε, ψευδοδοξῶσιν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀεὶ ἀγήρω καὶ νέου θεοῦ τὰ νέα καὶ καινὰ ἀγαθὰ μετὰ πίστεως ἀφθονίας λαμβάνοντες ἐκδιδάσκονται μηδὲν ἠγεῖσθαι παρ' αὐτῷ παλαιὸν ἢ συνόλως παρεληλυθός, ἀλλὰ γινόμενον ἀχρόνως καὶ ὑφροστηκός.

22. Οὗ χάριν καὶ δι' ἐτέρων φησὶν· „Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἀναστήσει, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου“ (Lev. 19, 32), ὡς παμμεγέθους διαφορᾶς οὕσης. „Πολιὸς“ μὲν γὰρ ὁ μηδὲν ἐνεργῶν ἐστὶ χρόνος, ἀφ' οὗ μετανίστασθαι καὶ ἀποδιδράσκειν δεῖ τὴν μυρίους ἀπατῶσαν ἐκκλίνοντας ὑπόληψιν, ὡς ἄρα τι ποιῶν οὗτος πέφυκε· „πρεσβύτερος“ δὲ ὁ τιμῆς καὶ γέρας καὶ πρεσβείων ἐπάξιός ὢν, ὃν Μωϋσεῖ τῷ θεοφιλεῖ δοκιμάζειν ἐπιτέτραπται· „οὓς γὰρ σὺ οἶδας,“ φησὶν, „οὗτοι πρεσβύτεροί εἰσιν“ (Num. 11, 16), ὡς μηδεμίαν ἀποδεχομένου νεωτεροποιίαν, ἀλλὰ πρεσβυτέρων καὶ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἀξίων δογματῶν βιωθότος ἐρᾶν. Ὡφέλιμον μὲν οὖν, εἰ καί, μὴ πρὸς ἀρετῆς κτήσιν τελείας, ἀλλὰ τοὶ πρὸς πολιτείαν καὶ τὸ παλαιαῖς καὶ ὠγυγίοις ἐντρεφῆσθαι δόξαις καὶ ἀρχαίαν ἀκοὴν ἔργων καλῶν μεταδιώκειν, ἅπερ ἱστορικοὶ καὶ σύμπαν τὸ ποιητικὸν γένος τοῖς τε καθ' ἑαυτοὺς καὶ τοῖς ἔπειτα μνήμη παραδεδώκασιν. Ἀλλ' ὅταν γὰρ μὴ προειδομένοις μηδὲ ἐλπίσασιν φέγγος αἰφνίδιον ἐπιλάμψῃται αὐτομαθοῦς σοφίας, ἢ δὴ τὸ μεμνηκὸς ὄμμα ψυχῆς διοίξασα ἀπὸ ἀκροατῶν θρατὰς ἐπιπέτης ἐργάζεται, τὴν ὠκυδρομωτάτην αἰσθήσεων, ὅσιν, πρὸ τῆς βραδυτέρας ἀκοῆς ἐν διανοίᾳ θεῖσα, μάταιόν ἐστι διὰ λόγων ὧτα γυμνάσειν.

23. Διὸ καὶ λέγεται· „Φύγεσθε παλαιὰ καὶ παλαιὰ παλαιῶν, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων ἐξοίσετε“ (Lev. 26, 10), ὡς δέον παλαιὸν μὲν μάθημα χρόνῳ μηδὲν ἀρνεῖσθαι, πειρωμένους καὶ γράμμασι σοφῶν ἀνδρῶν ἐντυγχάνειν, καὶ γνώμαις καὶ διηγήσεσιν ἀρχαιολογούντων παρεῖναι, καὶ φιλοπευστεῖν αἰεὶ περὶ τῶν προτέρων καὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, τοῦ μηδὲν ἀγροεῖν ὄντος ἡδίστου· νέας δὲ ὅταν ἀνατεῖλῃ βλάβις αὐτοδιδάκτου σοφίας ὁ θεὸς ἐν ψυχῇ, τὰ ἐκ διδασκαλίας εὐθὺς περιγράφειν καὶ περισύρειν, ὑπονοστοῦντα καὶ ὑποφύεοντα ἐξ ἑαυτῶν· τὸν γὰρ θεοῦ φοιτητὴν ἢ γνώριμον ἢ μαθητὴν, ἢ ὃ τί ποτε χρόνῳ θεμένουσιν ὄνομα καλεῖν αὐτόν, ἀμήχανόν ἐστι θνητῶν ὑφηγήσεων ἀνασχέσθαι.

Fructus „tosti“ et „conciisi“: animus bene examinatus et rerum diversitati sibi conscius. (24. 25.)

24. Ἐστω δὲ ἡ νέας ψυχῆς ἀκμὴ „πεφρυγμένη“, τουτέστιν, [*] ὡς πυρὶ χρυσός, λόγῳ δυνατῷ βεβασανισμένη· τοῦ δὲ βεβασανίσθαι καὶ δεδοκιμάσθαι σημεῖον τὸ *πεφρυγῆναι*. Καθάπερ γὰρ ὁ τῶν τρωθιότων ἀστιαχῶν καρπός, ἵνα μηκέτι πλαδῆ, φρίγεται, τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ πυρὸς πέφυκε συμβαίνειν· οὕτω τὴν νέαν πρὸς ἀρετῆς ἀνάληψιν ἀκμὴν δυνατῷ καὶ ἀκινήτῳ λόγῳ χρόνῳ πάγιον καὶ σταθερωτάτην ἀπεργάζεσθαι· πέφυκε δὲ ὁ λόγος οὐ μόνον πέπτειν ἐν ψυχῇ τὰ θεωρήματα, διαφθερῶν αὐτὰ κωλύων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀλόγου πάθους ὀρμὴν εὐτόνως ἐκλύειν. Ἴδου γέ τοι τὸν ἀσκητὴν Ἰακώβ ἔφοντα αὐτήν, ὁπότε καὶ „Ἰσαῦ ἐκλείπων“ (Gen. 25, 20) εὐθὺς εὐρίσκειται· θεμέλιος γὰρ τῶν φιλαύτων κακία καὶ πάθος, οἷς ἐπηρυσμένος, ὅταν ἐξηττημένα καὶ

παρειμένα ὑπὸ τοῦ αἵροντος αὐτὰ λόγον θεάσθαι, κατὰ τὸ εἶκός και ἐκλύεται τοὺς ἰσχύος δεσμούς. Ἔστω δὲ ὁ λόγος μὴ συγκεχυμένος, ἀλλ' εἰς οἰκείας τεμνέσθω τομάς — τὸ „χίδρα ποιῆσαι“ τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν ἅπαντι μὲν γὰρ ἀταξίας ἀμείνων ἢ τάξις, μάλιστα δ' ἐν ὀξύτατα ῥεούσῃ φύσει, τῷ λόγῳ.

25. Διαιρετέον οὖν αὐτόν εἰς κεφάλαια προηγούμενα, τὰ λεγόμενα ἐμπύπτοντα, και ἐφαρμοστέον ἐκάστῃ τὰς οἰκείας κατασκευάς, μιμουμένους τοὺς ἀγαθοὺς τῶν τοξοτῶν, οἱ σκοπόν τινα προθέμενοι τὰ βέλη πάντα ἐπ' αὐτόν ἀφιέναι πειρῶνται· σκοπῶ μὲν γὰρ τὸ κεφάλαιον, βέλεσι δὲ ἔοικεν ἢ κατασκευή· — οὕτω τὸ πάντων ἀριστον μαθημάτων ὁ λόγος ἀρμονίως συνυφαίνεται. Καὶ γὰρ πέταλα χρυσίου κατατέμνει ὁ νομοθέτης εἰς τρίχας, ὥστε συνυφᾶναι τὰ οἰκεῖα ἐπιμόνως· οὕτως ὁ τιμιώτερος χρυσίου λόγος ἐκ ποικιλμάτων και μυρίων ἰδεῶν ἐπαινετῶς τελεσιουργεῖται, ὅταν ἄχρι τῶν λεπτοτάτων κεφαλαίων τμηθεῖς, τρόπον τινὰ νήματος, δέξηται καθάπερ κρόκην ἀποδείξεις ἐναρμονίους. Προστέτακται μῆντοι και „τὸ ὄλοκαύτωμα δείραντας εἰς μέλη διανέμειν“, ὑπὲρ τοῦ πρώτον μὲν γυμνήν ἄνευ σκεπασμάτων, ὅσα περιποιούσιν αἱ κεναὶ και ψευδεῖς ὑπολήψεις, τὴν ψυχὴν φανῆναι, εἶτα δέξασθαι ἑταιρέσεις ἐμμελεῖς· τὸ γὰρ ὄλον και ἐν ἐστιν ἢ ἀρετή, ἢ κατὰ εἶδη τὰ προσεχῆ τέμνεται, φρόνησιν και σωφροσύνην, δικαιοσύνην [*] και ἀνδρίαν, ἵνα τὰς καθ' ἕκαστον εἰδότες διαφορὰς ἐκούσιον ὑπομένωμεν λατρείαν και καθ' ὅλα και κατὰ μέρη. Σκοπῶμεν δὲ, ὅπως τὴν ψυχὴν γυμνάσομεν, μὴ ὀλοσχερέσι και ἀτυπώτοις φαντασίαις ὑπὸ συγχύσεως ἀπατᾶσθαι, τομὰς δὲ και διαιρέσεις ποιουμένην τῶν πραγμάτων δια-

κίπτειν εἰς ἕκαστον καὶ ἐρευνᾶν μετὰ πάσης ἀκριβείας, λιηρομένην τὸν τε λόγον, ὃς οὐκ ἀτάκτως ἕνμῃ φερόμενος ἀσάφειαν ἐργάσεται, τμηθεὶς δὲ εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια καὶ τὰς εἰς ἕκαστον ἀποδείξεις, ὥσπερ ζῶον ἐκ τελείων μερῶν συμπαγείας, ἁρμοσθήσεται. Χρὴ δέ, εἰ μέλλει ταῦτα παρ' ἡμῖν αὐτοῖς βεβαιουῖσθαι, μελέτην καὶ ἄσκησιν αὐτῶν ποιῆσθαι συνεχῆ, ὡς τό γε ἀψαμένους ἐπιστήμης μὴ ἐπιμεῖναι ὁμοίον ἐστι τῷ γένεσασθαι σιτίων καὶ ποτῶν, εἰς κόρον δὲ κωλυθῆναι τραφῆναι.

Fructus „comminuti“: animus sollers tenaxque.

26. Μετὰ τὰ χίδρα οὖν ἀρμόττει ποιεῖν „ἐρευκτά“, τουτέστι μετὰ τὴν διαίρεσιν ἐνδιατριβεῖν καὶ ἐνσχολάζεσθαι τοῖς ἐπινοηθεῖσι· συνεχῆς γὰρ ἄσκησις ἐπιστήμην πάγιον ἐργάζεται, ὡς ἀμαθίαν ἀμελητησία. Μυρίοι οὖν ἀθλήσεως ὄκνω καὶ τὴν ἐκ γένεως ἰσχὺν ἐξέλυσαν, οὓς οὐκ ἐμιμήσαντο οἱ προφητεία τὴν ψυχὴν τραφέντες, τῷ λεγομένῳ μάγνα· „οὗτοι γὰρ ἦλουν καὶ ἔτριβον αὐτὸ ποιοῦντες ἐγκριφίας“ (Num. 11, 8), τὸν οὐράνιον ἀρετῆς λόγον ἀνατριβεῖν καὶ ἐπιλβαίνειν, ἕνεκα τοῦ τυπῶσαι βεβαιότεραν διάνοιαν, ἐγνωκότες. Ὅταν οὖν „νέα“, τὴν ἀκμὴν, καὶ „πεφρυγμένα“, τὸν πεπυρωμένον καὶ ἀνίκητον λόγον, καὶ „χίδρα“, τὴν τομὴν καὶ διαίρεσιν τῶν πραγμάτων, καὶ „ἐρευκτά“, τὴν τριβὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπινοηθέντων, ὁμολογῆς κατὰ θεόν, πρωτογεννημάτων οἴσεις θυσίαν, ἧν πρῶτον καὶ ἄριστον ἐγέννησάν ἡ ψυχὴ. Καὶ ἂν ἡμεῖς μέντοι βραδύνωμεν, αὐτὸς οὐ βραδύνει τοὺς ἐπιτηδείοις πρὸς Θεραπείαν λαβαῖν θαντῆ· „λήρημαι“ γάρ, φησὶν, „ὑμᾶς ἐμαντιῶ λαόν, καὶ

ἔσομαι ὑμῶν θεὸς καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαός· ἐγὼ εἰμι κύριος.“ (Lev. 26, 12.)

In Abelis sacrificium cadit Dei et praeceptum et iusiurandum — iusiurandum autem Deo adscribitur secundum infirmitatem nostram. (27-29.)

27. Τὰ μὲν δὴ τοῦ Κάϊν μεθ' ἡμέρας φέροντος τὴν θυσίαν ἐγκλήματα τοιαῦτα ἦν. Ἄβελ δὲ ἤνεγκεν οὐ τὰ αὐτά, οὐδὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ ἀντὶ ἀψύχων ἔμψυχα, ἀντὶ δὲ νεωτέρων καὶ δευτερείων πρεσβύτερα καὶ πρῶτα, ἀντὶ δὲ ἡσθενηκότων ἐρόωμένα καὶ πιότερα· „ἀπὸ γὰρ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν“ φησι „τὴν θυσίαν ποιῆσθαι“ (Gen. 4, 3), κατὰ τὸ ἱερώτατον διάταγμα. Ἔστι δὲ τοιόνδε· „Καὶ ἔσται,“ [*] φησὶν, „ὡς ἂν εἰσαγάγῃ σε ὁ θεὸς εἰς τὴν γῆν τῶν Χανααναίων, ὃν τρόπον ὤμοσε τοῖς πατράσι σου, καὶ δώσω σοὶ αὐτήν, καὶ ἀφελεῖς πᾶν διανοῖγον μήτραν ἐκ τῶν βοικολίων ἐν τοῖς κτήρεσιν ὅσα ἂν γείνηταί σοι, τὰ ἀρσενικά, τῷ κυρίῳ. Πᾶν διανοῖγον μήτραν ὄνου ἀλλάξεις προβάτῳ· ἐὰν δὲ μὴ ἀλλάξης, λυτρώσῃ αὐτό.“ (Exod. 13, 11.) Τὸ γὰρ διανοῖγον μήτραν τὸ Ἄβελ δῶρόν ἐστι, τὸ πρωτότοκον, ὃ πότε καὶ πῶς δεῖ φέρειν ἐρεύνησον. Καιρὸς μὲν δὴ ἐπιτηδειότατος, ὅταν εἰσάγῃ σε ὁ θεὸς εἰς τὸν σαλεύοντα λόγον, τὴν τῶν Χανααναίων γῆν, οὐχ ὃν τύχοι τρόποι, ἀλλ' ὃν ὤμοσεν αὐτός· οὐχ ἵνα σάλον καὶ τροπὴν καὶ κλύδωνα ὠδε καὶ ἐκεῖσε φορούμενος ἀστάτως ὑπομένης, ἀλλ' ἵνα τοῦ σάλου παυσάμενος αἰθρίαν καὶ γαλήνην ἄγῃς, καὶ ὡσπερ εἰς πτόδρομον ἢ ὑφορμον ἢ ναυλοχώτατον λιμένα τὴν ἀρετὴν ἀφικόμενος βεβαίως ἰδρυνθῆς.

28. Ὅταν δὲ λέγῃ τὸν Θεὸν ὁμνῶναι, σκεπτόν, εἰ πρὸς ἀλήθειαν ὡς ἐπιβάλλον αὐτῷ τοῦτο ἀποφαίνεται, ἐπεὶ μυρίοις ἔδοξεν ἀνοίκειον εἶναι. Ὁρκου γὰρ ἔννοιά ἐστι μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητούμενου. Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀδύνατον οὐδὲ ἀμφισβητούμενον, ὅς καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθείας ἐναργῶς ἐπιδέδειχε· μάρτυρός γε μὴν οὐδεὶς δεῖται, οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλος Θεὸς ἰσότημος αὐτῷ. Ἐὼ λέγειν, ὅτι ὁ μαρτυρῶν, παρ' ὅσον μαρτυρεῖ, κρείττων ἐστὶ τοῦ μαρτυρουμένου· ὁ μὲν γὰρ δεῖται, ὁ δὲ ὠφελεῖ, τὸ δὲ ὠφελοῦν ἀξιοπιστότατόν ἐστι τοῦ δεομένου. Ἄμεινον δὲ οὐδὲν ἐπινοῆσαι θέμις τοῦ αἵτιου, ὅποτε οὐδὲ ἴσον, ἀλλ' οὐδὲ ὀλίγον καταδεέστερον, ἀλλ' ὅλοι γένει καταβεβηκὸς ἅπαν τὸ μετὰ Θεὸν εὐρίσκειται. Τοῦ τε μὴν πιστευθῆναι χάριν ἀπιστούμενοι καταφεύγουσιν ἐφ' ὄρκον ἀνθρώποι· ὁ δὲ Θεὸς καὶ λέγων πιστός ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ βεβαιότητος ἔνθα μηδὲν ὄρκων διαφέρειν. Καὶ συμβέβηκε τὴν μὲν ἡμετέραν γνώμην ὄρκου, τὸν δὲ ὄρκον αὐτὸν Θεῷ πιστιῶσθαι· οὐ γὰρ δι' ὄρκον πιστός ὁ Θεός, ἀλλὰ δι' αὐτὸν καὶ ὁ ὄρκος βέβαιος.

29. Τί οὖν ἔδοξε τῷ ἱεροφάντῃ παρβιςαγαγεῖν αὐτὸν ὁμνῶντα; Ἴνα τὴν ἀσθένειαν διελέγξῃ τοῦ γαινητοῦ, καὶ διελέξας ἅμῃ παρηγορήσῃ· οὐ γὰρ δυνάμεθα διηνεκῶς τὸ ἀξίον τοῦ αἵτιου κεφάλαιον ἐν ἡνυχῇ ταμιεῦσαι τῇ βιαυτῶν, τὸ „οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός“ (Num. 23, 19), ἵνα ἅπαντα τὰ ἀνθρωπολογούμενα ὑπερκύρωμεν· ἀλλὰ πλεῖστον μετέχοντες τοῦ θνητοῦ καὶ χωρὶς αὐτῶν [*] ἐπινοῆσαι μηδὲν δυνάμενοι, μήτε ἐκβῆναι τὰς ἰδίας κῆρας ἰσχύοντες, ἀλλ' εἰς τὸ θνητὸν βίβνυμενοι καθάπερ οἱ κοχλῆαι, καὶ περὶ αὐτοὺς ὡσπερ ἐχίνοι σφαιρηδόν

εἰλούμενοι, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου καὶ ἀφθάρτου καὶ πε-
 ρὶ αὐτῶν δοξάζομεν τὴν μὲν ἀτολίαν τοῦ λόγου, ὅτι ἀν-
 θρωπόμορφον τὸ θεῖον, ἀποδιδράσκοντες, τὴν δὲ ἐν τοῖς
 ἔργοις ἀσέβειαν, ὅτι ἀνθρωποπαθές, ἐπανορθούμενοι.
 Διὰ τοῦτο χεῖρας, πόδας, εἰσόδους, ἐξόδους, ἔχθρας,
 ἀποστροφάς, ἀλλοτριώσεις, ὄρκιας προσαναπλάττομεν,
 ἀνοίκεια μέρη καὶ πάθη τοῦ αἰτίου· ὧν ἔστι καὶ ὁ ὄρκος
 τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐπίκοιφος. „Ἐάν δώσῃ σοι ὁ
 θεός ἃ θέλεις,“ λέγει Μωϋσῆς ὀριζόμενος· μὴ δόντος
 γὰρ οὐχ ἔξεις, ἐπεὶ πάντα αὐτοῦ κτήματα καὶ τὰ ἐκτός,
 καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ αἰσθησις, καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς, καὶ
 αἱ πάντων ἐνέργειαι καὶ οὐσίαι, — καὶ οὐ σὺ μόνος,
 ἀλλὰ καὶ ὁδε ὁ κόσμος· καὶ ὅ τι ἂν ἀποτεμένῃ καὶ διασπῇ,
 τοῦτο ἀλλότριον εἰρήσεις. Καὶ γὰρ γῆν καὶ ἕδωρ καὶ
 πνεῦμα, καὶ οὐρανὸν καὶ ἀστέρους, καὶ ζῶων καὶ φυτῶν
 ἀφθάρτων τε καὶ φθαρτῶν ἰδέας ἀπάσας οἷα ἴδια κέ-
 κτηται, ὥστε, ὅ τι ἂν αὐτῶν ἰσορίου τρόπον προσάγῃ, τὸ
 θεοῦ προσάξῃ κτήμα, οὐ τὸ ἐαυτοῦ.

*Ne offer, neque effer, sed potius aufer de Deo immortalis mor-
 tale omne; „mascula enim offeres Domino“ i. e. nonnisi
 perfecta refer Deo. (30-33.)*

30. Παρατήρει δέ, ὡς πᾶν εὐαγῶς ἀπὸ τῶν θε-
 οῦτων ἀφελεῖν διείρηται, οὐχ ὅλα προσάγειν τὰ δοθέν-
 τα. Μικαία γὰρ ἡμῖν ἢ φῖσις ἐπιβάλλοντα ἀνθρώπων
 γένει δεδωρηται, ὧν ἀμείτοχος ἀπάντων ἔστιν αὐτῆ· γέν-
 ησιν ἀγέννητος οὐσα, τροφήν τροφῆς οὐ δεσμένη, αἴξη-
 σιν ἐν ὁμοίῳ μένουσα, τὰς κατὰ χρόνον ἡλικίας ἀφαιρε-
 σιν ἢ πρόσθεν οἷα ἐπιδεχομένη, σῶμα ὀργανικόν, ὃ
 λαβεῖν οὐ δύναται, προσελθεῖν, ἰδεῖν, ἀκούσαι, προσεγγί-

κασθαι τροφήν, τὴν ἐξικμασθούσαν ἀποπέμψασθαι πύ-
 λων, αἱμῶν ἐπικρῖναι διαφορὰς, λόγῳ χρήσασθαι, γάλλω-
 τα. Πολλὰ καὶ ἄλλα τῶν οἷς ἀναγκαιὰς ἔμα καὶ ὠφρα-
 λμους ὑπερθεσίας ἔνεστιν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀδιάφορα ἂν
 τις εἴποι, τὰ δὲ ὁμολογούμενα ἀγαθὰ δεῖν ἀνῆρθαι τὴν
 φύσιν. Φέρε δ' οὖν, ἐξοιῶσιν καὶ τῶν πρὸς ἀλή-
 θειαν ἀγαθῶν τὰ μάλιστα παρ' ἡμῖν θαυμαζόμενα, ὧν
 ἀπάντων μὲν τυχαῖν κατὰ καιροὺς τοὺς ἀρμόζοντας εὐ-
 χόμεθα, τυχόντες δὲ εὐδαιμονώτατοι νομιζόμεθα. Ἦγε
 οὖν ἀγνοεῖ, ὅτι εὐγυρία καὶ εὐθανασία μέγιστα τῶν ἰν-
 δρασιμῶν ἀγαθῶν ἐστιν, ὧν οὐδενὸν κοινωρὸς ἢ φύσις,
 ἀγήρωσ τε καὶ ἀθάνατος οὐσα; Καὶ τί παρὰδοξον, εἰ
 τὸ [*] ἀγέννητον γονητῶν ἀγαθοῖς οὐκ ἀξιοῖ προσχρη-
 σθαι, ὅποια καὶ τὸ γονόμενον ἀπὸ κατὰ τὰς τῶν ἰδεῶν
 εἰς ἃς τέμνεται διαφορὰς ἀνομοίων μεταποιεῖται ἀρετιῶν;
 Ἄνδρες γοῦν οὐ γυναιξίν, οὐδὲ γυναῖκος ἀνδράσιν ἠμι-
 λίτταντ' ἂν περὶ ὧν μόνοις τοῖς κτήροις ἀρμόττει προσ-
 εῖναι· ἀλλ' αἱ μὲν γυνάνδρων, εἰ ἐηλώσασιν τὰ ἀνδρῶν, οἱ
 δὲ ἀνδρουγόνων, εἰ τοῖς γυναικῶν ἐπιθροῦντο ἐπιτηδεύμα-
 σι, δύσκληται οἴονται. Ἐκείας δὲ ἀρετίας οὐχ ἡ φύσις
 οὕτω διακρίκειν, ὡς μηδὲ ἐξ ἐπιτηδεύσεως εἰς κοινωρίαν
 ἀχθῆται δύνασθαι; Τὸ γοῦν σπείρειν καὶ γονῶν κατὰ
 ἀρετὴν ἀνδρῶν ἴδιον, οὐκ ἂν εἴροι τοῦτό γε γυνή· καὶ
 μήτ' ἀγαθὸν οὐσαν γυναικῶν εὐτοκίαν ἀνδρῶν οὐδέχου-
 ται φύσις. Ἦγετα οὐδὲ τὰ ὅσα ἀνθρώποις ἐπὶ θεοῦ κυ-
 ριολογῶνται, κατάχρησις δὲ ὀνομάτων ἐστὶ παρηγοροῦσα
 τὴν ἡμισέραν ἀσθένειαν. Μφολεῖς οὖν, ὦ ψυχὴ, πᾶν
 γονητὸν, θνητὸν, μεταβλητὸν, βίβηλον ἀπὸ ἐνοίας τῆς
 περὶ θεοῦ τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἀφθάτου καὶ ἀτρέπτου
 καὶ ἀγίου καὶ μόνοι μωκαρλου.

31. Τὸ δὲ „παντός διανοίγοντος μήτραν τὰ ἀρσενικὰ τῷ κυρίῳ“ (Exod. 13, 12 s.) φυσικώτατον θύειν. Ὡςπερ γὰρ ταῖς γυναιξὶ πρὸς ζώων γένεσιν οἰκειότατον μέρος ἢ φύσις ἔδωκε μήτραν, οὕτω πρὸς γένεσιν πραγμάτων ὥρισεν ἐν ψυχῇ δύναμιν, δι' ἧς κνοφορεῖ καὶ ὠδίει καὶ ἀποτίκτει πολλὰ διάνοια. Τῶν δὲ ἀποκνομένων νοημάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, καθάπερ ἐπὶ ζώων εἶναι συμβέβηκε· θήλυ μὲν οὖν ἔγγονον ψυχῆς ἐστὶ κακία καὶ πάθος, οἷς καθ' ἕκαστον τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκδηλυνόμεθα, ἄρρεν δὲ εὐπάθεια καὶ ἀρετή, ὑφ' ὧν ἐχειρόμεθα καὶ ῥωννύμεθα. Τούτων δὲ τὴν μὲν ἀνδρωνῆτιν ἅπασαν ἀνιερωτέον θεῷ, τὴν δὲ γυναικωνῆτιν ἀπονεμητέον ἑαυτοῖς. Διὸ καὶ προστέταται· „Πᾶν διανοίγον μήτραν, τὰ ἀρσενικὰ τῷ κυρίῳ.“

32. Ἀλλὰ καὶ „παντός“ φησι „διανοίγοντος μήτραν ἐκ τῶν βουκολίων ἐν τοῖς κτήρεσιν ὅσα ἂν γένηται σοι τὰ ἀρσενικὰ τῷ κυρίῳ“ (Exod. 13, 12). Εἰπὼν περὶ τῶν τοῦ ἡγεμονικοῦ γεννημάτων, ἄρχεται διδάσκειν καὶ περὶ τῶν τοῦ ἀλόγου, ὅπερ αἱ αἰσθήσεις κεκλίρωται, ἅς κτήρεσιν ἀπεικάζει θρεμμάτων, ὅσα ἐν βουκολίοις ἀνατρέφεται, τιθασσὰ καὶ χειροήθη, ἅτε ὑπὸ ἐπιστάτου φροντίδος ἀγόμενα, βουκόλου· τὸ μὲν γὰρ ἄφρα καὶ ἀπελευθεριάζοντα ἐρεμία τοῦ πραῦντος ἐξαγριαίνεται· ὧν δὲ ἡγεμόνες, αἰτόλοι, βουκόλοι, νομεῖς, τῶν καθ' ἕκαστον εἶδος ἐπιστάται ζώων, ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης ἡμεροῦται. Πέφακεν [*] οὖν καὶ τὸ αἰσθήσεων γένος τῇ μὲν ἀτίθασσον, τῇ δὲ εἶναι χειρότητος· ἀτίθασσον μὲν οὖν, ὅταν ἀφηνιάσαν ὡςπερ βουκόλου τοῦ νοῦ φέρεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀλόγως αἰσθητά, ἡμερον δὲ, ὅταν ὑπεῖξω πειθηνίως τῷ τοῦ συκρίματος ἡγεμόνι λογισμῷ κυβερνᾶται το

καὶ ἠποχῆται πρὸς αὐτοῦ. Ὅσα μὲν οὖν ἂν ἴδῃ ἢ ἀκούσῃ ἢ στυγέῃ αἰσθῆται κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ τοῦ. πάντα ἐστὶν ἄρρενα καὶ τέλεια, προσγίνεται γὰρ ἐκάστω τὸ εὖ· ὅσα δὲ χωρὶς ἤγεμότος, ἐπὶ ἀναρχίας, ὡς περὶ πόλιν, τὸ σῶμα ἡμῶν διόλλισσι. Πάλιν οὖν καὶ τῶν αἰσθήσεων τὰς μὲν ἐπομένας τῶ τῶ κινήσεις, αἵπερ ἐξ ἀνάγκης ἀμείρους εἰσὶ. λογιστίον κατὰ θεὸν συμβαίνειν· τὰς δὲ ἀφηνιαζούσας ἀναθετέον αὐτοῖς, ἀλόγως ἐπὶ τῆς τῶν ἐκτὸς αἰσθήσεων φορῆς ἀγομένοις.

33. Ἀλλ' οὐ μόνον ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ φεράματος ὅλον προτίεσθαι ἀφαιρεῖν. Ἡ δὲ πρόσταξις ἐστὶ τοιαύτη· „Καὶ ἴσται, ὅταν ἐσθίητε ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, ἀφείλετε ἀφαίρεμα ἀπόρισμα κυρίου· ἀναρχίην φεράματος ἡμῶν ἄριον, ἀφαίρεμα ἀφείλετε αὐτό· ὡς ἀφαίρεμα ἀπὸ ἄλωνος, οὕτως ἀφείλετε αὐτό.“ (Num. 15, 19 v.) Τὸ τοίνυν φέραμα κυρίου, εἰ χρὴ τὸ ἀληθές λέγειν, ἡμεῖς ἴσμεν αὐτοῖς, συμπεφορημένων καὶ συγκεκριμένων πλείστων οἰσιῶν, ἵνα ἀποτελευθῶμεν. Ψυχρὸν γὰρ θερμῶ καὶ θερρὸν ἵγρῶ, διτάνεις ἐναντίας, μῖζα; καὶ ἀσπαρσάμενος ὁ ζωπλαστικὸς ἐν ἑκ πασῶν ἕλαστον ἡμῶν ἀπειργάσατο συγκεκριμα, ἀφ' οὗ καὶ φέραμα ἔρχεται. Τούτου τοῦ συγκεκριματος, ὃ ψυχῆ καὶ σώμα, διὸ τὰ ἀσπείρω τμήματα, κεκλήρωται, ὡν τὰς ἀναρχὰς ἀπερωτίον. Ἀναρχαὶ δὲ εἰσιν ἅγαι κινήσεις αἱ καὶ ἄριτην ἑκατέρου, διὸ καὶ ἄλλω παραβιβλάται. Καθάπερ οὖν ἐν τῇ ἄλλω εἰσὶ πηροὶ καὶ κριδαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα καθ' ἑαυτὰ χωρίζεται, ἀθήρες δὲ καὶ ἄχυρα, καὶ εἰ τις ἄλλος φορτὸς, ἐτίρωσε σπιδνεται· οὕτω καὶ παρ' ἡμῶν τὰ μὲν ἴσται ἄριστα καὶ ἑφέλιμα καὶ τὰς ἀληθεῖς τροφὰς παρέχοντα, δὲ ὡν ὁ ὀρθὸς ἀποτελεῖται βίος,

ἕναρ ὑναθετόν θεῶ· τὰ δ' ἄλλα ὅσα μὴ θεῖα ὑπολειπτόν ὡςπερ σκίβαλα γένει τῷ θνητῷ. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων ἀφαιρέτων. Εἰσὶ δὲ δυνάμεις ὁμιγεῖς κακίας ὅλαι δι' ὅλον, ὡς οὐ θέμις ἀκροτηριάζειν διαφροῦντας, ἐσικνῆσαι ταῖς ἀμερλίτοις θυσίαις, ὀλοκαυτώμασιν, ὧν ἐναργές παράδειγμα Ἰσαάκ, ὃν ἱερείου τρόπον ἀνάγειν [*] προστέτακται, μηδενὸς πάθους φθοροποιοῦ μεμοιωσμένον. Λέγεται δὲ καὶ δι' ἑτέρον· „Τὰ δόματα ἔμοι ἐν ταῖς ἐορταῖς μου,“ οὐκ ἀφαιροῦντας οὐδὲ διανέμοντας, ἀλλ' ἔμπλεα καὶ ὀλόκληρα καὶ τέλεια προσάγοντας. Ἐορτὴ γὰρ ψυχῆς ἢ ἐν ἀρεταῖς εὐφροσύνη τελείαις, τέλειαι δὲ αἱ κηλίδον ἀμέτοχοι, ὅσας τὸ ἀνθρώπινον γένος χωρεῖ. Μόνος δὲ ἐορτάζει τὴν τοιαύτην ἐορτὴν ὁ σοφός, τῶν δ' ἄλλων οὐδεὶς· ἄγευστον γὰρ παθῶν ἢ κακιῶν ψυχὴν εὐρεῖν σπανιώτατον.

Labor in artibus studiisque incanum suscepto adstine; profectu contra gaudens Deum grate cole. (34-36.)

34. Ἀποδοῖς οὖν τὸν περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῶν τε καὶ ὑπηκόου λόγον, καὶ τί ἐστιν ἐν ἑκατέρῳ ἄρσεν ἢ θῆλυ, μετὰ ταῦτα περὶ σώματος ἀκολούθως ἐκδιδάσκει. Σαφῶς γὰρ εἰδώς, ὅτι δίχα πόνου καὶ ἐπιμελείας οὐχ οἷόν τε γενεᾶς τῆς ἀρσένου ἐπιλαχεῖν, φησὶν ἐξῆς· „Πᾶν διανοῖγον μήτραν ὄνου ἀλλόξεις προσβίτου“ (Κχοδ. 13, 13), ἴσον τῷ· πάντα πόνον ἀντικαταλλάττου προκοπῆς· πόνου μὲν γὰρ ὄνος — τλητικὸν γὰρ τὸ ζῶον —, προκοπῆς δὲ πρόβιτον — ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα — σύμβολόν τι ὃν ἐπὶ τῆς τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα διδακτὰ μελείης, —

μη ἀλιγώρως μηδὲ φηθόμεως, ἀλλὰ μετὰ φροντίδος τῆς πάντης παρεσκευασκότα τὴν σαυτοῦ διάνοιαν ὑποστῆραι καρτερώς πάντα κάματον, καὶ σπουδαίεται, μὴ ὑπὸ *ἀτελοῦς* κατασχεθῆραι πόρον, προκοπὴν δὲ καὶ βελτιώσῃ ἐπὶ τὸ εὐκλείστατον ἄγοντα τέλος εὐρεῖσθαι· προκοπῆς γὰρ χάριν οἰστός ὁ πόρος. Ἐὰν δὲ ἄρα σὺ μὲν ἀναδέχη τὸν ἐκ τοῦ ποιεῖν κάματον, ἢ δὲ φύσις μηδὲν ἐπιδιδῶ πρὸς τὸ ἄμεινον, ἐναντιουμένη ταῖς ἐκ προκοπῆς βελτιώσεσι, μεταστρεπόμενος ἠρέμει· χαλεπὸν γὰρ ἐναντιοῦσθαι φύσει. Διὸ καὶ προστίθῃσιν· „Ἐὰν δέ,“ φησί, „μὴ ἀλλάξῃς, λιτρώσῃ αὐτό.“ (Εκκοδ. 13, 13.) Ὅπερ ἐστίν· ἐὰν δὲ μὴ δύνῃ προκοπὴν ἀλλάξασθαι τοῦ ποιεῖν, μέθες καὶ τὸν πόρον. Τὸ γὰρ λιτρώσασθαι τοιοῦτον ὑποβάλλει τοῦν· ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχὴν ἀνηνύτου καὶ ἀτελοῦς φροντίδος.

35. Λέγω δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν μέσων τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, περὶ το σῶματος ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν ἐκτὸς περιουσίαν ὅσα πραγματεύονται· ἐπεὶ δὲ ὁ γὰρ περὶ ἀγαθῶν καὶ καλῶν τελείων πόρος, [*] καὶ ἂν ὑστερῶσῃ τοῦ τέλους, ἱκανὸς ἐξ αὐτοῦ προωφελῆσαι τοὺς χρωμένους, τὰ δὲ ὅσα ἐκτὸς ἀρετῆς, ἐὰν μὴ προσγένηται τὸ πέρας, ἀνωφελῆ πάντα· ὡς περὶ ἐπὶ ζώων, ἐὰν ἀφίλης κεφαλῆν, οἴχεται τὰ πάντα — κεφαλὴ δὲ πραγμάτων ἐστὶ τὸ τέλος αὐτῶν, ἢ ἢ μὲν τρόπον τινὰ ἐφαρμοζομένον, θνήσκει δέ, εἰν ἐκταμῆν καὶ ἀκρωτηριάζειν ἐθελήσῃς — ὥστε καὶ ἀθληταὶ μὴ δυνάμενοι ρυκηφορεῖν, αἰεὶ δὲ ἠτιώμενοι, καταλιπέωσαν· καὶ εἴ τις ἐμπορος ἢ ναύκληρος θαλασσιῶν ἐπαλλήλοισι κακοπραγλαῖς χρῆται, μεταστρεπόμενος ἠραμείτω. Ὅσοι τε τὰς μέσας ἐπιτηδεύσαντες τέχνας μηδὲν ἠδυνή-

ἀστυρίσκειται, [*] τῆς περὶ κακίας σπουδῆς ἠττωμένης πρὸς τοῦ καλοῦ πόνου, οὕτω καὶ τὰ Ῥουβὶν πρεσβεῖα, τοῦ εὐφυοῦς, ὁ κεχρημένος ἀρετῇ τελείᾳ Λευὶ οἴσεται τῆς δὲ τελειότητος δεῖγμα ἐναργέστερον πρὸςφυγα γενέσθαι Θεοῦ, καταλιπόντι τὴν τῶν ἐν γενέσει πραγματείαν.

Sapiens „redemptor“ stulti; sapientis piique sors libertas.

37. Ταῦτά ἐστι τά, κυρίως εἰπεῖν, ψυχῆς ἐλευθερίας ἐφιεμένης σῶστρα καὶ λύτρα. Μήποτε δὲ καὶ δόγμα εἰσηγεῖται σφόδρα ἀναγκαῖον, ὅτι πᾶς σοφὸς λύτρον ἐστὶ τοῦ φαύλου, μὴδ' ἂν πρὸς ὀλίγον χρόνον ἐξαρκέσαντος, εἰ μὴ ἐλέω καὶ προμηθείᾳ χρώμενος ἐκεῖνος προενόβει τῆς διαμονῆς αὐτοῦ, καθάπερ ἰατρός τοῦ νοσοῦντος ἀντιβταγμένος τοῖς ἀφρόσθημασι καὶ ἢ πραότερα κατισκευάζων αὐτὰ ἢ συνόλως ἀναιρῶν, εἰ μήπου μετὰ φορᾶς ἀνεπισχέτου βιασαμένης καὶ τὴν τῆς θεραπείας ὑπερβιάλλοι φροντίδα. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ Σόδομα φθείρεται, μηδενός, οἷα ἐπὶ πλάστιγγος, ἀμυθήτω πλήθει κακῶν ἀντιφρέψαι δυναθέντος ἀγαθοῦ. ὡς, εἰ γε ὁ πεντηκυστὸς λόγος εὐρέθῃ, καθ' ὃν ἄφεςις ψυχικῆς δουλείας καὶ παντελῆς ἐλευθερία προκηρύττεται, ἢ τις τῶν μετ' αὐτὸν ἀριθμῶν, οὗς ὁ σοφὸς Ἀβραάμ καταλέγει μέχρι τῆς κατὰ παιδείαν ὀρίζων δεκάδος τὴν ἔφεςιν, οὐκ ἂν οὕτως ἀκλειῶς ὁ νοῦς ἐφθάρη. Πειρᾶσθαι μέντοι γὰρ δεῖ καὶ τοὺς *μέν* πάντως ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς διαφθαρησομένους κακίας ὡς οἷόν τε διασώζειν, μιμουμένους τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἰατρῶν, οἵ, καὶ ἂν ὀρώσιν ἀδύνατον τοῖς κάμνουσι τὸ σώσασθαι, προσφέρουσι τὴν θεραπείαν ὅμως ἄσμενοι, τοῦ μὴ τῇ παρ' αὐτοὺς ὀλιγωρίᾳ δοκεῖν συμβῆναί τι τῶν

παρὰ γνώμην. Εἰ δέ τι καὶ μικρὸν ὅσον ὑγείας σπέρμα ἐμφαίνοντο, τοῦτο ὡς περ ἔμπύρευμα πάσαις ἐπιμελείαις ζωοφυητέον· ἐλπίς γάρ, μηχανθέντος καὶ ἀύξηθέντος ἀμβλῶσι καὶ ἀπταιστοτέρῳ χρήσεσθαι βίῳ. "Ἐγὼγ' οὖν, ὅταν τινὰ τῶν σπουδαίων διαιτώμενον κατ' οἰκίαν ἢ κατὰ πόλιν θεάσωμαι, τὴν οἰκίαν ἢ τὴν πόλιν ἐκείνην εὐδαιμονίζω, καὶ οἶομαι τὴν τε τῶν παρόντων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν βέβαιον καὶ τὴν ἀπόντων προσδοκίαν τελεσφορομένην σχήσειν, τοῦ θεοῦ τὸν ἀπυρίοριστον καὶ ἀπυρίγμορον πλοῦτον αὐτοῦ διὰ τοὺς ἀξίους καὶ τοῖς ἀναξίοις δωρομένου· καὶ εὐχομαι ὡς πολυχρονιωτάτους αὐτούς, ἐπειδὴ ἀγήρως οὐκ ἔστι, γενέσθαι, νομίζων ἐπὶ τοσοῦτον παραμένειν ἀνθρώποις τὰ ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον ἂν οὗτοι χρόνον ζῆν [*] δυνηθῶσιν. "Ὅταν οὖν ἴδω ἢ ἀκούσω τινὰ αὐτῶν τεθνεῶτα, σφόδρα κατηφῶ καὶ ἄχθομαι, καὶ οὐ μᾶλλον αὐτούς ἢ τοὺς ζῶντας ὀλοφύρομαι· τοῖς μὲν γάρ ἀκολουθία φύσεως τὸ ἀναγκαῖον ἀποβῆναι τέλος, βίον μὲν εὐδαιμόνα, εὐκλεᾶ δὲ θάνατον ἐνδαξιμένοις, τοὺς δὲ ἐρήμους μεγάλης καὶ δυνατῆς χειρὸς, δι' ἣν ἐτώζοντο, ἀπολειψθέντας ταχὺ δὴ μάλια τῶν ἰδίων αἰσθήσεσθαι κακιῶν, εἰ μὴ πάλιν ἀντὶ τῶν προτέρων ἢ φύσις ὡς περ δένδρω τοὺς ἤδη πεπανθέντας καρποὺς ἀποβαλόντι νέους ἐτέρους ἀναβλαστῆσαι παρασκευάσει πρὸς τροφήν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν χρησθαι δυναμένων. "Ὡς περ οὖν τῶν πόλεων τὸ ὀχυρώτατον εἰς διαμοιρῆν ἄνδρες εἰσὶν ἀγαθοί, οὕτω καὶ τῆς περὶ ἑκάστον ἡμῶν πόλεως, ἢ συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, τὸ βεβαιώτατον εἰς ἴδρυσιν ἔλαχον οἱ φρονήσεως καὶ ἐπιστήμης ἐρησταὶ λόγοι, οἷς ὁ νομοθέτης μεταφορῆς χρώμενος λόγια καὶ πρωτοτόκοις καλεῖ, δι' αἷς εἶπον αἰτίας

ἤδη. Ταύτη καὶ τὰς πόλεις τῶν Λευϊτῶν ληρωτάς διὰ παντός εἶναι φησιν, ὅτι ὁ Θεοῦ Θεραπευτῆς αἰώνιον ἐλευθερίαν κωλύεται, κατὰ τὰς σιναχθῆς τροπὰς τῆς ἀβικινῆτου φυχῆς ἰάσεις δεχόμενος ἑπαλλήλους. Τὸ γὰρ ληρωτάς μὴ ἀπαξ, ἀλλὰ διὰ παντός, ὡς φησι, γενέσθαι τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν· ἀβὶ μὲν τρέπεσθαι, ἀβὶ δὲ ἐλευθεροῦσθαι, τῆς μὲν τροπῆς διὰ τὸ φύσει θνητὸν ἐγγινομένης, τῆς δὲ ἐλευθερίας διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Θεραπειαν ἐπιγινομένης.

Ita a Levitis, ipsis quodammodo profugis, profugi excipiuntur, ut hi habeant, per quos expientur et erudiantur, sive, ex alia sententia, ut una cum illis iustitiam Dei, et praemiis et poenis afficientem, exaequantur. (38. 39.)

38. Ἄξιον δὲ μὴ παρεργῶς σκέρασθαι, τί δήποτε τὰς πόλεις τῶν Λευϊτῶν ἀνῆκε τοῖς φηγιάσι, τοῖς ἱερωτάτοις καὶ τοὺς ἀνέκρους εἶναι δοκοῦντας σιναχθῆν ἀξιώσας. Οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δράσαντες. Λεβιτὸν οὖν πρῶτον μὲν τὸ ἀκόλουθον τῇ πάλαι φηθέντι, ὅτι σπουδαῖος τοῦ φαύλου λῆτρον, ὥστε εὐκότως πρὸς τοὺς ἱερωμένους οἱ διαμαρτόντες ἀφίξονται τοῦ καθαρῶθῆναι χάριν· ἔπειθ' ὅτι φηγιάδας οἱ Λευῖται προσέονται, καὶ αὐτοὶ δυνατόν φηγιάδες ὄντες. Ὡς γὰρ καθῆνοι τῶν πατρῶων ἐλαύνονται, οὕτω καὶ οὗτοι καταλελοιπίσιν τέκνα, γονεῖς, ἀδελφοὺς, τὰ οἰκιστάτα καὶ φιλίστα, ἢ ἀντὶ θνητοῦ τὸν ἀθάνατον κληρον εὐρώνται. Διαφέρουσι δὲ, ὅτι ἐκείνοις μὲν ἀβούλητος ἡ φηγή δι' ἔργον ἀκούσιον, ταύτοις δὲ ὁ δρασμὸς ἀκούσιος δι' ἔργα τῶν ἁρτίων, καὶ ὅτι τοῖς μὲν οἱ Λευῖται καταφυγή, τοῖς δὲ Λευῖταις ὁ πάντων ἰσημιόν ἐστιν, ἢ οἱ [*] μὲν

ἀταλεῖς νόμον ἔχωσι τὸν ἱερὸν λόγον, οὗτοι δὲ τὸν ᾧ ἱε-
ροῦνται θεόν. Ἔτι γε μὴν οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρά-
σαντες τὰς αὐτὰς τοῖς Λευῖταις πόλεις ἔλαχον οἰκεῖν,
ὅτι καὶ οὗτοι διὰ φόνον ὅσιον προνομίας ἤξιώθησαν.
Ὅτις γοῦν ἢ ψυχὴ τραπέῖσα τὸν Αἰγύπτιον θεόν, τὸ σῶ-
μα, ὡς χρυσὸν ἐξετίμησε, τόθ' οἱ ἱεροὶ λόγοι πάντες
αὐτοκέλευστοι μεθ' ὀπλων ὀρμήσαντες ἀμνηστρίων, τῶν
κατ' ἐπιστήμην ἀποδείξεων, ἡγεμόνα προστησάμενοι καὶ
στρατηγὸν τὸν ἀρχιερέα καὶ προφήτην καὶ φίλον τοῦ
θεοῦ Μωϋσῆν, πόλεμον ἀκήρυκτον ὑπὲρ εὐσεβείας πο-
λεμοῦσι, καὶ οὐ πρότερον ἀπηλλάγησαν, ἢ πάντα τὰ τῶν
ἐναντιουμένων δόγματα καταλῦσαι· ὥστε εἰκότως σύνοι-
κοι γέγονασιν οἱ τὰς ὁμοίας καὶ μὴ τὰς αὐτὰς πράξεις
ἐργασάμενοι.

39. Αἰδεῖται δὲ τις καὶ τοιοῦτος ὡς ἐν ἀπορήτοις
λόγος, ὃν ἀκοαῖς πρεσβυτέρων παρακατατίθεσθαι χρῆ
νεωτέρων ὧτα ἐπιφράξαντας. Τῶν γὰρ περὶ τὸν θεόν
δυνάμεων ἀρίστων πασῶν μία οὖσα ταῖς ἄλλαις ὁμοτι-
μος ἢ νομοθετικὴ — νομοθέτης γὰρ καὶ πηγὴ νόμων
αὐτός, ὑφ' οὗ πάντες οἱ κατὰ μέρος νομοθεταί — διχῆ
πέφυκε τέμνεσθαι, τῇ μὲν εἰς εὐεργεσίαν κατορθούντων,
τῇ δὲ εἰς κόλασιν ἀμαρτανόντων. Τοῦ μὲν οὖν προτέ-
ρου τμήματος ὑπηρέτης ὁ Λευῖτης ἐστὶ· τὰς γὰρ λειτουρ-
γίας ἀπάσας ἀναδέχεται, ὅσαι πρὸς ἱερωσύνην ἀναφέ-
ρονται τελείαν, καθ' ἣν διανίσταται καὶ γνωρίζεται τὸ
θνητὸν θεῷ, ἢ δι' ὀλοκαντωμάτων, ἢ διὰ σωτηρίων, ἢ
διὰ μετανοίας ἀμαρτημάτων. Τοῦ δὲ ἑτέρου καὶ κολα-
στηρίου τμήματος οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρώντες ὑπη-
ρέται γέγονασιν. Καὶ μαρτυρεῖ Μωϋσῆς φάσκων· „Ὁ
δὲ οὐχ ἐκόν, ἀλλ' ὁ θεὸς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖ-

ρας αὐτοῦ“ (Exod. 21, 13), ὥστε τὰς μὲν τούτου χεῖρας ὀργάνων τρόπον παραλαμβάνεσθαι, τὸν δὲ διὰ τούτων ἀοράτως ἐνεργοῦντα ἕτερον εἶναι τὸν ἀόρατον. Συνοικείωσαν οὖν δύο θεράποντες τῶν νομοθετικῆς ὑπηρεταί δύο εἰδῶν· τοῦ μὲν πρὸς εὐεργεσίαν ὁ Λευίτης, τοῦ δὲ πρὸς κόλασιν ὁ ἀκουσίως ἀνελών. „Ἐν ἧ“ δέ, γησίν, „ἡμέρα ἐπάταξα πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἡγίασά μοι πᾶν πρωτότοκον Ἰσραήλ“ (Exod. 13, 15), οὐχ ἵνα τοῦθ' ὑποτοπήσωμεν, ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐπλήγη τὴν μεγάλην πληγὴν φθορᾶ τῶν πρωτοτόκων Αἰγύπτου, οἱ Ἰσραὴλ πρωτότοκοι ἐγένοντο ἅγιοι, ἀλλ' ὅτι καὶ πάλαι καὶ νῦν καὶ αὐθις καὶ αἰεὶ τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ ψυχῆς πέφυκεν, ὅταν τὰ τοῦ τυφλοῦ πάθους ἡγεμονικώτατα διαφθαρεῖ, τῆνικαὐτὰ τὰ τοῦ θεοῦ ὀξυδερκῶς ὄρωντος πρεσβύτερα καὶ [*] τίμια ἔκγονα γίνεσθαι ἅγια. Κακίας γὰρ ἔξοδος ἀρετῆς εἰσοδὸν ἐργάζεται, ὡς καὶ τὸ ἐναντίον, ὑπεκστάντος ἀγαθοῦ τὸ κρυφθεῖον κακὸν ἐπεισέρχεται. Ὅσον γε οὐδέπω γοῦν ἐξῆλθεν Ἰακώβ (Gen. 27, 1 κκ.), καὶ πάρεστιν ἐπὶ τὴν πανδεχῆ διάνοιαν Ἰσαῦ, ἀντὶ τῶν ἀρετῆς τύπων ἐνσφραγιούμενος κακίας, ἣν δύνηται, χαρακτηῖρας· ἀλλ' οὐκ ἂν ἴσχυσε τοῦτ' ἐργάσασθαι, πτερνισθεῖς γὰρ καὶ κλιθεῖς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ λήσεται, φθάσαντος πρὶν ἢ παθεῖν ἀμύνασθαι.

„Abel etiam de adipibus offert“ i. e. quodcumque animae gratum Deo cedit.

40. Προσάγει δ' οὐ μόνον ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τὰς ἀπαρχάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν στείλων, ἐμφαίνων, ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς γεγηθότα καὶ πλονα καὶ φυλακτικὰ καὶ χιρτὰ

πάντα τῷ θεῷ παραχωρητέον. Ὅρῳ δ' ἔγωγε καὶ ἐν ταῖς τῶν θνησιῶν διατάξεσι τρία προστεταγμένα ἀναφέρειν ἀπὸ τῶν ἱεροσίων τὰ πρῶτα, στέαρ καὶ νεφροὺς καὶ λοβὸν ἥπατος, περὶ ὧν κατ' ἰδίαν λέξομεν· οὐδαμοῦ δὲ ἐγκέφαλον ἢ καρδίαν, ἅπερ εἰκὸς ἦν πρὸ τῶν ἄλλων καθαρνίζεσθαι, εἴ γε καὶ κατὰ τὸν νομοθέτην ἐν τῷ ἑτέρῳ τούτων τὸ ἡγεμονικὸν ἀνωμολόγηται. Ἀλλὰ μήποτε ὁσίως πάνυ καὶ ἐκ περισκέψεως ἀκριβοῦς εἰς τὸν πιστὸν τοῦ θεοῦ βωμὸν οὐκ ἀνήνεγκεν, ὅτι τὸ ἡγεμονικόν, κατὰ ἀμερῆς χρόνου διάστημα πρὸς ἑκάτερον τό τε εὖ καὶ χειρὸν τροπᾶς λαμβάνον, ἀλλάττοντας αἰεὶ τύποις δέχεται, τοτὲ μὲν καθαρὸν καὶ δοκίμον, τοτὲ δὲ παρακεχομμένου καὶ κιβδήλον νομίσματος. Τὴν δεδεγμένην οὖν χώραν ἄμφω τὰ μαχόμενα, καλὸν τε καὶ αἰσχρὸν, καὶ πρὸς ἑκάτερον ὠκλειωμένην καὶ τὴν ἴσην τιμὴν ἀμφοτέροις ἀπονέμοισαν οὐχ ἦπτον ἀναγνον ἢ εὐαγῆ κοίνας ὁ νομοθέτης ἀπὸ τοῦ θείου βωμοῦ κατεβίβασε· τὸ γὰρ αἰσχρὸν βέβηλον, τὸ δὲ ἱβέβηλον πάντως ἀτίερον. Τοῦτο δὲ τὸ ἡγεμονικὸν διακεχώρισεν· εἰ δ' ἐπίκρισιν πάσχοι, τρικαῦτα πάντων τῶν μερῶν καθαρμένων ἀκρίδιωτον ἄχραντον ὀλοκαντωθήσεται. Νόμος γὰρ ὀλοκαντωμάτων οὗτος· μηδὲν ἔξω τροφῆς σκευάων καὶ δέρματος, ἃ σωματικῆς ἀσθενείας δείγματα, οὐ κακίας ἐστίν, ὑπολείπεσθαι τῷ γεννητῷ· τὰ δ' ἄλλα, ὅσα ψυχὴν ὀλόκληρον κατὰ πάντα τὰ μέλη παρέχεται, ὀλοκαντοῦν θεῷ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΤΟ ΧΕΙΡΟΝ
ΤΩ ΚΡΕΙΤΤΟΝ Ι
ΦΙΛΕΙΝ ΕΠΙΤΙΘΕΣΘΑΙ.

DE EO
QUOD DETERIUS POTIORI
INSIDIARI SOLEAT.

(Cf. Gen. 4, 8-16.)

[I, 191.]

Campus, in quem Cain Abelem vocat, certamen significat.

1. [*] „Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· Διέλθωμεν ἐπὶ τὸ πεδῖον. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ, ἀνέστη Κάϊν ἐπὶ Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινε αὐτόν.“ (Gen. 4, 8.) “Ὁ βούλεται Κάϊν, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐκ προκλήσεως τὸν Ἄβελ εἰς συζήτησιν ἀγαγὼν εἰκόσι καὶ πιθανοῖς σοφίσμασιν ἔλειν ἀνὰ κράτος· τὸ γὰρ πεδῖον, εἰς ὃ προτρέπεται παραγενέσθαι, σημεῖον ἀμίλλης καὶ διαμάχης εἶναι φα-

μεν, ἀπὸ τῶν προφανῶν τεκμαιρόμενοι περὶ τῶν ἀδήλων. Ὀρῶμεν γὰρ τοὺς πλείστους τῶν ἀγώνων κατὰ τε πόλεμον καὶ κατὰ εἰρήνην ἐν πεδίοις συνισταμένους· ἐν εἰρήνῃ μὲν οὖν ὅσοι τοὺς γυμνικούς ἄθλους διαθλοῦσι, στάδια καὶ λεωφόρα πεδία μεταδιώκουσι, κατὰ δὲ τὸν πόλεμον τὰς πεζομαχίας καὶ ἵππομαχίας οὐκ ἐν γεωλόφοις ἔθος ἐστὶ ποιεῖσθαι· πλείους γὰρ ἐκ τῆς ἀνεπιτηδειότητος τῶν χωρῶν αἱ βλάβαι, ὧν ἀντεπιφέρουσιν ἀλλήλοις οἱ ἐχθροί, γένοιντ' ἄν.

Ita etiam Iacobus eiusque filii, Iosephi fratres, in campo versantur oves pascentes i. e. brutas animae partes compe-scentes.

2. Σημεῖον δὲ μέγιστον ὁ ἄσκητῆς τῆς ἐπιστήμης τὴν ἐναντίαν διάθεσιν πολεμῶν ἀμαθίαν, ὅταν τὰς ἐν ψυχῇ δυνάμεις ἀλόγους τρόπον τινὰ ποιμαίνῃ νοουθετῶν καὶ σωφρονιζῶν, ἐν πεδίῳ θεωρεῖται. „Ἀποστείλας γὰρ Ἰακώβ ἐκέλευσε Λείαν καὶ Ραχὴλ εἰς τὸ πεδῖον, οὗ τὰ ποιμνία“ (Gen. 31, 4), παριστάς ἐναργῶς, ὅτι φιλονεικίας σημεῖον τὸ πεδῖον [*] ἐστὶ. Καλεῖ δὲ αὐτάς· „Ὀρῶ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν,“ ἔφη, „ὅτι οὐκ ἔστι πρὸς ἐμοῦ ὡς χθὲς καὶ ὡς τρίτην ἡμέραν· ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρὸς μου ἦν μετ' ἐμοῦ.“ (Gen. 31, 5.) Διὰ τοῦτο γὰρ εἶποιμ' ἄν· Ὁ Λάβαν οὐκ ἔστι πρὸς σοῦ, ὅτι μετὰ σοῦ ὁ θεός. Ἐν ἣ μὲν γὰρ ψυχῇ τὸ ἐκτὸς αἰσθητὸν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν τιμήται, ἐν ταύτῃ λόγος ἀστεῖος οὐχ εὐρίσκεται· ἢ δ' ἐμπεριπατεῖ ὁ θεός, τὸ ἐκτὸς αἰσθητὸν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν οὐχ ὑπέληπται, καθ' ὃ νενόηται καὶ προσηγόρευται Λάβαν. Καὶ ὅσοι δ' ἐν μέρει λόγου τοῦ προκόπτοντος κατὰ τὸν πατέρα κοσμοῦνται, τὰς

ψυχῆς ἀλόγους φορὰς μεταδιδάσκουσιν, ἐκλεξάμενοι ἐπι-
 τήδειον τόπον τὸ πεδίον. Λέγεται γὰρ τῷ Ἰωσήφ·
 „Οὐχ οἱ ἀδελφοί σου ποιμαίνουσιν ἐν Συχέμ; Δεῦρο
 ἀποστείλω σε πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἴδου ἐγώ. Εἶπε
 δὲ αὐτῷ· Πορευθεὶς ἴδω, εἰ ὑγιαίνουν οἱ ἀδελφοί σου
 καὶ τὰ πρόβατα, καὶ ἀνάγγειλόν μοι. Καὶ ἀπέστειλεν
 αὐτὸν ἐκ τῆς κοιλάδος τῆς Χεβρών, καὶ ἦλθεν εἰς Συ-
 χέμ. Καὶ εὔρεν αὐτὸν ἄνθρωπος πλανώμενον ἐν τῷ
 πεδίῳ, ἠρώτησε δὲ αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος· Τί ζητεῖς; Ὁ δὲ
 εἶπε· Τοὺς ἀδελφούς μου ζητῶ· ἀνάγγειλόν μοι ποῦ
 βόσκουσιν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄνθρωπος· Ἀπήρκασιν
 ἐντεῦθεν· ἤκουσα γὰρ αὐτῶν λεγόντων· Πορευθῶμεν
 εἰς Δωθαεὶμ.“ (Gen. 37, 13 vs.)

*Iosephi „tunica variegata“ i. e. opinionibus inter se diversis
 indutus ad fratres mittitur, ut meliora discat. (3. 4.)*

3. Ὅτι μὲν οὖν ἐν πεδίῳ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀλόγων δυ-
 νάμεων ποιοῦνται τὴν ἐπιστάσιαν, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν
 εἰρημένων. Ὁ δὲ Ἰωσήφ πέμπεται πρὸς αὐτούς, ἐπεὶ
 τὴν τοῦ πατρὸς ἐπιστήμην ἀσθητοτέραν οὖσαν ἀδυνα-
 τεῖ φέρειν, ἵνα μάθῃ παρὰ τιθασσοτέροις ὑφηγηταῖς τὰ
 πρακτέα καὶ συνοίσοντα· κέχρηται γὰρ δόγματι ἐκ δια-
 φερόντων συνυφασμένῳ, πᾶν ποικίλῳ καὶ πολυπλόκῳ,
 παρ' ὃ καὶ „χιτῶνα κατεσκευάσθαι ποικίλον“ φησὶν ὁ
 νομοθέτης „αὐτῷ“ (Gen. 37, 3), δῆλον ὅτι λαβυρινθώ-
 δους καὶ δυσβαλάντου δόξης ἐστὶν εἰσηγητής. Πρὸς γὰρ
 πολιτείαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν φιλοσοφῶν τὰ τρία
 γένη τῶν ἀγαθῶν, τὰ τε ἐκτὸς καὶ περὶ σῶμα καὶ ψυ-
 χῆν, ὅλαις φύσεσιν ἀλλήλων διηρημένα, εἰς τὸ αὐτὸ ἄγει
 καὶ συνείρει, χρεῖον ἕκαστον ἑκάστου καὶ πάντα πάντων

ἀποφαίνειν ἀξιῶν, καὶ τὸ ἐξ ἀθρόων συντεθέν ἄρτιον καὶ πλήρες ὄντως ἀγαθόν, τὰ δέ, ἐξ ὧν τοῦτο ἐπάγῃ, μέρη μὲν ἢ στοιχεῖα ἀγαθῶν, [*] ἀγαθὰ δὲ οὐκ εἶναι τέλεια. Καθάπερ γὰρ μήτε πῦρ, μήτε γῆν, μήτε τι τῶν τεττάρων, ἐξ ὧν ἐδημιουργήθη τὸ πᾶν, κόσμον εἶναι, τὴν δὲ τῶν στοιχείων εἰς ταῦτόν σύννοδόν τε καὶ κραῖσιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ εὐδαιμον μήτε ἐν τοῖς ἐκτός ἰδία, μήτε ἐν τοῖς περὶ σῶμα, μήτε ἐν τοῖς περὶ ψυχὴν καθ' αὐτὰ ἐξετάζεσθαι — τῶν γὰρ εἰρημένων ἕκαστον μερῶν τινα καὶ στοιχείων λόγον ἔχει —, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐκ πάντων ἄθροισμα.

4. Ταύτην οὖν τὴν δόξαν πέμπεται μεταδιδασκῆσόμενος πρὸς ἄνδρας μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν νομίζοντας, ὃ ψυχῆς ὡς ψυχῆς ἐστὶν ἴδιον, τὰ δ' ἐκτός [καὶ] περὶ σῶμα λεγόμενα πλεονεκτήματα μόνον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὄντα ἀγαθὰ, πεπιστευκότας. „Ἰδοὺ“ γὰρ φησὶν, „οἱ ἀδελφοί σου ποιμαίνουσι“ καὶ ἄρχουσι πάντος ἀλόγου μέρους τῶν ἐν αὐτοῖς, „ἐν Συχέμ“ (Gen. 37, 13) — ὧμος δὲ ἐρμηρεύεται, τλητικὸν σημεῖον πόνου, βαστάζουσι γὰρ ἄχθος μέγιστον οἱ φιλάρετοι, τὴν πρὸς σῶμα καὶ τὴν σώματος ἡδονήν, καὶ πάλιν αὐτὴν πρὸς τὰ ἐκτός καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν γινόμενας τέσψεις ἀντιπαράταξιν. „Δεῦρο οὖν, ἀποστείλω σε πρὸς αὐτούς“ (Gen. 37, 13), τοντέστι μετακλήθητι καὶ πρόσελθε τῇ διανοίᾳ λαβὼν ὁρμὴν ἐκούσιον εἰς τὸ τὰ ἀμείνω μαθεῖν. Ἀλλ' ἄχρι γε τοῦ παρόντος ἐπιμορφάζεις ὡς παιδείαν δεξάμενος τὴν ἀληθῆ· μήπω γὰρ παρὰ σαντιῶ τοῦτο ὠμολογητικῶς ἔτοιμος εἶναι λέγεις ἀναδιδάσκεσθαι, ὅταν φῆς „Ἰδοὺ ἐγώ,“ ἐξ οὗ μοι δοπεῖς εὐχαιότητα καὶ εὐχέριαν ἀπελέγχειν σεαυτοῦ μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ μαθεῖν

έτοιμότητα μηρύειν. Τεκμήριον δέ· „εύρήσθαι σε μικρόν ὕστερον ὃ ἀληθῆς ἄνθρωπος πλανώμενον ἐν τῇ ὁδῷ“ (Gen. 37, 15), οὐκ ἂν πλανηθέντα, εἰ ἀπὸ γνώμης ὑγιαῖς ἐπὶ τὴν ἀσκησιν ἦλθες. Καὶ μὴν ὃ γὰρ προτρεπτικὸς λόγος τοῦ πατρὸς ἀνάγκην ἐπιτίθησιν οὐδεμίαν, ἵνα ἐθελουργὸς καὶ αὐτοκέλευστος ἐπιτηδεύῃς τὰ βελτίω, φησὶ γάρ· „Πορευθεὶς ἴδε,“ θεάσθαι, κατανόησον, καὶ πάνυ ἀκριβῶς περισκεψαί το πρῶγμα· εἰδέναι γάρ σε δεῖ περὶ ὃ μέλλεις πονεῖσθαι πρότερον, εἰτ' αὐθις ἐπὶ τὴν ἐπιμέλειαν χωρεῖν αὐτοῦ. Ὅταν μέντοι γὰρ διακρύψῃς καὶ περιαγαγῶν ὄμμα ὅλον δι' ὅλων καταθυσίῃ, προσεξέτασον καὶ τοὺς ἐπιθεμένους ἤδη καὶ ἀσκητὰς αὐτοῦ γεγονότας, εἰ τοῦτο δρῶντες „ὑγιαίνουνσιν“, ἀλλὰ μὴ μεμήνησιν, καθάπερ οἱ φιλήδονοι διασύροντες καὶ ἐπιχλευάζοντες νομίζουσι. Μήτε δὲ τὴν θέαν τοῦ πράγματος μήτε τὴν περὶ τοῦ ὑγιαίνειν τοὺς ἀσκητὰς διαίγνωσιν βεβαιώσῃ παρὰ σεαυτῷ, πρὶν „ἀναγγεῖλαι καὶ ἀνβνθκεῖν τῷ πατρὶ“· γνώμῃ γάρ αἱ μὲν τῶν ἄρτι μανθάνων ἀρχομένων ἄστατοι καὶ ἀνίδρωτοι, πάγιοι δὲ τῶν [*] προκεκοιρότων, ὑφ' ὧν τὸ ἀκλιεὲς ἐκείνους λαμβάνειν ἀναγκαῖον.

Res divinae scrutans, anima, ne quid humile admittas!

5. Τοῦτον, ὡς διάνοια, τὸν τρόπον εἶν ἐρευνῆς τοὺς ἱεροφάντηθέντας λογισμοὺς μὲν θεοῦ, νόμους δὲ ἀνθρώπων θεοφιλῶν, οὐδὲν ταπεινὸν οὐδ' ἀνάξιον τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀναγκασθῆσθαι παραδέχασθαι. Αὐτὸ γάρ τοῦτο, περὶ οὗ τῦν ὁ λόγος ἐστὶ, πῶς ἂν τις τῶν εὐφρονούντων παραδέξαιτο; Ἄρα τοσαύτην σπάνιν οἰκωτῶν ἢ ὑπηρετῶν εἶκός εἶναι τῷ βασιλείῳ ἔχοντι περιου-

σίαν Ἰακώβ, ὡς υἷον ἐπὶ τὴν ξένην ἐπέμπειν, διαγγελοῦντα περὶ τῶν ἄλλων παιδῶν, εἰ ὑγιαίνουνσι, καὶ προσέτι τῶν θρεμμάτων; Ὁ πάππος αὐτοῦ χωρὶς τοῦ πλήθους τῶν αἰχμαλώτων, οὓς, ἐννέα βασιλεῖς καθελόν, ἀπήγαγεν, ὑπὲρ τριακοσίους ἔσχεν οἰκότριβας· μεμείωται δὲ τῆς οἰκίας οὐδέν, ἀλλὰ χρόνου προϊόντος πάντα διὰ πάντων ἔλαβεν αὐξήσιν. Οὐκ ἂν οὖν ἀφθόγου θρασυτείας ὑπαρχούσης υἷον ἡξίου πέμπειν, οὗ μάλιστα ἐκίδητο, ἐπὶ πράξιν, ἣν καὶ τῶν εὐτελεστάτων ἂν τις ῥηδιδίως κατώρθωσεν;

„E valle Chebron“ mittitur Ioseph i. e. e sensuum caveis.

6. Ἄλλ' ὄρας, ὅτι καὶ τὸ χωρίον, ὅθεν αὐτὸν ἐπέμπει, περιττῶς ἀναγράφει, μόνον οὐκ ἐναργῶς προτρέπων ἀφίστασθαι τοῦ ῥητοῦ. „Ἐκ γὰρ τῆς κοιλάδος τῆς Χεβρών“ (Gen. 37, 14) — σύζυγὴ δὲ καὶ συνεταιρὶς καλεῖται Χεβρών, συμβολικῶς ἡμῶν τὸ σῶμα, ὅτι συνέζευκται καὶ ὡσπερ ἑταιρίαν καὶ φιλιαν πρὸς ψυχὴν τέθειται. Κοιλιάδας δὲ ἔχει τὰ αἰσθητήρια, μεγάλας δεξαμενάς ἀπάντων ὅσα ἐκτὸς αἰσθητά, ἃ τὰς παμπληθεῖς ποιότητας ἐπαντλοῦντα καὶ διὰ τῶν δεξαμενῶν ἐπειςχέοντα τῇ διανοίᾳ κατακλύζει καὶ βύθιον αὐτὴν ἀπεργάζεται. Διὰ τοῦτο τῷ νόμῳ τῆς λέπρας, ὅταν „ἐν οἰκίᾳ κοιλάδες χλωρίζουσαι ἢ πυρρίζουσαι φανῶσι“, διείρηται „τοὺς λίθους, ἐν οἷς γέγονασιν, ἐξελόντας ἑτέρους ἀντιτιθέναι“ (Lev. 14, 36 vs.), τουτέστιν, ὅταν διαφέρουσαι ποιότητες, ἅς ἐδημιούργησαν ἠδονὰς καὶ ἐπιθυμίας καὶ τὰ ἀδελφὰ τούτων πάθη, βιβρῶναι καὶ πιέσασαι τὴν ὅλην ψυχὴν, κοιλοτέραν καὶ ταπεινοτέραν αὐτὴν ἐαυτῆς ἐργάσωνται, τοὺς τῆς ἀσθενείας αἰτίους λόγους

ἀνελεῖν, ὑγιεινούς δὲ δι' ἀγωγῆς νομίμου ἢ καὶ παιδεύσεως ὀρθῆς ἀντισταγαγεῖν.

Ioseph „in campo errabundus“: labor nonnisi cum arte coniunctus res bona.

7. Τὸν Ἰωσήφ οὖν ὅλον εἰς τὰς τοῦ σώματος καὶ τῶν αἰσθήσεων κοιλότητος εἰςδεδικότα ὄρων, προκαλεῖται τῶν φωλεῶν ἔξω προελθόντα ἑλευθέρου σπᾶσαι τοῦ καρτερίας πνεύματος, φοιτήσαντα πρὸς αὐτοὺς πάλαι μὲν ἀσκητάς, νυνὶ δὲ διδασκάλους αὐτῆς. Ὁ δὲ προβληλυθέναι δόξας πλανώμενος εὐρίσκεται. „εὖρε“ γάρ, φησὶν, „ἄνθρωπος αὐτὸν [*] πλανώμενον ἐν τῷ πεδίῳ“ (Gen. 37, 15), δηλῶν, ὅτι οὐχ ὁ πόνος καθ' αὐτόν, ἀλλ' ὁ μετὰ τέχνης ἀγαθόν. ὡςπερ γὰρ οὔτε μουσικὴν ἀμούσως, οὔτε γραμματικὴν ἀγραμμάτως, οὐδέ, συνόλως φράσαι, τέχνην ἀτέχνως ἢ κακοτέχνως, ἀλλὰ τεχνικῶς ἐκάστην ἐπιτηδεύειν προσῆκεν, οὕτως οὐδέ φρόνησιν πανοίργως, οὐδέ σωφροσύνην φειδωλῶς καὶ ἀνελευθέρως, οὐδέ θρασύως ἀνδρῶν, οὐδέ δεισιδαιμόνως εὐσέβειαν, οὐδ' ἄλλην τινὰ κατ' ἀρετὴν ἐπιστήμην ἀνεπιστημόνως. Ἄνοδία γὰρ ὁμολογουμένως πάντα ταῦτα· παρ' ὃ καὶ νόμος κεῖται „δικαίως τὸ δίκαιον διώκειν“ (Deut. 16, 20), ἵνα δικαιοσύνην καὶ πᾶσαν ἀρετὴν τοῖς συγγενέσιν ἔργοις αὐτῆς, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἐναντίοις μετερχώμεθα. Ἐὰν οὖν τινα θεάσῃ σῖτα καὶ ποτὰ μὴ ἐν καιρῷ προσιέμενον, ἢ λουτρὰ καὶ ἀλαίμματα παραιτούμενον, ἢ τῶν περὶ σῶμα σκεπασμάτων ἀμελοῦντα, ἢ χαμευτίαις καὶ δυσαυλίαις χρώμενον, εἴτ' ἐκ τούτων ἐπιμορφάζοντα ἐγκράτειαν, οἷκτον λαβῶν τῆς περὶ αὐτὸν πλάνης τὴν ἀληθῆ τῆς ἐγκρατείας ὁδὸν δεῖξον· ἃ γὰρ ἐπιτηδεύσεν, ἀνήνυτοι καὶ

PHILO I.

†

ἄστροιτοι πόνοι, λιμῶ καὶ ταῖς ἄλλαις κακώσεσι ψυχὴν καὶ σῶμα ἐτραχηλίζοντες. Μηδ' εἴ τις περιόρσῃσιν ἢ καθαρσίσι χρώμενος διάνοιαν μὲν ὀφθαλμῶν τὴν ἑαυτοῦ, τὸ δὲ σῶμα φαιδρύνει, μηδ' εἰ πάλιν ἐπὶ περιουσίας νεῶν ἰδρύνεται λαμπροτάταις χορηγίαις καὶ δαπύταις χρώμενος, ἢ ἑκατόμβας ἀνάγει καὶ βουθυτῶν οὐ παύεται, ἢ πολυτελέσιν ἀναθήμασι κοσμεῖ τὸ ἱερόν, ἀφθόρους μὲν ὕλας, τέχνας δὲ παντὸς ἀσγύρου καὶ χουτοῦ τιμιωτέρας εἰσάγων, μετ' εὐσεβῶν ἀναγεγραφθῶ πεπλήρηται γὰρ καὶ οὗτος τῆς πρὸς εὐσέβειαν ὁδοῦ, θρησκευίαν ἀντὶ ὀσιότητος ἠγούμενος, καὶ δῶρα τῷ ἀδεκάστῳ διδοῦς οὐδέ ποτε ληψομένῳ τὰ τοιαῦτα, καὶ κολακεύων τὸν ἀκολάκευτον, ὅς γνησίους μὲν θεραπείας ἀσπάζεται — γνήσιοι δὲ εἰσὶν αἱ ψυχῆς ψιλὴν καὶ μόνην δύσιν φερούσης, ἀλήθειαν —, τὰς δὲ νόθους ἀποστορέφεται — νόθοι δὲ ὅσαι διὰ τῶν ἐκτὸς ἀφθονιῶν ἐπιδείξεις —.

„Homo“ κατ' ἐξοχὴν *dictus modo rex, modo iudex et remunerator, modo testis et accusator.*

8. Τοῦ δὲ „εὐφρόντος ἐν τῷ πεδίῳ πλανώμενον αὐτὸν ἀνθρώπου“ (Gen. 37, 15) τὸ κύριον ὄνομα οὐ φασὶ τίνας δεδηλώσθαι, καὶ αὐτοὶ τρόπον τινα πεπλανημένοι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ὀρθὴν ὁδὸν τῶν πραγμάτων ἐναργῶς ὁρᾶν· εἰ γὰρ μὴ τὸ ψυχῆς ὄμμα ἐπετήρωντο. ἔγνωσαν ἄν, ὅτι τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ἀνθρώπου τὸ ἰδιαιτάτον καὶ εὐθυβολώτατον ὄνομά ἐστιν αὐτὸ τοῦτο ἄνθρωπος, ἠρθρωμένης καὶ λογικῆς διανοίας οἰκειοτάτη πρόσρησις. Οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐν ἑκάστῳ τῆς [*] ψυχῆς κατοικῶν τοτὲ μὲν ἀρχῶν καὶ βασιλεὺς εὐρίσκεται, τοτὲ δὲ

δικαστῆς καὶ βραβευτῆς τῶν κατὰ τὸν βίον ἀγώνων· ἔστι δὲ ὅτε μάρτυρος καὶ κατηγοροῦ λαβὼν τάξιν ἀφανῶς ἡμᾶς ἔνδοθεν ἐλέγχει, μηδὲ διαῖραι τὸ στόμα ἑῶν, ἀναλαμβανόμενος δὲ καὶ ἐπιστομίζων ταῖς τοῦ συνειδότος ἡρίαις τὸν ἀνθάδη καὶ μετὰ ἀφηνιασμοῦ δρόμον γλώττης ἐπέσχειν. Οὗτος ὁ ἔλεγχος ἐπύθετο τῆς ψυχῆς, ἥρῃ καὶ τὴν πλάνην εἶδεν αὐτῆς· „Τί ζητεῖς;“ (Gen. 37, 15) ἄρά γε φρόνησιν; τί οὖν ἐπὶ πανουργίας βαίνεις; Ἀλλὰ σωκροσύνην; ἀλλ' ἐπὶ φειδωλίαν ἢ τρίβος ἄγει. Ἀλλὰ ἀνδρίαν; ὄρασύτης προσέρχεται ταύτῃ. Ἀλλ' εὐσέβειαν μετέρχῃ; δεισιδαιμονίας ἢ ὁδός. Ἐὰν δὲ φάσκη ζητεῖν τοὺς ἐπισημῆς λόγους καὶ ποθεῖν ὡς τοὺς ἐγγυτάτω γένους ἀδελφούς, μὴ πάνυ πιστεύωμεν αὐτῇ· οὐ γὰρ ἀνεπυνθάνετο ποῦ βόσκουσιν, ἀλλὰ ποῦ ποιμαίνουσιν· οἱ μὲν γὰρ βόσκοντες τροφάς, τὰ αἰσθητὰ πάντα, παρέχουσι τῷ τῶν αἰσθήσεων ἀλόγῳ καὶ ἀπλήστῳ θρέμματι, δι' ὅς ἀκράτορες ἑαυτῶν γινόμενοι καὶ κακοδαιμονοῦμεν, οἱ δὲ ποιμαίνοντες ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων ἔχοντες δύναμιν τὰ ἐξηγριωμένα ἡμεροῦσι, στέλλοντες τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν μέγεθος. Εἶπερ οὖν ἐξίτηι τοὺς ἀρετῆς πρὸς ἀλήθειαν ἀσκητίας, ἐσκέπτει ἂν αὐτοὺς ἐν βασιλεῦσιν, οὐκ ἐν οἰνοχόοις ἢ σιτοποιοῖς ἢ μαγείροις· οὔτοι μὲν γὰρ τὰ πρὸς τὴν ἡδονὰς εὐτρεπίζουσιν, ἐκεῖνοι δὲ ἡδονῶν ἄρχουσι.

Isaacus Deo duce sine certamine vincit.

9. Διὸ καὶ ἀποκρίνεται ὀρθῶς ὁ τὴν ἀπάτην ἰδὼν ἄνθρωπος· „Ἀπήρακασιν ἐντεῦθεν.“ (Gen. 37, 17.) Δείκνυσι δὲ τὸν σωματικὸν ὄγκον, δηλῶν, ὅτι πάντες, οἷς ὑπὲρ κτίσεως ἀρετῆς πόνος διαθλεῖται, τὸν περιγείον

καταλαλοῦσιν ἄλλοις χρόνον μετεωροπολεῖν ἐγνώκασιν, οὐδεμίαν τῶν σωματικῶν ἐφελκόμενοι κηρῶν. Καὶ γὰρ λεγόντων ἀκηκοέναι φησὶν αὐτῶν· „Εἰς Δωθαεὶμ πορευθῶμεν“ (Gen. 37, 17) — ἐρμηνεύεται δὲ ἔκλειρις ἰκανή —, παρυστάντων, ὅτι οὐ μέσως, ἀλλ' ἀκρῶς ἀπόλειπιν καὶ ἔκλειριν τῶν ἃ μὴ πρὸς ἀρετὴν συνεργεῖ μεμελετήκασιν, καθὼς καὶ „Σάρρα ἔτι γλυγεσθαι τὰ γυναικεῖα ἐξέλιπε“ (Gen. 18, 11). Θήλεα δὲ φύσει τὰ πάθη, ὧν ἔκλειριν ἐπιτηδευτέον παρὰ τοὺς ἄρρενας τῶν εὐπαιθριῶν χαρακτηήρας. Οὐκοῦν „ἐν πεδίῳ“ τουτέστιν ἐν ἀμίλλῃ λόγων εὐρίσκειται καὶ ὁ ποικίλου δόγματος εἰσηγητής, πρὸς πολιτείας μᾶλλον ἢ πρὸς ἀληθείας τύπον χρησίμου, πλανώμενος Ἰωσήφ. Εἰσὶ δὲ τινες τῶν ἀνταγωνιστῶν, οἱ διὰ σώματος εὐεξίαν, ἀπειπόντων τῶν ἀντιπάλων, ἐστεφανώθησαν ἀμαχεῖ, μηδ' αὐτὸ μόνον κονισάμενοι, ἀσυγκρίτου [*] φώμης ἀράμενοι τὰ πρωτεῖα. Τοιαύτη δυνάμει χρησάμενος περὶ τὸ θειότατον τῶν ἐν ἡμῖν, τὴν διάνοιαν, Ἰσαὰκ „ἐξέρχεται μὲν εἰς τὸ πεδίον“ (Gen. 24, 63), ἀμίλλησόμενος δὲ οὐδενί, πάντων κατεπτηχότων τῶν ἀγωνιστῶν τὸ μεγαλεῖον καὶ ὑπερβάλλον ἐν ἅπασιν τῆς φύσεως αὐτοῦ, μόνον δὲ ἰδιάσαι βουλόμενος καὶ ἰδιολογήσασθαι τῷ συνοδοιπόρῳ καὶ ἡγεμόνι τῆς τε ὁδοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, Θεῷ. Τεκμήριον δὲ ἐναργέστατον τοῦ μηδένα προσομιλοῦντα τῷ Ἰσαὰκ θνητὸν εἶναι· Ρεβέκκα δὲ, ἰπομονή, πεύσεται τοῦ παιδός, ἵνα ὀρῶσα καὶ ἐνὸς μόνου λαμβάνουσα φαντασίαν· „Τίς ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὁ πορευόμενος εἰς συνάντησιν ἡμῖν;“ (Gen. 24, 65) ἣ γὰρ ἐπιμένουσα τοῖς καλοῖς ψυχὴ ἰκανὴ μὲν ἐστὶ τὴν αὐτομαθῆ σοφίαν καταλαμβάνειν, ἐπίκλησιν Ἰσαὰκ, οὐπω δὲ δυνατὴ τὸν τῆς σοφίας ἡγεμόνα Θεὸν ἰδεῖν. Παρ' ὃ

καὶ ὁ παῖς, ἐπισφραγιζόμενος τὸ μὴ δύνασθαι καταλαβῆν τὸν ἀειδῆ καὶ προσομιλοῦντα ἀοράτως, φησὶν· „Οὗτος ὁ κύριός μου“ (Gen. 24, 65), τὴν δεῖξιν φέρων ἐπὶ τὸν Ἰσαὰκ μόνον, οὐ γὰρ εἰκὸς προφανέντων δυοῖν ἔνα δεικνύναι· ἀλλὰ τὸν ἄδικτον οὐκ εἶδεν, πᾶσι τοῖς μέσοις ἄόρατον ὄντα. —

Contentio Abolem inter et Cainum est contentio opinionum contrariarum, alterius omnia ad Deum referentis, alterius omnia sibi tribuentis.

10. Ὡς μὲν τοίνυν τὸ πεδῖον, εἰς ὃ προκαλεῖται τὸν Ἄβελ ὁ Κάϊν ἐλθεῖν, σύμβολον ἀμύλλης καὶ διαμάχης ἐστίν, ἱκανῶς δεδηλωσθαι νομίζω. Διαπορητέον δὲ εἴη, περὶ τίνων ποιοῦνται τὰς ζητήσεις προελθόντες. Ἦ δῆλον, ὅτι περὶ ἐναντιῶν καὶ μαχομένων δοξῶν· ὁ μὲν γὰρ Ἄβελ, ἀναφέρων ἐπὶ Θεὸν πάντα, φιλόθεον δόγμα, ὁ δὲ Κάϊν ἐφ' ἐναντίον — κτήσις γὰρ ἐρμηνεύεται — φιλαντρον. Φιλαντροὶ δέ, ὅταν τοῖς ἀρετῆν τιμῶσιν ἐπαποδυσάμενοι κονίσωνται, καὶ παγκρατιάζοντες οὐ παύονται, πρὶν ἢ ἀπειπεῖν βιάσασθαι ἢ παντελῶς διαφθεῖραι· πάντα γὰρ, τὸ τοῦ λόγου δὴ τοῦτο, κινεῖσι λίθον, φάσκοντες· Οὐκ οἴκλια ψυχῆς τὸ σώμα; διὰ τί οὖν οἴκλιας, ὡς μὴ γενοῖτο ἐρεθισμός, οὐκ ἐπιμελησόμεθα; οὐκ ὀφθαλμὸς καὶ ὠτα καὶ ὁ τῶν ἄλλων χορὸς αἰσθήσεων ψυχῆς ὡσπερ τινὲς δορυφόροι καὶ φίλοι; συμμάχους οὖν καὶ φίλους οὐκ ἐν ἴσῳ τιμητέον ἐναντιοῖς; ἡδονὰς δὲ καὶ ἀπολαύσεις καὶ τὰς παρὰ πάντα τὸν βίον τέρεψις τοῖς τεθνεῶσιν ἢ τοῖς [*] μὴδὲ γβνομένοις τὸ παράπαν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ζῶσιν ἢ φύσις ἐδημιουργεῖ; πλοῦτον δὲ καὶ δόξαν καὶ τιμὰς καὶ ἀρχὰς καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα τί

παθόντες οὐ ποριούμεθα, ἐξ ὧν οὐ μόνον τὸ ἀσφαλῶς, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμόνως ζῆν περιγίνεται; Μύρτυς δὲ ὁ βίος τούτων· οἱ μὲν γὰρ λεγόμενοι φιλάρετοι ἄδοξοι σχεδὸν ἅπαντες, εὐκαταφρόνητοι, ταπεινοί, τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς, ὑπηκόων μᾶλλον δὲ καὶ δούλων ἀτιμότεροι, ὀνυπῶντες, ὠχροὶ κατεσκελετευμένοι, λιμὸν ὑπ' ἀσιτίας ἐμβλέποντες, νοσερώτατοι, μελειῶντες ἀποθνήσκειν, οἱ δὲ αὐτῶν ἐπιμελόμενοι ἔνδοξοι, πλούσιοι, ἡγεμόνες, ἐπαινούμενοι, τιμώμενοι, πάλιν ὑγεινοί, πίονες, ἐρῶμενοι, ἀβροδίαιτοι, θρυπτόμενοι, πόνον οὐκ εἰδότες, ἡδοναῖς συζῶντες διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἐπὶ τὴν πανδεχῆ ψυχὴν τὰ ἡδέα φερούσαις.

Idoneis viribus destitutus debebat Abel Caini provocationem effugere, sicut Moses certamen cum Magis recusavit, priusquam Deo auctore fratrem Aaronem socium sibi adiunxisset. (11. 12.)

11. Τοιοῦτόν τινα δόλιχον ἀπομηκύναντες λόγῳ νικᾶν τοὺς οὐκ εἰωθότας σοφιστεύειν ἔδοξαν. Αἰτία δὲ τῆς νίκης οὐχ ἢ τῶν περιγεγενημένων ἰσχύς, ἀλλ' ἢ περὶ ταῦτα τῶν ἀντιπάλων ἀσθένεια. Τῶν γὰρ ἐπιτηδενόντων ἀρετὴν οἱ μὲν ἐν ψυχῇ μόνη τὸ καλὸν ἐθησανρίσαντο, πράξεων ἐπαινετῶν ἀσκηταὶ γενόμενοι, τερθρείας λόγων ἀλλ' οὐδ' ὄναρ ἐπησθημένοι. Οἷς δὲ ἀμφοτέρωτα ἐξεγένετο, τὴν μὲν διάνοιαν εὐβουλία καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις, τοὺς δὲ λόγους ταῖς περὶ αὐτοὺς τέχναις μάλιστα ὀχυρώσασθαι, τούτοις μὲν οὖν πρὸς τὰς ἐριστικὰς ἐνίων ἀμίλλας ἀπαντᾶν ἐμπρεπές, οἷς τοὺς ἐναντίους ἀμύνονται, πεπορισμένοις ἐξ ἐτοίμου. Τοῖς δὲ προτέροις οὐδεμίαν ἀσφάλειαν· γυμνοὶ γὰρ πρὸς ὀπλισμένους τίνες ἂν

ἰσοκρατῶς ἀπομάχυσθαι δυναθῆεν, ὅποιε καὶ παρ-
σκευασμένοις ἀγῶν ἄριστος; Ὁ τοίνυν Ἰβελ τέχναις μὲν
λόγων οὐκ ἔμαθε, διανοίᾳ δὲ μόνη τὸ καλὸν οἶδεν· οὐ
χάριν τὴν εἰς τὸ πῦλον ἄφιξιν ἐχρῆν παραιτήσασθαι καὶ
τῆς τοῦ δυσμενοῦς προκλήσεως ἀλογῆσαι· ἥτις γὰρ πᾶς
ὄκνος ἀμείνων. Τὸν δὲ ὄκνον τοῦτον οἱ μὲν ἐχθροὶ
δειλίων, ἀσφάλειαν δὲ οἱ φίλοι προσηγορεύουσι· φίλοις
δὲ πρὸ δυσμενῶν, ἅτε ἀφρευδοῦσι, πισιτωτέον.

12. Οὐ χάριν ὄφῃς, ὅτι Μωϋσῆς τοὺς ἐν Αἴγυπτῳ,
τῷ σώματι, σοφιστίας, οὓς φαρμακείας ὀνομάζει, παραι-
τεῖται — σοφισμάτων γὰρ τέχναις καὶ ἀπάταις ἦθη
χρησιὰ τρόπον [τινὰ] φαρμακεύονται καὶ διαφθείρονται —
[*] φράσκων τὸ „μὴ εἶναι ὄλογος“ (Ἔξοδ. 4, 10), ἔσον
τῷ μῆτι περνεῖναι πρὸς τὴν τῶν λόγων καὶ πιθανῶν πῆ-
καστικὴν φητοφλίαν· ἔπειθ' ἕξῃς διαβιβασιόμενος, ὅτι οὐ
μόνον οὐκ ὄλογος, ἀλλὰ καὶ παντελῶς „ἀλόγος“ (Ἔξοδ.
6, 12) ἐστίν· ἀλόγος δὲ, οὐχ ὡς φαρμὴν τὰ μὴ λογικὰ τῶν
ζώων, ἀλλ' ὁ μὴ δικαιοῦν τῷ διὰ τοῦ φωνητηρίου ὄργά-
νον λόγῳ χρῆσθαι, μόνη δὲ σηματούμενος καὶ ἐπιφραγι-
ζόμενος διανοίᾳ τὰ τῆς ἀληθείας σοφίας, ἥτις ἀνιθροτός
ἐστι ψευδέϊ σοφιστικῇ, θωροφῆματα. Καὶ οὐ βυδιστῆται
πρότερον εἰς Αἴγυπτον οὐδ' εἰς ἄμειλλαν ἀφίξεται τοῖς
αὐτῆς σοφιστικῆς, πρὶν ἢ τὸν προφορικὸν ἄκρος ἀσκη-
θῆναι λόγον, τὰς πρὸς ἐρημησίαν ἀπάτας ἰδέας ἀναδελ-
ξαντος καὶ τελειώσαντος Θεοῦ διὰ τῆς Ζαφῶν χειροτο-
νίας, ὃν ἀδελφὸν Μωϋσῆως ὄντια στόμα καὶ ἐρημηθῆ καὶ
„προφήτην“ (Ἔξοδ. 7, 1) εἶωθε καλεῖν. Πάντα γὰρ
ταῦτα τῷ λόγῳ συμβέβηκον, ὅς ἀδελφός ἐστι διανοίας·
πηγὴ γὰρ λόγων διάνοια, καὶ στόμιον αὐτῆς λόγος, ὅτι
τὰ ἐνθυμήματα πάντα διὰ τούτου καθ' ἄπευ νάματα ἀπὸ

γῆς εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐπιβρέοντα ἀναχεῖται· καὶ ἐρμηνεύς ἐστὶν ὧν ἐν τῷ ἑαυτῆς βουλευτηρίῳ βεβούλευκεν· ἔτι μὲν-τοι καὶ προφήτης καὶ θεοπρόπος ὧν ἐξ ἀδύτων καὶ ἀοράτων χρησμοδοῦσα οὐ πάυεται.

Sapienter igitur et constanter improborum artibus resistendum et fiducia in Deo positâ victoria expectanda.

13. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἐναντιοῦσθαι τοῖς περὶ τὰ δόγματα ἐριστικοῖς χρήσιμον· γεγυμνασμένοι γὰρ περὶ τὰς τῶν λόγων ιδέας οὐκέτ' ἐπ' ἀπειρίᾳ σοφιστικῶν παλαισμάτων ὀκλάσομεν, ἐξαναστάντες δὲ καὶ διερεισάμενοι τὰς ἐντέχνους αὐτῶν περιπλοκὰς εὐμαρῶς ἐκδυσόμεθα. Οἱ δὲ ἅπαξ εὔρεθέντες σκιαμάχων, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιστῶν ἐπιδείκνυσθαι δόξουσι δύναμιν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καθ' ἑαυτοὺς μὲν χειρονομοῦντες εὐδοκιμοῦσι, πρὸς δὲ ἀμίλλαν ἐλθόντες οὐ μετρίως ἀδοξοῦσιν. Εἰ δέ τις τὴν μὲν ψυχὴν ἀρταῖς ἀπάσαις κεκόσμηται, τέχνας δὲ λόγων οὐκ ἐμελέτησεν, ἥσυχία χρώμενος ἀσφάλειαν, γέρας ἀκίνδυνον, εὐρήσεται· παρελθὼν δέ, ὡς Ἄβελ, εἰς σοφιστικὸν ἀγῶνα, πρὶν διερείσασθαι πεσεῖται. Καθάρπερ γὰρ ἐν ἰατρικῇ τινες μὲν θεραπεύειν εἰδότες πάντα σχεδὸν πάθη καὶ νοσήματα καὶ ἀρήωστήματα λόγον οὐδενὸς αὐτῶν οὔτ' ἀληθῆ, οὔτ' εἰκότα ἀποδοῦναι δύνανται, οἱ δὲ ἔμπαλιν τὰ μὲν περὶ λόγους εἰσὶ δεινοί, σημείων καὶ αἰτιῶν καὶ θεραπείας, ἐξ ὧν ἡ τέχνη συνέστηκεν, ἐρμηνεῖς ἄριστοι, τὰ δὲ πρὸς καμνόντων ἐπιμέλειαν σωμάτων φαυλότατοι, τῶν εἰς ἴασιν [*] ἀλλ' οὐδὲ τὸ μικρότατον παρασχεῖν ἱκανοί· τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μὲν τῆς δι' ἔργων ἀσκηταὶ σοφίας πολλάκις λόγων ἠμέλησαν, οἱ δὲ τὰς ἐν λόγῳ τέχνας ἀναδιδασθέντες οὐδὲν ἐν ψυχῇ

καλὸν παιδεύμα ἐθησαυρίσαντο. Τούτους μὲν οὖν ἀχαλίνῳ κεκρημένους γλώττη μετ' ἀνθαδείας θρασύνεσθαι, πικράδοξον οὐδέν, ἀπόνοιαν ἢν ἐξ ἀρχῆς ἐμελέτησαν ἐπιδεικνύοντας. Ἐκείνοις δὲ ὡσπερ ἰατροῖς τὸ ὑγιάζον τὰς ψυχῆς νόσους τε καὶ κῆρας ἀναδιδαχθεῖσι μέρος ἐπέχειν ἀναγκαῖον, μέχρις ἂν ὁ θεὸς καὶ τὸν ἐρμηνεῖα ἄριστον κατασκευάσῃ, τὰς τοῦ λέγειν πηγὰς ἀνομβρότητας καὶ ἀναδείξας αὐτῷ.

Neque enim Cain Abelem, sed se ipsum interfecisse putandus est, sicut vir vere sapiens vita mortali defunctus immortalem vivit, malus autem in vitiis vivens mortuus est, et sicut etiam honoris, quo alios afficimus, fructus ad nos redit. (14-16.)

14. Σύμφορον οὖν ἦν εὐλαβεία, σωτηρίῳ ἀρετῇ, χρησάμενον τὸν Ἄβελ οἶκοι καταμῖναι, τῆς εἰς τὸν ἐριστικὸν καὶ φιλόνηκον ἀγῶνα προκλήσεως ἀλογήσαντα, μιμησάμενον Ῥεβέκκαν, τὴν ὑπομονήν, ἣτις ἀπειλοῦντος Ἰσαῦ τοῦ κακίας θιασώτου, τὸν ἀρετῆς ἀσκητὴν Ἰακώβ ἀναχωρῆσαι τῷ μέλλοντι ἐπιβουλεύεσθαι παραγγέλλει, μέχρις ἂν ἐκεῖνος τῆς ἐπ' αὐτῷ σχετικῆς λύπης ἀνῆ, καὶ γὰρ ἀφόρητόν τινα ἀπειλὴν ἐπανατείνεται, φάσκων· „Ἐγγιστάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου, ἵνα ἀποκτείνω Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου“ (Gen. 27, 41): εὐχεται γὰρ μόνον τὸ ἀπαθὲς εἶδος ἐν γενέσει, τὸν Ἰσαάκ, ὃς χρησμός ἐστι „μὴ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον“ (Gen. 26, 2), ἀλόγῳ πάθει χρῆσθαι, ἵνα, δοκῶ, ἡδονῆς ἢ λύπης ἢ τινος ἄλλου πάθους κέντροις τρωθήσῃται· δηλῶν, ὡς ὁ ἀτελέστερος καὶ ἐπιπόνῳ προκοπῇ χρώμενος οὐ τραῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ παντελῆ φθορὰν δεξο-

ται. Ὁ μόντοι χρηστός θεός οὔτε ἄλωτον πάθει τὸ ἀτρώτου γένους εἶδος ἐργάζεται, οὔτε τὴν ἀρετῆς ἀσκησιν ἐπ' ὀλέθρου φοιῶντι καὶ δαιμονῶντι ἐκδώσει. Διὸ καὶ τὸ ἐπιφερόμενον· „Ἀέστη Καὶν ἐπὶ Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν“ (Gen. 4, 8) κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον φαντασίαν ὑποβάλλει, ὅτι Ἄβελ ἀνήρηται, κατὰ δὲ τὴν ἀκριβεστάτην ἐξέτασιν, ὅτι αὐτὸς ὁ Καὶν ἐφ' ἑαυτοῦ. Ὡςθ' οὕτως ἀναγνωστέον· „Ἀέστη Καὶν καὶ ἀπέκτεινεν ἑαυτόν, ἀλλ' οὐχ ἕτερον.“ Εἰκότως δὲ τοῦτο ἔπαθεν· ἢ γὰρ ἐξ αὐτῆς ἀελοῦσα ψυχὴ τὸ φιλάρετον καὶ φιλόθεον δόγμα, τὸν τῆς ἀρετῆς τέθνηκε βίον. Ὡςθ' ὁ Ἄβελ, τὸ παραδοξότατον, ἀνήρηται τε καὶ ζῆ· ἀνήρηται μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀφρονος διανοίας, ζῆ δὲ τὴν ἐν θεῷ ζῶν ἐνδαίμονα. Μαρτυρήσει δὲ τὸ χρησθὲν λόγιον, ἐν ᾧ „φωνῆ“ χρώμενος καὶ „βῶν“ (Gen. 4, 10), ἃ πέπονθεν ὑπὸ κακοῦ συνθέτου, τηλαιγῶς εὐρίσκεται. Πῶς γὰρ ὁ μηκέτ' ὦν διαλύεσθαι δυνατός;

15. Ὁ μὲν δὴ σοφός τεθνηκέναι δοκῶν τὸν φθαρτὸν [*] βίον ζῆ τὸν ἀφθαρτον, ὁ δὲ φαῦλος ζῶν τὸν ἐν κακίᾳ τέθνηκε τὸν ἐνδαίμονα. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν διεστηκότων ζώων τε καὶ *κοινῶς* σωματίων ἕτερα μὲν τὰ ποιῶντα, ἕτερα δὲ εἶναι τὰ πάσχοντα δυνατόν καὶ ῥᾶδιον· ὅποτε γὰρ πατὴρ υἱὸν τύπτει σωφρονίζων ἢ διδάσκαλος γνῶριμον, ἕτερος ὁ τύπτων καὶ ἕτερος ὁ τυπτόμενός ἐστιν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἠνωμένων περὶ ὃ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν εὐρίσκεται, καὶ οὔτε ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ οὔτε ἕτερον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ τὸ αὐτό· ἐπειδὴν γούν ἀθλητῆς ἑαυτόν τοῦ γυμνάσασθαι χάριν ἀνατρίβει, πάντως τρίβεται, καὶ εἴ τις μόντοι παίει ἑαυτόν, παίζεται καὶ

τιτρώσκειται, καὶ γὰρ ὁ πηρῶν καὶ κτείνων ἑαυτὸν πηροῦται καὶ κτείνεται. Πρὸς τί δὴ ταῦτ' εἶπον; "Ὅτι τὴν ψυχὴν, οὐ τῶν διεστηκότων, ἀλλὰ τῶν ἠνωμένων οὖσαν, ἀνάγκη πάσχειν ὃ ποιεῖν δοκεῖ, καθάπερ ἀμέλβι καὶ ἴνῃ· δόξασα γὰρ ἀνελεῖν τὸ θεοφιλέστατον δόγμα, ἑαυτὴν ἀνήρηκε. Μάρτυς δὲ Λάμεχ, ὁ τῆς Κάϊν ἀσεβείας ἔκγονος, ὃς φησι γυναιξὶ ταῖς ἑαυτοῦ, δυσι γνώμαις ἀγνώμοσιν· „Ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί.“ (Gen. 4, 23.) Δῆλον γάρ, ὅτι, εἴ τις τὸν ἀνδρίας λόγον κτείνει, ἑαυτὸν ἐναντίῳ νόσῳ τιτρώσκει δειλλίας, καὶ εἴ τις τὴν ἀνηβῶσαν ἰσχὺν ἐν ἀσκήσει τῶν καλῶν ἀναιρεῖ, πληγὰς καὶ μεγάλας αἰκίας μετ' οὐ μετρίας αἰσχύνῃς ἐπιφέρει ἑαυτῷ. Λέγει μέντοι καὶ ἡ ὑπομονή*), ὅτι, ἐὰν ἀσκησις ἀναιρεθῇ καὶ προκοπή, οὐχ ἐν μόνον ἔκγονον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ἀποβάλλει, „ἀτεκνίαν“ ἐνδειξαμένη παντελῆ.

16. Ὡσπερ δὲ ὁ βλάπτων τὸν ἀστεῖον ἐπιδέδεικται ζημιῶν ἑαυτὸν, οὕτω καὶ ὁ προνομίας τοὺς ἀμείνους ἀξιῶν λόγῳ μὲν ἐκείνοις, ἔργῳ δὲ αὐτῷ περιποιεῖται ἀγαθόν. Μαρτυρεῖ δὲ μου τῷ λόγῳ ἡ φύσις καὶ τὰ ἀκολουθῶσα αὐτῇ νομοθετηθέντα, διείρηται γὰρ ἄντικρυς καὶ σαφῶς οὕτω· „Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ σοι γένηται“ (Exod. 20, 12), οὐχὶ τοῖς τιμωμένοις, φησὶν, ἀλλὰ σοί· ἐὰν τε γὰρ τὸν νοῦν ὡς πατέρα τοῦ συγκρίματος, ἐὰν τε τὴν αἰσθησιν ὡς μητέρα διὰ τιμῆς ἔχωμεν, εὖ πρὸς ἐκείνων αὐτοὶ πεισόμεθα. Τιμὴ δὲ τοῦ μὲν νοῦ διὰ τῶν συμφερόντων, ἀλλὰ μὴ διὰ τῶν ἡδέων θεραπεύεσθαι — πάντα δὲ τὰ ἀπ' ἀφθιῆς συμφέρον-

*) i. e. Rebecca (Gen. 27, 45).

τα —: τῆς δὲ αἰσθήσεως, τὸ μὴ ἀφθεῖναι φύμῃ μαρ
 φέρεσθαι πρὸς τὰ ἐκτὸς αἰσθητὰ, ἐγχαλινωθῆναι δὲ ὑπὸ
 νοῦ, κυβερνᾶν καὶ ἠριοχεῖν τὰς ἀλόγους ἐν ἡμῶν δυνάμεις
 ἐπισταμένον. Ἐὰν μὲν οὖν ἦς εἶπον ἑκάτερον λάχῃ τι-
 μῆς, αἰσθησίς τε καὶ νοῦς, ἀνάγκη τὸν κεχρημένον ἀμ-
 φωτέροις ἐμὲ εὐεργυτεῖσθαι· εἰ δὲ πόρρω τὸν λόγον
 ἀπὸ νοῦ καὶ αἰσθήσεως ἀπαγαγῶν πατέρα μὲν τὸν γεν-
 νήσαντα κόσμον, [*] μητέρα δὲ τὴν σοφίαν, δι' ἧς ἀπε-
 τελείσθη τὸ πᾶν, τιμῆς ἀξιώσης, αὐτὸς εὖ πείσῃ· δεῖται
 γὰρ οὐδενὸς οὔτε ὁ πλήρης Θεὸς οὔτε ἡ ἄκρα καὶ παν-
 τελῆς ἐπιστήμη, ὥστε τὸν θεραπευτικὸν τούτων μὴ τοὺς
 θεραπευομένους ἀνευθεῖς ὄντας, ἀλλ' ἑαυτὸν μάλιστα
 ὠφελεῖν. Ἴππικὴ μὲν γὰρ καὶ σκυλακευτικὴ ἐπιστήμη,
 θεραπεία ἢ μὲν ἵππων, ἢ δὲ σκυλάκων οὔσα, πορίζει τοῖς
 ζώοις τὰ ὠφέλιμα, ὧν ἐκεῖνα δεῖται· μὴ πορίζουσα δὲ
 ἀμελεῖν ἂν δοκοίη. Τὴν δὲ εὐσεβείαν, Θεοῦ θεραπείαν
 ὑπάρχουσαν, οὐ θέμις ποριστικὴν εἶπεῖν τῶν ὠφελισόν-
 των τὸ Θεῖον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ ὑπ' οὐδενός, ἅτε μήτε
 ἐνδεὲς ὄν, μήτε τινὸς τὸ ἐν ἡμῶν αὐτοῦ κρείττον πε-
 φυκότεος ὄνῃσαι· τὸ ἐναντίον δὲ τὰ σύμπαντα συνεχῶς
 καὶ ἀπάνστως ὠφελεῖ. Ἦστε, ὅτιαν τὴν εὐσεβείαν λέγω-
 μεν εἶναι Θεοῦ θεραπείαν, ὑπηρεσίαν τινὰ τοιαύτην εἶ-
 ναι φημεν, ὅποισιν δούλοι δεσπόταις τὸ κελευόμενον ἀό-
 κτως ποιεῖν ἐγνωκότες ὑπηρετοῦσι. Διοίσει δὲ πάλιν,
 ὅτι οἱ μὲν δεσπότες ὑπηρεσίας ἐνδεεῖς, ὁ δὲ Θεὸς οὐ
 χρῆστος, ὥστε ἐκείνοις μὲν τὰ ὠφελήστοντα αὐτοὺς ὑπηρε-
 τοῦσι, τῷ δὲ οὐδὲν ἔξω φιλοδεσπότητος γνώμης παρεξουσι·
 βελτιῶσαι μὲν γὰρ οὐδὲν εὐρήσουσι, τῶν δεσποτικῶν
 πάντων ἐξ ἀρχῆς ὄντων ἀρίστων, μεγάλα δὲ αὐτοὺς ὀνή-
 σουσι, γνωρισθῆναι Θεῷ προμηθεύμενοι. —

Interrogationis „Ubi est Abel frater tuus?“ vis altior.

17. Ταῦτα μὲν οὖν ἱκανῶς εἰρησθαι νομίζω πρὸς τοὺς εὐ ἢ κακῶς ἐτέρους ποιεῖν δοκοῦντας· εὐρέθησαν γὰρ ἑαυτοὺς ἐκάτερον δρῶντες. Τὰ δὲ ἐξῆς ἐρευνήσωμεν. Ἔστι δὲ πεῦσις τοιαύτη· „Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;“ (Gen. 4, 9.) Πρὸς ἣν ἀποκρίνεται· „Οὐ γινώσκω, μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ;“ Οὐκοῦν ἄξιον διαπορῆσαι, εἰ κυρίως ἐνδέχεται πυνθάνεσθαι θεόν· ὁ γὰρ ἐρωτῶν ἢ πυνθανόμενος περὶ ὧν ἀγνοεῖ ἐρωτᾷ τε καὶ πυνθάνεται, ζητῶν ἀπόκρισιν, ἐξ ἧς ὁ μὴ οἶδεν εἴσεται· πάντα δὲ θεῷ γνώριμα, οὐ τὰ παρόντα μόνον καὶ παρεληλυθότα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα. Τί οὖν καὶ ἀποκρίσεως ὄφελος μὴ μελλούσης τινὰ περιποιεῖν τῷ πυνθανομένῳ κατάληψιν; Ἀλλὰ ῥητέον, ὅτι τοιαῦτα οὐ πέφυκεν ὑπὸ τοῦ αἰτίου κυριολογεῖσθαι, ἀλλ' ὡσπερ ψεῦδος λέγειν ἐστὶ μὴ ψευδόμενον, οὕτω καὶ ἐρώτημα καὶ πύσμα προφέρεσθαι μῆτε ἐρωτῶντα, μῆτε πυνθανόμενον. Τίνος οὖν ἕνεκα, φήσει τις ἴσως, λέγεται τοιαῦτα; Ἴνα ἢ μέλλουσα τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι ψυχὴ δι' ἑαυτῆς ἐλέγχῃ τὰ περὶ ὧν εὐ ἢ κακῶς ἀποφαίνεται, μῆτε κατηγορῶ μῆτε συναγωνιστῆ χρωμένῃ ἐτέρῳ. Ἐπεὶ καὶ τὸν σοφὸν ὁπότε [*] ἀνερωτᾷ· „Ποῦ ἐστὶ σοὶ ἡ ἀρετὴ;“ (Gen. 18, 9) — τὸν Ἀβραάμ λέγω περὶ Σάρρας —, οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ δεῖν οἰόμενος αὐτὸν ἀποκρίεσθαι ἕνεκα τοῦ τὸν ἔπαινον τὸν ἐξ αὐτοῦ τοῦ λέγοντός φησι παρασιῆσαι. Φησὶ γοῦν, ὅτι εἶπεν· „Ἴδου ἐν τῇ σκηνῇ,“ τουτέστι, τῇ ψυχῇ. Τί οὖν τὸ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ἐπαινετόν; Ἴδου τὴν ἀρετὴν, φησὶν, ἔχω παρ' ἑμαυτῷ καθάπερ τι κειμήλιον, καὶ διὰ τούτ' εὐθύς

εὐδαιμονῶ· χρήσις γάρ καὶ ἀπόλαυσις ἀρετῆς τὸ εὐδαιμονίον, οὐ φιλή μόνον κτήσις —· χρήσθαι δ' οὐκ ἔστι δυνατόν, εἰ μὴ σὺ καθεὶς ἐξ οὐρανοῦ τὰ σπέρματα ἀπεργάσαιο αὐτὸς ἐγκύματα, ἢ δὲ τὸ εὐδαιμονίας γένος ἀποτέλει, τὸν Ἰσραὴλ —· εὐδαιμονίαν δὲ χρῆσιν ἀρετῆς τελείας ἐν βίῃ τελείῃ νερόσημα —· παρ' ὃ καὶ τῆς προσηρέσεως ἀγόμενος αὐτὸν, ὁμολογεῖ τελεσφορήσειν καιρίως ἢ ἤτήσατο.

Custodiendi officium grave. (18. 19.)

18. Τούτῳ μὲν οὖν ἡ ἀπόκρισις ἑταίρων ἤρπυκε, ὁμολογοῦντι μηδὲ τὴν ἀρετὴν ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης ἰσχυρῶς ἐξ ἑαυτῆς ἀφελεῖν εἶναι· τῷ δὲ Κίῳ ἀκολούθως ψόγον, φάσκοντι μὴ εἶδέναι, παρ' ὃ δολοφρονηθεὶς ἔστι παρ' αὐτοῦ· *δοκεῖ* γάρ τὸν ἀκούοντα ἀπειρήσει ὡς αὐτάρτα διαφρονῶντα καὶ τὴν ἀπίστην ἢ μέλλει χρῆσθαι οὐ πρακτικῶς ὄντα. Ἐκδοκίμος δὲ καὶ ἐσφύλος πᾶς ὁ τὸν τοῦ θεοῦ ἀφ' οὐρανοῦ αἰόμενός τι παροργίζῃ. Ὁ δὲ γὰρ καὶ ἐπισημαίνεται φάσκων· „Ἄλλ' ἰδέτω τὸ ἀδελφὸν μου εἰμὲ ἐγώ.“ (Λευ. 4. 9.) Μῆτρο γὰρ εἶταμεν, ἀδελφὸς ἐμελλε βιώσασθαι, εἴ σε φρονεῖν καὶ φιλῶσαι ἢ φύναι ἀγαθῶν ταυούτων κινεῖσθαι· ἢ οὐχ ἄρτι, ὅτι τὴν τῶν ἀγίων διατήρησιν τα καὶ φιλῶσθαι οὐ τοῖς ἐπιτηχοῦσιν ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ τοῖς τῶν γνώμης ἱερωτικῶς ἀειδέταις ἐπιτρέψει· ὡς ἀνάξιος κληρὸς γὰρ καὶ ἴδιος καὶ αἴψο, ἔτι δὲ οὐρανός καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἐταμίωσθαι, μῆτρος δὲ ἀξιοχρεῶς ὁ δεκτικὸς γὰρ, ὃ προσπεφύησται, ἰστέται γνήσιος καὶ θεράπωντες *αὐτοῦ* γινόμενοι, τὸ φιλοδέσποτον διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπιφροσύνης καὶ τῆς τῶν ἐπιτηχοῦσιν ἀποστάτης ἐπιδεικνύμενοι φιλῶσθαι.

19. Καὶ οὐδ' ἅπασιν ἐξβγέρετο τοῖς ἰκέταις γινέσθαι φύλαξιν ἱερῶν, ἀλλ' οἵτινες ἀριθμὸν πεντηκοστὸν ἔλαχον, ἄφθσιν καὶ ἐλευθερίαν παντελῆ καὶ ἐπάνοδον εἰς τὰς ἀρχαίας λήξεις προκηρύττοντα. „Τοῦτο“ γάρ, φησίν, „ἔστι τὸ περὶ τῶν Λευϊτῶν· „Ἀπὸ πέντε καὶ εἴκοσιν ἐτῶν εἰσελεύσθαι [*] ἐνεργεῖν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἀπὸ πενήτηκοντα ἐτῶν ἀποστήσθαι τῆς λειτουργίας, καὶ οὐκ ἐργάσθαι ἔτι, λειτουργήσει δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ· ὁ δὲ φυλάξει φυλακὰς, ἔργα δὲ οὐκ ἐργάσθαι.“ (Num. 8, 24 ss.) Οὐκοῦν τῷ μὲν ἡμίσει τὴν τελειότητα — τέλειος γὰρ ὁ πεντηκοστὸς λόγος, ὁ δὲ τῶν πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμισυ μέρος — ἐνεργεῖν ἐπιτρέπει καὶ δοῦν τὰ ἅγια τὴν δι' ἔργων ἀρρεσκίαν ἐπιδοκιμημένῳ — ἀρχὴ δὲ, ὡς ἔφη τις τῶν πάλαι, τοῦ παντὸς ἡμισυ μέρος —, τῷ δὲ τελείῳ μηκέτι πονεῖν, τὰ δὲ ὅσα ἐκ μελέτης καὶ πόρου περιποιήσατο φυλάττειν. Μὴ γὰρ γβνολίμην ἀσκητῆς ὧν μὴ φύλαξ αὐθις. Ἢ μὲν οὖν ἀσκησις μέσον, οὐ τέλειον, γίνεται γὰρ ἐν οὐ τελείαις μὲν, ἀκρότητος δὲ ἐπιεμέναις ψυχαῖς· ἢ δὲ φυλακὴ παντελής, μνήμη τὰ ἀσκητὰ παραδοῦναι θεωρήματα τῶν ἁγίων, ἐπιστήμης καλὴν παρακαταθήκην φύλακι πιστῇ, ἢ μόνη τῶν λήθης πολυμηχάνων δικτύων ἀλογεῖ· ὥστε τὸν μνήμονα ὧν ἔμαθον ὑγιῶς καὶ εὐθυβόλως καλεῖ φύλακα. Οὗτος δὲ πρότερον ἢ ἐγυμνάσειο μαθητῆς ἦν διδάσκαλος διέρον· ὅποτε δὲ ἱκανὸς φυλάττειν ἐγένετο, διδασκάλου δύναμιν καὶ τιξιν ἔλαχε, τὸν ἀδελφὸν εἰς τὰς υπηρεσίας τῆς διδασκαλίας χειροτονήσας τὸν ἑαυτοῦ προφορικὸν λόγον, λέγεται γάρ, ὅτι „λειτουργήσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ“ (Num. 8, 25)· Ὡστε ὁ μὲν τοῦ ἀστέλου νοῦς φύλαξ καὶ ταμίας τῶν ἀρετῆς ἔσται δογμάτων, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ

λόγος λειτουργήσει, τοῖς παιδείαν μετιούσι διεξιὼν τῆς
 σοφίας, δόγματα τε καὶ θεωρήματα. Διὸ καὶ ὁ Μωϋ-
 σῆς ἐν ταῖς εὐλογίαις Αὐτῷ, πολλὰ καὶ θαυμάσια προει-
 πῶν, ἐπιφέρει· „Ἐφύλαξε τὰ λόγια σου, καὶ τὴν δια-
 θήκην σου διετήρησεν“, εἰθ' ἔξῃς· „Ἀγλώσοισι τὰ δι-
 καιώματά σου Ἰακώβ, καὶ τὸν νόμον σου Ἰσραὴλ.“
 (Deut. 33, 9. 10.) Οἰκοῦν, ὅτι καὶ λόγων καὶ διαθή-
 κης Θεοῦ φύλαξ ὁ ἀπειθὴς ἔστιν, ἐπαγωγῶς παρίστησι·
 καὶ μὴν ὅτι δικαιοματῶν καὶ νόμων ἐρημνεῖς καὶ ὑφρ-
 γητῆς ἄριστος, πάλιν δεδήλωκε, τῆς μὲν ἐρημνεῖας διὰ
 συγγενικοῦ ἀφράτου, τοῦ φωνητηρίου ἀφροῦ, σιωπηταμί-
 νης, τῆς δὲ φυλακῆς περὶ τὸν νόμον ἐξεταζομένης, ὅς μὲγα-
 ταμείον ἐπὶ φύσεως δημιουργηθεὶς τὰς ἀπάντων καὶ
 σωματίων καὶ πραγμάτων ἐννοίας εὐμαρῶς κηρώμενος.
 Ἐπιστελεῖ δὲ τῷ φιλαίτῳ Κἄν φυλάξαι τὸν Ἄβελ· εἰ
 γὰρ διετήρησεν αὐτόν, *κεκοιμημένου* καὶ μέσον βίον με-
 τεποιήσασθαι αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἀμνηστὴς καὶ ἀκράτου κακίας ἐνε-
 φορέθη. —

„Quid fecisti?“ i. e. nihil fecisti. (20. 21.)

20. [*] Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· „Τί ἐποίησας; φωνῆ
 αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βωβῆ πρὸς με ἐκ γῆς.“ (Gen. 4,
 10.) Τὸ „τί ἐποίησας“ καὶ ἀγαπώταται ἐμφανῶς ἐπὶ
 οὐκ εὐταγῆ πράξει, καὶ χλευασμῶν ἐπὶ τῷ ἀλογοῦντι
 δακνῶντι. Ἡ μὲν οὖν ἀγαπώταται ἐπὶ τοῦ δεδρακότος
 γυναικὸς γίνεσθαι, ὅτι τὸ καλὸν ἀνελεῖν ἐβούλετο· ἡ δὲ
 χλεύη διὰ τὸ οἰεσθαι μὴ ἐπιβουλεύεσθαι τῷ κρείττωι,
 ἐπιβουλεύεσθαι δὲ οὐκ ἐκείνῳ μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ. Ἐξ μὲν
 γὰρ, ὡς καὶ πρότερον εἶπεν, ὁ τεθνήσκων δακνῶν, εἰ γε καὶ
 ἰσότης αὐτῷ Θεοῦ καὶ φωνῆ χρόματος εὐρίσασθαι· τεθνηκα

δὲ ὁ περιεῖναι νομιζόμενος τὸν ψυχικὸν θάνατον, ἀρετῆς, καθ' ἣν ἄξιος μόνην ἐστὶ ζῆν, ἀποσχοινισθεῖς· ὥστε καὶ τὸ „τί ἐποίησας“ ἴσον εἶναι τῷ „οὐδὲν ἐποίησας“, οὐδὲν ἤνυσας. Οὐδὲ γὰρ ὁ σοφιστὴς Βαλαάμ, μάταιος ὢν ὄχλος ἐναντίων καὶ μαχομένων δοξῶν, βουληθεῖς ἀράς τίθεσθαι καὶ βλάπτειν τὸν ἀστεῖον, ἴσχυσε, „τοῦ θβοῦ τὰς κατάρτας εἰς εὐλογίαὶν τρέποντος“ (Num. 23, 8), ἵνα καὶ τῆς πανουργίας ἀπελέγξῃ τὸν ἄδικον, καὶ ἑαυτοῦ τὸ φιλάρετον παραστήσῃ.

21. Πεφύκασι δὲ οἱ σοφισταὶ πολεμίους χρῆσθαι ταῖς ἐν αὐτοῖς δυνάμεσι, καὶ λόγων ἐνθυμήμασι καὶ βουλευμάτων λόγοις ἀντιστατούντων καὶ μηδαμῆ μηδαμῶς συναδόντων. Αποκναίουσι γοῦν ἡμῶν τὰ ὦτα, τὴν δικαιοσύνην κοινωκίον, τὴν σωφροσύνην συμφέρον, τὴν ἐγκράτειαν ἀστεῖον, τὴν εὐσέβειαν ὠφελιμώτατον, τὴν ἄλλην ἀρετὴν ὑγιεινότητον τε καὶ σωτήριον ἀποφαίνοντες, καὶ πάλιν τὴν ἀδικίαν ἄσπονδον, τὴν ἀκολασίαν νοσερόν, τὴν ἀσέβειαν ἔκθεσμον, τὴν ἄλλην κακίαν βλαβερώτατον διεξιόντες· καὶ ὅμως τὰ ἐναντία τοῖς λεγομένοις φρονοῦντες οὐ παύονται, ἀλλ' ὅταν φρόνησιν καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν ὑμνῶσι, τότε μάλιστα ἀφραίνοντες, ἀκολασταίνοντες, ἀδικοῦντες, ἀσεβοῦντες, πάνθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνθρώπεια καὶ θεῖα συγγέοντις τε καὶ ἀνατρέποντες εὐρίσκονται. Πρὸς οὓς ἂν εἴποι τις ὀρθῶς, ὅπερ καὶ ὁ χρησμὸς ἔφη τῷ Κάϊν· Τί ἐποιήσατε; Τί εἰργάσασθε αὐτοῦς ἀγαθόν; Τί οἱ τοσοῦτοι περὶ ἀρετῆς λόγοι τὴν ὑμετέραν ψυχὴν ὠφέλησαν; Τί τοῦ βίου μικρὸν ἢ μέγα μέρος ἐπηνορθώσασθε; Τί δέ; οὐχὶ τὰ ἐναντία διαβολὰς καθ' ἑαυτῶν ἀληθεῖς ἠρανόσατε, ὅτι συνθέντες τὰ καλὰ καὶ τῷ λόγῳ

φιλοσοφοῦντες ἑρμηνεῖς μὲν ἄριστοι γεγονάτε, τὰ δ' αἰσχιστὰ καὶ φρονοῦντες καὶ ἐπιτηδεύοντες ἀεὶ ἀλίσκεσθε; οὐ μὴν ἔτι γε ἐν ταῖς ὑμετέροις ψυχαῖς τέθνηκε τὰ καλά, ζωπυρηθέντων κακῶν· διὰ τοῦτο ἕκαστος ὑμῶν οὐ περιέστιν. Ὡςπερ γὰρ μουσικοῦ τινος ἢ γραμματικοῦ τελευτήσαντος ἢ μὲν ἐν [*] τοῖς ἀνδράσι μουσικὴ καὶ γραμματικὴ συνέφθαρται, αἱ δὲ τούτων ἰδέαι μένουσι καὶ τρόπον τινὰ βιοῦσιν ἰσοχρόνιοι τῷ κόσμῳ, καθ' ἃς οἱ τε ὄντες καὶ οἱ μέλλοντες διαδοχαῖς ταῖς εἰς ἀεὶ μουσικοὶ τε καὶ γραμματικοὶ γενήσονται· οὕτω καὶ τὸ ἐν τινι φρόνιμον ἢ σῶφρον ἢ ἀνδρεῖον ἢ δίκαιον ἢ συνόλως σοφὸν ἂν ἀναιρεθῆ, οὐδὲν ἦττον ἐν τῇ τοῦ παντός ἀθανάτου φύσει φρόνησις ἀθάνατος, καὶ ἀρετὴ σύμπασα ἀφθαρτος ἐστηλίτευται, καθ' ἣν καὶ νῦν εἰσὶν ἀστεῖοί τινες, καὶ ἀνδεις γενήσονται. Εἰ μὴ καὶ ἀνθρώπου τινὸς τῶν ἐν μέρει θάνατον φθορὰν ἐργάσασθαι φήσομεν ἀνθρωπότητι, ἣν εἴτε γένος, εἴτε ἰδέαν, εἴτε ἐννόημα, εἴθ' ὃ τί ποτε χρὴ καλεῖν, οἱ ζητητικοὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων εἴσονται. Μία σφραγὶς πολλάκις μυρίας ὄσας ἀπείρους οὐσίας τυπώσασα πάντων ἔστιν ὅτε τῶν τύπων ἐξίτηλων αὐταῖς οὐσίαις γινομένων ἐν τῇ ἑαυτῆς φύσει μηδὲν βλαβῆσα κατὰ χώραν ἔμεινεν· εἴτ' οὐκ οἴομεθα τὰς ἀρετίας, καὶ ἂν πάντες οἱ χαρακτηῆρες, οὓς ἐσημήναντο ταῖς τῶν προσεληλυθότων ψυχαῖς, ὑπὸ μοχθηρᾶς διαίτης ἢ τινος ἑτέρας ἐξ αἰτίας ἐξίτηλοι γένωνται, τὴν ἀκήρατον ἑαυτῶν καὶ ἀφθαρτον φύσιν εἰς ἀεὶ στήσειν; Οὐκ εἰδότες οὖν οἱ παιδείας ἀμύητοι διαφοράς, οὐθ' ὅλων πρὸς μέρη, οὔτε γενῶν πρὸς εἶδη, οὔτε τὰς ἐν τούτοις ὁμωνυμίας, πάντα διὰ πάντων συγχέουσι καὶ φύρουσι. Διὸ πᾶς φίλαντος, ἐπίκλησιν Κάϊν, διδαχθήτω, ὅτι τὸ ὁμώνυμον τοῦ Ἀβελ

ἀνήρηκε, τὸ εἶδος, τὸ μέρος, τὸν ἀπεικονισθέντα τύπον, οὐ τὸ ἀρχέτυπον, οὐ τὸ γένος, οὐ τὴν ἰδέαν, ἅπερ οἶεται μετὰ ζώων, ἄφθαρτα ὄντα, συνφθαρτέναι. Λεγέτω δὴ τις κατακερτομῶν αὐτῷ καὶ ἐπιχλευάζων· Τί πεποίηκας, ὦ κακόδαιμον; οὐχ ἦν μὲν δοκεῖς ἀνηρητέναι φιλόθεον δόξαν, ζῆ παρὰ θεῷ; σπαντοῦ δὲ γέγονας ἀνθρώπου, ἢ μόνῳ βιοῦν ἀνυπαίτως ἠδύνασο, ἐξ ἐνέδρας ἀνελῶν. —

„Anima“ ex parte sanguinis, ex parte spiritus isque portion-
cula divinae animae. (22 - 24.)

22. Πάνν δὲ πεφώνηται καὶ πρὸς κάλλος ἐρμηνείας καὶ πρὸς νοημάτων εὔρεσιν τὰ ἐπιλεγόμενα ταῦτα· „Φω-
νὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοῆ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς.“
(Gen. 4, 10.) ἼΙ μὲν οὖν κατὰ τὴν φράσιν ὑψηλοῦρα
πᾶσι τοῖς μὴ λόγων ἀμνήτοις γνώριμος. Τὰ δὲ ἐμφαινό-
μενα νοήματα, ὡς ἂν οἰοί τε ὤμεν, ἐπισκευώμεθα, καὶ
πρότερόν γε περὶ τοῦ αἵματος. Πολλαχοῦ μὲν γὰρ τῆς
νομοθεσίας οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀποφαίνεται τὸ αἷμα, λέ-
γων ἄντικρυς· „ἼΙ γὰρ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμά ἐστιν.“
(Lev. 17, 11.) Ὅποτε δὲ πρότερον μετὰ τὴν οὐρανοῦ
καὶ γῆς καὶ τῶν μεταξὺ γένεσιν ἐδημιούργει [*] ἄνθρω-
πον ὁ ζωοπλάστης, φησὶν, ὅτι „ἐνεγύσθησεν εἰς τὸ πρόσ-
ωπον αὐτοῦ πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς
ψυχὴν ζῶσαν“ (Gen. 2, 7), πόλαι διὰ τούτων παρρησίας,
ὅτι πνεῦμά ἐστιν ἡ ψυχῆς οὐσία. Καὶ μὴν τῶν ἐξ ἀφ-
χῆς ὑποθέσεων ἄκρως εἴωθε διαμεμῆσθαι, τὰ ἀκόλου-
θα καὶ ὁμολογούμενα τοῖς πρότεροις δικαιοῦν ἐφαρμότ-
τειν· οὐκ ἂν οὖν πνεῦμα ψυχῆς οὐσίαν προσιπῶν αἷμα
διαφέρον σώματι αὐθις ἔλεγεν, εἰ μὴ πρὸς τι τῶν ἀναγκ-
καιοτάτων καὶ συνεκτικωτάτων τὴν ἀναφορὰν ἐποιεῖτο.

Τι οὖν λευτέον; Ἐκαστον ἡμῶν κατὰ τὰς προσεχεῖς τι-
μὰς ἀριθμῶν δύο εἶναι συμβέβηκε, ζῶον τε καὶ ἄνθρω-
πον. Ἐκαστέρῳ δὲ τούτων συγγενῆς δύναμις τῶν κατὰ
ψυχὴν ἀποκακλήρωται· τῷ μὲν ἡ ζωτικὴ, καὶ ἦν ζῶμα,
τῷ δὲ ἡ λογικὴ, καὶ ἦν λογικοὶ γηγόνιστον. Τῆς μὲν
οὖν ζωτικῆς μετέχει καὶ τὰ ἄλογα, τῆς δὲ λογικῆς οὐ με-
τέχει μὲν, ἄρχαι δὲ ὁ θεός, ἡ τοῦ πρεσβυτάτου λόγου
πηγὴ.

28. Ἢ μὲν οὖν κοινὴ πρὸς τὰ ἄλογα δύναμις οὐ-
σίῳ ἔλαχον αἷμα, ἡ δὲ ἐκ τῆς λογικῆς ἀπορρέουσα πηγῆς
τὸ πνεῦμα, οὐκ αἷρα κινούμενον, ἀλλὰ τύπον τινὰ καὶ
χαρακτῆρα θεοῦ δυνάμειος, ἦν ἀνόματι κυρίῳ Μωϋσῆς
εἰκόνα καλεῖ, δηλῶν, ὅτι ἀρχέτυπον μὲν χάσιως λογικῆς
ὁ θεός ἐστι, μίμημα δὲ καὶ ἀπεικόνισμα ἄνθρωπος, οὐ
τὸ διφυρὲς ζῶον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀριστον εἶδος, ὃ νοῦς
καὶ λόγος κέκληται. Αὐτὸ τοῦτο σαρκῶς μὲν ψυχὴν φησι
τὸ αἷμα (Deut. 12, 23), εἰδώς, ὅτι ἡ σαρκῶν χάσις τοῦ
μὲν οὐ μεμοίραται, ζωῆς δὲ, καὶ θάπτου καὶ ὅλων ἡμῶν τὸ
σῶμα, μετέχει· ἄνθρωπον δὲ ψυχὴν ἀνομιάζει πνεῦμα,
ἄνθρωπον οὐ τὸ σῶμα καλεῖ, ὡς ἔφη, ἀλλὰ τὸ
θεοειδὲς ἐκείνο δημιουργημα, ᾧ λογιζόμεθα, οὐ τὰς ρι-
ζὰς εἰς οὐρανὸν ἔτενε καὶ τῆς ἰσότητος τῶν λεγομένων
ἀπλανῶν ἀφίδος ἐξήγησεν. Μόνον γὰρ δὴ τῶν ἐπὶ γῆς
φωτῶν οὐρανῶν ὁ θεός ἄνθρωπον εἰργάσατο, τῶν μὲν
ἄλλων τὰς κεφαλὰς πηξάμενος ἐν χέρσιν — κατακάραι
γὰρ πάντα —, ἄνθρωπον δὲ εἰς τὸ ἄνω προαγαγών, ἵνα
τὰς τροφὰς ὀλιγαίους καὶ ἀφθάρτους, ἀλλὰ μὴ γαστέρας
καὶ φθαρτὰς ἔχη· παρ' ὃ καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν τὸ μὲν
ἄσων ἀραιωθυτότατον πλεῖστον ἀποστήμας λογισμοῦ,
τὰς βάσεις γῆ προσερέβζου, τὰς δὲ τοῦ δορυφόρου αἰ-

σθήσεις καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον πορρωτάτω μὲν τῶν περὶ γῆν ἐξώκισε, ταῖς δὲ [*] ἀέρος καὶ οὐρανοῦ περιόδοις, ἀφθάρτοις οὖσαις, ἐνεδήσατο.

24. Μηκέτ' οὖν ἰπορῶμεν, πῶς ἔννοιαν ἔλαβεν ἄνθρωπος Θεοῦ τοῦ ἀειδοῦς, οἱ Μωϋσέως γνώριμοι· τὴν γὰρ αἰτίαν χρησμῶ μαθὼν αὐτὸς ἡμῖν ἔφηγγήσατο. Ἐλεγε δὲ ὧδε· Ψυχὴν οὐδεμίαν τῷ σώματι ὁ ποιῶν εἰργάζετο ἰκανὴν ἐξ ἑαυτῆς τὸν ποιητὴν ἰδεῖν. Λογισάμενος δὲ μεγάλα ὀνήσειν τὸ δημιουργήμα, εἰ λάβοι τοῦ δημιουργήσαντος ἔννοιαν — εὐδαιμονίας γὰρ καὶ μακαριότητος ὅρος οὗτος —, ἄνωθεν ἐνέπνει τῆς ἰδίου θειότητος· ἢ δὲ ἀοράτως ἀοράτω ψυχῇ τοὺς ἑαυτῆς τύπους ἐνεσφραγίζετο, ἵνα μὴδ' ὁ περιγείος χῶρος εἰκόνοσ ἀμοιρήσῃ Θεοῦ. Τὸ δ' ἀρχέτυπον οὕτως ἦν ἄρα ἀειδές, ὥστε καὶ ἡ εἰκὼν οὐχ ὄρατὴ, τυπωθεῖσα μέντοι κατὰ τὸ παράδειγμα, οὐκέτι θνητὰς, ἀλλ' ἀθανάτους ἐννοίας ἐδέχετο· πῶς γὰρ ἂν θνητὴ φύσις μένειν ἅμα καὶ ἰποδημεῖν ἠδύνατο, ἢ τὰ ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐτέρωθεν καθορᾶν, ἢ θάλατταν μὲν περιπλεῖν ἅπασαν, γῆν δὲ ἄχρι περὶ τῶν ἐπέρχεσθαι, ἢ νόμων καὶ ἐθῶν ἢ συνόλωσ πραγμάτων καὶ σωμάτων ἐφάπτεσθαι; ἢ δίχα τῶν ἐπιγείων καὶ τὰ μβιάρσια καταλαμβάνειν, ἀέρα καὶ τροπὰς αὐτοῦ, καὶ καιρῶν ιδιότητας, καὶ ὅσα ταῖς ἐτησίοις ὥραισ καινουροῦμενά τε καὶ ἐξ ἔθουσ ἰποτελεῖται· ἢ πάλιν δι' ἀέρος εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆσ ἀνίπτασθαι καὶ τὰς ἐν οὐρανῷ φύσεις ἐξετάζειν, ὡς ἔχουσιν, ὡς κινοῦνται, τίνεσ ὅροι τῆσ κινήσεωσ ἀρχῆσ καὶ τέλουσ αὐταῖσ, πῶσ ἀλλήλαισ τε καὶ τῷ παντὶ κατὰ τι συγγενείασ δίκαιον ἀρμόζονται; τέχνας τε καὶ ἐπιστήμασ ἐπινοῆσαι, ὅσαι τὰ τε ἐκτὸσ δημιουργοῦσι, καὶ τὰ περὶ σῶμα καὶ ψυχῆν, ὡσ ἐκάτερον βελ-

τιωθήσεται, πραγματεύονται, καὶ μυρία ἄλλα, ὧν οὔτε ἀριθμὸν οὔτε φύσιν λόγῳ περιλαβεῖν εὐπορον; Μόνον γὰρ αὐτὰ τῶν παρ' ἡμῶν ὁ τοῦς ἄτε πάντων ὠκεανοειδέ-
 τας, καὶ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ γίνεσθαι δοκεῖ, φθάνει καὶ
 παραμείβεται, κατὰ τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἀχρότως τοῦ
 τε παντός καὶ μερῶν καὶ τῶν τούτων αἰτίων ἐπιψαύων.
 Ἴδιη δὲ οὐ μόνον ἄχρι τῶν γῆς καὶ θαλάττης, ἀλλὰ καὶ
 ἀέρος καὶ οὐρανοῦ περῶν ἐλθῶν οἷδ' ἐνταῦθα ἔστι, βραχὴν ὅρον τοῦ συνεχοῦς καὶ ἀπαύστου δρόμου νομί-
 στας τὸν κόσμον εἶναι, προσωτέρω δὲ χωρῆσαι γλιχόμε-
 νος καὶ τὴν ἀκατάληπτον θεοῦ φύσιν, ὅτι μὴ πρὸς τὸ
 εἶναι μόνον, καταλαβεῖν, ἂν δύνηται. Πῶς οὖν εἰκός,
 βραχὴν οὕτως ὄντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, μήνηγι ἢ
 καρδίᾳ, βραχέσιν ὄγκοις, ἐγκατειλημμένον, μέγεθος οὐρα-
 νοῦ καὶ κόσμου [*] χωρῆσαι τοσοῦτον, εἰ μὴ τῆς θείας
 καὶ εὐδαιμόνος ψυχῆς ἐκείνης ἀπόσπασμα ἦν οὐ διαιρε-
 τόν: — τέμνεται γὰρ οὐδὲν τοῦ θείου κατ' ἀπάρτησιν, ἀλ-
 λά μόνον ἐκτείνεται. Διὸ μεμοιραμένος τῆς ἐν τῷ παν-
 τὶ τελειότητος, ὅταν ἐννοῇ κόσμον, τοῖς πέρασι τοῦ παν-
 τὸς συνεχρύνεται, ῥῆξιν οὐ λαμβάνων· ὄγκος γὰρ ἢ δύ-
 ραμις αὐτοῦ. —

„Vox sanguinis clamat“: animae pars rationalis sermone
 praedita supplex ad Deum clementem de vita male acta
 se convertit.

25. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐν βραχέσιν εἰρήσθω περὶ
 οὐσίας ψυχῆς. Τὸ δὲ „φωνὴν αἵματος βοᾶν“ (Gen. 4,
 10) κατ' ἀκόλουθον οὕτως ἀποδώσομεν. Τῆς ἡμετέρας
 ψυχῆς τὸ μὲν ἄφωρόν ἐστι, τὸ δὲ φωνῆσιν· τὸ μὲν ἄλο-
 γον ἄφωρον, φωνῆσιν δὲ ὅσον λογικόν, ὃ δὴ μόνον ἐν

νοισιν ελλησθε θεοῦ — τοῖς γὰρ ἄλλοις μέρεσιν ἡμεῖς θεῶν οὔτε τι νοητὸν καταλιθεῖν δουρίμεθα. Τῆς οὖν ζωτικῆς δουρίμεως, ἥς τὸ οὐσιώδες αἷμα, μηδὲ τις ἐξαιρωτορ ἐσχε γέφυρα, φωνὴν καὶ λόγον, οὐ τὸ διὰ στόματος καὶ γλώττης φέρον ἡμεῖς, ἀλλὰ τὴν πηγὴν, ἧς αἶ τοῦ προφορικοῦ δεξαμενῶν πληροῦσθαι πεφύκασιν. Ἡ δὲ πηγὴ τοῦδε ἐστὶ, δεῖ οὐ τὸς πρὸς τὸν ἄντα ἐντελίξις καὶ ἐκφοήσις, τῇ μὲν ἐκόντως, τῇ δὲ καὶ ἄκοντως ἀναφθωγγόμεθα· ὁ δὲ αἶμα ἀγαθὸς ὢν καὶ ἴλαος τοῖς ἰστέως οὐκ ἀποστρέφεται, καὶ μάλιστα, ὅταν ἐπὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἔρχοις καὶ πᾶσι στανίξοντες ἀφροδιῶς καὶ ἀπλάστως ἐκφλοῦσι· τότε γὰρ „ἀναστάναι“ φησὶ Μωϋσῆς „τοῦδε λόγους ἀντὶν πρὸς τὸν θεόν“ (Ἔκκλ. 2, 23), τὸν δὲ ὑπακούσαντα φησὶσθαι τῶν παρεστῶτων κικῶν· ταῦτα δὲ πάντα γίνεσθαι, ὅταν ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου τελευτήσῃ. Τὸ παρεδοξότατον· εἰκὸς γὰρ ἦν ἀποθνήσκοντες τυφάνου χιρσὴν καὶ γαγγῆλαι τοῦς τυφοννομήτους, ἀλλὰ τότε λέγονται στανίξον· „μηδὲ γὰρ τὸς ἡμέρας τὸς πολλὰς ἐκόντως ἐτελεύτησαν ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ κικῶν ἐκόντως οἱ υἱοὶ Ἰωραήλ.“ (Ἔκκλ. 2, 23.) Ἐφῶς μὲν τὸ φηδὸν ἢ λέξις τὸ εὐλογον οὐ περιέχει, πρὸς δὲ τὸς ἐν προχαῖς δουρίμεις τὸ καὶ αὐτὴν ἀκόλουθον ἐνφλοῦται, ὅ γὰρ ἀναστανῶν καὶ ἀποφθιτων τὸς περὶ τῶν κικῶν δόξας ὅταν ἐν ἡμῶν ζωτικῶνται φασαῖα καὶ ἰχθυῶντα δακῆ, εἰ δὴ τινε τῶν φασάων ἰχθυῶντα λυκεῖον, τὴν ἡδονὴν ἀποδοχόμεθα, ἐκνησίωται πέφυκ ἡμῶν ἐλαύνοντες· ὅταν δὲ ἀπόκρμεις γένηται καὶ τρόπον τινε τελευτήσῃ ὁ τοῦ βασιλεῦς καὶ ἀπλάστως ἦν αἶτιος, τὸν στανίξοντα ἐναυγισθῶνται φησὶν μετακλιθεῖν καὶ μεταστρέφον τῆς πικλαῖος διαιτηῖς βαυτοῦ, ὅτι ἡδονὴν ἀφροτῆς προτιμήσαντες θνη-

τὸν βίον ἀθανάτω ὑπεξέξαμεν. Λαβῶν δὲ οἶκτον τῆς συνεχοῦς ἡμῶν ὀλοφύρσεως ὁ *μόνος [*] εὐμενῆς* προσίβεται ψυχᾶς ἰκέτιδας, τὸν δὲ ἐπισβισθέντα τῶν παθῶν Αἰγύπτιον σκηπτὸν ῥαδίως ἀπωθεῖται. —

„Nunc maledictus es a terra“ i. e. et voluntatis et facti tui scelesti auctor est terrena mentis tuae pars, sensus.

26. Τῷ δὲ μὴ δεχομένῳ μετάνοιαν Κάϊν δι' ὑπερβολὴν ἄγους ἀδελφοκτονίας οἰκνιοτάτας ἀρᾶς τίθεται. Πρῶτον μὲν γὰρ φησιν αὐτῷ· „Καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς“ (Gen. 4, 11), δηλῶν πρῶτον, ὅτι οὐχὶ νῦν, ὅτε ἐδολοφόνησεν, ἐναγῆς καὶ ἐπάρατός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ πρότερον, ὅτε ἐβούλευσε τὸν φόνον, τῆς γνώμης ἴσον τῷ τελείῳ δυναμένης. Ἔως μὲν γὰρ τὰ αἰσχροῦ μόνον ἐννοοῦμεν κατὰ ψιλὴν τοῦ νοῦ φαντασίαν, τότε τῆς διανοίας ἐσμὲν ὑποχοι, δύναται γὰρ καὶ ἀκουσίως ἢ ψυχῇ τρέπεσθαι· ὅταν δὲ προσγένηται τοῖς βουλευθεῖσιν ἢ πράξις, ὑπαίτιον γίνεται καὶ τὸ βουλευσασθαι, τὸ γὰρ ἐκουσίως διαμαρτάνειν ταύτῃ μάλιστα διαγνωρίζεται. Κατάρατον δὲ φησι τὸν νοῦν οὐκ ἀπ' ἄλλου τινὸς ἢ ἀπὸ τῆς γῆς ἔσθαι· τῶν γὰρ χαλεπωτάτων αὐτοῦ συμφορῶν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν γεῶδες αἴτιον εὐρίσκειται· τὸ γοῦν σῶμα ἢ νόσῳ χρησάμενον τὰς ἀφ' ἑαυτοῦ προσβαλὸν κῆρας ἄσης καὶ ἰδημονίας ἑαυτὸν ἐπέπλησεν, ἢ πιανθὲν ἀμέτρως ἀπολαύσει ἠδονῶν ἀμβλυτέρως τὰς εἰς τὸ καταλαμβάνειν ἀκμᾶς ἀπειργάσατο. Καὶ μὲν δὴ ἕκαστη τῶν αἰσθήσεων δεκτικὴ βλάβης ἐστίν· ἢ γὰρ κάλλος ἰδὼν ἔρωτος ἐτρώθη, δεινοῦ πάθους, βέλεσιν, ἢ θάνατον ἀκούσας γένει προσήκοντός τινος ὑπὸ λύπης ἐκάμφθη· πολλάκις δὲ καὶ γεῦσις αὐτὸν κατέβαλεν, ἀηδέσι χυλοῖς

αλκισαμένη, ἢ πλήθει ἡδέων βαρύνασα. Τῶν μὲν γὰρ πρὸς συνοουσιαν οἰστρον τί δεῖ μεμνησθαι; πόλεις ὕλας καὶ χώρας καὶ κλίματα μεγάλα γῆς οὗτοι διάφθοιραν, ὧν μάρτυς ἢ ποιητῶν καὶ συγγραφέων πληθὺς σχεδὸν ἅπασα.

„Quas aperuit os.“ Ora (instrumenta) sensuum potius cohibenda sunt, ne desglutiant animam priam (Abalis sanguinem).

27. Τὸν δὲ τρόπον, καθ' ὃν ἐπὶ τῆς γῆς κατάρατος ὁ νοῦς γίνεται, προσεπιγράψαι λέγων· „Ἦ ἔχασα τὸ στόμα αὐτῆς, δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἰδουλοῦ σου.“ (Gen. 4, 11.) Χαλεπὸν γὰρ διοιχθῆναι τε καὶ ἀνωρθωθῆναι τὰ τῶν αἰσθησίων στομία, ὡς ἀχανέων αὐτοῖς τὴν τῶν αἰσθητῶν φορὰν ποταμοῦ πλημμύροντος δίκην ἐπιχρῆσθαι, μηδενὸς τὴν βλαίον ὀρμὴν ἀνωρθοῦντος· τότε γὰρ ἐγκαιαποθαῖς ὁ νοῦς τασούτω κλύδωνι βύθιος ἀνδρακωται, μηδ' ὅσον ἀνανήξασθαι καὶ ὑπορχῆσαι δυνάμειρος. Ἀλλὰ χρὴ τούτων ἐκίστω καταχρῆσθαι, μὴ πρὸς ἢ δύναται μᾶλλον, ἢ πρὸς τὰ βέλτεστα. Ἀνναται μὲν γὰρ πᾶνθ' ὄραν χρώματα καὶ σχήματα ἢ ὄρης· ἀλλὰ ὄρατω τὰ φωτός, μὴ σκοτίους ἄξια. Ἀνναται δὲ καὶ τὸ οὖς πιασῶν ἀντιλαμβάνεσθαι φωνῶν· ἀλλ' ἐπὶ πιαρακοιῶτω, μυθία γὰρ τῶν λογομέρων αἰσχροῖα. Μηδ' ὅτι [*] γνώσεως σοι μητέδωκον ἢ φάσις, ὡ τεινωμένο, τρόπον αἰθῆνης πᾶντων ἀπλήστως ἐμφοροῦ· πολλὰ γὰρ τῶν οὐ τροσφίμων μόνον, ἀλλὰ καὶ περιετῶν νότονς μετὰ χαλεπῆς ὠδίνος ἔτακθ. Μηδ' ὅτι μαρῶν τῶν πρὸς γονίης ἡξιώφης ἔνακα τῆς διαμονῆς τοῦ παντός, φθορίας καὶ μοιχολίας καὶ τὰς ἄλλας οὐκ εὐαγαῖς μεξίαις μετέχου, ἀλλ'

ὅσαι μετὰ νόμου τὸ ἀνθρώπων σπείρουσί τε καὶ φυτεύουσι γένος. Μηδ' ὅτι γλώττης καὶ στόματος καὶ φωνητηρίων ὀργάνων μεμοίρασαι, πάντ' ἐκλάλει καὶ τὰ ἄρρήτα· τὸ γὰρ ἔχευθῆναι ἔστιν ὅπου χρήσιμον, καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ μαθόντες λέγειν μεμαθηκέναι καὶ ἡσυχάζειν, τῆς αὐτῆς δυνάμεως περιποιούσης ἑκάτερον· οἱ δὲ ὅσα μὴ προσῆκε διεξιόντες οὐ δύναμιν λόγων, ἀλλ' ἡσυχίαν ἀσθενῆ ἐπιδείκνυνται. Διὸ σπουδάζωμεν ἕκαστον τῶν εἰρημένων στομιῶν καταδεῖν τοῖς ἀρρήτοις ἐγκρατείας δεσμοῖς· „ὅσα γὰρ οὐχὶ δεσμῶ καταδεῖται,“ φησὶ Μωϋσῆς ἐν ἑτέροις (Num. 19, 15), „ἀκάθαρτα εἶναι,“ ὡς ἂν τοῦ κεχαλάσθαι καὶ κεχηρῆναι καὶ λελῦσθαι τὰ τῆς ψυχῆς μέρη κακοδαιμονίας αἰτίου, τοῦ δὲ συνῆχθαι καὶ συνεσφίγγθαι καὶ ὀρθὸν βίον καὶ λόγον ἐργαζομένου. Τὸν ἄθεον οὖν καὶ ἀσεβῆ ΚΑΙΝ δεόντως καταρᾶται, ὅτι τοὺς φωλεοὺς τοῦ συγκρίματος διοίξας ἐπικέχηρε πᾶσι τοῖς ἐκτός, εὐχόμενος δι' ἀπληστίαν δέξασθαι τε ἀντὶ καὶ χωρῆσαι ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ φιλοθέου δόγματος, Ἄβελ.

„Operabitur terrae.“ *Discrimen inter agricolam et terrae operarium: ille artifex, hic rudis; ille bonus, hic malus; hic miser, ille beatus Deique sapientia nutritus.* (28-31.)

28. „Ἔργασεται διὰ τοῦτο τὴν γῆν“ (Gen. 4, 12), οὐ γεωργήσει, γεωργὸς μὲν γὰρ πᾶς τεχνίτης, ὅτι τέχνη καὶ ἡ γεωργική. Πολλοὶ δὲ τῶν ἰδιωτῶν γεωπόνοι τὴν ἄνευ ἐμπειρίας ἕνεκα τῶν ἀναγκαίων μετιόντες ὑπηρεσίαν· οἷτοι μὲν οὖν, ἐν οἷς δρῶσι, πολλὰ βλάπτουσιν, ἐπιστάτου μὴ τυχόντες· ἃ δ' ἂν καὶ εὖ ἐργάσωνται, κατὰ τύχην, οὐ σὺν λόγῳ κατορθοῦσι. Τῶν δὲ γεωργῶν τὰ μετ' ἐπιστήμης ἐνεργούμενα πάντ' ἔστιν ἐξ ἀνάγκης

χαρίζεται ταύταις. Ἔστι καὶ ἄλλα μῦθια ἔργα τεχνικὰ τῶν κατὰ γεωργίαν, ὧν περιττὸν ἐν τῷ παρόντι μεμνησθαι· τοῦ γὰρ διαφορὰν ἐνδείξασθαι μόνον ἐργάτου γῆς καὶ γεωργοῦ χάριν ταῦτ' ἐμηκίναμεν.

29. Ὁ μὲν δὴ φαῦλος τὸ γεῶδες σῶμα καὶ τὰς συγγειεῖς αἰσθήσεις αὐτῷ καὶ ὅσα ἐκτὸς αἰσθητὰ ἐργαζόμενος ἀτέχνως οὐ παύεται, καὶ βλάπτει μὲν τὴν παναθλίαν ψυχὴν ἑαυτοῦ, βλάπτει δὲ καί, ὃ δοκεῖ μάλιστα ὠφελῆν, τὸ ἴδιον σῶμα. Τῷ δὲ σπουδαίῳ — τέχνης γὰρ ἔμπειρος γεωργικῆς ἐστίν — ἢ ἕλη πᾶσα τεχνικῶς καὶ σὺν λόγῳ μεθοδεύεται· ὅταν μὲν γὰρ αἱ αἰσθήσεις ἐξυβρίσωσι, πρὸς τὰ ἐκτὸς αἰσθητὰ μετὰ ἀκατασχέτου ῥύμης ἐκφερόμεναι, μηχανῇ τινι ὧν ἢ τέχνη κατεσκευάσατο, ῥαδίως σιστέλλονται· ὅταν δὲ παλιμῶδες ἐν ψυχῇ πάθος ὠμὸν γένηται, κνησμὸς ἢ γαργαλισμὸς ἐξ ἔδουνης ἢ ἐπιθυμίας, ἢ πάλιν δηγμὸς τε καὶ πτοίας ἐκ φόβου καὶ λήθης ἐμποιοῦν, προεντροπισθέντι σωτηρίῳ πεπαινεται φαρμάκῳ· καὶ μὴν εἴ τις ἐπιτεμομένη κακία μηχανήται, τῆς ἐν σῶματι ἐρπηνώδους ἀδελφῆ νόσου, λόγῳ τομεῖ τῷ κατ' ἐπιστήμην τέμπεται. Τὸν μὲν δὴ τρόπον τοῦτον τὰ τῆς ἀγρίας ἕλης τιθασσεύεται, τῶν δὲ ἡμέρων καὶ καρποτόκων ἀρετῶν τὰ φητὰ πάντα, βλαστὰ μὲν ἔχει τὰ ἐπιτηδεύματα, καρπὸν δὲ τὰς καλὰς πράξεις· ὧν ἕκαστον ἢ γεωργικῆ ψυχῆς τέχνη συναίξει καὶ τό γε ἐφ' ἑαυτὴν ἔχον μέρος ἀπαθανατίζεται ταῖς ἐπιμελείαις.

30. Ἐραργῶς οὖν ἐπιδέδεικται γεωργὸς μὲν ὁ ἀστείος, γεωπύργος δὲ ὁ φαῦλος. Καὶ εἶθε μέντοι γεωποιοῦντι αὐτῷ προσετίθει τὴν ἰσχὺν τὸ περὶ αὐτὸν γεῶδες, ἀλλὰ μὴ καὶ τῆς [*] οὐσίας ἐφῆρε δυνάμεως· λέγε-

ται γάρ, ὅτι „οὐ προσθήσει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς δοῦναι σοι“ (Gen. 4, 12). Ὅποῖός τις οὖν γένοιτο ἄνθρωπος, ἐσθλῶν μὲν ἢ πλῶν ἄσπ, ἐμπιπλάμηνος δὲ μηδέποτε, ἢ ταῖς μετὰ γαστέρα χρώμενος ἐπαλλήλοισι ἡδοναῖς, καὶ ἐπι ταῖς πρὸς συνοουσίαν ὀρέξεσιν ἀκρόζων; ἢ μὲν γὰρ ἐνδαια ἀσθένειαν, ἰσχὺν δὲ ἢ πλήρωσις ἀπυργάζεται· τὸ δὲ ἀκόρυστον, ὃ μὲν ἀφθονίας τῶν ἐπιτηδίων σὺν ἀκρασίᾳ θωνῆ, λιμός ἐστιν. Ἄθλοι δὲ, ὧν μιστοὶ μὲν οἱ ὄγκοι, κοναὶ δὲ ἐπιθυμῖαι καὶ ἐπιθυμῶσαι. Ἀλλὰ τοὺς ἐραστίας ἐπιστήμης ἐν ᾧδῃ μαγιάλῃ φησὶν, ὅτι „ἀναβίβασεν ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῆς γῆς, καὶ ἐπιώμισα γοννήματα ἀγροῶν“ (Deut. 32, 13). δηλῶν, ὅτι ὁ μὲν ἄθλος ἀπυργῆ τοῦ τέλους, ἵνα μᾶλλον ὀδυνᾶται, μὴ προστιθυμῆς ἰσχύος οἷς ἐπυργῆ, τὸ ἐναντιον δὲ ὑπαιρουμένης, οἱ δὲ μετιόντες ἀρετήν, ὑπερῶν τῶν ὅσα γαστῆ καὶ θνητὰ ἰσχύμενοι, τοῦ κρείτους αὐτῶν κατὰ πολλὴν περιουσίαν ἀλογοῦσιν, αἶτις ἡγεμόνι χρησάμενοι τῆς ἀνόδου θουῶ, ὅς καὶ τὰ γοννήματα τῶν ἀγροῶν οἷς ἀπόλαυσιν καὶ χρῆσιν ὠφελιμοτάτην αὐτοῖς ὀρέξει, τὰς μὲν ἀρετῆς ἀγροῖς, ἃ δ' ἀποκύνουσι γοννήμασι παρὰ τὴν γένουσι ἀπαικάζων· γίνονται μὲν γὰρ ἐκ φρονήσεως τὸ φρονεῖν, ἐκ δὲ σωφροσύνης τὸ σωφρονεῖν, ἐκ δὲ εὐσεβείας τὸ εὐσεβεῖν, καὶ ἀπ' ἀκρίτου τῶν ἄλλων τὸ κατ' αὐτὴν ἐνέργημα.

31. Ταῦτα δὲ φρονῆς τροφῆ καὶ κρεῖτος πάλ, τῆς θηλάζουσι ἱκανῆς, ὡς ὁ νομοθέτης φησὶ· „Μέλι ἐκ πέτρων καὶ ἔλαιον ἐκ σιτηρῶν πέτρων“ (Deut. 28, 13), πέτρων τὴν σιτηρῶν καὶ ἀδιόκοτον ἐμπιπλῶν σιτηρῶν θουῶ, τὴν τροφὴν καὶ τιθηνοκόμον καὶ κραινοτρόφον τῶν ἀφθάρτου διαίτης ἐπισημένων. Ἀὐτὴ γὰρ, οἷα μήτηρ τῶν ἐν κόσμῳ γονομένη, τὰς τροφῆς ἐξ ἐκείνης εὐθὺς ἡναγκαστοῖς ἀπο-

κηθεῖσιν· ἀλλ' οὐχ ἅπαντα τροφῆς θείας ἠξιώθη, τὰ δὲ ὅσα τῶν ἔχθρονων ἐπάξια τῶν γεννησάντων εὐρίσκετο· πολλὰ γὰρ ἔσθ', ἃ λιμὸς ἀρετῆς, ὁ τοῦ περὶ τὰ σιτία καὶ ποτὰ σχετικώτερος, διεψείθει. Φέρεται δὲ ἡ τῆς θείας σοφίας πηγὴ τότε μὲν ἡρεμαιοτέρῳ καὶ πραυτέρῳ ρεύματι, τότε δὲ αὖ μετ' ὀξύτερον τοῦ τάχους καὶ πλείονος φορᾶς τε καὶ ἡύμης· ὅταν μὲν οὖν ἡρέμια κατέρχεται, μέλιτος γλυκαίνει τὸν τρόπον· ὅταν δὲ μετ' ὠκίτητος, ἀθρόα ὑλὴ καθάπερ ἔλαιον ψυχικοῦ γίνεται φωτός. Τὴν πέτραν ταύτην ἐτέρωθεν συνωνυμίᾳ χρώμενος καλεῖ Μάννα, τὸν [*] προσβύτατον τῶν ὄντων λόγον θεῖον, ὃς ὀνομάζεται τὸ γενικώτατον τι, ἅψ' οὐ δύο ἐγκρίδες, ἡ μὲν ἐκ μελιτος, ἡ δ' ἐξ ἐλαίου, γίνονται· τοιούτων ἰσχυραὶ δύο σφόδρα ἀδιάκριτοι καὶ σποινδῆς ἄξια, κατ' ἀρχὰς μὲν γλυκίτητα ἐμποιοῦσαι τῶν ἐπιστήμης θεωρημάτων, αὐθις δὲ καὶ φῶς τελευτήστατον ἀπαστροάπτουσαι, τοῖς μὴ ἀμυκρόως κραταιῶς δὲ καὶ παγίως ἐξ ἀδιαστάτου καὶ συνεχοῦς ἐπιμονῆς ἐλλοβούμενοις ὧν ἐρώσιν. Οὗτοι μὲν οὖν, ὡς ἔφη, ἐπὶ „τῆς ἰσχύος τῆς γῆς ἀναβιβάζονται“ (Deut. 23, 13). —

Ut Cain moerore et timore, sic virtutis amans gaudio et spe alicitur.

32. Τῷ δὲ ἀθέῳ Κάϊν οὐδὲ ἡ γῆ τῶν εἰς ἐντολίαν προστίθησι, καίτοι μηδὲν ἔξω τῶν περὶ αὐτῆς πραγματευομένῳ. Διὸ καὶ κατ' ἀκόλουθον „στέρων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς εὐρίσκεται“ (Gen. 4. 12), τοιούστι λήπτη καὶ φόβῳ χρώμενος. Τοιοῦτος δὲ ὁ φαῖλος κακοδαίμονος βίος, τῶν τεσσάρων παθῶν τὰ ὀδύνηρότερα ἀποκεκληρωμένος, φόβον τε καὶ λήπτην, τὴν μὲν τοῦ στέ-

νειν, τὸν δὲ τοῦ τρέμειν συνώνυμον. Ἀνάγκη γὰρ ἢ παρεῖναι τι κακόν, ἢ μέλλειν γε τῷ τοιούτῳ· τοῦ μὲν οὖν μέλλοντος ἢ προσδοκία φόβον, τοῦ δὲ παρόντος ἢ χρῆσις λύπην ἐγέννησεν. Ἄλλ' ὃ γε μετιῶν ἀρετὴν ἐν εὐπαιδείαις ἀναλογούσαις ἐξετάζεται· ἢ γὰρ περιπεποίηται τὸ ἀγαθόν, ἢ περιποιήσεται. Τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἀποτελεῖ χαρὰν, κτημάτων τὸ κάλλιστον, τὸ δὲ στήσειν προσδοκῶν τὴν τροφὴν φιλαρέτων ψυχῶν, ἐλπίδα, δι' ἣν ὄκνον μεθιέμεροι σὺν αὐτοκελεύστῳ ἐτοιμότητι πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων ἀπαιτῶμεν. Ἦι μὲν οὖν ἀποκεκίνηκε δικαιοσύνη ψυχῇ γενεῖαν ἀφόβου, τὸν δίκαιον λογισμόν, ταύτῃ τὰ λυπηρὰ πάντα ἐξώκισται. Μαρτυρήσει δὲ ἡ Νῶε γένεσις — ὃ ἐρμηνεύεται δίκαιος —, ἐφ' οὗ λέγεται· „Οὗτος διαναπαύσει ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἧς κατηράσατο κύριος ὁ Θεός.“ (Gen. 8, 29.) Πέφρακε γὰρ ἡ δικαιοσύνη πρῶτον μὲν ἀνάπαυλαν ποιῶν ἀντὶ καμιάτου, τὰ μεθόρια κακίας καὶ ἀρετῆς ἐξαδιαφοροῦσα, πλοῦτον καὶ δόξαν, καὶ ἀρχὰς καὶ τιμὰς, καὶ ὅσα τούτων ἡδυσγέα, περὶ ἃ πραγματεύεται τὸ πλεῖστον ἀνθρώπων γένος· ἔπειτα λύπας ἀναιρεῖν, αἱ συνίστανται κατὰ τὰς εἰς ἡμῶν αὐτῶν ἐνεργείας. Οὐ γάρ, ὡς ἐνιοὶ τῶν ἀσεβῶν, τὸν Θεὸν αἴτιον κακῶν φησι Μωϋσῆς, ἀλλὰ τὰς ἡμετέρας χεῖρας συμβολικῶς τὰ ἡμέτερα παριστάς ἐγχειρήματα καὶ τὰς ἐκουσίους τῆς διανοίας πρὸς τὸ χεῖρον τροπιάς. —

Deus auctor gaudii.

38. Ἐπὶ πᾶσι μέντοι „ἀπὸ τῆς γῆς ἧς κατηράσατο κύριος ὁ Θεός διαναπαύειν“ (Gen. 8, 29). Ἀὕτη δὲ ἐστὶ [*] κακία, ἢ ταῖς τῶν ἀφρόνων ἐνίδονται ψυχαῖς,

ἥς καθάπερ νόσου βαρείας ἀποτροπή ὁ δίκαιος εὐρίσκειται, πανακείας τυχὼν δικαιοσύνης. Ὅταν μέντοι δηώσῃται τὰ κακά, χαρᾶς ἀναπίμπλαται, ὡσπερ ἡ Σάρρα. Φησὶ γάρ· „Γέλωτά μοι ἐποίησε κύριος,“ καὶ προστίθουσιν· „ὅς γὰρ ἂν ἀκούσῃ, συγχαρεῖται μοι.“ (Gen. 21, 6.) Δημιουργὸς γὰρ ὁ θεὸς σπονδαίου γέλωτος καὶ χαρᾶς ἐστίν, ὥστε οὐ γενέσεως πλάσμα τὸν Ἰσαάκ, ἔργον δὲ τοῦ ἀγεννήτου νομιστέον. Εἰ γὰρ γέλως μὲν Ἰσαάκ ἐρμηνεύεται, γέλωτος δὲ ποιητῆς ὁ θεὸς κατὰ τὴν Σάρρας ἀψευδῆ μαρτυρίαν, καὶ τοῦ Ἰσαάκ ὀρθότατα λέγοιτ' ἂν εἶναι πατῆρ. Μεταδίδωσι δὲ καὶ τῷ σοφῷ τῆς ἰδίου κλήσεως Ἀβραάμ, ὃ καὶ τὸ χαίρειν, ἐπιγέννημα σοφίας, ἐκτεμῶν λήπην δεδώρηται. Εἴ τις οὖν ἱκανὸς ἐστὶν ἀκούσαι τῆς θεοῦ ποιητικῆς, γέγηθε μὲν ἐξ ἀνάγκης αὐτός, συγχαίρει δὲ καὶ τοῖς ἀκροατικῶς πρότερον ἐσχηκόσιν. Ἐν δὲ τῇ τοῦ θεοῦ ποιητικῇ μύθου μὲν πλάσμα οὐδὲν εὐρήσεις, τοὺς δὲ ἀληθείας ἀσινεῖς κανόνας ἅπαντας ἐστημιτευμένους, οὐδ' αὐτὰ φωνῆς μέτρα καὶ ῥυθμούς καὶ μέλη ἀκοᾶς διὰ μουσικῆς ψυχαγωγούντα, τὰ δὲ φύσεως αὐτῆς τελειότητα ἔργα, τὴν ἰδιον εὐαρμοσίαν κεκληρωμένα. Καθάπερ δὲ ὁ νοῦς ἀκροατικῶς ἔχων τῶν τοῦ θεοῦ ποιημάτων χαίρει, οὕτω καὶ ὁ λόγος, συνωδὸς ὢν τοῖς διανοίας ἐνθυμήμασι καὶ τρόπον τινα προσέχων αὐτοῖς, ἐξ ἀνάγκης γέγηθε.

Non solum mens, sed et comes sermo laetatur. (34. 35.)

34. Δηλώσει δὲ ὁ τῷ πανσόφῳ Μωϋσεῖ δοθεὶς χρησμός, ἐν ᾧ περιέχεται ταῦτα· „Οὐκ ἰδοὺ Ἰακώβ ὁ ἀδελφός σου, ὁ Λευῆτης, ἐπίσταμαι, ὅτι λαλήσει αὐτός σοι. Καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐξέλκεται εἰς συνάντησίν σοι, καὶ ἰδὼν

σε χαρήσβται ἐν ἑαυτῷ.“ (Exod. 4, 14.) Τὸν γὰρ προφορικὸν λόγον διανοίας ἀδελφὸν ὄντα ἐπίστασθαι φησιν ὁ δημιουργὸς ὅτι λαλεῖ· πεποίηκε γὰρ αὐτὸν ὡσπερ ὄργανον τοῦ συγκρίματος ἡμῶν παντός, ἑναρθρον ἡχῆν. Οὗτος ὁ λόγος ἐμοὶ τε καὶ σοὶ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις φωνεῖ τε καὶ λαλεῖ καὶ ἐρμηνεύει τὰ ἐνθυμήματα, καὶ προσεξέρχεται γὰρ ὑπαντησόμενος οἷς ἡ διάνοια λελόγισται. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ νοῦς ἐξαναστίας πρὸς τι τῶν οἰκτιῶν ὄργμην λάβῃ, ἢ κινηθεὶς ἐνδοθεν ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ δεξιόμενος ἀπὸ τῶν ἐκτὸς τύπους διαφέροντας, κνοφορεῖ τε καὶ ἰώδινει τὰ νοήματα· καὶ βουλόμενος ἀποτεκεῖν ἀδυνατιῖ, μέχρις ἂν ἡ διὰ γλώττης καὶ τῶν ἄλλων φωνητηρίων ὄργάνων ἡχὴ δεξαμένη, μάλιστα τρόπον, εἰς φῶς προαγάγῃ τὰ νοήματα. [*] Φωνὴ δὲ τηλικωγεστάτη νοημάτων ἐστὶν αὐτή. Καθάπερ γὰρ τὰ ἀποκαίμενα ἐν σκότῳ κέκρυπται, ἕως ἂν ἐπιλάμψαν φῶς αὐτὰ δεῖξῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἐνθυμήματα ἐν ἀοράτῳ χωρίῳ, διανοία, ταμιεύεται, μέχρις ἂν οἷα φῶς ἐναυγιάσασα ἡ φωνὴ πάντα ἐκακλήρῃ.

35. Παγκάλως οὖν εἴρηται, ὅτι ἐξέρχεται ὁ λόγος τοῖς νοήμασιν ὑπαντησόμενος, καὶ ἐπιτρέχει σπουδαίων καταλαβεῖν αὐτὰ, διὰ τὸν τοῦ μηνῦσαι πόθον. Ἐκίστη γὰρ τὸ ἴδιον ἔργον ποθεινότατον· ἴδιον δὲ λόγον τὸ λέγειν, πρὸς ὃ οἰκτιῶσβι φησικῇ τινὲ σπικώδει. Γέγηθε δὲ καὶ χαίρει, ὅταν, ὡσπερ ἐναυγασθεὶς, ἴδῃ καὶ καταλάβῃ τὸν νοῦν τοῦ δηλουμένου πράγματος ἄκρως· τότε γὰρ περιδραξάμενος ἄριστος ἐρμηνεύς γίνετα. Τοῦς γοῦν μὴ πάνυ τῶν νοημάτων ἐν ταῖς τοῦ λέγειν διωξόδοις περικρατοῦντας ἀδολέσχους καὶ ἀπερριτρολόγους ὄντας παρ-
αιτούμεθα, κενὸς καὶ μικρὸς, εἰ δὲ ἰσφύχους, κυρίως

εἰπεῖν, ῥήσεις συνείροντας. Ἀσχημονῶν οὖν ὁ τῶν τοιούτων λόγος δικαίως ᾧ στενοί, ὥστε ἔμπαιμι χαίρειν ἀναγκαῖον τὸν ἐκ περισκέψεως τῶν ἐνθυμημάτων ἱκανῶς ἐπὶ τὴν ᾧ εἶδε καὶ ᾧ δυνατῶς κατέλαβε μῆνσιν ἐλθόντα. Γνωρίζεται δὲ τοῦτο σχεδὸν ἅπασιν ἐκ τῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν πείρας· ὅταν μὲν γὰρ ἄκρως εἰδῶμεν ὃ λέγομεν, χαίρων καὶ γεγηθῶς ὁ λόγος ἐμφαστικωτάτων καὶ κυρίων ὀνομάτων πλουτεῖ, οἷς κατὰ πολλὴν περιουσίαν ἐντρόχως καὶ ἀπταιστώς, ἔτι δὲ ἐναργῶς καὶ ἀντισίμως τὸ δηλούμενον παρίστησιν· ὅταν δὲ τοῦ τοκματός ἐπαμφοτερίζῃ κατάληψις, ἐπὶ δευτέρῃ ἀπορίας προσεχῶν καὶ ἐνθυμῶν ὀνομάτων παραπταίων ἀπυρολογεῖ. Διόπερ αὐτός τε ἐν ἀηδία καὶ ἄσῃ περιούζεται τε καὶ πλανώμενος γίνεται, τοῖς τε ἀκούοντάς ἀπὸ τοῦ πείθειν τὰ ὅσα ἀλγεῖν ἀναγκάζει.

Sermo nonnisi purus pura profertur.

36. Μῆτε δὲ ὁ πᾶς λόγος ὑπαντάτω μῆτε πᾶσι τοῖς ἐνθυμημασιν, ἀλλ' ὁ τελείος Ἄριστον τοῖς τοῦ τελειοτάτου Μωϋσέως. Ἐπεὶ τινος ἔνεκα τῷ „ἰδοὺ Ἄριστον ὁ ἀδελφός σου“ προσέθηκεν „ὁ Λευῖτης“, εἰ μὴ τοῦ διδάξαι χάριν. ὅτι μόνον τῷ Λευῖτῃ καὶ ἱεροῖ καὶ σπουδαίῳ λόγῳ προσήκει μῆνσιν τὰ ἐνθυμηματα, ἐπιγῆς τελείας ὄντα βλαστήματα. Μὴ γάρ ποτε φανῶν λόγος ἐπιμενὲς γένοιο δογματῶν θείων — τὸ γὰρ κάλλος αὐτῶν οἰκίῳ μιάσμασιν ἀσχνεῖ —, μὴδ' ἔμπαιμι σπουδαίῳ προφορῇ τὰ ἀκόλαστα καὶ ἀσχηρὰ μῆνσιν, ἀλλ' αἰετὴν τῶν ἁγίων ἀπασιν ἱεροῖ καὶ ἁγίοι ποιείσθωσαν λόγοι. Ἐν τῷ τῶν ἐπισημωτάτων πόλεων ἔθος εἶναι [*] φασὶ τοιοῦτον. Ἐπειδὴ τις ἢ βουλή ἢ δέξις τῶν μὴ δεξαι-

κότων ὀρθῶς ἐπιχειρῆ γνῶμην εἰσηγεῖσθαι, κωλύεται μὲν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῦτο πράττειν, ἀναγκάζεται δὲ πρὸς τῶν ἀρχόντων ἀποσβεγεῖν τὴν γνῶμην ἐν τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν. Εἰτ' ἐκεῖνος ἀναστὰς ἃ ἤκουσε διηγεῖται — ἀπερῴαμμένον τὸ στόμα τοῦ διδάξαντος ---, ὃ ἐξ ὑπογυλοῦ μαθητῆς ἀναφανθῆς καὶ ἀλλοτριῆς εὐρέσεις ἐπιδεικνυται, οὐδ' ἀκροατοῦ τάξιν ἢ θεατοῦ τὸν ἐπιπνευηκότα λαχθῆν ἀξιῶται. Οὕτως οὐδὲ ὠφεληθῆναι τινες πρὸς ἀδίκων ἀξιούσιν, ἀλλὰ τῆς γενησομένης ὠφελείας μῖζον τὸ ἐκ τῆς παρακολουθούσης βλαβερὸν αἰσχύνῃς νομίζουσι.

Solum de virtute gaudium germanum et verum.

37. Τοῦτο δὲ δόγμα Μωϋσῆς ὁ ἱερώτατος ἔοικεν ἀναδιδάξαι· τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ „Αἰσῶν τὸν Αἰσῆτην ὑπαντῶν τῷ ἀδελφῷ Μωϋσεῖ καὶ ἰδόντα χαίρειν ἐν ἑαυτῷ“ (Ἐξοδ. 4, 14). Τὸ δὲ ἐν ἑαυτῷ χαίρειν ἐμφαίνει δίχα τοῦ λεχθέντος ἤδη καὶ πολιτικώτερον δόγμα, δηλοῦντος τοῦ νομοθέτου τὴν γνήσιον καὶ οἰκαιοτάτην ἀνθρώπων χαρῆν· κυρίως γὰρ οὐτε ἐπὶ χρημάτων ἢ κτημάτων περιουσίᾳ, ἢ δόξης λαμπρότητι, οὐδὲ συνόλωσ ἐπὶ τινι τῶν ἐκτὸς ἀπύχων τε ὄντων καὶ ἀβεβαίων καὶ ἐξ αὐτῶν ἰὰς φθορᾶς δεχομένων χαίρειν ἔνεστι, καὶ μὴν οὐδὲ ἐπὶ ῥώμῃ καὶ εὐτολίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις σώματος πλεονεκτητήμασιν, ἃ καὶ τῶν φανλοτάτων ἐστὶ κοινὰ καὶ τοῖς ἔχουσι πολλάκις ὀλεθρὸν ὑπερβλητὸν ἤρωγρον. Ἐπιβλῶν οὖν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς μόνοις ἀγαθοῖς ἢ ἀνόθευτος χαρὰ καὶ ἀκίβδηλευτος εὐφραίνεται, ἐν ἑαυτῷ δὴ πᾶς σοφὸς χαίρει, οὐκ ἐν τοῖς περὶ αὐτόν· τὰ μὲν γὰρ ἐν θειῶν δια-

νοίας εἰσὶν ἀρεταί, ἐφ' αἷς ἄξιον σεμνύνεσθαι, τὰ δὲ περὶ αὐτὸν ἢ ἢ εὐπάθεια σώματος ἢ ἢ τῶν ἐκτὸς ἀφθονία, ἐφ' οἷς οὐ μεγαλαυχητέον.

Soli etiam sapienti spes propria.

38. Ἐπιδεδειχότες οὖν, ὡς ἐνῆν, διὰ μάρτυρος ἀψευδεστάτου Μωϋσέως, ὅτι σοφοῦ τὸ χαίρειν ἴδιον, αὐθις ἐπιδείξομεν, ὅτι καὶ τὸ ἐλπίζειν, οὐχ ἑτέρῳ χρώμενοι μάρτυρι. Τὸν γὰρ τοῦ Σήθ υἱὸν ὄνομα Ἐνώς — ἐρμηνεύεται δὲ ἐλπίς, „οὗτος [*] ἤλπισε πρῶτον,“ φησὶν, „ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ“ (Gen. 4, 26) — λέγων ὑγιῶς· ἀνθρώπῳ γὰρ τῷ γε πρὸς ἀλήθειαν τὴν ἂν γένοιτο οἰκειότερον ἐλπίδος καὶ προσδοκίας κτήσεως ἀγαθῶν παρὰ τοῦ μόνου φιλοδώρου θεοῦ; Τοῦτό ἐστιν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἢ μόνη κυρίως γένεσις ἀνθρώπων, ὡς τῶν μὴ ἐλπίζόντων ἐπὶ θεὸν λογικῆς φύσεως οὐ μεμοιραμένων. Διὸ καὶ προειπὼν ἐπὶ τοῦ Ἐνώς, ὅτι „οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ“ ἰσητιῶς ἐπιφέρει· „Αὕτη βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων“ (Gen. 5, 1), σπουδαιολογῶν· ἐγγράφεται γὰρ τῇ θεοῦ βίβλῳ, ὅτι μόνος εὐελπίς ἀνθρώπος, ὥστε κατὰ τὰ ἐναντία ὁ δύσελπίς οὐκ ἀνθρώπος. Ὅρος οὖν τοῦ μὲν συγκρίματος ἡμῶν ζῶον λογικὸν θνητὸν ἐστὶ, τοῦ δὲ κατὰ Μωϋσῆν ἀνθρώπου διάθεσις ψυχῆς ἐπὶ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἐλπίζουσα. Ἀστεῖοι μὲν οὖν χαρὰν καὶ ἐλπίδα κληρὸν λαχόντες εὐδαίμονα ἢ ἐχέτωσαν ἢ προσδοκάτωσαν πάντως ἀγαθὰ· φαῦλοι δὲ, ὧν Κάϊν ἐστὶ διασώτης, ἐκλύπαις καὶ φόβοις ὄντες, ἢ μετουσίαν ἢ προσδοκίαν κακῶν, ἀργαλεωτάτην μερίδα, καρπούσθωσαν, ἐπὶ μὲν τοῦ

ἐν χερσὶν ὀδυνηροῖς στένοντες, ἐπὶ δὲ τοῖς προσδοκωμέ-
νοις φοβεροῖς τρέμοντές τε καὶ φρίττοντες (Gen. 4, 14). —

Deseri malum maius quam puniri. (39. 40.)

39. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀρκοῦντως λελέχθω. Τὰ δὲ
ἐξῆς ἐξερευνήσωμεν. „Καὶ εἶπε,“ φησί, „Καὶν πρὸς
κύριον· Μείζων ἢ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι.“ (Gen. 4,
13.) Τοῦθ' οἶόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν ὁμοίων φανεῖται. Εἰ
θαλαττεύουσαν ναῦν ἀπολείποι κυβερνήτης, ἄρ' οὐκ
ἀνάγκη τὰ περὶ πλοῦν τῇ γῆ διαμαρτάνεσθαι; Τί δέ;
εἰ τέθριππον ἡνίοχος ἐν ἵπποδρομίας ἀγῶνι, οὐκ ἀναγ-
καῖον ἄτακτον καὶ πλημμελῆ τὸν δρόμον γίνεσθαι τῷ
τεθρίππῳ; Τί δέ; ὅταν ἀπολειφθῇ πόλις πρὸς ἀρ-
χόντων ἢ νόμων — ἐν ἄρχουσι δὲ γράφονται δήπου καὶ
νόμοι —, οὐκ ἀναρχία καὶ ἀνομία, κακοῖς μεγίστοις, ἢ
πόλις ἐκείνη διαφθείρεται; Καὶ μὴν σῶμα μὲν ἀπουσία
ψυχῆς, ψυχὴ δὲ ἀπουσία λογισμοῦ, λογισμὸς δὲ ἐνδείξι
ἀρετῆς πέφυκε παραπολέσθαι. Εἰ δὲ ἕκαστον ὧν εἶπον
ζημία τοῖς ἀπολειφθεῖσι γίνεται παρ' αὐτῶν, πόση τίνι
χρήσεσθαι κακοπραγία τοὺς ὑπὸ Θεοῦ καταλειφθέντας
γνωρίζομεν, οὓς ἀποστραφεῖς καθάπερ λειποτάκτας ἰσ-
ρωτάτων Θεσμῶν ἐξώρισεν, ἀναξίλους ἐπιστασίας καὶ ἀρ-
χῆς τῆς ἑαυτοῦ δοκιμάσας; Συνόλως γὰρ εἶδέναι χρή,
ὅτι ὁ πρὸς τοῦ κρείττονος καὶ ὠφελουῦντος ἀφθείεις ἐν
αἰτίαις καὶ ἐγκλήμασι μεγίστοις γίνεται. Πότε γὰρ εἶ-
ποις ἂν τὸν ἄτεχνον μάλιστα βλάπτεσθαι; ἄρ' οὐχ
ὅταν πρὸς ἐπιστήμης κατὰ τὸ παντελὲς ἐαθῇ; Πότε δὲ
τὸν ἀμαθῆ καὶ λίαν ἀπαιδευτον; οὐχ' ὅταν ἀπόλειψιν
τὴν ἐπ' αὐτῷ χρηματίσῃ [*] διδασκαλίαν καὶ μάθησιν;
Πότε δὲ τοὺς ἄφρονας κακοδαιμονίζομεν μᾶλλον; οὐχ

ὅταν φρόνησις αὐτοὺς εἰς ἅπαν ἀπώσῃται; Πότε δὲ τοὺς ἀκολάστους ἢ ἀδίκους; οὐκ ἐπειδὴν σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη φυγὴν αἰδίου κατ' αὐτῶν ψηφίσονται; Πότε δὲ τοὺς ἀσεβεῖς; οὐχ ὅταν εὐσέβεια τῶν ἰδίων ὀργίων ἀποσχοιήσῃ; Διό μοι δοκοῦσιν οἱ μὴ τελείως δυσκάρτατοι εὐξασθαι ἂν κολασθῆναι μᾶλλον ἢ ἀφεθῆναι· ἢ μὲν γὰρ ἀφεςις αὐτοὺς, ὥσπερ ἀνερμάτιστα καὶ ἀκυβέρνητα πλοῖα, ῥῆστα ἀνατρέψει, ἢ δὲ κόλασις ἐπανορθώσεται. Ἢ οὐκ ἀμείρους μὲν τῶν ἀπαιδαγωγῆτων οἱ ὑπὸ παιδαγωγῶν ἐν οἷς ἁμαρτάνουσιν ἐπιπληττόμενοι; ἀμείρους δὲ τῶν ἀνεπιτιμῆτων οἱ ὑπὸ διδασκάλων ἐν οἷς περὶ τὰς τέχνας οὐ κατορθοῦσιν ὀνειδιζόμενοι; εὐτυχέστεροι δὲ καὶ κρείττους τῶν ἀνεπιτροπεύτων νέων οἱ μάλιστα μὲν ἐπιστασίας καὶ ἀρχῆς ἀξιοθέντες φυσικῆς, ἢν οἱ γεννήσαντες ἐπὶ τέχνῳις κεκλήρωται; εἰ δὲ μή, δευτέρων γούν ἡγεμόνων ἐπιλαχόντες, οὓς ὀρφανίας ἔλεος ἐπιτρόπους εἶωθε χειροτονεῖν, τὴν γονέων ἐν ἅπασιν τοῖς συμφέρουσι τάξιν ἐκπλήσοντας;

40. Ἰκετεύωμεν οὖν τὸν θεόν, οἱ συνειδήσει τῶν οἰκείων ἀδικημάτων ἐλεγχόμενοι, κολάσαι μᾶλλον ἡμᾶς ἢ παρεῖναι· παρεῖς μὲν γὰρ οὐκἔτι τοῦ ἴλεω δούλους ἑαυτοῦ, γενέσεως δὲ τῆς ἀηλεοῦς ἀπεργάσεται· κολάζων δὲ ἐπιεικῶς τε καὶ πράως ἄτε χρηστὸς ὢν ἐπανορθώσεται τὰ ἁμαρτήματα, τὸν σωφροισιτὴν ἐλεγχον, τὸν ἑαυτοῦ λόγον, εἰς τὴν διάνοιαν ἐκπέμψας, δι' οὗ, δυσωπήσας καὶ ὀνειδίσας περὶ ὧν ἐπλημμέλησεν, αὐτὴν ἰάσεται. Διὰ τοῦτο „πάνθ' ὅσα ἂν εὐξῆται χήρα καὶ ἐκβεβλημένη κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς“ φησιν ὁ νομοθέτης, „μενεῖν αὐτῇ“ (Num. 30, 10)· τὸν μὲν γὰρ θεὸν ἄνδρα καὶ πατέρα τῶν ὄλων σποράν καὶ γένεσιν ἀπάντων παρεχόμενον ἐν-

δίκως φήσομεν, διάνοιαν δὲ ἐκβεβλήσθαι τὴν χήραν Θεοῦ, ἣτις ἢ γονὰς Θείας οὐ παρεδέξατο, ἢ παραδεξαμένη ἔκουσίως αὐθις ἐξήμβλωσε. Τοιγαροῦν „ὅσα ἂν ὀρ-
σηται, καθ' ἑαυτῆς ὀριεῖται“ (Num. 30, 13), καὶ ταῦτα
μενεῖ πάντως ἀνίατα. Πῶς γὰρ οὐ κακὸν ἄπεικτον,
ὀρίζεσθαι τι καὶ παγίως ἀποφαίνεσθαι περὶ αὐτῆς γέ-
νεσιν τὴν ἄστατον πάντη καὶ φορητὴν, ἐπιγράφουσαν
αὐτῇ τὰς τοῦ ποιούντος ἀρετάς; ὧν μία ἐστί, καθ' ἣν
ἀνενδοιάστως καὶ ἀκλινωῶς ἕκαστα ὀρίζεται. Τοιγαροῦν
οὐ χηρεύσει μόνον ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ ἐκβεβλήσεται.
Τοῦτο δὲ ἐστὶ τοιοῦτον· ἢ χηρεύουσα μὲν, μήπω δὲ ἐκ-
βεβλημένη τοῦ καλοῦ ψυχὴ δύναται πῶς ἐγκαρτερήσασα
τὰς πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον τὸν νόμιμον συμβάσεις καὶ
καταλλαγὰς εὔρεῖν· ἢ δὲ ἅπαξ διαζευχθεῖσα καὶ [*] διοι-
κισθεῖσα ὡς ἄσπονδος μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐκτετό-
ξευται, εἰς τὸν ἀρχαῖον οἶκον ἐπανελθεῖν ἀδυνατοῦσα.

„Si eicis me hodie etc.“ proprie: a Deo nemo se potest abs-
condere. (41. 42.)

41. Περὶ μὲν οὖν τοῦ „μβίλων ἢ αἰτία μου τοῦ
ἀγεθῆναι“ τσαῦτα εἰρήσθω. Τὰ δ' ἀκόλουθα σκω-
ψώμεθα. „Εἰ ἐκβαλῆς με“ φησι „σήμερον ἀπὸ τοῦ
προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου
κρυβήτομαι.“ (Gen. 4, 14.) Τί λέγεις, ὦ γυναιῖς;
Ἐὰν ἐκβληθῆς ἐξ ἀπίστης τῆς γῆς, εἴτι κρυβήσῃ; τίνα
τρόπον; ζῆν γὰρ δύναιο ἂν; Ἢ τοῦτ' ἠγνόησας,
ὅτι τοῖς ζώοις ἢ φύσις διαφέροντας καὶ οὐχὶ τοὺς
αὐτοὺς τόπους πρὸς διαμονὴν ἐδωρήσατο; Θάλατ-
ταν μὲν ἰχθύσι καὶ παντὶ τῷ ἐνύδρῳ γένει, γῆν δὲ ἅπασι
τοῖς χερσαίοις; χερσαῖον δέ, κατὰ γούν τὰς σώματος

συγκρίσεις, ζῶον καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ. Διὰ τοῦτο ἀμείψαντᾶ τὰς οἰκείας χώρας ἕκαστα καὶ ὡσπερ εἰς ἄλλοδαπὴν ἐλθόντα ῥαδίως τελευτᾶ, τὰ μὲν χερσαῖα καθ' ὕδατος δύντα, τὰ δ' ἐνύδρα ἐπὶ χέρσον ἀναπλεύσαντα. Εἵπερ οὖν ἐκβληθείης ἀπὸ γῆς, ἄνθρωπος ὢν, ποῖ τετραύψῃ; νήξῃ καθ' ὕδατος, τὴν τῶν ἐνύδρων ἀπομιμούμενος φύσιν; Ἄλλ' ὑποβρύχιος ἀντίκα τεθνήξῃ. Ἄλλὰ πτερώσας καὶ μετεωρίσας σαντὸν ἀεροβατεῖν ἐθελήσεις, τὸ χερσαῖον εἰς πτηνοῦ γένος μεταβαλὼν; Ἄλλ' εἰ δύνασαι, μετύπлатτε καὶ μεταχάραττε τὸ θεῖον νόμισμα. Ἄλλ' οὐ δυνήσῃ. Ὅσω γὰρ ἂν μετεωρότερον σεαντὸν ἐξάρῃς, τοσοῦτω θᾶπτον ἀφ' ὑψηλοτέρου μετὰ πλείονος φορᾶς ἐπὶ γῆν, τὸ οἰκῆιον χωρίον, ἐνεχθήσῃ.

42. Ἄνθρωπος δ' ἂν ἢ τι τῶν γενομένων κρύπτεσθαι δυναθῆι θεόν; ποῦ; τὸν ἐφθακότα πάντη, τὸν ἄχρι περάτων ἀποβλέποντα, τὸν πεπληρωκότα τὸ πᾶν, οὐ τῶν ὄντων οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἔρημον; καὶ τί παράδοξον, εἰ μηδενὶ τῶν γενομένων ἐφικτὸν κρύπτεσθαι τὸ ὄν, ὅποτε οὐδὲ τὰς ὑλικὰς ἀρχὰς ἐνεστι διεκδῆναι, ἀλλ' ἀνάγκη τῷ μίαν διαφυγόντι εἰς ἑτέραν μεταβῆναι; Εἰ γοῦν, καθ' ἣν τέχνην ἐποίει τὰ ἀμφίβια, κατὰ ταύτην καὶ ζῶον πανταχοῦ βιωσόμενον ἐβουλήθη καινουργῆσαι; Τοῦτο τὸ ζῶον, εἰ μὲν τὰ βάρος ἔχοντα ἀπεδίδρασκε γῆν καὶ ὕδωρ, πρὸς τὰ τῆ φύσει κοῦφα ἀέρα καὶ πῦρ ἦκεν ἂν, ἔμπαιιν δὲ ἐνομιλῆσαν τοῖς μεταρσίοις, εἰ μετανάστασιν ἐξήτει τὴν ἀπ' αὐτῶν, τὸν ἐναντίον ἤμεψεν ἂν χῶρον· ἔδει γὰρ αὐτὸ πάντως καθ' ἐν τοῦ κόσμου μέρος προφαίνεσθαι, ἐπειδὴ παντὸς ἔξω δραμεῖν ἦν ἀδύνατον, πρὸς τῷ μηδὲ ἐκτὸς ὑπολειφθῆναι τι, τοῦ δημιουργοῦ

ὅλας δὲ ὅλον τὰς τέτταρας ἀρχὰς εἰς τὴν τοῦ κόσμου σύστασιν ἀναλώσαντος, ἵνα ἐκ μερῶν τελείων [*] τελειότατον ἀπεργάσῃται τὸ πᾶν. Ὅμοί' οὖν ὅλον ἐκφυγεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἀμήχανον, πῶς οὐκ ἀδύνατον μᾶλλον ἀποδραῖναι τὸν ποιητὴν καὶ ἡγεμόνα τούτου; Μηδαὶς οὖν τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν τοῦ λόγου παραδεχόμενος ἀνοξειάστως τῷ νόμῳ τὴν ἰδίαν εὐήθειαν προσαρτάτω, περισκευράμενος δὲ ὑπερ αἰνίττεται δι' ὑπονοειῶν, τὸ σαφὲς διαγνώτω.

Alius, allegoricus sensus: talis terronis privatus non fruar divinis.

43. Μήποτ' οὖν, ὅπερ ἐμφαίνονται διὰ τοῦ „Εἰ ἐκβαλεῖς με σήμερον ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι,“ τοῦτο ἔστιν· Εἰ μὴ παρέχῃς μοι τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ, οὐδὲ τὰ οὐρανοῦ δέχομαι· καὶ εἰ μὴ τις ἐστὶ χρεῖσις καὶ ἀπόλειψις ἡδονῆς, καὶ ἀρετῆν παραιτοῦμαι· καὶ εἰ τῶν ἀνθρώπων μὴ μεταδίδως ἀγαθῶν, ἔσχα καὶ τὰ θάνα· τὰ γὰρ παρ' ἡμῶν ἀναγκαῖα καὶ τιμὰ καὶ γνήσια ὡς ἀληθῶς ἀγαθὰ ταῦτα· τραχεῖν, πτωχῶν, περιβαλέσθαι, ποικίλαις χροματίων ἰδέαις δὲ ὕπνωσις ἢ δεινῶς ἡσθῆναι, μελωδικαῖς παντοδαπῶν ἤχων δι' ἀκοῆς τυφροῦσθαι, αἰμῶν ἀποφοριᾶς ἐνώδιαι διὰ μυκτήρων γανωθῆναι, ταῖς γαστρῶς καὶ μετὰ γαστρίδα ἡδοναῖς ἀπάσαις εἰς κόρον χρηματίζεσθαι, τῆς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ κτήσεως μὴ ἀμολῆσαι, τιμὰς καὶ ἀρχὰς καὶ ὕστα ἄλλα συντελούντα πρὸς δόξαν περιβαλέσθαι· φρόνησιν δὲ ἢ καρτερίαν ἢ δικαιοσύνην ἀνστηρᾶς διαθήσεις, ἐπιπνονον παρασκευάζουσας βίον, βῶμον. Εἰ δ' ἄρα καὶ χρησιῶν ἀνταῖς, οὐχ ὡς ἀγαθοῖς τελείοις χρησιῶν, ἀλ-

λά ὡς ποιητικοῖς ἀγαθοῦ. Σὺ μὲν οὖν, ὦ καταγέλ.αστε, φῆς, ὅτι τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός ἀφαιρεθεῖς πλεονεκτημάτων εἰς ὅψιν οὐκ ἀφίξῃ θεοῦ; Ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι, εἴαν ἀφαιρεθῆς, πάντως ἀφίξῃ· λυθεῖς γὰρ τῶν ἀρρήτων σώματος καὶ περὶ σῶμα δεσμῶν, φαντασιώσῃ τὸν ἀγέννητον.

Erstas: illis privatus fruaris his Deumque videbis. (44. 45.)

44. Ἀβραὰμ οὐχ ὄρῳς, ὅτι „γῆν καὶ συγγένειαν καὶ πατρὸς οἶκον“, τὸ σῶμα, τὴν αἴσθησιν, τὸν λόγον, „καταλιπὼν“ (Gen. 12, 1) ἄρχεται ταῖς τοῦ ὄντος ἐντυγχάνειν δυνάμεσιν; Ὅταν γὰρ ὑπεξέλθῃ πᾶσαν τὴν οἰκίαν, λέγει ὁ νόμος, ὅτι „ᾤφθη ὁ θεὸς αὐτῷ“ (Gen. 12, 7), δηλῶν, ὅτι ἐναργῶς φαίνεται τῷ τὰ θνητὰ ὑπεκδύντι καὶ εἰς ἀσώματον τοῦδε τοῦ σώματος ψυχὴν ἀναδραμόντι. Διὸ καὶ „Μωϋσῆς λαβὼν τὴν αὐτοῦ σκηνὴν ἔξω πῆττει τῆς παρεμβολῆς“ (Exod. 33, 7) καὶ μακρὰν διοικίξει τοῦ σωματικοῦ στρατοπέδου, μόνως γὰρ ἂν οὕτως ἐλπίσας ἰκέτης καὶ θεραπευτῆς ἔσεσθαι τέλειος θεοῦ. Τὴν δὲ σκηνὴν ταύτην κεκλήσθαι φησι μαρτυρίου, σφόδρα παρατηρημένως, ἢ ἢ τοῦ ὄντος [*] ὑπάρχει, μὴ καλῆται μόνον· τῶν γὰρ ἀρετῶν ἡ μὲν θεοῦ πρὸς ἀλήθειαν ἐστὶ κατὰ τὸ εἶναι συνεσιῶσα, ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς μόνος ἐν τῷ εἶναι ὑφέστηκεν, οὐ χάριν ἀναγκαίως ἐρεῖ περὶ αὐτοῦ· „Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν“ (Exod. 3, 14), ὡς τῶν μετ' αὐτὸν οὐκ ὄντων κατὰ τὸ εἶναι, δόξῃ δὲ μόνον ὑφesiάται νομιζομένων. Ἡ δὲ Μωϋσείως σκηνή, συμβολικῶς οὕσα ἀνθρώπου ἀρετῆ, κλήσεως, οὐχ ὑπάρξεως ἀξιωθήσεται, μῆμημα καὶ ἀπεικόνισμα τῆς θείας ἐκείνης ὑπάρχουσα. Τούτοις ἔπεται καὶ τὸ Μωϋσῆν, ὅποτε χειροτονεῖται

„θεός τοῦ Φαραώ“, μὴ πρὸς ἀλήθειαν γεγονῆσθαι, δόξῃ δὲ μόνον ὑπολαμβάνεσθαι· θεὸν γὰρ διδόντα μὲν αἰδία καὶ χαριζόμενον, διδόμενον δὲ οὐ δύναμαι νοῆσαι. Αἰγεται δὲ ἐν ἱερῶς βιβλοῖς· „Αἰδώμι σε θεὸν Φαραώ“ (Ἐξοδ. 7, 1), τοῦ διδομένου πύσχοτος, οὐ δροῦτος· δραστήριον δὲ τὸ ὄντως ὄν, οὐ πύσχον ἀναγκαιῶς εἶναι. Τί οὖν δὴ τούτων συνέχεται; Ὅτι ὁ σοφὸς λέγεται μὲν θεός τοῦ ἄφρονος, πρὸς ἀλήθειαν δὲ οὐκ ἔστι θεός, ὡς περ οὐδὲ τὸ ἀδόκιμον τριτάδραχμόν ἐστι τριτάδραχμον. Ἀλλ’ ὅταν μὲν τῷ ὄντι παραβιάλληται, ἀνθρώπιος ἐνθρο- νίσσεται θεοῦ· ὅταν δὲ ἄφρονι ἐνθρόνισθαι, θεός πρὸς φαντασίαν καὶ δόκησιν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν καὶ τὸ εἶναι νοούμενος.

16. Τί οὖν ματαιαύτως λέγων· „Ἐἴ μὴ ἐκβληθεὶς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ σοῦ κρηθήσομαι“· (Γεν. 4, 13.) Τὸ ἐναντιον γὰρ· Ἐἴ σὺ τοῦ γινώσκοντος ἀπειλάσω, τὴν αἰκόνια ἐμφαν- τῶς δεῖξω τὴν βαντοῦ. Τεκμήριον δὲ· σὺ μὲν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ματαιήσῃ, ματαιωσάμενος δὲ τὸ γήινον σῶμα οὐδὲν ἦτον οἰκήσεις. Αἰγεται γὰρ αὐθις· „Ἐξῆλ- θε δὲ Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ἤκησεν ἐν γῆ“ (Γεν. 4, 16), ὡςτε οὐκ ἐκβληθεὶς ἀπὸ γῆς ἀποκέρχηται τὸν ὄντα, ἀλλ’ ἐκτραπίσας αὐτὸν εἰς γῆν κατωπέταχας, τὸ θνητὸν χωρῶν. Καὶ μὴν οὐδὲ πῦρ ὁ κρηθίσαντα σὺ ἀποκτενῆς, καθάπερ σοφίζόμενος διεξήεις· τὸ γὰρ κρηθίσαντον ὑπὸ θεῶν, ἢ ὁμοίου ἢ ἀνομοίου, πάντως κρηθίσσεται, ὑπὸ μὲν οὖν τοῦ ὁμοίου καὶ συγγενοῦς [διὰ] τὴν ἐν ἁπασιν οἰκειότητα καὶ κοινωνίαν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀνομοίου [διὰ] τὴν ἀντιπαλὴν ἀλλοτριότητα. Τὸ μὲν οὖν ὁμοίον ἐστι καὶ φιλικτικὸν τοῦ παρικλησίου, τὸ δ’ ἀνόμοιον καὶ φθαρτικὸν τοῦ διαλλύττοντος. Ἰστοῦται δὴ

καὶ ὁ Κάϊν, καὶ εἴ τις ἕτερος παροῦργος, ὅτι οὐχ ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐντοχάνοντος ἀναιρεθήσεται, ἀλλὰ βριδιουργοὶ μὲν, ἀδελφὰς καὶ συγγενεῖς κακίας ἐξηλωκότες, φρουροὶ καὶ φύλακες αὐτοῦ γενήσονται· φρόνησιν δὲ ὅσοι καὶ ἄλλην ἀρετὴν ἐξεπύνησαν, ὡς ἄσπιονδον ἐχθρόν, ἣν διώονται, καὶ θελοῦσι. Πάντα γάρ, ὡς ἔπος εἶπεῖν, καὶ σώματα καὶ [*] πράγματα πρὸς μὲν οἰκείων καὶ φίλων σώζεται, πρὸς ἄλλοτριων δὲ καὶ διεσμενῶν διαφθείρεται. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ χρησμὸς ἀντιμαρτυρῶν τῇ προσποιήτῳ ἐνηθείᾳ τοῦ Κάϊν φησὶν· „Οὐχ οὕτω φρονεῖς, ὡς λέγεις.“ (Γεν. 4, 15.) Λέγεις μὲν γάρ, ὅτι πᾶς ὁ τὰ παλαιόμυθιά σου τῆς τέχνης ἐνρῶν ἀνελεῖ· οἶδας δέ, ὅτι οὐχὶ πᾶς, μηδὲν ἐν τῇ σῇ τεταγμένῳν συμμαχίᾳ, ἀλλὰ μόνος ὁ ἀρετῇ μὲν φίλος, σοὶ δὲ ἐχθρὸς ἀσύμβατος.

Septem animae partes irrationales in sapiente purae, in insipiente impurae inveniuntur. (46. 47.)

46. „Ὁ δὲ ἀποκτείνας,“ φησὶ, „Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλίπει.“ (Γεν. 4, 15.) Καὶ τοῦτο τίνα ἔχει λόγον πρὸς τὰς βητὰς διακριθεῖναι, οὐκ οἶδα. „Ἐπὶ ἐκδικούμενα παραλίπει.“ Ὅντε γὰρ τίνα ἐστὶ τὰ ἑπτὰ, οὔτε πῶς ἐκδικούμενα, οὔτε ὅν τρόπον παρίσται καὶ ἐκλίεται, δεδήλωκεν. Ἦτε τροπικώτερον καὶ δι' ὑπονοητῶν ἀνάγκη πάντα τὰ τοιαῦτα λέγεσθαι νομίζω. Μήποτ' οὖν ὁ βούλεται παρατίθεσθαι, ἐστὶ τοιόνδε. Τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἰς ἑπτὰ διανέμεται μοῖρας· ὄρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν, ἀφῆν, λόγον, γόνιμον. Κι δὴ τις τὸν ὄρασον ἀνέλοι, νοῦν, τὸν ἡγεμόνα τούτων, Κάϊν παραλίπει καὶ τὰ ἑπτὰ· βῶμη μὲν γὰρ τῆς διανοίας κραταίῃ πάντα σιφφώνονται, ἀσθενείᾳ δὲ συγκάμνει, φθορῇ δέ,

ἢν ἐπάγει κακία παντελής, πάρεσιν τε καὶ ἔκλυσιν λαμβάνει παντελῆ. Τὰ δὲ ἐπὶ ταῦτα ἐν μὲν σοφοῦ ψυχῇ ἀμίαντα καὶ καθάρια, ταύτη καὶ τιμῆς ἐπάξια εὐρίσκεται· ἐν δὲ ἄφρονος ἀκάθαρτα καὶ μεμιασμένα, καί, ὅπερ εἴπον, ἐκδικούμενα, ἴσον τῷ δίκης ἐπάξια καὶ τιμωρίας. Ὅποτε γοῦν τὴν γῆν ὕδατι καθαίρειν ὁ δημιουργὸς διανοήθη, καὶ τὴν ψυχὴν τῶν ἀμυθῆτων ἀδικημάτων ἀκαθαρσιν λαβεῖν, ἐκνιψαμένην καὶ ἀπολουσαμένην τὰ μιάσματα τρόπον ἀγνείας ἱερᾶς, παραινεῖ τῷ φανέντι δικαίῳ, ὃς οὐ παρεσύρη τῇ κατακλυσμοῦ φορᾷ, εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν κιβωτόν, ὅπερ ἦν τὸ τῆς ψυχῆς ἀγγεῖον, τὸ σῶμα, ἀπὸ „τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν ἐπὶ, ἄρῶν καὶ θῆλυ“ (Gen. 1, 2), δικαιοῦσας τὸν ἀστεῖον λογισμὸν χρῆσθαι μέρεσι τοῖς τοῦ ἀλόγου πᾶσι καθαροῖς.

47. Καὶ τοῦθ', ὅπερ ὠρίσεν ὁ νομοθέτης, ἐξ ἀνάγκης παρακολουθεῖ πᾶσι τοῖς σοφοῖς· ἔχουσι γὰρ κεκαθαρμένην τὴν ὄρασιν καὶ ἐξητασμένην ἀκοήν καὶ πᾶσαν αἴσθησιν, ἔχουσι μέντοι καὶ λόγον ἀκηλίδωτον καὶ τὰς πρὸς συνουσίας οὐκ ἐκνόμους ὁρμᾶς· ἕκαστον δὲ τῶν ἐπὶ τῇ μὲν ἄρῶν γίνεται, τῇ δὲ καὶ θῆλυ. Ἐπειδὴ γὰρ ἢ ἴσχειται ἢ κινεῖται, ἴσχειται μὲν κατὰ τοὺς ὕπνους ἡρεμοῦντα, κινεῖται δὲ ἐν ταῖς ἐγρηγόρσεσιν ἤδη ἐνεργοῦντα· τὸ μὲν καθ' ἑξὶν καὶ ἡρεμίαν, ὅτι πρὸς τὸ παθεῖν υποβεβλημένον, καλεῖται θῆλυ, τὸ δὲ [*] κατὰ κινήσιν τε καὶ ἐνέργειαν, ἵτε ἐν τῷ δρᾶν ἐπινοούμενον, ἄρῶν ὀνομάζεται. Οὕτω μὲν ἐν τῷ σοφῷ τὰ ἐπὶ φαίνονται καθάρια, κατὰ δὲ τὰ ἐναντία ἐν τῷ φανύῳ πάντα ἐκδικούμενα. Πόσῃν γὰρ ὑπολαμβάνομεν πληθύν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπ' ὀφθαλμῶν προδίδουσθαι, πρὸς τὰ χρώματα καὶ σχήματα καὶ ἅ μὴ θέμις ὄραν αὐτομολούν-

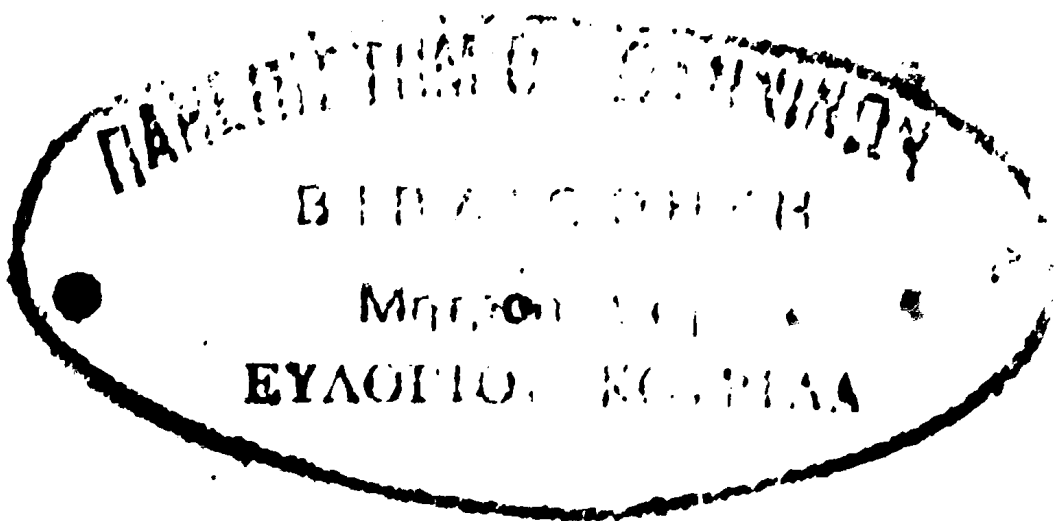
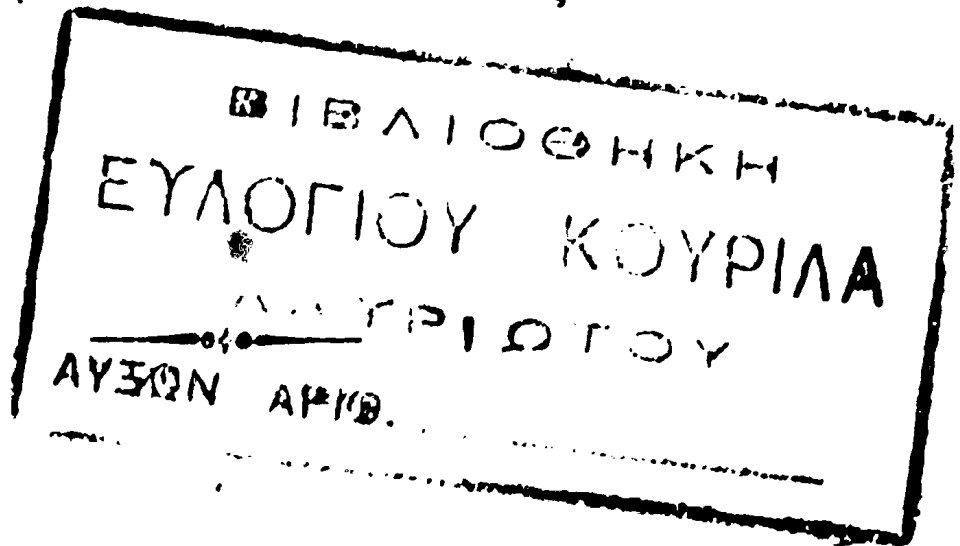
των; πόσην δὲ ὑπὸ ὠτων ἀπάσαις φωναῖς ὑπακαλου-
θούντως; πόσην δὲ πρὸς τῶν ἀσφρήσεως καὶ γυναικίως
ὀργάνων ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπλότοις ποικι-
λίαις ἀγομιένων; Ἴκει τοίνυν σοι λέγω τὸ πλῆθος ὧν
ἀχαλίνου γλώττης ροῦμα ἀνεπίσχετον διεσφαιρον, ἢ ὁ
περὶ τὰς μέξεις ὁ ματ' ἐπιθνημίας ἀκριτοῦς ἀνέτατος οὐ-
σιτος; Μυσταὶ μὲν αἱ πόλεις, μυστή δὲ ὑπὸ περὶ τῶν
ἐπὶ πέριτα πάντα ἢ γῆ τῶν κακῶν τούτων, ἐξ ὧν ὁ σφε-
χῆς καὶ ἀπαντος καὶ μέγιστος πολέμων ὁ κατ' εἰρήνην
ἀνθρώπων γένει, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, φύεται.

Insipientia malum immortale.

48. Αἴτιον ἐλάτθαι ἂν μοι δοκοῦσιν οὐ μὴ τελείως
ἀπαίδευτοι πειρηθῆσθαι μάλλον ἢ τὰ μὴ προσήκοντα
ὄψιν, κωιωθῆσθαι μάλλον ἢ βλαβερῶν ἀκούσει λόγων,
καὶ ἐκτεμῆσθαι γλώτταν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν τῶν ἀφῆτων
ἐκλαλῆσαι. Φασι γοῦν ἤδη τινὰς τῶν σοφῶν, τροχιζο-
μένους ὑπὲρ τοῦ τὰ ἀφῆτα μηρῦσαι, γλώτταν ἀποτρα-
χόντας τὴν δαυτῶν, ἀργαλεωτέρην κατὰ τῶν βασιλευσσιῶν
ἀντιτεχνήσασθαι βίασανον, οὐ δυναθέντων ἢ ἐπιόθων
ἐπιγρῶσαι. Ἐξουνοχισθῆναι γὰρ μὴν ἄμεινον ἢ πρὸς
σφοδρίας ἐκρόμους λυτῶν. Ἄπαντα δὲ ταῦτα σφρο-
ραῖς ἀνηκέστοις βασιζόντα τὴν ψυχὴν δίκης καὶ τιμω-
ρίας εἰκότως ἂν τῆς ἀνωτάτω τυγχάνοι. Λέγει δὲ ἔξῃς,
ὅτι „ἔθροτο κύριος ὁ θεὸς σημεῖον τῷ Κιῦν, τοῦ μὴ ἀνε-
λεῖν αὐτὸν εἰάντα τὸν εἰφίσκορτα.“ (Gen. 4, 15.) Καὶ
τί τὸ σημεῖον ἐστιν, οὐ δεδήλωκε, καίτοι γὰρ εἰωθὰς τὴν
δικαίτου φύσιν διὰ σημεῖον δεικνύναι, ὡς περ ἐπὶ τῶν ἐν
Αἰγύπτῳ τὴν φάβδον μεταβαλὼν εἰς ὄφιν, καὶ τὴν χεῖρα
Μωϋσέως εἰς χιόνος ἰδέαν, καὶ τὸν ποταμὸν εἰς αἷμα.

Μήποτ' οὖν αὐτὸ τοῦτο σημεῖον ἐστὶ τῷ Κάϊν τοῦ μὴ φονευθῆναι τὸ μηδέποτε ἀναιρεθῆναι· οὐδὲ γὰρ θάνατον αὐτοῦ διὰ πάσης τῆς νομοθεσίας δεδήλωκεν, ἀνιτιτόμενος, ὅτι, ὡςπερ ἡ μεμυθευμένη Σκύλλα, κακὸν ἀθάνατον ἐστὶν ἀφροσύνη, [*] τὴν μὲν κατὰ τὸ τεθνῆναι τελευτὴν οὐχ ὑπομένουσα, τὴν δὲ κατὰ τὸ ἀποθνήσκειν πάντα ἐνδεχόμενῃ τὸν αἰῶνα. Εἶθε μέντοι συμβαίνοι τὰ ἐναντία, ὡς ἐκποδῶν τὰ φαῦλα ἀναιρεῖσθαι, παρτελεῖ φθορὰν ὑπομένοντα· νῦν δ' αἰεὶ ζωπυρούμενα τὴν ἀθάνατον ἐγκατασκήπτει νόσον τοῖς ἅπαξ πρὸς αὐτῶν ἀλοῦσιν.

II. Lateinische Autoren.

	Thlr.	Ngr.		Thlr.	Ngr.
<i>Catullus, Tibullus et Propertius</i>	—	8	<i>Caesar, Julius,</i>	—	12½
<i>Horatius</i>	—	6¼	<i>Ciceronis Opera, 11 Voll.</i>	6	24
<i>Lucani Pharsalia</i>	—	10	<i>Ciceronis Opera, in 35 Ab-</i>		
<i>Lucretius</i>	—	15	<i>theilungen</i>	6	18
<i>Martialis</i>	—	9	<i>Cornelius Nepos</i>	—	2½
<i>Ovidii Opera, 3 Voll.</i>	—	22½	<i>Curtius</i>	—	10
<i>Palingenii Zodiacus vitae</i>	—	15	<i>Eutropius</i>	—	2½
<i>Persius et Juvenalis</i>	—	3¾	<i>Florus</i>	—	2½
<i>Phaedrus cum Gudii, Aviani</i>			<i>Gellii noctes Atticae</i>	—	18
<i>et Faerni fabulis</i>	—	4	<i>Iustinus</i>	—	6¼
<i>Phaedri Fabulae</i>	—	2½	<i>Livii Opera, 6 Voll.</i>	1	21
<i>Plauti Comoediae, 4 Voll.</i>	1	—	<i>Plinii Historia Naturalis, 5 V.</i>	3	—
<i>Senecae Tragoediae</i>	—	15	<i>Plinii Epistolae</i>	—	9
<i>Silius Italicus</i>	—	15	<i>Pomponius Mela</i>	—	4
<i>Terentius</i>	—	7½	<i>Quintilianus, 2 Voll.</i>	—	15
<i>Virgilius</i>	—	10	<i>Sallustius</i>	—	3¾
			<i>Senecae Opera philos., 5 Voll.</i>	2	—
			<i>Suetonius</i>	—	7½
			<i>Taciti Opera, 2 Voll.</i>	—	18
			<i>Valerius Maximus</i>	—	12
<i>Ammianus Marcellinus</i>	—	20	<i>Velleius Paterculus</i>	—	4
<i>Aurelius Victor</i>	—	4,	<i>Vitruvius</i>	—	10

In demselben Verlage sind ferner erschienen:

	Thlr.	Ngr.
<i>Vetus Testamentum graece, ex versione LXX interpretum, ed. Leander van Ess.</i>	2	20
<i>Novum Testamentum Graece. Post Joh. Aug. Henr. Tittmannum recogn. Augustus Hahn. 8.</i>	1	7½
<i>Novum Testamentum Graece. Ex recensione Augusti Hahnii denuo editum. 16.</i>	—	17½
<i>תורה נביאים וכתובים. Biblia hebraica, recensuit Dr. Aug. Hahn. gr. 8.</i>	2	—
<i>Dasselbe Buch in Duodez. Schulausgabe. 12.</i>	1	15
<i>Biblia hebraica cum Vulgata interpretatione. 2 Voll. 12.</i>	3	—

